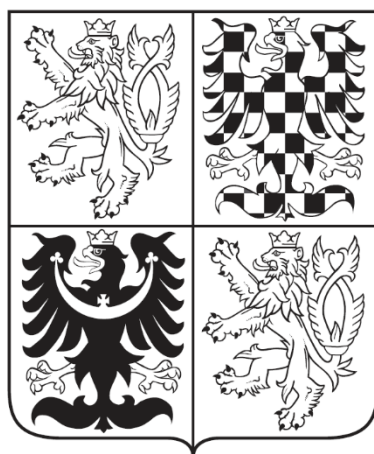

Sbírka nálezů a usnesení
Ústavního soudu České republiky

ÚSTAVNÍ SOUD ČESKÉ REPUBLIKY

SBÍRKA
NÁLEZŮ A USNESENÍ

Svazek 112 / ročník 2022 – III. díl

ÚSTAVNÍ
SOUD

Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu
Svazek 112, ročník 2022 – III. díl

Vydal:
Ústavní soud
Joštova 8
660 83 Brno

Brno 2024
Vydání první

© Ústavní soud České republiky

ISBN 978-80-87687-57-4

ČASTO POUŽÍVANÉ ZKRATKY

Ústava

Ústava České republiky (ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších ústavních zákonů)

Listina

Listina základních práv a svobod (usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., ve znění pozdějších ústavních zákonů)

Úmluva

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.), ve znění pozdějších protokolů

o. s. ř.

zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

s. ř. s.

zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů

tr. zák.

zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

tr. zákoník

zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

tr. ř., tr. řád

zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

ESLP

Evropský soud pro lidská práva

SbNU

Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu citovaná podle elektronické databáze rozhodnutí Ústavního soudu (<https://nalus.usoud.cz>), např.: N 172/42 SbNU 519 = Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 42, nález č. 172, str. 519

OBSAH

Č. 56	
Povinnost soudů prokazovat a hodnotit všechny jimi posuzované překážky střídací péče (sp. zn. I. ÚS 3065/21 ze dne 3. května 2022)	9
Č. 57	
Počátek běhu subjektivní promlčecí doby práva na vydání bezdůvodného obohacení jako původních plateb pojistného učiněných na základě neplatné smlouvy (sp. zn. III. ÚS 2127/21 ze dne 10. května 2022).....	25
Č. 58	
Důkazní břemeno a dokazování v řízení o žalobě z rušené držby (sp. zn. I. ÚS 2463/21 ze dne 11. května 2022)	37
Č. 59	
Znak „opětovného podmíněného propuštění“ z výkonu trestu odnětí svobody (ústavně konformní výklad ustanovení § 91 odst. 4 trestního zákoníku) (sp. zn. I. ÚS 232/22 ze dne 11. května 2022)	44
Č. 60	
Snížení sazby mimosmluvní odměny zvoleného zmocněnce poškozeného (sp. zn. IV. ÚS 3152/21 ze dne 23. května 2022)	50
Č. 61	
Náhrada ušlého výdělku znalce (sp. zn. II. ÚS 2720/21 ze dne 24. května 2022)	55
Č. 62	
Překvapivé rozhodnutí odvolacího soudu ohledně nákladů řízení (sp. zn. II. ÚS 55/22 ze dne 24. května 2022)	67
Č. 63	
Volba zmocněnce k vykonávání úkonů za poškozenou právnickou osobu v trestním řízení (sp. zn. I. ÚS 618/22 ze dne 24. května 2022)	71
Č. 64	
Nástup dítěte do první třídy nebrání jeho svěřeni do střídací péče rodičů (sp. zn. III. ÚS 928/22 ze dne 24. května 2022).....	79
Č. 65	
Rozhodování odvolacího (resp. dovolacího) soudu podle § 258 odst. 2 (resp. § 265k odst. 2) trestního řádu (sp. zn. IV. ÚS 1448/21 ze dne 31. května 2022)	86
Č. 66	
Podmínky vydání příkazu k zatčení (sp. zn. III. ÚS 609/22 ze dne 31. května 2022).....	94
Č. 67	
Počátek běhu lhůty pro podání stížnosti proti rozhodnutí o výkonu trestu původně uloženého jako podmíněný (sp. zn. III. ÚS 831/22 ze dne 31. května 2022).....	102
Č. 68	
Rodné číslo jako identifikátor pohlaví II (sp. zn. II. ÚS 2460/19 ze dne 7. června 2022)	107

OBSAH

Č. 69	
Nesprávné poučení o opravném prostředku; plný přezkum rozhodnutí o nepřipuštění změny žaloby odvolacím soudem (sp. zn. III. ÚS 356/22 ze dne 7. června 2022).....	119
Č. 70	
Povinnost odvolacího soudu poskytnout účastníkům řízení prostor vyjádřit se k odlišnému právnímu názoru, než který zastávala předchozí instance (sp. zn. II. ÚS 3257/21 ze dne 13. června 2022).....	126
Č. 71	
Nárok na jednorázové odškodnění za výbuch v areálu muničních skladů Vlachovice-Vrbětice (sp. zn. Pl. ÚS 10/22 ze dne 14. června 2022; 183/2022 Sb.).....	132
Č. 72	
Odškodnění za pád na chodníku a podmínky vzniku odpovědnosti vlastníka komunikace (sp. zn. I. ÚS 2853/21 ze dne 16. června 2022).....	147
Č. 73	
Výklad lhůty stanovené v § 408 odst. 2 obchodního zákoníku v souvislosti s povinností oprávněného předložit exekuční titul s vyznačenou doložkou právní moci a vykonatelnosti (sp. zn. IV. ÚS 3363/21 ze dne 16. června 2022).....	154
Č. 74	
Povinnost soudu umožnit účastníkům řízení vyjádřit se ke zvažovanému použití moderačního oprávnění podle § 150 občanského soudního řádu (sp. zn. I. ÚS 72/22 ze dne 16. června 2022).....	165
Č. 75	
Použití § 142 odst. 3 občanského soudního řádu při rozhodování o nákladech řízení ve sporu o konkrétní výši zadostiučinění za újmu způsobenou při výkonu veřejné moci (sp. zn. I. ÚS 453/22 ze dne 16. června 2022).....	174
Č. 76	
Porušení práva na přístup k soudu zastavením dovolacího řízení v důsledku administrativní chyby (sp. zn. I. ÚS 743/22 ze dne 16. června 2022).....	178
Č. 77	
Lhůta k podání stížnosti proti usnesení o vykonání podmíněně uloženého trestu odnětí svobody dle § 83 odst. 1 trestního zákoníku (sp. zn. I. ÚS 985/22 ze dne 20. června 2022).....	185
Č. 78	
Povinnost soudu poskytnout účastníkům řádné poučení o opravném prostředku (sp. zn. III. ÚS 1140/22 ze dne 21. června 2022).....	189
Č. 79	
Povinnost složit zálohu na náklady insolvenčního řízení (sp. zn. Pl. ÚS 104/20 ze dne 28. června 2022; 254/2022 Sb.).....	193
Č. 80	
Povinnost soudu zvážit obrácení důkazního břemene v případě medicínskoprávního sporu (sp. zn. I. ÚS 1785/21 ze dne 28. června 2022).....	209

OBSAH

Č. 81	
Povinnost soudu nařídít provedení znaleckého posudku v řízení o úpravě styku rodiče s nezletilým (sp. zn. IV. ÚS 699/22 ze dne 28. června 2022)	221
Č. 82	
Právo na přístup k soudu v souvislosti s podáním datovou schránkou – nepřipustnost přehnaného formalismu (sp. zn. III. ÚS 2373/21 ze dne 30. června 2022).....	232
Usn. č. 6	
Možnost odchýlení se od právního názoru vyjádřeného v nálezu Ústavního soudu při nestandardních okolnostech případu (sp. zn. IV. ÚS 278/22 ze dne 24. května 2022)	240
Usn. č. 7	
Paralelní pravomoc rozhodčích a obecných soudů k rozhodování o předběžném opatření při existenci rozhodčí doložky (sp. zn. II. ÚS 943/21 ze dne 28. června 2022, ve znění opravného usnesení ze dne 6. září 2022).....	248
St. č. 56/22	
Stanovisko pléna Ústavního soudu (sp. zn. Pl. ÚS-st. 56/22 ze dne 10. května 2022; 141/2022 Sb.).....	257

I. Nálezy

Č. 56**Povinnost soudů prokazovat a hodnotit všechny jimi posuzované překážky
střídavé péče****(sp. zn. I. ÚS 3065/21 ze dne 3. května 2022)**

1. Rozhodnutí soudu, kterým není vyhověno rodiči žádajícímu střídavou péči, musí být podrobně a přesvědčivě odůvodněno, včetně uvedení relevantních argumentů, jak se soud s jednotlivými kritérii střídavé péče obsaženými v judikatuře Ústavního soudu vypořádal a proč v konkrétním případě rodič neuspěl. Skutečnosti svědčící proti střídavé péči přitom musí být v řízení nejen tvrzeny, ale i prokázány.

2. Soudy nemohou vyloučit střídavou péči pouze s obecným odkazem na nižší věk dítěte, ledaže se jedná o dítě závislé na matce z důvodu kojení. Soudy jsou povinny odůvodnit, z jakých konkrétních příčin je v daném případě kritérium nízkého věku jako překážka střídavé péče aplikováno (například ve smyslu možné nízké rozumové a volní vyspělosti nezletilého).

3. Stabilita výchovného prostředí je důležitým faktorem při posuzování rozhodování o péči, nemůže být však sama o sobě argumentem pro vyloučení střídavé péče. V opačném případě by se totiž fakticky konzervoval status quo daný prvním rozhodnutím ve věci (potažmo faktickým stavem před prvním rozhodnutím) a ve výsledku by ke změně nemuselo dojít nikdy. Se zvláštní pozorností by soudy měly možnost změny modelu péče posuzovat ve věku kolem tří let dítěte. Jelikož do té doby je obvykle dominantním pečujícím rodičem matka, odmítnutí zvážení střídavé péče pouze s odkazem na stabilitu výchovného prostředí nezletilého by v této situaci variantu střídavé péče v podstatě neoprávněně vyloučilo navždy.

4. Soudy nemohou podmiňovat střídavou péči požadavkem na harmonickou komunikaci rodičů. Kritérium vzájemné komunikace jsou soudy povinny posuzovat optikou rozsahu a účelnosti výměny informací vyžadovaných v různých modelech péče, přičemž by (nejen) s ohledem na existenci institutu rodičovské odpovědnosti měly vycházet z teze, že požadavky na obsah a kvalitu komunikace rodičů se mezi modely výlučné a střídavé péče teoreticky ani prakticky nijak neliší.

5. Pracovní vytížení rodiče může být zvažováno jako faktor při rozhodování o péči. Pokud již ale nezletilý chodí do předškolního či školního zařízení, pracovní vytíženost může tvořit překážku střídavé péče toliko v mimořádných případech, které brání rodiči postarat se o dítě v delších časových úsecích. Předmětná neschopnost rodiče vykonávat střídavou péči musí být v řízení fakticky prokázána, nepostačí pouhý odkaz na charakter zaměstnání, byť by bylo i z různých hledisek náročné (např. vedoucí lékař/ka).

6. Soudy nemohou vyloučit střídavou péči s pouhým odkazem na možnost, že by se do péče o nezletilého mohly zapojovat rodiči blízké osoby. Je povinností soudů přesvědčivě odůvodnit, na základě jakých důkazů došly k závěru, že rodič není bez významného zapojení jemu blízkých osob střídavou péči o dítě zvládnout.

7. Soudy nemohou vyloučit střídavou péči s pouhým odkazem na celkovou náročnost tohoto modelu péče pro nezletilého či rodiče. Je jejich povinností přesvědčivě odůvodnit, v čem přesně má v konkrétním případě ona náročnost spočívat. Např. argument o nebezpečí častého stěhování dítěte nemůže jako argument proti střídavé péči obstát, neboť v naprosté většině případů je frekvence střídání výchovného prostředí u nezletilého v případě střídavé péče nižší než u výlučné péče jednoho z rodičů.

8. Přestože se modely výlučné péče s „rozšířeným stykem“ a střídavé (zvláště pak nestejněměrné) péče v řadě ohledů překrývají, volba mezi nimi není čistě na volné úvaze

obecných soudů. Jelikož střídavá péče má své specifické přednosti (mj. zajišťuje skutečně rovnocenné postavení obou rodičů), obecné soudy by neměly při posuzování změny péče a při naplnění všech kritérií upřednostňovat ponechání výlučné péče s určitým rozšířením styku druhého rodiče, ale v souladu s judikaturou zvolit model střídavé (byť třeba nestejnomyšlné) péče [obecně analogicky již nálezy ze dne 20. 1. 2005 sp. zn. II. ÚS 363/03 (N 12/36 SbNU 133)]. Tím samozřejmě není vyloučeno, aby obecný soud zvolil i při zohlednění východisek rovnocenné péče a naplnění zmíněných kritérií variantu výlučné péče jednoho z rodičů zkombinovanou se (skutečně) širokým stykem pro druhého rodiče. Obecný soud je povinen svůj postup vždy řádně odůvodnit a zároveň předejít, za jakých podmínek by v budoucnu byla změna na střídavou péči v daném případě realizovatelná.

9. Odvolací soudy jsou povinny ve věcech péče o nezletilé naplňovat zákonem předvídanou zásadu úplné apelace a měly by se snažit rozhodovat konečným způsobem. K využívání kasačního principu by se odvolací soudy měly uchýlovat pouze výjimečně, a to z přesvědčivě vysvětlených důvodů.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jaromíra Jirsy a soudců Tomáše Lichovníka (soudce zpravodaj) a Vladimíra Sládečka ve věci ústavní stížnosti stěžovatele M. V., zastoupeného Mgr. Ing. Petrem Konečným, advokátem, sídlem Na Střelnici 1212/39, Olomouc, směřující proti rozsudku Krajského soudu v Ostravě ze dne 9. 9. 2021 č. j. 13 Co 68/2021-266 a rozsudku Okresního soudu v Bruntále ze dne 14. 12. 2020 č. j. 0 P 209/2019-210, za účasti Krajského soudu v Ostravě a Okresního soudu v Bruntále jako účastníků řízení a D. B., zastoupené Mgr. Miroslavem Pišťkem, advokátem, sídlem nám. Svobody 1404/1, Šternberk, jako vedlejší účastnice řízení a nezletilého M. V., zastoupeného opatrovníkem Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí, sídlem Šilingrovo náměstí 3/4, Brno, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Rozsudkem Krajského soudu v Ostravě ze dne 9. 9. 2021 č. j. 13 Co 68/2021-266 a rozsudkem Okresního soudu v Bruntále ze dne 14. 12. 2020 č. j. 0 P 209/2019-210 bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces garantované čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právo na výchovu dětí garantované čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Podanou ústavní stížností se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví citovaných soudních rozhodnutí. Má za to, že postupem obecných soudů, které nevyhověly návrhu na svěřeni jeho nezletilého syna M. (dále také jako „vedlejší účastník“) do střídavé péče rodičů [tj. stěžovatele (dále také jako „otec“) a vedlejší účastnice (dále také jako „matka“)], bylo porušeno právo na spravedlivý proces zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“), právo na ochranu soukromého a rodinného života zaručené

čl. 10 odst. 2 Listiny a právo na péči o děti a jejich výchovu zaručené čl. 32 odst. 4 Listiny. Stěžovatel namítá též porušení čl. 3 a 18 Úmluvy o právech dítěte.

2. Z ústavní stížnosti, soudních rozhodnutí a vyžádaného soudního spisu Okresního soudu v Bruntále sp. zn. 0 P 209/2019 zjistil Ústavní soud především následující skutečnosti.

3. Nezletilý M. se narodil dne XX. Stěžovatel a vedlejší účastnice ukončili vzájemný vztah v březnu 2019, kdy matka po dlouhodobějších neshodách opustila i se synem společnou domácnost. Jelikož rodiče se nebyli schopni sami domluvit na modelu péče ani rozsahu styku, rozsudkem Okresního soudu v Bruntále ze dne 10. 9. 2019 č. j. 0 Nc 3091/2019-116 (na základě dohody rodičů dosažené v průběhu jednání z iniciativy soudu, dále také jako „prvotní rozsudek“) byl nezletilý syn svěřen do výlučné péče matky a stěžovateli stanoven styk se synem v rozsahu v každém sudém kalendářním týdnu od pátku 7:30 hod. do neděle 17:00 hod. a v každém lichém kalendářním týdnu od středy 17:00 hod. do pátku 7:30 hod. Dále byl stěžovateli upraven styk se synem v období Vánoc, Velikonoc a hlavních letních školních prázdnin a stanovena povinnost přispívat na výživu nezletilého M. částkou 11 000 Kč měsíčně.

4. V květnu 2020 stěžovatel u Okresního soudu v Bruntálu podal návrh, kterým se mj. domáhal svěřením nezletilého M. do střídavé péče rodičů s rovnocenným intervalem střídání (po týdnu). Argumentoval, že styk vymezený prvotním rozhodnutím považoval od počátku za nedostatečný a má zájem se více podílet na výchově nezletilého M., který se duševně i fyzicky rychle rozvíjí. Matka mu původně rozsáhlejší styk slíbila, nyní se ale jejich vztahy zhoršily a styk nad rámec rozhodnutí mu neumožňuje. Péči o syna bez potíží zvládá, nezletilý M. je u něj rád. Matka s návrhem zásadně nesouhlasila, zpochybnila v mnoha ohledech kvalitu stěžovatelovy péče, s ohledem na její negativní důsledky by měl být styk syna s otcem spíše omezen. Opatrovník doporučil návrh zamítnout, střídavé péči podle něj brání hlavně problematická komunikace rodičů, nezletilý M. si také zvykl na dosavadní režim.

5. Napadeným rozsudkem Okresní soud v Bruntále (dále také jako „nalézací soud“ či „okresní soud“) návrh stěžovatele zamítl. Po provedeném dokazování dospěl k závěru, že od vydání prvotního rozsudku nedošlo k takové kvalifikované změně poměrů, která by odůvodňovala změnu péče o syna. Nezletilý M. je stále dítětem útlého věku a o delší pobyt u otce neprojevuje zájem; role otce jako mužského vzoru je dostatečně saturována stanoveným rozsahem styku. Dále okresní soud přihlédl ke zprávě mateřské školy, že nezletilý je silně fixován na oba rodiče a těžce se adaptuje na nové prostředí a změny, proto by podle nalézacího soudu nastavení jiného způsobu péče teprve po roce od původního rozhodnutí mohl těžce snášet. Tomu nasvědčuje též skutečnost, že i když nezletilý o prázdninách 2020 pobyt o délce 7 a 10 dnů u otce strávil bez potíží, další týdenní pobyt na podzim 2020 vedlejší účastnice hodnotila jako problematický. Největší překážku pro svěřením nezletilého M. do střídavé péče pro okresní soud představovala velmi špatná komunikace mezi rodiči, na které podle názoru soudu nese větší podíl otec. Vedlejší účastnice naopak rodičovskou roli stěžovatele respektuje a stěžovatele řádně informuje o podstatných skutečnostech týkajících se nezletilého M. a jeho zájmů. Okresní soud považoval za bláhový názor otce, že s realizací střídavé péče se komunikace zlepší, naopak by bylo nutné řešit záležitosti syna v mnohem větším rozsahu než dosud. Závěrem nalézací soud konstatoval, že stěžovatel podal návrh na změnu péče pouze s ohledem na vlastní zájmy, nikoli zájmy syna.

6. Krajský soud v Ostravě (dále také jako „krajský soud“ či „odvolací soud“) v záhlaví uvedeným rozsudkem potvrdil rozsudek nalézacího soudu v rozsahu, jímž byl zamítnut návrh stěžovatele na svěřením nezletilého M. do střídavé péče obou rodičů (v jiné části rozsudek okresního soudu zrušil, ta však není relevantní pro toto řízení). Odvolací soud konstatoval, že prvotním rozsudkem nebyl nezletilý svěřen do střídavé péče ze tří důvodů, kterými byl útlý věk nezletilého, jeho citová fixace na matku a vysoké pracovní vytížení otce jako lékaře v nemocnici. Od té doby se první dva faktory trochu (nikoliv dostatečně) posunuly, třetí

nicméně přetrvává. Za nejdůležitější překážku střídavé péče však i odvolací soud považoval nedostatečnou vzájemnou komunikaci rodičů, jejich vztahy se od poslední úpravy péče zhoršily, a nenaplnují proto předpoklady, které střídavá péče vyžaduje. Nad rámec uvedeného odvolací soud rozvedl i další okolnosti svědčící proti střídavé péči u nezletilého (např. názor psychologů nebo vzdálenost mezi bydlišti rodičů).

II. Argumentace stěžovatele

7. Stěžovatel s napadenými soudními rozhodnutími nesouhlasí. V první řadě namítá, že obecné soudy svá rozhodnutí založily na skutkových tvrzeních, která nebyla nijak důkazně podložena, a vycházejí pouze ze subjektivních vyjádření vedlejší účastnice. Důkazním návrhům stěžovatele nebylo vyhověno. Odvolací soud uvedl jako důvod pro zamítnutí návrhu na střídavou péči vysoké pracovní vytížení stěžovatele, aniž by jakkoli zjišťoval jeho pracovní dobu nebo rozložení služeb. Krajský soud se dále ve svém rozhodnutí odvolával na stanoviska dvou psychologů; nezletilý však nikdy nebyl za přítomnosti otce psychologicky vyšetřován, soudy naopak odmítly jeho návrh na vypracování znaleckého posudku. Obecné soudy rovněž považovaly za důvod pro zamítnutí návrhu na střídavou péči vzdálenost mezi bydlištěm otce a matky, resp. synovou mateřskou školkou. Jedná se přitom o půl hodiny jízdy autem a stěžovatel navíc v řízení uváděl, že pokud by to měl být jediný důvod pro zamítnutí návrhu, je ochoten se přestěhovat.

8. Stěžovatel dále poukazuje na to, že jsou splněna všechna judikaturou Ústavního soudu stanovená kritéria pro svěřeni nezletilého do střídavé péče s výjimkou přání dítěte, které nebylo vůbec v řízení zjišťováno. Není zároveň dán žádný z Ústavním soudem identifikovaných závažných důvodů pro nesvěřeni dítěte do střídavé péče. Otec má za to, že obecné soudy zveličily problematickou povahu komunikace mezi rodiči, aniž by se zabývaly její příčinou či navrhly opatření pro její zlepšení. Dále je přesvědčen, že vydání rozhodnutí o střídavé péči a s tím související stabilizace poměrů povedou k odstranění komunikačních problémů. Obecné soudy nevzaly v potaz ani skutečnost, že matka ukončila návštěvy v mediálním centru poté, co jim jeho pracovnice navrhla vyzkoušení střídavé péče. Souhrnně řečeno, komunikační problémy jsou uměle vyvolávány matkou a jsou důsledkem jejího boje o syna v rámci soudního řízení.

9. Obecné soudy svá rozhodnutí podle stěžovatele rovněž nedostatečně odůvodnily a v rozporu s nejlepším zájmem nezletilého M. v jeho životě upozadily otcovský element. Obecné soudy se nijak nevypořádaly ani s tím, že současná úprava poměrů nutí syna k nevhodnému častému střídání prostředí. Za absurdní stěžovatel považuje argument, že o změně péče nelze rozhodnout, neboť nedošlo k podstatné změně poměrů. Upozorňuje, že se střídavé péče domáhal již při prvním řízení, byl však okresním soudem přesvědčen, že s ohledem na věk nezletilého M. je lepší svěřeni do výlučné péče matky. Stěžovatel má za to, že vyšší věk syna, jakož i navyknutí na delší pobyt u otce podmínku změny zásadních skutečností naplňují. V opačném případě by ke změně péče nemohlo dojít nikdy.

III. Vyjádření účastníků, vedlejší účastnice a vedlejšího účastníka řízení

10. K výzvě Ústavního soudu se k ústavní stížnosti vyjádřili účastníci řízení, vedlejší účastnice a vedlejší účastník.

11. Krajský soud ve svém vyjádření k ústavní stížnosti odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí. Uvedl, že účastníci řízení měli právo před vydáním rozhodnutí navrhnout doplnění dokazování, stěžovatel tak neučinil.

12. Okresní soud ve svém vyjádření k ústavní stížnosti nad rámec odvolání se na své rozhodnutí uvedl, že skutková zjištění založil na výpovědích obou rodičů a výpisu z jejich elektronické komunikace, nikoli na subjektivních vyjádřeních matky. Mediální nalézací soud nenařídil, neboť rodiče v minulosti dobrovolně spolupracovali se společnostmi

EUROTOPIA.CZ a Náruč dětem, avšak nepřineslo to pozitivní výsledky. Důkaz znaleckým posudkem soud neprovedl, neboť neměl o výchovných kompetencích rodičů pochyby.

13. Vedlejší účastnice ve svém vyjádření k ústavní stížnosti konstatuje, že napadená rozhodnutí obecných soudů jsou v souladu se zákonem a ústavním pořádkem. Stěžovatel zkresluje judikatorní závěry týkající se svěřování nezletilých do střídavé péče obou rodičů. Vedlejší účastnice má za to, že z aktuální judikatury Ústavního soudu vyplývá, že střídavá a výlučná péče jsou rovnocennými výchovnými modely a je na obecném soudu, aby po provedení dokazování uzavřel, jaké řešení rodinné situace je v nejlepším zájmu nezletilého. Vedlejší účastnice dále zdůrazňuje, že nezletilému M. byly v době rozhodování nalézacího soudu čtyři roky, a upozorňuje na zásadní neschopnost rodičů vzájemně komunikovat. S odůvodněním obecných soudů se vedlejší účastnice ztotožňuje, zejména poukazuje na rozhodnutí odvolacího soudu, který se zaměřil na dopad střídavé péče do emoční sféry nezletilého, stabilitu výchovného prostředí, vzdálenost bydlišť rodičů a pracovní vytížení stěžovatele. Navrhuje proto ústavní stížnost odmítnout.

14. Opatrovníkem nezletilého vedlejšího účastníka byl v řízení před Ústavním soudem jmenován Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, jenž rovněž navrhl ústavní stížnost odmítnout. Při posouzení věci vycházel z ústavní stížnosti, napadených rozhodnutí a zprávy místně příslušného OSPOD (Městského úřadu Šternberk), neměl tedy k dispozici soudní spis. Ve vyjádření rekapituluje vybranou judikaturu Ústavního soudu ke střídavé péči a dále předkládá názor, že pro střídavou péči je potřebný konsenzus rodičů, v opačném případě hrozí, že se děti stanou nástrojem rodičovského konfliktu. Ve vztahu ke konkrétnímu řízení opatrovník uvádí, že s ohledem na věk nezletilého M. nemuselo být v řízení zjišťováno jeho přání (jak údajně požadoval otec) a že obecné soudy řádně zdůvodnily, proč návrhu otce nevyhověly.

15. Ústavní soud vyjádření účastníků, vedlejší účastnice a vedlejšího účastníka stěžovateli k replice nezaslal, neboť v nich nebyly nové podstatné informace ani argumentace.

IV. Splnění podmínek řízení

16. Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 *a contrario* zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů), byla podána včas (§ 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu) a splňuje i ostatní náležitosti vyžadované zákonem [§ 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

17. Podle § 44 zákona o Ústavním soudu rozhodl Ústavní soud bez konání ústního jednání, protože od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci.

V. Vlastní hodnocení Ústavního soudu

18. Ústavní soud po seznámení se s obsahem ústavní stížnosti a napadených rozsudků, vyjádřeními účastníků, vedlejší účastnice, vedlejšího účastníka (opatrovníka) a vyžádaným spisem dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

V. a) Obecná východiska přístupu Ústavního soudu k problematice rozhodování o střídavé péči

19. Ústavní soud se již vícekrát vyjádřil ve svých rozhodnutích k problematice střídavé péče. Ve stručnosti lze shrnout jeho postoj tak, že i když je střídavá péče obou rodičů o nezletilé dítě obecně vhodným řešením z hlediska nevyhnutelného zásahu do ústavně zaručených práv rodičů i jejich nezletilých dětí, nejde o řešení jediné, tím méně pak automatické. Prioritním měřítkem pro svěřování dítěte do střídavé péče není ani (mnohdy subjektivní) přání jednoho z rodičů, ale nejlepší zájem dítěte (srov. čl. 3 Úmluvy o právech dítěte). Posouzení naplnění tohoto měřítká přísluší obecným soudům, které jsou povinny posuzovat věc individuálně s přihlédnutím k jejím konkrétním okolnostem a zvláštnostem.

Jejich úkolem je ovšem zároveň na základě uplatnění zásady proporcionality nalézt řešení, které nebude nepřiměřeně omezovat ani právo žádného z rodičů zaručené v čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod. V praktické rovině by měly obecné soudy vycházet z toho, že právem obou rodičů je v zásadě pečovat o dítě stejnou měrou a podílet se na jeho výchově, s čímž koresponduje i právo dítěte na péči obou rodičů. Je-li tudíž rozhodnutím soudu svěřeno dítě do péče jednoho z nich, pak by tomuto nezletilému mělo být umožněno stýkat se s druhým rodičem v takové míře, aby byl postulát rovné rodičovské péče co nejvíce naplněn. Takové uspořádání bude totiž zpravidla vždy v nejlepším zájmu dítěte, přičemž odchylky musí být odůvodněny ochranou jiného, dostatečně silného legitimního zájmu [srov. za všechny včetně odkazů na předchozí judikaturu náleze ze dne 31. 8. 2018 sp. zn. IV. ÚS 1286/18 (N 145/90 SbNU 353)].

20. Postup obecných soudů při posuzování nejlepšího zájmu dítěte a volby příslušného modelu péče rodičů o dítě nicméně nemůže být libovolný. Ustálená judikatura Ústavního soudu proto na základě ustanovení § 907 odst. 2 občanského zákoníku a relevantních mezinárodních smluv vymezila kritéria, která musí obecné soudy z hlediska nutnosti zohlednění nejlepšího zájmu (zejména) dítěte vzít v úvahu při rozhodování o úpravě výchovných poměrů [srov. komplexně náleze sp. zn. I. ÚS 2482/13 (N 105/73 SbNU 683), body 19–25]: 1. existence pokrevního pouta mezi dítětem a osobou usilující o jeho svěřeni do péče, 2. míra zachování identity dítěte a jeho rodinných vazeb v případě jeho svěřeni do péče dané osoby, 3. schopnost osoby usilující o svěřeni dítěte do péče zajistit jeho bezproblémový vývoj a jiné potřeby, 4. přání dítěte.

21. Předmětné podmínky jsou sice toliko referenční, obecný soud je však povinen je při svěřování dítěte do péče vzít do úvahy a jejich obsah zkoumat s ohledem na konkrétní okolnosti případu [rozhodnutí ze dne 9. 12. 2014 sp. zn. II. ÚS 2224/14 (U 21/75 SbNU 685), bod 25]. Naplňují-li oba rodiče všechna kritéria přibližně stejnou měrou, je třeba vycházet ze zmíněného ústavněprávního předpokladu, že je v nejlepším zájmu dítěte být svěřen do péče obou rodičů [např. náleze ze dne 21. 11. 2017 sp. zn. IV. ÚS 1921/17 (N 215/87 SbNU 477), bod 14]. Tento předpoklad lze vyvrátit, nicméně jsou k tomu zapotřebí pádné a objektivní důvody [např. specifický zdravotní a psychický stav dítěte či velká vzdálenost mezi rodiči, srov. shrnutí v nálezu ze dne 22. 12. 2020 sp. zn. IV. ÚS 2611/20 (N 235/103 SbNU 398), bod 17].

22. Zároveň není předestřený výčet kritérií vyčerpávající. Obecné soudy jsou nejen oprávněny, ale i povinny zohlednit rovněž další relevantní skutečnosti, odrážejí-li specifické okolnosti případu [náleze ze dne 30. 12. 2014 sp. zn. I. ÚS 1554/14 (N 236/75 SbNU 629), bod 30]. Příkladem takového kritéria je například otázka vzájemné komunikace rodičů (viz dále). Není-li požadavek jednoho z rodičů sám o sobě důvodem pro svěřeni dítěte do střídavé péče (viz výše), nepatří k překážkám naopak ani nesouhlas jednoho z rodičů s tímto modelem péče [náleze ze dne 17. 1. 2006 sp. zn. I. ÚS 238/05 (N 15/40 SbNU 123), srov. také *a contrario* § 907 odst. 1 větu druhou občanského zákoníku].

23. Na obecné soudy nejsou kladeny nároky pouze z hlediska metodologie posouzení nejlepšího zájmu dítěte a práv obou rodičů vychovávat své děti, tj. ve smyslu následování citovaných či dalších kritérií, ale též z hlediska způsobu (kvality) posouzení věci. Rozhodnutí soudu, kterým není vyhověno rodiči žádajícímu střídavou péči, musí být přesvědčivě odůvodněno, včetně uvedení relevantních argumentů, jak se soud s jednotlivými kritérii vypořádal a proč v konkrétním případě rodič neuspěl. Obdobně by měl soud uvést i kroky, které případně mohou vést k odstranění daných překážek. Tento postup je nezbytný též proto, aby bylo dostatečně vyvráceno tvrzení o strukturální diskriminaci jednoho z rodičů z důvodu pohlaví (obvykle otce) při svěřování dětí do péče [náleze ze dne 6. 12. 2016 sp. zn. I. ÚS 823/16 (N 233/83 SbNU 637), bod 39].

24. Skutečnosti svědčící proti střídavé péči přitom musí být nejen tvrzeny, ale i prokázány (nález sp. zn. I. ÚS 1554/14, bod 29). Obecné soudy musí v rámci naplnění podmínek zásady vyšetřovací v každé fázi řízení vážít, které důkazy je třeba provést a zda a do jaké míry je nutné dokazování doplnit. Ačkoliv nejsou návrhy důkazů účastníků vázány, jsou povinny o jejich případném neprovedení rozhodnout; stejně tak nemohou svévolně posuzovat dopad jednotlivých důkazů na konečné rozhodnutí, naopak musí svůj postup při dokazování i hodnocení důkazů řádně odůvodnit (ve vztahu k rozhodování o střídavé péči srov. nález I. ÚS 2482/13, bod 31).

25. Důraz na řádné provedení i hodnocení důkazů a celkovou úroveň odůvodnění patří k základním atributům spravedlivého procesu a jeho dodržování je nezbytnou součástí transparentnosti a kontrolovatelnosti justice a účinnou prevencí před nepřezkoumatelností či dokonce libovůlí v soudním rozhodování [obecně za všechny nález ze dne 11. 2. 2004 sp. zn. Pl. ÚS 1/03 (N 15/32 SbNU 131; 153/2004 Sb.)]. V případech, kdy soudy rozhodují o modelu péče rodičů o nezletilé dítě či rozsahu styku s ním, jsou tyto ústavněprávní nároky ještě zesíleny [obdobně nález ze dne 5. 9. 2017 sp. zn. II. ÚS 1654/17 (N 168/86 SbNU 729)]. Z formálního hlediska tento závěr plyne z nemožnosti nápravy případných pochybení odvolacího soudu prostřednictvím dovolání, a tedy vyloučení zásahu Nejvyššího soudu. Daleko významnější je ale materiální rozměr – předmětná rozhodnutí mají zásadní dopady na osudy dětí a jejich rodičů, a to často na řadu let či s důsledky na celý život.

26. Průběh řízení a rozhodování obecných soudů ve věcech určování modelu péče o nezletilé děti a rozsahu styku rodičů s nimi proto musí všem předestřeným ústavněprávním požadavkům odpovídat. Pokud naplněny nejsou, je Ústavní soud povinen naplnit svou roli soudního orgánu ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) a vady mající za následek porušení základních práv stěžovatelů napravit.

V. b) Aplikace obecných ústavněprávních požadavků na přezkoumávané řízení a napadená rozhodnutí

27. Oba obecné soudy vycházely z teze, že v době jejich rozhodování nenastala změna poměrů, která by vyžadovala změnu rozhodnutí ve věci péče o nezletilého M. (§ 909 občanského zákoníku), a to od prvotního rozsudku okresního soudu, který nabyl právní moci v říjnu 2019. Na základě provedeného dokazování předestřely důvody, proč střídavou péči v případě nezletilého M. nelze upravit. Konkrétně uvedly v částech odůvodnění, které lze označit za posouzení věci samé (bod 23 rozsudku nalézacího soudu; body 20–25 rozsudku odvolacího soudu, které jsou dále průběžně citovány), následující překážky (některé použil pouze jeden ze soudů): nízký věk dítěte, vysoké pracovní vytížení otce, špatná komunikace rodičů, špatná adaptace nezletilého na změny, malý respekt otce k rodičovské roli matky, odmítavý postoj psychologů, náročnost střídavé péče a nezanedbatelná vzdálenost mezi bydlištěm otce a matky.

28. Z výčtu uvedeného v předchozím odstavci je patrné, že obecné soudy v přezkoumávané věci nerozhodly v souladu s ustálenou judikaturou Ústavního soudu. Přitom právě postup soudů dle shodných metodologických východisek (viz zejména bod 20 tohoto nálezu) by obecně mohl přispět k vyšší soudržnosti stále rozkolísané judikatury obecných soudů v otázce střídavé péče, aniž by přitom byla ohrožena jejich pravomoc rozhodovat o specifických okolnostech každého případu.

29. Ústavní soud dále rozebere všechna kritéria použitá obecnými soudy v řízení jako argumenty proti střídavé péči nezletilého M. a přezkoumá, zda při jejich aplikaci byla porušena základní práva stěžovatele.

Nízký věk nezletilého M.

30. Nezletilý M. měl v době rozhodnutí soudu prvního stupně přes čtyři roky, což okresní soud považoval za útlý věk, přičemž podle něj z žádných zjištění učiněných před soudem nevyplynulo, že by se dožadoval delšího pobytu u stěžovatele. Odvolací soud konstatoval ve vztahu k nezletilému, že jeho „fyzický a duševní vývoj za uplynulé dva roky odpovídajícím způsobem postoupil, přesto se ale stále jedná o poměrně útlý věk“.

31. Ústavní soud se k věku dítěte jako možné překážce střídavé péče mnohokrát vyjadřoval. Zdůraznil, že vyloučit střídavou péči není možné jen s obecným odkazem na nižší věk dítěte, ledaže se jedná o dítě závislé na matce z důvodu kojení. Střídavá péče je praktikovatelná i u mladších dětí, například ve věku tří let s vhodně upravenými intervaly střídání, a rozhodně ji s odkazem na nízký věk dítěte nelze vyloučit u pětiletého dítěte (za všechny rozhodnutí ze dne 4. 4. 2019 sp. zn. II. ÚS 3735/18; dostupné na <https://nalus.usoud.cz>).

32. Ve světle uvedeného nemůže argumentace obecných soudů obstát. Není totiž zřejmé, v jakém smyslu bylo kritérium nízkého věku aplikováno jako překážka střídavé péče, například ve smyslu možné nízké rozumové a volní vyspělosti M. Ve skutečnosti totiž dokazování v řízení naznačovalo opačné závěry. Fakticky jediné posouzení nezletilého v tomto směru bylo provedeno opatrovníkem při pohovoru dne 14. 4. 2021 a plyne z něj, že nezletilý M. je „na svůj věk fyzicky vyspělý ...vrhá dojem minimálně předškoláka, možná spíše i prvňáka ... slovní vyjadřování je na velmi pěkné úrovni ... umí počítat“ (viz zpráva na č. l. 243–244). Danou skutečnost odvolací soud ve svém rozhodnutí v přehledu důkazů zmínil (bod 10 jeho rozsudku), zhodnotil ji však v extrémním nesouladu se zjištěnými skutečnostmi.

Špatná adaptace nezletilého M. na změny

33. Obecný soud na základě zprávy z mateřské školky uvádí, že se nezletilý M. „... těžce adaptuje na nové prostředí a změny“. Z toho vyvozuje, že by nastavení jiného způsobu péče teprve po roce od původního rozhodnutí mohl těžko snášet. Tomu nasvědčuje podle názoru soudu rovněž to, že dle matky týdenní zkušební pobyt syna u otce na podzim 2020 neměl na rozdíl od týdenních pobytů v létě 2020 hladký průběh. Také odvolací soud opakuje, že nezletilý M. „je zjevně dítětem citlivým, vnímajícím intenzivně změny svého výchovného prostředí, ať už v rámci styku, či třeba při nástupu do mateřské školy“ a že pro něj „matka představuje hlavní vztahovou osobu“.

34. Stabilita výchovného prostředí dítěte je důležitým faktorem, nemůže být však sama o sobě argumentem pro vyloučení střídavé péče. V opačném případě by se totiž fakticky konzervoval status quo daný prvním rozhodnutím ve věci, neboť odmítáním změny výchovného prostředí (a tedy prodloužením stavu po prvním rozhodnutí) se výchovné prostředí dále stabilizuje, resp. dítě si na něj stále více zvyká. Ve výsledku by ke změně pak nemuselo dojít nikdy (souhrnně např. nález sp. zn. I. ÚS 823/16, bod 43). Uvedená teze má ještě naléhavější rozměr v případě, že soudy rozhodují v období kolem tří let dítěte. Do té doby je totiž z důvodů biologických a v České republice i kvůli nastavení institucionální péče (nedostatek jeslí či podobných zařízení nabízejících péči o malé děti) obvykle dominantním pečujícím rodičem o dítě matka. Pokud by tedy soudy po uplynutí rodičovské dovolené, potažmo nástupu dítěte do mateřské školky, nezhodnotily změnu dosavadního modelu péče, či by dokonce tuto změnu odmítly s pouhým odkazem na nutnost stability výchovného prostředí, fakticky by variantu střídavé péče neoprávněně vyloučily (usnesení ze dne 15. 3. 2016 sp. zn. I. ÚS 247/16).

35. Obecné soudy se ve svém odůvodnění v podstatě držely citovanou judikaturou kritizovaného schématu, zejména však při hodnocení důkazů postupovaly svévolně a buď v odůvodnění nevyužily v řízení doložené skutečnosti, nebo k nim prostě nepřihlédly. Špatnou adaptaci nezletilého M. na změny spojují se zkušenostmi s jeho nástupem do

mateřské školy, který proběhl v září 2019 (tj. ve třech letech). Z informací ve spise nicméně vyplývá, že tato horší adaptace vycházela „z velmi silné fixace na rodiče“ (viz zpráva školky z června 2020, č. l. 142; skutečnost v odůvodnění uvádí rovněž nalézací soud). Nalézací soud by měl proto i vzhledem k této skutečnosti poukazující spíše na rovnocenný vztah M. k oběma rodičům přesvědčivě odůvodnit, z jakých příčin považuje horší adaptaci nezletilého na nástup do školky (tj. do cizího prostředí) za překážku střídavé péče (tj. trávení více času v jemu známém prostředí), navíc když matka sama uvádí, že si nezletilý ve školce později bez potíží zvykl (č. l. 196). Obdobně jestliže okresní soud případně špatné snášení střídavé péče odvozuje z údajně problematického týdenního pobytu syna u otce na podzim 2020, měl by vysvětlit, proč hodnocení tohoto pobytu přebírá pouze z výpovědi matky a nijak nepřihlédl k výpovědi otce, který jakékoliv potíže popíral (viz č. l. 208). Bez ohledu na skutečný průběh citovaného styku nalézací soud neuvádí, z jakého důvodu si vybral jako překážku střídavé péče zrovna ten podzimní, a nikoliv řadu delších pobytů M. u otce proběhlých v létě 2020 či po podzimu 2020, u kterých přitom mezi účastníky panuje shoda na jejich hladkém průběhu (srov. výpověď matky na č. l. 209).

Nedostatečná komunikace mezi rodiči a malý respekt otce k rodičovské roli matky

36. Oba soudy považovaly nedostatečnou (špatnou) komunikaci rodičů za hlavní překážku střídavé péče, přičemž svůj postoj opřely jak o hodnocení konkrétních skutečností v řízení, tak o vlastní pohled na důležitost komunikace ve vztahu k modelu střídavé péče. Zároveň byl v řízení do kritéria komunikace zahrnut faktor vzájemného respektu k rodičovské roli (druhého rodiče). Ústavní soud se rozhodl oba prvky vyčlenit do samostatných pododdílů. Zatímco otázka komunikace z definice pokrývá zejména schopnost rodičů se vzájemně informovat (potažmo dohodnout) o skutečnostech souvisejících s péčí o nezletilého, respekt k rodičovské roli druhého rodiče má obecnější charakter a ukazuje celkové nastavení rodičů, tj. zda a nakolik je jeden rodič schopný a ochotný uznat (či lépe přijmout), že druhý rodič má rovněž právo a předpoklady se o společné dítě samostatně starat a plnohodnotně na něj výchovně působit. Míru respektu k rodičovské způsobilosti navíc lze odvodit nejen z projevů rodičů vůči sobě navzájem, ale rovněž z jejich vystupování vůči třetím subjektům (soud, OSPOD, škola atd.).

a) Nedostatečná komunikace mezi rodiči

37. Podle konstantní judikatury Ústavního soudu absence či horší úroveň komunikace mezi rodiči nemůže vést sama o sobě k vyloučení střídavé péče, protože by se jednalo o ústupek vzájemné rivalitě rodičů a otevíral by se prostor ke zneužití postavení rodiče, který měl dosud dítě v péči. Obecné soudy mají případně zkoumat důvody nízké kvality komunikace a pokusit se její úroveň zlepšit. I samotné svěřením dítěte do střídavé péče může být impulsem k posílení komunikace a spolupráce rodičů. Nelze však vyloučit situaci, kdy i přes všechny pokusy o nápravu ze strany soudu je stále vzájemná komunikace natolik konfliktní, že brání svěřením dítěte do střídavé péče. Poté však musí obecné soudy posoudit, který z rodičů je za nevhodnou komunikaci více zodpovědný, a zjištění při rozhodování o péči a rozsahu styku příslušným způsobem zohlednit, přičemž příslušná úvaha v tomto směru se musí v odůvodnění rozhodnutí jasně objevit (za všechny srov. nález sp. zn. I. ÚS 1554/14, body 31–32).

38. Nalézací i odvolací soud zdůraznily potřebu dobré komunikace v modelu střídavé péče. Dle prvního z nich by v takovém případě museli rodiče řešit záležitosti syna „... v mnohem větším rozsahu než dosud“. Druhý ze soudů tezi podrobněji rozvedl, střídavá péče podle něj „... může plnit svůj účel pouze tehdy, pokud jsou rodiče schopni ... dohodnout o všem podstatném, co se dítěte týká (např. o volbě školských zařízení, kroužků, lékařů, způsobu léčby, ale též třeba o tom, co bude kdo z rodičů dítěti hradit“, zároveň musí rodiče

nedávat najevo své negativní emoce vůči sobě, a naopak podporovat vztah dítěte k druhému rodiči.

39. Ústavní soud uznává, že v případě harmonické komunikace rodičů a ochoty se domlouvat se jedná o ideální předpoklady střídavé péče. Zároveň ovšem platí, že takový stav bude v rozjitřené situaci po rozchodu rodičů či i dlouho po něm (někdy dokonce navždy) bohužel spíše výjimkou než pravidlem. Proto by obecné soudy raději než poukazovat na nedosažení obvykle nedostižné mety bezvadné komunikace měly úroveň komunikace realisticky posuzovat ve světle rozsahu a účelnosti výměny informací vyžadované v modelu střídavé péče oproti péči výlučné. Není to totiž tak, že by v druhém případě byl nepečující (nerezidentní) rodič z rozhodování o nezletilém vyloučen – i jemu samozřejmě stále přísluší rodičovská odpovědnost (pokud jí není zbaven) a na pro dítě významných otázkách se musí shodnout oba rodiče (§ 877 občanského zákoníku). Mezi taková rozhodnutí patří mj. volba školského zařízení, způsoby léčby nezletilého a také výběr jeho praktického lékaře [srov. možnost odebrání informovaného souhlasu v § 34 odst. 4 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách)], tedy takřka všechny příklady použité v odůvodnění odvolacím soudem. Z logiky věci tedy u těchto rozhodnutí model péče nemá na nutnost shody rodičů fakticky žádný vliv. Dle Ústavního soudu to ale platí obdobně i ve zbylých dvou krajských soudem uvedených situacích, kdy o otázku významnou pro dítě nejde a společná rodičovská odpovědnost se neuplatní. Pokud v modelu výlučné péče nerezidentní rodič rozhodne o tom, že dítě bude v době jeho styku chodit do kroužku X, nesouhlasící pečující rodič není oprávněn tomu nijak bránit. Rovněž argument ohledně vzájemného hrazení potřeb dítěte neobstojí – nikde není určeno, že rodiče musí u střídavé péče nějaké náklady sdílet. Naopak je její logika taková, že při obvyklé rovnocennosti styku by děti měly mít věci běžné potřeby (nikoliv vyloženě osobní) k dispozici u každého z rodičů. Krátce shrnuto, obecně není u vyžadovaného obsahu a kvality komunikace rodičů mezi modely výlučné a střídavé péče velký teoretický ani praktický rozdíl.

40. Po předestřených obecnějších úvahách obecné soudy v řízení zhodnotily konkrétní zjištěné poznatky o komunikaci otce a matky. Nalézací soud ji hodnotí jako velmi špatnou, přičemž na ní „dle názoru soudu nese větší podíl otec, který se vůči matce vymezuje negativně nebo ji přehlíží a ani nevnímá potřebu zapracovat na zlepšení v tomto směru“, „matka rovněž otce řádně informuje o podstatných skutečnostech, týkajících se dítěte a jeho zájmů“. Z citací lze odvodit, že se okresní soud pokusil v souladu s výše citovanou judikaturou zdejšího soudu zjistit odpovědnost toho či onoho rodiče za špatnou komunikaci. Ústavnímu soudu však nezbyvá než označit výsledek posouzení obsažený v odůvodnění prvostupňového rozsudku za extrémně nesouladný se skutečnostmi zjištěnými v řízení.

41. Na základě skutečností obsažených ve spise lze souhlasit s tím, že komunikace mezi rodiči není dobrá. Není ale patrné, o jaké důkazy nalézací soud opřel tvrzení, že na tomto stavu nese větší podíl otec. Výpovědi matky i otce jsou protichůdné, z ve spise dostupných záznamů vzájemné písemné komunikace zavinění otce neplyne. Nalézací soud rovněž neuvedl žádný důkaz pro svůj citovaný závěr, že matka otce informuje o podstatných skutečnostech týkajících se syna a jeho zájmů. Obecný soud by měl mimochodem před hodnocením podobné skutečnosti doložit, jakým způsobem jsou informace o podstatných skutečnostech pečujícím rodičem předávány, o jaké informace se konkrétně jedná (např. zda se rodič jen nepokouší různými nařízeními či „doporučeními“ ovlivňovat průběh styku nezletilého s druhým rodičem), a zároveň rovnocenně přezkoumat, jestli (či proč) tyto informace v opačném směru (ne)posílá druhý rodič.

42. Rovněž posouzení vzájemné komunikace v odůvodnění odvolacího soudu naplňuje znaky excesu. Soud konstatoval, že komunikace probíhá „... jen elektronickou formou, a i tak vede k řadě sporů. Ty se sice týkají téměř výlučně realizace styku mezi otcem a nezletilým,

v tomto okamžiku však rodiče – až na drobné výjimky typu očkování – ani nemají důvod komunikovat o jiných záležitostech nezletilého“. Fakta v argumentaci sice odpovídají realitě, nicméně jejich hodnocení je dle Ústavního soudu jednostranné. Odvolací soud by měl zjišťovat, z jakých důvodů jsou v komunikaci řešeny pouze spory vztahující se ke styku otce a syna a zda nejsou vyvolávány a živeny matkou z důvodu jejího malého respektu k rodičovské roli otce (viz další sekce). Zvláště působí konstatování odvolacího soudu, že rodiče nemají až na výjimky důvod v tomto okamžiku mezi sebou komunikovat. Pokud by tomu tak skutečně bylo, je nutné se ptát, proč vůbec soud kritérium kvality komunikace hodnotil jako překážku střídavé péče (srov. výše rozbor rozdílu v komunikaci oproti péči výlučné). Stojí mimochodem za zmínku, že i matka uznává, že u některých důležitých otázkách se s otcem domlouvají a spolupracují (srov. zajištění specializovaných lékařských vyšetření syna otcem a společné návštěvy rodičů s nezletilým při těchto vyšetřeních, č. l. 197), což může značit, že rodiče mezi sebou v důležitých otázkách vlastně schopni komunikovat jsou [srov. analogicky i závěry z nálezu ze dne 29. 10. 2019 sp. zn. III. ÚS 2396/19 (N 180/96 SbNU 263), bod 47].

b) Vzájemný respekt rodičů k rodičovské roli druhého rodiče

43. Způsobnost a ochota, s jakou jeden rodič uznává roli a důležitost druhého rodiče v životě dítěte, tvoří nedílnou součást posuzování druhého kritéria definovaného Ústavním soudem v rámci rozhodování o svěřeni nezletilého do střídavé péče (viz výše). Rodič nemá odmítat výchovné působení druhého rodiče, nemá být proti němu a priori negativně zaměřený či zpochybňovat bez závažných důvodů jeho péči [podrobně náleží sp. zn. I. ÚS 2661/10 (N 219/59 SbNU 167), body 22–23]. Bylo by nadbytečné zde detailně rozebírat závažné důsledky, které takové jednání může mít na vzájemné vztahy rodičů a především dítě samotné, stejně jako není třeba vysvětlovat prospěšnost opačného nastavení rodičů.

44. Nalézací soud v odůvodnění prohlásil: „... ze zjištění učiněných soudem plyne, že je to matka, která více respektuje rodičovskou roli otce, než naopak...“. Daný závěr ovšem ze soudem učiněných zjištění nijak nevyplývá. Z rekapitulace provedených důkazů (body 5 až 17 rozsudku) by dané tvrzení mohly podporovat snad jen skutečnosti diskutované v bodě 7, ty ale souvisí spíše s vzájemnou komunikací (k té viz výše), případně nejsou pro hodnocení respektu k rodičovské roli příliš relevantní (trvání stěžovatele na místě a času předávání syna dle rozsudku nevyjadřuje míru jeho respektu k roli matky).

45. Hlavní námitka Ústavního soudu ke zhodnocení uvedeného kritéria však směřuje proti tomu, že nalézací soud při prezentaci důkazů a jejich hodnocení v rozsudku opomenul řadu skutečností, které respekt matky k rodičovské roli stěžovatele staví do jiného světla. V podstatě jakékoliv podání matky k soudu i její výpovědi při jednáních obsahovaly útoky na předpoklady i schopnosti otce se o nezletilého postarat a kritizovaly jeho péči. Matka například od počátku řízení otce označovala za těžkého alkoholika či jej obviňovala ze špatné péče (se závažnými zdravotními následky pro syna) nebo dokonce přímého fyzického ubližování M. Ani jedno z těchto obvinění nebylo (mimo tvrzení matky) důkazně doloženo. Naopak otec se k péči matky vyjadřoval na počátku řízení pochvalně („matka se o syna velmi dobře stará“, č. l. 18), později neutrálně, ve svých vyjádřeních se povětšinou snažil hlavně vyvrátit obvinění matky směřující proti jeho péči a poukazovat na podle něj bezproblémový průběh pobytů nezletilého M. u něj. Je nutné zdůraznit, že obecné soudy ani OSPOD v řízení neuvedly žádné skutečnosti, které by zpochybňovaly kvalitu péče otce o syna. Právě naopak, ocitovat lze v tomto směru hodnocení nalézacího soudu, dle kterého „otec má veškeré zázemí pro zajištění řádné péče o syna a je schopen se po všech stránkách o nezletilého M. postarat“ (bod 23 napadeného rozsudku). Z uvedeného podle Ústavního soudu plyne, že bez dalšího nemůže obstát závěr nalézacího soudu označující matku za osobu více respektující roli druhého rodiče.

46. Byť Ústavní soud kritéria kvality komunikace rodičů a vzájemného respektu k rodičovským rolím od sebe ze shora představených důvodů oddělil, není pochyb o tom, že reálně se v mnoha ohledech protínají. Typicky pokud jeden rodič nerespektuje rodičovskou roli druhého rodiče či jej dokonce napadá z ubližování nezletilému ve snaze bránit mu ve styku s dítětem, potažmo taková obvinění používá jako nástroj proti rozšíření styku (změně péče), pro nerespektovaného rodiče bude nejspíše dosti obtížné s obviňujícím rodičem (nejen o potřebách dítěte) bezproblémově komunikovat.

Odmítavý postoj psychologů

47. Odvolací soud označil za překážku změny péče i následující argument: „Střídavou péči nedoporučili ani dva psychologové, kteří chlapce v průběhu řízení vyšetřili.“ Dané tvrzení se však zcela míjí s realitou, a je tudíž v extrémním nesouladu se zjištěnými skutečnostmi.

48. První zapojení psychologa do sporu sestávalo z návštěvy matky u dr. Slabého dne 30. 1. 2020. Matka poukazovala na údajně špatný psychický stav syna po návratech od otce, psycholog jí doporučil, aby nezletilého M. případně v takové situaci uklidnila a o otci mluvila hezky, další setkání nepovažoval za nutné. Nezletilý M. se setkání vůbec nezúčastnil, nepadlo ani žádné doporučení ohledně vhodnosti střídavé péče (srov. č. I. 155).

49. Druhou psycholožkou vystupující ve věci byla dr. Fülepová, která se na podzim 2020 setkala nejdříve individuálně s otcem i matkou a poté s nimi společně. Se synem psycholožka v kontaktu nebyla. Dle výpovědi matky psycholožka skutečně střídavou péči pro nezletilého M. nedoporučila (č. I. 208). Nalézací soud nicméně nepovažoval (dle Ústavního soudu logicky) za nutné vyžádat si od psycholožky písemnou zprávu potvrzující dané doporučení, protože bez vyšetření nezletilého M. jakýkoliv závěr psycholožky v tomto směru nemůže obstát (viz č. I. 209).

Pracovní vytížení otce

50. Matka vysoké pracovní vytížení otce konstantně vnímá jako překážku střídavé péče, otec to odmítá. Nalézací soud v odůvodnění rozsudku uvedl, že daná skutečnost již střídavé péči nebrání, neboť stěžovatel dodal potvrzení od zaměstnavatelů, že je schopen se s nimi domluvit na dostatečně flexibilní pracovní době umožňující plnohodnotnou péči o syna. Odvolací soud naopak prvek pracovního vytížení za překážku nadále považoval a dodal: „Nelze si představit, že by tyto úlevy mohly být takového rozsahu, že by umožnily otci plnohodnotnou péči o nezletilého bez nutnosti zapojit do ní ve významném rozsahu blízké osoby otce.“

51. Postup krajského soudu je rozporný. V obecné rovině sice skutkové závěry nalézacího soudu přijal (srov. bod 17 rozsudku), ale otázku pracovní vytíženosti otce vyhodnotil opačně. Není přitom zřejmé, o co svůj závěr opřel, dle odůvodnění se zdá, že pouze o vlastní představu. Navíc úvahu svévolně posunul: zaměstnavatelé stěžovatele netvrdili, že by mu poskytli v práci „úlevy“ (to by bylo vskutku málo pochopitelné), ale že jsou schopni mu pracovní dobu přizpůsobit péči o syna (např. rozvržením směn), což je něco jiného. Hodnocení prvku pracovního vytížení otce odvolacím soudem je tak v extrémním rozporu s provedenými důkazy.

52. Argumentace odvolacího soudu je ovšem nepřijatelná též v obecné rovině. Podle judikatury Ústavního soudu pracovní vytížení rodiče může být zvažováno jako faktor při rozhodování o péči (srov. náleží I. ÚS 2482/13, bod 30). Ačkoliv podrobnější vodítka v tomto směru v judikatuře Ústavního soudu chybí, není pochyb o tom, že pokud již nezletilý chodí do předškolního či školního zařízení, pracovní vytíženost může tvořit překážku střídavé péče toliko v mimořádných případech, které brání rodiči postarat se o dítě v delších časových úsecích (typicky voják na zahraniční misi, řidič kamiónu s dlouhodobými cestami do

zahraničí atd.). Standardní pracovní poměr dle zákoníku práce, byť by byl i z různých hledisek náročný (zde vedoucí lékař), k takovým výjimkám nepatří, a to ani pokud má stěžovatel další (velmi nízké) úvazky mimo hlavní pracovní poměr. Opak by znamenal v podstatě diskriminaci na základě zaměstnání. Osoby v náročných profesích by byly znevýhodněny oproti „běžným“ zaměstnáním. Rodič by byl vedle toho postaven před tíživé dilema – buď si pracovní pozici ponechat a střídavé péče se vzdát, nebo své náročné zaměstnání změnit na takové, které by soudu připadalo jako méně zatěžující. To by ale mimochodem většinou vyústilo ve snížení platu (při podnikání zisku), a následně tedy i v požadavek na snížení výživného, což by mohlo iniciovat další konflikt s druhým rodičem ohledně potenciality výdělků (srov. § 913 odst. 2 větu první občanského zákoníku).

53. Rovněž nepřipustné je nesouhlasné poukazování odvolacího soudu na možnost, že by se do péče o nezletilého M. mohly zapojit otcí blízké osoby. Ústavní soud má za to, že i když je primární díl odpovědnosti za realizaci péče o nezletilého na rodiči, zapojení osob blízkých rodiči (pokud jde o příbuzné, tak zpravidla blízkých i dítěti...) do péče patří k běžným jevům v životě kteréhokoliv dítěte a může mu být naopak z mnoha důvodů prospěšné. Opět se nejedná o argument proti střídavé péči (je tomu právě naopak, srov. – jakkoliv aktuálně již v podstatě obsoletní – § 885 občanského zákoníku). Především ale odvolací soud opět nijak neodůvodnil, na základě jakých důkazů se obával nemožnosti „plnohodnotné péče“ o M. otcem bez nutnosti zapojení otcí blízkých osob. Jednostrannost hodnocení důkazů v tomto směru mimochodem dokládá, že obdobnou námitku nepoužil ve vztahu k vedlejší účastníci, žijící přitom se synem v jedné domácnosti se svou matkou, která se jistě (a zcela logicky) do péče o nezletilého M. rovněž zapojuje.

Nezanedbatelná vzdálenost mezi bydlištěm matky a otce

54. Krajský soud vnímal jako „okolnost do jisté míry hovořící proti střídavé péči“ i vzdálenost mezi bydlištěm otce a bydlištěm matky, potažmo mateřskou školou, kterou nezletilý M. navštěvuje a kam by otec musel syna odvézet a přivážet.

55. Otec bydlí v T., matka v H., kde dochází nezletilý též do školky. Vzdálenost mezi oběma místy po silnici je 35 km, dojezdová doba pak dle dopravní situace mezi 30–40 minutami (přes Š., kde otec i matka pracují). Judikatura Ústavního soudu již rámcově vymezila vzdálenosti mezi bydlišti rodičů, které mohou bránit střídavé péči, k tomu nicméně vždy dodává, že je třeba především zkoumat vliv přesunů na dítě [shrnutí viz náleze ze dne 31. 3. 2020 sp. zn. III. ÚS 149/20 (N 62/99 SbNU 204), bod 27]. Citovaná vzdálenost se zprvce ani neblíží limitům, které byly v judikatuře brány za nepřekonatelné, zadruhé ve spisu nejsou žádné náznaky toho, že by dosavadní dojíždění mělo na nezletilého M. negativní dopad. Hodnocení kritéria vzdálenosti odvolacím soudem je tak opět v extrémním rozporu se zjištěnými skutečnostmi.

Náročnost střídavé péče

56. Odvolací soud považoval za překážku střídavé péče i celkovou náročnost tohoto uspořádání, které má obecně pro nezletilé za náročnější než model společné či výlučné péče. Za hlavní důvod v tomto směru považuje nutnost nezletilého „neustále se stěhovat od jednoho rodiče k druhému, což představuje závažný zásah do jeho potřeby stabilního výchovného prostředí“. Odvozuje z toho, že střídavá péče je vhodná pouze pro děti řádně se vyvíjející, dostatečně psychicky odolné, netrpící žádným závažným problémem.

57. Z odůvodnění je patrné, že zmíněné hodnocení střídavé péče ze strany krajského soudu odráží především jeho subjektivní preference, není podloženo žádnými důkazy nebo zdroji. Ústavní soud uznává, že mezi odborníky nepanuje o (ne)prospěšnosti střídavé péče shoda, byť výsledky výzkumů ze zahraničí (včetně metastudií) se většinou kloní k tomu, že za dobře nastavených podmínek je střídavá péče pro nezletilé po rozchodu rodičů model

nejvhodnější (přehledně ke stavu světového výzkumu a zhodnocení celkové situace v České republice srov. rozhovor se sociologem Petrem Fučíkem, Střídavá péče nedělá z dětí nešťastné batůžkáře, 29. 7. 2020, dostupné na <https://1url.cz/HK6UO>). Ať je již ale obecný postoj odvolacího soudu ke střídavé péči jakýkoliv, problematická byla zejména jeho konkrétní aplikace na přezkoumávaný případ. Krajský soud zdůrazňuje negativní dopady neustálého stěhování dítěte od jednoho rodiče k druhému. Opomenul však, že dle rozsahu styku stanoveného nalézacím soudem se nezletilý M. přesouvá mezi matkou a otcem čtyřikrát za 14 dnů, zatímco při „standardním“ rozsahu střídavé péče týden/týden by frekvence střídání byla poloviční. Pokud pak upozorňuje na vhodnost střídavé péče výhradně pro děti s určitými (byť v podstatě velmi vágními) předpoklady, vůbec nevysvětlil, v čem dané předpoklady nezletilý M. nenaplnuje (srov. také výše otázku jeho údajné špatné adaptace). Aplikace kritéria náročnosti střídavé péče odvolacím soudem tak trpí jak nepřezkoumatelností, tak je rovněž v extrémním rozporu s v řízení zjištěnými skutečnostmi.

V. c) Posuzování rozdílu mezi střídavou a výlučnou péčí s „širokým“ stykem

58. Obecné soudy se v napadených rozsudcích soustředily na odůvodnění rozhodnutí nesvěřit nezletilého M. do střídavé péče rodičů a snažily se svůj závěr podpořit řadou argumentů. Na druhou stranu je třeba poukázat na to, že implicitně a částečně i výslovně (viz výše) uznaly pozitivní charakter vztahu otce se synem a důležitost stěžovatele v životě nezletilého M. Nalézací soud v napadeném rozsudku při ponechání výlučné péče matky stanovil otcí běžný styk se synem v rozsahu přibližně jedné třetiny celkového času (ve 14denním cyklu). Odvolací soud takové řešení výslovně kvalifikoval jako „model výlučné péče matky spojený se širokou úpravou styku otce s nezletilým“ (bod 26 rozsudku). Není zřejmé, z jaké metodologie krajský soud při použití daného označení vycházel, tj. s jakou dle něj „běžnou“ délkou styku provedl porovnání a došel k závěru, že rozsudkem stanovený rozsah je široký. Dle Ústavního soudu jde naopak o rozsah styku i při výlučné péči standardní, a to rovněž s ohledem na společenský vývoj v posledních letech, podpořený i judikaturou Ústavního soudu poukazující na zásadu rovnoměrné péče rodičů (ve vztahu k výlučné péči již citovaný nálezný sp. zn. IV. ÚS 1921/17). Terminologie nicméně není nyní zásadní, účelem dalších odstavců je nastínit přístup, který by měly obecné soudy zohlednit při volbě mezi modely výlučné péče s širokým stykem (tj. situace, kdy nerezidentnímu rodiči dle soudů náleží „nadstandardní“ rozsah styku) a střídavou péčí.

59. V judikatuře Ústavního soudu je obsažena teze, že v českém kontextu instituty péče o dítě a styk s dítětem mají v podstatě stejný obsah [např. nálezný ze dne 26. 7. 2016 sp. zn. I. ÚS 153/16 (N 137/82 SbNU 207), bod 17]. To je dozajista pravda a v řadě ohledů zůstávají povinnosti rodičů shodné bez ohledu na model péče (srov. výše např. otázku rodičovské odpovědnosti). Také v praktické rovině, zatímco u výlučné péče mohou obecné soudy určit nerezidentnímu rodiči styk s dítětem v rozsahu klidně rovnocenném s pečujícím rodičem, v případě střídavé péče naopak nemusí být časový rozsah péče automaticky shodný (nestejněměrná střídavá péče). Obdobně se rozdíly mezi modely stírají při určování výživného. U výlučné péče je standardně stanovováno pouze nerezidentnímu rodiči, obecné soudy jsou nicméně povinny při určení jeho výše zohlednit rozsah styku (spojený s osobní péčí a náklady) dítěte s nerezidentním rodičem, tj. výživné se musí poměrově snižovat s prodlužující se délkou styku [srov. § 913 odst. 2 větu druhou občanského zákoníku, analogicky též nálezný ze dne 3. 11. 2016 sp. zn. I. ÚS 1764/16 (N 207/83 SbNU 289), bod 28]. Oproti tomu u střídavé péče není vyloučeno, že soud určí vzájemné výživné rodičů nerovnoměrně nejen s ohledem na jejich různě vysoké příjmy, ale přihlédne právě i k rozdílu v rozsahu péče u nestejněměrné střídavé péče.

60. Na základě uvedeného by se mohlo zdát, že je v podstatě jedno, jestli obecný soud zvolí například model výlučné péče s širokým stykem pro nerezidentního rodiče nebo střídavé

(nestejněměrné) péče. Podobnou logiku nicméně Ústavní soud musí odmítnout. Je nutné znovu připomenout, že pokud jsou naplněna shora diskutovaná kritéria, což by v praxi rozhodnutí o širokém styku se značnou pravděpodobností naznačovalo (proč by jinak obecný soud nerezidentnímu rodiči stanovil samotným soudem zdůrazňovaný „nadstandard“?), dle ustálené judikatury Ústavního soudu je střídavá péče zpravidla preferovaným modelem. I pokud odhlédneme od toho, že formálně mezi modely péče rozlišuje zákon (který mimochodem pojem široký styk neobsahuje, a není v něm tedy vymezen ani rozdíl mezi standardním stykem a širokým stykem), rovněž fakticky má střídavá péče své přednosti – i při stanoveném nestejném rozsahu péče zajišťuje rovnocenné postavení obou rodičů, ve kterém se žádný z nich nemůže opírat o větší „oprávnění“ na dítě a tento argument využívat při sporech s druhým rodičem.

61. V praxi dané východisko znamená, že obecné soudy by neměly při posuzování změny péče a při naplnění všech kritérií upřednostňovat ponechání výlučné péče s určitým rozšířením styku druhého rodiče, ale v souladu s judikaturou zvolit model střídavé (byť třeba nestejněměrné) péče (obecně analogicky již náleze ze dne 20. 1. 2005 sp. zn. II. ÚS 363/03). Tím samozřejmě není vyloučeno, aby obecný soud zvolil i při zohlednění východisek rovnocenné péče a naplnění zmíněných kritérií variantu výlučné péče jednoho z rodičů zkombinovanou se (skutečně) širokým stykem pro druhého rodiče. Obecný soud je povinen svůj postup vždy řádně odůvodnit a zároveň předestřít, za jakých podmínek by v budoucnu byla změna na střídavou péči v daném případě realizovatelná.

V. d) Výhrada k procesnímu postupu odvolacího soudu

62. Nad rámec uvedeného považuje Ústavní soud za nutné se vymezit též proti postupu odvolacího soudu v řízení. Jak již bylo v rekapitulaci zmíněno, odvolací soud potvrdil výrok I rozsudku nalézacího soudu zamítající návrh stěžovatele na střídavou péči, ale zároveň zrušil výrok II týkající se určení rozsahu styku a způsobu předávání M. Tento výrok považoval za nepřezkoumatelný, neboť styk byl upraven pouze formou vymezení dílčích změn oproti původnímu rozsudku. Zároveň nepovažoval za možné, aby za jedno z míst pro předávání byla určena synova mateřská škola.

63. Ve věcech péče o nezletilé mají obecné soudy rozhodovat co nejrychleji, ideálně do 6 měsíců od zahájení řízení (§ 471 odst. 2 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních). Odvolací řízení je pak ovládáno zásadou úplné apelace (§ 28 odst. 1 téhož zákona). Podle názoru Ústavního soudu je za daných zákonných podmínek málo pochopitelné, proč přistoupil odvolací soud v přezkoumávané věci „pouze“ ke zrušení výroku II a nerozhodl danou záležitost sám. I s ohledem na konané jednání měl (potažmo byl povinen si obstarat) k dispozici veškeré pro rozhodnutí potřebné skutečnosti. Navíc s faktickým rozsahem styku stanoveným nalézacím soudem souhlasil, za nepřezkoumatelnou zjevně považoval výhradně formulaci výroku. Shodně ani otázka místa předávání není záležitost, kterou by byla potřeba znovu řešit před nalézacím soudem (odhlédnout lze od toho, že není z odůvodnění patrné, proč odmítá odvolací soud určení mateřské školky/školy jako místa předávání, pokud lze zároveň ve výroku stanovit náhradní místo předávání pro případy, kdy je školka v den předávání uzavřena). Zrušením předmětného výroku místo jeho změny odvolací soud řízení zbytečně prodloužil o další tři měsíce a rodiče vystavil účasti na dalším stresujícím soudním jednání před nalézacím soudem.

64. Odvolací soudy by proto podle názoru Ústavního soudu měly ve věcech péče o nezletilé naplňovat zásadu úplné apelace. Měly by se tedy snažit rozhodovat konečným způsobem. K využívání kasačního principu by se odvolací soudy měly uchýlovat pouze výjimečně, a to z přesvědčivě vysvětlených důvodů.

VI. Závěr

65. Lze shrnout, že nalézací ani odvolací soud nenaplnily v řízení a ve svých rozsudcích o nesvěření nezletilého M. do střídavé péče judikaturou Ústavního soudu shora vymezené ústavněprávní procesní požadavky pro rozhodování o svěřování dětí do (střídavé) péče. Zaprvé neprovedly řádně důkazy, přihlédly k neprokázaným tvrzením, a naopak jiné důležité skutečnosti důkazně opomenuly. Zadruhé i některé provedené důkazy zhodnotily v zásadním rozporu se skutečností, potažmo tak učinily pouze na základě vlastní subjektivní představy o (ne)vhodnosti střídavé péče a jejích podmínkách.

66. Ústavní soud na základě toho dospěl k závěru, že napadenými rozhodnutími bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny a právo na výchovu dětí dle čl. 32 odst. 4 Listiny. Ústavní soud proto ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl a napadené rozsudky zrušil [§ 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona]. Obecné soudy budou v (pokračujícím) řízení vázány právními názory vyslovenými v tomto nálezu (čl. 89 odst. 2 Ústavy).

Č. 57**Počátek běhu subjektivní promlčecí doby práva na vydání bezdůvodného obohacení jako původních plateb pojistného učiněných na základě neplatné smlouvy****(sp. zn. III. ÚS 2127/21 ze dne 10. května 2022)**

I. Je-li část stanoveného postupu podle čl. 36 odst. 1 Listiny nahrazena poukazem na judikaturu Nejvyššího soudu, musejí obecné soudy v případě příslušných relevantních námitek účastníků řízení také adekvátně odůvodnit, proč se v dané věci ztotožnily s rozhodnutími v údajně obdobných věcech, na něž v rozhodované věci toliko odkázaly, a proč není nutné prokazovat účastníkem tvrzenou skutkovou okolnost.

II. Počátek běhu subjektivní promlčecí doby práva na vydání bezdůvodného obohacení podle § 107 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění platném do 31. 12. 2013, jako původních plateb pojistného učiněných na základě neplatné smlouvy nemůže být bez dalšího určen pouze podle okamžiků uzavření smlouvy a plateb pojistného. Ty jsou samy o sobě objektivními okolnostmi, které o subjektivní vědomosti oprávněného o bezdůvodném obohacení nevypovídají. Je-li z individuálních okolností věci zřejmé, že věřitel v okamžiku plateb pojistného o existenci bezdůvodnosti obohacení na straně dlužníka z důvodu neplatnosti smlouvy s vysokou pravděpodobností nevěděl, a soudy jiné kroky ke zjištění subjektivní vědomosti oprávněného o bezdůvodném obohacení neučiní ani neodůvodní, proč to nebylo nutné nebo možné, je rozhodnutí o marném uplynutí subjektivní promlčecí doby neústavně libovolné a formalistické, je-li založeno toliko na odkazu na judikaturu, podle níž vědomost o existenci bezdůvodného obohacení a odpovědnosti subjektu práva z něj má znamenat vědomost o okolnostech, z nichž lze na bezdůvodné obohacení usoudit.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka a soudců Radovana Suchánka (soudce zpravodaj) a Jiřího Zemánka o ústavní stížnosti Miroslava Samoela, zastoupeného Mgr. Janem Dánou, advokátem, sídlem Václavské náměstí 837/11, Praha 1, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. června 2021 č. j. 28 Cdo 3708/2020-235 a rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 27. srpna 2020 č. j. 29 Co 158/2020-178, za účasti Nejvyššího soudu a Městského soudu v Praze jako účastníků řízení a obchodní společnosti UNIQA pojišťovna, a. s., sídlem Evropská 810/136, Praha 6, zastoupené JUDr. Robertem Němcem, LL.M., advokátem, sídlem Jáchymova 26/2, Praha 1, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 7. června 2021 č. j. 28 Cdo 3708/2020-235 a rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 27. srpna 2020 č. j. 29 Co 158/2020-178 bylo porušeno stěžovatelovo právo na soudní ochranu, zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. června 2021 č. j. 28 Cdo 3708/2020-235 a rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 27. srpna 2020 č. j. 29 Co 158/2020-178 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti věci a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí, a to pro tvrzené porušení čl. 90 Ústavy, čl. 4 odst. 3 a 4, čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), dále čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), jakož i čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě.

2. Z napadených rozhodnutí a vyžádaného spisu Obvodního soudu pro Prahu 2 (dále jen „obvodní soud“) se podává, že stěžovatel se nejdříve žalobou podle části V zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „o. s. ř.“) domáhal u obvodního soudu nahrazení zamítavého nálezu finančního arbitra ze dne 29. 3. 2019 č. j. FA/SR/ZP/17/2018-27, a to tak, že vedlejší účastnice je povinna zaplatit stěžovateli 52 189 Kč s příslušenstvím z titulu bezdůvodného obohacení. Stěžovatel měl za to, že bezdůvodné obohacení mělo vedlejší účastnici vzniknout přijetím plnění od stěžovatele na základě neplatné smlouvy o investičním životním pojištění Comfort Plus ze dne 11. 11. 2009 č. 1111535734 (dále jen „smlouva“).

3. Obvodní soud rozsudkem ze dne 2. 12. 2019 č. j. 37 C 134/2019-146 i přes konstatování neplatnosti smlouvy žalobu zamítl, a to z důvodu promlčení uplatněného práva. Obvodní soud použil § 107 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění platném do 31. 12. 2013, (dále jen „obč. zák.“), podle kterého se právo na vydání bezdůvodného obohacení promlčí za dva roky ode dne, kdy se oprávněný dozví, že došlo k bezdůvodnému obohacení a kdo se na jeho úkor obohatil. Protože stěžovatel uskutečnil všechny platby pojistného dříve než dva roky před zahájením řízení před finančním arbitrem, dospěl obvodní soud k závěru, že všechna jím uplatněná práva na vydání bezdůvodného obohacení jsou k příslušné námitce vedlejší účastnice promlčena.

4. K odvolání stěžovatele Městský soud v Praze (dále jen „městský soud“) v návěti označeným rozsudkem potvrdil rozsudek obvodního soudu. Podle městského soudu obvodní soud správně pokládal žalobou uplatněný nárok za soubor dílčích nároků na vydání bezdůvodného obohacení, vzniklých ze samostatných oddělitelných případů bezdůvodného obohacení – plateb pojistného. Správně pak posuzoval běh subjektivních promlčecích dob u každého ze stěžovatelem uplatněných dílčích nároků a správně též rozhodl, že pro počátek běhu subjektivní dvouleté promlčecí doby je vždy rozhodný den, kdy se stěžovatel dozvěděl o tom, že na jeho úkor došlo k získání tvrzeného bezdůvodného obohacení a že obohacení získala vedlejší účastnice. Dále městský soud shrnul, že podle ustálené judikatury Nejvyššího soudu je z hlediska posouzení počátku běhu dvouleté promlčecí doby rozhodující subjektivní okamžik, kdy se oprávněný dozví okolnosti, které jsou relevantní pro uplatnění jeho práva u soudu. Touto vědomostí se míní znalost takových skutkových okolností, z nichž lze odpovědnost za bezdůvodné obohacení dovodit. V případě bezdůvodného obohacení získaného plněním z neplatné smlouvy je rozhodující subjektivní moment, kdy oprávněný zjistí okolnosti, z nichž lze dovodit, že smlouva, podle níž bylo plněno, je neplatná. Není významné, zda oprávněný má takové právní znalosti, aby byl subjektivně schopen posoudit uvedené skutkové okolnosti a zjistit, že smlouva, podle níž plnil, je neplatná. Městský soud

dospěl k závěru, že tvrzená neplatnost pojistných smluv byla objektivně odvoditelná ze smluv samotných, s nimiž byl stěžovatel seznámen v okamžiku jejich uzavření. Další skutkovou okolností nutnou pro vznik tvrzeného bezdůvodného obohacení je poskytnutí plnění podle neplatné smlouvy, přičemž stěžovatelova vědomost o tom, co sám plnil vedlejší účastníci, spadá vjedno s postupnými platbami pojistného.

5. Dovolání stěžovatele odmítl Nejvyšší soud napadeným usnesením pro nepřipustnost, neboť považoval rozhodnutí městského soudu za souladné s ustálenou rozhodovací praxí dovolacího soudu a nebyl důvod, aby rozhodné právní otázky byly posouzeny jinak. Dále Nejvyšší soud podtrhl, že stěžovatelova kritika závěrů městského soudu a obvodního soudu o tom, kdy nabytí vědomosti o vzniku bezdůvodného obohacení a obohacené osobě, představuje polemiku se skutkovými úsudky, jimiž je však dovolací soud vázán.

II. Argumentace stěžovatele

6. Stěžovatel v ústavní stížnosti zejména namítá, že se obecné soudy v kontextu specifických okolností dostatečně nezabývaly počátkem běhu subjektivní promlčecí doby a nezjišťovaly jeho vědomost o skutkových okolnostech, z nichž lze dovodit odpovědnost za bezdůvodné obohacení. Podle stěžovatele soudy pouze schematicky použily judikaturu Nejvyššího soudu, aniž by se konkrétně vypořádaly s jeho námitkami a řádně a srozumitelně odůvodnily propojení skutkových zjištění se svým právním názorem a použitou judikaturou. K dovození neplatnosti smlouvy bylo podle stěžovatele potřeba vzít v úvahu vzájemné souvislosti takových ujednání a kontext jejich uplatnění v rámci složité pojistné materie. Důvody vedoucí k závěru, že smlouva nesjednává pojištění, jsou údajně komplexní a nelze je omezit pouze na znalost souhrnu jednotlivostí, jak učinily soudy. Stěžovatel namítá, že si bez odborné pomoci subjektivně nemohl uvědomit, že by tyto jednotlivosti mohly vést k tak závažným právním následkům, jako je neplatnost smlouvy, protože v době plnění z neplatné smlouvy netušil, že plní z neplatné smlouvy nebo že se někdo na jeho úkor bezdůvodně obohacuje. Stěžovatel také odkazuje na svou argumentaci údajně konvenující nálezu Ústavního soudu ze dne 19. 3. 2018 sp. zn. II. ÚS 2460/17 (N 53/88 SbNU 699).

7. Dále je stěžovatel přesvědčen, že soudy neústavně posoudily námitku promlčení vznesenou vedlejší účastníci, neboť ta je podle něj výkonem práva v rozporu s dobrými mravy. Konstatovaly-li soudy, že stěžovatel znal skutkové okolnosti vedoucí k odpovědnosti za bezdůvodné obohacení, o to spíše o nich musela vědět vedlejší účastnice, tudíž nemohla být v dobré víře. Soudy nezohlednily ve smyslu judikatury Ústavního soudu korektiv dobrých mravů a neudělaly vše pro spravedlivé řešení sporu. Stěžovatel též upozorňuje na značný informační nepoměr, jakož i asymetrii vzájemných plnění mezi ním a vedlejší účastníci, které mají umocňovat nemravnost námitky promlčení a celkový výsledek sporu.

III. Průběh řízení před Ústavním soudem

8. Ústavní soud zaslal ústavní stížnost dalším účastníkům a vedlejší účastnici řízení k vyjádření. Nejvyšší soud uvedl, že rozhodnutí o promlčení práva zcela odpovídá ustálené judikatuře, na kterou odkázal i Ústavní soud v bodu 18 odůvodnění nálezu sp. zn. II. ÚS 2460/17, na který odkazuje také stěžovatel. K týmž závěrům se má hlásit také odborná literatura. Nejvyšší soud připomněl některá rozhodnutí Ústavního soudu a podle nich ústavně souladný restriktivní přístup obecných soudů k otázce rozporu námitky promlčení s dobrými mravy. Nejvyšší soud konstatoval, že v intencích judikatury Ústavního soudu nelze usoudit, že by některá argumentační linie stěžovatele zůstala v řízeních před soudy nevypořádána. Dále Nejvyšší soud konstatoval, že „[s]kutkové okolnosti, z nichž lze odpovědnost za bezdůvodné obohacení dovodit, a dovolatelem akcentovanou vědomost o vzniku bezdůvodného obohacení pak nepropojuje nic jiného než právněkvalifikační úvaha, jejíž

provedení je podle ustálené judikatury pro stanovení počátku promlčecí doby nevýznamné“. Nejvyšší soud navrhl, aby byla ústavní stížnost odmítnuta, případně zamítnuta.

9. Městský soud odkázal na odůvodnění svého rozsudku, jehož závěry mají následovat (tehdejší i současnou) rozhodovací praxi Nejvyššího soudu.

10. Vedlejší účastnice ve vyjádření uvedla, že ústavní stížnost nemá ústavněprávní rozměr a není zde Ústavou daná pravomoc Ústavního soudu do věci zasahovat. Obecné soudy posoudily veškeré relevantní (ať právní, či skutkové) aspekty věci v souladu s ustálenou judikaturou a závěry napadených rozhodnutí jsou srozumitelně, koherentně a přiléhavě odůvodněny, a nepředstavují tak zjevný exces z rozhodovací praxe soudů v obdobných případech ani „mechanické“ uplatnění judikatury bez zvážení konkrétních skutkových okolností. Vedlejší účastnice upozornila na usnesení ze dne 23. 2. 2021 sp. zn. III. ÚS 94/21 (rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz>), jímž měl Ústavní soud odmítnout ústavní stížnost v obdobné věci, a navrhla, aby byla ústavní stížnost odmítnuta.

11. Stěžovatel v replice znovu vysvětlil své námitky a konstatoval, že je Nejvyšší soud zjevně nepochopil. Soudům také vytkl, že nereagovaly na jeho postavení slabší strany ve smluvním poměru s vedlejší účastnicí. K vyjádření vedlejší účastnice stěžovatel toliko poznamenal, že neobsahuje žádnou argumentaci relevantní pro posouzení předmětné ústavní stížnosti. Stěžovatel také upozornil na nálezy Ústavního soudu ze dne 29. 9. 2021 sp. zn. III. ÚS 1536/21 (N 166/108 SbNU 63) a ze dne 4. 6. 2019 sp. zn. II. ÚS 996/18 (N 105/94 SbNU 282), jejichž teze mají být použitelné i na posuzovanou věc, neboť se také týkají značného množství spotřebitelů v obdobném postavení vůči pojišťovnám.

12. Vedlejší účastnice k replice stěžovatele samovolně uplatnila dupliku. V ní zevrubně hájila platnost smlouvy – s tím, že v předchozích řízeních tak z procesních důvodů učinit nemohla. [Jelikož tato otázka není (vzhledem k výše uvedenému) ani nyní předmětem řízení, vzal Ústavní soud příslušnou argumentaci toliko na vědomí.] Dále se vedlejší účastnice ohradila proti tvrzení stěžovatele, neboť údajně nikdy nejednala v rámci trvání pojistného vztahu nepoctivě a nezavinila případnou neplatnost smlouvy. Smlouvu naopak uzavřela v dobré víře v její platnost a připravena poskytovat sjednané plnění v souladu se smlouvou, což ostatně po celou dobu trvání pojistného vztahu činila. Nadto se žádná z okolností, z nichž stěžovatel dovozuje nemravnost námitky promlčení, nevztahuje k okamžiku uplatnění souhrnného nároku stěžovatele. Vedlejší účastnice konstatovala, že prolomení námitky promlčení by v předmětné věci bylo zásahem do právní jistoty, tedy i do jejího práva na spravedlivý proces.

13. Podáními ze dnů 2. a 14. 12. 2021 stěžovatel ústavní stížnost doplnil. V prvním doplnění zejména poukázal na rozsudek Soudního dvora Evropské unie (dále jen „Soudní dvůr“) ze dne 22. 4. 2021 sp. zn. C-485/19, vydaný údajně na základě obdobné, ve Slovenské republice podle téže zákonné úpravy řešené věci. Stěžovatel podrobně rekapituloval obsah rozsudku a jeho hlavní teze, podle nichž je v obdobných právních vztazích se spotřebitelem nutno klást zvláštní kritéria na délku a uplatnění promlčecí doby tak, aby vyhovovala unijnímu právu. Ve světle těchto podmínek nutno považovat smlouvu za obsahující tzv. zneužívající ujednání ve spotřebitelských smlouvách podle příslušných právních předpisů Evropské unie, v důsledku čehož se na práva z ní plynoucí nemá na spotřebitele vztahovat tříletá promlčecí doba. Stěžovatel zdůrazňuje, že podle stanoviska generálního advokáta k dané věci byla v projednávaném slovenském případě problematická úvěrová smlouva uzavřena v roce 2011 a v únoru 2017 se pak žalobce o neplatnosti ustanovení této smlouvy dozvěděl od svého právního zástupce; generální advokát pak konstatoval, že „subjektivní promlčecí lhůta je dvouletá a začíná plynout od okamžiku, kdy se spotřebitel dozví o bezdůvodném obohacení. Tato lhůta byla v projednávaném případě pravděpodobně dodržena. Žalobce v původním řízení byl totiž informován o dotčené škodě v únoru 2017 a žalobu podal v květnu 2017“. Ve druhém doplnění stěžovatel upozornil na dvoukolejnost

rozhodovací praxe Nejvyššího soudu; dovolací soud v jiných rozhodnutích zdůraznil, že pro to, aby se oprávněný skutečně dozvěděl, že na jeho úkor došlo k bezdůvodnému obohacení, je „rozhodující subjektivní moment, kdy se oprávněný dozví všechny takové okolnosti, které jsou relevantní pro uplatnění jeho práva u soudu [...], a není přitom rozhodné, že měl již dříve možnost dozvědět se skutečnosti, na jejichž základě si mohl učinit úsudek o vzniku bezdůvodného obohacení a jeho výši [...]. Vědomost oprávněného o tom, že se na jeho úkor někdo obohatil a o tom, v čí prospěch k tomuto obohacení došlo, musí být skutečná, prokázaná, nikoliv jen předpokládaná [...]“.

14. Na doplnění ústavní stížnosti reagovala vedlejší účastnice vyjádřením, v němž zejména upozornila, že stěžovatelem poukazovaný rozsudek Soudního dvora není ve věci přílehlavý, neboť nebyla namítána ani konstatována tzv. zneužívající ustanovení podle unijního práva ve smlouvě. Jelikož stěžovatel v tomto směru v předchozích řízeních neargumentoval a Nejvyššímu soudu příslušnou právní otázku nepředestřel, považuje vedlejší účastnice v této části ústavní stížnost za nepřijatelnou pro nevyčerpání procesních prostředků k ochraně práva.

15. Na vyjádření vedlejší účastnice k doplnění ústavní stížnosti reagoval stěžovatel opětovným vyjádřením, neboť má především za to, že se vedlejší účastnice pokouší významově posunout předmět sporu dezinterpretací jeho argumentace. Stěžovatel chtěl svým doplněním i v kontextu unijního práva zdůraznit povinnost obecných soudů řádně a srozumitelně odůvodňovat svá rozhodnutí a zohledňovat spravedlnost a principy spotřebitelského práva. Předmětem stěžovatelových námitek nebyla polemika s důvody neplatnosti smlouvy, jak se naopak podle něj snaží naznačit vedlejší účastnice. Námitky týkající se ochrany spotřebitele stěžovatel uplatnil již v řízení před finančním arbitrem, stejně jako v řízení před obvodním soudem a městským soudem, pročez nemají být nepřijatelné.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

16. Ústavní stížnost byla podána včas, oprávněným stěžovatelem, který se účastnil řízení, v nichž byla vydána napadená rozhodnutí. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je zastoupen advokátem. Ústavní stížnost je přípustná [§ 75 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“)], neboť stěžovatel vyčerpal zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

17. Ústavní soud není součástí soustavy soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy) a nepřísluší mu vykonávat dozor nad jejich rozhodovací činností. Nepředstavuje další instanci v systému obecného soudnictví, je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy). Proto je oprávněn do rozhodovací činnosti soudů v řízení o ústavní stížnosti zasáhnout pouze tehdy, byla-li pravomocným rozhodnutím těchto orgánů porušena ústavně zaručená základní práva nebo svobody stěžovatele. Úkolem Ústavního soudu je tudíž přezkoumat ústavnost napadených rozhodnutí, jakož i řízení, která jejich vydání předcházela.

18. Ústavní soud přezkoumal napadená rozhodnutí a po seznámení se s podanými vyjádřeními, replikou stěžovatele, vyžádaným spisem obvodního soudu a dalšími podáními dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

19. Ačkoli Ústavní soud neshledal neústavním posouzení rozporu námítka promlčení s dobrými mravy, dopustily se obecné soudy v důsledku formalistického přístupu ústavní úrovně dosahujícího nedostatečného zjištění skutkového stavu (resp. opomenutí zjištění rozhodné skutkové okolnosti – viz dále), pročez i extrémního nesouladu mezi skutkovými zjištěními a právními závěry, čímž v individuálních okolnostech věci zatížily své rozhodnutí částečnou nepřezkoumatelností.

V.a Obecná východiska

20. Vzhledem k postavení a pravomoci Ústavního soudu (viz výše) je nutno vycházet (mimo jiné) z pravidla, že vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad běžných zákonů a jejich použití na jednotlivý případ jsou v zásadě věcí obecných soudů. O zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat tehdy, je-li napadené rozhodnutí stíženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady). Proces výkladu a použití podústavního práva je stíženo takovou vadou zpravidla tehdy, nezohlední-li soudy správně (či vůbec) dopad některého ústavně zaručeného základního práva (svobody) na posuzovanou věc nebo se dopustí libovůle, spočívající buď v nerespektování jednoznačně znějící kogentní normy, nebo ve zjevném a neodůvodněném vybočení ze standardů výkladu, jenž je v soudní praxi podáván, resp. který odpovídá všeobecně uznávanému (doktrinárnímu) chápání dotčených právních institutů [viz např. nálezy ze dne 25. 9. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471) nebo ze dne 29. 1. 2019 sp. zn. III. ÚS 3397/17 (N 14/92 SbNU 159)].

21. Zároveň platí, že základním předpokladem přezkumu ústavnosti právního názoru obecného soudu a současně podmínkou řádného soudního řízení podle čl. 36 odst. 1 Listiny je řádné odůvodnění soudem vydaného rozhodnutí [viz např. nálezy Ústavního soudu ze dne 12. 1. 2016 sp. zn. III. ÚS 119/14 (N 3/80 SbNU 35)]. Jak Ústavní soud konstantně uvádí, nezávislost rozhodování soudů se uskutečňuje v ústavním a zákonném procesněprávním a hmotněprávním rámci. Procesněprávní rámec představují především principy řádného a spravedlivého procesu. Takovým principem, představujícím součást práva na řádný proces, jakož i pojmu právního státu a vylučujícím libovůli při rozhodování, je i povinnost soudů své rozsudky odůvodnit (§ 157 odst. 1 o. s. ř.), a to způsobem stanoveným v § 157 odst. 2 o. s. ř. Z odůvodnění musí logicky a přesvědčivě vyplývat vztah mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry na straně druhé [viz např. nálezy Ústavního soudu ze dne 12. 9. 2016 sp. zn. I. ÚS 1356/16 (N 170/82 SbNU 647)].

22. Z požadavků řádného procesu plyne mimo jiné právo účastníků soudního řízení skutkově a právně argumentovat a k prokázání svých tvrzení navrhnout důkazy, čemuž odpovídá povinnost soudů se s jejich argumentací a návrhy náležitě, tj. srozumitelně a v souladu s pravidly logického myšlení, vypořádat [viz např. nálezy Ústavního soudu ze dne 9. 10. 2018 sp. zn. IV. ÚS 1891/18 (N 169/91 SbNU 121) nebo ze dne 15. 10. 2009 sp. zn. I. ÚS 218/09 (N 216/55 SbNU 33)]. Účelem odůvodnění soudního rozhodnutí je především seznámit účastníky řízení s úvahami, na nichž soud založil své skutkové a právní závěry. Jeho nezbytný rozsah se přitom odvíjí od předmětu a povahy řízení, jakož i návrhů a argumentů uplatněných účastníky, s nimiž se soudy musejí adekvátně vypořádat [nálezy Ústavního soudu ze dne 22. 9. 2009 sp. zn. III. ÚS 961/09 (N 207/54 SbNU 565)]. Nejsou-li zřejmé důvody soudního rozhodnutí, svědčí to o libovůli v soudním rozhodování, která je v rozporu s principy demokratického právního státu. Takovým ústavněprávním nedostatkem je i situace, v níž určitá část stanoveného postupu podle čl. 36 odst. 1 Listiny chybí, protože je rozhodnutí nepřezkoumatelné již z důvodu této absence. V takovém případě totiž rozhodnutí zákonitě postrádá také odůvodnění (natož logické a přesvědčivé) vztahu mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry na straně druhé; v takovém případě buď nebyla určitá skutková zjištění vzdor nutnosti učiněna, anebo učiněna byla, ale právní závěry z nich nevyplývají.

23. Ústavní soud zásadně není povolán k přehodnocování dokazování provedeného obecnými soudy. Mohl by tak učinit pouze, dopustily-li by se při hodnocení důkazů libovůle. Zejména kdyby skutková zjištění vykazovala extrémní rozpor s provedenými důkazy nebo byl shledán extrémní nesoulad mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na

straně jedné a právními závěry na straně druhé [např. nálezy ze dne 6. 2. 2020 sp. zn. I. ÚS 1833/18 (N 20/98 SbNU 156), ze dne 5. 9. 2017 sp. zn. IV. ÚS 2690/15 (N 164/86 SbNU 677) a další]. Ústavní soud považuje za určující pro nalézání práva, že je vždy nezbytné vycházet z individuálních okolností každé věci, které jsou založeny na konkrétních skutkových zjištěních.

24. Všem právě uvedeným postulátům je společná – a ústavněprávním požadavkem na rozhodování orgánů veřejné moci také je – povinnost posoudit věc vzhledem ke všem relevantním okolnostem a zvláštnostem případu a udělat vše pro spravedlivé rozhodnutí ve věci, jakkoli složité se to může jevit [viz např. nálezy Ústavního soudu ze dne 24. 6. 2009 sp. zn. I. ÚS 663/06 (N 149/53 SbNU 811) nebo ze dne 7. 11. 2012 sp. zn. I. ÚS 295/10 (N 185/67 SbNU 231)]. Proto jsou soudy povinny neposuzovat jednotlivé okolnosti izolovaně, „mechanicky“ a nevykládat a nepoužívat rozhodné právo formalisticky, nýbrž vždy ve vzájemných souvislostech za účelem nalezení přiměřeného řešení individuálního případu.

V.b Použití obecných východisek na posuzovanou věc

25. Podstatná část stěžovatelových námitek se týká postupu soudů, které údajně nezjišťovaly konkrétní skutkové okolnosti, z nichž měla plynout vědomost stěžovatele o tom, že a kdo se na jeho úkor bezdůvodně obohatil. V tomto ohledu je jádrem posuzované věci otázka, zda je pro počátek běhu subjektivní promlčecí doby rozhodná skutečná vědomost (ať už je jakákoli) o bezdůvodném obohacení stěžovatele, nebo skutkové okolnosti, z nichž lze tuto vědomost dovodit (jak tvrdí obecné soudy).

26. Ústavní soud má za to, že je-li ve smyslu v napadených rozhodnutích odkazované judikatury Nejvyššího soudu pro počátek běhu subjektivní promlčecí doby rozhodný okamžik, kdy se oprávněný dozví okolnosti, které jsou relevantní pro uplatnění jeho práva u soudu (viz bod 20 odůvodnění rozsudku městského soudu), nemůže to v posuzované věci znamenat znalost objektivních okolností, od nichž se bezdůvodně obohacení odvíjí. Ačkoli, jak uvedl ve svém vyjádření Nejvyšší soud, je posouzení okamžiku skutečné vědomosti oprávněného o bezdůvodném obohacení spojeno i s úvahami o právní kvalifikaci daných skutkových okolností, nemůže to znamenat, že pro úsudek o skutečné subjektivní vědomosti o bezdůvodném obohacení svědčí toliko uzavření smlouvy a uskutečnění následné platby pojistného. Ty jsou totiž samy o sobě objektivními okolnostmi, které o subjektivní vědomosti oprávněného o bezdůvodném obohacení nevypovídají. Koneckonců nelze pominout, že kdyby stěžovatel věděl o tom, že se vedlejší účastnice na jeho úkor bezdůvodně obohacuje, smlouvu by buď ani neuzavřel, nebo by od ní ihned odstoupil, anebo by pojistné dobrovolně neplatil (a vedlejší účastníci bezdůvodně neobohacovali). Případně by podnikl jiné kroky proti pokračování v bezdůvodném obohacování vedlejší účastnice.

27. Tvrdit, že uzavření smlouvy a následné platby pojistného jsou konkrétní skutkové okolnosti, které jsou rozhodné pro počátek běhu subjektivní promlčecí doby (na rozdíl od doby objektivní), je protimluv. Při absenci jiné subjektivní skutkové okolnosti (vědomosti) na straně stěžovatele jde o „mechanický“ poukaz na právní jednání rozhodná pro vznik bezdůvodného obohacení, nikoli pro okamžik, v němž se oprávněný poprvé dozvěděl o možnosti uplatnit své právo u soudu. Při soudy uplatněném výkladu § 107 odst. 1 obč. zák., podle něhož jde o znalost takových okolností, z nichž lze odpovědnost za bezdůvodné obohacení dovodit, jde o dovození hypotetické. V takovém případě spadají počátek běhu subjektivní i objektivní promlčecí doby vjedno. Jestliže je ale z individuálních okolností věci zřejmé, že stěžovatel v soudy dovozovaném okamžiku o existenci bezdůvodného obohacení na straně vedlejší účastnice s vysokou pravděpodobností nevěděl, je soudy učiněný opačný úsudek svévolný.

28. Obecné soudy si protirečí, tvrdí-li, že pro počátek běhu subjektivní promlčecí doby na jednu stranu není podstatná (subjektivní) znalost právního posouzení platnosti smlouvy

stěžovatelem, ale na druhou konstatují, že rozhodná je objektivní možnost seznat bezdůvodné obohacení, které se však odvíjí od neplatnosti smlouvy. Je třeba se ptát, kdy tedy nastal okamžik, v němž se stěžovatel ve smyslu § 107 odst. 1 obč. zák. dozvěděl o bezdůvodném obohacení? Nedává rozumný smysl, aby okamžik vědomosti stěžovatele o poskytnutí bezdůvodného obohacení vedlejší účastníci (tedy údajný počátek subjektivní promlčecí doby) byl shodný s okamžikem poskytnutí plateb pojistného podle neplatné smlouvy. A to tím spíše, nemá-li být pro určení okamžiku počátku běhu subjektivní promlčecí doby podstatná sama vědomost o neplatnosti smlouvy, nýbrž toliko znalost okolností rozhodných pro možnou vědomost o bezdůvodném obohacení. V tomto případě není právní vědomí o tom, že bylo plněno z neplatného právního důvodu, zcela oddělitelné od znalosti rozhodných skutkových okolností; námitka o nevýznamnosti právní kvalifikace je lichá, neboť pro možnost seznat bezdůvodné obohacení musí oprávněný smýšlet alespoň laicky o věcech, které mají z pohledu soudu povahu odborné – právní znalosti. Jinak by se proti bezdůvodnému obohacení nemohl bránit.

29. Nedůsledná byla již výchozí úvaha obvodního soudu (jehož rozsudek není ústavní stížností napaden), který v bodu 11 odůvodnění rozsudku uvedl, že stěžovatel „se o vzniku bezdůvodného obohacení, jeho výši a o tom, kdo je na jeho úkor získal, dozvěděl vždy při uskutečnění každé jednotlivé platby pojistného“ (viz č. l. 150 vyžádaného spisu obvodního soudu). Jestliže pak městský soud v bodu 9 odůvodnění napadeného rozsudku shrnul, že „[z]a okamžik, kdy se žalobce dozvěděl všechny rozhodné skutkové okolnosti (kvalifikované tak, že se přijetím konkrétní platby pojistného na jeho úkor instituce obohatila), pokládal soud I. stupně den uskutečnění každé jednotlivé platby pojistného“, vzniklo již zde nedopatření, neboť podstatné není zjištění, že se na úkor stěžovatele vedlejší účastnice obohatila, nýbrž že se obohatila bezdůvodně. Rozpoznat kritérium bezdůvodnosti však nutně vyžaduje i úvahu, kterou je možno z určitého pohledu hodnotit jako právní.

30. Jestliže stěžovatel poskytoval dobrovolně vedlejší účastnici finanční plnění podle neplatné smlouvy, musel vědět o tom, že se vedlejší účastnice obohacuje, z ničeho však již neplyne, že by měl nebo musel vědět, že se obohacuje bezdůvodně. Nejde tedy o to, že by stěžovatel měl znát právní kvalifikaci platnosti smlouvy v odborném slova smyslu, ale o to, že aby vůbec věděl (ať právně, či laicky), že se na jeho úkor vedlejší účastnice obohacuje bezdůvodně, musel by přinejmenším tušit, že je se smlouvou něco v nepořádku. To je však běžná skutková okolnost, podléhající dokazování (je-li sporná), o jejímž časovém určení nevypovídají ani uzavření smlouvy, ani platby pojistného. Ty naopak svědčí spíše o tom, že stěžovatel měl přinejmenším po určitou dobu trvání smluvního poměru za to, že je smlouva v pořádku (tj. z pohledu soudu – že je platná).

31. Lze učinit dílčí závěr, že nemůže zároveň platit, že subjektivní vědomost o bezdůvodném obohacení spadá vjedno s objektivní – hypotetickou možností stěžovatele své právo dovodit. Tím se rozdíl mezi účelem subjektivní a objektivní promlčecí doby stírá. „Mechanický“ odkaz soudů na judikaturu, podle níž vědomost stěžovatele o existenci bezdůvodného obohacení a odpovědnosti vedlejší účastnice z něj je ve skutečnosti vědomostí o okolnostech, z nichž lze na bezdůvodnost obohacení čistě teoreticky usoudit, je proto projevem neústavní libovůle a formalismu. S naznačeným rozporem se pro výše uvedené nelze vyrovnat opakovanou tezí Nejvyššího soudu, že onou vědomostí se nemíní znalost právní kvalifikace (viz str. 3 napadeného usnesení Nejvyššího soudu).

32. Právě uvedené neznamena, že lze vždy s jistotou určit, ve kterém okamžiku se oprávněná osoba dozvěděla o svém právu na vydání bezdůvodného obohacení. Namítal-li však stěžovatel opakovaně, že tento okamžik musel být odlišný od uskutečnění plateb pojistného podle neplatné smlouvy, musejí se soudy touto námitkou zabývat. Musejí uvážít, zda lze takový okamžik zjistit, zda má význam provést navržené důkazy, zda účastník splnil povinnost důkazní či unesl důkazní břemeno apod. Není-li tomu tak, musejí soudy ve svých

rozhodnutích odůvodnit, proč nemá význam subjektivní stěžovatelovu vědomost zjišťovat nebo proč se to nezdařilo, a proč je naopak nutno se spokojit s okamžikem jeho objektivní možnosti bezdůvodné obohacení a odpovědný subjekt seznat.

33. Ústavnímu soudu neunikla podstata hlavní teze příslušné judikatury Nejvyššího soudu, podle níž je pro počátek běhu subjektivní promlčecí doby podstatná znalost skutkových okolností, z nichž lze právo na vydání bezdůvodného obohacení dovodit. Sama skutečnost, že subjektivní – svou povahou niternou skutkovou okolnost nelze vždy s jistotou prokázat, však nemůže znamenat „mechanický“ příklon k tezím dřívějších rozhodnutí. V kontextu posuzované věci to totiž ústí v závěr, že „subjektivní moment, kdy oprávněný zjistí okolnosti, z nichž lze dovodit, že smlouva, z níž bylo plněno, je neplatná“, (viz bod 20 odůvodnění napadeného rozsudku městského soudu) je ve skutečnosti objektivní skutečností. Nemá však jít o subjektivní okamžik v tom smyslu, že se týká určitého subjektu, ale proto, že jde o subjektivní (vnitřní) vědomost, na niž lze z objektivních faktů prokazatelně, nikoli hypoteticky usoudit. Objektivní skutečnosti mohou sloužit jako indicie při zjišťování individuálních okolností případu, ale nemohou jimi být bez důsledné snahy o jejich objasnění nahrazeny. Jelikož obvodní soud ani městský soud tuto konkrétní okolnost blíže nezjišťovaly, je nepřipadné konstatování Nejvyššího soudu na str. 3 odůvodnění napadeného usnesení, podle něhož stěžovatelova „[k]ritika závěrů soudů nižších stupňů o tom, kdy žalobce nabyt vědomosti o vzniku bezdůvodného obohacení a obohacené osoby, představuje polemiku se skutkovými úsudky, jimiž je však dovolací soud ze zákona vázán [...]“.

34. Příléhavé nejsou ani poukazy Nejvyššího soudu na názory tuzemské právní nauky. Pro věc rozhodný § 107 odst. 1 obč. zák. neobsahuje formulaci, kterou obsahuje v odkazované literatuře komentovaný § 619 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník: „Právo může být uplatněno poprvé, pokud se oprávněná osoba dozvěděla o okolnostech rozhodných pro počátek běhu promlčecí lhůty, anebo kdy se o nich dozvědět měla a mohla.“ Současně nejsou názory tamních autorů na konstruovanou, objektivizovanou znalost rozhodných okolností (viz formulaci „dozvědět měla a mohla“) natolik jednoznačné, jak Nejvyšší soud dovozuje. Autoři totiž uvádějí: „Určujícím se tak stává vědění, jež by si věřitel osvojil, kdyby vyvinul odpovídající míru pečlivosti (srov. Tégl, Weinhold, Melzer In: Melzer, Tégl a kol. 2014, s. 953). Domníváme se, že s ohledem na smysl objektivizace kritéria znalosti rozhodujících okolností v § 619 odst. 2 není namístě diferencovat standard péče podle mentálních kompetencí konkrétního věřitele [...], a že je tedy naopak zapotřebí vždy zkoumat, jakou znalost by si osvojila osoba průměrného rozumu, která by vynaložila obvyklou péči. [...] Pakliže zjištění okolností rozhodných pro započetí běhu promlčecí lhůty nezbytně vyžaduje zvláštní odbornost (například v oblasti medicíny nebo stavebního inženýrství), kterou průměrně rozumná osoba (§ 4) či průměrný profesionál v určité oblasti (§ 5) nedisponuje, je namístě počátek promlčecí lhůty ve smyslu § 619 odsunout až k okamžiku, kdy věřitel získal empirickou nebo normativní znalost relevantních faktů tím, že věc konzultoval s odborníkem, nebo ji s ním alespoň konzultovat měl a mohl. [...] Věřitel získává normativní znalost rozhodných okolností, pokud je jeho faktické nevědomí o těchto skutečnostech důsledkem toho, že si počínal nedbale (nedodržel standard obvyklé nebo odborné péče, kterou lze po osobě v jeho postavení důvodně požadovat). Není zapotřebí, aby se věřitel v tomto směru dopustil hrubé nedbalosti, jak dovozují Tégl, Weinhold a Melzer (Tégl, Weinhold, Melzer In: Melzer, Tégl a kol. 2014, s. 953). [...] Napříště tedy není aplikovatelný dříve zastávaný názor, podle kterého bylo pro účely promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení irelevantní, že se ochuzený o rozhodných skutečnostech mohl a měl dozvědět dříve (NS 28 Cdo 5328/2015, NS 28 Cdo 4744/2017, NS 28 Cdo 882/2019). V souladu s § 621 totiž subjektivní promlčecí lhůta započíná svůj běh už v okamžiku, kdy ochuzený o vzniku bezdůvodného obohacení či osobě obohacené sice ještě fakticky neví, ale při vynaložení péče, kterou lze po osobě v jeho postavení požadovat podle § 4 odst. 1 nebo

§ 5 odst. 1, by již tyto okolnosti mohl zjistit (obdobně Tégl, Weinhold In: Melzer, Tégl a kol. 2014, s. 961, Bodečková In: Petrov, Výtisk, Beran a kol. 2019, s. 691 a Svoboda, Švestka, Dvořák, Fiala a kol. 2020, s. 1484, viz též NS 25 Cdo 1510/2019).“ [viz BRIM, L. In LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 303–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 2012].

35. Za prvé se citovaný text nevztahuje k pro věc rozhodné právní úpravě, ale k dnes platnému znění zákona, obsahujícímu podrobnější úpravu, a mimo jiné odkazuje i na další, přinejmenším nejednoznačnou linii výkladu Nejvyššího soudu (jak poukázal i stěžovatel ve druhém doplnění ústavní stížnosti). Za druhé ani s přihlédnutím k literatuře komentující dnes platný zákon z odůvodnění napadených rozhodnutí neplyne, proč nebylo pro objektivizovanou možnost stěžovatele seznat bezdůvodné obohacení nutno disponovat znalostmi z pojišťovnictví či investičního financování. Za třetí není z napadených rozhodnutí zřejmé, zda v případě, že by na stěžovatele nebylo nutno klást tyto vyšší nároky, mohl při požadavku průměrného rozumu objektivně dovést neplatnost smlouvy na základě jemu známých okolností. Za čtvrté, má-li snad z napadených rozhodnutí mlčky plynout, že stěžovatel mohl při průměrném rozumu a s běžnou péčí a opatrností neplatnost smlouvy tušit, neplyne již z nich, z jakých důvodů soudy shledaly, že jednal nedbale.

36. Nahrazení subjektivní vědomosti objektivní skutečností je zkratkou, v jejímž důsledku by pro počátek běhu subjektivní promlčecí doby byl vždy podstatný pouze vznik práva, nikoli vědomost oprávněného subjektu. Jestliže ale zákonodárce počátek i délku subjektivní a objektivní promlčecí doby zřetelně rozlišil, nelze se s jejich libovolným slučováním ztotožnit. Absencí snahy o zjištění počátku běhu subjektivní promlčecí doby a jejím sloučením s počátkem běhu doby objektivní se tak právní závěr v podobě promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení ocitá v extrémním rozporu s příslušnými skutkovými zjištěními, neboť v tomto směru žádná učiněna nebyla ani nebylo v napadených rozhodnutích odůvodněno, proč nebyla zjišťována nebo že stěžovatel neunesl k jejich prokázání důkazní břemeno (případně nesplnil povinnost důkazní). Z téhož důvodu jsou napadená rozhodnutí po této stránce nepřezkoumatelná pro nedostatek přesvědčivého odůvodnění, jež má obsahovat též logické úvahy o vztahu skutkových zjištění a jejich právního posouzení.

37. Uvedený názor Ústavního soudu není v rozporu s účastníky řízení odkazovaným konstatováním Ústavního soudu podle bodu 18 odůvodnění nálezu sp. zn. II. ÚS 2460/17. Na daném místě totiž Ústavní soud citoval stěžejní pasáž konstantní judikatury Nejvyššího soudu, avšak hned v následujících dvou bodech upozornil na následující: „Obvodní soud nicméně svůj právní názor ohledně promlčení stěžovatelem uplatněného nároku založil právě pouze na předpokládané, nikoliv skutečné, prokázané vědomosti (ve smyslu citované judikatury Nejvyššího soudu) stěžovatele, kdy dovedl, že stěžovatel ‚musel v období od 1. 3. 2013 do 30. 9. 2013 vědět, že dochází k bezdůvodnému obohacení žalované‘, neboť sám ‚smlouvu vypověděl a následně se aktivně domáhal potvrzení platnosti výpovědi, což se také stalo (s účinností výpovědi od 28. 2. 2013)‘, a proto nejpozději ke dni 30. 9. 2015 uplynula dvouletá subjektivní lhůta ve smyslu ustanovení § 107 odst. 1 občanského zákoníku z roku 1964. Dle Ústavního soudu ovšem obvodní soud zcela pominul zásadní okolnost mající vliv na posouzení otázky počátku běhu subjektivní promlčecí lhůty pro uplatnění nároku stěžovatele a tou byla otázka platnosti, a tedy samotné existence výpovědi předmětné smlouvy ze strany stěžovatele ze dne 11. 1. 2012 (ve formě e-mailu se zaručeným elektronickým podpisem), jejíž neplatnost (pro existenci odkládací podmínky) žalovaná v probíhajícím řízení opakovaně namítala. [...] Z uvedeného vyplývá, že přinejmenším do doby vydání rozhodnutí Českého telekomunikačního úřadu ze dne 22. 9. 2014 byla otázka platnosti, resp. účinnosti výpovědi stěžovatele ze dne 11. 1. 2012 mezi smluvními stranami spornou, a proto nelze akceptovat názor obvodního soudu, který dovedl, že stěžovatel musel již od samého počátku,

tj. v období od 1. 3. 2013 do 30. 9. 2013, vědět, že dochází k bezdůvodnému obohacení žalované, neboť ‚sám smlouvu vypověděl a následně se aktivně domáhal potvrzení platnosti výpovědi‘. Ústavní soud je naopak toho názoru, že z uvedeného jednání stěžovatele, ale koneckonců i z jednání samotné žalované (žalovaná za platnou považovala až výpověď stěžovatele ze dne 22. 10. 2013, proto mu zaslala vyúčtování za poskytnuté služby i za následná období) spíše vyplývá, že otázka platnosti výpovědi ze strany stěžovatele byla i nadále spornou, nikoliv tedy prokázanou a jednoznačně vyřešenou („musel vědět“). [...] Ze všech shora uvedených důvodů Ústavní soud uzavírá, že pokud Obvodní soud pro Prahu 4 v ústavní stížnosti napadeném rozsudku dospěl k závěru, že stěžovatelem uplatněný nárok na vydání bezdůvodného obohacení ze strany žalované je promlčen z důvodu uplynutí dvouleté subjektivní promlčecí lhůty podle ustanovení § 107 odst. 1 občanského zákoníku z roku 1964, zatížil své rozhodnutí protiústavním deficitem, v jehož důsledku došlo k porušení práva stěžovatele na spravedlivý proces zaručeného v čl. 36 odst. 1 Listiny.“

38. Z citovaného nálezu plyne, že Ústavní soud v něm vyložil zákonný požadavek na určení okamžiku počátku běhu subjektivní promlčecí doby stanovený v § 107 odst. 1 obč. zák., obecně traktovaný také v rozhodovací praxi Nejvyššího soudu, ústavně souladným způsobem, a to shodně jako činí Ústavní soud v nyní posuzované věci. Nepřiměřeným výkladem uvedeného zákonného ustanovení tak obecné soudy zatížily svá rozhodnutí kvalifikovanou vadou, mající za následek porušení stěžovatelova práva na soudní ochranu.

39. Stran rozporu námítky promlčení s dobrými mravy Ústavní soud ústavněprávní pochybení obecných soudů neshledal; odůvodnění napadených rozhodnutí je v tomto ohledu srozumitelné a přesvědčivé, pročež na ně Ústavní soud pro stručnost odkazuje. Pro úplnost hodno dodat, že stěžovatelem v replice odkazované nálezy Ústavního soudu nejsou k posuzované věci přílehlavé, neboť byly vydány ve skutkově a právně odlišných věcech a sama okolnost, že se mohou dotknout značného množství spotřebitelů, není rozhodná. Přílehlavé není ani vedlejší účastníci poukazované usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 94/21; Ústavní soud jednak není vázán právními názory vyslovenými v usneseních, nýbrž toliko v nálezech, nadto v dané věci nebyl počátek běhu subjektivní promlčecí doby nejasný, neboť tamní stěžovatelka od dané smlouvy odstoupila, bylo jí vyplaceno odkupné a za den rozhodný pro počátek běhu subjektivní promlčecí doby byl považován až den vyplacení odkupného.

40. Jelikož Ústavní soud dospěl k závěru o neústavnosti napadených rozhodnutí z výše uvedených důvodů týkajících se počátku běhu subjektivní promlčecí doby, pro dodržení hospodárnosti řízení se již dále nezabýval zbývajícími námitkami stěžovatele, zejména ochranou spotřebitele, souvislostí s unijním právem apod.

VI. Závěr

41. Ústavní soud shrnuje, že je-li část stanoveného postupu podle čl. 36 odst. 1 Listiny nahrazena poukazem na judikaturu Nejvyššího soudu, lze z výše uvedených ústavněprávních kritérií dovodit, že obecné soudy musejí v případě příslušných relevantních námitek účastníků řízení také adekvátně odůvodnit, proč se v dané věci ztotožnily s rozhodnutími v údajně obdobných věcech, na něž v rozhodované věci toliko odkázaly, a proč není nutné prokazovat stěžovatelem tvrzenou skutkovou okolnost.

42. S ohledem na výše uvedené Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadená rozhodnutí zrušil. Úkolem městského soudu, vázaného právě vysloveným právním názorem Ústavního soudu, bude ve světle předestřených závěrů opětovně ve věci rozhodnout, a to při zohlednění všech relevantních aspektů věci, jak byly též podány výše. Ústavní soud nepředjímá výsledek opětovného rozhodnutí městského soudu, k němuž ale musí dospět ústavně souladným

způsobem. Takto Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť měl za to, že od něj nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 58**Důkazní břemeno a dokazování v řízení o žalobě z rušené držby
(sp. zn. I. ÚS 2463/21 ze dne 11. května 2022)**

I. Odvolací soud došel k závěru, že žalobkyně prokázala existenci držby sporné cesty ve formě pokojného užívání cesty za účelem příchodu a příjezdu ke své nemovitosti a dále prokázala rušení žalovaným i reálnou hrozbu, že toto rušení bude pokračovat i v budoucnosti. Žalobkyně tedy unesla důkazní břemeno ohledně jí tvrzených rozhodných skutečností. Dodává-li k tomu odvolací soud, že jí tvrzené vydržení práva sporné cesty je nejisté a žalobkyně si nemůže být jistá tím, zda se svého práva úspěšně domůže petitorní žalobou, je tento jeho závěr právně irelevantní. V řízení o žalobě z rušené držby je žalobci poskytována posesorní ochrana, chráněna je zde tedy jiná hodnota než v případě petitorní ochrany.

II. Je-li žalovaným nepravá držba namítána, musí soud k této otázce provést úplné dokazování. Byť povaha věci vyžaduje rozhodnout co nejdříve (zákon ukládá soudu prvního stupně rozhodnout do 15 dnů od zahájení řízení), neznamená to, že by se v řízení dokazování k těmto otázkám neprovádělo.

III. Řízení o žalobě z rušené držby je svou povahou řízením sporným a odvolání proti rozhodnutí o žalobě z rušení držby je založeno na systému neúplné apelace. Skutečnosti nebo důkazy, které nebyly uplatněny před soudem prvního stupně, jsou u odvolání proti rozsudku nebo usnesení ve věci samé odvolacím důvodem jen za podmínek § 205a o. s. ř. Byť tedy lze námitku nepravé držby učinit i v rámci odvolacího řízení, skutečnosti a důkazy ji prokazující jsou již v odvolacím řízení omezeny neúplnou apelací.

VI. Pokud by odvolací soud v souladu s § 205a o. s. ř. přihlédl ke skutečnostem a důkazům uplatněným žalovaným v odvolání a po provedeném dokazování dospěl k závěru, že žalovaný unesl břemeno tvrzení a břemeno důkazní ohledně tvrzené nepravosti držby, bylo povinností soudu účastníky poučit podle § 118a o. s. ř.

V. Další zásadní otázkou se pak jeví, zda soud může v případě, když žalobě z rušené držby vyhoví, omezit povinnost uloženou žalovanému určitou dobou trvání, jak to učinil krajský soud. Omezení soudem uložené povinnosti lhůtou zákon na rozdíl od právní úpravy předběžných opatření podle § 76 odst. 3 o. s. ř. nepřipouští. Nejistota ohledně existence věcného práva není důvodem pro zvolený postup soudu, když se v řízení o žalobě z rušené držby existence věcného práva neprokazuje. Krajský soud v této věci také opomíjí fakt, že právě na tom, že žalovaný musí případně následně svá práva hájit podáním petitorní žaloby, je žaloba z rušené držby postavena (srov. sp. zn. III. ÚS 3018/18, bod 15). Nelze tak po žalobkyni požadovat, aby poté, co soud její žalobě vyhoví, volila ještě další vhodný postup své obrany. Omezení doby trvání uložené povinnosti ve výroku rozhodnutí je tedy projevem libovůle ze strany soudu, analogické použití ustanovení týkajícího se předběžných opatření není přípustné, neboť jde o dva zcela samostatné instituty odlišné povahy a sloužící k jinému účelu.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu JUDr. Jaromíra Jirsy a soudců JUDr. Tomáše Lichovníka a JUDr. Vladimíra Sládečka (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti

Kateřiny Skálové, zastoupené JUDr. Štěpánkou Mikovou, advokátkou, se sídlem 28. října 1001/3, Praha 1, proti usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci ze dne 15. 6. 2021 č. j. 29 Co 79/2021-132 a s ní spojeném návrhu na zrušení ustanovení § 238 odst. 1 písm. g) zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, za účasti Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci jako účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci ze dne 15. 6. 2021 č. j. 29 Co 79/2021-132 bylo porušeno právo stěžovatelky na spravedlivý (řádný) proces podle čl. 36 odst. 1 a právo vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci ze dne 15. 6. 2021 č. j. 29 Co 79/2021-132 se ruší.

III. Ve zbývajících částech návrh odmítá.

Odůvodnění

I.

1. Stěžovatelka se, s odvoláním na porušení čl. 2 odst. 2, čl. 11 a 36 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě, domáhá zrušení v záhlaví uvedeného rozhodnutí. Spolu s ústavní stížností podává stěžovatelka také návrh na zrušení ustanovení § 238 odst. 1 písm. g) zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

II.

2. Z obsahu napadených rozhodnutí, ústavní stížnosti a vyžádaného spisu se podává, že se stěžovatelka u Okresního soudu v Liberci (dále jen „okresní soud“) domáhala žalobou z rušené držby ze dne 18. 1. 2021, aby soud vydal rozhodnutí, kterým by žalovanému byla uložena povinnost zdržet se veškerých zásahů do nerušeného výkonu držby práva cesty žalobkyně k pozemku parc. č. X, ostatní plocha, zapsaného u Katastrálního úřadu pro Liberecký kraj, Katastrální pracoviště Liberec, na listu vlastnictví č. X1, obec M., katastrální území F. (dále jen „příjezdová cesta“), a zdržet se jakéhokoliv zamezování či omezování přístupu žalobkyně k pozemku parc. č. st. X2, jehož součástí je stavba č. p. X3, rodinný dům, vše zapsáno u Katastrálního úřadu pro Liberecký kraj, Katastrální pracoviště Liberec, na listu vlastnictví č. X4, obec M., katastrální území F. Žalobkyně v žalobě tvrdila, že je vlastnící nemovitosti sousedící s pozemkem žalovaného. Jedinou přístupovou cestou při jízdě motorovým vozidlem je příjezdová cesta, která je ve výlučném vlastnictví žalovaného. Tato příjezdová cesta byla žalobkyní i předchozím vlastníkem využívána. Služebnost jízdy nebyla do katastru nemovitostí vložena. Žalovaný jako nový vlastník nemovitosti projevil nesouhlas s užíváním příjezdové cesty žalobkyní a její rodinou a její užití znesnadňoval různými překážkami. Jednání mezi žalobkyní a žalovaným byla bezvýsledná. Dne 9. prosince 2020 odstavil žalovaný na příjezdovou cestu nákladní automobil, dne 29. prosince 2020 bylo auto přesunuto do středu příjezdové cesty. Jedině příjezdová cesta umožňuje přístup k nemovitosti žalobkyně. Žalobkyně v žalobě uvedla, že na základě dlouholetého užívání příjezdové cesty došlo k vydržení věcného břemene služebnosti cesty. Žalovaný se k věci nijak nevyjádřil. Okresní soud vyšel z toho, že v řízení o žalobě z rušené držby soud nezjišťuje, zda se jedná o držbu řádnou, poctivou nebo pravou. Smyslem žaloby z rušené držby není ochrana práva, ale pokojného stavu. Aby byla žalobkyně s žalobou úspěšná, musí prokázat, že byla držitelkou práva, tedy že jej před zásahem žalovaného pokojně vykonávala a že toto právo

žalovaný ruší. S ohledem na to, že se žalobkyni podařilo v řízení prokázat, že byla držitelkou práva cesty po příjezdové cestě, jako jediného přístupu k její nemovitosti, a žalovaný zasáhl do pokojné držby žalobkyně, neboť jí právo jízdy po příjezdové cestě přistavením nákladního vozidla omezil a později zcela zamezil, soud žalobě z rušené držby v plném rozsahu vyhověl.

3. Žalovaný podal proti rozhodnutí okresního soudu odvolání. Krajský soud v Ústí nad Labem – pobočka v Liberci (dále jen „krajský soud“) usnesení okresního soudu zčásti změnil a zčásti potvrdil tak, že žalovanému uložil povinnost zdržet se veškerých zásahů do nerušeného výkonu držby práva cesty žalobkyně k výše uvedenému pozemku spočívajících v zamezování či omezování přístupu žalobkyně k uvedenému pozemku po dobu šesti měsíců od právní moci tohoto usnesení. V rozhodnutí uvádí, že žalobci může být posesorní ochrana poskytnuta i tam, kde je zjevné, že mu žádné subjektivní právo nepřisluší, a že tedy např. držbu vlastnického práva vykonává jako nevládník, když soud v daném řízení není oprávněn zkoumat právní otázky. Na druhou stranu je v § 1007 odst. 1 větě druhé občanského zákoníku (dále jen „o. z.“) zmíněno, že proti žalobě na ochranu držby lze namítnout, že žalobce získal proti žalovanému nepravou držbu, jejíž definici lze dovodit z ustanovení § 993 o. z. Neprokáže-li se, že se někdo vetřel v držbu svémocně nebo že se v ni vloudil potajmu nebo lstí, anebo že někdo usiluje proměnit v trvalé právo to, co mu bylo povoleno jen výprosou, jde o pravou držbu.

4. Posouzení, zda užívání cesty vychází z práva služebnosti nebo je pouhou výprosou, však již vyžaduje konkrétní skutkové a právní posouzení, ke kterému řízení o obnovení pokojného stavu nesměřuje. Odvolací soud tedy uzavřel, že žalobkyně prokázala existenci držby sporné cesty ve formě pokojného užívání cesty za účelem příchodu a příjezdu ke své nemovitosti a dále prokázala rušení žalovaným i reálnou hrozbu, že toto rušení bude pokračovat i v budoucnu. V rozhodnutí ale soud také uvádí, že si je na druhou stranu vědom toho, že ze skutečností dosud tvrzených a prokázaných vyplývá, že žalobkyní tvrzené vydržení práva sporné cesty je nejisté. Žalobkyně si tak nemůže být jistá tím, že se svého práva úspěšně domůže petitorní žalobou. Oproti okresnímu soudu shledal odvolací soud důvody pro omezení žalobního požadavku ve vztahu k žalovanému jako vlastníkovu pozemku, kterým sporná cesta prochází. S ohledem na požadavek určitosti a vykonatelnosti žalobního petitu proto odvolací soud usnesení okresního soudu zčásti změnil a zčásti potvrdil. Krajský soud měl za to, že ačkoliv právní úprava žaloby z rušené držby je odlišná od předběžného opatření i v tom, že neukládá žalobci povinnost zahájit petitorní řízení ve stanovené lhůtě, s ohledem na dosud nejisté věcné právo žalobkyně by nebylo správné zatížit žalovaného podáním žaloby na ochranu svého vlastnického práva. Proto omezil účinnost svého rozhodnutí na dobu šesti měsíců, kterou považuje za přiměřenou k tomu, aby žalobkyně důkladně zvážila svůj další postup.

III.

5. Stěžovatelka v ústavní stížnosti uvádí, že odvolací soud nesprávně posoudil podmínky pro ochranu rušené držby. Soud dovodil splnění podmínek pro vyhovění žalobě z rušené držby, nad rámec toho však věc posuzoval i optikou důvodů pro vydržení práva jako v případě petitorní žaloby. Protože shledal vydržení práva cesty jako nejisté, omezil povinnost ukládanou žalovanému na dobu šesti měsíců. Rozhodnutí bylo pro stěžovatelku zcela nepředvídatelné. Pokud odvolací soud postavil své rozhodnutí na výše uvedených závěrech, měl splnit svou poučovací povinnost podle § 118a a 119a o. s. ř.

6. Podle stěžovatelky ustanovení o žalobě z rušené držby obsažené v § 176 až 180 o. s. ř. ani hmotněprávní předpisy neobsahují žádnou možnost limitace rozhodnutí a odvolací soud zjevně analogicky aplikoval ustanovení § 73 odst. 3 o. s. ř., dopadající na předběžná opatření, podle něhož může soud stanovit, že předběžné opatření bude trvat jen určenou dobu. Smysl žaloby z rušené držby a předběžného opatření je jiný. Pokud vlastnické poměry

nebudou dále přezkoumávány prostřednictvím některé žaloby o ochraně vlastnického práva, má pravomocné rozhodnutí o ochraně z rušené držby konečný charakter. I pokud by ale bylo dovozeno, že soudy mohou svá usnesení o ukládaných povinnostech z žalob z rušené držby časově omezit, stěžovatelka má za to, že pro takový postup nebyly v jejím případě dány skutkové důvody. Soudem stanovená doba šesti měsíců je navíc zcela nedostatečná.

7. Dále pak uvádí, že pokud je žalobě z rušené držby vyhověno, má to být vlastník, jakožto původní narušitel, který podá ke svojí obraně příslušnou petitorní žalobu. Není tedy vhodný závěr krajského soudu, že by nebylo správné zatížit žalovaného podáním na ochranu svého vlastnického práva.

8. K návrhu na zrušení § 238 odst. 1 písm. g) o. s. ř. pak stěžovatelka uvádí, že daným ustanovením je porušena zásada dvojinstančnosti řízení, neboť posoudí-li odvolací soud věc chybně po právní stránce, nemá účastník k dispozici žádný opravný prostředek.

IV.

9. Krajský soud ve vyjádření uvádí, že v dané věci vyvstala potřeba řešit otázku, jak upravit zásah do dlouhodobě fungujícího pokojného stavu v situaci, kdy bylo zjištěno, že právo cesty bylo dáno pouze se souhlasem právních předchůdců, který byl odvolán. Je tedy namítána nepravá držba daná výprosou oproti žalobou tvrzenému vydržení, jehož prokazování je však nad rámec zjištění poslední držby. Odvolací soud proto shledal, že by bylo nepřiměřeným zamítnout žalobu zcela s ohledem na dlouhodobý pokojný stav, a omezil tak žalovaného, jehož vlastnické právo považoval za silnější a jistější, pouze časovým rozsahem přiměřeným konkrétním okolnostem případu. Stejně tak považoval odvolací soud za nepřiměřené, aby žalobkyně, která se doposud spoléhala pouze na souhlas s užíváním a nebyla jinak bdělá k ochraně svých práv, získala výhodu trvalého omezení žalovaného. V podrobnostech pak odkázal na odůvodnění svého usnesení.

10. Vedlejší účastník se k ústavní stížnosti nevyjádřil, čímž se současně svého postavení v tomto řízení vzdal, což vyplývá z § 63 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) ve spojení s § 101 odst. 4 občanského soudního řádu. Vyjádření krajského soudu nezasílal Ústavní soud k replice, neboť neobsahovalo žádné nové, pro posouzení věci významné skutečnosti.

V.

11. Ústavní soud v souladu s ustanovením § 44 zákona o Ústavním soudu uvážil, že ve věci není třeba konat ústní jednání, neboť by nijak nepřispělo k dalšímu, resp. hlubšímu objasnění věci, než jak se s ní seznámil z vyžádaného spisu a z písemných úkonů stěžovatelky a účastníků řízení. Nenařizení ústního jednání odůvodňuje i skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval ani za potřebné provádět dokazování.

VI.

12. Poté, co Ústavní soud konstatoval, že ústavní stížnost je přípustná, je podána včas a splňuje ostatní náležitosti vyžadované zákonem [§ 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu], a ověřil, že tvrzení obsažená v ústavní stížnosti mají oporu v listinných podkladech, dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

13. Ústavní soud předesílá, jak ustáleně judikuje, že je oprávněn přezkoumat správnost aplikace podústavního práva a zasáhnout do rozhodovací činnosti civilních soudů za předpokladu, že nepostupují v souladu s principy obsaženými v hlavě páté Listiny.

14. Základ projednávané věci tvoří otázka, jaké skutečnosti jsou v řízení o žalobě z rušené držby právně významné. Podstatu držební (posesorní) ochrany lze vysvětlit tak, že nikdo není oprávněn bez právního důvodu zasahovat do držby jiného. Pokud tak učiní (a nemá oprávnění do držby zasáhnout), „vzniká (bez ohledu na to, zda držbu samotnou

považujeme za právo, či nikoliv) mezi držitelem a rušitelem právní vztah, jehož obsahem je zejména povinnost rušitele upustit od zásahu a uvést vše do předchozího stavu“ (SPÁČIL, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. Občanský soudní řád. Řízení sporné. Praktický komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 878). Smyslem žaloby z rušené držby není ochrana práva, nýbrž ochrana pokojného stavu; proto obecný soud nezkontroluje, zda jde o držbu řádnou, poctivou nebo pravou. Pro úspěšnost žaloby je nutné, aby žalobce prokázal, že je držitelem práva, které žalovaný ruší (srov. sp. zn. IV. ÚS 3074/17; rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz>). Proto podle § 178 o. s. ř. platí, že v řízení se soud omezí na zjištění poslední držby a jejího svémocného rušení. To znamená, že žalobce musí v řízení tvrdit a dokázat, že je držitelem práva, o jehož rušení v řízení jde a žalovaný jej ruší. Námitky žalovaného jsou omezené. Může namítat, že žaloba byla podána po uplynutí lhůty nebo popírat svémocnost zásahu. Žalovaný může dále namítat, že žalobce získal proti žalovanému nepravou držbu nebo že ho z držby vypudil (§ 1007 odst. 1 o. z.). Podle § 993 o. z. platí, že neprokáže-li se, že se někdo vetřel v držbu svémocně nebo se v ni vloudil potajmu nebo lstí, anebo někdo usiluje proměnit v trvalé právo to, co mu bylo povoleno jen výprosou, jde o pravou držbu. „Kdo tvrdí, že držitelova držba není pravá, musí to prokázat, tj. musí prokázat některou ze skutečností § 993 o. z. Domněnku pravé držby stanoví též § 994“ (PETROV, J. In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1054).

15. Z rozhodnutí krajského soudu je zřejmé, že i odvolací soud došel k závěru, že žalobkyně prokázala existenci držby sporné cesty ve formě pokojného užívání cesty za účelem příchodu a příjezdu ke své nemovitosti a dále prokázala rušení žalovaným i reálnou hrozbu, že toto rušení bude pokračovat i v budoucnosti. Žalobkyně tedy unesla důkazní břemeno ohledně jí tvrzených rozhodných skutečností.

16. Dodává-li k tomu krajský soud, že z žalobkyní dosud tvrzených a prokázaných skutečností vyplývá, že jí tvrzené vydržení práva sporné cesty je nejisté a žalobkyně si nemůže být jistá tím, zda se svého práva úspěšně domůže petitorní žalobou, je tento jeho závěr právně irelevantní. V řízení o žalobě z rušené držby je žalobci poskytována posesorní ochrana, chráněna je zde tedy jiná hodnota než v případě petitorní ochrany.

17. Krajský soud ve vyjádření uvádí, že v řízení bylo zjištěno, že právo cesty bylo dáno pouze se souhlasem právních předchůdců, který byl odvolán, tedy je namítána nepravá držba daná výprosou. Jednoznačný závěr soudu týkající se nepravé držby však z odůvodnění napadeného rozhodnutí nevyplývá. V odůvodnění soud pouze uvádí, že z žalovaným předložených čestných prohlášení právních předchůdců žalovaného plyne skutečnost, že žalobkyni k užívání cesty neudělili souhlas. Toto čestné prohlášení bývalé spoluvlastnice je však ve zjevném rozporu s jejím předchozím prohlášením, z něhož vyplývá, že souhlas žalobkyni, respektive všem budoucím vlastníkům dané nemovitosti, s užíváním cesty udělila. Krajský soud v odůvodnění rozhodnutí uvádí, že posouzení toho, zda užívání cesty vychází z práva služebnosti nebo je pouhou výprosou, však již vyžaduje konkrétní skutkové a právní posouzení, ke kterému řízení o obnovení pokojného stavu nesměruje. Z odůvodnění rozhodnutí tedy jednoznačně nevyplývá, k jakým skutkovým a právním závěrům odvolací soud v otázce nepravosti držby dospěl, a je v tomto směru nedostatečné.

18. Je-li žalovaným nepravá držba namítána, musí soud k této otázce provést úplné dokazování. Byť povaha věci vyžaduje rozhodnout co nejrychleji (zákon ukládá soudu prvního stupně rozhodnout do 15 dnů od zahájení řízení), neznamená to, že by se v řízení dokazování k těmto otázkám neprovádělo.

19. Nutno však upozornit na to, že řízení o žalobě z rušené držby je svou povahou řízením sporným a odvolání proti rozhodnutí o žalobě z rušení držby je založeno na systému neúplné apelace. Skutečnosti nebo důkazy, které nebyly uplatněny před soudem prvního stupně, jsou u odvolání proti rozsudku nebo usnesení ve věci samé odvolacím důvodem jen za

podmínek podle § 205a o. s. ř. Byť tedy lze námitku nepravé držby učinit i v rámci odvolacího řízení, skutečnosti a důkazy ji prokazující jsou již v odvolacím řízení omezeny neúplnou apelací. Žalovaný se k věci na prvním stupni nevyjádřil. Veškeré námitky, skutečnosti a důkazy učinil a navrhl až v rámci podaného odvolání. Z obsahu rozhodnutí a přiloženého spisu však nevyplývá, že by žalovaným uváděné skutečnosti a navrhované důkazy bylo možné podřadit pod výjimky z neúplné apelace podle § 205a o. s. ř. Pokud nešlo o výjimky z neúplné apelace, neměl k nim soud přihlídnout, a pokud tak učinil, jednal tak v přímém rozporu se zásadou neúplné apelace.

20. Pokud by odvolací soud v souladu s § 205a o. s. ř. přihlédl ke skutečnostem a důkazům uplatněným žalovaným v odvolání a po provedeném dokazování dospěl k závěru, že žalovaný unesl břemeno tvrzení a břemeno důkazní ohledně tvrzené nepravosti držby, bylo povinností soudu účastníky poučit podle § 118a o. s. ř. Žalobkyně by pak mohla popírat skutečnosti a vyvracet důkazy, ohledně nichž povinnost tvrzení a důkazní břemeno tíží v tomto případě žalovaného. Jinak je rozhodnutí pro účastníky překvapivé. Z jeho odůvodnění ani předloženého spisu však nevyplývá, že by se účastníkům takového poučení dostalo.

21. Další zásadní otázkou se pak jeví, zda soud může v případě, když žalobě z rušené držby vyhoví, omezit povinnost uloženou žalovanému určitou dobou trvání, jak to učinil krajský soud. Omezení soudem uložené povinnosti lhůtou zákon na rozdíl od právní úpravy předběžných opatření podle § 76 odst. 3 o. s. ř. nepřipouští. Soud odůvodnil časové omezení uložené povinnosti tím, že přestože právní úprava žaloby z rušené držby je odlišná od předběžného opatření i v tom, že neukládá žalobci povinnost zahájit petitorní řízení ve stanovené lhůtě, má odvolací soud v posuzované věci za to, že s ohledem na dosud nejisté věcné právo žalobkyně by nebylo správné zatížit žalovaného podáním žaloby na ochranu vlastnického práva. Proto odvolací soud omezil účinnost svého rozhodnutí na dobu šesti měsíců, kterou považuje za přiměřenou k tomu, aby žalobkyně důkladně zvážila svůj další postup.

22. Nejistota ohledně existence věcného práva není důvodem pro zvolený postup soudu, když se v řízení o žalobě z rušené držby existence věcného práva neprokazuje. Krajský soud v této věci také opomíjí fakt, že právě na tom, že žalovaný musí případně následně svá práva hájit podáním petitorní žaloby, je žaloba z rušené držby postavena (srov. sp. zn. III. ÚS 3018/18, bod 15). Nelze tak po žalobkyni požadovat, aby poté, co soud její žalobě vyhoví, volila ještě další vhodný postup své obrany. Omezení účinnosti rozhodnutí soudem bylo proto pro žalobkyni značně nepředvídatelné a nelze jej odůvodnit tím, že věcné právo žalobkyně je nejisté. Omezení doby trvání uložené povinnosti ve výroku rozhodnutí je tedy projevem libovůle ze strany soudu, analogické použití ustanovení týkajícího se předběžných opatření není přípustné, neboť jde o dva zcela samostatné instituty odlišné povahy a sloužící k jinému účelu. Ve zvoleném postupu krajského soudu se tak projevila skutečnost, že soud měl za prokázané předpoklady pro vyhovění žalobě z rušené držby, zároveň však neměl v řízení prokázáno, zda šlo o držbu pravou či nepravou. Jeho rozhodnutí, kterým vyhověl žalobě, ale zároveň omezil účinnost svého rozhodnutí, tak pravděpodobně mělo uspokojit jak žalobce, tak i žalovaného, což však v tomto řízení není možné.

23. Ústavní soud uzavírá, že napadeným rozhodnutím krajského soudu bylo rozhodnuto postupem, který porušuje principy práva na spravedlivý (řádný) proces z hlediska čl. 36 odst. 1 Listiny, a zároveň jím bylo zasaženo i do práva vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny. Ústavní soud přitom nijak nepředjímá rozhodnutí soudu o žalobě z rušené držby, avšak považuje za nezbytné, aby při dalším rozhodování byly zohledněny výše uváděné námitky. Povinností soudu také bude, aby své závěry řádně, ústavně akceptovatelným způsobem odůvodnil.

24. Návrh na zrušení ustanovení § 238 odst. 1 písm. g) o. s. ř. byl odmítnut jako nepřipustný. Podle § 74 zákona o Ústavním soudu může stěžovatel ke zrušení navrhnout

pouze takový právní předpis, resp. pouze takové jeho ustanovení, jehož uplatněním nastala skutečnost, která je předmětem ústavní stížnosti, tj. na jehož základě bylo vydáno ústavní stížností napadené rozhodnutí orgánu veřejné moci. O takový případ se však v projednávané věci evidentně nejedná.

25. Na základě výše uvedeného Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) a § 82 odst. 3 písm. a), § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu rozhodl, jak je ve výroku nálezu uvedeno.

Č. 59

Znak „opětovného podmíněného propuštění“ z výkonu trestu odnětí svobody (ústavně konformní výklad ustanovení § 91 odst. 4 trestního zákoníku)

(sp. zn. I. ÚS 232/22 ze dne 11. května 2022)

Znak spočívající v „opětovném podmíněném propuštění“ je třeba v kontextu ustanovení § 91 odst. 4 trestního zákoníku interpretovat restriktivně tak, že se bude jednat toliko o případy, kdy byl odsouzený v průběhu výkonu trestu odnětí svobody podmíněně propuštěn, neosvědčil se a bylo podle § 91 odst. 1 trestního zákoníku rozhodnuto, že se zbytek trestu vykoná. Nemůže se tedy vztahovat na případy, kdy odsouzený ve zkušební době původního podmíněného propuštění vedl řádný život a vyhověl všem stanoveným podmínkám, načež bylo toto rozhodnutí o podmíněném propuštění zrušeno v důsledku okolností, které nemohl přímo ovlivnit, typicky tedy v důsledku uložení souhrnného trestu.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu JUDr. Jaromíra Jirsy, soudců JUDr. Vladimíra Sládečka (soudce zpravodaj) a JUDr. Pavla Šámala o ústavní stížnosti F. V., t. č. ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Plzeň, zastoupeného Mgr. Václavem Němcem, advokátem, se sídlem Ostrava, Roháčova 3339/5, proti usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 14. 12. 2021 č. j. 8 To 356/2021-133, za účasti Krajského soudu v Plzni jako účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Plzni ze dne 14. 12. 2021 č. j. 8 To 356/2021-133 bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatele na spravedlivý (řádný) proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a zásada nulla poena sine lege podle čl. 39 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 14. 12. 2021 č. j. 8 To 356/2021-133 se ruší.

Odůvodnění

I.

1. Usnesením Okresního soudu Plzeň-město ze dne 19. 11. 2021 č. j. 12 PP 71/2021-121 byla zamítnuta žádost stěžovatele o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Označeným usnesením Krajského soudu v Plzni byla zamítnuta stížnost stěžovatele proti usnesení Okresního soudu Plzeň-město. Stěžovatel navrhuje, aby Ústavní soud vyslovil, že usnesením Krajského soudu v Plzni došlo k zásahu do níže uvedených ústavně zaručených práv a svobod. Nenavrhuje sice výslovně zrušení tohoto usnesení, nicméně Ústavní soud, ve snaze vyhnout se přílišnému formalismu, posoudil ústavní stížnost tak, že se stěžovatel domáhá zrušení uvedeného usnesení. Z kontextu ústavní stížnosti totiž vyplývá, že právě to

bylo cílem jejího podání. Stěžovatel rovněž podle § 39 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) žádá o přednostní projednání ústavní stížnosti.

2. Podle stěžovatele došlo vydáním napadeného rozhodnutí k zásahu do jeho práv podle čl. 2 odst. 3 Ústavy a čl. 36 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

II.

3. Stěžovatel uvádí, že Krajský soud v Plzni (dále jen „krajský soud“) aplikoval ustanovení § 91 odst. 4 trestního zákoníku, neboť dovodil, že stěžovatel již byl jednou podmíněně propuštěn, tudíž nově je možné jej podmíněně propustit až po výkonu poloviny zbytku trestu, tj. po výkonu 1 925 dnů. Namítá, že krajský soud ustanovení § 91 odst. 4 trestního zákoníku aplikoval nesprávně, v rozporu s jeho účelem. Uvádí, že byť se tento soud ztotožnil s jeho argumentací obsaženou ve stížnosti proti usnesení soudu prvního stupně, paradoxně došel k závěru, který je pro něj ještě nepříznivější. Jelikož totiž v minulosti splnil předpoklady pro podmíněné propuštění a Okresní soud v Ostravě jej podmíněně propustil, v důsledku výkladu zastávaného krajským soudem bude muset vykonat (před případným opětovným podmíněným propuštěním) trest delší minimálně o čtyři roky a tři měsíce, a to přesto, že se v průběhu prvního podmíněného propuštění osvědčil a ani poté nespáchal žádný nový trestný čin. Výklad citovaného ustanovení, ke kterému dospěl krajský soud, tak podle něj vede k absurdní situaci, kdy je odsouzený, který se napravil dříve, trestán přísněji než ten, jenž se napravil později.

4. Stěžovatel je přesvědčen, že je třeba na něj hledět jako na osobu, která o podmíněné propuštění žádá poprvé. Byl již sice jednou z výkonu stejného trestu odnětí svobody propuštěn, avšak osvědčil se a nový trest i trest souhrnný mu byl uložen za „starou“ trestnou činnost, které se dopustil předtím, než nastoupil výkon trestu. S odkazem na usnesení sp. zn. I. ÚS 2989/21 (rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz>) připomíná, že cílem institutu podmíněného propuštění je motivovat odsouzeného, a uvedený právní závěr krajského soudu považuje za přímo rozporný s tímto cílem. Považuje za absurdní, aby odsouzený, který se prokazatelně polepšil a napravil ve výkonu trestu dříve než jiný odsouzený, byl za toto brzké polepšení „odměněn“ téměř dvojnásobnou minimální délkou výkonu trestu.

III.

5. Krajský soud ve vyjádření k ústavní stížnosti zopakoval své hlavní závěry obsažené v napadeném usnesení, tedy že stěžovatel sice byl ve výkonu trestu poprvé, avšak již jednou byl z výkonu tohoto trestu propuštěn. Proto je podle § 91 odst. 4 trestního zákoníku možné jeho opětovné podmíněné propuštění až po výkonu poloviny zbytku trestu. Zopakoval i svůj postoj, že závěr nalézacího soudu o splnění podmínek pro prokázání polepšení musí posuzovat jako předčasný.

6. Ústavní soud nepovažoval za nutné zasílat obdržené vyjádření stěžovateli k replice, neboť neobsahovalo žádné nové závažné skutečnosti, jež by nebyly patrné z napadeného usnesení a z trestního spisu vedeného ve věci, nebo argumentaci, která by měla vliv na posouzení věci. Nadto z materiálního hlediska nelze přehlížet skutečnost, že Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl.

IV.

7. Ústavní soud v souladu s ustanovením § 44 zákona o Ústavním soudu uvážil, že ve věci není třeba konat ústní jednání, neboť by nepřispělo k dalšímu, resp. hlubšímu objasnění věci, než jak se s ní seznámil z vyžádaného spisu a z písemných úkonů stěžovatele a účastníků

řízení. Nekonání ústního jednání odůvodňuje také skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval za potřebné provádět dokazování.

V.

8. Poté, co Ústavní soud konstatoval, že ústavní stížnost je přípustná, je podána včas a splňuje ostatní náležitosti vyžadované zákonem [§ 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu], seznámil se s obsahem vyžádaného trestního spisu a přezkoumal, zda tvrzení obsažená v ústavní stížnosti mají oporu v listinných podkladech, dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

9. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně vymezil limity ústavněprávního přezkumu rozhodování trestních soudů o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody podle ustanovení § 88 trestního zákoníku (viz např. rozhodnutí sp. zn. II. ÚS 175/2000, III. ÚS 284/01, III. ÚS 1280/08, III. ÚS 458/09 či III. ÚS 338/10). Zdůraznil, že podmíněné propuštění představuje mimořádný prostředek, který dává soudu možnost za stanovených podmínek odsouzeného podmíněně propustit z výkonu trestu odnětí svobody. Podmíněné propuštění přitom představuje možnost, neexistuje (ani podústavní) subjektivní právo odsouzeného na podmíněné propuštění. Posuzování účelnosti využití tohoto institutu přísluší soudu, který je zákonem povolán ke zhodnocení relevantních okolností, mezi něž lze řadit jak prokázání polepšení odsouzeného, tak i důvodný předpoklad, že odsouzený povede na svobodě řádný život a jeho chování nevyvolává obavy z recidivy trestné činnosti.

10. Z hlediska ústavněprávního přezkumu je proto otázka, zda došlo k naplnění zákonných podmínek pro podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, plně věcí úvahy příslušného trestního soudu. Ke kasačnímu zásahu Ústavního soudu může dojít pouze za situace, kdy by napadené rozhodnutí bylo projevem zjevné interpretační libovůle, výrazem faktického omylu nebo pokud by jeho odůvodnění bylo zatíženo závažnými logickými rozpory. Právě o takové pochybení se v nyní projednávané věci jednalo.

11. Ústavní soud považuje za žádoucí nejprve rekapitulovat rozhodování trestních soudů související s potrestáním stěžovatele. Stěžovateli byl nejprve rozsudkem Krajského soudu v Brně ze dne 20. 11. 2014 č. j. 53 T 9/2013-3923, ve spojení s rozsudkem Vrchního soudu v Olomouci ze dne 23. 6. 2015 sp. zn. 2 To 33/2015, uložen trest odnětí svobody v trvání šesti let a tří měsíců. Dne 19. 1. 2019 byl z výkonu tohoto trestu podmíněně propuštěn. Rozsudkem Okresního soudu ve Zlíně ze dne 22. 1. 2019 sp. zn. 1 T 142/2018, ve spojení s rozsudkem Krajského soudu v Brně – pobočky ve Zlíně ze dne 14. 5. 2020 sp. zn. 6 To 396/2019, byl uvedený trest zrušen a stěžovateli byl uložen souhrnný trest ve výměře sedmi let. Rozsudkem Krajského soudu v Brně – pobočky ve Zlíně ze dne 15. 7. 2019 sp. zn. 68 T 6/2018 byl stěžovatel odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání sedmi let, přičemž se jednalo o trestnou činnost, které se dopustil ještě před výkonem trestu odnětí svobody uloženého citovaným rozsudkem Vrchního soudu v Olomouci. Část jednání byla spáchána až po vyhlášení rozsudku soudu prvního stupně, nejednalo se tedy o souběh trestných činů (ve vztahu k trestné činnosti, za kterou již vykonával trest odnětí svobody), a proto mu nebyl uložen trest souhrnný, ale trest nový. Stěžovateli tak byly uloženy dva tresty odnětí svobody, každý ve výměře sedmi let.

12. V důsledku uložení souhrnného trestu bylo zrušeno i rozhodnutí o původním podmíněném propuštění (neboť toto rozhodnutí navazovalo na rušený výrok o trestu z rozsudku Vrchního soudu v Olomouci ze dne 23. 6. 2015 sp. zn. 2 To 33/2015), takže stěžovatel nastoupil znovu výkon trestu, přičemž tak učinil dobrovolně. Jak uvedl výslovně Okresní soud Plzeň-město na č. 1. 5 svého výše citovaného usnesení, podmínky původního propuštění nijak neporušil, vedl zcela řádný život.

13. Dále je třeba podotknout, že Okresní soud Plzeň-město ve svém usnesení na č. 1. 6 deklaroval, že stěžovatel sice nesplnil podmínku spočívající ve výkonu stanovené části

uloženého trestu, splnil však další předpoklady pro podmíněné propuštění, tj. podmínku polepšení i prognózu budoucího řádného života. Krajský soud na č. 1. 3–4 napadeného usnesení sice uvedený závěr považoval za předčasný a vycházející z neúplné důkazní situace, přesto však lze konstatovat, že otázka určení toho, jakou část z uloženého trestu musí stěžovatel vykonat, je při rozhodování o jeho podmíněném propuštění klíčová.

14. Ústavní soud nejprve podotýká, že za nesporný považuje závěr krajského soudu o tom, že dosud nevykonaný původní trest odnětí svobody (resp. jeho část) a trest odnětí svobody nově uložený (rozsudkem Krajského soudu v Brně – pobočky ve Zlíně ze dne 15. 7. 2019) je třeba považovat za trest jediný, a to s ohledem na § 77 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Na stěžovatele je proto třeba hledět jako na prvotrestaného. Pro posouzení projednávané věci je klíčové vyřešení otázky, zda je třeba na případ stěžovatele aplikovat ustanovení § 91 odst. 4 trestního zákoníku (jak to učinil krajský soud), či nikoliv.

15. Podle předmětného ustanovení § 91 odst. 4 trestního zákoníku (ve znění účinném do 31. 12. 2021, aktuálně jde o ustanovení § 91 odst. 5 trestního zákoníku) je opětovné podmíněné propuštění z výkonu téhož trestu možné až po výkonu poloviny zbytku trestu a v případech uvedených v § 88 odst. 4 trestního zákoníku po výkonu dvou třetin zbytku trestu; opětovné propuštění z výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí není možné.

16. Judikatura se doposud nezabývala výkladem klíčové části citovaného ustanovení, tj. znaku „opětovné podmíněné propuštění“, a rovněž část komentářové literatury je v tomto směru skoupá. Komentář prof. Šámala a kolektivu v této souvislosti řeší především to, co se rozumí „zbytkem trestu“, když uvádí mj., že přistoupí-li k trestu, z něhož byl odsouzený podmíněně propuštěn, „další uložený trest odnětí svobody, s jehož výkonem je spojen účinek, že se na oba vykonávané tresty hledí jako na trest jediný (...), prodlužuje se o výměru dalšího trestu zbytek trestu původně uloženého“ (srov. PÚRY, F. In: ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1114). Tento právní názor, který do svého usnesení vtělil i krajský soud (srov. č. 1. 4 napadeného usnesení), Ústavní soud nijak nezpochybňuje, ovšem nelze přehlédnout, že tím nijak není řešena otázka, jež je pro nyní posuzovaný případ zásadní, tj. zda je třeba předmětné ustanovení vztahovat i na případy, kdy byl odsouzený podmíněně propuštěn, avšak v průběhu podmíněného propuštění nezavdal žádnou příčinu k rozhodnutí o tom, že se ve zkušební době podmíněného propuštění neosvědčil.

17. Jiný novější komentář k trestnímu zákoníku pak uvádí: „Ustanovení § 91 odst. 4 výslovně zakazuje opětovné podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody na doživotí. V ostatních případech je opětovné podmíněné propuštění z výkonu téhož trestu odnětí svobody, tj. poté, co se podmíněně propuštěný neosvědčil a soud učinil rozhodnutí, že se zbytek trestu vykoná, možné po vykonání poloviny a v případech uvedených v § 88 odst. 4 dvou třetin zbytku trestu.“ (srov. KALVODOVÁ, V. In: ŠČERBA, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 1002). Je tedy zjevné, že uvedený komentář vztahuje ustanovení § 91 odst. 4 trestního zákoníku právě na situace, kdy byl odsouzený podmíněně propuštěn, následně se neosvědčil, a soud proto podle § 91 odst. 4 trestního zákoníku rozhodne o tom, že se zbytek trestu vykoná.

18. Ústavní soud považuje posledně uvedený výklad ustanovení § 91 odst. 4 trestního zákoníku, tedy že toto ustanovení nelze aplikovat v případě, kdy odsouzený při svém původním podmíněném propuštění svým chováním v průběhu zkušební doby nezavdal žádnou příčinu k nařízení výkonu zbytku trestu, za logický a souladný s účelem institutu podmíněného propuštění. Především je třeba přisvědčit argumentaci stěžovatele, že opačný výklad (ke kterému dospěl v posuzovaném případě krajský soud) by vedl k absurdním důsledkům. Postavení odsouzeného, který již v průběhu původně uloženého trestu odnětí svobody splnil předpoklady pro podmíněné propuštění a beze zbytku plnil i své povinnosti

v rámci zkušební doby podmíněného odsouzení, by bylo značně zhoršeno (oproti odsouzenému, který doposud uložený trest odnětí svobody nevykonával tak zdárným způsobem, aby bylo možné rozhodnout o jeho podmíněném propuštění), a to výhradně v důsledku okolností, které nijak nemohl ovlivnit.

19. Je třeba připomenout, že původní rozhodnutí z 19. 1. 2019 o podmíněném propuštění stěžovatele bylo zrušeno v důsledku uložení souhrnného trestu odnětí svobody (rozsudkem Okresního soudu ve Zlíně ze dne 22. 1. 2019 sp. zn. 1 T 142/2018, ve spojení s rozsudkem Krajského soudu v Brně – pobočky ve Zlíně ze dne 14. 5. 2020 sp. zn. 6 To 396/2019), neboť se jednalo o rozhodnutí obsahově navazující na rušený výrok o trestu z Krajského soudu v Brně ze dne 20. 11. 2014 č. j. 53 T 9/2013-3923, ve spojení s rozsudkem Vrchního soudu v Olomouci ze dne 23. 6. 2015 sp. zn. 2 To 33/2015 (srov. § 43 odst. 2 trestního zákoníku). Stěžovatel přitom nemohl v podstatě nijak ovlivnit, zda bude za svou sbíhající se trestnou činnost odsouzen v rámci jediného řízení (tj. jediným rozhodnutím ukládajícím úhrnný trest), anebo zda se o této trestné činnosti povede více řízení vedoucích v konečném důsledku k uložení souhrnného trestu v době, kdy již vykonával původně uložený trest odnětí svobody, resp. kdy byl z výkonu tohoto trestu podmíněně propuštěn. Stejně tak nemohl stěžovatel ovlivnit, že mu bude v průběhu výkonu původního trestu odnětí svobody uložen další trest odnětí svobody za trestnou činnost, kterou spáchal ještě před nástupem výkonu původně uloženého trestu odnětí svobody.

20. Výklad § 91 odst. 4 trestního zákoníku, ke kterému dospěl krajský soud, by tak znamenal, že odsouzený, který by očekával uložení souhrnného či dalšího trestu odnětí svobody coby výsledku dalšího trestního řízení vedeného proti němu, by byl značně demotivován ve své snaze dosáhnout podmíněného propuštění, neboť by věděl, že si tím podstatným způsobem zhorší vyhlídky na nové rozhodnutí o podmíněném propuštění (po uložení souhrnného, popř. dalšího trestu odnětí svobody). Právě proto nelze uvedený výklad akceptovat, neboť by byl v zásadním rozporu s účelem institutu podmíněného propuštění, který spočívá primárně ve snaze motivovat odsouzeného k řádnému výkonu trestu odnětí svobody vedoucímu k udělení privilegia právě v podobě podmíněného propuštění [srov. např. nálezy sp. zn. I. ÚS 2201/16 (N 4/84 SbNU 69), sp. zn. III. ÚS 3628/18 (N 203/97 SbNU 175) či sp. zn. III. ÚS 1873/21 (N 165/108 SbNU 55)].

21. Ústavní soud tak konstatuje, že znak spočívající v „opětovném podmíněném propuštění“ je třeba v kontextu ustanovení § 91 odst. 4 trestního zákoníku interpretovat restriktivně tak, že se bude jednat toliko o případy, kdy byl odsouzený v průběhu výkonu trestu odnětí svobody podmíněně propuštěn, neosvědčil se a podle § 91 odst. 1 trestního zákoníku bylo rozhodnuto o tom, že se zbytek trestu vykoná. Nemůže se tedy vztahovat na případy, kdy odsouzený ve zkušební době původního podmíněného propuštění vedl řádný život a vyhověl všem stanoveným podmínkám, načež bylo toto rozhodnutí o podmíněném propuštění zrušeno v důsledku okolností, které nemohl přímo ovlivnit, typicky tedy v důsledku uložení souhrnného trestu, jak tomu bylo i v posuzovaném případě.

22. Ústavní soud uzavírá, že krajský soud při svém rozhodování ustanovení § 91 odst. 4 trestního zákoníku neinterpretovat ústavně konformně, ale v rozporu s jeho účelem, resp. smyslem institutu podmíněného propuštění samotného. Tímto nesprávným postupem jednak zasáhl do práva stěžovatele na spravedlivý (řádný) proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny a dále porušil předvídatelnost právní úpravy trestního postihu stěžovatele, respektive zásadu právní jistoty a zákaz libovůle v oblasti trestání, chráněné čl. 39 Listiny zakotvujícím výhradu zákona pro označení trestnosti jednání a stanovení trestů (srov. nálezy sp. zn. I. ÚS 2201/16). Ústavní soud proto přistoupil ke zrušení napadeného usnesení krajského soudu, který bude muset opětovně přezkoumat stížnost stěžovatele proti usnesení soudu prvního stupně a posoudit, zda stěžovatel splňuje předpoklady pro rozhodnutí o podmíněném propuštění, a to za použití ústavně konformního výkladu § 91 odst. 4 trestního zákoníku.

VI.

23. Na základě výše uvedeného Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) a § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu rozhodl, jak je ve výroku nálezu uvedeno. O žádosti stěžovatele o přednostní projednání ústavní stížnosti výslovně nerozhodoval, neboť jí vyhověl fakticky.

Č. 60**Snížení sazby mimosmluvní odměny zvoleného zmocněnce poškozeného
(sp. zn. IV. ÚS 3152/21 ze dne 23. května 2022)**

Ústavní soud již v minulosti připustil aplikaci § 12a odst. 2 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, i v případě zvoleného (nikoliv ustanoveného) zmocněnce poškozeného, pokud by výpočet sazby mimosmluvní odměny za jeden úkon právní služby postupem dle § 7 ve spojení s § 10 odst. 5 advokátního tarifu vedl k přiznání neúměrně vysoké náhrady nákladů poškozenému. Je však nutné zdůraznit, že použití § 12a odst. 2 advokátního tarifu za takové situace předpokládá náležité zvážení okolností konkrétní věci a pečlivé odůvodnění. Nerespektování tohoto požadavku představuje porušení základního práva poškozeného na soudní ochranu zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Josefa Fialy, soudce Jana Filipa a soudce zpravodaje Pavla Rychetského o ústavní stížnosti stěžovatelky P. K., zastoupené Mgr. Vítem Feberem, advokátem, sídlem Ostravská 586/4, Havířov, proti usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 14. září 2021 č. j. 4 To 162/2021-512, za účasti Krajského soudu v Brně jako účastníka řízení a Krajského státního zastupitelství v Brně jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Brně ze dne 14. září 2021 č. j. 4 To 162/2021-512 bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 14. září 2021 č. j. 4 To 162/2021-512 se ruší.

Odůvodnění**I. Vymezení věci**

1. Ústavní stížností stěžovatelka navrhla zrušení v záhlaví uvedeného rozhodnutí z důvodu tvrzeného porušení jejího základního práva podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a dále čl. 95 odst. 1 Ústavy České republiky.

2. Z ústavní stížnosti a vyžádaného soudního spisu vedeného Městským soudem v Brně (dále jen „městský soud“) pod sp. zn. 4 T 153/2020 se podává, že H. Š. (dále jen „odsouzená“) byla rozsudkem městského soudu ze dne 2. 3. 2021 č. j. 4 T 153/2020-459, ve spojení s usnesením Krajského soudu v Brně (dále jen „krajský soud“) ze dne 18. 5. 2021 č. j. 8 To 110/2021-481, pravomocně uznána vinnou přečinem podvodu podle § 209 odst. 1 a 3 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Za to byl odsouzené uložen trest odnětí svobody v trvání dva a půl roku s podmíněným odkladem na zkušební

dobu v trvání čtyř roků. Současně jí byla uložena povinnost nahradit poškozené stěžovatelce – vedle dalšího poškozeného – škodu ve výši 450 000 Kč.

3. Stěžovatelka podala u městského soudu návrh na uložení povinnosti odsouzené k náhradě nákladů potřebných k účelnému uplatnění nároku na náhradu škody (č. 1. 485a). Na jeho základě rozhodl městský soud usnesením ze dne 23. 7. 2021 č. j. 4 T 153/2020-501 tak, že dle § 154 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, za použití § 155 odst. 4 trestního řádu uložil odsouzené povinnost nahradit stěžovatelce náklady v celkové výši 111 060 Kč. Částka se skládala z mimosmluvní odměny právního zástupce stěžovatelky za osm úkonů právní služby v sazbě 10 100 Kč vypočtené postupem dle § 10 odst. 5 ve spojení s § 7 bodem 6 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, dále z náhrady hotových výdajů dle § 13 odst. 4 advokátního tarifu, náhrady cestovních výdajů zmocněnce – advokáta, sídlem v Havířově – a náhrady za jeho promeškaný čas, to vše navýšeno o daň z přidané hodnoty v sazbě 21 %.

4. Proti tomuto usnesení podala odsouzená stížnost, na jejímž základě krajský soud přezkoumal správnost výroku usnesení městského soudu i postup řízení, které jeho vydání předcházelo, a dospěl k závěru, že stížnost je důvodná. Krajský soud předně dal za pravdu námitce odsouzené, že zmocněncem poškozené vede v Brně pobočku své advokátní kanceláře, a proto není důvod pro přiznání náhrady cestovních výdajů. Dále městskému soudu vytknul, že se v rozhodnutí nikterak nezabýval účelností jednotlivých úkonů právní služby zmocněnce poškozené stěžovatelky a neposoudil ani, zda není sazba mimosmluvní odměny nepřiměřeně vysoká. V této souvislosti krajský soud neuznal za samostatný úkon právní služby advokátovu první poradou s klientem, neboť ta je dle § 11 odst. 1 písm. a) advokátního tarifu již zahrnuta v přípravě a převzetí právního zastoupení. Sazbu mimosmluvní odměny pak snížil postupem dle § 12a odst. 2 advokátního tarifu, který na posuzovaný případ aplikoval s odkazem na ustálenou judikaturu Ústavního soudu – konkrétně usnesení ze dne 9. 5. 2018 sp. zn. II. ÚS 1266/18 (všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz>) – i přesto, že stěžovatelce nebyl právní zástupce ustanoven, nýbrž si jej zvolila. Tento postup odůvodnil tím, že s ohledem na charakter trestního řízení ležela důkazní povinnost ohledně skutku především na státním zástupci. Napadeným usnesením proto krajský soud rozhodl tak, že usnesení městského soudu zrušil a stěžovatelce přiznal nárok na náhradu nákladů potřebných k účelnému uplatnění jejího nároku na náhradu škody pouze ve výši 44 891 Kč.

II. Argumentace stěžovatelky

5. První okruh námitek stěžovatelky směřuje proti snížení sazby mimosmluvní odměny advokáta z částky 10 100 Kč na částku 5 000 Kč postupem dle § 12a odst. 2 advokátního tarifu. V této souvislosti uvádí, že dané ustanovení dopadá pouze na případy ustanovených zmocněnců, a nikoliv na případ zmocněnce jí zvoleného. Krajskému soudu rovněž vytýká, že řádně nezohlednil individuální okolnosti jejího případu, zejména pak nemravnost jednání odsouzené, jež podvodem vylákala peněžní prostředky od zesnulého manžela stěžovatelky, vlastní vinu však popírala a hájila se tvrzením, že poškozenému peněžní prostředky již dříve vrátil její zesnulý otec; odsouzená tak využila smrti manžela stěžovatelky i vlastního – a nadto nesvéprávného – otce. Stěžovatelka dále argumentuje, že důkazní břemeno v posuzované věci neleželo na státním zástupci, jak uvádí krajský soud, nýbrž k usvědčení odsouzené podstatnou měrou přispěla sama stěžovatelka, jež podala trestní oznámení a obstarala převážnou část důkazů. Konečně poukazuje na skutečnost, že od roku 2006 nedošlo k navýšení sazby mimosmluvní odměny dle advokátního tarifu a tato již zdaleka neodpovídá dnešní cenové hladině. Těžko lze proto dle jejího názoru uvažovat o nepřiměřenosti výše nákladů na uplatnění jejího nároku v trestním řízení.

6. Zadruhé pak stěžovatelka krajskému soudu vytýká, že jí upřel právo na náhradu nákladů za první poradu s advokátem, kterou nesprávně odmítl uznat za samostatný úkon právní služby. První porada totiž není součástí převzetí a přípravy zastoupení zvoleným právním zástupcem [§ 11 odst. 1 písm. a) advokátního tarifu], nýbrž je tomu tak pouze u právního zástupce ustanoveného, v jehož případě tak advokátní tarif výslovně stanoví [§ 11 odst. 1 písm. b) advokátního tarifu].

III. Řízení před Ústavním soudem

7. Ústavní soud si vyžádal soudní spis a vyzval krajský soud, Krajské státní zastupitelství v Brně a odsouzenou, aby se vyjádřily k ústavní stížnosti.

8. Krajský soud ve svém vyjádření ze dne 17. 2. 2022 uvedl, že považuje stěžovatelčiny námitky za irelevantní a ústavní stížnost za nedůvodnou, a odkázal na odůvodnění napadeného rozhodnutí.

9. Krajské státní zastupitelství v Brně sdělilo přípisem ze dne 18. 3. 2022, že nevyužije svého práva vyjádřit se k ústavní stížnosti.

10. Odsouzená se přes výzvu Ústavního soudu ve stanovené lhůtě k ústavní stížnosti nevyjádřila, a proto měl Ústavní soud v dalším řízení za to, že se postavení vedlejšího účastníka vzdala.

11. Podle § 44 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) rozhodl Ústavní soud ve věci bez konání ústního jednání, neboť od něj neočekával další objasnění věci.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

12. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas osobou k tomu oprávněnou a zastoupenou advokátem na základě speciální plné moci pro zastupování v tomto řízení před Ústavním soudem, splňuje i ostatní zákonem stanovené náležitosti a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

V. Vlastní posouzení

13. Ústavní soud úvodem připomíná, že při posuzování náhrady nákladů řízení obecně postupuje velmi zdrženlivě a ke zrušení napadeného výroku přistupuje pouze výjimečně. Rozhodování o nákladech řízení je doménou obecných soudů a Ústavní soud není oprávněn taková jednotlivá rozhodnutí v detailech přezkoumávat či korigovat z pohledu podústavního práva, a to i tehdy, pokud by se s výkladem a aplikací tohoto práva obecnými soudy v tom kterém konkrétním případě neztotožňoval [viz např. nález ze dne 19. 10. 2011 sp. zn. IV. ÚS 3131/10 (N 179/63 SbNU 81) nebo usnesení ze dne 22. 1. 2014 sp. zn. III. ÚS 2581/13 a mnohá další]. Náhrada nákladů řízení může dosáhnout ústavněprávní dimenze toliko při extrémním vykročení z pravidel upravujících toto rozhodování, např. v důsledku svévolné interpretace a aplikace příslušných ustanovení zákona, či v případě extrémního rozporu s principy spravedlnosti, např. v důsledku přepjatého formalismu či zcela nedostatečného odůvodnění učiněného rozhodnutí [srov. např. nález ze dne 8. 2. 2007 sp. zn. III. ÚS 624/06 (N 27/44 SbNU 319), nález sp. zn. IV. ÚS 3131/10 nebo nález ze dne 4. 4. 2012 sp. zn. I. ÚS 2208/11 (N 74/65 SbNU 41)].

14. Při rozhodování o náhradách nákladů zmocněnců poškozených v trestním řízení již Ústavní soud několikrát zdůraznil, že nastavení výše odměn za právní zastoupení je úkolem zákonodárce a není úlohou Ústavního soudu, aby jím přijaté řešení bez dalšího hodnotil. Advokátní tarif stanoví odlišná pravidla pro výpočet mimosmluvní odměny zmocněnce ustanoveného a zmocněnce poškozeným zvoleného, přičemž výsledný rozdíl ve výši odměny

může být v těchto případech podstatný [viz např. nález ze dne 3. 11. 2020 sp. zn. III. ÚS 1255/18 (N 203/103 SbNU 39)].

15. Současně však Ústavní soud k rozhodování obecných soudů o nákladech řízení, zejména pak v adhezním řízení, opakovaně, i přes svou zdrženlivost, zdůrazňuje, že má být poskytována náhrada nákladů toliko účelně vynaložených [srov. např. nález ze dne 29. 3. 2012 sp. zn. I. ÚS 3923/11 (N 68/64 SbNU 767)]. Kritérium účelnosti je obsaženo i v § 154 odst. 1 trestního řádu, jenž upravuje náhradu nákladů adhezního řízení na úrovni zákona a jímž jsou obecné soudy při rozhodování vázány. Z tohoto ustanovení se podává, že byl-li poškozenému alespoň zčásti přiznán nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích, je odsouzený, jemuž byla povinnost k náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích uložena, povinen nahradit poškozenému též náklady potřebné k účelnému uplatnění tohoto nároku v trestním řízení, a to včetně nákladů vzniklých přibráním zmocněnce. Z uvedeného je zřejmé, že předmětem náhrady nejsou všechny náklady, které poškozenému v souvislosti s uplatněním nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy vznikly, nýbrž pouze náklady účelně vynaložené.

16. Je proto třeba vždy vážit, zda odměna zmocněnce poškozeného nepřesahuje rozumnou míru účelnosti, kterou je třeba poměřovat mimo jiné i výši přiznané náhrady újmy. Ústavní soud opakovaně uvádí, že povinnost uhradit nepřiměřeně vysoké náklady odporuje požadavku účelnosti (§ 154 odst. 1 trestního řádu) a nepřiměřeně umocňuje postih odsouzeného pachatele trestného činu, jemuž je uložena (viz např. nález sp. zn. III. ÚS 1255/18).

17. V této souvislosti Ústavní soud podotýká, že již v minulosti připustil aplikaci § 12a odst. 2 advokátního tarifu i v případě zvoleného (nikoliv ustanoveného) zmocněnce poškozeného, pokud by výpočet sazby mimosmluvní odměny za jeden úkon právní služby postupem dle § 7 ve spojení s § 10 odst. 5 advokátního tarifu vedl k přiznání neúměrně vysoké náhrady nákladů poškozenému. Je však nutné zdůraznit, že použití § 12a odst. 2 advokátního tarifu za takové situace předpokládá náležité zvážení okolností konkrétní věci a pečlivé odůvodnění (viz zejm. krajským soudem odkazované usnesení sp. zn. II. ÚS 1266/18 a na ně navazující rozhodnutí Ústavního soudu).

18. Ústavní soud rozumí snaze obecných soudů o nalezení spravedlivého výsledku, který bude na straně jedné reflektovat oprávněný zájem na náhradě nákladů poškozeného, jenž byl alespoň zčásti úspěšný v uplatňování svého nároku na náhradu újmy způsobené odsouzeným, a na straně druhé odrážet i požadavek, aby byly nahrazovány pouze účelně vynaložené náklady, jejichž výše není nepřiměřená. Tohoto výsledku nelze vždy dosáhnout cestou pouhé mechanické aplikace advokátního tarifu, nýbrž může být s ohledem na konkrétní okolnosti žádoucí takto vypočtenou výši odměny za jeden úkon právní služby snížit, a to i postupem dle § 12a odst. 2 advokátního tarifu. Toto ustanovení, jež primárně dopadá na zmocněnce poškozenému ustanoveného, však nelze v případě zmocněnce poškozeným zvoleného aplikovat paušálně, nýbrž je vždy nutno zohlednit specifika dané věci a takový postup náležitě odůvodnit.

19. Požadavek řádného odůvodnění soudního rozhodnutí slouží k omezení či vyloučení libovůle [nález ze dne 20. 6. 1995 sp. zn. III. ÚS 84/94 (N 34/3 SbNU 257)] a k seznámení účastníků řízení s důvody, na kterých soud založil své rozhodnutí, a tedy zvýšení přesvědčivosti rozhodnutí [nález ze dne 15. 8. 2018 sp. zn. I. ÚS 3755/17 (N 135/90 SbNU 227)]. Požadavek náležitého odůvodnění soudního rozhodnutí, jenž odpovídá právu na soudní ochranu zaručenému v čl. 36 odst. 1 Listiny, je dále úzce spojen i s principy právní jistoty a předvídatelnosti práva; pouze kvalitně odůvodňovaná rozhodnutí totiž omezují prostor pro případnou svévoli a zajišťují i podobné posuzování obdobných případů [nález ze dne 13. 12. 2016 sp. zn. II. ÚS 1189/15 (N 240/83 SbNU 739)].

20. Stěžovatelce nelze přisvědčit v argumentu, že snížení sazby mimosmluvní odměny jejího zmocněnce podle § 12a odst. 2 advokátního tarifu není přípustné, neboť jí zmocněnec nebyl ustanoven, nýbrž si jej sama zvolila. Jak vyplývá z výše odkazované judikatury, Ústavní soud nepovažuje takový postup sám o sobě za neústavní, přistoupí-li obecné soudy ke snížení odměny zvoleného zmocněnce za situace, kdy s přihlédnutím ke specifickým okolnostem konkrétní věci existuje potřeba korigovat nepřiměřenou výši náhrady nákladů poškozenému, a svůj postup rádně odůvodní. Způsob, jakým modifikaci výše odměny zmocněnce odůvodnil krajský soud v napadeném usnesení, však v tomto světle neobstojí.

21. V části týkající se snížení sazby mimosmluvní odměny advokáta stěžovatelky postupem dle § 12a odst. 2 advokátního tarifu postrádá napadené usnesení odůvodnění, z něhož by bylo patrné, že krajský soud náležitě zvažil konkrétní okolnosti daného případu a na základě jakých úvah dospěl k závěru, že výše sazby mimosmluvní odměny vypočtená dle § 10 odst. 5 advokátního tarifu je v konkrétním případě neúměrná (např. poměření výše celkových nákladů vůči výši přiznané náhrady újmy nebo posouzením dopadu povinnosti nahradit náklady na osobu odsouzené). Ke snížení odměny zmocněnce stěžovatelky přistoupil krajský soud paušálně, aniž by respektoval požadavky vyslovené v judikatuře Ústavního soudu, na niž v této souvislosti sám odkázal. Svůj postup zdůvodnil pouze zcela obecným a široce platným konstatováním, že s ohledem na charakter trestního řízení ležela důkazní povinnost ohledně skutku především na státním zástupci; s konkrétním případem stěžovatelky se však nijak nevypořádal.

22. Kusé a veskrze obecné odůvodnění napadeného usnesení v části týkající se postupu dle § 12a odst. 2 advokátního tarifu znemožňuje jeho následný přezkum a není způsobilé plnit ani další funkce popsané výše v bodě 19 tohoto nálezu. Ústavní soud proto uzavírá, že napadeným usnesením bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny, a ústavní stížnost je tudíž důvodná.

23. Svým rozhodnutím Ústavní soud nikterak nepředjímá výsledek řízení před krajským soudem a ani nezapovídá krajskému soudu ve věci stěžovatelky použít pro stanovení výše nákladů potřebných k účelnému uplatnění jejího nároku na náhradu škody postup dle § 12a advokátního tarifu. Tomu nebrání ani okolnost, že předmětné ustanovení bylo s účinností ke dni 1. 1. 2022 zrušeno. Dle přechodného ustanovení novelizující vyhlášky č. 406/2021 Sb., kterou se mění vyhláška č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, se odměna advokáta za úkony právní služby poskytnuté přede dnem nabytí její účinnosti určí podle dosavadních právních předpisů (čl. II vyhlášky).

24. Námitku stěžovatelky stran údajného krácení počtu úkonů právní služby vyhodnotil Ústavní soud jako neopodstatněnou. Krajským soudem zastávanému výkladu § 11 odst. 1 písm. a) advokátního tarifu totiž z pohledu Ústavního soudu není co vytknout (obdobně viz usnesení ze dne 14. 7. 2020 sp. zn. IV. ÚS 1742/20).

VI. Závěr

25. Na základě výše uvedeného Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a rozhodl, jak je ve výroku nálezu uvedeno.

Č. 61
Náhrada ušlého výdělku znalce
(sp. zn. II. ÚS 2720/21 ze dne 24. května 2022)

Soudní znalci mají nárok na náhradu ušlého výdělku v plné výši odpovídající jejich průměrnému výdělku, jelikož si zaslouží, aby jim ušlý čas, který strávili ústním podáním znaleckého posudku včetně doby čekání a času stráveného na cestě a který by jinak trávili výkonem svého běžného povolání, byl plně nahrazen. Nelze přitom rozlišovat mezi znalci v zaměstnaneckém či obdobném poměru a znalci, kteří svou činnost vykonávají jako osoby samostatně výdělečně činné, jelikož takové rozlišování nesleduje legitimní cíl a je v rozporu s principem rovnosti zakotveným v čl. 1 Listiny základních práv a svobod. Je nepřípustné, aby soudní znalci vykonávající činnost jako osoby samostatně výdělečně činné výkonem znalecké činnosti fakticky přicházeli o část svého výdělku, jelikož taková právní úprava a praxe by ve svém důsledku vedly mj. k dalšímu poklesu počtu soudních znalců, jejichž význam pro spravedlivost soudních řízení a fungování justice je nesporný. Znalec ustanovený soudem má legitimní očekávání, že mu v souladu s příslušnými právními předpisy budou nahrazeny náklady, které účelně vynaložil v souvislosti se zpracováním znaleckého posudku, a to včetně náhrady ušlého výdělku, jak stanoví zákon. V tomto světle je třeba náhradu ušlého výdělku dle zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, a vyhlášky č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, přiznávat i samostatně výdělečně činným znalcům v plné výši, nikoliv redukovanou podle § 29 odst. 3 vyhlášky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu a soudce zpravodaje Davida Uhlíře a soudců Ludvíka Davida a Jaromíry Jirsy o ústavní stížnosti stěžovatele JUDr. Martina Mikysky, soudního znalce, se sídlem Malá Skála 397, Malá Skála, právně zastoupeného Mgr. Michalem Vrajíkem, advokátem, se sídlem Spálená 97/29, Praha 1, proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 25. srpna 2021 č.j. 25 Co 245/2021-848, za účasti Městského soudu v Praze jako účastníka řízení a Ivany Königsmarkové, zastoupené Mgr. Richardem Hořejším, advokátem, se sídlem Václavkova 343/20, Praha 6, a České republiky – Ministerstva spravedlnosti, se sídlem Vyšehradská 16, Praha 2, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Městského soudu v Praze ze dne 25. 8. 2021 č. j. 25 Co 245/2021-848 bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatele na rovnost podle čl. 1 Listiny základních práv a svobod ve spojení s ústavně zaručeným právem stěžovatele na ochranu majetku podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a s ním spojeného legitimního očekávání podle čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Toto rozhodnutí se proto ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Stěžovatel v rámci samostatné výdělečné činnosti působí jako znalec a advokát. Obvodní soud pro Prahu 2 v řízení vedeném pod sp. zn. 26 C 150/2015 ustanovil stěžovatele jako soudního znalce a pověřil ho vypracováním doplňujícího znaleckého posudku v oboru ekonomika. Stěžovatel za vypracování znaleckého posudku a účast na jednání u soudu předložil vyúčtování nákladů a znalečného ve výši 6 644,11 Kč. Obvodní soud přiznal stěžovateli usnesením ze dne 15. 12. 2020 č. j. 26 C 150/2015-709 odměnu ve výši 6 078,51 Kč podle § 16 vyhlášky č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících. Součástí odměny byla také náhrada ušlého výdělku v částce 968 Kč za 4 hodiny času stráveného účastí na soudním jednání dne 7. 12. 2020, kterou obvodní soud vypočítal podle ustanovení § 29 odst. 3 vyhlášky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy. Na základě aplikace tohoto ustanovení nepřiznal znalci náhradu ušlého výdělku v plné výši, kterou žádal, ale pouze ve výši, kterou soud vypočítal z redukovaného základu daně do částky 486 000 Kč. Proti usnesení obvodního soudu podal stěžovatel odvolání.

2. Městský soud v Praze napadeným usnesením ze dne 25. 8. 2021 č. j. 25 Co 245/2021-848 potvrdil usnesení soudu prvního stupně. Městský soud shodně jako obvodní soud shledal, že je ve věci nutné aplikovat § 29 odst. 3 vyhlášky č. 37/1992 Sb., tedy pro výpočet náhrady ušlého výdělku znalce vyjít z maximální částky 486 000 Kč ročně, jak plyne z rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 15. 1. 2001 sp. zn. 7 To 166/2000. Dle tohoto rozhodnutí totiž pro výpočet náhrady za ztrátu na výdělku osoby výdělečně činné zúčastněné na soudním řízení, která není v pracovním poměru nebo v poměru obdobném pracovnímu poměru, například u znalce, svědka, tlumočnicka, je rozhodná částka zjištěná postupem podle § 29 odst. 3 vyhlášky č. 37/1992 Sb., aniž se od této částky provede odpočet na dani z příjmu dle § 16 odst. 1 zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů. Městský soud se v rámci odůvodnění vyjádřil také k možnému ústavněprávnímu přezkumu rozhodnutí soudu prvního stupně, shledal však, že by rozhodnutí před Ústavním soudem obstálo. Svůj závěr odůvodnil zejména odkazem na usnesení Ústavního soudu ze dne 13. 11. 2018 sp. zn. II. ÚS 2259/17 (rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz>), ve kterém Ústavní soud odmítl ústavní stížnost stěžovatelky – tlumočnice, které nebyla s odkazem na podzákonou právní úpravu napadenými rozhodnutími přiznána náhrada ušlého výdělku za dobu tlumočení, jelikož byla osobou samostatně výdělečně činnou. Ústavní soud v této věci ústavní stížnost odmítl proto, že se jednalo o věc tzv. objektivně bagatelního významu. Městský soud proto neshledal důvod ke změně napadeného usnesení obvodního soudu.

3. Ústavní stížností se stěžovatel podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky domáhá zrušení v záhlaví specifikovaného usnesení Městského soudu v Praze, a to z důvodu tvrzeného porušení ústavně zaručeného práva na ochranu vlastnického práva podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a z něj vyplývajícího legitimního očekávání podle čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, jakož i z důvodu tvrzeného porušení principu rovnosti.

II. Argumentace účastníků

4. Stěžovatel namítá, že napadeným usnesením bylo porušeno jeho legitimní očekávání, že budou uspokojena jeho majetková práva na úhradu veškerých nákladů spojených s vypracováním znaleckého posudku vyžádaného soudem. Stěžovatel se v první řadě vyjadřuje ke skutečnosti, že částka, která je podstatou nyní projednávané věci, je objektivně bagatelní. Má však za to, že by se i tak měl Ústavní soud jeho stížností zabývat, neboť svým

významem přesahuje případ stěžovatele. Rovněž se stěžovatel vyjadřuje k případné námitce, že část právních předpisů, které byly v případě stěžovatele aplikovány, již neplatí a byly nahrazeny novými právními předpisy. Konkrétně se jedná o zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, který byl nahrazen zákonem č. 254/2019 Sb., o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech, s účinností od 1. 1. 2021, a dále o příslušnou vyhlášku Ministerstva spravedlnosti č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, která byla zrušena tímž zákonem a nahrazena vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 504/2020 Sb., o znalečném, s účinností od 1. 1. 2021. Podle stěžovatele není překážkou pro posouzení ústavní stížnosti, že tyto právní předpisy již nebudou dopadat na další obdobné případy v budoucnosti, neboť se bude i nadále aplikovat vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ve znění pozdějších předpisů, která obsahuje spornou právní úpravu.

5. Podstatou ústavní stížnosti je tvrzení, že městský soud nesprávně ve věci stěžovatele aplikoval ustanovení § 29 odst. 3 vyhlášky č. 37/1992 Sb. V té souvislosti klade Ústavnímu soudu dvě ústavněprávní otázky. První otázka se vztahuje k zastropování částky základu daně, ze které se v případě znalců pracujících jako osoby samostatně výdělečně činné vypočítává náhrada ušlého výdělku, na 486 000 Kč. Tato úprava ve svém důsledku zapříčiňuje, že některým znalcům (kteří vykazují vyšší základ daně než 486 000 Kč) není hrazena náhrada ušlého výdělku v plné výši. Druhá námitka stěžovatele se vztahuje k nerovnému zacházení mezi znalci v postavení zaměstnanců a znalci v postavení osob samostatně výdělečně činných. Stěžovatel uvádí, že dotčené ustanovení vyhlášky č. 37/1992 Sb. právě toto, podle jeho tvrzení neodůvodněné, rozlišování zakotvuje. Stěžovatel má proto za to, že městský soud neměl dotčené ustanovení vyhlášky č. 37/1992 Sb. aplikovat, neboť je v rozporu s ustanovením zákona, které má navíc ústavněprávní základ. Ve vztahu k částce 486 000 Kč stěžovatel uvádí, že je zastaralá, jelikož v současnosti neodpovídá výdělkům znalců pracujících jako osoby samostatně výdělečně činné, kteří jsou ve svém oboru úspěšní. Závěrem stěžovatel upozorňuje na skutečnost, že na soudní znalce jsou ze strany státu kladeny stále vyšší nároky, které však neodpovídají současnému ohodnocení znalců, což vede k odchodu soudních znalců z praxe.

6. Stěžovatel svůj návrh doplnil dne 2. 11. 2021 o usnesení Městského soudu v Praze ze dne 15. 7. 2021 č. j. 23 Co 38/2021-1366. Tímto usnesením byla stěžovateli jako soudnímu znalci v rámci jiného soudního řízení přiznána náhrada ušlého výdělku v plné požadované výši, tj. bez limitace základu daně na částku 486 000 Kč. Stěžovatel zaslal toto rozhodnutí Ústavnímu soudu, aby jím doložil nejednotnou praxi obecných soudů při stanovování odměny znalce. Zároveň uvedl, že městský soud toto rozhodnutí vydal po vyhlášení nálezu Ústavního soudu ze dne 11. 5. 2021 sp. zn. II. ÚS 806/21 (N 95/106 SbNU 64), přičemž reflektoval závěry tohoto nálezu.

7. Městský soud ve svém vyjádření pouze odkázal na závěry svého usnesení, nepřineslo tedy pro rozhodování Ústavního soudu nic nového, a tudíž stěžovateli nebylo zasláno k replice.

8. Ústavní soud vyzval také vedlejší účastnice k vyjádření. Vedlejší účastnice Ivana Königsmarková ve svém vyjádření uvedla, že sice má pochopení pro pozici stěžovatele, považuje však za nešťastné, že pro uplatňování svého nároku ve výši 556 Kč „využívá“ její spor o náhradu škody způsobené státem. Vedlejší účastnice souhlasí s tím, že ohodnocení znalců a aplikace způsobu odměňování soudy bývají často problematické a v tomto smyslu jsou způsobilé zasáhnout do Ústavou zaručených práv znalců a negativně ovlivnit řízení u obecných soudů. Stejně tak zcela souhlasí, že pokud právní předpisy závazným způsobem garantují ohodnocení znalecké činnosti a úhradu nákladů vynaložených znalci v souvislosti s výkonem této činnosti, pak znalcům v tomto ohledu vzniká právem chráněné legitimní očekávání a obecné soudy jsou povinny právo aplikovat v souladu s těmito právními předpisy

a v souladu s tímto legitimním očekáváním. Uznává také potřebu kvalitního výkonu znalecké činnosti pro zajištění spravedlivého procesu. Zároveň vedlejší účastnice uvádí, že její kompenzační řízení proti státu trvá již sedm let a stěžovatel uplatňováním svého nároku oddaluje výsledek tohoto řízení. Vedlejší účastnice proto navrhuje, že její právní zástupce uhradí stěžovateli spornou částku, aby docílil ukončení řízení ze strany stěžovatele, a obecné soudy tak mohly pokračovat v posuzování merita řízení.

9. Vedlejší účastnice Česká republika – Ministerstvo spravedlnosti se k ústavní stížnosti nevyjádřila.

10. Ústavní soud si pro posouzení ústavní stížnosti vyžádal od Obvodního soudu pro Prahu 2 soudní spis. Jelikož se ústavní stížnost týká náhrady ušlého výdělku znalce, nikoli podstaty soudního sporu, byla pro Ústavní soud relevantní pouze ta část spisu vztahující se právě ke znalečnému. Z této části spisu přitom Ústavní soud nezjistil další podstatné skutečnosti, které by již nebyly uvedeny v napadeném rozhodnutí či v ústavní stížnosti, nepovažuje tedy za nutné je znovu rekapitulovat.

III. Hodnocení Ústavního soudu

11. Předtím, než Ústavní soud přistoupí k posouzení ústavní stížnosti, považuje za vhodné připomenout, že se v minulosti již zabýval návrhem téhož stěžovatele, rovněž ve věci náhrady ušlého výdělku soudnímu znalci. V této věci stížnosti také vyhověl a nálezem ze dne 11. 5. 2021 sp. zn. II. ÚS 806/21 napadené rozhodnutí zrušil. Jelikož se jedná o principiálně podobné otázky a není třeba se od předchozích závěrů odchylovat, bude Ústavní soud v nyní projednávané věci ze svého předchozího rozhodnutí vycházet.

12. Ústavní soud nejprve posoudil splnění podmínek řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, a ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

13. Ústavní soud dále přezkoumal napadené usnesení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

A. Důvody pro meritorní přezkum

14. Ústavní soud si je vědom toho, že v projednávané věci jde, shodně jako v případě předchozí ústavní stížnosti stěžovatele, o bagatelní částku, což zpravidla vede k odmítnutí ústavní stížnosti pro zjevnou neopodstatněnost (srov. např. usnesení ze dne 17. 4. 2018 sp. zn. II. ÚS 200/18; usnesení ze dne 2. 10. 2018 sp. zn. IV. ÚS 1744/18; citovaná rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz>). Podle nálezu Ústavního soudu ze dne 10. 4. 2014 sp. zn. III. ÚS 3725/13 (N 55/73 SbNU 89) právní hranice bagatelnosti (jak směrem nahoru, tak pod hranici stanovenou zákonodárcem) však nemusí být určující s ohledem na kvalitativní stránku věci. Pokud se tedy věc z hlediska ústavnosti jeví natolik významná, že určitým způsobem „přesahuje“ kauzu samotnou, je možné – za splnění níže uvedených judikatorních výjimek – připustit bagatelní věc k meritornímu přezkumu před Ústavním soudem. V první řadě může jít o situaci, kdy lze v individuálním případě uvažovat o natolik intenzivním zásahu, že by způsobil ve smyslu čl. 4 odst. 4 Listiny kolizi se samotnou podstatou a smyslem dotčeného základního práva či svobody (zpravidla půjde o zcela klíčové principy spravedlivého procesu, popř. absenci jejich uplatnění vůbec). Do druhé skupiny je možno zařadit případy, kdy výsledky příslušného přezkumu, v němž jde o posouzení (a to nutno zdůraznit) otázky ústavněprávní relevance, mohou mít zásadní význam z hlediska další rozhodovací činnosti obecných soudů, zejména pak, nebyla-li daná otázka dosud Ústavním soudem vyřešena a je zřejmé, že jeho rozhodnutí může mít vliv na posouzení velkého množství případů (s alespoň nepřímým ústavněprávním dopadem)

projednávaných před obecnými soudy. Obdobně lze o projednání ústavní stížnosti uvažovat i v situaci, kdy judikatura obecných soudů v totožných či obdobných bagatelních věcech není jednotná, a kdy tedy soudy vyšších stupňů nemohou zajistit sjednocování jejich rozhodovací činnosti, přičemž takto vzniklý stav narušuje princip právní jistoty jako neoddělitelnou součást pojmu právního státu. Znovu je ale třeba zdůraznit, že i takové sjednocování vyžaduje „ústavněprávní“ pozadí. Může se odehrávat výlučně na podkladě ústavní stížnosti, která není zjevně neopodstatněná.

15. Projednávaná věc podle Ústavního soudu představuje právě takový případ. Jelikož Ústavní soud připustil meritorní přezkum i v případě minulé ústavní stížnosti téhož stěžovatele, neshledal důvod, proč by měl v tomto případě postupovat jinak. Předně je třeba zdůraznit, že řádné odměňování znalců není jenom v zájmu stěžovatele, jakož i jiných znalců, ale rovněž v zájmu účastníků řízení a justice jako celku. Znalci totiž zastávají nezastupitelnou roli v rámci dokazování a v mnoha případech by si bez jejich posudků soudy v odborných otázkách jen stěží poradily. Ústavní soud již v minulosti zdůraznil, že znalci mají v soudních řízeních významné postavení a jejich oprávněné nároky si zasluhují ochranu (srov. náleze ze dne 11. 5. 2021 sp. zn. II. ÚS 806/21).

16. Je navíc stále platným tvrzením, že v současnosti pozorujeme úbytek znalců, jejichž počty se v některých specializovaných oborech pohybují dokonce v řádu jednotek (viz Evidenci znalců a tlumočnicků Ministerstva spravedlnosti, dostupnou na [data.justice.cz/justice/repznatl.nsf/\\$\\$SearchForm?OpenForm](https://data.justice.cz/justice/repznatl.nsf/$$SearchForm?OpenForm)). Například znalců v oboru ekonomika, mzdová specializace, ve kterém vykonává svou činnost také stěžovatel, v současnosti Ministerstvo spravedlnosti eviduje osmnáct. Nedostatek náležitě kvalifikovaných znalců může vést k tomu, že se bude snižovat odborná úroveň dokazování a soudní řízení se budou nepřiměřeně protahovat. Dostatečné množství znalců je tak jedním z předpokladů kvalitní a řádně fungující justice, která představuje objektivní ústavně chráněnou hodnotu a z níž následně profitují účastníci řízení jako nositelé práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 a násl. Listiny. Nelze však očekávat, že by znaleckou činnost byli odborníci ochotni vykonávat, aniž by za ni obdrželi spravedlivou odměnu a aniž by jim byly nahrazeny veškeré náklady spojené s výkonem znalecké činnosti.

17. V případě stěžovatele představuje „sporná“ částka 556,60 Kč. Jedná se tedy evidentně o nominálně velmi nízkou částku, představuje však nikoli zanedbatelnou část z celkové odměny 6 644,11 Kč, kterou stěžovatel požadoval za provedení znaleckého úkonu. Ve vztahu k dílčí částce představující náhradu ušlého výdělku přitom sporná částka představuje ještě významnější část, jelikož stěžovatel požadoval náhradu ušlého výdělku ve výši 1 428 Kč a byla mu přiznána pouze částka 968 Kč. Je nutné zdůraznit, že vzhledem k typickým výším odměn a náhrad nákladů mají znalci ztíženou možnost obrany proti nesprávnému výkladu vyhlášky č. 37/1967 Sb. obecnými soudy. Často totiž může jít (stejně jako v případě stěžovatele) právě o bagatelní částky, u nichž není přípustné dovolání, čímž je také limitována role Nejvyššího soudu při sjednocování judikatury. Ústavní soud tak může být jediným místem, na které se znalci v těchto případech mohou obrátit.

18. Projednávaná věc dále přesahuje zájmy stěžovatele také proto, že podobný problém s nepřiznáním náhrady ušlého výdělku se potenciálně může týkat množství dalších znalců. Na tom mnoho nemění ani přijetí nové vyhlášky č. 504/2020 Sb., neboť se stále bude v praxi aplikovat stížností dotčené ustanovení § 29 odst. 3 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 37/1992 Sb. Vyhláška č. 504/2020 Sb. je nadto účinná teprve od 1. 1. 2021 a v souladu s jejím § 19 se náhrady nákladů vynaložené před tímto dnem určují podle vyhlášky č. 37/1967 Sb. V řadě probíhajících soudních řízení tedy budou obecné soudy ještě stále postupovat podle právní úpravy, která dopadala i na případ stěžovatele. I v budoucích případech pak budou stále postupovat podle vyhlášky č. 37/1992 Sb., která obsahuje dotčené ustanovení o „zastropování“ základu daně pro výpočet náhrady ušlého výdělku.

19. Z těchto důvodů Ústavní soud neodmítl ústavní stížnost stěžovatele jako zjevně neopodstatněnou a přistoupil k meritornímu přezkumu napadeného usnesení.

B. Meritorní přezkum napadeného usnesení

Legitimní očekávání vyplývající z práva na ochranu vlastnictví

20. Stěžovatel i v nyní posuzované ústavní stížnosti namítá zásah do základního práva na legitimní očekávání ochrany vlastnictví. Ústavní soud proto zkoumal, zda nebylo napadeným usnesením městského soudu zasaženo do práv vyplývajících z čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Legitimní očekávání ve smyslu tohoto ustanovení je nejen podle judikatury Ústavního soudu [např. nález ze dne 9. 3. 2004 sp. zn. Pl. ÚS 2/02 (N 35/32 SbNU 331; 278/2004 Sb.); nález ze dne 11. 11. 2003 sp. zn. IV. ÚS 525/02 (N 131/31 SbNU 173)], ale i judikatury Evropského soudu pro lidská práva (např. rozhodnutí ve věcech *Beyeler proti Itálii* ze dne 5. 1. 2000 č. 33202/96, *Zwierzynski proti Polsku* ze dne 19. 6. 2001 č. 34049/96) integrální součástí ochrany majetkových práv. Dle judikatury Evropského soudu pro lidská práva (např. rozhodnutí ve věci *Broniowski proti Polsku* ze dne 22. 6. 2004 č. 31443/96) pojem „majetek“ ve smyslu čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě má autonomní rozsah, který není omezen na konstituované vlastnictví hmotného jmění a není závislý na formální kvalifikaci vnitrostátního práva. Pro účely tohoto ustanovení jsou za „majetková práva“, resp. „majetek“ také považována další práva a zájmy tvořící aktiva (např. pohledávky), na základě jejichž existence může stěžovatel tvrdit, že na jejich splnění má přinejmenším legitimní očekávání. Úprava v čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě se tak nevztahuje jen na již nabytý (existující) majetek, nýbrž poskytuje též ochranu legitimnímu očekávání nabytí takového majetku. Ústředním pravidlem při posuzování existence legitimního očekávání je ohled na konkrétní a individuální okolnosti případu, které ve svém souhrnu měly založit legitimní očekávání jako chráněný majetkový zájem [nález sp. zn. Pl. ÚS 12/14 ze dne 16. 6. 2015 (N 109/77 SbNU 577; 177/2015 Sb.), body 48–49]. Evropský soud pro lidská práva zejména příkládá význam tomu, že má dotčený zájem dostatečný základ ve vnitrostátním právu, například je-li potvrzen ustálenou judikaturou soudů (srov. např. rozsudek velkého senátu ve věci *Anheuser-Busch Inc. proti Portugalsku* ze dne 11. 1. 2007 č. 73049/01, § 63–65, nebo rozsudek ve věci *Glaser proti České republice* ze dne 14. 2. 2008 č. 55179/00, § 50–52).

21. Již ve věci projednávané pod sp. zn. II. ÚS 806/21 dospěl Ústavní soud k závěru, že jestliže znalec z pověření soudu zpracuje znalecký posudek a při jeho přípravě účelně vynaloží určité náklady, vzniká mu legitimní očekávání, že v souladu s příslušnými právními předpisy obdrží náhradu těchto nákladů. Nelze po znalcích vyžadovat, aby k vypracování znaleckých posudků využívali svoje prostředky (časové či finanční), aniž by se mohli spolehnout na to, že se jim následně dostane zákonem stanoveného protiplnění a že nebudou na znalecké činnosti vykonávané ve veřejném zájmu prodělávat. Je nadto nutné připomenout, že znalci vykonávající znaleckou činnost jako osoby samostatně výdělečně činné mají, na rozdíl od znalců v zaměstnaneckém poměru, další „provozní“ náklady, které musí vynaložit, aby mohli znaleckou činnost vykonávat. Je proto nepřipustné jejich celkovou odměnu, navíc zjevně odlišně než v případě znalců v zaměstnaneckém poměru, jakkoliv krátit. Dále je třeba vzít v potaz, že právní úprava obsažená v § 29 vyhlášky č. 37/1992 Sb. se uplatňuje pro účely výpočtu náhrady ušlého výdělku svědka, přičemž vyhláška č. 37/1967 Sb. upravující odměňování znalců na ni odkazuje. Mezi postavením svědků a postavením soudních znalců, respektive mezi jejich rolími v soudním řízení je však zřejmý rozdíl. Soudní znalci vykonávají znaleckou činnost jako své povolání. Pokud se tedy dostavují k soudu za účelem ústního podání znaleckého posudku, vykonávají svou práci, skrze kterou získávají prostředky pro svou obživu. Na rozdíl od svědků nekonají v takovou chvíli žádnou občanskou povinnost,

a proto je nutné jejich práci a čas spravedlivě a plnohodnotně odměnit. Stát má přitom zájem na tom, aby znaleckou činnost vykonávaly osoby dostatečně kvalifikované a aby jejich práce byla kvalitní. Řádné a spravedlivé ohodnocení znalců, a tedy jejich motivace k výkonu znalecké činnosti, totiž přispívá k lepšímu fungování justice jako celku.

22. Ochranu legitimního očekávání jakožto ústavní normu je nutno reflektovat v jednotlivých normách podústavního práva, resp. v jejich výkladu, který podávají obecné soudy, jež jsou k ochraně základních práv zavázány ustanovením čl. 4 Ústavy České republiky. Proto musí být přijat takový výklad, který šetří smysl a podstatu základního práva legitimního očekávání nabytí majetku [viz např. náleze ze dne 14. 10. 2010 sp. zn. I. ÚS 2025/10 (N 210/59 SbNU 69), body 19–20; náleze ze dne 27. 9. 2006 sp. zn. I. ÚS 474/06 (N 172/42 SbNU 519); náleze ze dne 28. 6. 2019 sp. zn. IV. ÚS 433/19 (N 122/94 SbNU 421)].

23. Ústavní soud již ve své judikatuře definoval podmínky, za kterých má nesprávná aplikace podústavního práva obecným soudem za následek porušení základních práv a svobod jednotlivce. Jedná se o případy nesprávného výběru právní normy při konkurenci norem podústavního práva sledujících určitý ústavně chráněný účel, případy nesprávného výběru interpretační alternativy při konkurenci více interpretačních alternativ jedné konkrétní normy a případy svévolné aplikace podústavního práva [viz např. náleze sp. zn. III. ÚS 2801/11 ze dne 10. 12. 2013 (N 213/71 SbNU 501), bod 7]. Uvedené principy Ústavní soud běžně používá v oblasti odměňování advokátů [k otázce náhrady za promeškaný čas ve světle čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě srov. náleze sp. zn. IV. ÚS 215/05 ze dne 23. 9. 2005 (N 179/38 SbNU 435)]. Neshledal přitom důvod přistupovat ke znalcům v tomto směru odlišně.

24. Klíčovou otázkou v projednávané věci je, zda městský soud zasáhl do legitimního očekávání stěžovatele, když mu nepřiznal náhradu ušlého výdělku v plné výši, tj. ve výši odpovídající příjmu stěžovatele vypočítanému ze základu daně z příjmu. K jejímu zodpovězení je třeba posoudit, jestli městský soud nepochybil při výkladu a aplikaci vyhlášky č. 37/1992 Sb.

25. Podle § 18 odst. 1 zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, který se vztahuje na případ stěžovatele, má znalec ustanovený soudem právo na náhradu nákladů, které účelně vynaložil v souvislosti se znaleckým posudkem. V § 18 odst. 2 je pak uvedeno, jaké náklady to zejména jsou, a do tohoto výčtu je zařazena i náhrada ušlého výdělku při předvolání k orgánu veřejné moci.

26. Další podrobnosti stanoví vyhláška č. 37/1967 Sb., podle jejíhož § 28 odst. 1 písm. b) má znalec nárok na náhradu mzdy za dobu strávenou podáním ústního znaleckého posudku při jednání před státním orgánem, včetně čekací doby a doby strávené na cestě k jednání a zpět, jestliže jde o dobu, která se kryje s jeho pracovní dobou. Při uplatnění tohoto nároku se dle § 28 odst. 5 vyhlášky č. 37/1967 Sb. postupuje obdobně jako při uplatnění nároku na náhradu mzdy svědka. Toto ustanovení je však nutno vykládat s přihlédnutím k závěrům nálezu Ústavního soudu ze dne 11. 5. 2021 sp. zn. II. ÚS 806/21, z něhož vyplývá, že se ustanovení § 28 odst. 1 písm. b) vyhlášky č. 37/1967 Sb. vztahuje i na znalce vykonávající znaleckou činnost jako osoby samostatně výdělečně činné.

27. Toto ustanovení tak odkazuje na vyhlášku Ministerstva spravedlnosti č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, v níž je upravena náhrada nutných výdajů osobám zúčastněným na řízení, včetně svědků. Tato vyhláška počítá s tím, že účastník může být jak zaměstnancem (§ 29 odst. 2), tak osobou samostatně výdělečně činnou (§ 29 odst. 3), a určuje, jaké podklady se v těchto případech použijí pro výpočet ztráty na výdělku. Podle § 29 odst. 2 vyhlášky se pro výpočet ztráty na výdělku účastníka, který je v pracovním poměru nebo v poměru obdobném pracovnímu poměru nebo pracovnímu vztahu, použije průměrný výdělek vypočtený podle zvláštního předpisu. Výši průměrného výdělku prokáže účastník potvrzením zaměstnavatele, u něhož pracuje, kde je uvedeno, zda a jakou

částku zaměstnavatel srazí za dobu nepřítomnosti v práci a zda účastník může nastoupit do práce na zbytek směny. U osob samostatně výdělečně činných se podle § 29 odst. 3 pro výpočet ušlého výdělku použije částka základu daně, podle které je určena poslední známá daňová povinnost, nejvýše však 486 000 Kč; pokud nelze výši ztráty na výdělku tímto způsobem prokázat, přísluší účastníku náhrada za ztrátu na výdělku za hodinu v částce odpovídající výši minimální mzdy za hodinu podle nařízení vlády o minimální mzdě, nejvýše však osminásobek této částky za jeden den. Je tak zřejmé, že zatímco u osob v pracovním (či obdobném) poměru není částka, ze které se pro výpočet ušlého výdělku vychází, nijak omezena, u osob samostatně výdělečně činných je limitována základem daně v nejvyšší částce 486 000 Kč.

28. Byť se na případ stěžovatele aplikuje již zrušená právní úprava, Ústavní soud podotýká, že v nyní účinném zákoně č. 254/2019 Sb., o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech, je náhrada ušlého výdělku upravena obdobně. Konkrétně ustanovení § 32 odst. 1 stanoví, že nebylo-li sjednáno jinak, má znalec právo na náhradu hotových výdajů, které účelně vynaložil k provedení úkonu, a na náhradu za ztrátu času včetně času stráveného na cestě v přímé souvislosti s úkonem. Odstavec 7 daného ustanovení potom stanoví, že výši a způsob určení náhrady hotových výdajů a náhrady za ztrátu času včetně času stráveného na cestě a vyúčtování náhrad stanoví ministerstvo vyhláškou. Touto vyhláškou je vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 504/2020 Sb., o znalečném. Ustanovení § 15 odst. 3 této vyhlášky přitom, shodně jako vyhláška č. 37/1967 Sb., stanoví, že při určení výše ušlého výdělku se postupuje jako při určení výše ušlého výdělku svědka, tedy odkazuje na stále platnou a účinnou vyhlášku č. 37/1992 Sb. Vzhledem k tomu, že je nyní platná a účinná právní úprava náhrady ušlého výdělku soudního znalce upravena obdobně jako v předchozí právní úpravě, níže uvedené závěry Ústavního soudu se budou vztahovat i na tuto „novou“ právní úpravu, respektive na určování ušlého výdělku znalce podle této právní úpravy.

29. V napadeném usnesení městský soud přiznal stěžovateli náhradu ušlého výdělku, kterou však vypočítal ze základu daně v částce 486 000 Kč, přestože stěžovatel doložil své daňové přiznání za rok 2019, ze kterého vyplývá jeho příjem v částce 717 222 Kč. Jak již bylo uvedeno výše, městský soud (shodně jako obvodní soud) aplikoval při výpočtu ušlého výdělku znalce § 29 odst. 3 vyhlášky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy. V odůvodnění svého rozhodnutí městský soud odkázal na rozhodnutí vrchního soudu ze dne 15. 1. 2001 sp. zn. 7 To 166/2000, ve kterém bylo rozhodnuto obdobně. Vyjádřil se rovněž k případnému přezkumu Ústavním soudem, přičemž dovedl, že by stěžovatel nebyl se svou ústavní stížností úspěšný.

30. Městský soud v Praze v napadeném usnesení aplikoval podzákoný právní předpis pouze za použití jazykového výkladu. Je nutno podotknout, že v případě dotčeného ustanovení § 29 odst. 3 vyhlášky č. 37/1992 Sb. je jazykový výklad jednoznačný, mj. proto, že ustanovení obsahuje konkrétní částku. Prostý jazykový výklad tohoto ustanovení je však v případě soudních znalců neudržitelný, neboť může vést, jako v případě stěžovatele, k porušení ústavně zaručených práv.

31. Vyhlášku č. 37/1967 Sb. je třeba vykládat v souladu se zákonem o znalcích a tlumočnících jakožto právním předpisem vyšší právní síly. Z § 18 odst. 1 tohoto zákona vyplývá, že znalec má právo na náhradu všech účelně vynaložených nákladů, přičemž následující odst. 2 (ve znění „náklady podle odstavce 1 jsou zejména ...“) obsahuje demonstrativní výčet možných nákladů, přičemž výslovně zmiňuje i náhradu ušlého výdělku. Na zákonné úrovni je tak znalci zajištěna náhrada ušlého výdělku.

32. Jazykový výklad dotčeného ustanovení nemůže z ústavněprávního pohledu obstát ani v konfrontaci s účelem právní normy, kterým je nahradit znalcům jejich čas, který věnovali podání znaleckého posudku na soudním jednání (případně na cestě), který by však

jinak strávili svou práci. V této části proto Ústavní soud uzavírá, že městský soud zasáhl do práva na ochranu vlastnictví a s ním spojeného legitimního očekávání stěžovatele. Jak bude rozvedeno níže, výklad provedený městským soudem neobstojí ani z hlediska zachování rovnosti mezi znalci – zaměstnanci a znalci – osobami samostatně výdělečně činnými.

K námitce porušení rovnosti

33. Ve svém návrhu stěžovatel namítá vedle zásahu do ochrany majetku a z něj vyplývajícího legitimního očekávání také porušení principu rovnosti, konkrétně rovnosti mezi znalci – zaměstnanci a znalci – osobami samostatně výdělečně činnými.

34. Jak vyplývá z ustálené judikatury Ústavního soudu, rozlišování vedoucí k porušení principu rovnosti je nepřipustné ve dvojím ohledu: může působit jednak jako akcesorický princip, který zakazuje diskriminovat osoby při výkonu jejich základních práv, a jednak jako neakcesorický princip zakotvený v čl. 1 Listiny, který spočívá ve vyloučení libovůle zákonodárce při rozlišování práv určitých skupin subjektů. Jinými slovy, ve druhém případě jde o princip rovnosti před zákonem, který je skrze čl. 26 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech součástí českého ústavního pořádku [viz např. nález sp. zn. Pl. ÚS 22/09 ze dne 7. 9. 2010 (N 186/58 SbNU 633; 309/2010 Sb.), bod 32, a nález sp. zn. Pl. ÚS 29/08 ze dne 21. 4. 2009 (N 89/53 SbNU 125; 181/2009 Sb.), bod 56].

35. Podle čl. 3 odst. 1 Listiny se akcesorická rovnost uplatní pouze, když důvodem odlišného zacházení je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, víra a náboženství, politické či jiné smýšlení, národní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní nebo etnické menšině, majetek, rod nebo jiné postavení. V dané věci zjevně o žádný z vyjmenovaných důvodů nejde. Namítaný diskriminační důvod nelze podřadit ani pod pojem „jiné postavení“. Toto jiné postavení musí totiž být obdobné demonstrativně vyjmenovaným kategoriím. Musí se tedy týkat nějaké osobní vlastnosti, kterou zpravidla nelze ovlivnit (např. pohlaví, rasa), či jít o důvody spočívající na osobních volbách odrážejících osobnostní rysy každého z nás, jako je náboženství či politické názory. Ústavní soud již v minulosti dospěl k závěru, že právní postavení zaměstnance není tzv. podezřelým rozlišovacím kritériem ve smyslu čl. 3 odst. 1 Listiny v případě zjištěného odlišného zacházení [k tomu blíže srov. nález ze dne 15. 11. 2021 sp. zn. II. ÚS 2925/20 (N 197/109 SbNU 128)].

36. Neznamená to však, že zákonodárce může v těchto situacích libovolně rozlišovat. Neakcesorická rovnost chráněná čl. 1 Listiny totiž takovéto omezení nemá a dopadá na všechny rozlišovací důvody [srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 39/01 ze dne 30. 10. 2002 (N 135/28 SbNU 153; 499/2002 Sb.)]. Je však ustálenou judikaturou Ústavního soudu, že tato neakcesorická rovnost může být porušena pouze v případě, kdy jde o nerovnost extrémní, případně o tu, které schází jakýkoliv účel a smysl, a jedná se tak o libovůli [viz nález sp. zn. Pl. ÚS 36/01 ze dne 25. 6. 2002 (N 80/26 SbNU 317; 403/2002 Sb.)]. Při posuzování, zda došlo k porušení neakcesorické rovnosti, přistupuje Ústavní soud k ústavnímu přezkumu v nižší intenzitě, která spočívá ve vyhodnocení, zdali stěžovatel nebyl podroben takové právní úpravě, popř. jejímu výkladu či aplikaci, jež by buď nesledovaly určitý legitimní cíl, nebo jej nebyly s to dosáhnout. V nyní posuzované věci se proto Ústavní soud zabýval tím, zda aplikace § 29 odst. 3 vyhlášky č. 37/1992 Sb. městským soudem nevedla v případě stěžovatele k porušení tzv. neakcesorické rovnosti zakotvené v čl. 1 Listiny.

37. Ústavní soud již v nálezu ze dne 11. 5. 2021 sp. zn. II. ÚS 806/21 neshledal důvod rozlišovat mezi zaměstnanci a osobami samostatně výdělečně činnými v otázce přiznávání náhrady ušlého výdělku soudním znalcům, jelikož opačný výklad by osoby samostatně výdělečně činné neodůvodněně znevýhodňoval. Ústavní soud ani v nyní projednávané věci neshledal žádný legitimní důvod, proč by měla být soudním znalcům – zaměstnancům přiznána plná náhrada ušlého výdělku bez ohledu na jejich celkové příjmy, zatímco soudním znalcům – osobám samostatně výdělečně činným by taková náhrada byla přiznána v omezené

míře, a to vypočtená z maximálního základu daně z příjmu v částce 486 000 Kč. Ostatně žádný takový důvod nepředestřel ani městský soud v napadeném usnesení. Takto určený základ daně přitom představuje částku 40 500 Kč měsíčně, přičemž průměrná mzda za 4. čtvrtletí roku 2021 činila podle dat Českého statistického úřadu 40 135 Kč (předběžná data jsou dostupná na <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/prumerne-mzdy-4-ctvrtleti-2021>). Průměrná mzda v odvětví Profesní, vědecké a technické činnosti, kam by bylo patrně možné zařadit i činnost stěžovatele, potom dosahovala za stejné období 47 970 Kč. Ústavní soud proto dospěl k závěru, že rozlišování mezi soudními znalci – zaměstnanci a soudními znalci – osobami samostatně výdělečně činnými pro účely stanovení náhrady ušlého výdělku vykazuje prvky libovůle. Ústavnímu soudu není známo žádné jiné základní právo, ústavní hodnota či ústavně chráněný zájem, se kterými by princip plného nahrazení ušlého výdělku soudním znalcům – osobám samostatně výdělečně činným ve výši srovnatelné se soudními znalci – zaměstnanci (či ve srovnatelném postavení) kolidoval, resp. vůbec kolidovat mohl. Jak již bylo zdůrazněno výše, soudní znalci vykonávají znaleckou činnost jako své povolání, bez ohledu na to, zda jsou zaměstnanci či osobami samostatně výdělečně činnými. Neexistuje tedy legitimní důvod, proč by jedné skupině soudních znalců měla být jejich činnost plně proplacena a druhé nikoliv.

38. V projednávané věci tak městský soud stěžovatele svým výkladem a aplikací vyhlášky č. 37/1992 Sb. podrobil bez legitimního cíle (tj. neodůvodněně) nerovné ochraně dotčeného základního práva, kterážto naplňuje znaky neakcesorické nerovnosti (čl. 1 Listiny) a porušuje požadavek vyloučení libovůle při odlišování subjektů a ochrany jejich práv.

K povinnosti neaplikovat neústavní podzákoný předpis

39. V projednávané věci je dle názoru Ústavního soudu možné (a nutné) korigovat závadný stav ústavně konformním výkladem platné právní úpravy.

40. Oba ve věci rozhodující obecné soudy striktně vycházely z prostého jazykového výkladu, tedy z toho, že se pro výpočet náhrady ušlého výdělku pro soudní znalce – osoby samostatně výdělečně činné použije právní úprava primárně určená pro výpočet náhrady ušlého výdělku svědka obsažená v § 29 odst. 3 vyhlášky č. 37/1992 Sb. Ústavní soud tento právní názor obecných soudů při zohlednění širších ústavněprávních souvislostí věci nesdílí a považuje jej za konkrétních okolností projednávané věci ve svém důsledku za ústavně nepřijatelný. V první řadě Ústavní soud odkazuje na čl. 95 odst. 1 Ústavy, který stanovuje, že soudce je při rozhodování vázán zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu; je oprávněn posoudit soulad jiného právního předpisu se zákonem nebo s takovou mezinárodní smlouvou. Ústavní soud opakovaně interpretoval smysl a význam čl. 95 odst. 1 Ústavy – viz např. nálezy ze dne 1. listopadu 2001 sp. zn. III. ÚS 274/01 (N 168/24 SbNU 243) a ze dne 4. října 2006 sp. zn. III. ÚS 269/05 (N 180/43 SbNU 51), ve kterých výslovně konstatoval, že čl. 95 odst. 1 Ústavy představuje ústavní výraz nezávislosti soudů (soudní moci), její vazbu toliko a výlučně na moc zákonodárnou, jakož i výraz oddělenosti moci soudní a výkonné jako vyloučení možnosti exekutivního normování rozhodovací činnosti soudů. Ustanovení věty obsažené v čl. 95 odst. 1 Ústavy za středníkem pak znamená, že soudce obecného soudu při použití „jiného právního předpisu“ je oprávněn, resp. povinen, přezkoumat jeho soulad se zákonem (a to s právními účinky *inter partes* v poměrech řešené věci, nikoli *erga omnes* – smyslem tohoto přezkumu není kontrola norem, soud tedy nerozhoduje o neplatnosti „jiného právního předpisu“, usuzuje toliko o jeho neaplikovatelnosti v dané věci). Vázanost soudce zákonem dle čl. 95 odst. 1 Ústavy ve spojení s čl. 1 Ústavy tudíž z pohledu čl. 95 odst. 1 věty za středníkem Ústavy znamená oprávnění, resp. povinnost, soudu neaplikovat „jiný právní předpis“, je-li soudem vyhodnocen za rozporný se zákonem. K uvedené citaci Ústavní soud dodává, že není pochyb o tom, že je-li obecný soud při svém rozhodování oprávněn, resp. povinen, posoudit soulad jiného

právního předpisu se zákonem nebo mezinárodní smlouvou, která je součástí českého právního řádu, je tím spíše oprávněn, resp. povinen, učinit tak i v případě, že posuzuje soulad jiného právního předpisu se zákonem ústavním, popř. jiným pramenem ústavní normy – k tomu viz např. nález ze dne 16. října 2007 sp. zn. Pl. ÚS 50/05 (N 161/47 SbNU 133; 2/2008 Sb.).

41. Přezkum souladu jiného právního předpisu se zákonem se pak děje nejen na abstraktní úrovni logickými výkladovými postupy zjišťujícími, zdali v podzákoněm předpisu obsažená úprava není např. úpravou „*contra legem*“ či „*praeter legem*“, nýbrž také posouzením skutečných (materiálních) dopadů případné aplikace takového jiného právního předpisu do té části právní sféry adresáta, která je souběžně regulována i právní normou se silou zákona nebo zákona ústavního (popř. kvalifikovanou mezinárodní smlouvou). Jak uvedl Ústavní soud v bodě 16 nálezu ze dne 5. prosince 2012 sp. zn. IV. ÚS 444/11 (N 200/67 SbNU 573): „... neudržitelným momentem používání práva je jeho aplikace vycházející pouze z jazykového výkladu; jazykový výklad představuje toliko prvotní přiblížení se k aplikované právní normě, je východiskem pro objasnění a ujasnění si jejího smyslu a účelu (k čemuž slouží i řada dalších postupů, jako logický a systematický výklad, výklad *e ratione legis* atd.). Mechanická aplikace abstrahující, resp. neuvědomující si, a to buď úmyslně, nebo v důsledku nevdělanosti, smysl a účel právní normy, činí z práva nástroj odcizení a absurdity [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 33/97 ze dne 17. 12. 1997 (N 163/9 SbNU 399; 30/1998 Sb.)]. Obecný soud není absolutně vázán doslovným zněním zákona, nýbrž se od něj smí a musí odchýlit, pokud to vyžaduje účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo některý z principů, jež mají svůj základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku; je nutno se přitom vyvarovat libovůle; rozhodnutí soudu se musí zakládat na racionální argumentaci. Povinnost soudů nalézat právo neznamená pouze vyhledávat přímé a výslovné pokyny v zákonném textu, ale též povinnost zjišťovat a formulovat, co je konkrétním právem i tam, kde jde o interpretaci abstraktních norem a ústavních zásad [srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 21/96 ze dne 4. 2. 1997 (N 13/7 SbNU 87; 63/1997 Sb.); nález sp. zn. Pl. ÚS 19/98 ze dne 3. 2. 1999 (N 19/13 SbNU 131; 38/1999 Sb.); nález sp. zn. Pl. ÚS 3/06 ze dne 6. 3. 2007 (N 41/44 SbNU 517; 149/2007 Sb.); nález sp. zn. I. ÚS 50/03 ze dne 13. 6. 2006 (N 120/41 SbNU 499); nález sp. zn. IV. ÚS 611/05 ze dne 8. 2. 2006 (N 34/40 SbNU 281)]. Jinými slovy řečeno, soudy musí při své činnosti postupovat tak, aby interpretační a aplikační právní problémy řešily s maximální mírou racionality. Jestliže interpretace právní normy za použití jazykové metody výkladu vede k nerozumným výsledkům, zakládajícím neodůvodněnou nerovnost mezi subjekty, je namísto použít další výkladové metody, jako jsou metody výkladu systematického, logického, teleologického či historického, které by přiměřeně korigovaly interpretační výsledky plynoucí ze základního, nikoliv však jediného, výkladu jazykového. Je též na obecných soudech, aby (je-li to nezbytné) při nečinnosti zákonodárce vyplnily mezeru v právním řádu svou judikaturou.“

42. Podle názoru Ústavního soudu měl v nyní projednávané věci městský soud právě tuto povinnost, tedy povinnost neaplikovat část ustanovení podzákoněm předpisu, které je při aplikaci na výpočet ušlého výdělku soudního znalce v rozporu s ústavním pořádkem. Tato chybná aplikace podzákoněm předpisu vedla v konkrétním případě stěžovatele jakožto soudního znalce k zásahu do jeho práva na ochranu vlastnictví a s ním souvisejícího legitimního očekávání ve smyslu čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě a k porušení tzv. neakcesorické rovnosti zakotvené v čl. 1 Listiny, a proto v ústavněprávním přezkumu neobstála.

43. Ústavní soud proto shrnuje, že soudní znalci mají nárok na náhradu ušlého výdělku v plné výši odpovídající jejich průměrnému výdělku, jelikož si zaslouží, aby jim ušlý čas, který strávili ústním podáním znaleckého posudku včetně doby čekání a času stráveného na cestě a který by jinak trávili výkonem svého běžného povolání, byl plně nahrazen. Nelze

přítom rozlišovat mezi znalci v zaměstnaneckém či obdobném poměru a znalci, kteří svou činnost vykonávají jako osoby samostatně výdělečně činné, jelikož takové rozlišování nesleduje legitimní cíl a je v rozporu s principem rovnosti zakotveným v čl. 1 Listiny základních práv a svobod. Je nepřijatelné, aby soudní znalci vykonávající činnost jako osoby samostatně výdělečně činné výkonem znalecké činnosti fakticky přicházeli o část svého výdělku, jelikož taková právní úprava a praxe by ve svém důsledku vedly mj. k dalšímu poklesu počtu soudních znalců, jejichž význam pro spravedlivost soudních řízení a fungování justice je nesporný. Znalec ustanovený soudem má legitimní očekávání, že mu v souladu s příslušnými právními předpisy budou nahrazeny náklady, které účelně vynaložil v souvislosti se zpracováním znaleckého posudku, a to včetně náhrady ušlého výdělku, jak stanoví zákon. V tomto světle je třeba náhradu ušlého výdělku dle zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, a vyhlášky č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, přiznávat i samostatně výdělečně činným znalcům v plné výši, nikoliv redukovanou podle § 29 odst. 3 vyhlášky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy.

44. V dalším řízení městský soud posoudí usnesení soudu prvního stupně s ohledem na závěry vyslovené v tomto nálezu. Ústavní soud připomíná, že z usnesení Městského soudu v Praze ze dne 15. 7. 2021 č. j. 23 Co 38/2021-1366 vyplývá, že Městský soud v Praze již ve světle nálezu Ústavního soudu ze dne 11. 5. 2021 sp. zn. II. ÚS 806/21 přiznal stěžovateli v jiné věci plnou požadovanou náhradu ušlého výdělku, která nebyla limitována ustanovením § 29 odst. 3 vyhlášky č. 37/1992 Sb. Je tak zřejmé, že k nápravě neústavního postupu při určování náhrady ušlého výdělku soudních znalců začalo docházet již po vydání nálezu vydaného pod sp. zn. II. ÚS 806/21. Nynější rozhodnutí však přispěje k jednoznačnému výkladu dotčených ustanovení i dalšími soudy tak, aby bylo zachováno právo znalců na ochranu majetku a s ním spojeného legitimního očekávání a zároveň aby byla zajištěna rovnost v odměňování znalců v zaměstnaneckém (či obdobném) poměru a znalců vykonávajících činnost jako osoby samostatně výdělečně činné.

45. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud tedy shledal ústavní stížnost stěžovatele důvodnou, a proto jí podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu zcela vyhověl a napadené rozhodnutí podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil. Ústavní soud ústní jednání ve věci nenařizoval, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 62**Překvapivé rozhodnutí odvolacího soudu ohledně nákladů řízení
(sp. zn. II. ÚS 55/22 ze dne 24. května 2022)**

Má-li odvolací soud na otázku hrazení nákladů řízení jiný náhled než soud nalézací, aniž by přitom došlo k relevantní změně skutkových okolností, a účastníci tak mohli jiné rozhodnutí odvolacího soudu o nákladech řízení předvídat, je povinen vytvořit pro účastníky procesní prostor, aby se mohli k dané otázce vyjádřit a uplatnit námitky a argumenty, které mohou být s to rozhodnutí odvolacího soudu ovlivnit a s nimiž se odvolací soud musí ve svém rozhodnutí náležitě vypořádat. Pokud tomuto požadavku odvolací soud nedostojí, dopustí se porušení základního práva účastníků na spravedlivý proces.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Davida Uhlíře a soudců Jaromíra Jirsy a Tomáše Lichovníka (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatele prof. Ing. Zdeňka Častorála, DrSc., zastoupeného Mgr. Markem Nemethem, advokátem, sídlem v Praze 1, Opletalova 1015/55, proti výrokům II a III usnesení Vrchního soudu v Praze č. j. 7 Cmo 24/2021-346 ze dne 22. 9. 2021, za účasti Vrchního soudu v Praze jako účastníka řízení a společnosti Harvardský průmyslový holding, a. s. – v likvidaci, IČO 44269595, sídlem v Praze 1, Uhelny trh 414/9, zastoupené Mgr. Michalem Doležalem, advokátem, sídlem v Plzni, Purkyňova 43, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Vrchního soudu v Praze č. j. 7 Cmo 24/2021-346 ze dne 22. 9. 2021 bylo porušeno právo stěžovatele podle čl. 36 odst. 1 a čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Vrchního soudu v Praze č. j. 7 Cmo 24/2021-346 ze dne 22. 9. 2021 se proto ve výrocích II a III ruší.

Odůvodnění

1. Ústavnímu soudu byla dne 10. 1. 2022 doručena ústavní stížnost podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky a ustanovení § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Stěžovatel se domáhá zrušení výroků II a III výše zmíněného rozhodnutí obecného soudu, a to z důvodu porušení jeho práva na soudní ochranu ukotveného v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a také jeho práva vlastnit majetek ve smyslu čl. 11 odst. 1 Listiny.

2. Dne 11. 9. 2020 Městský soud v Praze (dále jen „soud prvního stupně“) usnesením č. j. 77 Cm 142/2018-247 návrh na určení, že všechna rozhodnutí valné hromady společnosti Harvardský průmyslový holding, a. s. – v likvidaci, IČO 44269595, konané dne 13. 9. 2018 jsou neplatná, zamítl (výrokem I) a dále navrhovatelům (jedním z nich byl stěžovatel) uložil

povinnost zaplatit vedlejšímu účastníkovi (účastníkovi v řízeních před obecnými soudy) na náhradě nákladů řízení 49 005 Kč (výrokem II). O nákladech řízení bylo rozhodnuto dle § 142 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění, (dále jen „o. s. ř.“).

3. Navrhovatel a) a navrhovatel d) (tj. stěžovatel) podali odvolání proti oběma výrokům předmětného usnesení. Vrchní soud v Praze (dále též jen „odvolací soud“) usnesením č. j. 7 Cmo 24/2021-346 ze dne 22. 9. 2021 neshledal ani jedno z odvolání důvodným, avšak dle jeho úvahy byly nesprávně určeny náklady řízení. Argumentoval tím, že v případě navrhovatelů nejde o nerozlučné společenství, neboť každý z nich mohl návrh podat samostatně, a proto je také každý z nich povinen samostatně platit náklady řízení úspěšnému účastníkovi, neboť nahodilá okolnost, že všechny návrhy jsou projednávány ve společném řízení, nemá na otázku nákladů řízení vliv (viz bod 45 usnesení odvolacího soudu). Uvedl také, že není významné, že proti nákladovému výroku podal odvolání pouze každý z navrhovatelů, a to z důvodu, že při rozhodování o nákladech řízení se neuplatňuje zásada zákazu *reformatio in peius*, neboť soud o nákladech řízení rozhoduje z úřední povinnosti (§ 151 odst. 1 o. s. ř.), a není tak vázán rozsahem požadavku uplatněného odvolatelem v odvolání (viz bod 47 usnesení odvolacího soudu). Na základě těchto úvah odvolací soud potvrdil usnesení soudu prvního stupně, co se týče výroku I (výrok I odvolacího soudu), výrok II změnil tak, že určil, že každý z navrhovatelů a) a d) (tj. stěžovatel) je povinen zaplatit vedlejšímu účastníkovi na nákladech řízení částku 47 492,50 Kč (výrok II odvolacího soudu), a dále určil, že každý z navrhovatelů a) a d) (tj. stěžovatel) je povinen zaplatit vedlejšímu účastníkovi na nákladech odvolacího řízení částku 12 986,36 Kč (výrok III odvolacího soudu).

4. Stěžovatel ve své ústavní stížnosti uvádí, že dle jeho názoru rozhodl odvolací soud ohledně nákladů řízení v rozporu s principem legitimního očekávání, a zasáhl tak do jeho práva na ochranu majetku, které je zaručené čl. 11 Listiny. Namítá, že rozhodnutí o nákladech řízení odvolacím soudem bylo překvapivé, protože odvolací soud žádným způsobem stěžovateli u jednání svůj právní názor nepředestřel, a porušil tak nejen § 118a o. s. ř., ale především zásadu spravedlivého procesu zaručenou čl. 36 Listiny, když změnil napadené rozhodnutí k tíži stěžovatele, aniž by protistrana výrok o nákladech řízení vůbec napadla. Nesouhlasí ani se závěrem, že se neuplatní zásada *reformatio in peius*, protože není možné měnit náklady řízení svévolně. Uvádí také, že je pravda, že řízení sice mohlo být vedeno s každým z navrhovatelů zvlášť, avšak nakonec nebylo a nešlo přitom o skutečnost nahodilou, ale o skutečnost způsobenou nalézacím soudem, který obě řízení spojil. Z těchto důvodů stěžovatel navrhuje, aby Ústavní soud pro porušení čl. 36 a 11 Listiny výroky II a III uvedeného usnesení odvolacího soudu zrušil.

5. Ústavní soud zaslal ústavní stížnost k vyjádření odvolacímu soudu a vedlejšímu účastníkovi řízení.

6. Odvolací soud se k ústavní stížnosti nevyjádřil.

7. Dle vedlejšího účastníka je ústavní stížnost nedůvodná a má být zamítnuta. V reakci na námitky stěžovatele uvádí, že zásada *reformatio in peius* v souvislosti s rozhodováním o náhradě nákladů řízení byla již Ústavním soudem řešena a že se jedná o zásadu, která z o. s. ř. nevyplývá, a v jeho působnosti se neuplatní. Dle něj se také Ústavní soud již v minulosti vyjádřil, že odvolací soud je oprávněn změnit, resp. zvýšit náhradu nákladů řízení i v neprospěch účastníka řízení, který byl jediným odvolatelem. Vedlejší účastník také zdůrazňuje, že o povinnosti k náhradě nákladů řízení rozhoduje soud bez návrhu (§ 151 odst. 1, § 224 odst. 1 o. s. ř.) a že právní úprava náhrady nákladů řízení mezi účastníky je kogentní (§ 142–150 o. s. ř.).

8. Ve své replice stěžovatel vyjadřuje nesouhlas s argumentací vedlejšího účastníka. Uvádí, že podstatné pro posouzení případu je především to, že k *reformatio in peius* došlo bez

jakékoliv předvídatelnosti, bez poučení odvolacího soudu, a jde tedy o rozhodnutí překvapivé. Na svém návrhu dále trvá.

9. Ústavní stížnost je přípustná, byla podána včas a osobou k tomu oprávněnou a splňuje zákonem stanovené formální náležitosti. Ústavní soud tedy přistoupil k jejímu věcnému posouzení a shledal ji důvodnou.

10. Ústavní soud ve své rozhodovací činnosti opakovaně zdůrazňuje, že podle čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky je Česká republika právním státem založeným na úctě k právům a svobodám člověka a občana. V této spojitosti Ústavní soud již v řadě svých rozhodnutí vyzdvihl, že mezi základní principy právního státu patří princip předvídatelnosti zákona, jeho srozumitelnosti a vnitřní bezrozpornosti [srov. např. náleží Ústavního soudu ze dne 15. února 2007 sp. zn. Pl. ÚS 77/06 (N 30/44 SbNU 349; 37/2007 Sb.)]. Bez jasnosti a určitosti pravidel nejsou naplněny základní charakteristiky práva, a tak nejsou ani uspokojeny požadavky formálního právního státu. Každá právní úprava proto musí vyjadřovat respekt k obecným zásadám právním (principům), jako je důvěra v právo, právní jistota a předvídatelnost normativních právních aktů, které strukturují právní řád demokratického právního státu, resp. jsou z něj odvoditelné, ale i nikoli zanedbatelná míra anticipace postupu orgánů veřejné moci ve vztahu k těm subjektům práva, vůči nimž se pravomoci svěřené těmto orgánům právě realizují. Stejně požadavky, to jest předvídatelnost, srozumitelnost a vnitřní bezrozpornost, respekt k obecným zásadám právním, především ústavněprávním principům, jakož i právní jistotu, je tudíž nutno klást i na individuální právní akty, zvláště pak soudní rozhodnutí.

11. V dané věci se stěžovatel domáhá zrušení těch výroků usnesení, jimiž bylo rozhodnuto o náhradě nákladů řízení. Ústavní soud je ve své rozhodovací praxi pravidelně konfrontován s problematikou nákladů řízení, přičemž se k ní obvykle staví zdrženlivě a podrobuje ji toliko omezenému ústavněprávnímu přezkumu. Ačkoli totiž i rozhodnutí o nákladech řízení může mít citelný dopad do majetkové sféry účastníků řízení, samotný spor o náklady řízení většinou nedosahuje intenzity způsobit jejich základní práva a svobody [srov. např. náleží ze dne 15. října 2012 sp. zn. IV. ÚS 777/12 (N 173/67 SbNU 111)]. Na druhé straně otázka náhrady nákladů řízení může nabýt ústavněprávní roviny v případě zásadního zásahu do majetkových práv stěžovatele či extrémního vykročení z pravidel upravujících toto řízení [srov. např. náleží ze dne 10. června 2014 sp. zn. III. ÚS 1862/13 (N 118/73 SbNU 821)], a i na něj proto dopadají postuláty spravedlivého procesu. Mezi základní zásady spravedlivého procesu přitom tradičně náleží i zákaz svévolného rozhodování či ochrana legitimního očekávání účastníků a předvídatelnost soudních rozhodnutí [srov. například náleží ze dne 23. listopadu 2010 sp. zn. IV. ÚS 2738/10 (N 235/59 SbNU 391) či náleží ze dne 28. května 2013 sp. zn. II. ÚS 2570/10 (N 95/69 SbNU 457)]. Jinak řečeno, ač jde o rozhodování o nákladech řízení, považuje Ústavní soud za nutné vyslovit, že i taková rozhodnutí mají výjimečně ústavní potenciál, jde-li o vadnost kvalifikovanou, svým významem zasahující do sféry základního práva účastníka řízení na efektivní soudní ochranu ve smyslu čl. 36 Listiny, popř. i do základního práva vlastnit majetek dle čl. 11 Listiny. A o takovou situaci jde v nyní projednávané věci.

12. Ze strany odvolacího soudu se jednalo pro stěžovatele o zcela překvapivé rozhodnutí. Odvolací soud porušil zásadu legitimního očekávání, protože žádným způsobem neinformoval stěžovatele, že jeho právní názor týkající se nákladů řízení je odlišný od právního názoru soudu prvního stupně, a ani nepředestřel, jakým směrem se bude ubírat jeho rozhodnutí. Stěžovatel byl tak připraven o možnost se k takovému postupu vyjádřit. I když v o. s. ř. není výslovně vyjádřena zásada zákazu *reformatio in peius*, je nutno z ní vycházet jako z důsledku zásady dispoziční. V této souvislosti lze poukázat na náleží Ústavního soudu ze dne 16. září 2014 sp. zn. I. ÚS 2456/13 (N 168/74 SbNU 451), z něhož se podává, že pokud má odvolací soud na otázku hrazení nákladů řízení, a to zvláště v řízení před soudem

nalézacím, jiný náhled než soud nalézací, aniž by přitom došlo k relevantní změně skutkových okolností, a účastníci tak mohli jiné rozhodnutí odvolacího soudu o nákladech řízení předvídat, je povinen vytvořit pro účastníky procesní prostor, aby se mohli k dané otázce vyjádřit a uplatnit námitky a argumenty, které mohou být s to rozhodnutí odvolacího soudu ovlivnit a s nimiž se odvolací soud každopádně musí ve svém rozhodnutí náležitě vypořádat. Pokud tomuto požadavku odvolací soud nedostojí, dopustí se porušení základního práva účastníků na spravedlivý proces.

13. Výroky II a III napadeného usnesení odvolacího soudu došlo k zásahu do základních práv stěžovatele, a to jak do práva na spravedlivý proces, tak do práva vlastnit majetek, protože stěžovatel musí hradit ze svého majetku náklady protistrany, aniž by pro to byl jakýkoliv důvod.

14. Ústavní soud tak z důvodu porušení základních práv stěžovatele zaručených čl. 36 odst. 1 a čl. 11 odst. 1 Listiny podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl ústavní stížnosti a podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona zrušil napadené usnesení Vrchního soudu v Praze ve výrocích II a III týkajících se náhrady nákladů řízení.

Č. 63**Volba zmocněnce k vykonávání úkonů za poškozenou právnickou osobu
v trestním řízení****(sp. zn. I. ÚS 618/22 ze dne 24. května 2022)**

I. Institut opatrovníka poškozené právnické osoby v trestním řízení podle § 45 odst. 1 věty třetí, odst. 2 trestního řádu je subsidiární povahy a mělo by jej být využíváno jen jako krajního prostředku, neboť vždy představuje zásah do práva právnické osoby na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, když právnická osoba musí mít co nejširší možnost zvolit si zmocněnce podle § 50 odst. 1 tr. řádu, jako osobu nejen kvalifikovanou, ale také informovanou o rozhodných skutečnostech vztahujících se k poškození právnické osoby, která se těší její důvěře.

II. Je-li osoba oprávněná činit za poškozenou právnickou osobu právní úkony (např. starostka obce) současně podezřelou ze spáchání trestného činu vůči ní, a proto se jeví její zájmy v kolizi se zájmy právnické osoby, není možno ji automaticky považovat za vyloučenou z volby zmocněnce podle § 50 odst. 1 trestního řádu, byť je při takové volbě z logiky věci limitována svým postavením podezřelé osoby v trestním řízení. Vůči takové podezřelé oprávněné osobě stále platí presumpce nevinny podle čl. 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, a nelze tedy bez dalšího jen pro její status podezřelého předpokládat, že jsou i v této konkrétní otázce volby zmocněnce poškozené právnické osobě důvodné obavy z kolize zájmů.

III. Ustanoví-li za této situace orgány činné v přípravném řízení trestním podle § 45 odst. 1 věty třetí, odst. 2 trestního řádu poškozené právnické osobě pro trestní řízení opatrovníka, aniž by oprávněnou osobu poučily podle § 50 odst. 1 věty za středníkem trestního řádu o možnosti dát se zastupovat zmocněncem, a umožnily tak poškozené právnické osobě zvolit si zmocněnce, poruší tím právo poškozené právnické osoby na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s právem na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

IV. Orgány činné v trestním řízení mohou volbu zmocněnce poškozené právnické osobě podezřelou oprávněnou osobou považovat za neúčinnou pouze tehdy, je-li z konkrétních okolností zřejmé, že jde o zjevné zneužití práva (např. volba zmocněnce, který nebude náležitě zastupovat obec jako právnickou osobu a bude upřednostňovat zájmy podezřelé osoby, doručuje se mu na adresu v zahraničí, kde je nedostupný atd.). Jen v takových případech je možné právnické osobě přesto, že jí byl zvolen zmocněncem, ustanovit opatrovníka.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jaromíra Jirsy a soudců Vladimíra Sládečka a Pavla Šámala (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatelky obce X, zastoupené Mgr. Janou Zwyrtek Hamplovou, advokátkou, sídlem Olomoucká 261/36, Mohelnice, proti usnesení státního zástupce Krajského státního zastupitelství v Brně ze dne 4. ledna 2022 č. j. 2 KZN 1504/2021-14 a proti postupu Policie České republiky, Okresního státního zastupitelství v Břeclavi a Krajského státního zastupitelství v Brně spočívajícímu v nerespektování práva stěžovatelky zvolit si zmocněnce podle svého uvážení prostřednictvím

osoby oprávněné za ni činit úkony v trestní věci vedené u Policie České republiky, Krajského ředitelství policie Jihomoravského kraje, Územního odboru Břeclav, Oddělení hospodářské kriminality, pod sp. zn. KRPB-55745/TČ-2020-060481, za účasti Policie České republiky, Krajského ředitelství policie Jihomoravského kraje, Územního odboru Břeclav, Oddělení hospodářské kriminality, sídlem Národních hrdinů 18/15, Břeclav, Okresního státního zastupitelství v Břeclavi a Krajského státního zastupitelství v Brně jako účastníků řízení, takto:

I. Usnesením státního zástupce Krajského státního zastupitelství v Brně ze dne 4. ledna 2022 č. j. 2 KZN 1504/2021-14 bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s právem na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení státního zástupce Krajského státního zastupitelství v Brně ze dne 4. ledna 2022 č. j. 2 KZN 1504/2021-14 se ruší.

III. Ve zbývajících částech se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podanou podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatelka domáhá ochrany před zásahem v záhlaví uvedených orgánů činných v trestním řízení spočívajícím v tvrzeném porušení jejího práva na samosprávu garantovaného v čl. 8 Ústavy, resp. v nerespektování jejího práva zvolit si zmocněnce podle svého uvážení prostřednictvím osoby [starostky R. P., která byla v rozhodné době jako jediná oprávněna za ni činit úkony v trestním řízení vedeném u Policie České republiky, Krajského ředitelství policie Jihomoravského kraje, Územního odboru Břeclav, Oddělení hospodářské kriminality (dále jen „policejní orgán“), pod sp. zn. KRPB-55745/TČ-2020-060481 a která je zároveň v téže trestní věci osobou podezřelou]. Dále stěžovatelka v odůvodnění – nikoliv v petitu – navrhuje, aby Ústavní soud zrušil napadené usnesení státního zástupce Krajského státního zastupitelství v Brně (dále jen „krajské státní zastupitelství“) [str. 8].

2. Z ústavní stížnosti a předložených podkladů se podává, že v rámci prověřování podezření ze spáchání přečinu porušení povinnosti při správě cizího majetku podle § 220 odst. 1, odst. 2 písm. a), b) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, kterého se měla dopustit starostka stěžovatelky R. P., požádal policejní orgán o ustanovení opatrovníka stěžovatelky coby poškozené s odůvodněním, že stěžovatelka je právnickou osobou a nemá osobu způsobilou činit úkony v trestním řízení, neboť jmenovaná starostka i místostarosta stěžovatelky M. V. byli jak v době spáchání prověřované věci, tak i v době podání daného návrhu zastupiteli stěžovatelky (viz žádost o ustanovení opatrovníka na č. l. 103 spisu).

3. Státní zástupce Okresního státního zastupitelství v Břeclavi (dále jen „okresní státní zastupitelství“) usnesením ze dne 2. 12. 2021 č. j. ZN 1372/2020-106 podle § 45 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, ustanovil na základě návrhu policejního orgánu stěžovatelce k výkonu jejích práv v předmětném trestním řízení opatrovníka (advokáta Mgr. Martina Písaroviče) s tím, že je nebezpečí z prodlení a stěžovatelka nemá osobu způsobilou činit úkony v řízení.

4. Ke stížnosti starostky stěžovatelky R. P. státní zástupce krajského státního zastupitelství v záhlaví specifikovaným usnesením podle § 149 odst. 1 trestního řádu usnesení

státního zástupce okresního státního zastupitelství zrušil a podle § 149 odst. 1 písm. a) trestního řádu znovu podle § 45 odst. 2 trestního řádu za splnění podmínek § 45 odst. 1 trestního řádu ustanovil stěžovatelce opatrovníka Mgr. Martina Pisaroviče. V odůvodnění svého rozhodnutí uvedl, že starostka stěžovatelky v rámci podání vysvětlení sdělila, že jednání, které je předmětem prověřování, považuje za zákonné, a že ze strany stěžovatelky nedošlo k připojení se s nárokem na náhradu škody. Na základě toho uzavřel, že je zřejmé, že zájmy osob, které jsou oprávněny jednat za stěžovatelku navenek, a které jsou tudíž oprávněny vykonávat práva a povinnosti vyplývající z postavení stěžovatelky coby poškozené v trestním řízení, jsou v reálné kolizi.

II. Argumentace stěžovatelky

5. Stěžovatelka v ústavní stížnosti namítá, že výše uvedený postup orgánů činných v trestním řízení je protiústavním zásahem do jejího práva na samosprávu, neboť jako jednotka územní samosprávy nesouhlasí s tím, aby za ni rozhodovala státním zástupcem určená fyzická osoba místo osoby, která by byla jako zástupce řádně pověřena orgány obce. Má za to, že státní zastupitelství není oprávněno odebírat orgánům města (obce) pravomoc, není oprávněno jakkoliv omezovat právo města (obce) na samosprávu a není oprávněno odebírat právo členům zastupitelstva na výkon jejich mandátu. Institut opatrovníka obce z řad advokátů nemá podle ní žádnou přímou oporu v zákoně a výklad *per analogiam* jako u soukromých firem nelze podle jejího přesvědčení na samosprávu aplikovat. Zdůrazňuje, že právo na samosprávu je realizováno prostřednictvím volených zástupců, jejichž mandát je nezcizitelný a nemůže jim ho (bez přímé právní úpravy) nikdo (ani soud) odebrat. Tvrdí, že žádný extenzivní výklad trestního zákoníku ani trestního řádu nesmí být v posuzované věci připuštěn, protože by šlo o bezprecedentní zásah do ústavního pořádku.

6. Výrok napadeného usnesení, kterým byl opatrovníkem stěžovatelky ustanoven advokát Mgr. Martin Pisarovič s odůvodněním, že je nebezpečí z prodlení a stěžovatelka nemá osobu způsobilou činit za ni úkony v trestním řízení, není podle stěžovatelky pravdivý, neboť má osobu zastupující ji navenek a způsobilou činit za ni úkony v daném trestním řízení (starostku), přičemž nikdo této osobě nemůže podle platné právní úpravy zakázat výkon její funkce. Z toho důvodu stěžovatelka, jak již bylo uvedeno, v odůvodnění ústavní stížnosti navrhuje zrušení tohoto usnesení.

III. Vyjádření účastníků řízení

7. Ústavní soud vyzval podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu účastníky řízení, aby se vyjádřili k ústavní stížnosti.

8. Okresní státní zastupitelství ve svém vyjádření k ústavní stížnosti uvedlo, že oprávnění státního zástupce ustanovit v přípravném řízení trestním obcí jakožto poškozené opatrovníka vyplývá přímo z § 45 trestního řádu, a že tedy nejde v daném případě o použití analogické. Odkázalo přitom na výkladové stanovisko nejvyššího státního zástupce ze dne 30. 9. 2009 č. 2/2009 (1 SL 738/2009) a na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 10. 2015 sp. zn. 3 Tz 7/2015, podle kterého právo obce rozhodovat ve věcech samostatné působnosti nepoživá vyšší ústavněprávní ochrany než svoboda soukromé osoby. Dodalo, že ustanovení opatrovníka stěžovatelce se nijak nedotýká mandátu zastupitelů stěžovatelky, vztahuje se toliko k zastupování stěžovatelky jako poškozené v trestním řízení, které za běžných okolností náleží starostce. Poukázalo rovněž na to, že starostka stěžovatelky jednání, které je předmětem prověřování, považuje za zákonné. Podle jeho názoru není přijatelné, aby v trestním řízení vystupovala starostka v roli podezřelé a současně v roli osoby zastupující stěžovatelku, která je poškozenou v trestním řízení právě jednáním starostky.

9. Krajské státní zastupitelství v plném rozsahu odkázalo na odůvodnění svého v záhlaví specifikovaného usnesení.

10. Ústavní soud nepovažoval za nezbytné zasílat vyjádření účastníků řízení stěžovatelce k replice, neboť se v nich neobjevily žádné zásadní nebo nové argumenty.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

11. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení. Shledal, že stěžovatelka má v předmětném trestním řízení postavení poškozené, proto je třeba ji s ohledem na § 43 odst. 1 trestního řádu považovat i za účastnici řízení o vině a trestu, neboť jí příslušným trestným činem mohla být způsobena újma a podle uvedeného zákonného ustanovení se postavení poškozeného v trestním řízení nevyčerpává jen možností navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu, jež byla poškozenému trestným činem způsobena, nebo vydat bezdůvodné obohacení, které obžalovaný na jeho úkor trestným činem získal, ale má právo činit i návrhy na doplnění dokazování, nahlížet do spisů (§ 65 trestního řádu), zúčastnit se sjednávání dohody o vině a trestu, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání nebo o schválení dohody o vině a trestu a před skončením řízení se k věci vyjádřit, a to nejenom ve vztahu k adheznímu řízení, ale i k řízení o vině a trestu [srov. náleze ze dne 26. 4. 2022 sp. zn. IV. ÚS 1993/21 (N 53/111 SbNU 331)]. Aby Ústavní soud nebyl podezírán z přílišného formalismu, akceptoval (jako prioritní) návrh stěžovatelky na zrušení usnesení státního zástupce krajského státního zastupitelství, byť byl obsažen pouze v odůvodnění ústavní stížnosti, a nikoliv v petitu. Ostatně od tohoto rozhodnutí se odvíjí stěžovatelkou namítaný zásah do práva na samosprávu, resp. nerespektování jejího práva zvolit si zmocněnce podle svého uvážení.

12. Ústavní stížnost byla tedy podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené v ústavní stížnosti. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Její ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

13. Jde-li o argumentaci stěžovatelky proti napadenému usnesení státního zástupce krajského státního zastupitelství spočívající v nerespektování práva stěžovatelky zvolit si zmocněnce podle svého uvážení prostřednictvím osoby oprávněné za ni činit úkony v příslušné trestní věci, Ústavní soud shledal, že v této části je ústavní stížnost důvodná.

14. K návrhu stěžovatelky, aby Ústavní soud vyslovil okamžitý zákaz výkonu činnosti ustanoveného opatrovníka, Ústavní soud konstatuje, že v případech, kdy ústavní stížnost směřuje proti jinému zásahu orgánu veřejné moci, než je rozhodnutí, může podle § 80 odst. 2 zákona o Ústavním soudu rozhodnout o předběžném opatření bez ústního jednání, přičemž ve zvlášť naléhavých případech nemusí být k návrhu na předběžné opatření vyžádáno vyjádření ostatních účastníků a vedlejších účastníků. O takový zvlášť naléhavý případ však v nyní posuzované věci nejde, proto Ústavní soud vyjádření ostatních účastníků řízení vyžádal.

15. Ústavní soud k projednání a rozhodnutí o ústavní stížnosti nenařídil ústní jednání, neboť od něj neočekával další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

16. Ústavní soud v posuzované věci řešil především otázku, zda v situaci, kdy starostka stěžovatelky i ostatní členové zastupitelstva jsou osobami podezřelými ze spáchání trestného činu vůči stěžovatelce, která má proto v trestním řízení postavení poškozeného (§ 43 trestního řádu), může být stěžovatelce bez dalšího ze strany orgánů činných v trestním řízení z důvodu kolize jejich zájmů ustanoven opatrovník podle § 45 odst. 1, 2 trestního řádu, a rovněž otázku, zda porušení ústavně zaručeného základního práva stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) ve spojení s právem na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny v daném trestním řízení může spočívat již v tom, že

orgány činné v trestním řízení před ustanovením opatrovníka stěžovatelce podle § 45 odst. 1 a 2 trestního řádu rezignovaly na postup podle § 50 odst. 1 trestního řádu, aby starostka stěžovatelky (popř. místostarosta či jiný člen zastupitelstva) určila zmocněnce stěžovatelky k provádění úkonů v daném trestním řízení.

17. Ač v předmětné věci nejde o stěžovatelkou tvrzené porušení práva na samosprávu, jak bude níže rozvedeno, Ústavní soud po posouzení ústavní stížnosti dospěl k závěru, že jde o návrh důvodný.

a) Obecná východiska

18. Ohledně práva na samosprávu je z čl. 8, čl. 100 odst. 1 Ústavy a čl. 36 odst. 3 Listiny dovozováno, že právem územních samosprávných celků na samosprávu se rozumí ústavně zaručené právo příslušného územního společenství občanů rozhodovat na vlastní odpovědnost ve svém a současně veřejném zájmu samostatně (mimo instrukce a pokyny) v rámci decentralizovaných autonomních prostorů jim vymezených ústavním pořádkem a zákony o svých záležitostech v rámci svého území a za svá rozhodnutí nést veřejnoprávní odpovědnost (viz blíže Bahýľová, L. a kol. Ústava České republiky. Komentář. Linde: Praha, 2010, s. 1106 a násl., 1387 a násl.). Stát může svými orgány do této oblasti zasahovat podle čl. 101 odst. 4 Ústavy jen tehdy, vyžaduje-li to ochrana zákona (tedy je-li zákon porušován), jen a způsobem stanoveným zákonem, přičemž územním samosprávným celkům je proti takovým zásahům zaručena soudní ochrana podle čl. 36 odst. 1 ve spojení čl. 36 odst. 2 Listiny. Jen zákonu (tzv. výhrada zákona) je svěřeno vymezit okruh věcí, které stát decentralizuje a které jsou samostatně spravovány územními samosprávnými celky. Právní předpisy, kterými je případně takový zákon prováděn, nemohou do této zákonu vyhrazené oblasti zasahovat, aniž by nešlo o projev svévole či libovůle státu ve vztahu k územní samosprávě [srov. náleze ze dne 14. 5. 2019 sp. zn. III. ÚS 3817/17 (N 78/94 SbNU 73)].

19. Obsahem práva na samosprávu je tak ochrana autonomní sféry spravování politických záležitostí, tj. vytváření politické vůle při péči o místní záležitosti, které jsou v zájmu obce a občanů obce, nejsou-li zákonem svěřeny krajům nebo pokud nejde o přenesenou působnost orgánů obce nebo o působnost, která je zvláštním zákonem svěřena správním úřadům jako výkon státní správy, přičemž okruh záležitostí, které náleží do samosprávy, je dán zákonem [srov. § 35 ve spojení s § 7 odst. 1 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o obcích“)].

20. Stěžovatelka se proto mýlí ve svém přesvědčení, že institut opatrovníka obce z řad advokátů v trestním řízení nelze na samosprávu aplikovat, resp. že ustanovením takového opatrovníka může dojít k zásahu do práva na samosprávu, garantovaného obecně v čl. 8 Ústavy a dále v její hlavě sedmé (čl. 99 až 105). Ústavní zákony ani zákony upravující průběh trestního řízení totiž nečiní žádný rozdíl mezi tím, když se trestní řízení týká právnické osoby soukromého práva nebo právnické osoby veřejného práva, za kterou je obec jako veřejnoprávní korporace považována.

21. V trestním řízení mohou v postavení poškozeného vystupovat nejen fyzické osoby, ale i osoby právnické, a to včetně právnických osob veřejného práva – např. veřejnoprávní korporace, jimiž jsou obce i kraje. Ve své dosavadní judikatuře Ústavní soud konstatoval, že i právnické osobě (tedy i obci či kraji) náleží v trestním řízení některá ústavně zaručená základní práva, mezi nimi i právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a právo na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny [srov. zejména náleze sp. zn. II. ÚS 131/18 ze dne 15. 8. 2018 (N 137/90 SbNU 247), všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz>].

22. Podle § 103 odst. 1 zákona o obcích starosta zastupuje obec navenek. Podle § 103 odst. 6 téhož zákona, je-li starosta ze své funkce odvolán nebo se funkce vzdal a není-li současně zvolen nový starosta, vykonává jeho pravomoc až do zvolení starosty místostarosta,

kterého určilo zastupitelstvo obce k zastupování starosty (§ 104 odst. 1 zákona o obcích). Neurčilo-li zastupitelstvo obce místostarostu k zastupování starosty nebo byl-li tento místostarosta z funkce odvolán nebo se funkce vzdal současně se starostou, pověří zastupitelstvo obce výkonem pravomoci starosty některého z členů zastupitelstva obce.

23. Podle § 50 odst. 1 věty první trestního řádu zúčastněná osoba a poškozený se mohou dát zastupovat zmocněncem, kterým může být i právnická osoba; o tom je třeba je poučit.

24. Ústavní soud judikoval, že právnická osoba musí mít co nejširší příležitost uspořádat své záležitosti tak, aby za ni mohla v trestním řízení vystupovat osoba nejen kvalifikovaná, ale také informovaná o rozhodných skutečnostech vztahujících se k tvrzenému poškození právnické osoby, která se těší její důvěře [srov. přiměřeně náleze ze dne 21. 1. 2020 sp. zn. IV. ÚS 3139/19 (N 12/98 SbNU 92)].

25. Za stavu, kdy starostka i ostatní členové zastupitelstva obce jsou podezřelí ze spáchání trestného činu a kdy obec vystupuje v daném trestním řízení jako poškozená, je tak třeba předně postupovat podle § 50 odst. 1 trestního řádu, a pokud osoba oprávněná jednat za právnickou osobu sama zmocněnce právnické osobě nezvolí, je třeba ji o tom poučit s ohledem na nastalou kolizní situaci. Až nebyl-li by tímto postupem zmocněnec zvolen, byla by namíste aplikace ustanovení § 45 odst. 1 věty třetí a odst. 2 trestního řádu.

26. Jde o situaci obdobnou jako u trestní odpovědnosti právnických osob podle zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Přijetím již shora zmíněného nálezu sp. zn. IV. ÚS 3139/19 došlo k rozšíření možnosti volby zmocněnce obviněnou právnickou osobou i na ty případy, kdy jediná osoba oprávněná činit za obviněnou právnickou osobu úkony v trestním řízení má v téže trestní věci postavení obviněného. Ústavní soud v té souvislosti zdůraznil, že je bezpochyby v zájmu zachování práv dotčené právnické osoby (tj. i obce či kraje), aby za ni podezřelý či obviněný člen statutárního orgánu nečinil všechny úkony v trestním řízení, neboť dokonce i když by se na počátku mohlo jevit, že má zcela shodné zájmy jako právnická osoba, nikdy nelze vyloučit riziko kolize jeho zájmů se zájmy právnické osoby, byť třeba i v budoucnu. V té spojitosti Ústavní soud připomněl, že i vůči takovému obviněnému členu statutárního orgánu právnické osoby (u obce vůči starostovi či místostarostovi) stále platí presumpce nevinoty podle čl. 40 odst. 2 Listiny, a tedy nelze bez dalšího jen pro jeho status obviněného předpokládat, že jsou i v této konkrétní otázce volby zmocněnce důvodné obavy z kolize zájmů. Ústavní soud v citovaném nálezu uzavřel, že považovat takového obviněného bez dalšího za vyloučeného i z tohoto úkonu může být proporcionálním zásahem do práva právnické osoby ... jen tam, kde je zřejmé, že již takový úkon činí se záměrem poškodit právnickou osobu či zvýhodnit své právo na obhajobu na její úkor. Z logiky věci tedy plyne, že v této volbě je obviněný limitován. Tyto závěry se přiměřeně použijí i v případě kolize zájmů poškozené obce (stěžovatelky) a starostky obce, vůči níž je vedeno trestní řízení.

27. Nepřekročí-li však starostka při volbě zmocněnce takové limity, mohou orgány činné v trestním řízení tuto volbu považovat za neúčinnou pouze tehdy, je-li z konkrétních okolností zřejmé, že jde o zjevné zneužití práva (např. volba zmocněnce, který nebude náležitě zastupovat obec jako právnickou osobu a bude upřednostňovat zájmy starostky, doručuje se mu na adresu v zahraničí, kde je nedostupný atd.). Jen v takových případech je možné právnické osobě přesto, že jí byl zvolen zmocněnec, ustanovit opatrovníka. Ustanovení opatrovníka je vždy krajním řešením [viz náleze ze dne 23. 6. 2020 sp. zn. I. ÚS 2638/19 (N 134/100 SbNU 479)].

b) Aplikace obecných východisek na nynější věc

28. Shora rozvedené právní závěry obsažené v nálezu Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 3139/19 přiměřeně dopadají na nyní posuzovaný případ stěžovatelky. Za stěžovatelku

coby poškozenou v trestním řízení byla v době vydání předmětných rozhodnutí státního zástupce okresního státního zastupitelství a státního zástupce krajského státního zastupitelství oprávněna jednat starostka R. P., která byla současně v téže trestní věci v postavení podezřelá (nikoli tedy obviněná, jako ve věci sp. zn. IV. ÚS 3139/19). Ostatní členové zastupitelstva byli v dané trestní věci rovněž v postavení podezřelých. Je zřejmé, že starostka ani další členové zastupitelstva jako podezřelí v daném trestním řízení nemohli za stěžovatelku z důvodu kolize zájmů v předmětném trestním řízení vystupovat, mohli však stěžovatelce jako poškozené právnické osobě sjednat zastoupení zmocněncem podle § 50 odst. 1 trestního řádu. Orgány činné v trestním řízení však starostce, resp. členům zastupitelstva stěžovatelky volbu zmocněnce neumožnily a ze skutečnosti, že jde o osoby podezřelé v předmětné trestní věci, bez dalšího vyvodily, že jejich zájmy jsou i v tomto směru v rozporu se zájmy stěžovatelky. Z uvedeného důvodu postupovaly podle § 45 odst. 1 věty třetí a odst. 2 trestního řádu a pro dané trestní řízení ustanovily stěžovatelce opatrovníka. Nijak se tedy nezabývaly tím, zda bylo ve věci dáno konkrétní riziko, že by starostka stěžovatelky či jiný člen zastupitelstva zvolili takového zmocněnce, který by nehájl nejlepší zájmy stěžovatelky jako poškozené v trestním řízení či který by upřednostňoval v konfliktu své vlastní zájmy či zájmy starostky před zájmy stěžovatelky, a místo toho ustanovily stěžovatelce opatrovníka podle § 45 odst. 2 trestního řádu.

29. Okresní státní zastupitelství své stručné rozhodnutí o ustanovení opatrovníka odůvodnilo tím, že starostka stěžovatelky nemůže za stěžovatelku jednat a práva stěžovatelky jakožto poškozené v daném trestním řízení vykonávat proto, že je současně v této trestní věci podezřelou, tedy že její zájmy jsou v rozporu se zájmy obce. Krajské státní zastupitelství v odůvodnění svého rozhodnutí uvedlo, že starostka stěžovatelky v rámci podání vysvětlení sdělila, že jednání, které je předmětem prověřování, považuje za zákonné, a že ze strany stěžovatelky nedošlo k připojení se s nárokem na náhradu škody. Na základě toho uzavřelo, že je zřejmé, že zájmy osob, které jsou oprávněny jednat za stěžovatelku navenek, a které jsou tudíž oprávněny vykonávat práva a povinnosti vyplývající z postavení stěžovatelky coby poškozené v trestním řízení, jsou v reálné kolizi.

30. Takovým postupem se orgány činné v trestním řízení dopustily neproporcionálního zásahu do stěžovatelčina práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny ve spojení s právem na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny. Ze shora rozvedených obecných východisek se jednoznačně podává, že starostku stěžovatelky ani ostatní členy zastupitelstva, byť osoby podezřelé v daném trestním řízení, nebylo možno automaticky považovat za vyloučené z volby zmocněnce podle § 50 odst. 1 trestního řádu. V současné době nelze dopředu předvídat výsledek příslušného trestního řízení, přičemž je zřejmé, že podezření členů zastupitelstva stěžovatelky ze spáchání trestného činu nemusí být potvrzeno. Postup orgánů činných v trestním řízení pak nelze akceptovat ani z časového hlediska, neboť nárok na náhradu škody může stěžovatelka uplatnit až do zahájení dokazování v hlavním líčení, což rozhodně nelze v nejbližší době očekávat.

VI. Závěr

31. Na základě výše uvedeného Ústavní soud zčásti vyhověl ústavní stížnosti stěžovatelky a podle § 82 odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu rozhodl, jak je ve výrocích I a II uvedeno. Ve zbylém rozsahu Ústavní soud ústavní stížnost odmítl podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu, neboť po zrušení napadeného usnesení státního zástupce krajského státního zastupitelství se další návrhy stávají bezpředmětnými, resp. zjevně neopodstatněnými (výrok III).

32. Státní zástupce krajského státního zastupitelství tak musí při respektování shora vyslovených právních názorů Ústavního soudu (čl. 89 odst. 2 Ústavy) znovu rozhodnout

o stížnosti starostky obce X podané proti usnesení státního zástupce okresního státního zastupitelství ze dne 2. 12. 2021 č. j. ZN 1372/2020-106.

33. S ohledem na výše uvedené a na skutečnost, že Ústavní soud rozhodl o ústavní stížnosti stěžovatelky v krátké době od jejího podání, nebylo již třeba zvlášť rozhodovat o návrhu stěžovatelky na okamžité vyslovení zákazu výkonu činnosti ustanoveného opatrovníka.

Č. 64**Nástup dítěte do první třídy nebrání jeho svěřeni do střídavé péče rodičů
(sp. zn. III. ÚS 928/22 ze dne 24. května 2022)**

Samotná okolnost, že dítě nastupuje do první třídy, nebrání svěřeni dítěte do střídavé péče. Navštěvuje-li navíc dítě pouze jednu základní školu díky blízkosti bydlišť rodičů, není narušena školní docházka dítěte či jeho rozvoj prostřednictvím mimoškolních aktivit.

Nález

Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků v senátu složeném z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) a soudců Ludvíka Davida a Jiřího Zemánka ve věci ústavní stížnosti stěžovatele J. L., zastoupeného Mgr. Petrem Nesporým, advokátem, se sídlem Puklicova 1069/52, České Budějovice, proti rozsudku Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 20. 1. 2022 č. j. 6 Co 890/2021-129, v rozsahu, jímž byl změněn rozsudek Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 20. 5. 2021 č. j. 0 P 27/2021-79, za účasti Krajského soudu v Českých Budějovicích jako účastníka řízení a K. F., zastoupené JUDr. Kateřinou Soukupovou, advokátkou, se sídlem U Malše 8/128, České Budějovice, a nezl. N. L. a nezl. J. L., obou zastoupených kolizním opatrovníkem statutárním městem České Budějovice, se sídlem nám. Přemysla Otakara II. 1/1, České Budějovice, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Rozsudkem Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 20. 1. 2022 č. j. 6 Co 890/2021-129 byla porušena práva stěžovatele na rodinný život a na péči o děti zaručená čl. 10 odst. 2 a čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

II. Tento rozsudek se proto v rozsahu, jímž byl změněn rozsudek Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 20. 5. 2021 č. j. 0 P 27/2021-79, ruší.

Odůvodnění**I. Vymezení věci a průběh předchozího řízení**

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví označeného rozsudku Krajského soudu v Českých Budějovicích, a to v rozsahu, jímž byl změněn rozsudek Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 20. 5. 2021 č. j. 0 P 27/2021-79, neboť má za to, že jím byla porušena jeho základní práva zaručená čl. 10 odst. 2, čl. 32 odst. 1, 4, čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

2. Předmětem řízení před obecnými soudy byla úprava výchovy a výživy nezletilé dcery N. a nezletilého syna J., jejichž matkou je vedlejší účastnice řízení.

3. Jak vyplynulo z ústavní stížnosti a z připojených listin, Okresní soud v Českých Budějovicích (dále též jen „okresní soud“) rozsudkem ze dne 20. 5. 2021 č. j. 0 P 27/2021-79 rozhodl k návrhu stěžovatele (stručně vyjádřeno) o svěřeni nezletilých do střídavé péče obou rodičů (výrok I), stanovil vyživovací povinnost matce (výrok IV) i stěžovateli (výrok V) a dále upravil harmonogram styku s nezletilými po dobu vyjmenovaných prázdnin a státních svátků (výroky VII–IX).

4. K odvolání matky ve věci rozhodoval Krajský soud v Českých Budějovicích (dále jen „krajský soud“), který ústavní stížností napadeným rozsudkem rozhodnutí okresního soudu změnil ve výrocích I–VI, VIII a XV, a to tak, že návrh stěžovatele na svěřeni nezletilých dětí do střídavé péče rodičů se zamítá. Současně rozhodl, že se matce styk s nezletilými dětmi o vánočních prázdninách neupravuje. Krajský soud dále stanovil, že stěžovatel je oprávněn stýkat se s nezletilými dětmi o letních prázdninách po dobu dvou kalendářních týdnů v měsíci červenci a po dobu dvou kalendářních týdnů v měsíci srpnu s tím, že mezi červencovým a srpnovým stykem bude minimálně týden prodleva a stěžovatel sdělí matce termín styku s dětmi nejpozději do 30. 4. každého kalendářního roku. Krajský soud rovněž rozhodl, že rozsudek Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 9. 4. 2018 č. j. 13 Nc 117/2018-20 se mění ve výroku o výživném nezletilých dětí tak, že od 1. 2. 2022 se stěžovateli zvyšuje výživné na nezletilou dceru z částky 3 200 Kč měsíčně na částku 4 500 Kč měsíčně a na nezletilého syna z částky 2 800 Kč měsíčně na částku 4 000 Kč měsíčně, splatné vždy do každého patnáctého dne v měsíci předem k rukám matky. Současně stanovil, že stěžovatel je oprávněn stýkat se s nezletilými dětmi každý sudý kalendářní týden od středy odpoledne po ukončení školní docházky, kdy si nezletilé děti vyzvedne ze školy do následujícího pondělí, kdy nezletilé děti předá ve školním zařízení do 8:00 hodin. V případě, že v době zahájení či skončení styku nebudou děti v základní škole, byla stěžovateli stanovena povinnost převzetí a předání nezletilých v místě bydliště matky. Krajský soud potvrdil rozhodnutí okresního soudu ve výroku VII.

5. Krajský soud takto rozhodl při zohlednění „podstatné nové skutečnosti“ v podobě nastoupení nezletilého syna do první třídy základní školy, přičemž vyslovil přesvědčení, že „pokud má rozhodovat v nejlepší zájmu nezletilého, pak by mu měl být dán ještě určitý časový prostor na to, aby se s touto změnou vyrovnal a aby bylo především ověřeno, že se s touto pro něho podstatnou změnou vyrovnal a zvládá ji“. Přihlédl přitom též k jistým problémům nezletilého se zvládáním učiva, kvůli nimž u něj bylo přistoupeno k doučování. Krajský soud dále zohlednil silnou citovou vazbu sourozenců, a tedy rozhodl o jejich nerozdělení a ponechal je ve výlučné péči matky. Současně však zdůraznil, že by mělo být vyhodnoceno, jak se nezletilý vyrovnal s druhou polovinou školního roku v první třídě, a naznačil tak, že pokud bude adaptace úspěšná, může být rozhodnuto (k návrhu stěžovatele) o svěřeni obou dětí do střídavé péče.

II. Argumentace stěžovatele

6. Stěžovatel s uvedenými závěry krajského soudu nesouhlasí a napadá je ústavní stížností, v níž odvolacímu soudu vytýká, že jej „zkrátil na jeho právech tím, že vynesl nepřezkoumatelné rozhodnutí o odvolání, když nedostatečně rozhodnutí o odvolání odůvodnil, ale taktéž zkrátil práva stěžovatele tím, že vydal rozhodnutí překvapivé, nepodložené provedeným dokazováním ani dosavadní judikaturou Ústavního soudu“. Uvádí, že v dané věci byly splněny předpoklady pro svěřeni nezletilých do střídavé péče (přání nezletilých dětí, blízkost bydlišť, znalost prostředí, schopnost a zájem stěžovatele se o nezletilé děti starat, dobrá komunikace mezi rodiči), což ostatně potvrdil i okresní soud, s jehož závěrem se krajský soud nevypořádal, resp. neuvedl, proč tento závěr nalézacího soudu nepovažuje za přílehlavý. Rozporuje, že by důvodem vylučujícím svěřeni nezletilých do střídavé péče měla být potřeba doučování jeho syna, a to obzvláště s přihlédnutím k rozsahu

tohoto doučování (tj. pouhá jedna hodina týdně). Stěžovatel rovněž upozorňuje na fakt, že krajský soud svým rozhodnutím dokonce ještě zmenšil rozsah styku s nezletilými oproti faktickému stavu existujícímu před vydáním tohoto rozhodnutí.

III. Vyjádření účastníka řízení a vedlejších účastníků řízení

7. Krajský soud ve vyjádření k ústavní stížnosti odkázal na odůvodnění ústavní stížností napadeného rozhodnutí a navrhl ústavní stížnost zamítnout. Zopakoval, že rozhodoval v nejlepším zájmu dítěte, čemuž odpovídalo zohlednění podstatné nové skutečnosti v podobě nástupu nezletilého do základní školy a související zjištění, že měl problémy se zvládnutím učiva. Krajský soud opětovně vyslovil přesvědčení, že o péči má být s časovým odstupem rozhodováno znovu. Co se týká úpravy styku, odkázal na ústavní stížností napadené rozhodnutí (bod 19), jímž byl – navzdory odlišnému názoru stěžovatele – stanoven styk v rozsahu, který aktuálně probíhá a děti jsou na něj zvyklé, přičemž uvedl, že se ve srovnání s předchozí úpravou styku, navazující na dohodu rodičů, jedná o styk širší a ucelenější. Krajský soud zdůraznil, že v rozhodování ve věcech péče soudu o nezletilé je významnou skutečností znalost účastníků řízení.

8. Vedlejší účastnice (matka nezletilých) v rámci svého vyjádření v první řadě odkázala na argumentaci, kterou uplatnila již v odvolání. Ztotožnila se přitom s názorem krajského soudu, který se přiklonil k názorům znalce z oblasti psychologie a opatrovníka nezletilých, že by měl být dán dětem časový prostor pro vyrovnání se s rozchodem rodičů a v případě nezletilého syna pro přivyknutí pravidelné školní docházce. Vedlejší účastnice dále upřesnila stěžovatelovo tvrzení, že si děti výslovně přejí model střídavé péče (uvádí, že se děti vyjadřovaly tak, že mají rády oba rodiče, resp. chtějí být s oběma rodiči). Má za to, že stěžovatel účelově neuvádí zmiňované závěry znalce a opatrovníka nezletilých. Zdůrazňuje, že děti mají velmi rozvinutou sourozeneckou citovou vazbu a není myslitelné uvažovat o jejich rozdělení. Vedlejší účastnice závěrem uvádí nové skutečnosti, které nastaly po skončení odvolacího řízení.

9. Statutární město České Budějovice (odbor sociálně-právní ochrany dětí) jako kolizní opatrovník nezletilých vedlejších účastníků řízení předně stručně shrnulo svoji participaci na předchozím řízení a vyjádřilo názor, že rozsudek krajského soudu, jímž byl zamítnut návrh stěžovatele na změnu péče, byl v době rozhodování v souladu se zájmem nezletilých dětí. Současně však lze připustit, že od posledního zjištění názoru nezletilých dětí, a to jak formou pohovoru, tak formou psychologického vyšetření u PhDr. Skálové, uplynula doba již přibližně jednoho roku a poměry na straně dětí mohou být jiné.

10. S ohledem na obsah těchto vyjádření, která nepřekračují rámec argumentace obsažené ve stěžovaném rozhodnutí a uplatněné již v průběhu předchozího řízení, je Ústavní soud nezasílal stěžovateli k případné replice, jelikož by to bylo zjevně neúčelné.

IV. Splnění podmínek řízení

11. Ústavní soud předně posuzoval splnění procesních podmínek řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno napadené rozhodnutí, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen advokátem podle § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*), neboť stěžovatel vyčerpal všechny procesní prostředky k ochraně svých práv.

12. Ústavní soud dospěl vzhledem k obsahu ústavní stížnosti k závěru, že není nutné nařizovat ústní jednání, neboť od něj nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

V. Vlastní posouzení věci Ústavním soudem

13. Po prostudování ústavní stížnosti, vyžádaného spisu a zaslaných vyjádření dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

14. Ústavní soud předně považuje za nezbytné zdůraznit, že k soudním rozhodnutím v rodinných věcech přistupuje mj. z důvodů naznačených ve vyjádření krajského soudu velmi rezervovaně, a dále rovněž to, že není povolán k přezkumu správnosti aplikace podústavního práva; jeho úkolem je v řízení o ústavní stížnosti ochrana ústavnosti [čl. 83, čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy], nikoliv „běžné“ zákonnosti. Ústavnímu soudu proto ani v řízeních o ústavních stížnostech směřujících proti rozhodnutím obecných soudů týkajícím se úpravy výchovných poměrů k nezletilým dětem v žádném případě nenáleží hodnotit důkazy provedené obecnými soudy v příslušných řízeních a na základě tohoto „vlastního“ hodnocení důkazů předjímat rozhodnutí o tom, komu má být dítě svěřeno do péče, jakým způsobem (co do rozsahu i konkrétního vymezení časového harmonogramu) má být rozhodnuto o styku rodičů k nezletilému dítěti, atp.

15. Ústavní soud připomíná, že ve vztahu k přezkumu rozhodnutí obecných soudů týkajících se problematiky úpravy výchovných poměrů k nezletilým dětem je jeho úkolem především posoudit, zda obecné soudy neporušily základní práva stěžovatele, kupříkladu tím, že by excesivním způsobem nerespektovaly již samotná ustanovení podústavního práva, přičemž nerespektování obsahu a smyslu příslušných zákonných ustanovení znamená přesah do ústavní roviny i proto, že příslušnou podústavní úpravou je právě ústavní úprava realizována a konkretizována [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 1206/09 ze dne 23. 2. 2010 (N 32/56 SbNU 363); či nález sp. zn. I. ÚS 266/10 ze dne 18. 8. 2010 (N 165/58 SbNU 421); veškerá judikatura Ústavního soudu je dostupná též na <https://nalus.usoud.cz>]. V rámci tohoto přezkumu Ústavní soud také vždy posuzuje, zda řízení před soudy bylo konáno a přijatá opatření byla činěna v nejlepším zájmu dítěte (ve smyslu čl. 3 Úmluvy o právech dítěte), zda byly za účelem zjištění nejlepšího zájmu dítěte shromážděny veškeré potřebné důkazy, přičemž důkazní aktivita nedopadá na samotné účastníky, ale na soud, a zda byla veškerá rozhodnutí vydaná v průběhu řízení náležitě odůvodněna [srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014 (N 105/73 SbNU 683)].

16. Ústavní soud ve své judikatuře za tímto účelem vymezil ústavněprávní kritéria pro svěřování dětí do péče, jejichž naplnění v rámci přezkumu rozhodnutí obecných soudů s ohledem na konkrétní okolnosti daného individuálního případu vždy zkoumá. Mezi kritéria, která musí obecné soudy z hlediska nutnosti rozhodovat v nejlepším zájmu dítěte v řízení o úpravě výchovných poměrů vzít v potaz, patří zejména: 1. existence pokrevního pouta mezi dítětem a o jeho svěřeni do péče usilující osobou; 2. míra zachování identity dítěte a jeho rodinných vazeb v případě jeho svěřeni do péče té které osoby; 3. schopnost osoby usilující o svěřeni dítěte do péče zajistit jeho vývoj a fyzické, vzdělávací, emocionální, materiální a jiné potřeby; a 4. přání dítěte (srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 2482/13, body 19 a 21, a tam citovanou judikaturu). V případě, že jeden z rodičů naplňuje tato kritéria výrazně lépe, je zpravidla v zájmu dítěte, aby bylo svěřeno do péče tohoto rodiče; naopak v případě, že oba rodiče naplňují tato kritéria zhruba stejnou měrou, je třeba vycházet z premisy, že zájmem dítěte je, aby bylo především v péči obou rodičů [srov. např. citovaný nález sp. zn. III. ÚS 1206/09; nález sp. zn. I. ÚS 3216/13 ze dne 25. 9. 2014 (N 176/74 SbNU 529) či nález sp. zn. I. ÚS 1554/14 ze dne 30. 12. 2014 (N 236/75 SbNU 629)].

17. Z dosavadní judikatury Ústavního soudu současně vyplývá, že svěřeni dítěte do střídavé péče za situace, kdy oba rodiče naplňují výše uvedená kritéria zhruba stejnou měrou, není nutně vždy automatickým řešením, neboť obecné soudy jsou povinny vzít v potaz i další relevantní kritéria, pokud to specifické okolnosti projednávaného případu vyžadují, která s ohledem na povinnost respektovat a hájit nejlepší zájem nezletilého dítěte brání jeho svěřeni do střídavé péče, a tedy vyvracejí onu presumpci ve prospěch střídavé péče. Jedná se

například o situace, v nichž by vzhledem ke specifickému zdravotnímu či psychickému stavu dítěte střídavá péče představovala pro dítě nepřiměřenou zátěž (např. pokud je dotčené dítě emočně labilní, je vysoce fixováno pouze na jednoho z rodičů, vyžaduje speciální a intenzivnější péči a pozornost, trpí poruchou autistického spektra atp.). Stejně tak lze uvažovat ve výjimečných případech o nesvěření dítěte do střídavé péče, jestliže rodiče, kteří jinak naplňují relevantní kritéria ve zhruba stejné míře, žijí ve velmi velké vzdálenosti od sebe, a to zejména v případech, kdy by tato velká vzdálenost mohla zásadním způsobem narušit školní docházku dítěte či jeho rozvoj prostřednictvím mimoškolních aktivit nebo rozmělnit jeho vazby v daném sociálním prostředí [srov. např. nálezy sp. zn. II. ÚS 1835/12 ze dne 5. 9. 2012 (N 152/66 SbNU 289)].

18. Důvodem bránícím svěření nezletilého dítěte do střídavé péče může být dle judikatury Ústavního soudu i nevhodná či zcela absentující komunikace mezi rodiči, nicméně pouze ve výjimečných případech, neboť je nesporné, že špatná či přímo konfliktní komunikace mezi rodiči negativně ovlivňuje osobnostní rozvoj samotného dítěte i charakter a kvalitu jeho výchovného prostředí, obzvláště za situace, kdy rodiče mají tendenci řešit své neshody právě „bojem o dítě“ či jeho prostřednictvím, a rezignují tak na svou primární povinnost chránit jeho zájem být v péči obou rodičů a hledat nejvhodnější způsob, jak dítěti vytvořit harmonické a láskyplné prostředí, umožňující mu bez negativních vlivů tento zájem realizovat (srov. např. citovaný nálezy sp. zn. I. ÚS 1554/14).

19. Ústavní soud přezkoumal rozhodnutí krajského soudu prizmatem shora zmíněných obecných kritérií a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

20. Podstatou ústavní stížnosti je nesouhlas stěžovatele s právními závěry krajského soudu jednajícího z pozice odvolací instance v rámci řízení o úpravě výchovných poměrů k jeho nezletilým dětem, v nichž tento soud neshledal předpoklady pro stanovení jím požadované střídavé péče. Jak přitom vyplývá již ze shora provedené rekapitulace průběhu předchozího řízení, krajský soud odůvodnil odmítnutí střídavé péče především okolností nástupu nezletilého syna do první třídy základní školy, přičemž přihlédl k tomu, že jsou u něj dány jisté problémy se zvládnutím učiva. Tento aspekt ovlivnil rovněž rozhodnutí o nezletilé dceři, jejíž výchovné poměry byly s ohledem na silné sourozenecké citové vazby upraveny shodným způsobem.

21. Ústavní soud ovšem ve své předchozí judikatuře, na niž ostatně obecné soudy upozornil i stěžovatel, zdůraznil, že nástup do první třídy nepředstavuje automatický důvod bránící svěření dítěte do střídavé péče. V nálezu sp. zn. I. ÚS 1506/13 ze dne 30. 5. 2014 (N 110/73 SbNU 739) zdejší soud uvedl (bod 27), že „nemá předem za vyloučené, že by model střídavé výchovy nemohl přetrvat i poté, co nezletilá nastoupí do první třídy základní školy“. V nálezu sp. zn. III. ÚS 2298/15 ze dne 15. 3. 2016 (N 44/80 SbNU 543) pak zrušil rozhodnutí odvolacího soudu, jímž byl omezen styk rodiče s dítětem v podstatě právě jen z důvodu nástupu nezletilé do první třídy základní školy. Ústavní soud zde zdůraznil (srov. bod 17 citovaného nálezu), že „takovýto důvod však očividně nelze považovat za relevantní, neboť se týká v podstatě všech dětí školou povinných a jeho uplatnění by v konečném důsledku znamenalo, že princip rovnosti rodičů, pokud jde o péči o nezletilé dítě, by nebylo možné vůbec naplnit, a tak kupř. střídavá péče, jež je (vedle společné péče) pomyslným ‚ideálem‘ uspořádání poměrů dětí a rodičů, kteří spolu nežijí, by byla prakticky vyloučena“.

22. Ústavní soud současně odkazuje na své shora rekapitulované závěry, že střídavá péče nemůže být automaticky vyloučena ani tehdy, žijí-li rodiče ve velké vzdálenosti od sebe, v důsledku čehož dítě navštěvuje dvě školská zařízení. V těchto případech ovšem musí být prokázáno, že začlenění dítěte do dvou školních kolektivů je v jeho nejlepším zájmu, čemuž odpovídá povinnost obecných soudů zohledňovat především psychickou odolnost konkrétního nezletilého dítěte, které bude za takové situace vystaveno permanentnímu střídání školního prostředí, rozdílným učebním nárokům a dále tomu, že se bude moci těšit z volnočasových

aktivit prakticky jen polovičně [srov. Hrušáková, M. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 954]. Každopádně ovšem platí, že svěřeni dítěte do výlučné péče jednoho z rodičů je i v těchto situacích pojímáno jako výjimečné opatření, které je přijímáno právě proto, aby nebyla zásadním způsobem narušena školní docházka dítěte či jeho rozvoj prostřednictvím mimoškolních aktivit.

23. Předchozí úvahy tak odůvodňují závěr (s využitím argumentu *a maiori ad minus*), že nastoupení do první třídy základní školy nemůže být tím spíše apriorním důvodem pro vyloučení střídavé péče v situacích, navštěvuje-li dítě díky blízkosti bydlišť rodičů – tak jako v nyní posuzovaném případě – pouze jednu základní školu.

24. I zde se ovšem uplatní shora předestřená obecná východiska, z nichž vyplývá, že obecné soudy mají povinnost zohlednit případné další relevantní okolnosti, které eventuálně brání svěřeni do střídavé péče. Jak již bylo uvedeno výše, může se jednat např. o specifický zdravotní či psychický stav dítěte, jenž vyžaduje speciální a intenzivnější péči a pozornost.

25. Tímto směrem byla patrně vedena i úvaha krajského soudu, který vzal v potaz, že nezletilý měl po nástupu do první třídy problémy se zvládnutím učiva, v jejichž důsledku bylo přistoupeno k jeho doučování. Ústavní soud má nicméně za to, že doučování v rozsahu pouhé jedné hodiny týdně (srov. spis, č. 1. 121) nepředstavuje okolnost vyžadující „speciální a intenzivnější péči a pozornost“, jež by mohla v souvislosti se zdravotním či psychickým stavem dítěte sama o sobě odůvodnit vyloučení střídavé péče. Jak navíc vyplývá z provedených důkazů (srov. zprávu základní školy ze dne 3. 1. 2022, resp. rozsudek krajského soudu, bod 11), v době rozhodování krajského soudu bylo u nezletilého patrné zlepšení, a tím spíše tak nebylo namístě odůvodňovat vyloučení střídavé péče problémy nezletilého se zvládnutím učiva.

26. Ústavní soud se ztotožňuje s názorem stěžovatele, že v daném případě nebyla prokázána existence jakékoliv relevantní okolnosti, která by vyvrátila presumpci ve prospěch střídavé péče [k těmto okolnostem srov. rovněž recentní nálezný sp. zn. I. ÚS 3065/21 ze dne 3. 5. 2022 (N 56/112 SbNU 9); z komentářové literatury srov. Melzer, F. a kol. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655–975. Praha: Leges, 2016, s. 1621]. V řízení byla naopak prokázána řada okolností, které svědčí jednoznačně ve prospěch střídavé péče.

27. Pro Ústavní soud je tak v nyní posuzovaném případě podstatné, že děti projevíly v průběhu řízení přání trávit s otcem i matkou stejný čas. Byť je možné ve shodě s okresním soudem namítnout, že děti ve svém věku ještě nebyly/nejsou schopny dobře posoudit časové úseky (srov. rozsudek krajského soudu, bod 2), nelze přehlédnout, že takto projevené přání nezletilých plně koresponduje s režimem úpravy výchovných poměrů ve formě střídavé péče. Ústavní soud současně neshledal v nyní posuzované věci cokoli, co by byť jen naznačovalo nutnost kritického přehodnocení přání vyjádřeného nezletilými. V řízení bylo rovněž prokázáno, že „oba rodiče mají dobré výchovné kompetence, mají o své děti opravdový zájem, výchovné prostředí u obou rodičů je dobré a mezi rodiči a dětmi jsou velmi dobré vztahy“ (srov. rozsudek krajského soudu, bod 17). Obecné soudy dále vycházely z toho, že komunikace mezi rodiči není konfliktní, tito jsou schopni se domluvit na řadě otázek týkajících se výchovy nezletilých, což zdejší soud samozřejmě kvituje (srov. rozsudek krajského soudu, bod 9, jakož i vyjádření vedlejší účastnice řízení). Nikoliv nevýznamnou okolností je v neposlední řadě též blízkost bydlišť obou rodičů.

28. Ústavní soud proto dospěl k závěru, že v daném případě nebylo namístě svěřit nezletilé do výlučné péče matky, neboť zde nebyla prokázána existence relevantního důvodu, který by vylučoval uplatnění preferovaného výchovného modelu v podobě střídavé péče.

VI. Závěr

29. Ústavní soud uzavírá, že krajský soud svým rozhodnutím porušil základní práva stěžovatele na rodinný život a na péči o děti zaručená čl. 10 odst. 2 a čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

30. Ústavní soud proto vyhověl ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu a podle § 82 odst. 3 písm. a) tohoto zákona napadené rozhodnutí zrušil, a to v rozsahu, jímž byl změněn rozsudek okresního soudu, a vytvořil tím procesní situaci, kdy se věc vrací do stadia odvolacího řízení, v němž bude krajský soud rozhodovat znovu, vázán právním názorem obsaženým v tomto nálezu.

31. Ústavní soud nad rámec shora uvedeného dodává, že tato procesní situace zcela odpovídá závěru krajského soudu (srov. rozsudek krajského soudu, bod 17), „že by mělo být vyhodnoceno, jak se nezletilý vyrovnal s druhou polovinou školního roku v 1. třídě“. Krajský soud tak bude mít příležitost zohlednit okolnosti, jež v nyní posuzované věci nastaly až po vydání stěžovaného rozhodnutí, a to nezávisle na návrhu stěžovatele a/nebo vedlejší účastnice řízení.

Č. 65**Rozhodování odvolacího (resp. dovolacího) soudu podle § 258 odst. 2
(resp. § 265k odst. 2) trestního řádu
(sp. zn. IV. ÚS 1448/21 ze dne 31. května 2022)**

Porušením čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 1 Listiny základních práv a svobod ve spojení s čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 1 odst. 1 a čl. 2 odst. 3 Ústavy České republiky není, obsahuje-li oddělitelná část napadeného rozhodnutí odvolacího soudu ve smyslu § 258 odst. 2 trestního řádu či dovolacího soudu ve smyslu § 265k odst. 2 trestního řádu pouze částečně vyhovující výrok (ve výroku o trestu nebo o ochranném opatření, o náhradě škody apod.), a neobsahuje-li zvláštní výrok zamítající nebo odmítající odvolání, popř. dovolání, ve zbývajících částech; podmínkou je, že se v odůvodnění vypořádá se všemi podstatnými námitkami.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Josefa Fialy a soudců Jana Filipa (soudce zpravodaj) a Pavla Šámala o ústavní stížnosti stěžovatele K. S., t. č. Věznice Rýnovice, zastoupeného JUDr. Václavem Kaskou, advokátem, sídlem Žižkova tř. 1914/1a, České Budějovice, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. ledna 2021 č. j. 3 Tdo 840/2020-8413, rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 25. listopadu 2019 č. j. 6 To 16/2019-8098, rozsudku Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 22. listopadu 2018 č. j. 16 T 18/2015-7927 a proti postupu Krajského soudu v Českých Budějovicích spočívajícímu ve vyzvání stěžovatele k nastoupení výkonu trestu odnětí svobody, za účasti Nejvyššího soudu, Vrchního soudu v Praze a Krajského soudu v Českých Budějovicích jako účastníků řízení a Nejvyššího státního zastupitelství a Krajského státního zastupitelství v Českých Budějovicích jako vedlejších účastníků, takto:

I. V řízení o ústavní stížnosti se pokračuje.

II. Ústavní stížnost se zamítá.

III. Návrh na přiznání náhrady nákladů řízení se odmítá.

Odůvodnění**I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí**

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí obecných soudů s tvrzením, že jimi došlo k porušení jeho ústavní práv vyplývajících z čl. 8, 36 a 40 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Spolu s tím stěžovatel brojí proti v záhlaví uvedenému postupu Krajského soudu v Českých Budějovicích (dále jen „krajský soud“), spočívajícímu ve vyzvání stěžovatele k nastoupení výkonu trestu odnětí svobody do 10 dnů od obdržení výzvy č. j. 16 T 15/2015-8526 a v nařízení výkonu trestu přípisem č. j. 16 T 18/2015-8539. K ústavní

stížnosti stěžovatel připojil návrh na vydání předběžného opatření spočívající v tom, aby Ústavní soud uložil krajskému soudu a Vězeňské službě České republiky nepokračovat v porušování stěžovatelových práv nuceným pobytem ve věznici. Konečně stěžovatel k ústavní stížnosti připojil návrh na přiznání náhrady nákladů řízení před Ústavním soudem.

3. Z obsahu napadených rozhodnutí se podává, že napadeným rozsudkem krajského soudu byl stěžovatel uznán vinným ze spáchání zločinu podvodu podle § 209 odst. 1 a odst. 5 písm. a) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Toho se podle krajského soudu dopustil, stručně uvedeno, tak, že v 27 případech jako jednatel obchodní společnosti objednával a odebíral zboží a služby, ačkoliv si byl vědom platební neschopnosti společnosti, pro niž nebude schopen své závazky splnit. Tím způsobil poškozeným subjektům celkovou škodu ve výši 11 124 241,06 Kč. Za uvedené jednání byl odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání pěti let a trestu zákazu činnosti spočívajícímu v zákazu výkonu funkce statutárního zástupce obchodních korporací či družstev, a to na dobu šesti let. K závěru o stěžovatelově vině dospěl soud zejména na základě desítek listinných důkazů a výpovědí svědků. V dané věci šlo již o druhé rozhodnutí, přičemž prvním rozsudkem byl stěžovatel zproštěn obžaloby z důvodu nepřičetnosti. Po zrušení tohoto rozsudku Vrchním soudem v Praze (dále jen „vrchní soud“) se krajský soud znovu zabýval otázkou (ne)přičetnosti stěžovatele podrobněji. V dané věci byly vypracovány dva protichůdné znalecké posudky, resp. jeden posudek znalce a jeden posudek ústavu. První znalecký posudek shledal u stěžovatele v rozhodném období projevy duševní poruchy (poruchy s bludy), která výrazně ovlivnila ovládací a rozpoznávací schopnosti stěžovatele. Tyto závěry znalec částečně korigoval při opakovaných výsleších. Pro objasnění správnosti závěrů tohoto posudku byl vypracován posudek znaleckého ústavu, podle něhož stěžovatel netrpěl a netrpí poruchou s bludy, zároveň ji ani nepředstíral. U stěžovatele bludy absentují. Popisované potíže (pocity pronásledování a spiknutí, iracionální chování) lze připsat obtížné životní situaci a osobnostnímu založení a neschopnosti stěžovatele se obtížné situaci přizpůsobit. To však není projevem trestněprávně relevantní duševní poruchy. Za uvedené důkazní situace se krajský soud přiklonil k závěrům ústavního znaleckého posudku a dospěl k závěru o přičetnosti stěžovatele.

4. Proti uvedenému rozsudku podal stěžovatel odvolání, o kterém vrchní soud rozhodl napadeným rozsudkem tak, že zrušil rozsudek krajského soudu v části týkající se náhrady škody jednomu z poškozených, a sám uložil stěžovateli povinnost nahradit tomuto poškozenému částku 944 067 Kč a ve zbytku poškozeného odkázal na občanskoprávní řízení. Tímto způsobem vrchní soud napravil písařskou chybu v písemném vyhotovení rozsudku krajského soudu, v němž soud stěžovateli omylem uložil jednomu z poškozených zaplatit dvě částky, takže jde o zmatečný výrok, který budí nejistotu o stěžovatelových povinnostech. Jinak se vrchní soud ztotožnil se závěry krajského soudu. Musel však doplnit dokazování v části týkající se stěžovatelovy (ne)přičetnosti. Vrchní soud dospěl k závěru, že ústavní znalecký posudek není důkazním prostředkem, který by splňoval náročná kritéria kladená na tento druh důkazu. Jeho obsah je stručný, nepřesvědčivý, zavádějící a působící nekorektním dojmem, přičemž v některých částech i překračuje meze dané znalcům z oboru psychiatrie. Některé důležité okolnosti nehodnotí a své závěry dostatečně nevysvětluje. Vzhledem k nekorektnímu hodnocení práce předchozího znalce a stěžovatelova obhájce vznikly pochybnosti o nestrannosti zpracovatelů. Vrchní soud tak znalecký ústav požádal o doplněk ke znaleckému posudku, na což zpracovatel reagoval nestandardní formou dopisu, z něhož je patrná nevole k postupu vrchního soudu a neochota se věcí dále zabývat. Vady znaleckého posudku se tak pokusil vrchní soud odstranit výsledkem tří zpracovatelů posudku, z nichž se však podařilo vyslechnout jen jednoho – primáře Švarce. Jeho výslech přitom navázal na svérázný, a ne příliš korektní styl posudku. Tyto nedostatky, jakož i neprovedení výslechu dalších zpracovatelů, již vrchní soud hlouběji neřešil, neboť v mezidobí obdržel posudek

druhého znaleckého ústavu (tedy celkově třetí znalecký posudek), který všechna zákonná i odborná kritéria dodržel. Podle tohoto (třetího) posudku stěžovatel trpěl a trpí duševní poruchou, která se však nevztahuje k podstatě trestné činnosti (vytváření a neplacení dluhů). Zároveň je stěžovatel schopen chápat smysl trestního řízení a hájit se v něm. Recidivující psychotické příznaky tak nejsou forenzně významné. Poté vrchní soud ještě vyslechl zpracovatele prvního znaleckého posudku, který své původní závěry částečně korigoval (resp. rozpory mezi posudky označil za „akademickou otázku“). Vrchní soud tak uzavřel, že žádný ze znalců již netrvá na tom, že by konkrétní jednání stěžovatele byla učiněna v důsledku bludů. Tento závěr navíc podporují i ostatní důkazy (zejména svědecké výpovědi, které byly důvodem pro vypracování prvního revizního posudku). Stěžovatelova příčetnost byla tedy zachována.

5. Proti rozsudku vrchního soudu podal stěžovatel dovolání, které Nejvyšší soud odmítl napadeným usnesením. V jeho odůvodnění se podrobněji zabýval námitkou (ne)existence chybějícího výroku rozhodnutí odvolacího soudu. Odvolací soud částečně vyhověl podanému dovolání, aby napravil „písařskou chybu“, která vznikla v důsledku nesprávného přepisu vyhlášení rozsudku (rozsudek byl tedy vyhlášen věcně správně). Nejvyšší soud připustil, že takovou chybu bylo možné napravit opravným usnesením podle § 131 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zároveň však lze rozumět i postupu odvolacího soudu, který v zájmu zachování právní jistoty (o výši částky) přistoupil ke zrušení napadeného rozsudku. Z odůvodnění rozsudku vrchního soudu jednoznačně vyplývá rozsah jeho odvolacího přezkumu a úplné vypořádání v odvolání uplatněných námitek. Podle Nejvyššího soudu tak nejde o chybějící výrok, zrušil-li odvolací soud částečně rozsudek soudu prvního stupně a dalším výrokem již nezamítl zbytek dovolání. Zamítavý výrok se totiž uplatní pouze při zamítnutí opravného prostředku jako celku. Tento postup v minulosti ustáleně akceptoval i Ústavní soud, byť některé jeho nálezy z poslední doby zaujaly odlišný názor. Nejvyšší soud však setrval na závěrech svých dřívějších rozhodnutí, jež byla napadena ústavními stížnostmi, které byly odmítnuty pro zjevnou neopodstatněnost (viz usnesení ze dne 6. 10. 2020 sp. zn. II. ÚS 2195/20 a ze dne 3. 3. 2020 sp. zn. I. ÚS 364/20). Tento svůj postup Nejvyšší soud odůvodnil tím, že lpění na přepjatém právním formalismu, vyjádřené v nálezech ze dne 9. 10. 2018 sp. zn. IV. ÚS 597/18 (N 168/91 SbNU 117), ze dne 10. 7. 2018 sp. zn. IV. ÚS 1272/18 (N 123/90 SbNU 83) a ze dne 16. 7. 2019 sp. zn. I. ÚS 448/19 (N 133/95 SbNU 116), by ve svém důsledku mohlo vést k poškození práv obviněných osob, neboť by pouze z formalistických důvodů prodlužovalo trestní řízení a navyšovalo jeho náklady. Tím, že odvolací soud zrušil rozsudek soudu prvního stupně pouze v jeho části, implicitně potvrdil správnost zbytku tohoto rozhodnutí.

6. Dále Nejvyšší soud nepřisvědčil stěžovatelovým námitkám týkajícím se tzv. opomenutých důkazů a extrémního rozporu mezi obsahem provedených důkazů a závěrů soudů nižších stupňů. Soudy se s otázkou stěžovatelovy (ne)příčetnosti bezezbytku vypořádaly. Důkazním návrhům bylo buď vyhověno, anebo byly pro nadbytečnost zamítnuty. V obsahu provedených důkazů není žádný extrémní rozpor, neboť zdánlivé rozpory mezi znaleckými posudky byly vrchním soudem odstraněny. A vyhodnocení znaleckých posudků pak odpovídá i zbytku provedených důkazů.

II. Argumentace stěžovatele

7. Stěžovatel namítá, že vrchní soud řádně nerozhodl o celém petitu jím podaného dovolání. Z toho důvodu nebylo o stěžovatelově dovolání platně rozhodnuto a rozsudek vrchního soudu nemohl nabýt právní moci. Dále stěžovatel vytýká dovolacímu soudu, že aproboval „opravu písařské chyby“ postupem podle § 258 odst. 1 trestního řádu, neboť ten dopadá na jiné situace (nesprávně stanovenou škodu). Nedojde-li rozhodnutím odvolacího soudu ani ke zrušení žádné části rozsudku soudu prvního stupně, ani k zamítnutí dovolání,

nelze rozhodnutí považovat za řádné. Takovou vadu nelze napravit ani v odůvodnění rozhodnutí, které není vynutitelnou částí. Stěžovatel považuje praxi obecných soudů spočívající v nevypořádání celého petitu za protiústavní a odporující judikatuře Ústavního soudu [nálezy ze dne 10. 7. 2018 sp. zn. IV. ÚS 1272/18 (N 123/90 SbNU 83), ze dne 9. 10. 2018 sp. zn. IV. ÚS 597/18 (N 168/91 SbNU 117) a ze dne 16. 7. 2019 sp. zn. I. ÚS 448/19 (N 133/95 SbNU 116)]. Takovému postupu nebrání podle stěžovatele ani znění § 256 trestního řádu. Podle stěžovatele je žádoucí, aby stejně jako v civilním řízení byly i v trestním řízení vždy výslovně vypořádány všechny otázky. Nesplněním této povinnosti došlo podle stěžovatele k mimořádně vysokému narušení ústavně chráněných hodnot.

8. Dále stěžovatel namítá, že mezi provedenými důkazy a závěry obecných soudů existuje tzv. extrémní rozpor. Soudy rovněž bez náležitého odůvodnění neprovedly navržené důkazy a hodnocení některých provedených důkazů je v rozporu s pravidlem *in dubio pro reo*. Zejména stěžovatel poukazuje na skutečnost, že v důsledku jeho dlouhodobého psychického onemocnění je vyloučena jeho trestní odpovědnost, jak konstatoval i první rozsudek krajského soudu. Následně rozhodl přesně opačně, aniž by svůj odlišný postup objasnil (srovnal hodnotu různých znaleckých posudků a zvažil „profesní rivalitu“ mezi osobami znaleců). Odvolací soud následně tvrdě zkritizoval znalecký posudek dovozující stěžovatelovu přičetnost, vyšel však z nově předloženého posudku, aniž by znalce vyslechl. Odvolací soud pak při hodnocení této otázky bagatelizoval (či přehlédl) celou řadu svědeckých výpovědí poukazujících na stěžovatelovo neobvyklé chování. O neschopnosti stěžovatele posoudit své jednání svědčí i zastavení trestního stíhání (z důvodu nepřičetnosti) pro opakované vyhrožování státní zástupkyni v této věci (jednání pak opakoval i vůči soudcům odvolacího soudu), dále jeho nesouhlas s provedením obhájcem navržených úkonů (zjevně sloužících v jeho prospěch) nebo vlastní předložení znaleckého posudku sloužícího v jeho neprospěch. Na návrh státního zastupitelství byl navíc stěžovatel v roce 2018 výrazně omezen ve svéprávnosti. V současné době se jeho zdravotní stav zhoršuje.

9. Z uvedených důvodů je podle stěžovatele protiústavním rovněž postup krajského soudu, jímž vyzval stěžovatele k nástupu výkonu trestu odnětí svobody (viz sub 2).

III. Vyjádření ostatních účastníků řízení a replika stěžovatele

10. Soudce zpravodaj postupem podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkům a vedlejším účastníkům řízení.

11. Nejvyšší soud ve svém vyjádření uvedl, že totožnými námitkami se podrobně zabýval v napadeném rozhodnutí. Vzal přitom všechny námitky v potaz. To se týká jak námitek o procesním pochybení odvolacího soudu, tak údajného nesprávného hodnocení důkazů. Z těchto důvodů Nejvyšší soud navrhl, aby Ústavní soud odmítl ústavní stížnost pro zjevnou neopodstatněnost.

12. Vrchní soud uvedl, že námitky stěžovatele shledává neopodstatněnými. Plně se ztotožnil s odůvodněním napadeného rozhodnutí Nejvyššího soudu, které se s námitkou nerozhodnutí o celém odvolání vyčerpávajícím způsobem vypořádalo. Odvolací soud částečně vyhověl stěžovatelovu odvolání, a tudíž nemohl (s ohledem na § 256 trestního řádu) odvolání zamítnout. Nedůvodností zbytku odvolání se vrchní soud pečlivě zabýval v odůvodnění napadeného rozsudku. Ostatně o srozumitelnosti tohoto postupu svědčí i skutečnost, že stěžovatel (podle textu ústavní stížnosti) beze zbytku jeho obsah pochopil. Při opravě chyby ve výroku o náhradě škody vycházel vrchní soud z protokolu o hlavním líčení, proti němuž nikdo nevznesl námitky.

13. Podle názoru krajského soudu bylo o odvolání stěžovatele rozhodnuto řádným způsobem. Důkladný přezkum jeho rozsudku vyplývá z odůvodnění rozsudku vrchního soudu. Z toho důvodu považuje ústavní stížnost za nedůvodnou.

14. Nejvyšší státní zastupitelství uvedlo, že se plně ztotožňuje se závěry napadeného rozhodnutí Nejvyššího soudu. Podle vyjádření pozitivní právní úprava nepočítá s postupem, kterého se u dílčích výroků odvolacího soudu domáhá stěžovatel. Úprava trestního řízení je v tomto směru odlišná od civilního sporného řízení. K zásahu do ústavních práv by došlo teprve v situaci, kdyby se odvolací soud některým napadeným výrokem vůbec nezabýval. Stěžovatelem zmiňované nálezy Ústavního soudu se podle Nejvyššího státního zastupitelství nezabývaly dostatečně možnostmi „dílčích výroků“ z hlediska zákonné právní úpravy. Závěry Ústavního soudu je tak třeba posuzovat materiálně, a nikoliv jako striktní požadavek. Nejvyšší státní zastupitelství z uvedených důvodů navrholo, aby ústavní stížnost byla odmítnuta pro zjevnou neopodstatněnost.

15. Vrchní státní zastupitelství v Praze (dále jen „vrchní státní zastupitelství“) uvedlo, že Nejvyšší soud se stěžovatelovými námitkami dostatečně zabýval. Závěrem vrchní státní zastupitelství uvedlo, že se vzdává postavení vedlejšího účastníka řízení.

16. Krajské státní zastupitelství v Českých Budějovicích (dále jen „krajské státní zastupitelství“) uvedlo, že v dané věci nedošlo k porušení stěžovatelových ústavních práv. K omezení stěžovatelovy osobní svobody došlo na základě řádného a vykonatelného soudního rozhodnutí. Postup vrchního soudu nebyl chybný. Rozhodnutí odvolacího soudu je třeba vnímat komplexně a „netrhat“ výrok od odůvodnění. Rovněž tak s ostatními námitkami se soudy dostatečně vypořádaly. Nadto stěžovatel v ústavní stížnosti zaměňuje institut nepřičetnosti a omezení svéprávnosti. Z uvedených důvodů krajské státní zastupitelství navrholo, aby byla ústavní stížnost odmítnuta pro zjevnou neopodstatněnost.

17. Ústavní soud zaslal uvedená vyjádření stěžovateli na vědomí a k případné replice. V ní stěžovatel uvedl, že všechna vyjádření pomíjejí námitky o písařské chybě (a jejich důsledcích). Na této námitce stěžovatel trvá. Totéž platí i pro hmotněprávní námitky o stěžovatelově nepřičetnosti. Stěžovatel je tak podle svého názoru jedinou osobou, na níž je vykonáván trest odnětí svobody bez pravomocného odsuzujícího rozsudku.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

18. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž byla vydána rozhodnutí, resp. postup (viz sub 2), napadená ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva; ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

V. Postup podle § 23 zákona o Ústavním soudu

19. Čtvrtý senát Ústavního soudu, rozhodující o ústavní stížnosti, dospěl k právnímu názoru, který se odlišuje od právního názoru vysloveného v nálezech ze dne 9. 10. 2018 sp. zn. IV. ÚS 597/18 (N 168/91 SbNU 117), ze dne 10. 7. 2018 sp. zn. IV. ÚS 1272/18 (N 123/90 SbNU 83) a ze dne 16. 7. 2019 sp. zn. I. ÚS 448/19 (N 133/95 SbNU 116) – rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz>, a proto usnesením ze dne 19. 4. 2022 č. j. IV. ÚS 1448/21-58 rozhodl o přerušení řízení o ústavní stížnosti a podle § 23 zákona o Ústavním soudu věc předložil plénu Ústavního soudu k zaujetí stanoviska. Konkrétně čtvrtý senát navrhl, aby plénum Ústavního soudu ve stanovisku odpovědělo na otázku: „Vyhoví-li odvolací soud odvolání, popř. dovolací soud dovolání, které podal obviněný, toliko zčásti (např. ve výroku o trestu nebo náhradě škody), má tento soud podle čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 1 Listiny základních práv a svobod povinnost zamítnout nebo odmítnout zvláštním výrokem zbytek odvolání (popř. dovolání), anebo postačí, že se vypořádá se všemi podstatnými námitkami v odvolání (popř. dovolání) a že v důsledku toho

nevzniknou pochybnosti o tom, že neshledal důvodnými případné námitky proti ostatním výrokům napadeného rozhodnutí (např. výroku o vině)?“.

20. Plénum Ústavního soudu přijalo dne 10. 5. 2022 stanovisko sp. zn. Pl. ÚS-st. 56/22 (ST 56/112 SbNU 257; 141/2022 Sb.), v němž formulovalo tento závěr: „Porušením čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 1 Listiny základních práv a svobod ve spojení s čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 1 odst. 1 a čl. 2 odst. 3 Ústavy České republiky není, obsahuje-li oddělitelná část napadeného rozhodnutí odvolacího soudu ve smyslu § 258 odst. 2 trestního řádu či dovolacího soudu ve smyslu § 265k odst. 2 trestního řádu pouze částečně vyhovující výrok (ve výroku o trestu nebo o ochranném opatření, o náhradě škody apod.) a neobsahuje-li zvláštní výrok zamítající nebo odmítající odvolání, popř. dovolání, ve zbývajících částech; podmínkou je, že se v odůvodnění vypořádá se všemi podstatnými námitkami.“

VI. Další postup v řízení o ústavní stížnosti

21. Vzhledem k tomu, že plénum Ústavního soudu zaujalo podle § 23 zákona o Ústavním soudu dne 10. 5. 2022 stanovisko sp. zn. Pl. ÚS-st. 56/22, kterým se překonává právní názor Ústavního soudu vyjádřený ve shora uvedených nálezech sp. zn. IV. ÚS 1272/18, IV. ÚS 597/18 a I. ÚS 448/19, odpadl důvod pro přerušení řízení o ústavní stížnosti, a proto Ústavní soud rozhodl o pokračování v řízení, jak je ve výroku I uvedeno.

VII. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

22. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy). Vzhledem k tomu jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další, „superrevizní“ instanci v systému obecné justice, oprávněnou vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování obecných soudů; jeho úkolem je „toliko“ přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Proto vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho aplikace na jednotlivý případ jsou v zásadě věcí obecných soudů a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat za situace, kdy je jejich rozhodování stíženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady); o jaké vady přitom jde, lze zjistit z judikatury Ústavního soudu.

23. V první řadě se Ústavní soud zabýval námitkami, které se týkaly tvrzených procesních pochybení v postupu obecných soudů. Obsahově významná byla především námitka, podle níž vrchní soud řádně nerozhodl o stěžovatelově podaném odvolání. V tomto směru se stěžovatel dovolával předchozí judikatury Ústavního soudu (viz sub 7). Jak vyplývá ze stanoviska pléna Ústavního soudu ze dne 10. 5. 2022 sp. zn. Pl. ÚS-st. 56/22, nemohl této námitce Ústavní soud přisvědčit. Postup vrchního soudu, který částečně vyhověl podanému odvolání a nevynášel zároveň další zvláštní zamítavé výroky k napadeným výrokům krajského soudu o vině a trestu, není rozporný s ústavním pořádkem, konkrétně s čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 1 ve spojení s čl. 2 odst. 2 Listiny a čl. 1 odst. 1 a čl. 2 odst. 3 Ústavy. Takovému postupu nic nebrání, je-li z odůvodnění rozhodnutí odvolacího soudu zřejmé, z jakých důvodů nebylo možné vyhovět zbytku odvolání. V podrobnostech se odkazuje na výrok a odůvodnění citovaného stanoviska. Této povinnosti vrchní soud v dané věci plně dostál, jak je zřejmé z odůvodnění jeho rozhodnutí (shrnutého sub 4). Velmi podrobně se zabýval důvodností odvolání v části směřující proti výroku o vině (body 35 až 60 rozsudku vrchního soudu). Stejně tak přesvědčivě popsal, z jakého důvodu nelze vyhovět stěžovatelu návrhu na zrušení výroku o trestu (bod 62 rozsudku).

24. Namítá-li stěžovatel nesprávně zvolený postup při opravě „písařské chyby“, pak ani zde nebylo možné shledat ústavně relevantní pochybení vrchního soudu. Především je třeba

konstatovat, že volba způsobu nápravy takového pochybení není ústavně relevantní otázkou, nedochází-li zároveň ke zkrácení práv obviněného. K tomu v dané věci nedošlo, protože ke změně výroku o náhradě škody (pro zjevnou písařskou chybu) došlo zjevně ve prospěch stěžovatele. Vrchní soud, podle vlastních slov, ke zrušení výroku přistoupil „z důvodu právní jistoty obžalovaného“. Podle Ústavního soudu postupoval rovněž v souladu se zásadou rychlosti a hospodárnosti trestního řízení, jíž by vrácení věci krajskému soudu toliko pro opravu písařské chyby odporovalo. Stěžovatel se odvoláním domáhal zrušení výroku o náhradě škody a vrchní soud mu částečně vyhověl.

25. Důvodné nejsou ani námitky týkající se hmotněprávního posouzení stěžovatelovy (ne)příčetnosti. Stěžovatel se v této části ústavní stížnosti domáhá nového přehodnocení provedených důkazů. Taková role však Ústavnímu soudu nepřísluší. Zejména se vrchní soud velmi podrobně zabýval důkazy o stěžovatelově duševním stavu, resp. jeho možné nepřičetnosti. Podrobným a logickým odůvodněním dospěl k závěru, že provedené důkazy neumožňují přijmout závěr o právně významném omezení ovládacích nebo rozpoznávacích schopností stěžovatele. Tomuto závěru přisvědčili nakonec všichni znalci (přínejmenším jako pravděpodobnému), kteří tak původní podezření vyloučili. Totéž platí i pro posouzení, zda je stěžovatel schopen chápat smysl a průběh trestního řízení. Závěry z jiných trestních řízení a stěžovatelovo nepřijatelné chování (s mnohaletým odstupem od kriminálního jednání) nehrají pro otázku příčetnosti žádnou roli. Soudy se rovněž dostatečně zabývaly údajnou rivalitou mezi dvěma znalci, kteří sami její existenci (resp. její vliv na odborné závěry) vyloučili. V podrobnostech lze odkázat na vyčerpávající odůvodnění vrchního soudu a Nejvyššího soudu. Závěry soudů o stěžovatelově příčetnosti, které nejsou opřeny jen o znalecké posudky, tak neporušují žádné stěžovatelovo ústavní právo.

26. Ústavní soud posoudil ústavní stížnost z hlediska kompetencí daných mu Ústavou, tj. z pozice soudního orgánu ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy). Protože ze shora uvedených důvodů nezjistil namítané porušení základních práv stěžovatele (viz sub 1), dospěl k závěru, že jde o návrh nedůvodný, a ústavní stížnost mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků zamítl podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu.

27. Ústavní soud zvláště nerozhodoval o návrhu na vydání předběžného opatření, neboť pro jeho vydání neshledal splněné podmínky podle § 80 zákona o Ústavním soudu. I s ohledem na základ stěžovatelovy argumentace (jeho nepřičetnost, to, že rozhodnutím „odvolacího soudu nebylo prakticky vůbec rozhodnuto“ o jeho odvolání), spočívající prakticky v rozhodnutí o meritu věci (nálezková judikatura Ústavního soudu – viz k tomu stanovisko sp. zn. Pl. ÚS-st. 56/22), nebyl pro to shledán důvod.

28. Totéž platí o návrhu na přiznání náhrady nákladů řízení. Ústavní soud interpretuje § 62 odst. 4 zákona o Ústavním soudu v tom smyslu, že úhrada nákladů řízení podle daného zákonného ustanovení není automatická a lze ji uložit pouze „v odůvodněných případech“ jako určitou sankci vůči tomu účastníku řízení, který svým postupem zásah do základního práva vyvolal [srov. např. nálezy ze dne 17. 2. 1999 sp. zn. II. ÚS 53/97 (N 26/13 SbNU 195) nebo ze dne 1. 11. 2007 sp. zn. III. ÚS 677/07 (N 179/47 SbNU 371)]. Okolností odůvodňující vedle vyslovení dotčení v základních právech a svobodách nárok na náhradu nákladů řízení před Ústavním soudem je zejména nerespektování již vykonatelného nálezu Ústavního soudu obecným soudem, případně taková podoba neústavnosti zásahu orgánu veřejné moci, která není založena toliko rozdílným náhledem na interpretaci ústavního a jednoduchého práva mezi Ústavním soudem a soudem obecným. Jelikož v posuzované věci takové důvody, které by mohly odůvodňovat přiznání náhrady nákladů řízení stěžovateli, po posouzení celkového kontextu jeho věci Ústavní soud neshledal, předmětný návrh pro zjevnou neopodstatněnost odmítl [§ 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

Odlišná stanoviska

Odlišné stanovisko soudce Josefa Fialy

V souladu s § 22 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, podávám odlišné stanovisko k výrokům nálezu ve věci sp. zn. IV. ÚS 1448/21 a jeho odůvodnění:

1. V průběhu řízení o ústavní stížnosti bylo zjištěno, že stěžovatel byl rozsudkem Okresního soudu v Prachaticích ze dne 10. 5. 2018 č. j. 23 Nc 242/2017-179, 7 P a Nc 137/2017, 7 P a Nc 138/2017 omezen ve svéprávnosti na dobu pěti let, a to tak, že není způsobilý činit právní jednání týkající se, kromě jiného, uzavírání smluv o správě cizího majetku a zastoupení, včetně udělování a přijímání plných mocí. Současně soud stěžovateli jmenoval opatrovníka, který byl oprávněn a povinen činit samostatně za stěžovatele všechna právní jednání, která není stěžovatel způsobilý činit. Řízení o omezení svéprávnosti stěžovatele bylo zahájeno z podnětu Okresního státního zastupitelství v Prachaticích, a to na základě poznatku z trestního řízení. Rozsudek nabyt právní moci 27. 6. 2018.

2. Stěžovatel samostatně (bez opatrovníka) dne 24. 3. 2021 podepsal JUDr. Václavu Kaskovi, advokátovi, plnou moc k podání ústavní stížnosti, tedy v době, kdy byl omezen ve způsobilosti udělovat plné moci. Předpokladem udělení plné moci je dohoda o zastoupení, k jejímuž uzavření také neměl náležitou způsobilost. Z plné moci se podává, že stěžovatel vzal na vědomí, že za poskytnutí právních služeb náleží advokátovi odměna a náhrada hotových výdajů, případně náhrada za promeškaný čas ve smyslu vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, jde tedy o jednání, na jehož základě vznikla stěžovateli povinnost k placení vedoucí ke snížení jeho majetku, tedy ve svém důsledku k majetkové újmě. Bylo přitom na opatrovníkovi (eventuálně po jeho smrti na tzv. veřejném opatrovníkovi), aby stěžovateli pomohl zajistit právní pomoc.

3. Ústavní soud se ve věci sp. zn. IV. ÚS 1448/21 nijak nevypořádal s omezenou svéprávností stěžovatele, přičemž tato skutečnost mohla ovlivnit výrok rozhodnutí tak, že by byla odmítnuta podle § 43 odst. 1 písm. c) zákona o Ústavním soudu jako návrh podaný někým zjevně neoprávněným.

4. Konstatuji, že Ústavní soud ve věci rozhodl, aniž by se vyžádal spis Krajského soudu v Českých Budějovicích sp. zn. 16 T 18/2015. Bez znalosti obsahu stěžovatelových procesních úkonů tak nemohl adekvátně vyhodnotit důvodnost jeho námitek, např. že Vrchní soud v Praze řádně nerozhodl o celém petitu jím podaného odvolání.

Č. 66

Podmínky vydání příkazu k zatčení (sp. zn. III. ÚS 609/22 ze dne 31. května 2022)

V případě použití zajišťovacích nástrojů je povinností soudu posoudit, zda v trestním řízení zvolený procesní nástroj odpovídá situaci a zda není možné použít mírnější prostředek. Příkaz k zatčení, jako prostředek k zajištění účasti obviněného v trestním řízení, může být odůvodněn až tehdy, vyčerpaly-li orgány činné v trestním řízení všechny ostatní možnosti (předvolání, předvedení, eventuálně zadržení stíhané osoby), případně alespoň odůvodnily nemožnost jejich použití. Pokud soud vydá příkaz k zatčení bez toho, aby byly splněny podmínky pro jeho vydání, poruší tím právo obviněného zaručené čl. 8 odst. 2 a 4 Listiny.

Sama skutečnost, že obviněný předloží lékařskou zprávu, ve které je lékařem o obviněném konstatováno, že není schopen účasti na jednání, sama o sobě k závěru o neschopnosti účasti na soudním jednání nesvědčí, neboť se jedná o úvahu, kterou může provést toliko soud, a to na základě konkrétních okolností věci (povaha onemocnění, rizika spojená s účastí na jednání, náročnost jednání, předchozí chování obviněného).

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka a soudců Ludvíka Davida a Jiřího Zemánka (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti D. S., zastoupeného JUDr. Martinem Köhlerem, advokátem, se sídlem Vysoká ul. 149/4, Liberec X – Františkov, směřující proti příkazu k zatčení Okresního soudu v Semilech ze dne 11. ledna 2022 č. j. 4 T 196/2020-697, za účasti Okresního soudu v Semilech jako účastníka řízení, takto:

I. Příkazem k zatčení Okresního soudu v Semilech ze dne 11. ledna 2022 č. j. 4 T 196/2020-697 bylo porušeno právo stěžovatele na osobní svobodu zakotvené v čl. 8 odst. 2 a 4 Listiny základních práv a svobod.

II. Příkaz k zatčení Okresního soudu v Semilech ze dne 11. ledna 2022 č. j. 4 T 196/2020-697 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví označeného rozhodnutí s tvrzením, že jím byla porušena jeho ústavně zaručená práva zakotvená v čl. 8 odst. 1, 2, 4, čl. 36 odst. 1, čl. 38 odst. 1, čl. 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

2. Z ústavní stížnosti a předložených podkladů se podává, na stěžovatele byla u Okresního soudu v Semilech (dále jen „okresní soud“) podána obžaloba pro trestný čin podvodu podle § 209 odst. 1, 2 a 3 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Z účasti na hlavním líčení se stěžovatel omluvil nejprve v lednu 2021 s odkazem na protipandemická opatření, hlavní líčení bylo následně z důvodu špatné epidemiologické situace odročeno na 14. 6. 2021. Z účasti na tomto termínu se stěžovatel omluvil ze zdravotních důvodů, přičemž doložil potvrzení o pracovní neschopnosti. Okresní soud posoudil omluvu jako nedůvodnou, provedl hlavní líčení v nepřítomnosti obžalovaného (stěžovatele) a shledal jej rozsudkem ze dne 14. 6. 2021 č. j. 4 T 196/2020-560 vinným ze spáchání trestného činu podvodu, kterého se měl dopustit tím, že v období od 15. 7. 2018 do 20. 9. 2019 vylákal na poškozených po menších částkách téměř 300 000 Kč. Stěžovatel proti tomuto rozsudku podal odvolání, přičemž předložil lékařskou zprávu, podle níž již od konce roku 2020 trpí novotvarem v levém jaterním laloku a dle které zdravotní stav stěžovatele neumožňuje jeho účast na jakémkoliv jednání.

3. Krajský soud v Hradci Králové (dále též jen „krajský soud“) následně tento rozsudek v celém rozsahu podle § 258 odst. 1 písm. a) zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „tr. řád“) usnesením č. j. 10 To 177/2021-661 ze dne 11. 11. 2021 zrušil, neboť dospěl k závěru, že z lékařské zprávy, kterou stěžovatel předložil, jednoznačně vyplývá, že není schopen účasti na jakémkoli jednání a že daný stav trvá již od konce roku 2020 – trval tedy i v době konání hlavního líčení před okresním soudem. Na č. 1. 664 krajský soud uvedl, že ve světle nových informací o zdravotním stavu, které stěžovatel doložil k žádosti o odročení veřejného zasedání u krajského soudu, mu nezbyvá než konstatovat, že omluva obžalovaného k hlavnímu líčení ze dne 14. 6. 2021 opodstatněnou byla. Postupem okresního soudu, který jednal v nepřítomnosti obžalovaného, ačkoliv pro to nebyly splněny podmínky uvedené v § 202 odst. 2, 3 tr. řádu, tak dle krajského soudu bylo obžalovanému (stěžovateli) zabráněno se k věci vyjádřit a uplatňovat svá procesní práva. Krajský soud následně věc vrátil okresnímu soudu k novému projednání a rozhodnutí, přičemž uvedl, že pokud by stěžovatelův zdravotní stav dlouhodobě neumožňoval jeho účast na hlavním líčení, je na okresním soudu, aby posoudil, zda není namístě postup dle § 224 odst. 1 tr. řádu (přerušeni trestního stíhání).

4. Okresní soud následně vydal napadený příkaz k zatčení, ve kterém uvedl, že stěžovatel zneužívá svůj pobyt v Německu a předkládá zdravotní zprávy k tomu, aby mařil průběh hlavního líčení. Okresní soud dospěl k závěru, že informace o stěžovatelově účasti na úředních jednáních, jakož i informace o tom, že opakovaně cestuje do České republiky, kde se dopouští dalšího jednání, které by pravděpodobně mohlo být posouzeno opět jako trestný čin podvodu, rozhodně nespovídají o tom, že by nebyl schopen účasti na soudním jednání, tento závěr opřel např. o skutečnost, že stěžovatel byl kontrolován jako řidič vozidla v Liberci. Jednání stěžovatele vyhodnotil jako skrývání se před trestním stíháním, naplňující vazební důvod dle § 67 písm. a) tr. řádu. Zároveň dospěl k závěru, že jsou dány důvody vazby podle § 67 písm. c) tr. řádu, neboť stěžovatel je důvodně podezřelý, že se v průběhu roku 2021 dopouštěl další podvodné trestné činnosti. Teno závěr [o existenci vazebního důvodu dle § 67 písm. c) tr. řádu] opřel o výpovědi svědků P. S. a J. M. Okresní soud uzavřel, že účast obžalovaného nelze zajistit pouhým jeho obesláním, neboť obžalovaný se zaštiťuje lékařskými potvrzeními, která ale podle názoru okresního soudu o neschopnosti stěžovatele dostavit se k soudnímu jednání nespovídají, a dodal, že proto postupoval podle § 69 odst. 1 tr. řádu a vydal příkaz k zatčení.

II. Argumentace stěžovatele

5. Stěžovatel především namítá, že předmětný příkaz k zatčení postrádá nezbytné odůvodnění, s tím, že právní důvody pro jeho vydání v něm nejsou dle stěžovatele rozvedeny

vůbec žádným způsobem, přičemž odkazuje na nároky kladené Ústavním soudem na listiny, na jejichž základě lze omezit osobní svobodu jednotlivce. Je toho názoru, že se okresní soud nezabýval naplněním zákonných důvodů pro vydání příkazu k zatčení a že nevyužil možných mírnějších postupů k tomu, jak zajistit účast stěžovatele u hlavního líčení. Dodává, že se okresní soud ani nepokusil stěžovateli písemnost doručit, přičemž odkazuje na skutečnost, že stěžovatele je možné předvolat, když má zřízenou i datovou schránku, kde si korespondenci evidentně přebírá (odkazuje na usnesení krajského soudu ze dne 11. 11. 2021, doručené stěžovateli do datové schránky). Je toho názoru, že v jeho věci nebyly naplněny důvody útěkové ani předstižné vazby, a tvrdí, že okresní soud pouze spekuluje o tom, že se stěžovatel bude trestnímu stíhání vyhýbat, ačkoli ho ani nepředvolal. Uvádí, že není nekontaktní a že neúčast na hlavním líčení omlouval lékařskými zprávami. Uznává, že je možné, že omluvu z účasti na hlavním líčení provedl z pohledu soudu nedostatečně, dle jeho názoru však bylo na okresním soudu, aby stěžovateli vysvětlil, co je z jeho pohledu dostatečná a včasná omluva. Dodává, že okresní soud mohl nařídít jeho zdravotní stav zkoumat znalcem, pokud měl pochybnosti o vážnosti jeho zdravotního stavu.

6. Postup soudce JUDr. Fišera dle stěžovatelova názoru vzbuzuje důvodné pochybnosti o jeho nestrannosti, a to s ohledem na vyjádření soudce v jednotlivých rozhodnutích. Stěžovatel je přesvědčen, že v jeho věci byla porušena zásada presumpce neviny, přičemž odkazuje na judikaturu ESLP, z níž plyne, že presumpce neviny bude porušena v případech, kdy ze soudního rozhodnutí nebo vyjádření veřejného činitele vyplývá, že osoba obviněná z trestného činu je vinna, přestože její vina nebyla zákonným způsobem prokázána.

III. Vyjádření účastníků řízení

7. Okresní soud v reakci na ústavní stížnost uvedl, že plně odkazuje na úvahy, kterými se soud řídil v průběhu celého řízení a které jsou ve vztahu k přístupu obžalovaného k trestnímu řízení podrobně popsány zejména v rozsudku ze dne 14. 6. 2021 (zejména body 2–7 na č. 1. 561), příkazu k zatčení ze dne 11. 1. 2022 (č. 1. 697) a především v usnesení ze dne 14. 2. 2022 (č. 1. 730–732).

8. Stěžovatel v replice uvádí, že postup soudce okresního soudu (skutečnost, že Ústavnímu soudu soudce zaslal po první výzvě pouze část spisu) budí nedůvěru v jeho nestrannost. Upozorňuje, že další hlavní líčení bylo nařízeno na den 11. 4. 2022, aniž by okresní soud zjišťoval zdravotní stav stěžovatele, což představuje nerespektování pokynu krajského soudu.

IV. Procesní podmínky řízení před Ústavním soudem

9. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené v ústavní stížnosti. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatel vyčerpал všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*). V části stížnosti, která směřuje proti osobě samosoudce v jeho trestní věci (pochybnosti o nestrannosti), je ústavní stížnost nepřipustná (viz bod 24 níže).

V. Posouzení opodstatněnosti ústavní stížnosti

V. a) Obecná východiska

10. Podle čl. 8 odst. 1 Listiny je osobní svoboda zaručena. Z čl. 8 odst. 2 věty první Listiny vyplývá, že nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon. Podle čl. 8 odst. 4 věty první Listiny je možno zatknout

obviněného jen na písemný odůvodněný příkaz soudce. Uvedené požadavky ústavního pořádku může naplnit příkaz k zatčení, který splňuje podmínky k jeho vydání a obsahuje dostatečně konkrétní důvody zbavení osobní svobody jednotlivce.

11. Podle § 69 odst. 1 tr. řádu vydá v řízení před soudem předseda senátu příkaz, aby byl obviněný zatčen, jestliže je dán některý z důvodů vazby (§ 67) a obviněného nelze předvolat, předvést nebo zadržet, a zajistit tak jeho přítomnost u výslechu. Kromě označení trestného činu pak tr. řád předvídá přesný popis důvodů, pro které se příkaz k zatčení vydává (viz § 69 odst. 2 trestního řádu).

12. Podle § 67 trestního řádu smí být obviněný vzat do vazby jen tehdy, vyplývá-li důvodná obava, že a) uprchne nebo se bude skrývat, aby se vyhnul trestu, zejména nelze-li zjistit jeho totožnost, nemá-li trvalé bydliště anebo hrozí-li mu vysoký trest; b) bude působit na dosud nevyslechnuté svědky nebo jinak mařit objasnění závažných skutečností; c) bude opakovat trestnou činnost, dokoná pokus nebo vykoná připravovaný trestný čin.

V. b) Aplikace obecných východisek na nyní posuzovanou věc

13. Ústavní soud je povolán reagovat na taková pochybení soudů při aplikaci procesních předpisů, která u stěžovatele vyvolávají negativní dopady na jeho ústavně zaručená základní práva. Proto se Ústavní soud v posuzované věci zabýval otázkou, zda napadeným příkazem k zatčení bylo porušeno některé ústavně zaručené právo stěžovatele, což v projednávaném případě shledal.

14. Ústavní soud se zabýval obsahem napadeného příkazu k zatčení a otázkou, zda byly v projednávané věci splněny podmínky pro jeho vydání, přičemž dospěl k závěru, že splněny nebyly. Trestní řád předvídá přesný popis důvodů, pro které se příkaz k zatčení vydává (viz § 69 odst. 2 trestního řádu). Podle § 69 odst. 1 trestního řádu je navíc podmínkou vydání příkazu k zatčení skutečnost, že je dán některý z důvodů vazby (§ 67 trestního řádu) a obviněného nelze předvolat, předvést nebo zadržet, a zajistit tak jeho přítomnost u výslechu. Posledně uvedená podmínka vychází ze skutečnosti, že trestní řád obsahuje řadu nástrojů, jimiž orgány činné v trestním řízení dosahují účelu trestního řízení a které jsou přiměřené konkrétnímu jednání stíhaných osob. Přitom je nutno trvale posuzovat, zda ten který procesní nástroj odpovídá svou razancí konkrétní situaci a zda není dostačující mírnější postup. Pro vydání příkazu k zatčení je třeba, aby bylo splněno několik podmínek – a) naplnění některého vazebního důvodu, b) příkaz musí být vydán k zatčení osoby, vůči které bylo zahájeno trestní stíhání, c) obviněného nelze předvolat, předvést nebo zadržet, d) vydání příkazu k zatčení je v konkrétním případě adekvátním zajišťovacím opatřením (ŠÁMAL, Pavel, RŮŽIČKA, Miroslav. § 69 [Příkaz k zatčení]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní řád I, II, III. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 782.).

15. Příkaz k zatčení okresní soud v posledním odstavci odůvodnil tak, že „obžalovaný zneužívá svůj pobyt v Německu a předkládané zdravotní zprávy k tomu, aby mařil průběh hlavního líčení. Informace o jeho účasti na úředních jednáních, jakož i informace o tom, že opakovaně cestuje do České republiky, kde se dopouští dalšího jednání, které by pravděpodobně mohlo být posouzeno opět jako trestný čin podvodu, rozhodně nesvědčí o tom, že by nebyl schopen účasti na soudním jednání“. Dovodil, že tento postup obžalovaného lze považovat za skrývání se před trestním stíháním, takže jsou dány důvody vazby obžalovaného podle § 67 písm. a) tr. řádu. Zároveň byly podle názoru okresního soudu dány důvody vazby podle § 67 písm. c) tr. řádu, neboť obžalovaný je důvodně podezřelý, že se v průběhu roku 2021, tedy v době, kdy na něj byla podána obžaloba u zdejšího soudu a probíhala další trestní řízení i u Okresního soudu v Liberci, dopouštěl další podvodné trestné činnosti. Účast obžalovaného nelze zajistit pouhým jeho obesláním, neboť obžalovaný se zaštiťuje lékařskými potvrzeními, která ale podle názoru soudu, jak bylo zdůvodněno výše, o neschopnosti žalovaného dostavit se k soudnímu jednání nesvědčí. Soud proto postupoval

podle § 69 odst. 1 tr. řádu a vydal příkaz k zatčení obžalovaného. Okresní soud napadené rozhodnutí staví na úvaze, že stěžovatelovy předchozí omluvy z nařízených hlavních líčení představují skrývání se před trestním stíháním, a na existenci důvodů pro uložení útěkové a předstížené vazby.

16. Okresní soud tedy poté, co krajský soud jeho odsuzující rozsudek zrušil, již stěžovatele nepředvolával, ale rovnou vydal příkaz k zatčení. V odůvodnění napadeného příkazu k zatčení však není uvedena téměř žádná argumentace týkající se využití jiných procesních nástrojů, než je příkaz k zatčení – okresní soud pouze konstatuje, že dle jeho názoru účast obžalovaného nelze zajistit pouhým jeho obesláním, neboť obžalovaný se zaštiťuje lékařskými potvrzeními, která ale podle názoru soudu o neschopnosti žalovaného dostavit se k soudnímu jednání nesvědčí. Zároveň dle Ústavního soudu nebyla dodržena povinnost posouzení, zda v trestním řízení zvolený procesní nástroj odpovídá situaci a zda není možné použít mírnější prostředek.

17. Významné pro posouzení této věci je zvláště to, že okresní soud stěžovatele po zrušení jeho rozsudku již nepředvolával. Předchozí předvolání přitom i s ohledem na skutečnost, že krajský soud uznal omluvu jako řádnou, nelze samo o sobě použít jako argument pro závěr, že se v projednávané věci stěžovatel bezdůvodně nedostavil k jednání. Ústavní soud tak s ohledem na okolnosti případu (okresní soud se v části řízení následující po zrušení rozsudku odvolacím soudem již stěžovatele nepokoušel předvolat, využít jiný procesní nástroj k zajištění jeho účasti na hlavním líčení či odůvodnit, proč jejich využití není možné či efektivní) dospěl k závěru, že nebyly naplněny zákonné předpoklady pro vydání příkazu k zatčení podle § 69 odst. 1 tr. řádu. Ustanovení čl. 8 odst. 4 věty první Listiny přitom uvádí, že obviněného je možno zatknout jen na písemný odůvodněný příkaz soudce. Uvedené požadavky ústavního pořádku může naplnit příkaz k zatčení, který splňuje podmínky k jeho vydání a obsahuje dostatečně konkrétní důvody zbavení osobní svobody jednotlivce. Vzhledem k tomu, že tyto podmínky pro vydání příkazu k zatčení z výše uvedených důvodů naplněny nebyly, Ústavní soud konstatuje, že okresní soud porušil právo stěžovatele na osobní svobodu, neboť její omezení mělo následovat bezprostředně a neodvratně po vydání příkazu k zatčení v rozporu s požadavky čl. 8 odst. 2 a 4 Listiny, což vede k závěru o nutnosti kasačního zásahu a zrušení napadeného rozhodnutí.

18. Ústavní soud dodává, že v projednávané věci by s ohledem na konkrétní předchozí jednání stěžovatele a jeho omluvy i v jiných trestních věcech bylo možné po neúspěšném pokusu o předvolání dospět k závěru, že stěžovatelovu účast na hlavním líčení pomocí předvolání nelze účinně zajistit. Odborná literatura uvádí, že „[p]ředvoláním se rozumí procesní úkon orgánu činného v trestním řízení, kterým se obviněnému ukládá, aby se dostavil v určený čas na konkrétní místo k úkonu trestního řízení (§ 90 odst. 1). Předvedení a zadržení jsou zajišťovací instituty...“ [AUGUSTINOVÁ, Pavla. § 69 Příkaz k zatčení. In: DRAŠTÍK, Antonín, FENYK, Jaroslav a kol. Trestní řád: Komentář (Systém ASPI). Wolters Kluwer (citace 2022-5-23). ASPI_ID KO141_1961CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.]. Předvolání se liší od institutu předvedení a zadržení tím, že jeho prostřednictvím je možné zajistit účast obviněného na jednání bez použití donucovacích prostředků, jejichž použití ustanovení uvádí až jako další v řadě. Smysl ustanovení § 69 odst. 1 tr. řádu a jeho logická a systematická konstrukce vedou k závěru, že pro efektivní využití předvolání nepostačí pouhá skutečnost, že obviněnému se doručí obsílka o tom, že se má dostavit, ale až skutečnost, že je na základě tohoto předvolání osobně přítomen předmětnému úkonu v trestním řízení. V projednávané věci tak lze dospět k závěru, že stěžovatele lze obeslat předvoláním (stěžovatel není nekontaktní, písemnosti si vyzvedává, má zřízení i datovou schránku, prostřednictvím které doručoval ve věci krajský soud), které by však v případě jeho dalších omluv k účinnému zajištění jeho přítomnosti na jednání soudu

nemuselo vést. Existence takového závěru však sama o sobě nestačí pro splnění podmínek pro vydání příkazu k zatčení.

19. Dále je třeba připomenout, že z kasačního rozhodnutí krajského soudu plyne, že okresní soud má v případě, že stěžovatel bude svou neúčast na jednání omlouvat ze zdravotních důvodů, zkoumat stěžovatelův zdravotní stav, aby mohl zvážit, zda je jeho další účast na jednání možná. Příkaz k zatčení však nemůže být použit za účelem zkoumání zdravotního stavu obviněného či vyhodnocení rizik, která by mu mohla účastí na jednání vzniknout, takový postup by představoval zneužití omezení základní svobody pro jiný účel, než pro jaký bylo toto omezení ustanoveno, což je postup rozporný s čl. 4 odst. 4 Listiny. Okresní soud v řízení nijak blíže stěžovatelův zdravotní stav nezkoumal, a ani v napadeném příkazu nepopsal své výhrady vůči stěžovatelově omluvě z hlavního líčení ze zdravotních důvodů, přičemž však z této omluvy vyvozuje důvody pro vydání příkazu k zatčení. Ze spisu plyne, že stěžovatel se okresnímu soudu dvakrát omlouval za svou neúčast na hlavním líčení. Omluva ze dne 19. 1. 2021 na č. l. 495 uvádí jako důvod protipandemická opatření a nemožnost cestovat z Německa do České republiky (jednání bylo následně odročeno z důvodu celorepublikově špatné epidemiologické situace), v omluvě z hlavního líčení ze dne 12. 6. 2021 stěžovatel dokládá potvrzení o pracovní neschopnosti (na č. l. 547–549 a č. l. 558). Tuto omluvu okresní soud nepovažoval za řádnou, s čímž lze souhlasit, když obecné potvrzení o pracovní neschopnosti jako důvodná omluva samo o sobě nesvědčí (srov. usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 5 Tdo 28/2004 ze dne 21. 1. 2004). Teprve po jeho meritorním rozhodnutí stěžovatel odvolacím (krajskému) soudu dne 8. 11. 2021 předložil zprávu ze dne 6. 10. 2021, kterou vydala Dr. med. Barbara Rüger, praktická lékařka sídlem v O., ve které je uvedeno, že stěžovatel má v jaterním laloku novotvar a že aktuální zdravotní stav stěžovateli neumožňuje jeho účast na jednání, přičemž tento stav trvá již od konce roku 2020 (č. l. 658). V předmětné lékařské zprávě, kterou stěžovatel doložil před vydáním napadeného příkazu k zatčení, je výslovně uvedeno, že aktuální zdravotní stav stěžovateli neumožňuje účast na jednání. Nejedná se sice o zcela abstraktní potvrzení o pracovní neschopnosti, které samo o sobě dostatečným podkladem být nemůže, ale dle Ústavního soudu ani z této zprávy není patrný charakter onemocnění a způsob jeho léčby, ani druh a rozsah stěžovatelových zdravotních omezení, obsažena je pouze jeho diagnóza. Ta však může u různých pacientů vyvolávat obtíže různé závažnosti, nejsou uvedena ani žádná zdravotní rizika, která by z účasti na jednání mohla pro stěžovatele plynout. Okresní soud měl možnost uvést, v čem považuje stěžovatelovy omluvy za nedostatečně odůvodněné, ale k takovému kroku nepřistoupil.

20. Zároveň měl přihlídnout k tomu, že krajský soud na základě lékařské zprávy shledal, že stěžovatel předložil potvrzení o neschopnosti účastnit se soudního jednání, přičemž stěžovatelova omluva byla řádná (závěr krajského soudu na č. l. 664). Pokud měl okresní soud za této situace za to (viz záznam soudce JUDr. Fišera ze dne 26. 11. 2021 na č. l. 665), že zdravotní stav obžalovaného rozhodně nebude natolik závažný, aby zmařil jeho účast na jednání soudu, mohl se pokusit lékaře kontaktovat a míru závažnosti onemocnění stěžovatele z tohoto hlediska ověřit nebo stěžovateli přikázat, aby se podrobil zkoumání znalce za účelem zjištění svého zdravotního stavu. Ústavní soud připouští, že okolnosti případu mohou nasvědčovat tomu, že stěžovatel by mohl být schopen se jednání účastnit. Skutečnosti, že se stěžovatel dne 7. 7. 2021 osobně účastnil hlavního líčení u Okresního soudu v Liberci a že 22. 9. 2021 osobně 55 minut nahlížel do spisu u Krajského soudu v Hradci Králové, a stěžovatelovy opakované cesty do České republiky odůvodňují pochybnosti o vážnosti zdravotního stavu stěžovatele. Zároveň je však třeba konstatovat, že tato úvaha o schopnosti stěžovatele účastnit se hlavního líčení má místo např. při nařizování hlavního líčení či při posuzování řádnosti případné omluvy a možných dalších postupů (např. jednání v nepřítomnosti předvolaného obviněného za podmínek § 202 tr. řádu).

21. Ústavní soud na tomto místě zdůrazňuje, že o tom, zda je obžalovaný schopen účastnit se jednání, rozhoduje vždy soud, lékařská zpráva je pouze podkladem pro jeho rozhodování. Pokud obviněný přednese „hájitelné tvrzení“ o tom, že jeho zdravotní stav mu neumožňuje účast na jednání, je povinností soudu takové tvrzení zkoumat. Skutečnost, že obžalovaný předloží lékařskou zprávu, ve které je lékařem konstatováno, že není schopen účasti na jednání, však sama o sobě k závěru o neschopnosti jeho účasti na soudním jednání nesvědčí. Je na soudcích, aby na základě konkrétních okolností věci (náročnost plánovaných úkonů při jednání), zjištěného zdravotního stavu osoby (povaha onemocnění, zjištěná zdravotní omezení, možné důsledky a rizika účasti na jednání) a jejího předchozího chování (účast na jiných soudních jednáních, návštěvy lékařů, rehabilitací, pracovní aktivity, pracovní cesty apod.) sami posoudili odůvodněnost omluvy. U lékařské zprávy nelze akceptovat pouze uvedení diagnózy, neboť takové vyjádření lékaře neobsahuje konkrétní informace, které povedou k posouzení zdravotního stavu obžalovaného. Podklad pro závěr soudu, že obžalovaný není schopen účasti na hlavním líčení, neboť ta by byla vzhledem k povaze jeho nemoci nepřiměřenou zátěží vzhledem k následkům či rizikům s tím spojeným, se musí opírat o informace uvedené v lékařské zprávě. Skutečnost, že lékař ve zprávě konstatoval nezpůsobilost k účasti na soudním jednání, není sama o sobě dostatečná, neboť se jedná o kvalifikaci, kterou může provést toliko soud [k takovému závěru dospívá německá soudní praxe, srov. např. rozhodnutí Vrchního zemského soudu v Berlíně (Kammergericht Berlin) ze dne 6. února 2007 sp. zn. 1 AR 152/07-2 Ws 99/07].

22. Jako *obiter dictum* Ústavní soud poznamenává, že předložení lékařské zprávy v takovém rozsahu, jakou vyhotovila Dr. med. Barbara Rüger, ve které je kromě snímků ze sonografického vyšetření pouze konstatována skutečnost, že stěžovatel trpí novotvarem v játrech, ale není v ní uvedeno nic o obtížích či překážkách spojených s jeho účastí na jednání, by soudce samo o sobě nemělo vést k závěru, že obžalovaný (který tuto zprávu předkládá) není schopen se účastnit jednání. Nevyplývají z ní totiž žádné informace o tom, jaká jsou zdravotní omezení stěžovatele a případná rizika spojená s jeho účastí na soudním jednání. Je patrné, že k obdobným úvahám dospěl i okresní soud při vydávání napadeného příkazu k zatčení, který však Ústavní soud s ohledem na chybějící naplnění zákonných předpokladů pro jeho vydání zrušil (viz výše) a který dle Ústavního soudu dostatečně neodůvodnil závěry o tom, proč nelze použít jiný zajišťovací institut a jak hodnotil stěžovatelovu omluvu ze zdravotních důvodů.

23. Úkolem okresního soudu nyní bude, aby se nejprve pokusil stěžovatele předvolat k hlavnímu líčení, případně pokud by předvolání nevedlo k účinnému zajištění jeho přítomnosti na hlavním líčení, aby se tohoto cíle pokusil dosáhnout dalšími prostředky, které trestní řád předvídá (např. nejprve využít institut předvedení). Příkaz k zatčení, jako prostředek k zajištění účasti obviněného v trestním řízení, může být odůvodněn až tehdy, vyčerpaly-li orgány činné v trestním řízení všechny ostatní, co do okolností případu méně invazivní možnosti (srov. usnesení sp. zn. III. ÚS 557/08 ze dne 10. 7. 2008; dostupné na <https://nalus.usoud.cz>), případně alespoň v odůvodnění vyloučily možnost jejich použití. Bude-li se stěžovatel i nadále omlouvat z účasti na jednání ze zdravotních důvodů, musí okresní soud zvážit, zda jeho omluvy jsou řádné. Pokud by se stěžovatel z účasti na jednání řádně neomluvil, bylo by možné vést hlavní líčení v jeho nepřítomnosti za splnění podmínek § 202 tr. řádu. Okresní soud při posuzování omluvy ze zdravotních důvodů může své úvahy opřít o lékařské zprávy týkající se zdravotního stavu stěžovatele i o zjištěné skutečnosti o stěžovatelových aktivitách a v krajním případě i nechat vypracovat znalecký posudek k posouzení stěžovatelova zdravotního stavu a jeho schopnosti účastnit se hlavního líčení.

24. Námitky stěžovatele týkající se tvrzené podjatosti soudce JUDr. Martina Fišera a s nimi spojené tvrzení o porušení presumpce nevinny Ústavní soud nepovažuje za relevantní, neboť primárně cílí na jiné než napadené rozhodnutí – okresní soud rozhodl o námitce

podjatosti usnesením č. j. 4 T 196/2020-572 ze dne 30. 6. 2021 a usnesením 4 T 196/2020-730 ze dne 14. 2. 2022. Stěžovatel navíc tuto námitku uplatnil v situaci, kdy předmětné trestní řízení nebylo dosud skončeno. Není ani vyloučena ta varianta, že bude nakonec rozhodnuto pro stěžovatele příznivě. Bude-li mít přesto v dalším průběhu řízení za to, že pro něho nepříznivé pravomocné meritorní rozhodnutí bylo vydáno soudcem podjatým, nic mu nebude bránit v tom, aby proti takovému rozhodnutí brojil novou ústavní stížností. Za dané situace je tato část návrhu návrhem nepřijatelným, jak ostatně vyplývá i z dnes již ustálené rozhodovací praxe Ústavního soudu (srov. např. usnesení sp. zn. III. ÚS 3121/21 ze dne 30. 11. 2021, sp. zn. IV. ÚS 2676/16 ze dne 8. 3. 2017, sp. zn. II. ÚS 52/15 ze dne 19. 1. 2016, sp. zn. III. ÚS 2085/16 ze dne 5. 12. 2016, sp. zn. IV. ÚS 3117/15 ze dne 10. 5. 2016 a další, dostupná na <https://nalus.usoud.cz>).

25. Ústavní soud proto části ústavní stížnosti stěžovatele vyhověl a při konstatovaném porušení jeho základních práv podle výše uvedených ustanovení napadený příkaz k zatčení zrušil [§ 82 odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. Zčásti odmítl stěžovatelovu ústavní stížnost podle § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu jako návrh nepřijatelný.

Č. 67**Počátek běhu lhůty pro podání stížnosti proti rozhodnutí o výkonu trestu
původně uloženého jako podmíněný
(sp. zn. III. ÚS 831/22 ze dne 31. května 2022)**

Oznámení usnesení soudu v trestním řízení se děje buď jeho vyhlášením v přítomnosti osoby, které se přímo týká nebo která k němu dala svým návrhem podnět, anebo doručením opisu usnesení. Je-li třeba usnesení vyhotovit písemně s obsahovými náležitostmi podle § 134 odst. 1 a 2 trestního řádu, lze účinky oznámení podle § 137 odst. 1 spojovat až s doručením jeho opisu, a to bez ohledu na případné předchozí vyhlášení v přítomnosti uvedených osob. Až od okamžiku tohoto doručení se pak odvíjí běh třídní lhůty k podání stížnosti podle § 143 trestního řádu, neboť osobu oprávněnou nelze nutit k jejímu podání, aniž by se mohla seznámit s písemným vyhotovením usnesení, proti němuž tato stížnost směřuje. Při vyhlášení usnesení ve veřejném zasedání soud totiž seznamuje přítomné osoby pouze s výrokem takového rozhodnutí, zatímco jeho důvody sděluje jen rámcově, a teprve v odůvodnění precizuje svou skutkovou a právní argumentaci.

Nezbytným předpokladem a účelem práva na spravedlivý proces, a tedy i práva podat opravný prostředek (stížnost), je reálná možnost seznámit se s rozhodovacími důvody obsaženými v rozhodnutí, jež je podrobena stížností kritice. Pouze za těchto podmínek se stěžovateli dostává i kvalifikované možnosti skutkově a právně argumentovat, a tedy zpochybňovat argumenty obsažené v odůvodnění, na nichž výrok jím napadeného rozhodnutí spočívá. Pokud by se lhůta k podání stížnosti neodvíjela až od doručení opisu usnesení, ztratilo by ustanovení § 137 odst. 4 trestního řádu svůj racionální smysl.

Dospěl-li okresní soud k závěru, že stěžovatel nevedl ve zkušební době podmíněného odsouzení řádný život, a proto vykoná trest odnětí svobody v trvání dvou let, jde o závažnou otázku týkající se osobní svobody, se kterou také nálezová judikatura Ústavního soudu spojuje počátek běhu lhůty pro podání stížnosti až od okamžiku doručení opisu usnesení. Zamítl-li krajský soud stěžovatelovu stížnost jako opožděnou, protože lhůtu k jejímu podání počítal již od veřejného vyhlášení usnesení, je zřejmé, že postupoval v rozporu se závěry této judikatury a porušil právo stěžovatele na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka a soudců Ludvíka Davida a Jiřího Zemánka (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatele V. T., zastoupeného JUDr. Ing. Pavlem Cinkem, LL.M., MBA, advokátem, sídlem Veleslavínova 33, Plzeň, proti usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 24. února 2022 č. j. 7 To 52/2022-376, za účasti Krajského soudu v Plzni jako účastníka řízení a Krajského státního zastupitelství v Plzni jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Plzni ze dne 24. února 2022 č. j. 7 To 52/2022-376 byla porušena stěžovatelova práva na soudní a jinou právní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 24. února 2022 č. j. 7 To 52/2022-376 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví označeného rozhodnutí s tvrzením, že jím byla porušena jeho ústavně zaručená práva zakotvená v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Z obsahu spisu Okresního soudu v Klatovech (dále jen „okresní soud“) sp. zn. 2 T 13/2018, který si Ústavní soud vyžádal, vyplývají následující skutečnosti. Usnesením ze dne 27. 1. 2022 č. j. 2 T 13/2018-346 okresní soud rozhodl, že podle § 86 odst. 1 trestního zákoníku stěžovatel vykoná trest odnětí svobody v trvání dvou let, uložený mu rozsudkem okresního soudu ze dne 21. 6. 2018 č. j. 2 T 13/2018-241, který nabyl právní moci dne 18. 10. 2018. Podle § 56 odst. 2 písm. a) trestního zákoníku byl stěžovatel pro výkon tohoto trestu zařazen do věznice s ostrahou. Usnesení bylo doručeno stěžovateli a jeho právnímu zástupci dne 14. 2. 2022.

3. Proti usnesení okresního soudu podal stěžovatel stížnost. Usnesením Krajského soudu v Plzni (dále jen „krajský soud“) ze dne 24. 2. 2022 č. j. 7 To 52/2022-376 byla stížnost podle § 148 odst. 1 písm. b) trestního řádu zamítnuta jako opožděně podaná.

II. Argumentace stěžovatele

4. Stěžovatel v ústavní stížnosti vyjadřuje svůj nesouhlas se závěrem krajského soudu, že běh třídní lhůty pro podání stížnosti započal dnem vyhlášení usnesení okresního soudu, tj. dnem 27. 1. 2022. Oznámení usnesení podle § 137 odst. 1 trestního řádu je totiž nutné vykládat v souvislosti s § 137 odst. 4 téhož zákona, podle něhož se usnesení, kterým bylo rozhodnuto o opravném prostředku, vždy doručí v opise státnímu zástupci, osobě, které se rozhodnutí přímo dotýká, a osobě, která svým návrhem dala k usnesení podnět. Stěžovatel poukazuje na řadu nálezů, ve kterých Ústavní soud uvedl, že pokud je stěžovateli nutno ve smyslu § 137 odst. 4 trestního řádu doručit opis usnesení, pak jeho přítomnost při vyhlášení usnesení nezaložila účinky oznámení, a situoval okamžik, od něhož je možno počítat běh lhůty pro podání stížnosti při rozhodování o tak závažných otázkách, jakými je osobní svoboda (zejména vazba, podmíněně propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, přeměna alternativních trestů v nepodmíněný trest odnětí svobody a rozhodnutí o výkonu původně podmíněně odloženého trestu odnětí svobody), až na doručení opisu usnesení. Nad rámec uvedeného pak stěžovatel uvádí, že při jednání dne 27. 1. 2022 před okresním soudem nebyl zastoupen obhájcem a celé jednání na něj mělo výrazný psychický dopad, kdy jen stěží vnímal a chápal jeho hlubší souvislosti. Stěžovatel je v současné době plně vyčerpán péčí o závažně nemocnou manželku, která se bez jeho pomoci a opory prakticky neobejde. Podle názoru stěžovatele nebylo v jeho silách, aby při jednání plně porozuměl možnosti podání stížnosti a obhájce vyhledal až posléze. Uvedeným postupem tak byla stěžovateli odňata možnost domáhat se stanoveným postupem svého práva u soudu.

III. Vyjádření účastníků řízení a replika stěžovatele

5. Soudce zpravodaj podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslal ústavní stížnost k vyjádření krajskému soudu a Krajskému státnímu zastupitelství v Plzni (dále jen „krajské státní zastupitelství“).

6. Krajský soud pouze odkázal na odůvodnění svého usnesení ze dne 24. 2. 2022 č. j. 7 To 52/2022-376, k němuž nemá více co doplnit.

7. Krajské státní zastupitelství ve vyjádření uvedlo, že krajský soud postupoval v souladu s § 137 odst. 1 trestního řádu, neboť stěžovatel byl osobně přítomen na veřejném zasedání konaném u okresního soudu dne 27. 1. 2022, a jeho přítomnost tak založila účinky oznámení usnesení jeho vyhlášením. Věcný obsah rozhodnutí okresního soudu, který standardně nalézací soud přednáší včetně jeho odůvodnění, musel být stěžovateli zcela jasný a srozumitelný i jako právnímu laikovi, a následné doručení písemného vyhotovení usnesení v dané věci tak plnilo v podstatě již jen funkci informační. Stěžovatel je osobou svéprávnou, bez defektu inteligence, v související trestní věci byl odsouzen pro trestný čin podvodu podle § 209 odst. 1, odst. 4 písm. d) trestního zákoníku. I v minulosti byl opakovaně odsouzen pro majetkovou trestnou činnost, a lze tak těžko přisvědčit námitce obhajoby, že jen stěží vnímal a chápal hlubší souvislost celého jednání před okresním soudem.

8. Vyjádření krajského soudu a krajského státního zastupitelství zaslal Ústavní soud stěžovateli na vědomí a k případné replice. Stěžovatel uvedl, že opis usnesení mu byl doručen 14. 2. 2022, dne 16. 2. 2022 byla podána prostřednictvím obhájce stížnost. Vzhledem k tomu, že konec lhůty připadl na den 17. 2. 2022, byla stížnost podána v zákonné třídenní lhůtě od doručení opisu usnesení v souladu s nálezy, podle jejichž závěrů je lhůtu k podání stížnosti proti usnesení, jímž soud rozhodl podle § 83 odst. 1 trestního zákoníku o tom, že odsouzený vykoná trest odnětí svobody, jenž byl původně uložen jako podmíněný, nutno zásadně odvíjet od doručení opisu tohoto usnesení odsouzenému nebo jeho obhájci. Stěžovatel dále poukazuje na judikaturu Ústavního soudu, podle které na případ vykonání trestu lze užít jeho závěry týkající se otázky počátku běhu lhůty k podání stížnosti proti rozhodnutí soudu o vazbě (konkrétně vzetí do vazby), a vyložil, že uplynutí lhůty pro podání stížnosti je třeba při rozhodování o vazbě zásadně odvozovat od doručení písemného vyhotovení usnesení. Stěžovatel nesouhlasí ani s tvrzením krajského soudu, že mu odůvodnění okresního soudu muselo být zcela jasné a srozumitelné. Podle názoru stěžovatele jde o subjektivní hodnocení, které nepřihlíží k širším souvislostem, jako je například závažné onemocnění manželky stěžovatele a jeho péče o ni. Skutečnost, že byl v minulosti opakovaně odsouzen, podle názoru stěžovatele nemůže mít na danou věc vliv.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

9. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno soudní rozhodnutí napadené v ústavní stížnosti, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný; stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatel vyčerpал všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

10. Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

11. Jak Ústavní soud v minulosti již mnohokrát zdůraznil, není vrcholem soustavy obecných soudů (srov. čl. 81, 90 Ústavy). Jako orgán ochrany ústavnosti (viz čl. 83 Ústavy) zasahuje Ústavní soud do rozhodovací činnosti jiných orgánů veřejné moci jen tehdy, byla-li jejich rozhodnutí porušena stěžovatelova základní práva či svobody. Ústavním pořádkem garantovaná základní práva vymezují rámec jakékoli ústavně konformní interpretace

a aplikace podústavního práva. Obecné soudy jsou při výkladu právních předpisů vždy povinny respektovat základní práva jako principy i pravidla závazná pro jejich rozhodování, jimž poskytují současně ochranu (čl. 4 Ústavy).

12. Podle § 143 trestního řádu lze podat stížnost do tří dnů od oznámení usnesení. Pojem „oznámení“ Ústavní soud v minulosti již několikrát vysvětlil, přičemž vycházel z § 137 odst. 1 věty druhé trestního řádu, který upravuje způsob oznámení usnesení osobě, které se přímo týká, jakož i osobě, která k němu dala svým návrhem podnět. Oznámení se děje buď vyhlášením usnesení v přítomnosti takových osob, anebo doručením opisu usnesení. Ústavní soud v nálezu ze dne 23. 9. 2010 sp. zn. III. ÚS 1542/09 (N 201/58 SbNU 787) konstatoval, že první forma oznámení se týká především těch usnesení, jež není třeba písemně vyhotovit (viz § 136 odst. 1 a 2 trestního řádu), bylo-li naopak třeba usnesení písemně vyhotovit s obsahovými náležitostmi podle § 134 odst. 1 a 2 téhož zákona, lze účinky oznámení podle § 137 odst. 1 spojovat až s doručením jeho opisu osobám v tomto ustanovení uvedeným (resp. obhájci), a to bez ohledu na předchozí vyhlášení téhož usnesení v přítomnosti uvedených osob. V citovaném nálezu Ústavní soud uvedl, že právě od okamžiku doručení opisu usnesení se odvíjí běh lhůty k podání stížnosti, když osobu oprávněnou k podání stížnosti proti takovému usnesení v trestním řízení, které je třeba vyhotovovat a doručovat, nelze nutit k podání stížnosti, aniž by se mohla seznámit s písemným vyhotovením usnesení, proti němuž tato stížnost směřuje. Ústavní soud zdůraznil, že při vyhlášení usnesení ve veřejném zasedání soud seznamuje přítomné osoby pouze s výrokem takového rozhodnutí, zatímco jeho důvody sděluje jen rámcově, a teprve v odůvodnění usnesení podle jeho konkrétní povahy precizuje svou skutkovou a právní argumentaci. Byť tedy stížnost oprávněné osoby směřuje proti výrokům usnesení, stávají se předmětem námitek uvedených v odůvodnění takového opravného prostředku právě skutková zjištění a právní úvahy ve smyslu § 134 odst. 2 trestního řádu, o něž soud napadený výrok opírá.

13. Obdobně v nálezu ze dne 10. 12. 2019 sp. zn. IV. ÚS 3003/19 (N 210/97 SbNU 258) Ústavní soud při přezkumu rozhodnutí o odmítnutí stížnosti pro opožděnost (ve věci usnesení o přeměně zbytku trestu obecně prospěšných prací na nepodmíněný trest odnětí svobody) poukázal na skutečnost, že nezbytným předpokladem a účelem práva na spravedlivý proces, a tedy i práva podat opravný prostředek (stížnost), je „reálná možnost seznámit se s rozhodovacími důvody obsaženými v rozhodnutí, jež je podrobena stížností kritice. Pouze za těchto podmínek se stěžovateli dostává i kvalifikované možnosti skutkově a právně argumentovat, a tedy v případě svého nesouhlasu zpochybňovat argumenty obsažené v odůvodnění, na nichž výrok jím napadeného rozhodnutí spočívá“. V citovaném nálezu Ústavní soud poukázal na náleze ze dne 31. 5. 2018 sp. zn. I. ÚS 3842/17 (N 106/89 SbNU 573), ve kterém se uvádí, že „ve smyslu § 137 odst. 4 trestního řádu doručit opis usnesení, pak jeho přítomnost při vyhlášení takového usnesení nezaložila účinky oznámení, neboť to nastalo až doručením opisu usnesení. Opačný závěr by nutil oprávněnou osobu podat stížnost proti usnesení, aniž by se mohla seznámit s jeho písemným vyhotovením, a povinnost doručit opis usnesení by se pak jevila jako samoučelná“. Možnost seznámení se s písemným odůvodněním je důležitá bez ohledu na skutečnost, že při vyhlášení usnesení se vedle výroku sděluje i podstatná část odůvodnění; pokud by se lhůta k podání stížnosti neodvíjela od doručení opisu usnesení, ztratilo by toto ustanovení svůj racionální smysl.

14. V nyní posuzované věci okresní soud dospěl k závěru, že stěžovatel nevedl ve zkušební době podmíněného odsouzení řádný život, proto rozhodl, že stěžovatel vykoná trest odnětí svobody v trvání dvou let. Jde tedy o závažnou otázku týkající se osobní svobody, se kterou náleзовá judikatura Ústavního soudu spojuje počátek běhu lhůty pro podání stížnosti až od okamžiku doručení opisu usnesení.

15. Stěžovateli bylo usnesení okresního soudu oznámeno vyhlášením dne 27. 1. 2022, stěžovatel se po poučení k opravnému prostředku nevyjádřil. Písemné vyhotovení bylo stěžovateli a jeho obhájci doručeno dne 14. 2. 2022. Dne 16. 2. 2022 podal stěžovatel prostřednictvím obhájce proti usnesení okresního soudu stížnost. Zamítl-li městský soud takovou stížnost jako opožděnou s výše uvedeným odůvodněním, je zřejmé, že postupoval v rozporu se závěry uvedené judikatury Ústavního soudu. Stěžovatel měl v takovém případě právo seznámit se před podáním stížnosti s písemným vyhotovením napadeného usnesení okresního soudu. Byla-li v rozporu s tímto právem jeho stížnost odmítnuta jako opožděná, došlo k porušení jeho práva na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

16. S ohledem na výše uvedené důvody Ústavnímu soudu nezbylo než podle § 82 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu konstatovat, že napadeným rozhodnutím krajského soudu došlo k porušení ústavně zaručeného základního práva stěžovatele na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, a toto rozhodnutí podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušit.

Č. 68
Rodné číslo jako identifikátor pohlaví II
(sp. zn. II. ÚS 2460/19 ze dne 7. června 2022)

Ústavní pořádek nezaručuje právo na podobu rodného čísla reflektující pohlaví, s nímž se nositel rodného čísla vnitřně identifikuje.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Jana Filipa, soudkyně zpravodajky Milady Tomkové a soudce Radovana Suchánka o ústavní stížnosti stěžovatele T. H., zastoupeného advokátem JUDr. Marošem Matiaškem, LL.M. sídlem Ověnecká 33, Praha 7 – Bubeneč, proti rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 30. května 2019 č. j. 2 As 199/2018-37, proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 14. května 2018 č. j. 3 A 153/2017-35, proti postupu Ministerstva vnitra spočívajícímu v nezahájení řízení o změně rodného čísla a v nezapsání rodného čísla stěžovatele v neutrálním nebo ženském tvaru a proti neexistenci možnosti registrace neutrálního pohlaví v rodném čísle, za účasti Nejvyššího správního soudu, Městského soudu v Praze a Ministerstva vnitra jako účastníků řízení, takto:

Ústavní stížnost se zamítá.

Odůvodnění

I. Skutkové a právní okolnosti případu

1. Posuzovanou ústavní stížností se stěžovatel [k jeho označení viz bod 2 nálezu ze dne 9. 11. 2021 sp. zn. Pl. ÚS 2/20 (N 195/109 SbNU 88; 112/2022 Sb.)] domáhá konstatování, že v záhlaví uvedeným postupem orgánu veřejné moci došlo k porušení jeho ústavně zaručených práv, a zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí. Stěžovatel se také domáhá konstatování, že „neexistence možnosti registrace neutrálního pohlaví v rodném čísle“ porušuje jeho ústavně zaručená práva (i tento v petitu samostatně formulovaný návrh je nutno interpretovat jako brojící proti témuž postupu orgánu veřejné moci, konkrétně Ministerstva vnitra). Spolu s ústavní stížností stěžovatel podal návrh na zrušení § 29 odst. 1 občanského zákoníku, § 21 odst. 1 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, a § 13 odst. 3 zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel), ve znění pozdějších předpisů, ve slovech „u žen zvýšené o 50“.

2. Jak vyplynulo z ústavní stížnosti a vyžádaného spisu Městského soudu v Praze sp. zn. 3 A 153/2017, u stěžovatele bylo po narození zaznamenáno mužské pohlaví, s nímž se ovšem neidentifikuje. Nepovažuje se za muže ani za ženu, nýbrž za osobu tzv. neutrálního pohlaví. Usiluje tedy nikoli o to, aby byl vnímán primárně jako žena, ale aby již nebyl spojován s pohlavím mužským. Pohlaví, ve kterém se stěžovatel „rozhodl žít“, je pohlaví neutrální. V případě nutnosti volby pak preferuje být pokládán za ženu. Stěžovatel nepodstoupil zákroky užívané pro operativní změnu pohlaví.

3. Stěžovatel usiloval o změnu svého rodného čísla (které není ve tvaru užívaném u žen) do „neutrálního“, případně „ženského“ tvaru, Ministerstvo vnitra (dále také „ministerstvo“) nicméně splnění podmínek pro zahájení řízení o změně rodného čísla neshledalo, neboť nedošlo k naplnění skutkových podstat, které by byly důvodem pro provedení změny rodného čísla (§ 17 odst. 2 zákona o evidenci obyvatel). Postup ministerstva stěžovatel napadl ústavní stížností, kterou Ústavní soud usnesením sp. zn. III. ÚS 3376/16 ze dne 15. 11. 2016 (dostupné na <https://nalus.usoud.cz>) odmítl jako nepřijatelnou pro nevyčerpání procesních prostředků ochrany navrhovatelových práv.

4. Zároveň stěžovatel podal žalobu na ochranu proti nezákonnému zásahu, pokynu nebo donucení správního orgánu, kterou Městský soud v Praze ústavní stížností napadeným rozsudkem zamítl. Podle městského soudu ministerstvo postupovalo v souladu se zákonem, neboť podmínky pro změnu rodného čísla nebyly splněny. K odkazům stěžovatele na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva městský soud uvedl, že ve většině rozhodnutí Evropský soud pro lidská práva řešil skutkově i právně odlišné případy. Rozsudek ve věci *A. P., Garçon and Nicot proti Francii* ze dne 6. 4. 2017 je pak dle městského soudu překvapivý a v současné situaci v České republice z jím dále vyložených důvodů neaplikovatelný.

5. Proti tomuto rozsudku podal stěžovatel kasační stížnost, již Nejvyšší správní soud napadeným rozsudkem taktéž zamítl. Jak Nejvyšší správní soud uvedl, právní řád České republiky současné doby vychází z modifikovaného objektivního pojetí pohlaví, které je striktně binární a určované na základě lékařských kritérií, ačkoli je lze změnit, jsou-li pro to relevantní lékařské důvody a provedou-li se zákonem předvídané lékařské úpravy. Subjektivní pojetí sociálního pohlaví se naopak v českém právu ani v české společnosti neprosadilo, třebaže se již stává předmětem diskusí. Společenská představa o pohlaví je tedy nyní založena na binaritě v kombinaci se silným přesvědčením o biologické „danosti“ pohlaví a v představách lidí, jejichž souhrn lze mít za sociální pohlaví, není v současné době prostor pro pohlaví jako subjektivní kategorii ani pro různé neobvyklé varianty jako subjektivní pociťování bezpohlavnosti nebo nějakého jiného (třetího) pohlaví. Odklon od binárního sociálního pohlaví odvozeného od pohlaví biologického je vnímán jako nežádoucí a rozbíjející základní stavební kameny společenského řádu.

6. Ačkoli může být tento ve společnosti převažující názor podle Nejvyššího správního soudu vnímán jako zpozdilý a neodpovídající současným trendům západního světa, má Nejvyšší správní soud za to, že trend nemusí být nutně vždy a všemi následován. Výše uvedené vnímání pohlaví je v podmínkách České republiky natolik zakořeněno a považováno za normální, žádoucí, „přirozené“ a tvořící jeden ze základních kamenů společenského uspořádání, že od něho nelze ustoupit cestou soudního rozhodnutí. Nejvyšší správní soud proto nevidí prostor modifikovat svým rozhodnutím dosavadní zákonnou úpravu změny právního pohlaví, kterou považuje za výraz skutečné a legitimní společenské shody.

II. Argumentace stěžovatele

7. Stěžovatel namítá, že podle právního řádu České republiky nemůže dojít k administrativní změně registrovaného pohlaví, a tím pádem ani ke změně rodného čísla, aniž by musel podstoupit ireverzibilní a extrémně invazivní chirurgický zákrok spojený se znemožněním jeho reprodukční funkce. Taková právní úprava dle jeho názoru nepřiměřeně zasahuje do jeho důstojnosti a je v rozporu s jeho ústavně zaručenými právy, zejména s právem na fyzickou a psychickou integritu, zákazem nelidského a ponižujícího zacházení, právem na soukromý a rodinný život, právem na zdraví a zákazem diskriminace ve spojitosti s těmito právy.

8. Jak stěžovatel dále uvádí, v řízení před správními soudy předložil řadu argumentů vycházejících z aktuální judikatury Evropského soudu pro lidská práva, soft-law dokumentů

i z komparativního přehledu rozhodovací praxe evropských vrcholných soudů. Je údajně zřejmé, že „aktuální právní standardy“ se přiklánějí k tomu, že podmínka sterilizace v případě administrativní změny pohlaví je v rozporu se základními právy a svobodami *transgender* a *intergender* osob. Většina evropských zemí podle stěžovatele od této právní úpravy upustila. Zároveň v České republice chybí právní úprava tzv. třetího pohlaví, resp. možnosti identifikace *transgender* a *intergender* osoby založené na neurčitém pohlaví, což podle stěžovatele rovněž porušuje jeho základní práva a svobody, zejména pozitivní povinnost státu a zákaz diskriminace.

9. Podle názoru stěžovatele takto nastavená právní úprava nesleduje legitimní cíl a je neproporcionální. Vychází totiž z předpokladu, že jenom chirurgická změna pohlaví je znakem skutečného „trans“ člověka a že všechny *trans* a *intergender* osoby chtějí operaci podstoupit. Tento předpoklad ale podle stěžovatele není pravdivý, neboť lidé mohou operaci odmítat z různých důvodů, jakými jsou např. věk, zdravotní stav, obavy z komplikací, nemožnost vzít si volno v práci, odpovědnost za péči o jiného člověka nebo víra v boha, která zakazuje závažné změny těla. Předpoklad, že všechny *trans* nebo *intergender* osoby musí podstoupit chirurgický zákrok, ostatně podle stěžovatele odmítly také odborné lékařské organizace. Současná právní úprava vyžadující podstoupení chirurgického zákroku k jakékoli změně pohlaví nereaguje podle stěžovatele na lékařskou nezbytnost ani reálnou situaci. Reaguje toliko na společenský tlak na to, aby existovala pouze těla odpovídající společenské normě, tedy spadající pouze do dvou kategorií – mužů a žen.

III. Vyjádření účastníků řízení

10. Ústavní soud vyzval účastníky řízení k vyjádření k ústavní stížnosti.

11. Nejvyšší správní soud ve vyjádření zopakoval závěry obsažené v napadeném rozsudku a uvedl, že judikatura Evropského soudu pro lidská práva je projevem jeho snahy vnutit všem smluvním státům takové pojetí pohlaví, které v některých státech začíná být akceptováno, v jiných však naráží na výrazné společenské nepochopení. Judikatura prosazující překotné rozvolnění parametrů řádu, který je v mnoha státech vnímán jako přirozený, přitom může vést k silicímu politickému odmítání koncepce lidských práv. Soudní moc by tak měla být v této oblasti zdrženlivá. Nejvyšší správní soud proto navrhl ústavní stížnost zamítnout.

12. Městský soud v Praze konstatoval, že trvá na důvodech, které jej vedly k zamítnutí žaloby, a pro stručnost na tyto důvody odkázal.

13. Ministerstvo vnitra se ztotožnilo se závěry správních soudů, přičemž upozornilo zejména na popis binárního pojetí pohlaví a jeho uplatnění v právní úpravě. V současné době je podle ministerstva právním řádem zakotveno rozdělení pouze na pohlaví mužské a ženské; jiné pohlaví právní řád České republiky nezná, přičemž toto rozdělení je používáno v řadě právních předpisů, např. v zákoně o matrikách, občanském zákoníku či zákoníku práce, a rovněž s tímto rozdělením úzce souvisí jiné právní úkony, např. vydávání veřejných listin. Bylo-li by uzákoněno pohlaví „neutrální“ či „neurčeno“, muselo by podle ministerstva dojít k rozsáhlým změnám ve většině informačních systémů veřejného i soukromého sektoru a současně by bylo nezbytné vyřešit důsledky týkající se této problematiky.

14. Jak ministerstvo vysvětluje, údaj o rodném čísle je identifikačním údajem nejen ve vztahu k orgánům státní správy, ale rovněž v rámci soukromoprávních vztahů fyzických a právnických osob, přičemž plní nezastupitelnou roli, neboť je jedinečným identifikátorem fyzické osoby a tím, že je zákonem zabezpečeno jeho přidělování, splňuje podmínky pro její spolehlivou identifikaci. Údaj o rodném čísle je ve smyslu zákona o evidenci obyvatel veden ke všem subjektům, které jsou evidovány v agendovém informačním systému evidence obyvatel, bylo-li rodné číslo přiděleno.

15. Jasně definovaná struktura údaje o rodném čísle garantuje podle ministerstva správnost a jedinečnost tohoto osobního údaje. Nelze tak zrušit byt' jen jednu malou část popisu struktury údaje o rodném čísle. Navrhovaný zásah do struktury rodného čísla by si vyžádal nezbytnou komplexní analýzu veřejného i soukromoprávního sektoru, přičemž případná změna struktury rodného čísla by měla velmi vysoké finanční dopady, a to zejména z pohledu případných nezbytných úprav informačních systémů, a to nejen v rámci veřejné správy, ale také v soukromoprávním sektoru, např. v bankách, pojišťovnách apod. Navíc by navrhovaná změna vedla k tomu, že by nebylo možné uznávat rodná čísla přidělená ženám na území Slovenské republiky, neboť zákonné podmínky pro toto uznávání by nebyly nikdy naplněny, jelikož struktura rodných čísel na území České republiky a na území Slovenské republiky by se lišila.

16. Ministerstvo také upozornilo na zavádění „bezvýznamového identifikátoru“ a na to, že rodná čísla v budoucnu již nebudou povinně zapisována do občanských průkazů, nicméně jak vyplynulo ze společného pracovního jednání, které se konalo na ministerstvu koncem roku 2018, orgány veřejné moci ani soukromý sektor nebyly na ukončení zapisování rodných čísel do občanských průkazů dosud připraveny. Ministerstvo nicméně připravuje koncepční materiál upravující používání elektronických identifikátorů fyzických osob ve veřejné správě, jehož cílem je postupné utlumování používání rodného čísla pro účely ztotožňování fyzických osob oproti informačním systémům veřejné správy a jeho zpracovávání v těchto systémech. Ministerstvo proto navrhlo ústavní stížnost zamítnout.

17. Možnosti podat k těmto vyjádřením repliku stěžovatel nevyužil.

IV. Průběh řízení před Ústavním soudem

18. Usnesením č. j. II. ÚS 2460/19-71 ze dne 11. 2. 2020 senát Ústavního soudu řízení o ústavní stížnosti přerušil a s ústavní stížností spojený návrh na zrušení zákonných ustanovení postoupil podle § 78 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, plénu k rozhodnutí podle čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy České republiky. Plénum Ústavního soudu nálezem sp. zn. Pl. ÚS 2/20 ze dne 9. 11. 2021 návrh zamítlo.

19. Jelikož původní soudkyni zpravodajce Kateřině Šimáčkové zanikla před ukončením věci funkce soudce Ústavního soudu, přidělil předseda Ústavního soudu Pavel Rychetský rozhodnutím o změně rozvrhu práce č. j. Org. 24/22 ze dne 31. 3. 2022 tuto věc jako nové soudkyni zpravodajce Miladě Tomkové, přičemž postupem podle § 6 odst. 3 rozvrhu práce byl jako senát příslušný k řízení a rozhodnutí ve věci určen IV. senát Ústavního soudu. Usnesením č. j. II. ÚS 2460/19-78 ze dne 17. 5. 2022 Ústavní soud rozhodl o pokračování v řízení o této ústavní stížnosti.

V. Procesní předpoklady řízení o ústavní stížnosti

20. Ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

VI. Vlastní posouzení

21. Jak už bylo řečeno, Ústavní soud nálezem sp. zn. Pl. ÚS 2/20 zamítl stěžovatelův návrh na zrušení § 29 odst. 1 občanského zákoníku, § 21 odst. 1 zákona o specifických zdravotních službách a § 13 odst. 3 zákona o evidenci obyvatel ve slovech „u žen zvýšené o 50“. Na důvodech, které Ústavní soud vedly k zamítnutí uvedeného návrhu, jak jsou v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 2/20 vyjádřeny, Ústavní soud nadále setrvává.

22. Spíše už jen ve stručnosti tak lze, v obecné rovině, znovu konstatovat, že ústavní pořádek, právní řád i obecně česká společnost vycházejí z binární existence lidského druhu,

tedy z dělení lidí na muže a ženy. Uznání existence žen a mužů není samo o sobě z ústavněprávního hlediska problematické a stejně tak nevzbuzuje ústavněprávní pochybnosti bez dalšího to, že je k mužům a ženám přistupováno v určitých nezbytných případech odlišně či odděleně [srov. k tomu i náleží Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 42/04 ze dne 6. 6. 2006 (N 112/41 SbNU 379; 405/2006 Sb.)]. Je-li pak ústavně akceptováno, a dokonce ústavním pořádkem předvídáno, že se lidé dělí na muže a ženy a že toto dělení má a má mít určité právní či praktické dopady, pak se jeví logické, že stát zároveň informaci o pohlaví v určité formě zaznamenává. Nelze na jednu stranu vyslovit, že stát může někdy zacházet s muži a ženami odlišně a že ženám náleží v některých případech zvýšená ústavněprávní ochrana (čl. 29 odst. 1 Listiny), a zároveň státu znemožnit, aby údaje o pohlaví zaznamenával. Ústavní soud zároveň zásadně neshledává ústavněprávní důvod, proč by pohlaví nemohlo být zaznamenáváno i v rámci rodného čísla jakožto unikátního číselného identifikátoru, který je člověku přidělen při narození (odlišnou otázkou je samotná potřeba sdělování rodného čísla, a tím i některých citlivých údajů, což je nicméně již řešeno na legislativní úrovni).

23. Zaznamenán je přitom údaj o úředním pohlaví, nikoli o tom, s jakým pohlavím se nositel rodného čísla identifikuje. Informace o pohlaví člověka, kterou lze z rodného čísla dovodit, o vnitřních pocitech člověka nevyovídá vůbec nic. Údaj o pohlaví dovoditelný z rodného čísla proto ani nemůže být v rozporu s vnitřními pocity člověka, neboť obsahuje informace o jiných skutečnostech, než je nositelova vnitřní „pohlavní identita“. Tím, že stát v rodném čísle určitým způsobem zpracuje informaci o pohlaví jednotlivce, nikterak nepředurčuje, jakým způsobem na sebe jednotlivec nahlíží nebo nahlížet má. Dospěl-li ostatně Ústavní soud k závěru, že ústavnímu pořádku neodporuje, obsahuje-li rodné číslo informace o pohlaví jeho nositele, učinil tak mimo jiné proto, že tato informace může být v určitých případech potřebná z hlediska plnění funkcí státu. Ovšem potřebná je právě informace o pohlaví, které stát eviduje a jež vychází z obecně chápaného významu pohlaví v České republice. Rozlišování mužů a žen v právu i každodenním životě má svůj důvod a svůj původ v odlišných biologických charakteristikách mužů a žen, od nichž se určuje pohlaví a pro které se rozlišování mezi muži a ženami může v některých případech jevit žádoucí či nezbytné. Rozlišování pohlaví v rodném čísle na tuto právní realitu, a nepřímou i realitu společenskou, navazuje. Naopak informace o tom, s jakým pohlavím se jednotlivec vnitřně identifikuje, je z hlediska uvedených příkladů v zásadě bezvýznamná a odlišné zacházení s lidmi podle této charakteristiky by postrádalo objektivní a rozumné důvody, které k odlišnému zacházení ústavní pořádek vyžaduje (viz již citovaný náleží sp. zn. Pl. ÚS 42/04). Ústavnímu soudu stále nebylo předloženo logické vysvětlení toho, k čemu by mělo sloužit dělení lidí na ty, kteří se vnitřně identifikují jako muž, a na ty, kteří se identifikují jako žena. Takové kategorie nemají původ v právní ani společenské realitě.

24. Je tak logické, že rodné číslo obsahuje informaci o pohlaví, které stát eviduje, přičemž taková informace může být užitečná, zatímco informace o „pohlavní identitě“, která pro stát nemá objektivní, smysluplné využití, zůstává mimo státní dosah či evidenci. Zároveň platí, že existují-li objektivní důvody, pro které je vhodné určitou informaci evidovat, nelze z ústavního pořádku dovodit právo, aby v případě, že je někomu tato informace nepříjemná, ji stát neevidoval, případně místo ní evidoval informaci jinou či informaci neodpovídající realitě, neboť by to popřelo smysl toho, proč k její evidenci vůbec dochází.

25. Tyto i další závěry náleží sp. zn. Pl. ÚS 2/20 tedy nadále platí. Nyní ovšem Ústavní soud posuzuje individuální ústavní stížnost, již je namítáno přímé porušení ústavně zaručených práv stěžovatele v důsledku individuálních aktů, resp. v důsledku postupu orgánu veřejné moci. Nad rámec abstraktní argumentace obsažené v náleží sp. zn. Pl. ÚS 2/20 (ačkoli i její zaměření bylo limitováno konkrétním případem, z něhož návrh vzešel) je tak přímo ve vztahu k tvrzenému porušení práv stěžovatele nutné uvést následující.

26. Podstatou ústavní stížnosti je podoba stěžovatelova rodného čísla, resp. to, že správní orgán odmítl toto rodné číslo změnit. Změna rodného čísla tedy byla tím jediným, čeho stěžovatel mohl dosáhnout, a zároveň tím jediným, čeho se v předchozím řízení domáhal. K porušení práv stěžovatele mělo dojít právě a jen tím, že ke změně rodného čísla nedošlo, a pouze změna rodného čísla by představovala vyhovění jeho požadavkům [lze poznamenat, že změna pohlaví (ovšem z mužského na ženské či z ženského na mužské) je jen jednou z možných okolností, za kterých se rodné číslo mění (§ 17 odst. 2 zákona o evidenci obyvatel), přičemž stěžovatel zákonnou úpravu podmínek, za kterých lze rodné číslo změnit, ani nenapadl].

27. V řízení, z něhož ústavní stížnost vzešla, tedy nešlo o změnu pohlaví – ostatně ačkoli rodné číslo informaci o pohlaví obsahuje (k tomu viz dále), není primárně ke „sdělování“ pohlaví určeno. Informace o pohlaví není z rodného čísla zjevná na první pohled, a to nutně ani pro osoby teoreticky obeznámené s právní úpravou, a v dokladech tak např. bývá vedle rodného čísla uváděn zvláště i samotný údaj o pohlaví.

28. Důvodem, pro který se stěžovatel domáhal změny rodného čísla, je přitom to, že se nepovažuje za muže, a nechce tak mít rodné číslo v podobě, kterou v České republice muži mají. K tomu je potřeba prvně uvést, že stěžovatelovo rodné číslo vyjadřuje datum narození a dále obsahuje čtyři v zásadě náhodné číslice. V jeho rodném čísle tak není nic, co by explicitně vyjadřovalo, či snad zdůrazňovalo, že je stěžovatel mužem. Stejně tak nelze tvrdit, že by samotná podoba stěžovatelova rodného čísla vyjadřovala mužské pohlaví např. na základě kulturních stereotypů apod. Striktně vzato ani samotný zákon o evidenci obyvatel nespojuje v § 13 odst. 3 toto složení rodného čísla s mužským pohlavím (srov. naopak § 13 odst. 5 téhož zákona). Zákon o evidenci obyvatel v § 13 odst. 3 pouze zavádí speciální podobu rodného čísla pro ženy, nikoli již pro muže. Ze stěžovatelova rodného čísla by tak čistě na základě zákona o evidenci obyvatel bylo možno dovodit pouze to, že stěžovatel není ženou, nikoli nutně, že je mužem. Stěžovatel přitom i dle vlastních slov ženou opravdu není, a jeho rodné číslo tak v tomto směru odpovídá též jeho sebeidentifikaci.

29. Je pravda, že vnímá-li česká společnost (a v důsledku toho i český právní řád) pohlaví binárně, tak výsledkem toho, že stěžovatel nemá rodné číslo ve tvaru užívaném u žen, je, že z jeho rodného čísla lze dovodit, že je mužem. To je ovšem právě dáno v České republice všeobecně akceptovaným binárním chápáním lidské existence, nikoli samotným rodným číslem, které je neutrální, nikoli inherentně mužské. Pokud by se v České republice např. zavedlo „neutrální pohlaví“ a bylo by stěžovateli přiřazeno, na jeho rodném čísle (a koneckonců ani na § 13 odst. 3 zákona o evidenci obyvatel) by se přesto nutně nemuselo nic měnit (to by záviselo i na úvaze, zda by v takovém případě mělo nadále smysl pohlaví zaznamenávat a činit tak právě i v rodných číslech), neboť jeho rodné číslo by nebylo s tímto jeho „novým pohlavím“ v rozporu – nadále by platilo, že stěžovatel a) není ženou a b) nemá „ženské“ rodné číslo.

30. Spojitost stěžovatelova rodného čísla s mužským pohlavím, o jejíž odstranění stěžovatel usiluje, je tedy spíše než podobou rodného čísla dána binárním chápáním pohlaví v České republice (a to nikoli jen v jejím právním řádu), což Ústavnímu soudu nenáleží měnit. Jde-li pak stěžovateli o to, aby jeho rodné číslo nejenže postrádalo vazbu s mužským pohlavím, ale zároveň aby bylo koncipováno tak, aby z něj přímo plynulo, že stěžovatel je nositelem „neutrálního“ pohlaví, tak z ústavního pořádku neplyne právo na to, aby rodné číslo zaznamenávalo něčí pohlaví či pohlavní identitu. Jak už tedy bylo řečeno, zákonodárci by tak nic nebránilo, aby i při formálním zavedení vícero pohlaví nadále ponechal speciální podobu rodného čísla toliko pro ženy. I kdyby se totiž snad přijal názor, že přidělení rodného čísla „v rozporu“ s něčí pohlavní identitou může zasahovat do ústavně zaručených práv nositele rodného čísla (typicky bývá v souvislosti s pohlavní identitou zmiňováno právo na soukromí),

neplyne z toho, že by tímto zásahem byla i toliko absence vazby mezi rodným číslem a pohlavní identitou jeho nositele.

31. Z uvedeného plyne, že správní soudy z ústavněprávního hlediska nepochybily, pakliže stěžovatelovu žalobu i kasační stížnost zamítly, byť tak učinily do jisté míry na základě odlišné argumentace (s níž lze ostatně v obecné rovině také souhlasit). Tím, že stěžovatelovo rodné číslo nebylo změněno do, slovy stěžovatele, neutrálního tvaru (ať už se tím myslí cokoli), totiž nedošlo vůbec ani k zásahu do jeho ústavně zaručených práv.

32. Stěžovatel alternativně k požadavku změny rodného čísla na neutrální vznesl požadavek změny rodného čísla na „ženský“ tvar (být ho zároveň shledává neústavním). Zde ovšem vystupuje do popředí již mnohokrát opakované, a sice že u stěžovatele nejenže nebylo ženské pohlaví zaznamenáno po narození, ale ani stěžovatel sám se za ženu nepovažuje a s ženským pohlavím se vůbec neidentifikuje. Stěžovatel se považuje za osobu neutrálního pohlaví. Je pak nabíledni, že současné stěžovatelovo rodné číslo, u něhož je vazba s mužským pohlavím toliko zprostředkovaná, je z výše uvedených důvodů „neutrálnější“ než rodné číslo v podobě, která se dle zákona dává výslovně jen ženám. I kdyby to nicméně stěžovatel vnímal jinak, tak z práva na soukromí ani z jiného práva zaručeného ústavním pořádkem nelze dovodit právo na to, aby stěžovatelovo rodné číslo vyjadřovalo pohlaví, které stěžovatel nejenže nemá, ale se kterým se ani sám neidentifikuje. Opakuje-li stěžovatel neustále, že není ženou (a to v žádném smyslu), pak nemůže uspět s námitkou porušení ústavně zaručených práv v důsledku nepřidělení „ženského“ rodného čísla.

33. Stěžovatel se v ústavní stížnosti dovolává judikatury Evropského soudu pro lidská práva, mezinárodního soft-law a právních úprav v jiných státech jako např. Austrálie. K tomu je předně potřeba připomenout, že Ústavní soud v řízení o ústavní stížnosti rozhoduje o tom, zda došlo k porušení ústavně zaručených práv stěžovatelů, nikoli o tom, zda napadená rozhodnutí či postupy orgánů veřejné moci jsou „v souladu“ s nezávaznými mezinárodními dokumenty, nebo dokonce s právními řády jiných států (jež ani nemohou český ústavní pořádek a práva v něm zakotvená měnit). Jde-li pak o judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, z ní taková práva, kterých se stěžovatel nyní domáhá, neplynou.

34. Evropský soud pro lidská práva se nejprve zabýval případy osob, které podstoupily operativní změnu pohlaví, přesto jim však nebyla umožněna změna pohlaví právního. Opakovaně přitom shledal, že nedošlo k porušení práv chráněných Úmluvou, neboť daná problematika spadá do prostoru pro uvážení jednotlivých států (rozsudek pléna ve věci *Rees proti Spojenému království* ze dne 17. 10. 1986 č. 9532/81, rozsudek pléna ve věci *Cossey proti Spojenému království* ze dne 27. 9. 1990 č. 10843/84, rozsudek velkého senátu ve věci *Sheffield a Horsham proti Spojenému království* ze dne 30. 7. 1998 č. 22985/93 a 23390/94). V rozsudku velkého senátu ve věci *Christine Goodwin proti Spojenému království* ze dne 11. 7. 2002 č. 28957/95 Evropský soud pro lidská práva již tvrdil něco jiného a shledal porušení čl. 8 Úmluvy v tom, že tehdejšímu stěžovateli, který podstoupil chirurgický zákrok za účelem změny pohlaví, nebylo umožněno změnit pohlaví právní. Je nicméně očividné, že tento rozsudek na věc stěžovatele skutkově vůbec nedopadá.

35. V rozsudku ve věci *Hämäläinen proti Finsku* ze dne 16. 7. 2014 č. 37359/09 pak velký senát Evropského soudu pro lidská práva řešil situaci, kdy právní změna pohlaví tehdejšího stěžovatele, jenž podstoupil chirurgickou změnu pohlaví, byla podmíněna (v podmínkách dané věci) změnou manželství na registrované partnerství. Ani tento případ na nynější věc nedopadá, Evropský soud pro lidská práva navíc tehdy porušení práv neshledal.

36. Nejvíce se stěžovatel opírá o (senátní) rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Garçon*, který poněkud relativizoval rozsudek velkého senátu ve věci *Goodwin* a podle něhož do rámce čl. 8 Úmluvy spadá i ochrana pohlavní identity, a to i u osob, které operativní změnu pohlaví nepodstoupily. Posuzoval pak, zda byla dodržena spravedlivá rovnováha mezi zájmy jednotlivců a zájmy společnosti. Požadavek na sterilizaci dle

rozhodnutí ve věci *Garçon* sleduje legitimní zájem spočívající v ochraně zásady nezciizitelnosti osobního stavu, zajištění spolehlivosti a soudržnosti záznamů o osobním stavu a obecněji zajištění právní jistoty. Zároveň však údajně staví trans osoby před dilema: buď podstoupí příslušné zákroky a léčbu a vzdají se práva na respektování své fyzické integrity jako jednoho z aspektů práv chráněných Úmluvou, nebo se vzdají uznání své pohlavní identity. Požadavek sterilizace pak údajně spravedlivou rovnováhu mezi zájmy jednotlivce a zájmy společnosti nerespektuje. Evropský soud pro lidská práva naopak porušení Úmluvy neshledal v tom, pokud státy změnu pohlaví podmiňují psychiatrickým vyšetřením a stanovením odpovídající diagnózy.

37. Jak je patrné, opět šlo o skutkově i právně odlišné případy. Předně, zatímco ve věci *Garçon* byla řešena právní změna pohlaví, nyní byla řešena pouze podoba rodného čísla. Zadruhé, Evropský soud pro lidská práva v daném rozsudku řešil případ *transgender* osob (to stejné pak platí o rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci *X a Y proti Rumunsku* ze dne 19. 1. 2021 č. 2145/16, 20607/16), které se vnitřně identifikovaly s opačným pohlavím, než jaké u nich bylo zaznamenáno po narození (ve skutečnosti tak šlo spíše o „gender“ než o pohlaví). Stěžovatel však *transgender* osoba dle vlastních tvrzení není a s opačným pohlavím se neidentifikuje; identifikuje se s pohlavím „neutrálním“, jehož garanci Evropský soud pro lidská práva – dosud – z Úmluvy nevyčetl. Stěžovatel se pak uvedeným rozsudkem nemůže zařítovat ani pro účely svého alternativního návrhu, aby mu bylo přiřazeno „ženské“ rodné číslo. Podstatou rozsudku ve věci *Garçon* totiž bylo právní uznání něčí skutečně vnímané identity, přičemž soud své rozhodnutí postavil mimo jiné na významu uznání a realizace „genderové“ identity *trans* osob jakožto podstatné součásti existence a identity jednotlivce chráněné článkem 8 Úmluvy. I kdyby Ústavní soud pominul své výše uvedené závěry, tak pokud stěžovatel dle vlastních slov ženou není a vůbec se za ženu nepovažuje, nelze dle názoru Ústavního soudu zároveň tvrdit, že neudělením „ženského“ rodného čísla je zasahováno do stěžovatelovy osobní identity chráněné čl. 8 Úmluvy.

38. Lze dodat, že krom již zmíněného rozsudku ve věci *X a Y proti Rumunsku* byly některé úvahy z rozhodnutí ve věci *Garçon* převzaty i v dalších rozhodnutích Evropského soudu pro lidská práva, které ovšem vesměs také řešily jiné situace – v rozsudku ve věci *S. V. proti Itálii* ze dne 11. 10. 2018 č. 55216/08 byla řešena otázka změny jména bez operačního zákroku, v rozsudku ve věci *X proti Bývalé jugoslávské republice Makedonii* ze dne 17. 1. 2019 č. 29683/16 pak absence právní úpravy změny pohlaví.

39. To, že Evropský soud pro lidská práva dosud v případě srovnatelném s případem stěžovatele neshledal porušení Úmluvou zaručených práv, samozřejmě neznamená, že tak neučiní v budoucnu. Překotný vývoj jeho judikatury v otázkách pohlaví ostatně ukazuje, že tomu tak klidně může být. Ústavnímu soudu zároveň – v obecné rovině – nic nebrání, aby právní závěry Evropského soudu pro lidská práva sám aplikoval i na případy, které dosud uvedený soud neřešil, a vyvodil z nich odpovídající právní důsledky. Dle názoru Ústavního soudu je nicméně judikatura Evropského soudu pro lidská práva v těchto otázkách dosud neustálená, přičemž není snadné na v ní vyslovené právní názory nearbitrárně navázat a projektovat je do jiných, obdobných případů. To je způsobeno mimo jiné tím, že Evropský soud pro lidská práva v těchto věcech přikládá zásadní význam praxi států, ovšem ne vždy ve smyslu hledání skutečné shody v právních úpravách smluvních stran, nýbrž ve smyslu rozhodování na základě evropských, či dokonce mezinárodních „trendů“ (viz např. rozsudek ve věci *Goodwin*, bod 85). Jak identifikovat takové „trendy“ (za kterýmžto slovem se může skrývat prostá skutečnost, že určitá praxe je následována zanedbatelným počtem smluvních stran) a jak je promítnout do výkladu mezinárodní smlouvy, není zcela jasné.

40. Ústavní soud nicméně vychází z toho, že Evropský soud pro lidská práva obecně přistupuje k případům dotýkajícím se pohlavní či „genderové“ identity optikou pozitivních závazků státu z hlediska čl. 8 Úmluvy, podle kterého má každý právo na respektování svého

soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence (viz např. body 62 a násl. rozsudku ve věci *Hämäläinen* či body 97 a násl. rozsudku ve věci *Garçon*). Jaké pozitivní závazky jsou požadavkem „respektování“ soukromého a rodinného života vyžadovány, není podle Evropského soudu pro lidská práva vždy jednoznačné (*Hämäläinen*, bod 66). Obsah těchto závazků se může odvíjet od faktorů na straně stěžovatele i státu. Přihlíží se k významu dotčeného zájmu stěžovatele včetně toho, zda je dotčen esenciální aspekt jeho života, důležitým faktorem je také konzistentnost administrativní a právní praxe v rámci vnitrostátního řádu. V úvahu se bere i dopad tvrzených pozitivních závazků na dotčený stát, přičemž se zkoumá, zda je závazek definován úzce a přesně, nebo naopak široce a neurčitě. Státy mají navíc v rámci pozitivních závazků prostor pro uvážení, jehož šíře závisí jednak na tom, jak důležitý aspekt existence jednotlivce je dotčen, a dále na tom, jaká panuje mezi jednotlivými státy Rady Evropy shoda (*Hämäläinen*, bod 67). Prostor pro uvážení tak bude širší typicky, nepanuje-li mezi státy shoda a řešené téma vznáší citlivé morální a etické otázky. Stejně tak tento prostor bude širší, musí-li stát nalézt rovnováhu mezi veřejným zájmem a zájmy jednotlivce (*Hämäläinen*, bod 67).

41. V posuzované věci je Ústavní soud toho názoru, že by provedení tohoto „testu“ nevedlo k závěru o porušení stěžovatelova práva zaručeného čl. 8 Úmluvy. Jakkoli může být pohlavní, případně „genderová“ identita chápána jako důležitý aspekt života jednotlivce, v posuzované věci jde toliko o stěžovatelův zájem na určité podobě rodného čísla. Ústavní soud přitom nepovažuje podobu rodného čísla za důležitý aspekt stěžovatelovy existence. Je pravda, že rodné číslo je používáno v rámci soukromoprávních i veřejnoprávních vztahů a je dosud přítomno na občanských průkazech či cestovních pasech, kterými se člověk běžně identifikuje. I když lze ale z rodného čísla při binárním chápání pohlaví dovodit, zda je člověk muž, nebo žena, rodné číslo obvykle, jak už bylo řečeno, není údaj, na základě kterého k tomuto určení dochází. Člověk obvykle není tázán na rodné číslo za účelem zjištění pohlaví, nýbrž je dotázán přímo na pohlaví, je-li to potřeba. Podobně i doklady obsahují samostatný údaj o pohlaví, rodné číslo tak funkci identifikace pohlaví v dokladech neplní. Koneckonců, ačkoli lze pohlaví jednotlivce z rodného čísla dovodit, tak jak už bylo řečeno, nejde o informaci na první pohled zřejmou, do očí bijící. Osoba, která si čte či zapisuje něčí rodné číslo, s největší pravděpodobností – a to i kdyby jí náhodou byla známa zákonná úprava rodných čísel – nebude vnímat, že toto rodné číslo nekoresponduje s pohlavím, které by u nositele rodného čísla např. dle vzhledu očekávala.

42. Právě uvedené platí ve vztahu k rodným číslům v obecné rovině, v případě stěžovatele do toho pak vstupují již zmíněné faktory, a sice že jako člověk dle svých slov „neutrálního pohlaví“ má rodné číslo, které je samo o sobě v maximální možné míře „neutrální“. Jakýkoli nesoulad rodného čísla s vlastní identitou tak musí stěžovatel dovozovat v podstatě až z celkového kontextu, a jeho situaci tak ani nejde přirovnat např. k situaci osoby, která se identifikuje jako žena, ale které úřady odmítají vydat rodné číslo v podobě explicitně určené pro ženy. Jako osoba dle svých slov neutrálního pohlaví navíc stěžovatel nemůže dost dobře tvrdit, že by při předkládání rodného čísla byl neustále nucen k jakémusi „sebeodhalení“ (či ke „coming outu“), k němuž by naopak docházelo, kdyby stěžovatel dosáhl svého, a tedy dostal svou podobou zcela unikátní, „nebinární“ rodné číslo. Nelze pak ani přehlédnout, že stěžovatel dlouhodobě nežije v České republice, a i pokud používá své rodné číslo v zahraničí, je vysoce nepravděpodobné, že by kdokoli ze zahraničí byl schopen z českého rodného čísla stěžovatelovo pohlaví dovodit. Žádné takové konkrétní útrapy, kterými by si v každodenním životě právě v důsledku podoby svého rodného čísla procházel, stěžovatel ostatně neuvádí.

43. Oproti tomu lze říci, že pro stát by změna stěžovatelova rodného čísla do nějaké „třetí“ podoby představovala značnou zátěž, jak ji už popsalo ministerstvo ve svém vyjádření. Rodné číslo je v České republice základním a jedinečným identifikátorem fyzických osob a ve

své zákonné podobě je vedeno v řadě informačních systémů. Změna jeho struktury zjevně vyžaduje komplexní přístup a postupnou přípravu jak orgánů veřejné moci, tak některých soukromých osob (bank, pojišťoven), bez nichž v podstatě není ani možná. Stejně tak alternativní návrh stěžovatele v podobě odstranění odlišovacího kritéria pro „ženská“ rodná čísla by byl bez této postupné přípravy nemyslitelný. Pominout samozřejmě nelze, tím spíše v současné době, ani výdaje státu související s těmito změnami.

44. Za zmínku v této souvislosti stojí i požadavek konzistentnosti práva v České republice – jak už bylo podrobně rozebráno v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 2/20, česká společnost i (v návaznosti na to) český právní řád dělí lidi na muže a ženy. Binární přístup k pohlaví je respektován v rámci celé řady činností a zakomponován je i do ústavního pořádku. Vytvoření „třetí“ kategorie rodných čísel pro osoby identifikující se s „neutrálním“ pohlavím a vnesení tohoto prvku do jinak binárního systému by bez komplexního řešení problematiky postrádalo vnitřní logiku a narušovalo jednotu právního řádu.

45. Jde-li o míru uvážení, tak Ústavní soud se předně plně ztotožňuje s názorem Nejvyššího soudu Spojeného království vyjádřeným v rozsudku č. [2021] UKSC 56 ze dne 15. 12. 2021, podle něhož v těchto otázkách doktrína prostoru pro uvážení nabývá mimořádného významu. Je tomu tak proto, že případné dovození té které povinnosti státu může smluvní strany nutit ke změně vlastních zákonů a k vynaložení značných nákladů za účelem prosazování politik, které nemusejí plně podporovat či které nevnímají jako prioritu, a to bez jakéhokoli demokratického mandátu či odpovědnosti, kterou nemá ani Evropský soud pro lidská práva.

46. Jak už Ústavní soud zmínil, míru uvážení Evropský soud pro lidská práva hodnotí podle toho, jak důležitý aspekt existence jednotlivce je dotčen, a dále podle toho, jaká panuje shoda mezi jednotlivými státy. Z toho, co bylo řečeno výše, plyne, že podoba rodného čísla nepředstavuje příliš důležitý aspekt stěžovatelovy existence. Jde-li pak o praxi členů Rady Evropy, konsenzus nepanuje ani z hlediska toho, zda rodné číslo (či srovnatelný identifikátor) zachycuje pohlaví nositele, ani z hlediska toho, zda existuje možnost v něm zaznamenat, že je pohlaví nositele „neutrální“.

47. Jakékoli „trendy“ pak Ústavní soud považuje za irelevantní. Přihlédnutí ke konsenzu mezi smluvními státy při výkladu Úmluvy má své opodstatnění. Některé otázky související s výkladem Úmluvy mohou mít významné politicko-právní konotace a přinášet problémy etické, morální či sociální, které soudní tělesa ze své podstaty řešit nedokáží. Oporu a odpovědi na některé tyto otázky může Evropský soud pro lidská práva nalézat právě v praxi smluvních stran (viz k tomu i rozsudek Nejvyššího soudu Spojeného království č. [2021] UKSC 56 ze dne 15. 12. 2021). Pouhý trend (natožpak trend nikoli evropský, nýbrž mezinárodní) naopak při absenci konsenzu oporu pro řešení těchto otázek nedává. Naopak, pokud soud argumentuje určitým trendem, který promění v pozitivní smluvní závazek, sám se pasuje do pozice tělesa, které ve vztahu k sociálním a etickým otázkám zaujímá rozhodující, vůdčí postoj. Rozsudek ve věci *Garçon* je toho názorným příkladem. V době rozhodování Evropského soudu pro lidská práva pouze v 18 zemích Rady Evropy byla změna právního pohlaví bez sterilizace možná. Podle soudu zde však existoval trend (rozsudek ve věci *Garçon*, bod 124), který svým rozhodnutím přinutil následovat i ostatní státy. Pokud ale soud do diskuse na národní úrovni tímto způsobem zasáhne, přestává mít následná praxe států vypovídající hodnotu.

48. Z těchto důvodů Ústavní soud stojí na stanovisku, že případný prostor pro uvážení má stát široký. Zváží-li pak vše výše uvedené, má za to, že odmítnutím změnit stěžovatelovo rodné číslo do „neutrální“ podoby nedošlo k narušení spravedlivé rovnováhy dotčených zájmů ani k porušení pozitivních závazků plynoucích z čl. 8 Úmluvy.

49. Je pravda, že některé výše zmíněné úvahy musejí být do jisté míry upraveny, pohlédne-li Ústavní soud na stěžovatelův alternativní požadavek, tedy přiznání „ženského“

rodného čísla. Výsledek je však nakonec stejný. Není-li stěžovatel ženou a nepovažuje-li se za ženu, jeho zájem na tom, aby měl „ženskou“ podobu rodného čísla, je ještě nižší, než by tomu bylo u „neutrálního“ (či spíše „třetího“) rodného čísla. Zmizely by sice obtíže státu plynoucí z nutnosti zavést třetí kategorii rodných čísel, ale vyvstaly by obtíže nové. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 2/20 Ústavní soud vysvětlil, z jakých důvodů stát v rodných číslech eviduje pohlaví jednotlivců a proč má na tomto evidování zájem. Tento zájem by ovšem byl výrazně narušen, pokud by se „ženská“ rodná čísla dávala i lidem, u nichž ženské pohlaví nebylo zaznamenáno po narození, kteří úředně nejsou ženami a kteří se za ženy ani nepovažují – tedy lidem, kteří podle žádných myslitelných, objektivních či subjektivních, hledisek ženami nejsou. V tu chvíli by rozlišování mezi muži a ženami v rámci rodných čísel ztratilo jakýkoli smysl i vypovídací hodnotu. Navíc by nastaly zjevné rozpory mezi stěžovatelovým rodným číslem a údaji o jeho pohlaví. I v tomto případě má přitom stát široký prostor pro uvážení, neboť mezi smluvními stranami Úmluvy neexistuje shoda ohledně toho, zda má jednotlivec právo na přidělení rodného čísla (či srovnatelného identifikátoru), které by zachycovalo, že má pohlaví, které u něj nebylo zaznamenáno po narození, které není jeho úředním pohlavím a se kterým se ani vnitřně neidentifikuje. Proto i v tomto směru lze uzavřít, že stát by neporušil pozitivní závazky, které by případně plynuly z čl. 8 Úmluvy.

50. Ústavní soud již opakovaně zdůraznil, že posuzovaná věc se týká rodného čísla, nikoli úřední změny pohlaví. Změnou rodného čísla samo o sobě by ke změně pohlaví nedošlo a Ústavní soud by – i kdyby snad měl za to, že na to stěžovatel má ústavně zaručené právo – ani na základě posuzovaného návrhu vyvstanuvšího z řízení o změně rodného čísla neměl jak pro stěžovatele změnu pohlaví „zajistit“. Podoba rodného čísla se odvíjí od pohlaví, nikoli naopak. Přesto Ústavní soud jen pro úplnost dodává, že k porušení pozitivních závazků by dle jeho názoru nedošlo, ani kdyby o úřední změnu pohlaví v posuzované věci šlo.

51. Předně, kdyby šlo o změnu pohlaví, mohlo by teoreticky jít toliko o možnost „změny pohlaví“ z mužského na „neutrální“ (s čímž, jak je vysvětleno v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 2/20, česká úprava změny pohlaví vůbec nepočítá a nestanoví pro to ani žádná pravidla či podmínky, neboť § 29 odst. 1 občanského zákoníku řeší jen změnu pohlaví z ženského na mužské či naopak). Stěžovatel neustále zdůrazňoval, že je osobou „neutrálního“ pohlaví, která se nepovažuje ani za muže, ani za ženu. S tím šel i ke správním orgánům, přičemž jen v případě nutnosti, pokud nemůže být „neutrální“, je spíše ženou. Jak už ale Ústavní soud uvedl v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 2/20, řízení o změně rodného čísla neslouží a ani nemůže sloužit k tomu, aby se teprve v jeho rámci žadatelé rozhodovali, zda budou, resp. jsou mužem, ženou, nebo někým třetím či dalším, nýbrž směřuje pouze k cíli, kterým je evidence určité skutečnosti vztahující se k identifikaci fyzické osoby. Správní orgán nemůže při úvaze, zda zahájit řízení o změně rodného čísla, zkoumat, zda nastal „případ nutnosti“, a návrhové již tedy chce být, resp. je ženou [měl-li by i zde Ústavní soud provést „test“ dodržení pozitivních závazků, musel by zejména zdůraznit naprosto zásadní význam, který má pro stát evidování mužů a žen (viz k tomu opět nálezu sp. zn. Pl. ÚS 2/20), a narušení či spíše úplné popření tohoto významu, pokud by se ženou či mužem mohl stát kdokoli bez ohledu nejen na biologické charakteristiky, ale i na jeho vlastní vnímání sebe samého, a to včetně osob, které otevřeně prohlašují, že se s daným pohlavím vůbec neztotožňují; na takovém přístupu k pohlaví dosud v Radě Evropy shoda nepanuje a dle Ústavního soudu žádný takový závazek z Úmluvy neplyne].

52. V případě změny pohlaví z mužského na neutrální by zájem stěžovatele byl nepochybně vysoký, zároveň by ale byl velmi vysoký zájem státu, neboť celý právní řád je vystavěn na binárním přístupu k pohlaví, což není dáno ani tak volbou učiněnou veřejnou mocí, nýbrž respektováním přístupu celé české společnosti. Zakomponování třetího prvku by tak bylo mimořádně silným zásahem nejen do právního řádu, ale i vůbec do celého fungování společenského života v České republice. Veškeré oblasti, v nichž je nejen v právu rozlišováno

mezi muži a ženami, by musely být přehodnoceny a upraveny – jak konkrétně ale k takové soudem vyvolané změně přistupovat, to není příliš jasné. Jasně není ani to, zda by vůbec tato změna byla českou společností akceptována, zda by nevyvolala jen další společenské pnutí a zda by v konečném důsledku nevedla jen ke zhoršení postavení osob, v jejichž prospěch byla soudem vynucena. Ústavní soud se domnívá, že jde o morálně a eticky natolik citlivou otázkou, u které musí i přes význam, který může pro jednotlivce představovat, existovat velmi široký prostor pro uvážení států, což je jen potvrzeno tím, že v tomto směru nepanuje v členských státech Rady Evropy žádná shoda. I kdyby tak v posuzované věci šlo o úřední změnu pohlaví, stát by své pozitivní závazky plynoucí z čl. 8 Úmluvy tím, že by stěžovatelovo pohlaví nezměnil na „neutrální“, neporušil.

53. Lze tak už jen nad rámec poznamenat, že právní úprava změny pohlaví v České republice představuje akceptaci a kodifikaci dlouhodobé praxe, která i bez výslovné právní úpravy začala uznávat změnu právního pohlaví v důsledku operativní změny pohlaví, a to již v době, kdy to v řadě jiných členských států Rady Evropy bylo nemyslitelné. Jak přitom vyplývá z vyjádření obdržných v řízení vedeném pod sp. zn. Pl. ÚS 2/20, přední české odborné autority se shodují, že stávající legislativa změny pohlaví v České republice odpovídá současným medicínským potřebám.

VII. Závěr

54. Z uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížnost podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu jako nedůvodnou zamítl.

55. Ústavní soud takto rozhodl bez ústního jednání, protože od něho nebylo možné očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

56. Nálezy Ústavního soudu jsou závazné pro všechny orgány i osoby (čl. 89 odst. 2 Ústavy).

Č. 69**Nesprávné poučení o opravném prostředku; plný přezkum rozhodnutí o nepřipuštění změny žaloby odvolacím soudem
(sp. zn. III. ÚS 356/22 ze dne 7. června 2022)**

I. Je úkolem odvolacího soudu, aby v rámci řízení o odvolání proti rozhodnutí ve věci samé v plném rozsahu přezkoumal také rozhodnutí o nepřipuštění změny žaloby.

II. Nesprávným poučením o opravném prostředku krajský soud odňal stěžovatelce přístup k odvolacímu soudu, a porušil tak její právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a právo na spravedlivý proces zaručené čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

III. Řídila-li se proto stěžovatelka nesprávným poučením krajského soudu o nepřípustnosti odvolání, jež nebylo napraveno ani navazujícím rozhodnutím vrchního soudu, musí zde být nejprve zjednána náprava v podobě otevření možnosti odvolání k vrchnímu soudu ve vztahu k přezkumu výroku I usnesení krajského soudu, jímž byla připuštěna změna návrhu na nařízení předběžného opatření. Připuštěním změny návrhu byl redefinován předmět řízení, o němž bylo následně rozhodováno navazujícími výroky ústavní stížností napadeného rozhodnutí krajského soudu, což ovšem znamená, že rozhodnutí o změně návrhu mělo zásadní vliv na výsledek nyní posuzovaného případu.

Nález

Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků v senátu složeném z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) a soudců Ludvíka Davida a Jiřího Zemánka ve věci ústavní stížnosti stěžovatelky Kiwi.com, s. r. o., se sídlem Lazaretní 925/9, Brno, zastoupené JUDr. Petrem Břízou, LL.M., Ph.D., advokátem, se sídlem Klimentská 1216/46, Praha 1, proti usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 23. 11. 2021 č. j. 4 Cmo 165/2021-671 a usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 8. 9. 2021 č. j. 17 Nc 1/2021-291, za účasti Vrchního soudu v Olomouci a Krajského soudu v Brně jako účastníků řízení a společnosti RYANAIR DAC, se sídlem Airside Business Park, Swords, Co. Dublin, Irsko, zastoupené Mgr. Zdeňkem Beránkem, advokátem, se sídlem Karlovo nám. 671/24, Praha 1, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Usnesením Vrchního soudu v Olomouci ze dne 23. 11. 2021 č. j. 4 Cmo 165/2021-671 a usnesením Krajského soudu v Brně ze dne 8. 9. 2021 č. j. 17 Nc 1/2021-291 bylo porušeno právo stěžovatelky na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právo na spravedlivý proces zaručené čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a průběh předchozího řízení

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky a § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví označených usnesení Vrchního soudu v Olomouci a Krajského soudu v Brně, neboť má za to, že jimi byla porušena její základní práva zaručená čl. 11 odst. 1, čl. 26 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Jak vyplynulo z ústavní stížnosti a přiložených listin, shora rubrikovaným usnesením Krajský soud v Brně (dále jen „krajský soud“) připustil změnu návrhu ve smyslu podání vedlejší účastnice řízení ze dne 3. 9. 2021 (výrok I). Krajský soud dále zamítl návrh na nařízení předběžného opatření, kterým by stěžovatelce byla uložena povinnost zdržet se poskytování osobám, kterým prostřednictvím webu kiwi.com zprostředkovává uzavření smlouvy o letecké přepravě s vedlejší účastnicí řízení, následující informace: „Některé letecké společnosti vám za odbavení na letišti mohou účtovat poplatek. Budete se tak pravděpodobně muset odbavit na letišti a zaplatit poplatek, který si letecká společnost může účtovat.“ (výrok II). Krajský soud dále nařídil předběžné opatření, kterým stěžovatelce uložil povinnost zdržet se předávání vedlejší účastnici osobních údajů osob, kterým prostřednictvím webu kiwi.com zprostředkovala uzavření smlouvy o letecké přepravě s vedlejší účastnicí, o e-mailové adrese, bydlišti a platební kartě ve znění, ve kterém tyto osoby své osobní údaje stěžovatelce neposkytly (výrok III), a zamítl návrh na nařízení předběžného opatření, kterým by stěžovatelce byla uložena povinnost odstranit závadný stav opravou osobních údajů osob, kterým prostřednictvím webu kiwi.com zprostředkovala uzavření smlouvy o letecké přepravě s vedlejší účastnicí, o e-mailové adrese a o platební kartě, které vedlejší účastnici předala ve znění, ve kterém tyto osoby své osobní údaje stěžovatelce neposkytly (výrok IV).

3. K odvolání stěžovatelky i vedlejší účastnice řízení ve věci rozhodoval Vrchní soud v Olomouci (dále jen „vrchní soud“), který ústavní stížností napadeným usnesením rozhodnutí krajského soudu v rozsahu odvoláním napadených výroků II, III a IV potvrdil.

II. Argumentace stěžovatelky

4. Stěžovatelka s těmito závěry obecných soudů nesouhlasí a napadá je ústavní stížností, v níž předně navrhuje odklad vykonatelnosti napadených rozhodnutí, neboť má za to, že „výkon usnesení, jež bylo potvrzeno rozhodnutím odvolacího soudu, znamená pro stěžovatelku nepoměrně větší újmu, než jaká při odložení vykonatelnosti může vzniknout vedlejší účastnici“.

5. Stěžovatelka dále předkládá argumentaci, kterou v podstatných rysech uplatnila již v předchozím řízení, tudíž uvádí, že předběžné opatření vůbec nemělo být vydáno, jelikož pro to nebyly splněny procesní podmínky. V tomto ohledu upřesňuje, že krajský soud měl k návrhu vedlejší účastnice přistupovat jako k novému návrhu, tj. neměl připustit změnu původního návrhu postupem podle ustanovení § 95 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „o. s. ř.“). Pokud by soud správně posoudil návrh jako nový, pak měla vedlejší účastnice složit jistotu podle ustanovení § 75b o. s. ř. a uhradit soudní poplatek podle zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, což však neučinila.

6. Stěžovatelka rovněž namítá, že v nyní posuzované věci nejsou splněny podmínky pro nařízení předběžného opatření a není zde dána potřeba zatímní úpravy poměrů účastníků, přičemž zdůrazňuje, že vedlejší účastnice se návrhem pokouší změnit dlouhodobý stav, který trvá již více než devět let. Nesouhlasí s tím, že by důvodem zatímní úpravy poměrů mělo být

vypuknutí pandemie onemocnění covid-19. Má rovněž za to, že se obecné soudy dostatečně nezabývaly potřebou zatímní úpravy poměrů a tuto potřebu náležitě neodůvodnily. Uvádí, že výrok III usnesení krajského soudu jí znemožňuje poskytovat služby a vykonávat podnikatelskou činnost, a představuje tak přímý zásah do ústavně zaručeného práva na podnikání, přičemž tento zásah nepovažuje za přiměřený a dostatečně odůvodněný. S odkazem na znalecký posudek uvádí, že škody způsobené ústavní stížností napadenými rozhodnutími se pohybují v relaci stovek milionů korun.

7. Stěžovatelka je dále toho názoru, že obecné soudy dospěly k nesprávným skutkovým zjištěním a na základě těchto nesprávných skutkových zjištění založily své závěry pro nařízení předběžného opatření. Nesprávná skutková zjištění spočívají zejména v tom, že není pravda, že stěžovatelka poskytuje vedlejšímu účastníkovi nepřesné údaje zákazníků či že postup stěžovatelky odporuje nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 ze dne 27. 4. 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES (dále jen „GDPR“). Upřesňuje, že vedlejší účastníci předává kontaktní e-mailovou adresu a platební údaje na základě zmocnění cestujících, kteří se rozhodli zakoupit letenku prostřednictvím stěžovatelky, přičemž tyto údaje nejsou nijak zkreslené ani nepřesné a jsou vytvořeny a předány z instrukce konečných zákazníků. Obecné soudy dále dospěly k nesprávným skutkovým zjištěním, když uzavřely, že stěžovatelka poskytuje službu zákaznické podpory pouze zákazníkům s placeným tarifem či balíčkem služeb a z tohoto závěru nesprávně dovodily neplnění závazků vyplývajících z právních předpisů.

8. Stěžovatelka v závěru svého podání uvádí, že „obecné soudy vykládaly právo EU pouze na základě vlastního výkladu, aniž by jim bylo známo stanovisko Soudního dvora EU, který je jedinou rozhodující autoritou pro výklad práva EU“. Zdůrazňuje, že se obecné soudy měly v daném případě obrátit na Soudní dvůr Evropské unie s předběžnou otázkou, což dokládá odkazem na recentní relevantní judikaturu tohoto soudního orgánu.

III. Vyjádření účastníků řízení a vedlejší účastnice řízení, replika stěžovatelky

9. Ústavní soud vyžádal spis a vyjádření vrchního soudu, krajského soudu i vedlejší účastnice řízení.

10. Krajský soud označil ústavní stížnost za nedůvodnou. V odkazu na ústavní stížností napadené rozhodnutí zdůraznil, že řádně odůvodnil, proč zásah do základních práv stěžovatelky vyvolaný předběžným opatřením považoval za přiměřený. Dále uvedl, že nerozhodoval o totožném nároku, jak uvádí stěžovatelka, přičemž nynější rozhodnutí odlišil od svého předchozího rozhodnutí o předběžném opatření (srov. usnesení ze dne 5. 1. 2021 č. j. 17 Nc 1/2021-25, ve spojení s usnesením vrchního soudu ze dne 17. 3. 2021 č. j. 4 Cmo 38(2021-177), jež bylo zrušeno Ústavním soudem [srov. nález sp. zn. II. ÚS 1440/21 ze dne 23. 8. 2021 (N 142/107 SbNU 174); veškerá judikatura Ústavního soudu je dostupná též na <https://nalus.usoud.cz>]. Krajský soud rovněž zopakoval, proč připustil změnu návrhu na nařízení předběžného opatření, a závěrem se odmítavě vyjádřil ke stěžovatelkou navrhanému odkladu vykonatelnosti ústavní stížností napadeného rozhodnutí.

11. Vrchní soud ve shodě s krajským soudem popřel, že by napadenými rozhodnutími byla uložena totožná povinnost jako předchozími rozhodnutími, jež byla zrušena shora citovaným nálezem zdejšího soudu. Ohradil se též proti tvrzení stěžovatelky, že by krajský soud v této věci nepožadoval složení jistoty. Vrchní soud ve vztahu k dalším námitkám odkázal na obsah (svého) stěžovaného rozhodnutí (srov. body 35, 36 a 38).

12. Taktéž vedlejší účastnice řízení vyjádřila názor, že „pro opakovanou ingerenci Ústavního soudu v téže věci nejsou dány zákonné důvody, a to zejména pro podstatnou změnu stavu řízení oproti stavu před vydáním nálezu ze dne 23. 8. 2021“. Upřesnila, že její návrh na předběžné opatření byl v podstatné části zamítnut, z čehož dovozuje, že obecné

soudy v napadených rozhodnutích respektovaly pokyny Ústavního soudu vyplývající ze shora citovaného nálezu. Vedlejší účastnice se v reakci na argumentaci stěžovatelky vyjádřila rovněž k obchodní realitě jejích vztahů se stěžovatelkou, byť tuto část stížnostní argumentace označila za irelevantní. Vedlejší účastnice se dále vyjádřila k procesním podmínkám vydání předběžného opatření, přičemž se ztotožnila se závěrem obecných soudů, že změna návrhu může být připuštěna rovněž v případě nařízení předběžného opatření, resp. přisvědčila, že její návrh nebylo možné považovat za návrh nový. Následně vyjádřila přesvědčení, že v daném případě byla dána potřeba zatímní úpravy poměrů účastníků a vymezila se vůči názoru stěžovatelky, že obecné soudy nedostatečně odůvodnily, v čem spatřují protiprávnost jednání stěžovatelky. Vedlejší účastnice se vyjádřila rovněž k požadavku přiměřenosti nařízeného předběžného opatření, když mj. odkazuje na judikaturu Nejvyššího soudu (srov. rozsudek ze dne 31. 8. 2021 sp. zn. 23 Cdo 2793/2020) týkající se vztahu mezi úpravou nekalé soutěže a právem podnikat. V závěru svého vyjádření vedlejší účastnice rozporuje názor stěžovatelky, dle něhož obecné soudy pochybily tím, že se v daném řízení neobrátily na Soudní dvůr s předběžnou otázkou. V tomto ohledu zejména stěžovatelce vytýká, že nespecifikuje, jaká otázka práva Evropské unie měla být v daném řízení nejasná. Vedlejší účastnice shrnuje, že obecné soudy při nařízení předběžného opatření nezasáhly do základních práv stěžovatelky, jež – dle názoru vedlejší účastnice – pouze opakuje námitky, které již uplatnila v průběhu předchozího řízení.

13. Stěžovatelka v replice uvedla, že obecné soudy dostatečně neřešily jeden z klíčových aspektů jejího podnikatelského modelu. Vyjádřila přesvědčení, že si obecné soudy nadále neuvědomují zásadní a pro stěžovatelku nepříznivý dopad nařízeného předběžného opatření, které jí znemožňuje výkon podnikatelské činnosti. Zopakovala, že procesním postupem obecných soudů (připuštěním změny návrhu) byly flagrantním způsobem porušeny zásady spravedlivého procesu. Stěžovatelka rovněž zdůraznila, že obecné soudy neprokázaly či neodůvodnily potřebu zatímní úpravy poměrů účastníků řízení, přičemž se vymezila zejména vůči argumentu, že její postup (předávání osobních údajů o cestujících) odporuje GDPR. V tomto ohledu uvedla, „že je ve smluvním vztahu nikoliv s vedlejší účastnicí řízení, ale se svými zákazníky. Je tedy na jejich svobodné vůli, co si mezi sebou ujednají. A to včetně údajů, které zákazník chce, aby stěžovatelka předala dopravcům [...] Právě poskytování osobních údajů cestujících vedlejší účastnici proti vůli cestujících (kteří své údaje záměrně poskytují pouze stěžovatelce a instruují ji, aby leteckým dopravcům předávala takové údaje, na kterých se se stěžovatelkou dohodli) by přitom vedlo k porušení nařízení GDPR“. Stěžovatelka závěrem opětovně vyjádřila přesvědčení, že rozhodnutí obecných soudů porušují její ústavně zaručená práva, a proto musí být zrušena.

IV. Splnění podmínek řízení

14. Ústavní soud předně posuzoval splnění procesních podmínek řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž bylo vydáno napadené rozhodnutí, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena advokátem podle § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*; srov. dále).

V. Vlastní posouzení věci Ústavním soudem

15. Po prostudování ústavní stížnosti, vyžádaného spisu, zaslaných vyjádření a repliky stěžovatelky dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná. Ústavní soud se přitom zaměřil na otázku odvolacího přezkumu rozhodnutí o připuštění změny návrhu (výrok I usnesení krajského soudu) a s tím související poučovací povinnosti o možnosti podání odvolání proti takovému rozhodnutí.

16. Ústavní soud stručně uvádí, že jedním ze základních pojmových znaků ústavní stížnosti jakožto prostředku ochrany ústavně zaručených základních práv je její subsidiarita. Ústavní stížnost lze zpravidla podat pouze tehdy, vyčerpali-li navrhovatel ještě před jejím podáním všechny prostředky, které mu zákon k ochraně práva poskytuje (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu). To se ovšem v posuzované věci striktně vzato nestalo.

17. Jak totiž vyplývá z rekapitulace předchozího řízení, krajský soud připustil změnu návrhu na nařízení předběžného opatření (výrok I) a současně stěžovatelku poučil, že proti tomuto výroku není odvolání přípustné, což odůvodnil odkazem na ustanovení § 202 odst. 1 písm. d) o. s. ř. Stěžovatelka následně napadla rozhodnutí krajského soudu toliko co do výroku III, přičemž ovšem ve svém odvolání namítla, „že soud prvního stupně připustil změnu původního petitu návrhu na vydání předběžného opatření v rozporu s občanským soudním řádem“ (srov. usnesení vrchního soudu, bod 7; spis, č. I. 471).

18. Vrchní soud následně vycházel ze stejných úvah, když zopakoval, že účastnice řízení odvoláním nenapadly výrok I (vedlejší účastnice řízení napadla toliko výroky II a IV), přičemž obdobně jako krajský soud zdůraznil, že odvolání proti tomuto výroku ani není možné. K námitkám stěžovatelky, jež se týkaly připuštění změny návrhu na nařízení předběžného opatření, pak poznamenal (srov. usnesení vrchního soudu, bod 30), že „pokud odpůrkyně v rámci svého odvolání uvádí, že soud prvního stupně neměl připustit změnu návrhu na vydání předběžného opatření, neboť se fakticky jednalo o nový návrh bez nově složené jistoty k zajištění náhrady škody nebo jiné újmy, která by vznikla předběžným opatřením, odvolací soud se těmito námitkami nezabýval, neboť rozhodnutí soudu prvního stupně v té části, kterou byla připuštěna změna návrhu na nařízení předběžného opatření, již nabylo právní moci“.

19. Obecné soudy zde však pochybily, neboť nerespektovaly závěr plynoucí ze stanoviska pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 43/16 ze dne 15. 11. 2016 (ST 43/83 SbNU 933; 394/2016 Sb.), z něhož vyplývá, že je úkolem odvolacího soudu, aby v rámci řízení o odvolání proti rozhodnutí ve věci samé v plném rozsahu přezkoumal také rozhodnutí o nepřipuštění změny žaloby (srov. bod 17 stanoviska).

20. Ústavní soud by přitom považoval za značně formalistické, pokud by tento závěr neměl být aplikován rovněž ve vztahu k rozhodnutím o předběžném opatření, a to s odůvodněním, že se nejedná o rozhodnutí ve věci samé. Ústavní soud má tedy za to, že právní závěr plynoucí z citovaného stanoviska je plně použitelný rovněž v rámci řízení o vydání předběžného opatření.

21. Převedení na okolnosti nyní posuzovaného případu to znamená, že konkluze krajského a vrchního soudu by mohly být správné jedině tehdy, bylo-li by o ne/připuštění změny návrhu na nařízení předběžného opatření rozhodováno samostatným procesním usnesením. V nyní posuzovaném případě však byla procesní situace zcela jiná, neboť – jak již vyplývá z provedené rekapitulace – o změně návrhu bylo rozhodováno až v rámci rozhodnutí o předběžném opatření. Ústavní soud v tomto ohledu a nad rámec předchozích úvah uvádí, že toto řešení není „procesně šťastné“, neboť i v případě předběžných opatření je žádoucí, aby byl předmět řízení postaven najisto ještě před vynesením samotného rozhodnutí, byť se tedy jedná o rozhodnutí mající toliko předběžnou povahu. Přiměřeně tak lze odkázat na závěry Nejvyššího soudu potvrzující, že jde o vadu řízení, připustí-li soud změnu žaloby ve smyslu § 95 o. s. ř. až v rozsudku, jímž o změněné žalobě současně rozhodne (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 10. 2009 sp. zn. 29 Cdo 1441/2007).

22. Z předchozích odstavců vyplývá, že v této konkrétní věci, v níž stěžovatelka brojí proti rozhodnutím o nařízení předběžného opatření, bylo *ex lege* přípustné odvolání, v jehož rámci by byla v plném rozsahu přezkoumána rovněž otázka připuštění změny návrhu, kteréžto odvolání však stěžovatelka – v důsledku chybného poučení krajského soudu – nepodala.

23. Ústavní soud proto zohledňuje, že stěžovatelka – jak již bylo řečeno výše – jednala zcela v souladu s poučením, které jí poskytl v závěru ústavní stížností napadeného usnesení krajský soud. Stěžovatelka sice byla zastoupena advokátem, který měl vědět, že v dané věci mohl být nedostatek poučení zhojen odvoláním podaným v prodloužené době tří měsíců (srov. ustanovení § 204 odst. 2 o. s. ř.), z pohledu ústavního přezkumu je však nutné akcentovat judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, podle níž nelze klást k tíži stěžovatele pochybení soudu při poučení o opravném prostředku, jestliže z něj stěžovatel vyšel (srov. např. rozsudek *Gajtani proti Švýcarsku* ze dne 9. 9. 2014 č. 43730/07, body 61–77, včetně konkurenčního stanoviska soudců Lemmense, Kurise a Spana; z literatury srov. Kmec, J., Kosař, D., Kratochvíl, J., Bobek, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 663–664). Odmítnutí stěžovatelčiny stížnosti pro nepřipustnost, a to v části, jíž brojí právě proti připuštění změny návrhu na nařízení předběžného opatření, by tak znamenalo porušení jejího práva na přístup k soudu podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

24. Vzhledem k tomu, že se stěžovatelka řídila nesprávným poučením krajského soudu o nepřipustnosti odvolání, jež nebylo napraveno ani navazujícím rozhodnutím vrchního soudu, musí zde být nejprve zjednána náprava v podobě otevření možnosti odvolání k vrchnímu soudu ve vztahu k přezkumu výroku I usnesení krajského soudu, jímž byla připuštěna změna návrhu na nařízení předběžného opatření. Připuštěním změny návrhu byl redefinován předmět řízení, o němž bylo následně rozhodováno navazujícími výroky ústavní stížností napadeného rozhodnutí krajského soudu, což ovšem znamená, že rozhodnutí o změně návrhu mělo zásadní vliv na výsledek nyní posuzovaného případu [srov. přiměřeně nálezy sp. zn. I. ÚS 1820/18 ze dne 26. 9. 2018 ve znění opravného usnesení ze dne 23. 10. 2018 (N 161/90 SbNU 607) nebo nálezy sp. zn. II. ÚS 3976/17 ze dne 24. 4. 2018 (N 81/89 SbNU 231) a zde citovanou judikaturu v bodě 18].

25. Ústavní soud připomíná, že povinnost poskytnout řádné poučení účastníkům řízení o procesních právech a povinnostech vyplývá jak z ustanovení § 5 o. s. ř., tak z čl. 36 odst. 1 Listiny a je naplněním jednoho ze základních předpokladů práva na spravedlivý proces, totiž práva na přístup k soudu (k vyšší přezkumné instanci) podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Nesprávným poučením krajský soud odňal stěžovatelce přístup k odvolacímu soudu, a porušil tak její právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a právo na spravedlivý proces zaručené čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Tento nedostatek přitom nenapravit ani vrchní soud (např. tím, že by se věcně zabýval námitkami stěžovatelky týkajícími se připuštění změny návrhu na nařízení předběžného opatření).

26. Ústavní soud přistoupil k uplatnění své kasační pravomoci přesto, že nesprávnost poučení v usnesení krajského soudu nebyla stěžovatelkou namítána, neboť při rozhodování o ústavní stížnosti je vázán pouze petitem podaného návrhu (který směřuje proti všem výrokům usnesení krajského soudu) a není omezen pouze na posouzení v ní obsažené ústavněprávní argumentace, takže jí může vyhovět i z jiných důvodů [srov. např. nálezy sp. zn. III. ÚS 232/96 ze dne 19. 12. 1996 (N 142/6 SbNU 545)].

27. Ústavní soud zdůrazňuje, vázán principem subsidiarity ústavní stížnosti a minimalizací zásahů do rozhodovací činnosti obecných soudů, že se zatím nemůže zabývat predestřenými námitkami stěžovatelky věcně.

VI. Závěr

28. Ústavní soud uzavírá, že krajský i vrchní soud svými usneseními porušily základní ústavně zaručené právo stěžovatelky na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a právo na spravedlivý proces zaručené čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

29. Ústavní soud proto z výše uvedených důvodů ústavní stížnosti vyhověl podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu a podle § 82 odst. 3 písm. a) tohoto zákona usnesení krajského i vrchního soudu zrušil.

30. Úkolem krajského soudu bude rozhodnout ve věci znovu a zejména poučit stěžovatelku o možnosti podání odvolání rovněž proti výroku, jímž byla připuštěna změna návrhu na nařízení předběžného opatření. Úkolem vrchního soudu pak bude, aby v rámci případného řízení o odvolání proti rozhodnutí o nařízení předběžného opatření v plném rozsahu přezkoumal také část rozhodnutí o připuštění změny žaloby.

31. Jen pro úplnost Ústavní soud uvádí, že samostatně nerozhodoval o návrhu na odklad vykonatelnosti napadených rozhodnutí, neboť by to bylo za situace, kdy rozhodl bez zbytečného prodlení o samotné ústavní stížnosti, zjevně neúčelné.

Č. 70

Povinnost odvolacího soudu poskytnout účastníkům řízení prostor vyjádřit se k odlišnému právnímu názoru, než který zastávala předchozí instance (sp. zn. II. ÚS 3257/21 ze dne 13. června 2022)

Odchýlit se od závěrů předchozích instancí není obecnému soudu zapovězeno, takový postup však vyžaduje, aby účastníci řízení byli seznámeni s možným odlišným hmotněprávním posouzením, a byla jim tak umožněna adekvátní reakce za účelem zaujetí svého procesního postoje k situaci, která doposud nebyla zvažována. Jestliže odvolací soud v napadeném rozsudku dospěl k závěru o věcné nesprávnosti rozsudku nalézacího soudu, avšak na základě právního názoru odlišného od názoru nalézacího i dovolacího soudu, přičemž tento svůj názor účastníkům nesdělil a neposkytl jim možnost se k němu vyjádřit, porušil tím základní právo účastníků na soudní ochranu a jejich právo vyjádřit se ke všem prováděným důkazům, zaručené v čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Davida Uhlíře, soudce Ludvíka Davida a soudkyně zpravodajky Milady Tomkové o ústavní stížnosti a) JUDr. Jana Täubela, LL.M., a b) Daniely Täubelové, obou zastoupených Mgr. Radomilem Kožuským, advokátem, sídlem Sokolovská 68/105, Praha 8 – Karlín, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. října 2021 č. j. 24 Cdo 1826/2021-758 a rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci ze dne 15. dubna 2021 č. j. 29 Co 261/2018-652, spojené s návrhem na odklad vykonatelnosti, za účasti Nejvyššího soudu a Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci jako účastníků řízení a 1) České republiky – Státního pozemkového úřadu, sídlem Husinecká 1024/11a, Praha 3 – Žižkov, a 2) Richarda Vítka, zastoupeného Mgr. Ivanem Fryčem, advokátem, sídlem Květinová 2579/23, Praha 3 – Žižkov, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 18. října 2021 č. j. 24 Cdo 1826/2021-758 a rozsudkem Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci ze dne 15. dubna 2021 č. j. 29 Co 261/2018-652 byla porušena základní práva stěžovatelů zaručená v čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. října 2021 č. j. 24 Cdo 1826/2021-758 a rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci ze dne 15. dubna 2021 č. j. 29 Co 261/2018-652 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Stěžovatelé se ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) domáhají zrušení shora uvedených soudních rozhodnutí s tvrzením, že

jimi došlo k porušení jejich práva na soudní ochranu podle čl. 36 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a práva na spravedlivý proces dle čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, a to jednak samostatně a jednak ve spojení s čl. 38 odst. 2 Listiny a čl. 11 Listiny. Rovněž došlo dle mínění stěžovatelů k porušení čl. 95 Ústavy a čl. 2 odst. 3 Ústavy ve spojení s čl. 2 odst. 2 Listiny. Současně stěžovatelé navrhují dle § 79 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), aby Ústavní soud odložil vykonatelnost napadených rozhodnutí.

2. Jak vyplynulo z ústavní stížnosti a vyžádaného soudního spisu, stěžovatelé v září 2016 s doplněním v lednu 2017 žádali vedlejší účastníci řízení 1) o převod pozemku parc. č. X1, k. ú. Janov nad Nisou, ve výměře 761 m² (dále jen „Původní pozemek“). V této souvislosti ji upozornili na své předkupní právo k Původnímu pozemku. Vedlejší účastnice 1) nicméně v listopadu 2016 uzavřela nájemní smlouvu na dobu neurčitou s vedlejším účastníkem 2) k Původnímu pozemku a v dubnu 2017 Původní pozemek rozdělila na pozemky parc. č. X1 ve výměře 728 m² (dále jen „Velký oddělený pozemek“) a pozemek parc. č. X2 ve výměře 33 m² (dále jen „Malý oddělený pozemek“) v k.ú. Janov nad Nisou. V červenci 2017 vedlejší účastnice 1) uzavřela kupní smlouvu o převodu Velkého odděleného pozemku ve prospěch vedlejšího účastníka řízení 2). V srpnu 2017 stěžovatelé uplatnili u vedlejší účastnice 1) předkupní právo k Původnímu pozemku. Posléze podali žalobu, jíž se domáhali určení, že Původní pozemek před rozdělením je ve vlastnictví vedlejší účastnice řízení 1).

3. Okresní soud v Jablonci nad Nisou (dále jen „okresní soud“) dospěl v rozsudku ze dne 19. 7. 2018 č. j. 11 C 166/2017-249 k závěru, že tato kupní smlouva je neplatná pro rozpor s § 6 odst. 1 písm. a) zákona č. 503/2012 Sb., o Státním pozemkovém úřadu a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o SPÚ“), a žalobě vyhověl. Shledal existenci naléhavého právního zájmu stěžovatelů na navrhovaném určení, neboť jde z jejich pohledu o legitimní způsob k ochraně jejich předkupního práva za situace, kdy jeho realizace by jinak byla ohrožena. Krajský soud v Ústí nad Labem – pobočka v Liberci (dále jen „krajský soud“) rozsudek okresního soudu potvrdil, kupní smlouvu shledal neplatnou pro rozpor tentokrát s § 10 zákona o SPÚ. Vedlejší účastnice 1) podala proti tomuto rozhodnutí dovolání.

4. Nejvyšší soud rozsudkem ze dne 28. 7. 2020 č. j. 24 Cdo 47/2020-441 zrušil rozsudek krajského soudu a vrátil mu věc k dalšímu řízení. Upozornil, že při posuzování platnosti kupní smlouvy se krajský soud nevypořádal s argumentací vedlejší účastnice 1) ohledně skutečnosti, že vedlejší účastník 2) představuje oprávněného uživatele dle metodického pokynu Státního pozemkového úřadu k zákonu o SPÚ. Bylo povinností krajského soudu na ni reagovat a případně vysvětlit, proč s ní nesouhlasí.

5. Krajský soud napadeným rozhodnutím změnil rozsudek okresního soudu tak, že žalobu stěžovatelů zamítl. V návaznosti na rozsudek Nejvyššího soudu dospěl k závěru, že § 10 zákona o SPÚ svědčí stěžovatelům i vedlejšímu účastníkovi řízení 2) jako spoluvlastníkům stavby nacházející se na Malém odděleném pozemku a jako uživatelům tohoto pozemku z věcného břemene. Při absenci pravidel pro případ více zájemců dle zákona o SPÚ se krajský soud rozhodl nově zvažovat, zda by byl u stěžovatelů dán právní zájem na určení právního vztahu, i kdyby vedlejší účastnice řízení 1) před uzavřením kupní smlouvy vstoupila do jednání s nimi. Dospěl k závěru, že vedlejší účastnice 1) pochybila, když při vyřizování požadavku stěžovatelů (sub 2) nevstoupila do jednání s nimi a vedlejším účastníkem 2), z vlastní iniciativy Původní pozemek rozdělila a následně kupní smlouvou převedla na vedlejšího účastníka 2) Velký oddělený pozemek. Tento vadný postup krajský soud sám nahradil a zjistil, že stěžovatelé na rozdíl od vedlejšího účastníka 2) neměli zájem o spoluvlastnictví Malého odděleného pozemku a své předkupní právo k němu řádně neuplatnili podle § 10 odst. 3 zákona o SPÚ. K nabytí Malého odděleného pozemku

a Původního pozemku do výlučného vlastnictví podle § 10 odst. 3 zákona o SPÚ nemohlo dojít, protože s tím vedlejší účastník 2) nesouhlasil. Stěžovatelé ani určení vlastnictví k Malému oddělenému pozemku žalobou nežádali a takovou žádost u vedlejší účastnice 1) nevznegli. Tím pádem nemohli nabýt samostatně do výlučného vlastnictví Původní pozemek. Na jejich straně tudíž není dán právní zájem na určení vlastnického práva.

6. Nejvyšší soud napadeným usnesením dovolání stěžovatelů odmítl, neboť se jim nepodařilo založit přípustnost dovolání. Primárním důvodem pro změnu rozsudku okresního soudu ze strany krajského soudu byla absence naléhavého právního zájmu dovolatelů na jimi požadované věcné právní deklaraci k nemovitému majetku. Nejednalo se tedy o otázky dosud nevyřešené v rozhodovací praxi dovolacího soudu. Dále stěžovatelé brojili proti skutkovým zjištěním, která však v dovolacím řízení nelze nijak revidovat. Přípustnost dovolání nezaložil ani odkazovaný náleze Ústavního soudu.

II. Argumentace stěžovatelů

7. Stěžovatelé napadají řadu dílčích skutkových zjištění [např. tvrzení krajského soudu o tom, že určení vlastnictví k Oddělenému pozemku nežádali žalobou ani žádostí u vedlejší účastnice řízení 1)] i právních závěrů (např. nutnost výslovného souhlasu druhého spoluvlastníka k převodu pozemku do výlučného vlastnictví dalšího spoluvlastníka).

8. Především však stěžovatelé upozorňují s odkazem na judikaturu Ústavního soudu na překvapivost, nepředvídatelnost a náhlu změnu závěrů krajského soudu. Nejvyšší soud založil svůj rušící rozsudek ze dne 28. 7. 2020 na absenci úvah krajského soudu ohledně platnosti kupní smlouvy dle zákona o SPÚ. Následně však bez odpovídajícího dokazování změnil svůj názor v dané věci, aniž s ním byli stěžovatelé obeznámeni. Stěžovatelé legitimně očekávali, že se vypořádá s pojmem „oprávněného uživatele“ dle § 10 zákona o SPÚ, což neučinil. Místo toho v rozporu se skutkovým stavem uvedl, že předkupní právo stěžovatelů nebylo uplatněno řádně a nebyl prokázán jejich naléhavý právní zájem na určení vlastnictví. Krajský soud pouze přečetl stanoviska předložená na základě obecně znějící výzvy dle § 118a odst. 1 a 3 o. s. ř. a neseznámil je se svým právním názorem. Porušil tak ústavní principy dokazování, kam spadá požadavek na adekvátní přehodnocování důkazů ze strany soudů vyšších instancí, zásada ústnosti a přimosti soudního řízení.

9. Dále stěžovatelé krajskému soudu vytýkají i nepřiléhavé odůvodnění tvrzení o nedostatku naléhavého právního zájmu, nevypořádání se s argumenty o neplatnosti kupní smlouvy a nepřesvědčivou argumentaci ohledně jejich předkupního práva.

10. Stěžovatelé rovněž namítají, že Nejvyšší soud posoudil jejich dovolání příliš formalisticky jako nepřípustné, čímž došlo k odepření spravedlnosti. Stěžovatelé brojili nejenom co do skutkových zjištění, ale rovněž co do právní otázky posuzování naléhavého právního zájmu a řádného uplatnění předkupního práva. Nejvyšší soud nevěnoval pozornost dovolacím námitkám poukazujícím na závažné procesní vady, jako je formulace žalobního petitu či neprovedení žádných důkazů k vyvození nových závěrů.

III. Vyjádření účastníků řízení a replika stěžovatelů

11. Krajský soud zcela odkázal na napadený rozsudek s tím, že ústavně zaručená práva stěžovatelů nebyla porušena.

12. Nejvyšší soud uvedl, že ve svém rozhodnutí vyložil, proč dovolání nesplňovalo podmínky přípustnosti. K vadám řízení se přihlíží, je-li dovolání přípustné. Stejně tak námitky vůči porušení ústavně zaručených práv nezabývají stěžovatele povinnosti řádně vymezit předpoklady přípustnosti dovolání. Stěžovatelé přitom uplatnili dvě obsahově protichůdné varianty předpokladu přípustnosti dovolání a dále vymezili přípustnost dovolání otázkami, na kterých napadené rozhodnutí primárně nezáleželo. Ústavní stížnost má být proto odmítnuta jako zjevně neopodstatněná.

13. Vedlejší účastnice řízení 1) rekapitulovala průběh řízení, zopakovala závěry obecných soudů a uzavřela, že podaná ústavní stížnost není důvodná.

14. Vedlejší účastník řízení 2) se domnívá, že rozsudkem Nejvyššího soudu došlo ke zhojení dřívějšího chybného postupu soudů vůči němu. Navazující rozhodnutí pouze napravila nezákonný stav. Postavení oprávněného uživatele stěžovatelům nikdy nepřislušelo a v řízení neprokázali svůj naléhavý právní zájem. K zásahu do jeho práva vlastnit majetek nemohlo dojít, protože Původní pozemek nikdy nevlastnil. Stejně tak mu nenáleží předkupní právo. Obecné soudy svá rozhodnutí následně řádně odůvodnily, ústavní stížnost by proto měla být zamítnuta.

15. Stěžovatelé ve své replice vysvětlují, že uplatněné protichůdné podmínky přípustnosti dovolání zhojili doplňujícím podáním zaslaným v zákonné lhůtě. Náležitě vymezili i dovolací důvod. Při posuzování otázky naléhavého právního zájmu se Nejvyšší soud odchýlil od rozhodovací praxe Ústavního soudu [např. nález sp. zn. I. ÚS 1440/14 ze dne 11. 7. 2017 (N 118/86 SbNU 53)], což postačí k tomu, že mělo být dovolání posouzeno jako přípustné. Dále stěžovatelé opakují, že krajský soud nerespektoval žalobní petit uvedený v žalobě, což vedlo k protiústavnímu závěru o nedostatku naléhavého právního zájmu stěžovatelů. Naplnění naléhavého právního zájmu nebylo nikdy předtím ze strany obecných soudů rozporováno.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

16. Ústavní soud se nejprve zabýval tím, zda jsou splněny procesní předpoklady řízení o ústavní stížnosti. Dospěl k závěru, že proti napadeným soudním rozhodnutím byla ústavní stížnost podána včas oprávněnými stěžovateli, kteří byli účastníky řízení, v němž byla vydána tato soudní rozhodnutí, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelé jsou právně zastoupeni v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*), neboť vyčerpali všechny zákonné procesní prostředky k ochraně jejich práva.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

17. Ústavní soud po posouzení napadených rozhodnutí a vyžádaného soudního spisového materiálu shledal, že ústavní stížnost je důvodná.

18. Jednou z ústavních zásad práva na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1, resp. čl. 38 odst. 2 Listiny) je princip předvídatelnosti soudního rozhodnutí, resp. zákaz vydání překvapivého rozhodnutí. Podle judikatury Ústavního soudu se o překvapivé rozhodnutí jedná mimo jiné tehdy, pokud účastníci řízení nedostanou příležitost vyjádřit se k odlišnému hodnocení důkazů [nález sp. zn. III. ÚS 1980/13 ze dne 9. 1. 2014 (N 1/72 SbNU 23), rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz>] nebo k odlišnému právnímu hodnocení [nález sp. zn. I. ÚS 777/07 ze dne 31. 7. 2008 (N 134/50 SbNU 181)]. Zákaz překvapivých rozhodnutí však přitom neznamená, že by účastníci řízení měli vždy znát závěry soudu ještě předtím, než soud vynese rozhodnutí [nález sp. zn. I. ÚS 451/11 ze dne 11. 1. 2012 (N 8/64 SbNU 77)]. Znamená však, že účastníci řízení musejí mít možnost účinně argumentovat ve vztahu ke všem otázkám, na jejichž řešení bude rozhodnutí soudu spočívat [nález sp. zn. I. ÚS 2315/15 ze dne 12. 4. 2016 (N 64/81 SbNU 99)]. Účastníkům řízení má být zřejmé, které otázky jsou pro řešení věci relevantní, ať jde o otázky skutkové, či právní. Je proto nezbytné, aby soud účastníky řízení poučil, že hodlá vycházet z jiné právní úpravy, jiného právního posouzení či jiných skutkových zjištění, než mohou účastníci řízení předvídat vzhledem k dosavadnímu průběhu řízení [nález sp. zn. I. ÚS 615/17 ze dne 10. 8. 2017 (N 148/86 SbNU 485) či nález sp. zn. IV. ÚS 233/17 ze dne 27. 2. 2018 (N 34/88 SbNU 479)].

19. Ze soudního spisu vyplývá, že krajský soud podle naznačených zásad nepostupoval. Okresní soud, krajský soud i Nejvyšší soud ve svých rozsudcích z let 2018–2020 vycházely

z naléhavého právního zájmu stěžovatelů a soustředily se na platnost kupní smlouvy uzavřené mezi vedlejšími účastníky řízení o převodu Velkého odděleného pozemku. Nejvyšší soud ve svém rušícím rozsudku z roku 2020 vybídl krajský soud, aby se vyjádřil k otázce oprávněného užívání Původního pozemku dle metodického pokynu Státního pozemkového úřadu. Krajský soud následně vyzval stěžovatele dle § 118a odst. 1 a 3 o. s. ř., aby se vyjádřili k otázce svého zájmu o spoluvlastnictví Malého odděleného pozemku; stanoviska všech stran při jednání přečetl, další dokazování neprováděl. V napadeném rozsudku nicméně dospěl k závěru, že žaloba stěžovatelů není důvodná, neboť u nich není dán naléhavý právní zájem. Východiskem pro tyto úvahy bylo mj. to, že stěžovatelé v minulosti neuplatnili k Malému oddělenému pozemku řádně předkupní právo, zatímco vedlejší účastník 2) podmínky pro převedení tohoto pozemku splnil. Ve své ústavní stížnosti stěžovatelé tyto závěry rozporují.

20. Není na Ústavním soudu, aby vystupoval jako další instance a přehodnocoval skutková zjištění či právní hodnocení obecných soudů. Z jeho judikatury ale vyplývá, že rozhodnutí soudu, které je založeno na odlišném právním názoru než rozhodnutí předchozí instance, musí podle čl. 38 odst. 2 Listiny předcházet postup, jímž je zajištěna zásada zákazu překvapivého rozhodnutí. Předvídatelnosti rozhodnutí lze dosáhnout tím, že odvolací soud seznámí účastníky se svým odlišným právním názorem a poskytne jim prostor pro vyjádření k takovému názoru. K tomu však před krajským soudem nedošlo.

21. Krajský soud stěžovatelům nesdělil, že dospěl k odlišnému právnímu názoru, než jaký byl zastáván v předchozím řízení. Pokud si stěžovatelé možnosti takového právního závěru nebyli vědomi, byla jim odňata možnost vyjádřit se k této skutečnosti a případně prokázat opak, čímž bylo porušeno právo stěžovatelů na spravedlivý proces [nález sp. zn. III. ÚS 2748/18 ze dne 25. 2. 2020 (N 34/98 SbNU 363)]. Tato povinnost je o to více žádoucí právě v odvolacím řízení, neboť po přijetí rozhodnutí odvolacího soudu již stěžovatelé nemají procesní nástroj, kterým mohou uplatnit své argumenty [§ 238 odst. 1 písm. h) občanského soudního řádu]. Z průběhu odvolacího řízení nebylo možno dovodit, jaký právní názor krajský soud zastává, přičemž předcházející rozsudek Nejvyššího soudu se ubíral po právní stránce jiným směrem.

22. Taktéž Nejvyšší soud odmítl napadeným usnesením dovolání stěžovatelů a vady předchozího řízení neodstranil, byť stěžovatelé vznášeli námitky na poli spravedlivého procesu. I dovolací řízení je nedílnou součástí ústavního rámce pravidel spravedlivého procesu, a dovolací soud je tedy za každé situace povinen chránit základní práva a svobody jednotlivce, což však Nejvyšší soud v nyní posuzovaném případě neučinil [srov. nález sp. zn. II. ÚS 2172/14 ze dne 10. 3. 2015 (N 54/76 SbNU 747)].

23. S ohledem na zásadu minimalizace zásahů do rozhodovací činnosti obecných soudů vede vyhovění ústavní stížnosti z důvodu zjištění protiústavního procesního pochybení k otevření prostoru pro vydání rozhodnutí nového, proto se Ústavní soud nebude zabývat ostatními námitkami stěžovatelů.

24. Návrhu na odklad vykonatelnosti napadených rozhodnutí Ústavní soud nevyhověl, neboť před rozhodnutím ve věci samé pro takovýto výjimečný postup neshledal důvody ve smyslu § 79 odst. 2 zákona o Ústavním soudu a stěžovatelé ostatně kromě obecných důvodů žádné specifické důvody nepředložili; vyhověním návrhu náleзовým výrokem ztrácí akcesorický návrh na odklad vykonatelnosti smysl.

VI. Závěry

25. Ústavní soud uzavírá, že krajský soud nerespektoval požadavek na předvídatelnost rozhodnutí. Tím došlo k porušení ústavně zaručeného práva stěžovatelů na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny.

26. Ústavní soud z uvedených důvodů ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadený rozsudek krajského

soudu a usnesení Nejvyššího soudu zrušil. Návrh na odložení vykonatelnosti rozhodnutí odmítl dle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

Č. 71

Nárok na jednorázové odškodnění za výbuch v areálu muničních skladů Vlachovice-Vrbětice

(sp. zn. Pl. ÚS 10/22 ze dne 14. června 2022; 183/2022 Sb.)

I. Přistoupí-li stát k jednorázovému odškodnění na základě zvláštního zákona, musí mít všechny osoby dotčené škodní událostí (oprávněné osoby) stejné – nediskriminující – podmínky pro jeho získání v souladu s ústavním principem rovnosti a zákazu diskriminace podle čl. 1 věty první a čl. 3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Pro účely zákona č. 324/2021 Sb., o jednorázovém odškodnění subjektů dotčených mimořádnou událostí v areálu muničních skladů Vlachovice-Vrbětice a o změně některých zákonů, je relevantní a ústavně konformní skutečností faktický pobyt, u kterého se odškodňované omezení a zásahy v důsledku mimořádné události u dotčené osoby reálně projeví, což evidenční (trvalý) pobyt v rozporu s účelem této zákonné úpravy nesplňuje.

Nález

Ústavní soud rozhodl pod sp. zn. Pl. ÚS 10/22 dne 14. června 2022 v plénu složeném z místopředsedkyně soudu Milady Tomkové a soudců Ludvíka Davida, Josefa Fialy, Jana Filipa, Tomáše Lichovníka, Radovana Suchánka (soudce zpravodaj), Pavla Šámala, Vojtěcha Šimíčka, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka o návrhu skupiny senátorů, zastoupené JUDr. Jaroslavem Svejkovským, advokátem, sídlem Holečkova 419/21, Praha 5 – Smíchov, na zrušení § 3 odst. 3 písm. a) ve slovech „přihlášena k trvalému pobytu“, § 3 odst. 3 písm. b), § 6 odst. 1 ve slovech „trvalého“ a „trvalým“, § 6 odst. 2 ve slově „trvalého“, § 6 odst. 3 ve slově „trvalého“ a § 6 odst. 4 ve slovech „trvalým“ a § 6 odst. 5 zákona č. 324/2021 Sb., o jednorázovém odškodnění subjektů dotčených mimořádnou událostí v areálu muničních skladů Vlachovice-Vrbětice a o změně některých zákonů, za účasti Parlamentu jako účastníka řízení a Veřejného ochránce práv jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

Ustanovení § 3 odst. 3 písm. a) ve slovech „přihlášena k trvalému pobytu“, § 3 odst. 3 písm. b), § 6 odst. 1 ve slovech „trvalého“ a „trvalým“, § 6 odst. 2 ve slově „trvalého“, § 6 odst. 3 ve slově „trvalého“, § 6 odst. 4 ve slovech „trvalým“ a § 6 odst. 5 zákona č. 324/2021 Sb., o jednorázovém odškodnění subjektů dotčených mimořádnou událostí v areálu muničních skladů Vlachovice-Vrbětice a o změně některých zákonů, se zrušují uplynutím dne vyhlášení tohoto nálezu.

Odůvodnění

I. Předmět řízení

1. Ústavnímu soudu byl dne 6. 4. 2022 doručen návrh skupiny 19 senátorů, za niž jedná senátor Michael Canov, (dále též jen „navrhovatelka“), zastoupené v záhlaví uvedeným

advokátem, na zrušení některých ustanovení zákona č. 324/2021 Sb., o jednorázovém odškodnění subjektů dotčených mimořádnou událostí v areálu muničních skladů Vlachovice-Vrbětice a o změně některých zákonů, (dále též jen „zákon o jednorázovém odškodnění“ nebo pouze „zákon“). Navrhovatelka se konkrétně domáhá toho, aby Ústavní soud zrušil § 3 odst. 3 písm. b) a § 6 odst. 5 zákona o jednorázovém odškodnění. U dalších napadených ustanovení zákona pak požaduje zrušení toliko některých jednotlivých slov, v jejichž důsledku lze odškodnění za mimořádnou událost v areálu muničních skladů Vlachovice-Vrbětice vyplatit pouze takové fyzické osobě, která měla v rozhodné době trvalý pobyt (resp. u cizinců povolení k trvalému pobytu) na území některé z dotčených obcí. Navrhuje proto, aby Ústavní soud zrušil rovněž ustanovení § 3 odst. 3 písm. a) ve slovech „přihlášena k trvalému pobytu“, § 6 odst. 1 ve slovech „trvalého“ a „trvalým“, § 6 odst. 2 ve slově „trvalého“, § 6 odst. 3 ve slově „trvalého“ a § 6 odst. 4 ve slovech „trvalým“, a to pro jejich rozpor s ústavním principem rovnosti a zákazem diskriminace podle čl. 3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 14 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

2. Návrh byl podán podle § 64 odst. 1 písm. b) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, přičemž navrhovatelka žádá o přednostní projednání svého návrhu z důvodu naléhavosti věci podle § 39 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb. Naléhavost spatřuje v tom, že zákon o jednorázovém odškodnění v § 7 stanovuje, že nárok na náhradu škody je nutné uplatnit nejpozději do 30. 6. 2022, jinak zaniká. Zrušující nález Ústavního soudu vydaný po uplynutí této prekluzivní lhůty k uplatnění nároku by podle navrhovatelky ztížil účinnou ochranu práv oprávněných osob. Považuje proto za podstatné, aby Ústavní soud rozhodl o návrhu na zrušení příslušných ustanovení zákona o jednorázovém odškodnění přednostně tak, aby osoby neústavně vyloučené z nároku na náhradu škody (újmy) mohly svůj nárok řádně a včas uplatnit u Ministerstva vnitra příslušného podle § 8 odst. 1 zákona o jednorázovém odškodnění.

II. Argumentace navrhovatelky

3. Podstatou argumentace navrhovatelky je zpochybnění ústavnosti vymezení fyzických osob, kterým náleží nárok na náhradu škody v souvislosti s mimořádnou událostí v areálu muničních skladů Vlachovice-Vrbětice. Odškodnění mohou získat pouze ty fyzické osoby, které v rozhodném období splňovaly legální definici tzv. oprávněné osoby vymezené v § 3 odst. 3 zákona. Zákon o jednorázovém odškodnění je konstruován tak, že rozhodným kritériem pro přiznání postavení oprávněné fyzické osoby je toliko trvalý pobyt v obci a u cizinců povolení k trvalému pobytu v některé z dotčených obcí. V důsledku toho došlo k neústavnímu vyloučení nároku na náhradu škody pro osoby, které „reálně dlouhodobě pobývaly ve vyjmenovaných obcích, avšak nesplňují administrativní podmínky zápisu trvalého pobytu v obci či mimo ohlašovnu či v případě cizinců zostřené podmínky pro získání trvalého pobytu, ačkoli pocítovaly stejnou újmu jako občané s přiznaným odškodněním“.

4. Navrhovatelka namítá, že požadavek trvalého pobytu na území některé z dotčených obcí představuje přímou diskriminaci zejména osob dlouhodobě fakticky žijících v obci, které v ní však nemají z nejrůznějších důvodů přihlášen trvalý pobyt. Podle jejího názoru platí, že „osoby, které fakticky pobývaly v rozhodném období ‚trvale‘ v zasaženém území, ale neměly zapsánu konkrétní adresu v jedné z vyjmenovaných obcí jakožto místo trvalého bydliště, se nachází z hlediska prožití újmy, a tedy sledovaného účelu zákona o jednorázovém odškodnění, v identickém postavení jako osoby, které trvalé bydliště v jedné z těchto obcí zapsané měly ... Kritérium trvalého pobytu nesměruje k ochraně požadovaných veřejných hodnot, tedy nepokrývá dostatečně ty osoby, jichž se mimořádná událost fakticky dotkla, fakticky zasáhla do jejich života, skutečně snížila kvalitu jejich života“. Odlišné zacházení s těmito skupinami osob není ospravedlnitelné a legitimní, když je podle důvodové zprávy

motivováno snížením administrativní zátěže a návazností na nenárokový systém odškodnění poskytnutého na základě usnesení vlády ze dne 21. 12. 2015 č. 1090. Argument o návaznosti napadených ustanovení zákona o jednorázovém odškodnění na dřívější „nenárokové dotační schéma“ je podle navrhovatelky zcela nepatřičný. Napadená ustanovení zákona o jednorázovém odškodnění jsou podle navrhovatelky neslučitelná se zákazem diskriminace podle čl. 3 odst. 1 Listiny a čl. 14 Úmluvy. Navrhovatelka uvádí, že „jiným postavením“ coby diskriminačním kritériem ve smyslu čl. 3 odst. 1 Listiny „lze v tomto případě rozumět právě i místo trvalého bydliště osoby“.

5. Nespravedlivost kritéria trvalého pobytu s dopadem na ústavnost dotčených ustanovení má umocňovat skutečnost, že z žádné právní normy nelze dovodit povinnost osob zapisovat konkrétní místa, kde se zdržují. Upřednostněno by mělo být podle navrhovatelky kritérium faktického pobytu, a to jak občanů České republiky, tak cizích státních občanů. To je přitom právním řádem vůči občanům obcí užíváno, nejde tudíž o neznámé kritérium. Navrhovatelka upozorňuje zejména na § 16 odst. 3 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), a na zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, který má stanovovat povinnosti obce vůči všem osobám žijícím na jejím území.

6. Konečně navrhovatelka upozorňuje na „problematičnost ustanovení § 6 odst. 5 zákona, podle nějž oprávněná osoba nemá nárok na poskytnutí jednorázového odškodnění za tu část rozhodného období, kdy bylo místem jejího trvalého pobytu sídlo ohlašovny obce. K této právní úpravě není ani v důvodové zprávě k citovanému ustanovení poskytnuto žádné zdůvodnění. Záměr zákonodárce zde tedy není zřejmý. Z materiálního hlediska není jasné, proč by osoby s trvalým pobytem na ohlašovně neměly mít stejný nárok na odškodnění jako osoby s trvalým pobytem jinde v obci. Je-li hovořeno o užití kritéria trvalého pobytu především z důvodu jeho administrativní jednoduchosti, případně průkaznosti, pak u osob evidovaných v sídle ohlašovny platí tato kritéria stejnou, ne-li vyšší měrou. Ani zde není vůbec řešeno, zda se jedná o osoby, které v obci v době mimořádné události fakticky bydlely, tedy které byly skutečně touto událostí dotčeny a jimž vznikla újma“. Zmiňuje-li důvodová zpráva k § 6 odst. 5 zákona toliko, že z možnosti nárokovat odškodnění nejsou vyloučeny osoby, které skutečně bydlí na adrese sídla ohlašovny, je tato podstatná výjimka zachycena pouze v důvodové zprávě, nikoli v samotné právní normě.

7. Navrhovatelka podotýká, že problematičností shora uvedeného kritéria trvalého pobytu si byl Senát při projednávání návrhu zákona vědom, a uvádí, že na shora uvedené nedostatky upozornil jeho zpravodaj, senátor Ing. Leopold Sulovský. Současně si však senátoři byli vědomi „velmi specifické situace, kdy vrácení zákona 18. 8. 2021 ... mohlo způsobit neschválení návrhu na konci volebního období“, protože se Senát rozhodl návrh zákona v předloženém znění schválit.

III. Průběh řízení před Ústavním soudem

8. Soudce zpravodaj podle § 69 zákona o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, zaslal návrh Poslanecké sněmovně a Senátu, jednajícím jménem Parlamentu jako účastníka řízení, a dále vládě a Veřejnému ochránci práv jako orgánům, které jsou oprávněny vstoupit do řízení jako vedlejší účastníci řízení. S ohledem na obdržená vyjádření, která neobsahují skutečnosti pro navrhovatelku neznámé nebo jí zpochybňované, jakož i s ohledem na časové aspekty posuzované věci (viz body 2, 47 a 48) a výsledek řízení Ústavní soud již nezasílal tato vyjádření navrhovatelce na vědomí a k případné replice.

III./a Vyjádření komor Parlamentu

9. Ze stručného vyjádření Poslanecké sněmovny, podepsaného její předsedkyní, se podává, že návrh zákona o jednorázovém odškodnění byl projednáván jako sněmovní tisk č. 1250/0, přičemž „v prvním čtení dne 30. 7. 2021 na 115. schůzi Sněmovna souhlasila

s projednáváním tak, aby mohla s návrhem zákona vyslovit souhlas již v prvním čtení“. Návrh zákona byl následně přijat v prvním čtení v hlasování č. 17 (usnesení č. 1764), kdy z přítomných 123 poslanců hlasovalo 113 pro návrh a nikdo proti. Poslanecká sněmovna postoupila návrh zákona dne 3. 8. 2021 Senátu, který jej dne 18. 8. 2021 projednal a schválil. Prezidentem republiky byl zákon podepsán dne 29. 8. 2021, načež byl vyhlášen ve Sbírce zákonů v částce 143 pod č. 324/2021 Sb.

10. Senát ve svém vyjádření, podepsaném jeho předsedou, rekapituluje obsah návrhu a uvádí, že návrh zákona mu byl postoupen dne 3. 8. 2021. Organizační výbor Senátu tento návrh jako senátní tisk č. 141 přikázal k projednání výboru pro hospodářství, zemědělství a dopravu, jakož i ústavně-právnímu výboru. Oba výbory doporučily schválit návrh zákona ve znění postoupeném Poslaneckou sněmovnou. Senát návrh zákona projednal na své 15. schůzi v 13. funkčním období dne 18. 8. 2021. Při projednání návrhu zákona na plénu Senátu proběhla jen krátká rozprava. Ve vyjádření Senátu jsou citována slova zpravodaje ústavně-právního výboru senátora Ing. Tomáše Goláně, z nichž vyplývá, že navzdory jistým výhradám k návrhu zákona je třeba jej schválit co nejrychleji, aby dotčené fyzické osoby, Zlínský kraj i dotčené obce získaly odškodnění co nejdříve. Poukázal přitom na to, že obyvatelé ani starostové dotčených obcí nemají výhrady proti uplatnění institutu „trvalého bydliště“ při legálním vymezení oprávněných fyzických osob.

III./b Sdělení vlády

11. Vláda svým vyzněním ze dne 4. 5. 2022, podepsaným ministrem pro legislativu a předsedou Legislativní rady vlády, sdělila Ústavnímu soudu, že na svém zasedání konaném téhož dne přijala usnesení č. 356, kterým rozhodla, že nevyužije svého práva vstoupit do řízení.

III./c Vyjádření Veřejného ochránce práv

12. Ústavní soud obdržel dne 21. 4. 2022 sdělení Veřejného ochránce práv, v němž uvádí, že podle § 69 odst. 3 zákona o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, vstupuje v postavení vedlejšího účastníka do řízení. Dne 19. 5. 2022 zaslal Ústavnímu soudu své vyjádření k návrhu. Veřejný ochránce práv uvedl, že se s návrhem na zrušení napadených ustanovení zákona o jednorázovém odškodnění ztotožňuje a Ústavní soud by měl návrhu v plném rozsahu vyhovět.

13. Napadená ustanovení zákona podle Veřejného ochránce práv neobstojí v testu přímé diskriminace. Za podstatné považuje, že smyslem zákona má být poskytnout jednorázové odškodnění osobám, které byly dotčeny explozí v muničním skladu. Je přitom zjevné, že „lidé žijící v dané oblasti ... v souvislosti s výbuchem a následnou likvidací této mimořádné události (spočívající zejména v odstranění munice) utrpěli psychickou, někdy také materiální újmu a museli čelit mnoha omezením (např. nařízeným evakuacím, zákazu obdělávat pozemky a podobně). Poskytnuté odškodnění má tak zmírnit snížení kvality života v uvedených obcích ...“. Z toho plyne, že jednotlivec, který v obci bydlel a měl zde nahlášen trvalý pobyt, je ve srovnatelném postavení jako ten, který zde fakticky také bydlel, avšak trvalý pobyt měl z různých důvodů přihlášen jinde. Veřejný ochránce práv zdůrazňuje, že důvodem zvolení kritéria trvalého pobytu měla být jednoduchost administrace takových žádostí o odškodnění. Podle důvodové zprávy k zákonu je trvalý pobyt snadno ověřitelný údaj, a odpadá tak složité dokazování faktického pobytu, které by bylo velmi obtížné. Důvodová zpráva však již „mlčí o tom, že dokazování faktického pobytu český právní řád zná a v řadě oblastí využívá. Zjednodušení vyřizování žádostí nadto je výhodou především pro stát, zcela jistě pak není výhodou pro ty, kteří v důsledku tohoto zjednodušení zcela přijdou o možnost o odškodnění žádat“. Zájem na rychlém vyřízení žádostí podle něj nesmí převážit nad ústavně zaručeným zákazem diskriminace.

14. Neústavními shledává Veřejný ochránce práv napadená ustanovení zákona i vůči cizincům, obzvláště těm, jimž nebyl povolen trvalý pobyt. Upozorňuje na to, že „trvalý pobyt u cizinců a trvalý pobyt u českých občanů není totéž. Byť oba instituty mají, bohužel poněkud nešťastně, stejné jazykové vyjádření, jedná se o odlišné právní instituty ... Trvalý pobyt u cizinců ... je druhem pobytového oprávnění na území České republiky, které se uděluje cizincům, a to jak občanům států Evropské unie, tak třetích států, za splnění zákonem vymezených podmínek ... U cizinců pobývajících na území Česka plní evidenční funkci místo hlášeného pobytu. Jinými slovy, ekvivalentem trvalého pobytu u českých občanů je u cizinců místo hlášeného pobytu“. Zákon o jednorázovém odškodnění tedy stanovuje u cizinců obsahově zcela odlišnou podmínku, jejíž splnění je pro cizince značně náročné a která určitou část cizinců, konkrétně cizince s přechodným pobytem, z nároku na odškodnění zcela vylučuje. Z důvodové zprávy k zákonu se přitom podle Veřejného ochránce práv nepodává žádný důvod pro toto rozdílné zacházení a žádný důvod nelze dovodit ani ze smyslu a účelu zákona. Za obzvláště nepřijatelnou podkládá Veřejný ochránce práv tuto právní úpravu vůči občanům jiných členských států Evropské unie, a to pro její rozpor s čl. 18 a 21 Smlouvy o fungování Evropské unie (dále jen „SFEU“).

III./d Ústní jednání

15. Ústavní soud dospěl k závěru, že od ústního jednání nelze očekávat další objasnění věci, a proto v souladu s § 44 zákona o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, rozhodl ve věci bez jeho nařízení.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

16. Podle § 64 odst. 1 písm. b) zákona o Ústavním soudu má právo podat návrh na zrušení zákona nebo jeho jednotlivých ustanovení skupina nejméně 17 senátorů. Návrh v této věci podala skupina 19 senátorů, zastoupená v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, advokátem. K návrhu byla podle § 64 odst. 5 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 320/2002 Sb., připojena podpisová listina podepsaná každým z 19 senátorů. Navrhovatelka je proto k podání návrhu aktivně legitimována.

17. Ústavní soud současně neshledal žádný důvod nepřijatelnosti návrhu podle § 66 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., ani důvod pro zastavení řízení podle § 67 téhož zákona. Ústavní soud konstatuje, že je podle čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy příslušný k projednání návrhu, který splňuje všechny zákonem stanovené náležitosti. Proto přistoupil k jeho věcnému posouzení.

V. Ústavní konformita zákonodárského procesu

18. V řízení o zrušení zákonů nebo jejich jednotlivých ustanovení Ústavní soud podle § 68 odst. 2 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., nejprve posoudil ústavnost zákonodárského procesu. V posuzované věci vyšel Ústavní soud z vyjádření komor Parlamentu jménem účastníka řízení a z veřejně dostupných sněmovních a senátních informací (<https://www.psp.cz> a <https://www.senat.cz>). Ústavní soud konstatuje, že Poslaneckou sněmovnou byl návrh zákona přijat dne 30. 7. 2021, kdy pro návrh hlasovalo 113 poslanců, žádný nebyl proti, 10 z nich se zdrželo a 73 bylo omluveno. Senát přijal návrh zákona dne 18. 8. 2021, kdy z 61 přítomných senátorů bylo 58 pro návrh, žádný proti a 3 senátoři se zdrželi. Ze shora uvedených zdrojů Ústavní soud zjistil a pro stručnost pouze konstatuje [srov. např. nálezy ze dne 17. 12. 2019 sp. zn. Pl. ÚS 31/17 (N 212/97 SbNU 269; 30/2020 Sb.) a ze dne 24. 11. 2020 sp. zn. Pl. ÚS 24/19 (N 214/103 SbNU 203; 7/2021 Sb.)], že zákon o jednorázovém odškodnění byl přijat ústavně stanoveným způsobem v mezích Ústavou stanovené kompetence Parlamentu (čl. 15 odst. 1 Ústavy). Tyto skutečnosti ostatně nezpochybnuje ani navrhovatelka, ani Veřejný ochránce práv, neboť proti způsobu přijetí

zákonu o jednorázovém odškodnění, jehož součástí jsou návrhem napadená ustanovení, nevznášejí žádné námitky.

VI. Znění napadených ustanovení

19. Platné a účinné znění § 3 odst. 3 zákona o jednorázovém odškodnění a jeho kontext jsou následující (napadené části ustanovení jsou vyznačeny tučně):

§ 3

Oprávněné subjekty

(...)

(3) Oprávněnou osobou je

a) fyzická osoba, která byla v rozhodném období **přihlášena k trvalému pobytu** v obci uvedené v odstavci 2,

b) fyzická osoba, která byla v rozhodném období držitelem povolení k trvalému pobytu a byla přihlášena k pobytu v obci uvedené v odstavci 2.

20. Platné a účinné znění § 6 zákona o jednorázovém odškodnění je následující (napadené části jsou vyznačeny tučně):

§ 6

Jednorázové odškodnění oprávněných osob

(1) Oprávněná osoba má za období podle § 2 odst. 2 písm. a) nárok na poskytnutí jednorázového odškodnění ve výši 300 Kč za každý kalendářní den **trvalého** pobytu, s výjimkou oprávněné osoby s **trvalým** pobytem na území obce Slavičín, kde je tento nárok přiznán pouze oprávněné osobě s **trvalým** pobytem na území části obce Divnice.

(2) Oprávněná osoba má za období podle § 2 odst. 2 písm. b) nárok na poskytnutí jednorázového odškodnění ve výši 100 Kč za každý kalendářní den **trvalého** pobytu.

(3) Oprávněná osoba má za období podle § 2 odst. 2 písm. c) nárok na poskytnutí jednorázového odškodnění ve výši 20 Kč za každý kalendářní den **trvalého** pobytu.

(4) Nárok oprávněné osoby s **trvalým** pobytem na území obce Slavičín, s výjimkou oprávněné osoby s **trvalým** pobytem na území části obce Divnice, se stanovuje ve výši 20 % sazeb určených podle odstavců 2 a 3.

(5) Oprávněná osoba nemá nárok na poskytnutí jednorázového odškodnění za tu část rozhodného období, kdy bylo místem jejího trvalého pobytu sídlo ohlašovny.

VII. Věcné posouzení návrhu

VII./1 Obecná východiska

21. Zákon o jednorázovém odškodnění reaguje na mimořádnou událost způsobenou výbuchy v areálu muničních skladů Vlachovice-Vrbětice, při níž vzniklo nebo mohlo vzniknout osobám žijícím na území některé z dotčených obcí (§ 3 odst. 2 zákona) ve Zlínském kraji hned několik nároků na náhradu škody (újmy) nebo nároků na náhradu za tzv. jiná (veřejnoprávní) omezení vlastnického práva. Konkrétně jde o náhradu (1.) škody způsobené samotným výbuchem, (2.) škody způsobené činnostmi složek integrovaného záchranného sboru v příčinné souvislosti se záchrannými nebo likvidačními pracemi, a konečně (3.) škody způsobené z titulu poskytnutí osobní nebo věcné pomoci na základě výzvy, popřípadě jako náhrady za omezení vlastnického nebo užívacího práva k pozemku (viz bod 1 obecné části důvodové zprávy k zákonu).

22. Ze systematického i teleologického výkladu přitom vyplývá, že zákon o jednorázovém odškodnění představuje *lex specialis* vůči zákonu č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, který v § 29 upravuje náhradu za omezení vlastnického nebo užívacího práva, poskytnutí věcné a osobní pomoci a v § 30 pak náhradu škody vzniklé osobám v příčinné souvislosti se záchrannými a likvidačními pracemi a cvičeními prováděnými podle tohoto zákona. Stejně tak jde o *lex specialis* vůči zákonu č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu

způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, který by umožňoval poskytnout náhradu škody například v situaci hypotetického „zanedbání“ správního dozoru ze strany státu nad provozem muničního skladu (nesprávný úřední postup). Podle § 12 zákona o jednorázovém odškodnění totiž platí, že „uspokojením nároků podle tohoto zákona zanikají oprávněným subjektům nároky na náhradu škody uplatňované v souladu s účelem uvedeným v § 1 podle jiných právních předpisů“. Zákon o jednorázovém odškodnění se tak dotýká nejen práva vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny, ale případně i práva na náhradu škody způsobené nesprávným úředním postupem podle čl. 36 odst. 3 Listiny a práva na náhradu za nucené (veřejnoprávní) omezení vlastnického práva podle čl. 11 odst. 4 Listiny. Vlastníkovi přitom podle obecné právní úpravy obsažené v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, náleží plná náhrada odpovídající míře, v jaké byl jeho majetek dotčen (§ 1039 odst. 1). Tímto omezením vlastnického práva je třeba rozumět rovněž použití vlastnickovy věci ve stavu nouze nebo v naléhavém veřejném zájmu, pokud účelu nelze dosáhnout jinak (§ 1037 občanského zákoníku).

23. Důvodová zpráva k návrhu zákona o jednorázovém odškodnění zdůrazňuje (viz její obecnou část, bod 2), že „cílem je zmírnit alespoň některé újmy, které utrpěly dotčené obce a jejich obyvatelé v souvislosti s mimořádnou událostí v areálu muničního skladu Vlachovice-Vrbětice“, kdy rovněž „délka zásahu nepochybně kladla vysoké nároky na psychiku obyvatel obcí v bezprostředním okolí areálu“. Navzdory těmto obecným východiskům však zákonodárce v návrhem napadených ustanoveních zvolil jako rozhodné kritérium pro přiznání nároku toliko trvalý pobyt na území některé z dotčených obcí, resp. v případě cizinců povolení k trvalému pobytu. V důvodové zprávě (viz zvláštní část, k § 3) je přitom uvedeno, že „předkladatel si je vědom určitých limitů tohoto kritéria, neboť se nabízí otázka vztahu trvalého pobytu a faktického bydliště občana. Formální přihlášení se k trvalému pobytu ještě nemusí znamenat trvalé žití (bydliště) v obci, nicméně jedná se o kritérium, které lze nejnáze ověřit bez nutnosti zatěžovat žadatele ... Kritérium trvalého pobytu bylo zvoleno z toho důvodu, že se jedná o poměrně snadno ověřitelný údaj, jež je možno verifikovat prostřednictvím informačních systémů veřejné správy. Odpadá tak složité dokazování faktického pobytu, což by s ohledem na časový úsek, kterého se odškodnění týká, bylo velmi obtížné. Nárok není přiznáván lidem, kteří jsou v dotčených obcích hlášeni na tzv. ohlašovně“. Náhrada podle napadených ustanovení zákona tedy nenáleží všem osobám fakticky žijícím nebo vlastnícím nemovitosti na území některé z dotčených obcí, ale toliko těm osobám, které měly v rozhodném období (§ 2 zákona) trvalý pobyt na území některé z uvedených obcí. Výše náhrady je pak stanovena v denních sazbách (za každý kalendářní den trvalého pobytu během tzv. rozhodného období) v částce od 4 Kč až do 300 Kč (§ 6 odst. 1 až 4 zákona) podle obce, v níž měl dotyčný hlášen trvalý pobyt. Řízení o poskytnutí jednorázového odškodnění se zahajuje na základě písemné žádosti oprávněné osoby, přičemž k tomuto řízení je příslušné Ministerstvo vnitra (§ 8 zákona).

24. Institut trvalého pobytu, který je u občanů České republiky rozhodným kritériem pro přiznání nároku, resp. pro naplnění legální definice oprávněné osoby podle § 3 odst. 3 písm. a) zákona o jednorázovém odškodnění, je zakotven v § 10 a násl. zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel), ve znění pozdějších předpisů. Místem trvalého pobytu se „rozumí adresa pobytu občana v České republice, která je vedena v základním registru obyvatel ve formě referenční vazby (kódu adresního místa) na referenční údaj o adrese v základním registru územní identifikace, adres a nemovitostí, kterou si občan zvolí zpravidla v místě, kde má rodinu, rodiče, byt nebo zaměstnání“ (§ 10 odst. 1 zákona o evidenci obyvatel). Trvalý pobyt má primárně evidenční funkci a nemusí se ztotožňovat s bydlištěm osoby coby místem, kde se

osoba zdržuje s úmyslem zde žít. Na rozdíl od dřívějšího zákona č. 135/1982 Sb., o hlášení a evidenci pobytu občanů, účinného do 30. 6. 2000, nestanovuje zákon o evidenci obyvatel povinnost státního občana České republiky přihlásit se k trvalému pobytu. Občan se navíc může rozhodnout trvalý pobyt na území České republiky ukončit (§ 10 odst. 12 zákona o evidenci obyvatel). Na straně druhé však občan může mít toliko jedno místo trvalého pobytu, a to v objektu, který je označen číslem popisným nebo evidenčním, popřípadě orientačním číslem a který je určen pro bydlení, ubytování nebo individuální rekreaci (viz § 10 odst. 1 zákona o evidenci obyvatel).

25. Povolení k trvalému pobytu u cizinců je, navzdory svému označení, institutem zcela odlišným od uvedeného institutu trvalého pobytu občanů. Je třeba uvést, že povolení k trvalému pobytu neplní u cizinců evidenční funkci jako u občanů trvalý pobyt, ale je jedním z druhů pobytového oprávnění upraveného v § 87g zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o pobytu cizinců“). Lze se ztotožnit s výkladem Veřejného ochránce práv (viz bod 14 výše), že u cizinců pobývajících na území České republiky plní evidenční funkci (stejně jako u občanů institut trvalého pobytu) tzv. místo hlášeného pobytu podle § 93 zákona o pobytu cizinců.

26. Byť se zákon o jednorázovém odškodnění bezpochyby dotýká fiskální politiky státu, považuje Ústavní soud za nutné zdůraznit, že nejde o tzv. daňový zákon, jak jej Ústavní soud ve své judikatuře chápe [viz např. náleze ze dne 28. 6. 2016 sp. zn. Pl. ÚS 18/15 (N 121/81 SbNU 889; 271/2016 Sb.)], a jeho předmět není podřaditelný ani pod pojem „daně a poplatky“ ve smyslu čl. 11 odst. 5 Listiny.

27. Ústavní soud již v minulosti rozhodl, že poskytnutí jednorázové peněžní částky není samo o sobě základní svobodou ani právem, avšak „rozhodl-li se stát takovou částku vyplatit za stanovených podmínek, platí zde stejná zásada zákazu diskriminace jako v případě restitučních zákonů ...“ [náleze ze dne 13. 12. 2016 sp. zn. III. ÚS 84/14 (N 238/83 SbNU 703)]. Přestože v obecné rovině platí, že stát „může rozhodnout, že jedné skupině poskytne méně výhod než jiné, nesmí však postupovat libovolně a z jeho rozhodnutí musí být patrné, že tak činí ve veřejném zájmu“ [srov. náleze ze dne 28. 6. 2016 sp. zn. Pl. ÚS 18/15 (N 121/81 SbNU 889; 271/2016 Sb.), ze dne 1. 12. 1999 sp. zn. Pl. ÚS 17/99 (N 174/16 SbNU 267; 3/2000 Sb.), ze dne 9. 3. 2004 sp. zn. Pl. ÚS 2/02 (N 35/32 SbNU 331; 278/2004 Sb.) a ze dne 10. 7. 2014 sp. zn. Pl. ÚS 31/13 (N 138/74 SbNU 141; 162/2014 Sb.)]. I u jednorázových plnění poskytovaných státem platí, že zkoumání okruhu oprávněných subjektů vyžaduje rovněž posouzení z pohledu dodržení kautel plynoucích z ústavního principu rovnosti, a to jak neakcesorické (čl. 1 Listiny), tj. plynoucí z požadavku vyloučení svévole při odlišování subjektů a práv, tak i akcesorické v rozsahu vymezeném v čl. 3 odst. 1 Listiny [přiměřeně viz náleze ze dne 21. 4. 2009 sp. zn. Pl. ÚS 29/08 (N 89/53 SbNU 125; 181/2009 Sb.)]. Pouze pro úplnost Ústavní soud uvádí, že k rozlišení akcesorické a neakcesorické rovnosti se blíže vyjádřil již v nálezu ze dne 28. 3. 2006 sp. zn. Pl. ÚS 42/03 (N 72/40 SbNU 703; 280/2006 Sb.), na který odkazuje.

28. Podle čl. 1 věty první Listiny jsou lidé „svobodní a rovni v důstojnosti i v právech“. Listina dále v čl. 3 odst. 1 stanovuje, že „základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnosti nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení“. Uvedený výčet možných důvodů diskriminace je přitom demonstrativní (srov. PAVLÍČEK, V. In PAVLÍČEK, V. a kolektiv. Ústavní právo a státověda. II. díl. Ústavní právo České republiky. 2. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2015, s. 506, 509). Podle čl. 14 Úmluvy pak platí, že „užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální

původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení“. Z judikatury Ústavního soudu vyplývá, že rovnost je kategorií relativní, k jejímuž porušení je třeba, aby se s různými subjekty, které se nacházejí ve stejné nebo srovnatelné situaci, zacházelo rozdílným způsobem, aniž by pro takový přístup existovaly objektivní a rozumné důvody [náleze ze dne 15. 3. 2016 sp. zn. Pl. ÚS 30/15 (N 42/80 SbNU 517; 239/2016 Sb.)]. Zpravidla je pak porušení principu rovnosti navázáno na porušení i jiného základního práva, typicky práva vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny [srov. nálezy ze dne 7. 6. 1995 sp. zn. Pl. ÚS 4/95 (N 29/3 SbNU 209; 168/1995 Sb.) a ze dne 8. 11. 1995 sp. zn. Pl. ÚS 5/95 (N 74/4 SbNU 205; 6/1996 Sb.)]. Absence přímého dotčení jiného základního práva nebo svobody však *a priori* nebrání závěru o porušení principu rovnosti, a to rovností neakcesorické podle čl. 1 Listiny.

29. Tzv. „jiným postavením“ ve smyslu shora citovaného čl. 3 odst. 1 *in fine* Listiny a čl. 14 *in fine* Úmluvy jakožto fakticky diskriminačního kritéria může být v některých případech rovněž kritérium místa trvalého pobytu. Odkázat lze v této souvislosti zejména na rozsudek velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) ze dne 16. 3. 2010 ve věci *Carson a další proti Spojenému království* (stížnost č. 42184/05) týkající se problematiky nemožnosti valorizace důchodů britským občanům žijícím v zemích, se kterými nemá Velká Británie reciproční dohodu, v němž pod toto „jiné postavení“ ESLP podřadil i trvalý pobyt (viz zejména jeho § 70 a 71). Obzvláště v judikatuře ESLP je tak slovům „jiné postavení“ přiznáván široký význam (viz rozsudek ze dne 10. 3. 2011 ve věci *Kijutin proti Rusku*, stížnost č. 2700/10) a jeho výklad a použití nejsou nutně omezeny na osobní vlastnosti, které jsou vrozené nebo neodmyslitelné [kromě shora uvedených viz též rozsudek ze dne 13. 7. 2010 ve věci *Clift proti Spojenému království*, stížnost č. 7205/07 (§ 56–58)]. Rovněž Ústavní soud v nálezu ze dne 8. 8. 2017 sp. zn. Pl. ÚS 9/15 (N 138/86 SbNU 333; 338/2017 Sb.) posoudil jako fakticky diskriminační (na první pohled neutrální) kritérium trvalého pobytu v souvislosti s poplatky za provoz systému shromažďování odpadu, kdy jediným kritériem určujícím osobu poplatníka byl právě trvalý pobyt, bez zohlednění kritérií dalších, jako je například věk poplatníka nebo jeho finanční soběstačnost. V řadě svých rozhodnutí pak Ústavní soud shledal porušení čl. 3 odst. 1 Listiny (tj. akcesorické rovnosti), aniž by se výslovně zabýval tím, zda šlo o kritérium přímo diskriminační, resp. podřaditelné pod tzv. jiné postavení, nebo nikoliv (srov. BARTOŇ, M. In HUSSEINI, F. a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 150).

30. Pro závěr o přímé diskriminaci vychází Ústavní soud zpravidla z následujícího testu formulovaného zejména v nálezech ze dne 28. 1. 2014 sp. zn. Pl. ÚS 49/10 (N 10/72 SbNU 111; 44/2014 Sb.) a ze dne 10. 7. 2014 sp. zn. Pl. ÚS 31/13 (N 138/74 SbNU 141; 162/2014 Sb.), který lze vyjádřit formou těchto otázek: (1.) Jde o srovnatelného jednotlivce nebo skupiny? (2.) Je s nimi nakládáno odlišně na základě některého ze zakázaných důvodů? (3.) Je jim odlišné zacházení k tíži (uložením břemene nebo odepřením dobra)? (4.) Je toto odlišné zacházení ospravedlnitelné, resp. (a) sleduje legitimní zájem a (b) je přiměřené? Kladná odpověď na první tři otázky a současná záporná odpověď na otázku čtvrtou pak vede Ústavní soud k závěru o diskriminaci. U druhé otázky však Ústavní soud připustil, že lze identifikaci zakázaného důvodu rozlišování vynechat, jelikož v řadě případů může být s různými subjekty zacházeno odlišně, aniž by bylo kritérium rozlišování *a priori* vadné (srov. shora uvedené nálezy). Navzdory tomu, že předmětné kritérium rozlišování není *a priori* zakázané, lze i tak dospět k závěru o jeho neslučitelnosti s čl. 3 odst. 1 Listiny (náleze ze dne 10. 7. 2014 sp. zn. Pl. ÚS 31/13, body 58 a 59 odůvodnění). Rovněž podle názorů odborné literatury „nenaplnění druhého kroku formulovaného testu přímé diskriminace (zakázaný důvod rozlišování) ... nemá vést k finálnímu závěru, že k diskriminaci nedošlo ... Neexistence zakázaného důvodu rozlišování ... má být výhybkou v přísnosti přezkumu, nikoliv stopkou pro závěr o neexistenci diskriminace“ (BARTOŇ, M. In HUSSEINI, F. a kol.

Listina základních práv a svobod. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 156). To v zásadě odpovídá rovněž judikatuře ESLP, která zohledňuje i míru „podezřelosti“ důvodu pro odlišné zacházení (viz např. rozsudek ze dne 16. 11. 2004 ve věci *Ünal Tekeli proti Turecku*, stížnost č. 29865/96). V mnoha rozhodnutích ESLP však nebyl důvod rozdílného zacházení výslovně uznán za diskriminační, přesto ESLP shledal rozdílné zacházení jako porušení zákazu diskriminace ve smyslu čl. 14 Úmluvy (viz FOREJTOVÁ, M. Judikatura soudů EU a Rady Evropy ve věcech zákazu diskriminace. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 22). Nadto Ústavní soud zdůrazňuje, že za rozpornou s čl. 3 odst. 1 Listiny považuje i nepřímou diskriminaci, byť se k ní vyjádřil v menším množství nálezů než u diskriminace přímé [např. nálezy ze dne 30. 4. 2009 sp. zn. II. ÚS 1609/08 ve znění opravného usnesení ze dne 9. 7. 2009 (N 105/53 SbNU 313), ze dne 21. 4. 2009 sp. zn. Pl. ÚS 29/08 (N 89/53 SbNU 125; 181/2009 Sb.) nebo ze dne 12. 3. 2008 sp. zn. Pl. ÚS 83/06 (N 55/48 SbNU 629; 116/2008 Sb.)].

VII./2 Uplatnění obecných východisek ústavněprávního přezkumu na napadená ustanovení

31. Veden citovanými ustanoveními ústavního pořádku i právními názory vyjádřenými ve svých relevantních nálezech, dospěl Ústavní soud v abstraktní kontrole ústavnosti napadených ustanovení zákona o jednorázovém odškodnění k níže uvedeným závěrům.

32. V první řadě se Ústavní soud zabýval tím, zda lze občany fakticky žijící na území některé z dotčených obcí, kteří však z různých důvodů nemají na jejím území přihlášen trvalý pobyt, považovat pro účely zákona o jednorázovém odškodnění za jedince ve srovnatelném postavení jako ty, kteří v rozhodném období v obci bydleli a současně v ní měli trvalý pobyt. Ve shodě s Veřejným ochráncem práv (viz bod 13 výše) na tuto otázku odpověděl kladně.

33. Smyslem a účelem právní úpravy, jak ostatně vyplývá i z důvodové zprávy k návrhu zákona, je prostřednictvím jednorázové náhrady kompenzovat osobám žijícím v dotčeném území majetkovou škodu, nemajetkovou újmu a poskytnout náhradu za veřejnoprávní omezení vlastnického práva. Z tohoto pohledu (dopadu mimořádné události do osobní a právní sféry jednotlivce) je nerozhodné, zda občan v obci bydlel a měl v ní hlášen trvalý pobyt, nebo v ní bydlel bez současného přihlášení k trvalému pobytu. Jak totiž Ústavní soud ozřejmil výše v bodu 24 odůvodnění, trvalý pobyt má v tomto toliko evidenční funkci, nevypovídá sám o sobě o faktickém pobytu osoby trvale žijící v dané obci, která ani nemá právní povinnost přihlásit se na území této obce k trvalému pobytu. Toho si byl ostatně vědom i sám předkladatel návrhu zákona a zvolení kritéria trvalého pobytu, navzdory účelu právní úpravy a jejím obecným východiskům, odůvodnil „snadnější administrací“. Zda lze tento důvod považovat za ospravedlnitelný, je předmětem posuzování až v rámci posledního (čtvrtého) kroku shora uvedeného testu (bod 30). Jak však správně upozornila navrhovatelka, právní řád s pojmem bydliště pracuje. Zmínit lze ostatně také některé procesní kodexy, které od bydliště coby místa, kde osoba bydlí s úmyslem se zde trvale zdržovat (žít), odvíjejí místní příslušnost soudu – viz zejména § 85 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zakotvující tzv. obecný soud účastníka podle jeho bydliště, popř. místa, kde se zdržuje (nikoliv primárně podle místa trvalého pobytu). Nelze tak přisvědčit tomu, že by kritérium trvalého pobytu bylo jedinou možností, jak konstruovat okruh oprávněných osob. Je třeba současně vzít na zřetel, že legitimních důvodů pro nepřihlášení se k trvalému pobytu v obci, v níž občan bydlí, může být celá řada, kupříkladu bydlí-li osoba v objektu bez čísla popisného, orientačního a evidenčního (viz bod 24 výše), je-li to nezbytné nebo vhodné z důvodu doručování a péče o blízkou osobu, místa výkonu zaměstnání, sídla podnikání apod. Ostatně sám § 10 odst. 1 zákona o evidenci obyvatel definuje adresu trvalého pobytu jako adresu, kterou si občan volí zpravidla (!) v místě, kde má rodinu, rodiče, byt nebo zaměstnání. Trvalý pobyt přitom může mít každý pouze jeden (bod 24 výše).

34. Z hlediska účelu zákona o jednorázovém odškodnění lze za srovnatelnou skupinu považovat rovněž cizince bydlící (žijící) na území některé z dotčených obcí na straně jedné a osobu s trvalým pobytem v obci, v níž žije, na straně druhé. Zákonodárce zde však pro cizince zvolil další (dodatečné) kritérium v podobě povolení k trvalému pobytu představujícího druh pobytového oprávnění, nikoliv pouhý evidenční institut, kterým je v daném případě místo hlášeného pobytu (viz bod 25 výše). Jestliže daná osoba na území některé z obcí skutečně bydlela, je její újma v důsledku mimořádné události v areálu muničních skladů v obecné rovině srovnatelná s osobami, které měly na území obce rovněž povolení k trvalému pobytu.

35. Se shora uvedenými srovnatelnými skupinami osob je současně nakládáno odlišně, a to toliko z důvodu nenaplnění evidenčního kritéria trvalého pobytu na území obce, resp. absence povolení k trvalému pobytu u cizinců. Byť je kritérium trvalého pobytu užíváno v řadě právních předpisů a není samo o sobě kritériem *a priori* zakázaným, může být v některých případech podřaditelné pod pojem „jiné postavení“ podle čl. 3 odst. 1 Listiny a čl. 14 Úmluvy (viz bod 29 výše). Jak Ústavní soud zdůraznil již v bodu 27 výše, rozhodl-li se stát vyplatit skupině osob jednorázovou částku za stanovených podmínek, platí zde stejná zásada zákazu diskriminace jako u restitučních zákonů (nález sp. zn. III. ÚS 84/14). Při vyplácení jednorázové náhrady zahrnující též náhradu za případné nucené omezení vlastnického práva nelze ostatně přehlédnout ani větu druhou čl. 11 odst. 1 Listiny, podle níž má vlastnické právo všech vlastníků stejný zákonný obsah a ochranu. V té souvislosti je nutno rovněž připomenout, že ani čl. 11 odst. 2 Listiny „neumožňuje rozlišovat mezi občany České republiky ... s trvalým pobytem na území České republiky ... a mimo toto území“ [nález ze dne 13. 12. 1995 sp. zn. Pl. ÚS 8/95 (N 83/4 SbNU 279; 29/1996 Sb.)].

36. K cizincům je třeba opakovaně zdůraznit, že § 3 odst. 3 písm. b) zákona požaduje splnění dalšího kritéria, kterým je povolení k trvalému pobytu, a nikoliv pouhé místo hlášeného pobytu na území dotčené obce. K odlišnému zacházení zde tak dochází toliko na základě státní příslušnosti, a to u práv (viz bod 22 *in fine*), která jsou zaručena každému. V dané věci nejde ani o navrácení majetku, který může být pouze ve vlastnictví občanů (viz čl. 11 odst. 2 Listiny, který je speciálním ustanovením k ústavnímu principu rovnosti), protože nejsou *pari passu* použitelné závěry, k nimž dospěl Ústavní soud v nálezu ze dne 4. 6. 1997 sp. zn. Pl. ÚS 33/96 (N 67/8 SbNU 163; 185/1997 Sb.). Jinými slovy řečeno, čl. 11 odst. 2 Listiny zde (na rozdíl od restitučního zákonodárství) nevytváří ústavní prostor omezení okruhu oprávněných subjektů.

37. Rozdílné zacházení s osobami fakticky žijícími na území obce bez přihlášení k trvalému pobytu, resp. povolení k trvalému pobytu má za následek, že těmto osobám nebude přiznán nárok na jednorázové odškodnění pro nesplnění požadavku plynoucího z legální definice oprávněné osoby (§ 3 odst. 3 a § 6 odst. 5 zákona). Je jim tak znemožněn „preferenční“ režim pro přiznání náhrady škody (újmy) a náhrady za jiné veřejnoprávní omezení vlastnického práva v podobě poskytnutí jednorázové náhrady prostřednictvím tzv. denní sazby (viz výše bod 23 *in fine*). Budou-li tyto osoby chtít domoci se náhrady škody (újmy) nebo náhrady za omezení vlastnického práva, budou muset postupovat podle obecných právních předpisů (viz bod 22 výše), a to se všemi následky z toho vyplývajícími, jako je například prokázání nesprávného úředního postupu, výše škody (újmy), což může být obzvláště u újmy nemajetkové značně problematické, míry a způsobu omezení vlastnického práva k pozemkům apod. Ústavní soud proto zodpověděl kladně třetí otázku shora uvedeného testu, tudíž dospěl k závěru, že výše uvedené rozdílné zacházení jde k tíži vymezeným skupinám osob.

38. Konečně se Ústavní soud zabýval tím, zda je toto odlišné zacházení ospravedlnitelné, konkrétně pak, zda sleduje legitimní zájem, a pokud ano, zda je přiměřené. Ospravedlnitelným, resp. legitimním však Ústavní soud toto rozdílné zacházení neshledal.

39. Zákodárce musí vždy „dbát o to, aby zvýhodňující přístup byl založen na objektivních a rozumných důvodech (legitimní cíl zákodárce) a aby mezi tímto cílem a prostředky k jeho dosažení (právní výhody) existoval vztah přiměřenosti“ [nález ze dne 21. 1. 2003 sp. zn. Pl. ÚS 15/02 (N 11/29 SbNU 79; 40/2003 Sb.)]. Obdobně ESLP ve své judikatuře zdůrazňuje, že „rozdíl v zacházení s osobami v relativně podobných situacích ... je diskriminační, pokud nemá objektivní a rozumné zdůvodnění, jinými slovy, nesleduje-li legitimní cíl nebo neexistuje-li rozumný vztah přiměřenosti mezi použitými prostředky a sledovaným cílem“ (rozsudek velkého senátu ze dne 29. 4. 2008 ve věci *Burden proti Spojenému království*, stížnost č. 13378/05). Z důvodové zprávy lze přitom dovodit (viz bod 23 výše), že zacházení se srovnatelnými skupinami obyvatel na základě trvalého pobytu bylo zvoleno proto, že „trvalý pobyt lze nejnáze ověřit bez nutnosti zatěžovat žadatele ... Odpadá tak složité dokazování faktického pobytu“. Ústavní soud se ztotožňuje s argumentací Veřejného ochránce práv, že zájem na „pohodlnějším“ vyřizování žádostí nesmí převážet nad ústavně zaručeným zákazem diskriminace, resp. že nejde o dostatečně legitimní cíl, který by ospravedlňoval odlišné zacházení při přiznávání nároku na náhradu škody (újmy) nebo náhrady za omezení vlastnického práva.

40. Řízení o žádosti o vyplacení jednorázové náhrady podle zákona o jednorázovém odškodnění je správním řízením ovládaným obecnými zásadami činnosti správních orgánů upravenými v § 2 až 8 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů, a to včetně zásady přiměřenosti, materiální pravdy, procesní rovnosti dotčených osob, součinnosti správních orgánů a zásadami přístupu správního orgánu k dotčené osobě. Z hlediska zásad správního řízení je třeba v daném případě vyzdvihnout zásadu dispoziční a zásadu vyšetřovací ve vazbě na shora uvedenou zásadu materiální pravdy. Zásada vyšetřovací je však v řízení o žádosti jistým způsobem potlačena (modifikována), neboť žadatel musí ke své žádosti předložit určité podklady či důkazy, přičemž je to právě žadatel, kdo nese objektivní důkazní břemeno [srov. GRYGAR, T. In FRUMAROVÁ, K., GRYGAR, T., POUPEROVÁ, O., ŠKUREK, M. Správní právo procesní. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 44 (marg. 179)]. Jinými slovy, nepodařilo-li by se ve správním řízení o žádosti ani přes řádně vedené dokazování prokázat, že žadatel bydlel v rozhodném období na území některé z dotčených obcí, vedlo by to k zamítnutí jeho žádosti, tj. nepřiznání nároku. Obzvláště tehdy, je-li to v konečném důsledku žadatel, který nesl objektivní důkazní břemeno k prokázání podmínek pro splnění nároku, nelze hovořit o tom, že by bylo zvolení kritéria faktického pobytu pro stát neúměrně složité. Jak bylo ostatně upozorněno již výše, mnohé jiné právní předpisy s kritériem (faktického) bydliště pracují. Napadená ustanovení zákona o jednorázovém odškodnění však žadateli, který na území obce fakticky bydlí a vlastní zde například i nemovitost, ani neumožňují tyto skutečnosti prokázat, neboť nárok na náhradu náleží pouze osobám s trvalým pobytem v obci bez ohledu na to, zda v ní vůbec žijí nebo vlastní nemovitost, která byla (mohla být) zasažena mimořádnou událostí a následnými likvidačními pracemi.

41. Z hlediska sledovaného cíle, jakož i smyslu institutu náhrady škody a náhrady za omezení vlastnického práva nelze ostatně pokládat za legitimní ani to, že náhrada je podle napadených ustanovení zákona poskytována i těm osobám, které sice měly na území některé z obcí trvalý pobyt (evidenční kritérium), avšak v obci vůbec nežily ani v ní nevlastnily žádný pozemek nebo stavbu, tudíž jim škoda nemohla pojmově vzniknout, kdežto osobám fakticky žijícím na území obce (avšak nemajícím v ní přihlášen trvalý pobyt) nikoliv. Nelze nezmínit, že vedle výchozí možnosti stanovení kritéria trvalého pobytu (skutečně snadno zjistitelného z evidence obyvatel) se zákodárci nabízela možnost stanovit ještě dodatečná, resp. alternativní kritéria v podobě prokázání bydliště na území obce nebo vlastnictví nemovitosti tak, aby nedocházelo k nedůvodnému znevýhodňování osob skutečně dotčených mimořádnou událostí. K tomu však bez ospravedlnitelných důvodů nepřistoupil.

42. Ústavní soud podotýká, a zejména z vyjádření Senátu ostatně rovněž vyplývá, že zákonodárce si byl některých shora uvedených nedostatků napadené právní úpravy vědom. Zjednodušeně řečeno však upřednostnil metodu „raději rychle“ a „raději aspoň něco než nic“. Ani tyto skutečnosti však ústavněprávní nedostatky napadené úpravy omluvit nemohou. Nad rámec návrhu, vyjádření komor Parlamentu a Veřejného ochránce práv i bodu 18 poznamenává Ústavní soud rovněž skutečnost, že na základě usnesení organizačního výboru Poslanecké sněmovny č. 168 bylo Parlamentním institutem zpracováno stanovisko k návrhu zákona, resp. informační podklad ke slučitelnosti návrhu s unijním právem (veřejně dostupné na www.psp.cz jako dokument ke sněmovnímu tisku 1250/0). Z něj se podává závěr, že „pro cizince jsou ... podmínky pro získání statusu oprávněné osoby nastaveny přísněji než pro občany ČR, což je z hlediska práva EU problematické zejména ve vztahu k občanům EU, neboť navržené znění je vůči cizincům diskriminační. Zákaz jakékoliv diskriminace na základě státní příslušnosti je přitom jedním ze základních principů práva EU (viz článek 18 SFEU)“, pročež je „navržená úprava částečně neslučitelná s právem EU“. K tomu Ústavní soud uvádí, že vazba jednorázového odškodnění podle napadených ustanovení zákona u cizinců na povolení k trvalému pobytu nekoliduje s podmínkou nepřetržitého legálního pobytu po dobu pěti let pro občany Evropské unie a jejich rodinné příslušníky, již nejsou státními příslušníky žádného členského státu Evropské unie, která zakládá právo trvalého pobytu těchto osob v hostitelském členském státě podle čl. 16 směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/38/ES ze dne 29. 4. 2004 o právu občanů Unie a jejich rodinných příslušníků svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států, o změně nařízení (EHS) č. 1612/68 a o zrušení směrnic 64/221/EHS, 68/360/EHS, 72/194/EHS, 73/148/EHS, 75/34/EHS, 75/35/EHS, 90/364/EHS, 90/365/EHS a 93/96/EHS (dále jen „směrnice“) a má povahu hmotněprávní. Proto se odstranění podmínky trvalého pobytu z napadených ustanovení zákona nedotkne závazků České republiky vyplývajících z této směrnice unijního práva. Nadto materie jednorázového odškodňování subjektů dotčených mimořádnou událostí není předmětem úpravy práva Evropské unie, a proto nepodléhá ani jeho kontrolním mechanismům.

43. Ústavní soud tedy shrnuje, že ustanovení § 3 odst. 3 písm. a) ve slovech „přihlášena k trvalému pobytu“, § 3 odst. 3 písm. b), § 6 odst. 1 ve slovech „trvalého“ a „trvalým“, § 6 odst. 2 ve slově „trvalého“, § 6 odst. 3 ve slově „trvalého“ a § 6 odst. 4 ve slovech „trvalým“ zákona o jednorázovém odškodnění jsou rozporná s principem rovnosti a zákazem diskriminace již podle obecného ustanovení čl. 1 věty první Listiny zaručujícího (neakcesorickou) rovnost všech lidí v právech.

44. Zrušením shora uvedených ustanovení, resp. jejich jednotlivých slov, tak dochází k odstranění požadavku trvalého pobytu pro přiznání nároku na jednorázové odškodnění s tím, že rozhodným kritériem bude hledisko (skutečného) pobytu na území některé z dotčených obcí (§ 3 odst. 2 zákona) ve stanoveném rozhodném období. Ústavní soud podotýká, že v tomto smyslu bude třeba vykládat rovněž § 3 odst. 3 písm. a) zákona, který ve znění tohoto nálezu (vypuštěním slov „přihlášena k trvalému pobytu“) stanovuje, že oprávněnou osobou je „fyzická osoba, která byla v rozhodném období v obci uvedené v odstavci 2“. Byť si je Ústavní soud vědom možné jazykové (gramatické) nejasnosti či víceznačnosti tohoto ustanovení zákona ve znění nálezu, konstatuje, že mu přísluší toliko postavení tzv. negativního zákonodárce, pročež nemůže sám zákonné ustanovení doplňovat o další slova, resp. tato podle své úvahy měnit za „vhodnější“. Shora uvedenou právní normu definující oprávněnou fyzickou osobu jako tu, která „byla v rozhodném období v obci ...“, bude nezbytné vykládat s ohledem na samotná východiska zákona, jeho smysl a účel spočívající v odškodnění osob zasažených mimořádnou událostí (teleologický výklad), jakož i ve vazbě na další zákonná ustanovení, zejména pak § 6 odst. 1 až 4 hovořící o „pobytu“ oprávněné osoby (systematický výklad). Oprávněnou osobou podle § 3 odst. 3 písm. a) tak

bude ta, která měla na území dotčené obce v rozhodném období „pobyt“ ve smyslu svého bydliště.

45. Ustanovení § 6 odst. 5 zákona, které navrhovatelka rovněž napadla, pak stanovuje, že „oprávněná osoba nemá nárok na poskytnutí jednorázového odškodnění za tu část rozhodného období, kdy bylo místem jejího trvalého pobytu sídlo ohlašovny“. Toto ustanovení přitom evidentně navazuje na ta ustanovení zákona (jejich části), jež jsou uvedena v předchozím bodu. Jelikož se ruší podmínka trvalého pobytu na území některé z dotčených obcí, ztrácí tím normativní význam i na to navazující § 6 odst. 5 zákona, který Ústavní soud v souladu s návrhovým petitem rovněž zrušil.

VIII. Závěr

46. Ze shora uvedených důvodů Ústavní soud rozhodl podle § 70 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., tak, že návrhu v plném rozsahu vyhověl a zrušil § 3 odst. 3 písm. a) ve slovech „přihlášena k trvalému pobytu“, § 3 odst. 3 písm. b), § 6 odst. 1 ve slovech „trvalého“ a „trvalým“, § 6 odst. 2 ve slově „trvalého“, § 6 odst. 3 ve slově „trvalého“, § 6 odst. 4 ve slovech „trvalým“ a § 6 odst. 5 zákona č. 324/2021 Sb., o jednorázovém odškodnění subjektů dotčených mimořádnou událostí v areálu muničních skladů Vlachovice-Vrbětice a o změně některých zákonů, a to uplynutím dne vyhlášení tohoto nálezu.

47. K návrhu na přednostní projednání z důvodu naléhavosti věci Ústavní soud uvádí, že mu fakticky vyhověl, neboť o návrhu na zrušení napadených ustanovení zákona rozhodl bezodkladně poté, co uplynuly zákonné lhůty podle § 69 zákona o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, které musel poskytnout dalšímu účastníkovi řízení, vládě a Veřejnému ochránci práv, resp. poté, co obdržel vyjádření Veřejného ochránce práv k návrhu. K tomuto postupu přistoupil Ústavní soud proto, že podle § 7 zákona je třeba nárok uplatnit ve hmotněprávní, prekluzivní lhůtě do 30. 6. 2022.

48. Podle § 58 odst. 1 zákona o Ústavním soudu jsou nálezy, kterými Ústavní soud rozhodl o návrhu na zrušení zákona nebo jiného právního předpisu anebo jejich jednotlivých ustanovení podle čl. 87 odst. 1 písm. a) a b) Ústavy, vykonatelné dnem jejich vyhlášení ve Sbírce zákonů, pokud nerozhodne Ústavní soud jinak (čl. 89 odst. 1 Ústavy). V posuzované věci Ústavní soud rozhodl, že nález je vykonatelný uplynutím dne jeho vyhlášení, neboť přihlédl především k tomu, že nárok na jednorázové odškodnění musí být uplatněn do 30. 6. 2022 (§ 7 zákona o jednorázovém odškodnění). Návrh na zrušení napadených ustanovení zákona byl nadto podán až dne 6. 4. 2022, a byť Ústavní soud posoudil věc jako mimořádně naléhavou, dřívější rozhodnutí ve věci, které by případně umožnilo obvyklé stanovení vykonatelnosti nálezu až jeho publikací ve Sbírce zákonů, nebylo možné s ohledem na nutnost dodržení lhůt uvedených v předchozím bodu, jakož i dodržení procesních práv dalšího účastníka a vedlejšího účastníka řízení. Z § 10 odst. 2 zákona č. 309/1999 Sb., o Sbírce zákonů a o Sbírce mezinárodních smluv, pak vyplývá, že tento derogační nález by musel být zveřejněn ve Sbírce zákonů neprodleně, nejpozději však do 30 dnů ode dne jeho doručení Ministerstvu vnitra. Právě v důsledku této mezní lhůty by přitom nemuselo být zaručeno, že nález bude publikován ve Sbírce zákonů ještě před uplynutím lhůty stanovené v § 7 zákona o jednorázovém odškodnění, jejíhož zrušení se navrhovatelka v petitu nedomáhá. Naopak, stanovením vykonatelnosti derogačního nálezu mimořádně již uplynutím dne jeho vyhlášení, a nikoliv až publikací ve Sbírce zákonů [k tomu srov. nález ze dne 22. 6. 2005 sp. zn. Pl. ÚS 13/05 (N 127/37 SbNU 593; 283/2005 Sb.) a ze dne 10. 9. 2009 sp. zn. Pl. ÚS 27/09 (N 199/54 SbNU 445; 318/2009 Sb.)] bude osobám s pobytem na území dotčených obcí umožněno, aby v zákonem stanovené hmotněprávní lhůtě uplatnily svůj nárok na jednorázové odškodnění, a to alespoň tzv. blanketní žádostí, k jejímuž případnému doplnění budou posléze ve správním řízení vyzvány Ministerstvem vnitra. Obdobně jako Ústavní soud uvedl již

v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 8/95, i zde očekává, že zákonodárce sám uvede právní úpravu do takového stavu, aby osobám, kterým to zrušená ustanovení zákona neumožňovala, byla v případě potřeby stanovena nová lhůta k uplatnění nároku v takové délce, která bude přiměřená současné situaci „nově“ oprávněných osob.

49. Pro úplnost Ústavní soud podotýká, že tento nález se nikterak nedotkne osob, kterým již byl na základě zrušených ustanovení založených toliko na kritériu trvalého pobytu jako evidenčního údaje správním rozhodnutím přiznán (či dokonce vyplacen) nárok na jednorázové odškodnění. Nález Ústavního soudu má účinky toliko *ex nunc (pro futuro)*, přičemž podle § 71 odst. 2 a 3 zákona o Ústavním soudu pravomocná rozhodnutí vydaná na základě ustanovení právního předpisu, které bylo zrušeno, zůstávají nedotčena; práva a povinnosti podle takových rozhodnutí však nelze vykonávat. Proto také v obecné rovině platí, že správní rozhodnutí, kterým byl osobě přiznán nárok na základě posléze Ústavním soudem (zčásti) zrušených ustanovení, nemůže být zrušeno ani v přezkumném řízení podle hlavy IX správního řádu, když zákonnost (právnost) správního rozhodnutí musí být i v přezkumném řízení posuzována prizmatem skutkového a právního stavu ke dni jeho vydání a musí být rovněž zohledněna zásada ochrany právní jistoty a dobré víry adresátů správního rozhodnutí [srov. FRUMAROVÁ, K., GRYGAR, T., POUPEROVÁ, O., ŠKUREK, M. Správní právo procesní. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 32 (marg. 117) a násl., s. 348 (marg. 1223)]. Přezkumné řízení nadto zákon o jednorázovém odškodnění v § 9 odst. 4 větě třetí nepřipouští, s výjimkou postupu podle § 153 odst. 1 písm. a) správního řádu umožňujícího uspokojení žalobce změnou nebo zrušením rozhodnutí v přezkumném řízení. Splněny nebudou v daném případě podmínky ani pro vydání tzv. nového rozhodnutí (§ 101 správního řádu), ani pro obnovu řízení (§ 100 správního řádu), kterou zákon o jednorázovém odškodnění rovněž nepřipouští (§ 9 odst. 4 věta druhá).

Č. 72**Odškodnění za pád na chodníku a podmínky vzniku odpovědnosti vlastníka komunikace****(sp. zn. I. ÚS 2853/21 ze dne 16. června 2022)**

Nejvyšší soud v ústavní stížnosti napadeném rozhodnutí vyšel ze závěrů publikovaných v rozhodnutí sp. zn. 31 Cdo 1621/2020, že se odpovědnost za závady ve schůdnosti vztahuje pouze k nepředvídatelným závadám ve schůdnosti, v odůvodnění rozhodnutí se však již nezabýval otázkou zkoumání podmínek vzniku odpovědnosti vlastníka komunikace ve smyslu občanského zákoníku, tj. zejména posouzením řádného plnění povinnosti vlastníka udržovat komunikaci ve stavu umožňujícím bezpečný pohyb osob. Samozřejmě i zde bude přicházet v úvahu závěr o spoluúčasti poškozeného na vzniklé újmě, nicméně ani to, zda Nejvyšší soud posuzoval napadená rozhodnutí z tohoto úhlu pohledu a jak se případně toto posouzení odrazilo v konečném rozhodnutí, není z odůvodnění jeho rozhodnutí zřejmé; jelikož Nejvyšší soud neodůvodnil své rozhodnutí racionálním způsobem a nevypořádal se s argumentací stěžovatele, porušil jeho základní právo na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu JUDr. Jaromíra Jirsy, soudců JUDr. Tomáše Lichovníka a JUDr. Vladimíra Sládečka (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti L. K., zastoupeného Mgr. Petrem Novákem, advokátem, se sídlem Vídeňská 546/55, Brno, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 7. 2021 č. j. 25 Cdo 2764/2020-171, rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 5. 5. 2020 č. j. 10 Co 277/2019-137 a rozsudku Okresního soudu v Ústí nad Labem ze dne 1. 10. 2019 č. j. 11 C 237/2016-107, za účasti Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Ústí nad Labem a Okresního soudu v Ústí nad Labem jako účastníků řízení a Generali Česká pojišťovna, a. s., jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 28. 7. 2021 č. j. 25 Cdo 2764/2020-171 bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 7. 2021 č. j. 25 Cdo 2764/2020-171 se ruší.

III. Ve zbývajících částech návrh odmítá.

Odůvodnění**I.**

1. Stěžovatel se, s odvoláním na porušení čl. 11, čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí.

II.

2. Z obsahu napadených rozhodnutí, ústavní stížnosti a vyžádaného spisu se podává, že se stěžovatel žalobou podanou k Okresnímu soudu v Ústí nad Labem domáhal zaplacení náhrady škody ve výši 230 000 Kč s příslušenstvím a 158 354 Kč s příslušenstvím. V žalobě stěžovatel uvedl, že se jeho manželce stal úraz, kdy si při venčení psa podvrtna pravý kotník na rozbitém chodníku, spadla a během pádu šlápla do díry na silnici, a přivodila si tak zlomeninu levého hlezna. Úraz poškozené byl způsoben závadou ve schůdnosti chodníku, který je ve vlastnictví žalovaného. V důsledku toho byla po propuštění z nemocnice plně závislá na manželovi, který z důvodu péče o ni nemohl vykonávat své povolání a ztratil pravidelný příjem. Žalované statutární město Ústí nad Labem navrhlo zamítnutí žaloby, když namítalo, že žalobce není aktivně legitimován. Zamítnutí žaloby navrhl i vedlejší účastník, Česká pojišťovna, a. s. Okresní soud dospěl k závěru, že žalobce je ve věci aktivně věcně legitimován. Dále soud zkoumal, zda lze závadu ve schůdnosti chodníku hodnotit jako natolik významnou, resp. zda lze hodnotit stav chodníku za natolik zhoršený, že manželka žalobce ani při obezřetné chůzi, která respektovala stav chodníku, nemohla výskyt zhoršené části chodníku předpokládat a účinně na ni reagovat. Po zevrubném dokazování pak došel okresní soud k závěru, že příčinou úrazu manželky stěžovatele nebyla závada ve schůdnosti chodníku ve smyslu § 27 odst. 3 zákona č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích, byť chodník vykazoval dlouhodobě poškození povrchu, a žalobu stěžovatele proto zamítl.

3. Stěžovatel podal proti rozhodnutí Okresního soudu v Ústí nad Labem odvolání. V něm odkazoval na nálezy Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2315/15 (N 64/81 SbNU 99), podle kterého je zapotřebí zkoumat, do jaké míry byl chodník způsobilý pro bezpečný pohyb chodců a zda vlastník učinil veškerá nutná opatření pro zajištění bezpečné schůdnosti chodníku. Nesouhlasil se závěrem soudu, že manželka nebyla dostatečně obezřetná a ostatní cesty by pro ni byly bezpečnější. Soud prvního stupně podle něj neposoudil otázku porušení povinnosti ze strany žalovaného. Žalovaný navrhl, aby odvolací soud rozhodnutí soudu prvního stupně potvrdil. Krajský soud se ztotožnil se závěry soudu prvního stupně a odkázal na jeho věcně správné odůvodnění. Nad rámec toho se vypořádal s tvrzením stěžovatele dotýkajícím se nezohlednění výše uvedeného nálezu Ústavního soudu. Podle názoru odvolacího soudu soud prvního stupně zkoumal všechny rozhodné skutečnosti, učinil je předmětem dokazování, zhodnotil provedené důkazy, a všechna skutková zjištění tak mají oporu v provedeném dokazování. Rozhodnutí okresního soudu tedy potvrdil.

4. Rozsudek odvolacího soudu napadl stěžovatel dovoláním s odůvodněním, že závěry odvolacího soudu vychází z dřívější judikatury dovolacího soudu, která nereflektovala nálezy Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2315/15. K závěru o absenci závady ve schůdnosti nelze dospět jen odkazem na celkově neuspokojivý stav komunikace. Žalovaný se ztotožnil s právním posouzením odvolacího soudu s tím, že i v intencích zmiňovaného nálezu Ústavního soudu je třeba zohlednit jednání manželky žalobce, které vedlo ke vzniku její újmy, když se znalostí stavu chodníku a komunikace zvolila chůzi po té části, která vykazovala větší poškození. Rozhodnutí soudu je proto souladné s daným nálezem Ústavního soudu. Nejvyšší soud odmítl dovolání pro nepřipustnost. Podle Nejvyššího soudu rozhodnutí odvolacího soudu respektuje judikaturu Nejvyššího soudu, zejména závěr, že silniční zákon zohledňuje pouze tzv. nepředpokládané závady. Závadou ve schůdnosti je pak pouze místo, které se celkovému stavu komunikace a okolním poměrům vymyká svou sníženou kvalitou, v čemž je právě ona nepředvídatelnost pro chodce, který jinak volí způsob chůze přizpůsobený obecně panujícím podmínkám. Tento výklad je v rozhodovací praxi Nejvyššího soudu bez výjimky ustálen. Nejvyšší soud odkazuje v této otázce i na rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia sp. zn. 31 Cdo 1621/2020, jímž dovolací soud reagoval na dovolatelem poukazovaný nálezy Ústavního soudu.

III.

5. Stěžovatel v ústavní stížnosti uvádí, že soudy bez jakéhokoliv opodstatnění kladly důraz na podmínku předvídatelnosti závady ve schůdnosti, když o závadu ve schůdnosti se může jednat toliko za situace, kdy tuto závadu chodec nemůže předvídat. Stěžovatel namítá, že předvídatelnost závady ve schůdnosti není definičním znakem pro vznik odpovědnosti vlastníka komunikace za újmu vzniklou chodcům užívajícím takovou pozemní komunikaci. Interpretací *ad absurdum* by byla vyloučena jakákoliv odpovědnost vlastníka pozemní komunikace za újmy na zdraví vzniklé chodcům v důsledku neodstranění, nezmírnění či alespoň neoznačení závad ve schůdnosti v podobě nerovností, výmolů či děr, neboť jakýkoliv výskyt takových nerovností by při nepříznivém stavu komunikace měl být chodci předvídan. Stěžovatel dále namítá, že ke zproštění odpovědnosti vlastníka komunikace došlo, aniž by bylo prokázáno, že by na předmětné komunikaci byl proveden jakýkoli zásah za účelem odstranění takových závad či přinejmenším za účelem jejich viditelného označení. Soudy podle stěžovatele bez jakéhokoliv náležitého zdůvodnění nerespektovaly judikaturu Ústavního soudu, když rozhodnutí nereflektují závěry Ústavního soudu formulované v nálezu sp. zn. I. ÚS 2315/15.

IV.

6. Nejvyšší soud ve vyjádření k ústavní stížnosti uvádí, že dovoláním napadené rozhodnutí odvolacího soudu je zcela v souladu s jeho ustálenou judikaturou, představovanou zejména rozsudkem velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia sp. zn. 31 Cdo 1621/2020, který se ve svých závěrech vypořádal s východiskými plynoucími ze zmiňovaného nálezu Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2315/15. Krajský soud v Ústí nad Labem pouze stručně sdělil, že ústavní stížnost nepovažuje za důvodnou. Stejně tak i Okresní soud v Ústí nad Labem, který ve vyjádření odkázal na odůvodnění svého rozsudku.

7. Statutární město Ústí nad Labem na výzvu Ústavního soudu sdělilo, že v řízení vedeném o ústavní stížnosti nevyužívá svého práva účasti jako vedlejšího účastníka a tohoto práva se výslovně vzdává. Vedlejší účastnice, Generali Česká pojišťovna, a. s., se na výzvu soudu vyjádřila tak, že ústavní stížnost nepovažuje za opodstatněnou a soudy rozhodly v souladu s judikaturou Ústavního soudu. Soudy vedle samotné předvídatelnosti závady ve schůdnosti podle vedlejší účastnice zohlednily i další relevantní okolnosti, jako je znalost místa manželkou stěžovatele, možnost manželky stěžovatele reagovat na situaci, volby nejbezpečnější trasy a míra opatrnosti odpovídající místní situaci. Vedlejší účastnice dále namítá, že stěžovatelem zdůrazňované závěry obsažené v nálezu sp. zn. I. ÚS 2315/15 nelze bez dalšího použít. Příčinou pádu manželky stěžovatele nebyla závada ve schůdnosti (nejednalo se o jednorázové, překvapivé zhoršení), ale opotřebení jeho povrchu působením počasí, tedy jeho stavební stav, jemuž se manželka stěžovatele byla povinna přizpůsobit. Vedlejší účastnice v této souvislosti argumentuje také usnesením Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 3274/18 (dostupné na <https://nalus.usoud.cz>), v němž soud vyslovil, že odkaz na nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2315/15 není v dané věci případný, neboť byl vydán za odlišných skutkových okolností.

8. Vyjádření nezasílal Ústavní soud k replice, neboť neobsahovala žádné nové, pro posouzení věci významné skutečnosti.

V.

9. Ústavní soud v souladu s ustanovením § 44 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) uvážil, že ve věci není třeba konat ústní jednání, neboť by nijak nepřispělo k dalšímu, resp. hlubšímu objasnění věci, než jak se s ní seznámil z vyžádaného spisu a z písemných úkonů stěžovatele a účastníků

řízení. Nenařízení ústního jednání odůvodňuje i skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval ani za potřebné provádět dokazování.

VI.

10. Poté, co Ústavní soud konstatoval, že ústavní stížnost je přípustná, je podána včas a splňuje ostatní náležitosti vyžadované zákonem [§ 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu], a ověřil, že tvrzení obsažená v ústavní stížnosti mají oporu v listinných podkladech, dospěl k závěru, že ústavní stížnost je částečně důvodná.

11. Ústavní soud předesílá, jak ustáleně judikuje, že je oprávněn přezkoumat správnost aplikace podústavního práva a zasáhnout do rozhodovací činnosti civilních soudů za předpokladu, že nepostupují v souladu s principy obsaženými v hlavě páté Listiny.

12. Podstatu ústavní stížnosti představuje nesouhlas stěžovatele s právním posouzením otázky odpovědnosti vlastníka pozemní komunikace za újmy, jejichž příčinou byly závady ve schůdnosti. Soudům vytýká, že nepostupovaly v souladu s nálezem Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2315/15. Při posouzení odpovědnosti se zaměřily pouze na aspekt nepředvídatelných závad ve schůdnosti pozemní komunikace a nezohlednily, nakolik vlastník komunikace dodržel svou povinnost zajistit, aby tato komunikace umožňovala bezpečný pohyb chodců. Judikaturu Ústavního soudu přitom soudy nerespektovaly bez náležitého odůvodnění.

13. Ústavní soud se primárně zabýval námitkou stěžovatele dotýkající se nedostatečného odůvodnění rozhodnutí Nejvyššího soudu. Ten vyšel ve svém rozhodnutí z § 27 odst. 3 zákona o pozemních komunikacích, podle něhož „vlastník místní komunikace nebo chodníku je povinen nahradit škody, jejichž příčinou byla závada ve schůdnosti chodníku, místní komunikace nebo průjezdního úseku silnice, pokud neprokáže, že nebylo v mezích jeho možností tuto závadu odstranit, u závady způsobené povětrnostními situacemi a jejich důsledky takovou závadu zmírnit, ani na ni předepsaným způsobem upozornit“, a § 26 odst. 7 zákona o pozemních komunikacích, podle něhož „závadou ve schůdnosti pro účely tohoto zákona se rozumí taková změna ve schůdnosti pozemní komunikace, kterou nemůže chodec předvídat při pohybu přizpůsobeném stavebnímu stavu a dopravně technickému stavu a povětrnostním situacím a jejich důsledkům“. V odůvodnění odmítavého rozhodnutí uvádí, že závadou, s níž se jediné pojí objektivní odpovědnost vlastníka komunikace, je výrazně kvalitativně zhoršené místo oproti celkovému okolnímu stavu komunikace, které je pro svou povahu či umístění pro uživatele nenadálé, tj. nepředvídatelné. Tento výklad je podle Nejvyššího soudu v rozhodovací praxi Nejvyššího soudu bez výjimky ustálen. Přitom poukazuje i na rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia sp. zn. 31 Cdo 1621/2020, kterým dovolací soud reagoval na stěžovatelem poukazovaný nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2315/15.

14. Ústavní soud nejprve připomíná svou judikaturu: „Požadavek řádného odůvodnění soudních rozhodnutí je jedním za základních atributů řádně vedeného soudního řízení a součástí práva na soudní ochranu. Dodržování povinnosti odůvodnit rozhodnutí zaručuje transparentnost a kontrolovatelnost rozhodování soudů a zajišťuje vyloučení libovůle; chybí-li v rozhodnutí řádné odůvodnění, je tím založena nejen jeho nepřezkoumatelnost, ale zpravidla také neústavnost (...) Obecné soudy jsou proto povinny adekvátně, co do myšlenkových konstrukcí racionálně logickým způsobem se vypořádat s důkazními návrhy účastníků řízení a argumentačními tvrzeními jimi uplatněnými (...) nereaguje-li Nejvyšší soud adekvátně na argumentaci účastníka řízení uvedenou v dovolání, splňuje-li samozřejmě dovolání v daném směru zákonné náležitosti, postupuje v rozporu s požadavky na řádné odůvodnění čl. 36 odst. 1 Listiny“ [nález sp. zn. IV. ÚS 1898/21 (N 169/108 SbNU 90), srov. též rozhodnutí v něm uváděná]. Řádné odůvodnění rozhodnutí „vyžaduje v případě, že účastník řízení poukáže na předchozí relevantní rozhodnutí v obdobné věci, že tento argument bude zahrnut

do odůvodnění rozhodnutí a současně bude řádně vypořádán; v opačném případě dochází k porušení práva na řádný proces“ [nález sp. zn. III. ÚS 1167/17 (N 134/86 SbNU 273)].

15. Odůvodnění rozhodnutí Nejvyššího soudu požadavkům na odůvodňování rozhodnutí formulovaným Ústavním soudem nevyhovuje. Soud se dostatečně nevypořádal s odkazem stěžovatele na nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2315/15 a nereagoval ani na námitky, že soudy měly zkoumat, do jaké míry byl chodník způsobilý pro bezpečný pohyb chodců a zda vlastník učinil veškerá opatření pro zajištění bezpečné schůdnosti.

16. Nejvyšší soud v napadeném rozhodnutí odkazuje na své rozhodnutí sp. zn. 31 Cdo 1621/2020 a uvádí, že jím reagoval na stěžovatelem poukazovaný nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2315/15. Podrobněji se k tomuto nálezu a závěrům zde zveřejněným nevyjadřuje. Z takto stručně pojatého odůvodnění by mohlo vyplývat, že postoj Nejvyššího soudu v napadeném rozhodnutí k otázce odpovědnosti vlastníka pozemních komunikací je s tímto nálezem v souladu. Tak tomu však není. V nálezu se mj. uvádí: „domáhá-li se chodec náhrady újmy na zdraví a uvádí, že tato újma mu vznikla kvůli stavu chodníku (místní komunikace), je třeba, aby soudy na jedné straně zkoumaly, nakolik se chodec choval tak, aby svému úrazu předešel. V rámci toho se mohou zabývat veškerými okolnostmi případu včetně toho, zda chodec z více možných cest zvolil tu nejbezpečnější, zda přizpůsobil tempo chůze okolnostem, ale i zda zvolil vhodnou obuv apod. Na druhé straně je ovšem třeba zhodnotit, nakolik vlastník komunikace dodržel svou povinnost zajistit, aby tato komunikace umožňovala bezpečný pohyb chodců. O přiznání náhrady a o její výši se rozhodne podle toho, nakolik ke vzniku újmy přispěl sám chodec, a naopak nakolik k tomu přispěl vlastník komunikace. Přitom je nutné vycházet z principu úplné náhrady újmy na zdraví, tedy plné náhrady majetkové i nemajetkové újmy, který plyne z čl. 7 odst. 1 Listiny. Tyto své závěry pak musí obecné soudy promítnout do aplikace odpovědnosti za závadu ve schůdnosti, jak ji upravuje § 27 zákona o pozemních komunikacích, v konkrétním případě. Pojem závada ve schůdnosti upravený v § 26 odst. 7 zákona o pozemních komunikacích nemá nad rámec popsanych kritérií žádný další zvláštní obsah, má pouze zajistit spravedlivou rovnováhu mezi právy a povinnostmi vlastníků a uživatelů pozemních komunikací. Tato speciální právní úprava tak činí aplikaci obecných ustanovení o odpovědnosti podle občanského zákoníku nadbytečnou.“

17. Nejvyšší soud oproti tomu v uvedeném rozhodnutí sp. zn. 31 Cdo 1621/2020 neshledal „důvody pro přehodnocení dosavadního ustáleného výkladu příslušných ustanovení zákona o pozemních komunikacích, zejména pojmu ‚závady ve schůdnosti‘ ve smyslu § 26 odst. 7 zák. o pozemních komunikacích a jeho právních důsledků. Nadále tedy platí, že zákon o pozemních komunikacích zakládá přísnou, tzv. objektivní, odpovědnost vlastníka (správce) komunikace za újmy, jejichž příčinou byly závady ve schůdnosti. Jde o odpovědnost bez ohledu na protiprávnost a zavinění, která je však spojena pouze s existencí závady ve schůdnosti, tedy s takovým nedostatkem komunikace, který se vymyká jejímu stavu z hlediska stavebního, dopravně technického i z hlediska celkového působení povětrnostních vlivů a který představuje pro uživatele nenadálou a nepředvídatelnou změnu hrozící vznikem újmy“. To však v návaznosti na závěr „vycházející z možné uplatnitelnosti občanského zákoníku v případech, v nichž není dána objektivní odpovědnost vlastníka komunikace za škodu způsobenou závadou ve schůdnosti podle zákona o pozemních komunikacích. Opačné pojetí (představované R 140/2011) nevede ke spravedlivým řešením, neboť ve svém důsledku odpírá poškozeným chodcům právo na náhradu újem vzešlých z předvídatelných závad komunikací, aniž by současně zohledňovalo počínání jejich vlastníků při plnění povinnosti řádně pečovat o jejich stav, respektive povinnosti zajistit, aby chodníky umožňovaly bezpečný pohyb chodců“.

18. Nejvyšší soud tedy v tomto rozhodnutí i nadále zakládá odpovědnost vlastníka pozemních komunikací podle zákona o pozemních komunikacích pouze na existenci závady

ve schůdnosti, kterou je takový nedostatek komunikace, který se vymyká jejímu stavu z hlediska stavebního, dopravně-technického i z hlediska celkového působení povětrnostních vlivů a který představuje pro uživatele nenadálou a nepředvídatelnou změnu hrozící vznikem újmy (odpovědnost za závady ve schůdnosti se týká jen nepředvídatelných závad). Vedle toho se však Nejvyšší soud přiklonil k závěru, že není vyloučena případná obecná odpovědnost vlastníka komunikace za konkrétní porušení povinnosti s presumovaným zaviněním, a to podle obecného předpisu, kterým je občanský zákoník. Tj. chodci se mohou domoci náhrady i v případě předvídatelných závad, vzniklých protiprávním jednáním či opomenutím vlastníka komunikace: „Zákon o pozemních komunikacích (totiž) upravuje jen objektivní odpovědnost správce komunikace za škody, jejichž příčinou byly závady ve sjízdnosti či ve schůdnosti, nikoliv obecnou odpovědnost každého za škodu vzniklou v příčinné souvislosti s porušením konkrétní právní povinnosti. Obecnou odpovědnost založenou na principu presumovaného zavinění upravuje občanský zákoník, přičemž předpoklady objektivní odpovědnosti (za výsledek) a předpoklady odpovědnosti obecné (za zaviněné porušení právní povinnosti) nejsou totožné a totožné nejsou ani podmínky, za nichž se lze odpovědnosti zprostit.“

19. Toto rozhodnutí Nejvyššího soudu bylo napadeno ústavní stížností, která byla Ústavním soudem jako návrh zjevně neopodstatněný odmítnuta. Byť se Ústavní soud neztotožnil se závěry Nejvyššího soudu, který setrval na tom, že odpovědnost za závady ve schůdnosti se vztahuje pouze k nepředvídatelným závadám ve schůdnosti, zdůraznil, že Nejvyšší soud věc stěžovatelky posoudil i z hlediska obecných ustanovení o odpovědnosti v občanském zákoníku. Z ústavněprávního hlediska je tak podstatné, zda stěžovatelce nebyla upřena náhrada újmy jen proto, že mohla stav komunikace předvídat. Není přitom rozhodné, v jakém odpovědnostním režimu z hlediska podústavního práva posouzení věci proběhne.

20. Nejvyšší soud v ústavní stížnosti napadeném rozhodnutí vyšel ze závěrů publikovaných v rozhodnutí sp. zn. 31 Cdo 1621/2020, že se odpovědnost za závady ve schůdnosti vztahuje pouze k nepředvídatelným závadám ve schůdnosti, v odůvodnění rozhodnutí se však již nezabýval otázkou zkoumání podmínek vzniku odpovědnosti vlastníka komunikace ve smyslu občanského zákoníku, tj. zejména posouzením řádného plnění povinnosti vlastníka udržovat komunikaci ve stavu umožňujícím bezpečný pohyb osob. Samozřejmě i zde bude přicházet v úvahu závěr o spoluúčasti poškozeného na vzniklé újmě, nicméně ani to, zda Nejvyšší soud posuzoval napadená rozhodnutí z tohoto úhlu pohledu a jak se případně toto posouzení odrazilo v konečném rozhodnutí, není z odůvodnění jeho rozhodnutí zřejmé.

21. Nejvyšší soud v napadeném rozhodnutí dospěl v rozporu s nálezem Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2315/15 k závěru, že odpovědnost za závady ve schůdnosti se týká jen nepředvídatelných závad. Postup Nejvyššího soudu není ani ve shodě se závěry obsaženými v rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Cdo 1621/2020. Poté, co Nejvyšší soud uzavřel, že v daném případě nešlo o nepředvídatelnou závalu, nepodrobil totiž dovoláním napadená rozhodnutí přezkumu na základě obecných ustanovení o odpovědnosti za porušení povinnosti. Lze tedy přisvědčit stěžovateli, že se Nejvyšší soud nevypořádal s jím uváděným rozhodnutím Ústavního soudu, které se k otázce odpovědnosti vlastníka komunikace staví odlišně od Nejvyššího soudu. Tento výklad ani nedoplnil posouzením z hlediska obecných ustanovení o odpovědnosti tak, aby dostal ústavně konformnímu výkladu.

22. Nelze přitom přisvědčit tvrzením vedlejší účastnice, že závěry obsažené v nálezu Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2315/15 není možno bez dalšího použít. Vedlejší účastnice naráží na jiný skutkový stav věci, zde spočívající v jiné povaze závady ve schůdnosti. Posouzení odpovědnosti vlastníka komunikace za škodu vzniklou závadou ve schůdnosti místní komunikace však není závislé na povaze závady ve schůdnosti komunikace. Takový závěr nelze dovodit z citovaného nálezu Ústavního soudu ani ze zákonných ustanovení. Vedlejší účastnice argumentuje i odkazem na usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS

3274/18, kterým byla ústavní stížnost odmítnuta jako návrh zjevně neopodstatněný. Ústavní soud přitom v této věci mj. uvedl, že „odkaz stěžovatelky na náleží Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2315/15 neshledal Ústavní soud případným, neboť byl vydán za odlišných skutkových okolností dané věci, kdy stěžovatel uklouzl na zledovatělém chodníku, který nebyl v zimě ošetřovaný, protože byl vyloučen ze zimní údržby pražskou obecně závaznou vyhláškou, avšak na chodníku chybělo označení, že se chodník v zimě neudrží“. Ústavní soud k tomu dodává, že závěry vyslovenými v odmítavých rozhodnutích není vázán [srov. náleží sp. zn. IV. ÚS 301/05 (N 190/47 SbNU 465), body 88–89].

23. Ústavní soud uzavírá, že Nejvyšší soud neodůvodnil své rozhodnutí racionálním způsobem a nevypořádal se s argumentací stěžovatele, v důsledku čehož porušil jeho základní právo na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny. S přihlédnutím k doktríně minimalizace zásahů do činnosti jiných orgánů veřejné moci, jakož i při zohlednění zásady subsidiarity ústavní stížnosti, Ústavní soud nepřistoupil k přezkumu napadených rozhodnutí nižších soudů. V první řadě úkol Nejvyššího soudu spočívá ve sjednocování judikatury nalézacích a odvolacích soudů. K tomu slouží přezkum na základě dovolání, což by se mělo adekvátně projevit též v odůvodnění rozhodnutí o tomto mimořádném opravném prostředku [srov. též např. náleží sp. zn. I. ÚS 192/11 (N 55/60 SbNU 677), sp. zn. II. ÚS 289/06 (N 138/53 SbNU 717)]. Námitkami dotýkajícími se nesprávného právního posouzení odpovědnosti vlastníka nemovitosti okresním a krajským soudem a jejich ústavností se proto Ústavní soud již nezabýval. Svým rozhodnutím nepředjímá výsledek navazujícího řízení. Úkolem Nejvyššího soudu bude posoudit daný případ znovu, přičemž je vázán právním názorem vysloveným v tomto náleží (čl. 89 odst. 2 Ústavy). Především by měl reagovat na dovolací důvody stěžovatele a posoudit soulad napadených rozhodnutí okresního a krajského soudu s kritérii vymezenými výše tak, aby výklad zákonných ustanovení byl ústavně konformní. Své závěry pak musí řádně, ústavně akceptovatelným způsobem odůvodnit. Případný ústavněprávní přezkum rozhodnutí civilních soudů může přijít na řadu až poté, co se jimi bude řádně zabývat Nejvyšší soud; dřívější ústavní přezkum by byl předčasný. Proto byla ústavní stížnost v rozsahu, v němž směřovala proti rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem a Okresního soudu v Ústí nad Labem, posouzena jako nepřijatelná.

VII.

24. Na základě výše uvedeného Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a), § 82 odst. 3 písm. a) a § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu rozhodl, jak je ve výroku náleží uvedeno.

Č. 73**Výklad lhůty stanovené v § 408 odst. 2 obchodního zákoníku v souvislosti s povinností oprávněného předložit exekuční titul s vyznačenou doložkou právní moci a vykonatelnosti
(sp. zn. IV. ÚS 3363/21 ze dne 16. června 2022)**

I. Porušení práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 36 odst. 4 Listiny základních práv a svobod nespočívá pouze v odepření přístupu k soudu, nýbrž i v tom, že je fakticky znemožněno domoci se svého práva. Požadavky kladené na uplatnění práva před soudem musejí mít oporu v zákoně, stejně jako s ním nesmí být v rozporu jejich výklad.

II. Je-li podání exekučního návrhu spojeno s požadavkem na předložení exekučního titulu s vyznačenou doložkou právní moci a doložkou vykonatelnosti, je výklad lhůty stanovené v § 408 odst. 2 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, v rozporu s právem na soudní ochranu, není-li v něm zohledněno, kdy mohl věřitel tuto podmínku splnit, došlo-li k vyznačení uvedené doložky k tomu příslušným soudem až po uplynutí této lhůty.

III. Stanoví-li zákonná úprava výslovně jako náležitost exekučního návrhu předložení kopie exekučního titulu s vyznačenou doložkou vykonatelnosti (srov. § 38 odst. 2 exekučního řádu) a požaduje-li soud, aby účastník řízení posuzoval, zda bylo či je odvolání podáno včas (nebo je, či není přípustné), ač takovou povinnost podle ústavního pořádku ani podústavního práva nemá, jde o tzv. kvalifikovanou vadu a o postup v rozporu s právem na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Josefa Fialy a soudců Jana Filipa (soudce zpravodaj) a Pavla Šámala o ústavní stížnosti stěžovatele JUDr. Vladimíra Špičky, zastoupeného Mgr. Petrou Hrachy, advokátkou, sídlem Cihlářská 643/19, Brno, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. října 2021 č. j. 20 Cdo 2404/2021-97 a usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 30. prosince 2020 č. j. 9 Co 824/2019-66, za účasti Nejvyššího soudu a Krajského soudu v Ostravě jako účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 6. října 2021 č. j. 20 Cdo 2404/2021-97 a usnesením Krajského soudu v Ostravě ze dne 30. prosince 2020 č. j. 9 Co 824/2019-66 bylo porušeno ústavně zaručené základní právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 36 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. října 2021 č. j. 20 Cdo 2404/2021-97 a usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 30. prosince 2020 č. j. 9 Co 824/2019-66 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti věci a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí s tvrzením, že jimi byl porušen čl. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), práva na soudní ochranu a na spravedlivý (sc. řádný) proces zaručená v čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, právo na rovnost v řízení zaručené čl. 37 odst. 3 Listiny a právo na ochranu majetku zaručené čl. 11 odst. 1 Listiny.

2. Z ústavní stížnosti a vyžádaných soudních spisů Okresního soudu v Bruntále (dále jen „okresní soud“) sp. zn. 62 EXE 877/2019 a Městského soudu v Brně (dále jen „městský soud“) sp. zn. 32 C 181/2008 plyne, že stěžovatel (v postavení oprávněného) podal exekuční návrh, kterému okresní soud vyhověl a pověřil soudního exekutora prodejem bytové jednotky v obci R., vlastněné povinnou Martinou Mácovou, DiS., (dále jen „povinná“). Účelem exekuce byla úhrada dluhu ve výši 1 563 466,04 Kč s příslušenstvím, k jehož zaplacení zavázal městský soud otce povinné Miloslava Mácu (dále také „původní povinný“) spolu s dalšími šesti osobami rozsudkem ze dne 30. 5. 2013 č. j. 32 C 181/2008-386. Stěžovatel se poté v dalším soudním řízení domohl určení, že darovací smlouva uzavřená mezi povinnou a Jiřinou Mácovou, manželkou původního povinného, jejímž předmětem byla zmíněná bytová jednotka ve společném jmění manželů, je vůči němu neúčinná [a to rozsudkem okresního soudu ze dne 28. 5. 2018 č. j. 12 C 115/2016-229 ve spojení s rozsudkem Krajského soudu v Ostravě (dále jen „krajský soud“) ze dne 4. 4. 2019 č. j. 11 Co 290/2018-272].

3. Povinná podala návrh na zastavení exekuce, který odůvodnila tím, že exekuční titul – rozsudek městského soudu nabyt vůči jejímu otci právní moci dne 2. 10. 2013 a vykonatelným se stal dne 8. 10. 2013 a že pověřila-li stěžovatelova právní předchůdkyně (příslušnou pohledávku stěžovatel následně odkoupil) výkonem rozhodnutí exekutora dne 2. 9. 2015, stalo se tak až po uplynutí promlčecí doby. Primární pohledávka totiž byla založena k 30. 5. 1999 a aplikovala se na ni úprava podle § 408 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník. Podle jejího názoru se pohledávka promlčí po uplynutí desetileté promlčecí lhůty, případně musí být exekuční řízení zahájeno do tří měsíců ode dne, kdy mohlo být zahájeno (typicky po ukončení soudního řízení). Vykonatelné rozhodnutí získala původní oprávněná ke dni 8. 10. 2013, lhůta (sc. § 408 odst. 2 obchodního zákoníku používá termín „doba“) podle shora uvedeného ustanovení obchodního zákoníku tedy uplynula dne 8. 1. 2014. Exekuční řízení bylo proto právní předchůdkyní stěžovatele zahájeno pozdě, pohledávka byla promlčena a nelze ji vymáhat ani proti povinné.

4. Usnesením ze dne 20. 11. 2019 č. j. 62 EXE 877/2019-40 okresní soud tento návrh povinné na zastavení exekuce zamítl. Zjistil, že městský soud původnímu povinnému uložil (spolu s dalšími šesti osobami – viz sub 2) zaplatit předmětný dluh vzniklý jejich ručením za závazky veřejné obchodní společnosti z 90. let minulého století. Rozsudek nabyt právní moci vůči otci povinné dne 2. 10. 2013. Ten se proti němu ten samý den odvolal, toto odvolání však bylo městským soudem usnesením ze dne 14. 10. 2013 č. j. 32 C 181/2008-424 odmítnuto jako opožděné. Proti tomuto rozhodnutí se původní povinný znovu odvolal a Krajský soud v Brně usnesením ze dne 22. 6. 2015 č. j. 27 Co 192/2014-577 rozhodnutí nalézacího soudu o opožděnosti původního odvolání potvrdil. Usnesení odvolacího soudu nabylo právní moci dne 3. 8. 2015, poté dne 21. 8. 2015 městský soud vyznačil doložku právní moci na původním rozsudku s údajem, že tento rozsudek nabyt právní moci dne 2. 10. 2013. Exekuční návrh podala právní předchůdkyně oprávněného dne 2. 9. 2015. Okresní soud z uvedeného stavu dovodil, že právní moc na rozsudku městského soudu mohla být vyznačena teprve po

ukončení odvolacího řízení, což se i stalo. Protože došlo k pozdějšímu zápisu datace právní moci (a vykonatelnosti), předchůdkyně oprávněného mohla podat exekuční návrh až po reálném vyznačení doložky, tehdy také začala plynout tříměsíční doba předvídaná § 408 odst. 2 obchodního zákoníku. Původní oprávněná v této době exekuční návrh podala a okresní soud nenašel důvod pro promlčení pohledávky a zastavení exekuce.

5. K odvolání povinné krajský soud napadeným usnesením změnil usnesení okresního soudu tak, že exekuci zastavil, povinné nepřiznal právo na náhradu nákladů řízení, stěžovateli (jako oprávněnému) uložil povinnost zaplatit soudnímu exekutorovi na náhradě nákladů exekuce 6 655 Kč a dále rozhodl, že se povinné nepřiznává právo na náhradu nákladů odvolacího řízení. Krajský soud vyšel z toho, že exekuční titul – rozsudek městského soudu č. j. 32 C 181/2008-386 nabytí vůči právní předchůdkyni stěžovatele právní moci dne 2. 10. 2013, vykonatelným se stal dne 8. 10. 2013, zákonná tříměsíční doba podle § 408 odst. 2 obchodního zákoníku uplynula dne 8. 1. 2014, exekuční návrh však byl podán až dne 2. 9. 2015. Současně krajský soud odmítl, že by na tomto závěru mohla něco změnit skutečnost, že proti výše uvedenému rozsudku podal otec povinné odvolání, neboť to bylo pro opožděnost odmítnuto. Zdůvodnil to tím, že pouze včas podané odvolání má suspenzivní účinek, a brání tak možnosti opatřit odvoláním napadené soudní rozhodnutí doložkou právní moci a vykonatelnosti, resp. možnosti podat návrh na nařízení exekuce se všemi zákonem požadovanými náležitostmi. Je úkolem exekučního soudu, aby si případně sám posoudil vykonatelnost exekučního titulu. Stěžovateli při zachování náležité míry pečlivosti a opatrnosti muselo být ze spisu městského soudu – a to již v okamžiku podání odvolání původním povinným (pozn.: dne 4. 10. 2013) a nejpozději v okamžiku vydání usnesení o odmítnutí odvolání pro opožděnost tímto soudem, tj. dne 14. 10. 2013 – známo, že exekuční titul nabytí právní moci, přičemž mohl a měl podat řádný exekuční návrh (pozn.: ze spisu městského soudu sp. zn. 32 C 181/2008 plyne, že stěžovateli toto usnesení nebylo doručováno).

6. Proti tomuto usnesení brojil stěžovatel dovoláním, to však Nejvyšší soud napadeným usnesením podle § 243c odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „o. s. ř.“) jako nepřípustné odmítl. Dospěl k závěru, že usnesení krajského soudu je v souladu s jeho rozhodovací praxí, k čemuž dodal, že nevyznačil-li nalézací soud protiprávně na žádost stěžovatele vykonatelnost exekučního titulu, v důsledku čehož došlo k promlčení, může stěžovatel uplatňovat odpovědnost státu za vzniklou škodu, tato okolnost však nemůže jít k tíži povinné. Další stěžovatelem vznesenou otázku, zda nepoctivému držiteli podle § 595 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, náleží v exekučním řízení námitka promlčení pohledávky, označil Nejvyšší soud za nepřípustné uplatnění nové skutečnosti (§ 241a odst. 6 o. s. ř.) a dále uvedl, že přípustnost dovolání nemohou založit ani další uplatněné námitky, neboť u nich stěžovatel nevymezil předpoklady přípustnosti dovolání (§ 241a odst. 2 o. s. ř.).

II. Stěžovatelova argumentace

7. Stěžovatel uvádí, že mezi náležitosti návrhu na zahájení exekučního řízení patří originál či úředně ověřená kopie exekučního titulu opatřené potvrzením o jeho vykonatelnosti [§ 38 odst. 2 zákona č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů], že mu výše označené usnesení městského soudu o odmítnutí odvolání proti exekučnímu titulu pro opožděnost nebylo doručeno, že se o něm dozvěděl až po doručení usnesení Krajského soudu v Brně, kterým bylo rozhodnutí o odmítnutí odvolání potvrzeno, a že opakovaně žádal městský soud o vyznačení doložky právní moci a vykonatelnosti, avšak s ohledem na probíhající odvolací řízení mu nebylo vyhověno. Odmítá závěry soudů vyšších stupňů, že exekuční řízení mělo být

zahájeno bez ohledu na to, zda došlo k vyznačení doložky právní moci a vykonatelnosti, s tím, že by takový návrh byl odmítnut (§ 39 odst. 2 exekučního řádu).

8. Krajskému soudu v této souvislosti také vytýká, že nevzal v potaz, že za neoprávněně podaný exekuční návrh vzniká odpovědnost za vzniklou škodu a povinnost nahradit náklady řízení, a podá-li takový návrh advokát, je jeho jednání považováno za kárné provinění. Názor soudů vyšších stupňů, že opožděné odvolání nemá suspenzivní účinky, stěžovatel považuje za „formální“, přičemž argumentuje, že se mu upírá právo řídit se pravomocným rozhodnutím soudu a že se mu ukládá povinnost vyhodnotit si skutkový stav za soud. K tomu dodává, že žádný soud prvního stupně v době probíhajícího odvolacího řízení doložku právní moci a vykonatelnosti nevyznačí. Vyhodnocení právní moci a vykonatelnosti je na soudci, nikoliv na účastníkovi řízení, neboť tuto povinnost mu zákon neukládá, navíc ani nedisponuje potřebnými informacemi. Požadavek na to, aby si tuto skutečnost vyhodnotil sám, za situace, kdy opakovaně o vyznačení této doložky žádal, na tuto skutečnost se dotazoval a kdy probíhalo odvolací řízení, a tudíž neměl důvod o suspenzivních účincích odvolání pochybovat, je podle stěžovatele „za hranou zákonného fungování justice v rámci právního státu“.

9. Stěžovatel rovněž tvrdí, že s ohledem na praxi představovanou postupem okresního soudu je představa krajského soudu a Nejvyššího soudu, že by soud prvního stupně v dané situaci vyznačil doložku právní moci, nereálná. Upozorňuje, že nelze vyloučit ani to, že soud prvního stupně bude chybně považovat odvolání za včasné nebo naopak. Podle stěžovatele krajský soud navodil absurdní stav, kdy by každý věřitel v případě podaného odvolání musel z opatrnosti podat návrh na zahájení exekučního řízení. Navíc § 408 odst. 2 obchodního zákoníku nepožadoval zahájení exekučního řízení od právní moci rozhodnutí. Z uvedeného ustanovení vyplývá, že rozhodnutí lze soudně vykonat, je-li řízení o jeho výkonu zahájeno do tří měsíců ode dne, kdy mohlo být zahájeno. Jde tedy o faktickou možnost, přičemž je v pravomoci soudu stanovit, kdy k tomu mělo dojít. Není důvodu omezovat zákonnou dikci na datum právní moci a vykonatelnosti, které je vyznačováno zpětně (zde více než rok).

10. Výklad uvedeného ustanovení soudy vyšších stupňů stěžovatel označuje za přepjatě formalistický, za rozporný s dobrými mravy a základními principy ovládajícími občanské právo (§ 2 občanského zákoníku). V této souvislosti argumentuje, že si zákonodárce byl daného problému vědom a že smyslem a účelem § 408 obchodního zákoníku bylo, aby práva a povinnosti subjektů obchodních vztahů byly vyjasněny co nejdříve, aby obchodní praxe nebyla zatěžována plejádou „starých práv“. Proto byla stanovena předmětná tříměsíční doba, kterou je ale třeba počítat ode dne, kdy vztahy mezi účastníky řízení byly najisto postaveny, čemuž tak v době probíhajícího odvolacího řízení nebylo. Podle stěžovatele bylo třeba toto ustanovení vyložit tak, že tříměsíční doba počíná běžet od okamžiku, kdy oprávněný mohl podat návrh na zahájení exekučního řízení, tj. ode dne skončení odvolacího řízení. Až tehdy se mohl domoci vyznačení uvedených doložek a bez toho by exekuční řízení nemohlo být zahájeno.

11. Nejvyššímu soudu stěžovatel vytýká „odtržení od reality“, konstatoval-li, že vyznačení doložky právní moci a vykonatelnosti nic nebránilo a že se má obrátit na stát a žádat náhradu škody za nesprávný úřední postup soudu, který tyto doložky nevyznačil. Upozorňuje, že tím veškerou tíhu pochybení soudu přenesl na něj, neboť stát se může bránit závěrem Nejvyššího soudu, podle kterého měl podat návrh na zahájení exekučního řízení bez ohledu na jeho zákonné náležitosti. Opřel-li se Nejvyšší soud o své usnesení ze dne 18. 2. 2020 sp. zn. 20 Cdo 87/2019, pak podle tohoto rozhodnutí je rozhodným den, kdy oprávněný mohl poprvé podat se všemi nezbytnými náležitostmi návrh na nařízení exekuce, tj. okamžik možnosti zahájení exekučního řízení. Takto bylo ale rozhodnuto v jiné situaci, kdy bylo podáno včasné odvolání. Podle stěžovatele lze uvedené rozhodnutí použít na nyní posuzovanou věc analogicky, nepřiléhavé jsou naopak judikaturní odkazy krajského soudu,

neboť v těchto případech oprávněný disponoval exekučním titulem s vyznačenou doložkou právní moci a vykonatelnosti a odvolací řízení bylo zahájeno až po jejím vyznačení, tj. v průběhu exekučního řízení.

12. Stěžovatel dále vyjádřil přesvědčení, že povinné (jako nepoctivé držitelce podle § 595 občanského zákoníku) nenáleží námitka promlčení, protože ji měla vznést v nalézacím řízení o určení neúčinnosti právního úkonu. Navíc exekuční titul nebyl vydán „v důsledku obchodněprávních vztahů podle obchodního zákoníku“, ale v souladu s § 589 a násl. občanského zákoníku, a protože se právní vztahy mezi ním a povinnou řídí občanským zákoníkem, nemůže být exekuční řízení zastaveno s odkazem na § 408 odst. 2 obchodního zákoníku. Exekuce je vedena pouze na majetek, který byl nezákonně převeden na povinnou a na který je třeba po vyslovení neúčinnosti právního jednání hledět jako na majetek dlužníka, který má sloužit k uspokojení pohledávek věřitelů, a tudíž ve své podstatě nejde o majetek povinné, ale o majetek uniknuvší z vlastnictví dlužníka s protizákonným cílem jeho zastření či schování před věřiteli. Povinné nemůže svěřit námitku promlčení k vykonatelné pohledávce jejího otce, neboť není ani nebyla účastníkem řízení, jehož se účastnil její otec a jeho (stěžovatelova) právní předchůdkyně. V opačném případě by nastala situace, kdy by se v případě vyslovení neúčinnosti povinný, jenž vlastní majetek, který unikl dlužníkovi, mohl promlčení dovolat vždy, neboť exekuce na takový majetek může proběhnout až po řízení o neúčinnosti, které trvá roky, v daném případě až v roce 2019, kdy již doba podle § 408 odst. 2 obchodního zákoníku nepochybně uběhla. Z tohoto důvodu lze vykonatelnost řešit jen v nalézacím řízení. Otázku, zda je povinná oprávněna vznést námitku promlčení, je povinen řešit soud ex offio, a nejde tedy o novou skutečnost. Soudům pak stěžovatel vytýká, že se touto otázkou nezabývaly.

13. Stěžovatel je dále přesvědčen, že námitku promlčení měly soudy posoudit jako jednání v rozporu s dobrými mravy, neboť povinná těžší z jednání svého otce, který podal opožděné odvolání, v důsledku čehož městský soud nevyznačil doložku právní moci a vykonatelnosti. Navíc úkon povinné spočívající v námitce promlčení vykonatelné pohledávky již byl podle stěžovatele promlčen, protože promlčení podle § 387 odst. 2 obchodního zákoníku podléhá nejen právo na plnění, ale i právo vykonat určitý úkon s právními následky pro jiné účastníky, včetně práva na vznesení námitky promlčení, které otec povinné mohl uplatnit již v roce 2015. Soudy přitom měly z úřední povinnosti vzít tuto skutečnost v potaz při posuzování, zda povinná byla oprávněna tuto námitku vznést.

14. Současně stěžovatel upozornil na usnesení Ústavního soudu ze dne 14. 9. 2021 sp. zn. III. ÚS 1455/21 (všechna rozhodnutí jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz>), kde byla posuzována totožná situace a ústavní stížnost byla odmítnuta. Pro nyní posuzovanou věc stěžovatel zejména poukázal jako na „bizarní“ závěr odkazovaného usnesení, že posouzení včasnosti odvolání dokáže posoudit i právní laik. Argumentuje tím, že k tomu je zapotřebí soudního spisu. Přenášet odpovědnost na účastníka řízení tak podle stěžovatele představuje neústavní postup.

III. Vyjádření účastníků řízení

15. Soudce zpravodaj postupem podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkům, jakož i povinné, které náleželo postavení vedlejší účastnice řízení.

16. Nejvyšší soud vyjádřil přesvědčení, že svým rozhodnutím nebo postupem, jenž mu předcházel, ústavně zaručené právo stěžovatele neporušil a že ničím nepodložená argumentace obsažená v ústavní stížnosti podkladem pro takový závěr není. Odkázal proto na odůvodnění svého rozhodnutí s tím, že nemá důvod se od něj odchýlit, protože stěžovatel namítá stejné skutečnosti jako v odvolání (pozn.: zřejmě „dovolání“), tj. že kvůli opožděně podanému odvolání nevyznačil nalézací soud na exekučním titulu právní moc, a on tak

nemohl podat návrh na exekuci před uplynutím promlčecí doby. Tato námitka je řádným způsobem vypořádána v napadeném usnesení jako irelevantní, i s odkazem na příslušnou judikaturu. Nejvyšší soud také upozornil na již zmíněné usnesení sp. zn. III. ÚS 1455/21 a navrhl odmítnutí ústavní stížnosti.

17. Krajský soud uvedl, že stěžovatel v podstatě nesouhlasí a polemizuje s jeho závěry i závěry Nejvyššího soudu, přijatými při aplikaci a výkladu podústavního práva, a vyjadřuje tak svůj nesouhlas s napadenými rozhodnutími. Poukázal rovněž na výše uvedené usnesení sp. zn. III. ÚS 1455/21 a navrhl odmítnutí ústavní stížnosti jako zjevně neopodstatněné.

18. Martina Mácová, DiS., se k ústavní stížnosti nevyjádřila, a s ohledem na poučení, kterého se jí ve výzvě k vyjádření dostalo (§ 28 odst. 2 a § 63 zákona o Ústavním soudu ve spojení s § 101 odst. 4 o. s. ř.), má Ústavní soud za to, že se svého postavení vedlejší účastnice vzdala.

19. Výše uvedená vyjádření zaslal Ústavní soud stěžovateli na vědomí a k případné replice, ten však této možnosti nevyužil.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

20. Ústavní soud se nejprve zabýval tím, zda jsou splněny procesní předpoklady řízení. Dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, jenž byl účastníkem řízení, ve kterém byla vydána napadená soudní rozhodnutí. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Jeho ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

21. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy); vzhledem k tomu jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další, „superrevizní“ instanci v systému obecné justice, oprávněnou vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování obecných soudů; jeho úkolem je „toliko“ přezkoumat ústavnost napadených soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Proto je nutno vycházet (mimo jiné) z pravidla, že vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho aplikace na jednotlivý případ jsou v zásadě věcí obecných soudů a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat za situace, kdy je dané rozhodování stíženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady).

22. Proces interpretace a aplikace podústavního práva je podle ustálené judikatury Ústavního soudu stížen tzv. kvalifikovanou vadou zpravidla tehdy, nezohlední-li obecné soudy správně (či vůbec) dopad některého ústavně zaručeného základního práva (svobody) na posuzovanou věc nebo dopustí-li se – z hlediska řádného procesu – neakceptovatelné „libovůle“, spočívající buď v nerespektování jednoznačně znějící kogentní normy, nebo ve zjevném a neodůvodněném vybočení ze standardů výkladu, jenž je v soudní praxi respektován, resp. který odpovídá všeobecně přijímanému (doktrinárnímu) chápání dotčených právních institutů [viz např. náleze ze dne 25. 9. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471)].

23. Těžištěm námitek stěžovatele je to, jak bylo vyloženo pravidlo § 408 odst. 2 obchodního zákoníku při uplatnění námítky promlčení vedlejší účastnicí a jak se to slučovalo s požadavkem § 38 odst. 2 exekučního řádu na vyznačení potvrzení o vykonatelnosti exekučního titulu. Stěžovatel sice namítá mj. i to, že jeho vztah s povinnou (včetně promlčení) se řídí občanským zákoníkem, avšak tuto argumentaci v soudním řízení neuplatnil,

resp. uplatnil ji v dovolání, avšak nikoliv procesně korektním způsobem, a tudíž se jí Nejvyšší soud nezabýval. S ohledem na princip subsidiarity ústavní stížnosti se jí nemohl zabývat ani Ústavní soud (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu).

24. Jde-li o samotný institut promlčení, jeho potřeba obvykle bývá odůvodňována tím, že v důsledku plynutí času se právní vztahy stávají méně zřetelnými a pro dlužníka se stává stále obtížnější prokázat svá tvrzení (např. o svém plnění). Promlčení dává určitou právní sílu plynutí času a jeho účelem je zachování statu quo, zajištění právní jistoty a zamezení soudních sporů. Promlčení ale není zásadou soukromého práva a jeho zakotvení v právním řádu zákonodárcem se děje s ohledem na společenskou potřebu, nikoli proto, že by to plynulo z požadavku ústavnosti, kdy právo vznést námitku promlčení ústavně zaručeným základním právem není. Současně je třeba vzít v úvahu, že se jím prolamuje stabilita a kontinuita jednou založených právních vztahů, jež jsou charakteristické pro soukromé právo a které plynou – u smluvní odpovědnosti – z principu *pacta sunt servanda bona fide*, resp. důvěry v plnění povinností z uzavřené smlouvy (die Vertragstreue, Sanctity of Contract). Při výkladu zákonných ustanovení upravujících promlčení je třeba přihlídnout k tomu, že jde o určitou „výjimku z pravidla“, vycházející do určité míry z volné úvahy zákonodávce, a proto je třeba postupovat podle textu zákona a v pochybnostech rozhodovat nikoliv ve prospěch promlčení, nýbrž rádně zjištěného hmotněprávního stavu.

25. Ústavní soud dále předesílá, že právní úprava promlčení v obchodním zákoníku je, resp. byla, poměrně specifická, neboť umožňovala promlčení pohledávky i v průběhu např. nalézacího řízení (nebo krátce po jeho skončení), současně ale bránila jeho účinkům, když zakotvila možnost provést výkon rozhodnutí, k čemuž však stanovila poměrně krátkou lhůtu. Tím na budoucího oprávněného kladla nikoliv standardní nároky na včasné uplatnění jeho práv ve vykonávacím řízení (§ 110 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů), což (snad) lze odůvodnit povahou právních vztahů, které jsou předmětem dané regulace a u nichž se více než jinde uplatní zásada *vigilantibus iura scripta sunt*. Nicméně i tuto skutečnost je třeba vzít při výkladu § 408 odst. 2 obchodního zákoníku v úvahu, stejně jako to, že uvedené ustanovení se uplatní v situaci, kdy sporná práva již byla najisto postavena v nalézacím řízení. Pak se dlužník již v eventuálně nepříznivé pozici např. při dokazování v důsledku plynutí času nenalézá.

26. Ústavní soud považuje za potřebné uvést, že nemá v úmyslu výklad, který zastává jak Nejvyšší soud ve své rozhodovací činnosti, tak odborná literatura, v obecné rovině zpochybňovat, neboť jej lze, aniž by dotčená osoba byla dotčena na svých právech či právech chráněných zájmech, v naprosté většině případů použít. V některých případech, které však mohou v praxi nastat, je postup podle pravidla, že počátek běhu dané lhůty (resp. doby) se bez přihlídnutí k okolnostem posuzované věci odvíjí ode dne vykonatelnosti exekučního titulu, očividně „neudržitelný“.

27. Jako příklad lze zmínit situaci, kdy odvolatel vezme své odvolání zpět, v důsledku čehož podle § 222 odst. 1 o. s. ř. právní moc rozhodnutí nastane, jako kdyby k podání odvolání vůbec nedošlo, tedy zpětně. V případě, že by došlo k promlčení pohledávky a v průběhu takového odvolacího řízení by uplynula doba podle § 408 odst. 2 obchodního zákoníku, nemohl by se oprávněný na základě uvedeného pravidla, aniž by to jakkoliv „zavinil“, vůbec svého nároku domoci. Ostatně na některé situace, kdy se od právní moci rozsudku odvíjejí lhůty k uplatnění různých práv, která by v mezidobí mohla propadnout, zákon pamatuje stanovením výjimky, podle níž právní moc nastane dnem právní moci usnesení o zastavení odvolacího řízení (viz např. § 381 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních).

28. Vzhledem k tomu, co bylo právě uvedeno, je třeba přistupovat k posouzení ústavní konformity napadených soudních rozhodnutí v nyní posuzované věci. Ustanovení § 408 odst. 2 obchodního zákoníku zakotvuje tříměsíční dobu k zahájení řízení o výkonu

předmětného rozhodnutí. V této době, která je podle komentáře k tomuto ustanovení „lhůtou zvláštního určení“ [viz Kovařík, J. v komentáři k § 408 in: Pokorná, J., Kovařík, Z., Čáp, Z. Obchodní zákoník. Komentář. Praha: Wolters Kluwer (ČR), 2009, ASPI ID: KO513_1991CZ], nelze promlčení úspěšně namítat, a to až do konce takového řízení. V odborné literatuře je dále zastáván názor, že v § 408 odst. 2 obchodního zákoníku je stanovena výjimka pro případ, že právo bylo pravomocně soudem nebo rozhodcem přiznáno v takové době, že již desetiletá omezující lhůta uplynula nebo do jejího uplynutí zbývá méně než tři měsíce. Tato doba se počítá od právní moci rozhodnutí. Obchodní zákoník poskytuje v § 408 věřiteli ještě dobu tří měsíců ode dne, kdy mohlo být zahájeno řízení o výkon rozhodnutí. Tímto dnem je den, kdy se rozhodnutí stalo vykonatelným (§ 161 o. s. ř.), tj. kdy uplynula lhůta k plnění, stanovená v rozhodnutí nebo zákonem (§ 160 odst. 1 o. s. ř.), přičemž dnem zahájení řízení je den, kdy byl návrh věřitele doručen soudu (§ 251 a 254 o. s. ř.). Jinak řečeno, takovou lhůtu by jistě dokázal spočítat i věřitel, který by byl bez právních znalostí, ale bez najisto postaveného počátku plynutí této lhůty k tomu příslušným orgánem to však nedokáže nikdo (viz k tomu uvedené sub 4 – k vyznačení právní moci došlo až dne 21. 8. 2015, kdy městský soud vyznačil doložku právní moci na původním rozsudku s tím, že právní moc nastala dne 2. 10. 2013, kdy již uvedená doba dávno uplynula).

29. Z výše uvedeného je zjevné, že stanovisko ustálené judikatury, podle něhož zmíněná tříměsíční doba počíná běžet dnem vykonatelnosti exekučního titulu, nelze aplikovat en bloc na všechny případy, ale že je nutné vždy vycházet z konkrétních okolností a při jejich právním posouzení zohlednit výše uvedená východiska, tj. že promlčení je výjimkou z pravidla, a tudíž je namístě jejich spíše restriktivní výklad, a v případě více interpretačních variant rozhodovat ve prospěch věřitele, což platí o to více s ohledem na specifickou úpravu, jakou je ona „lhůta zvláštního určení“ podle § 408 odst. 2 obchodního zákoníku. Toto ustanovení představuje pomyslný klíč pro řešení střetu mezi právy či oprávněnými zájmy věřitele a dlužníka, kdy na straně jedné zde stojí oprávněnému pravomocně přiznané právo a na straně druhé oprávněný zájem dlužníka nebýt vystaven soudnímu sporu (resp. nárokům věřitele), došlo-li již v důsledku plynutí času k oslabení jeho pozice, a potažmo dlužníkovu právo bránit se tomu námitkou promlčení. Podstatnou roli může hrát také stanovení míry obezřetnosti, kterou lze po věřiteli při uplatňování jeho práv spravedlivě požadovat.

30. Z hlediska povinné Ústavní soud ve shodě s krajským soudem, který se neztotožnil se stěžovatelem, podle něhož námitka promlčení vznesená povinnou představuje výkon práva v rozporu s dobrými mravy, vychází z toho, že když její otec podával proti rozsudku městského soudu č. j. 32 C 181/2008-389 odvolání, činil tak s úmyslem řádně zahájit odvolací řízení. Námitku promlčení pak povinná mohla vznést jen díky specifické procesní situaci, kterou neúmyslně „vytvořil“ její otec svým vadným procesním postupem. Více jak roční prodlevu se zahájením exekučního řízení tak způsobil původní povinný, anebo k ní alespoň výrazně přispěl. A představuje-li promlčení ochranu dlužníka před negativními účinky působení času na jeho postavení v soudním řízení (v procesu dokazování), vzhledem k uvedené skutečnosti lze potřebu takové ochrany sotva považovat za nějak intenzivní.

31. Oproti tomu o stěžovatelově právu již bylo autoritativně rozhodnuto, a jde-li o jeho vlastní uplatňování, pak z vyžádaného soudního spisu městského soudu sp. zn. 32 C 181/2008 se podává, že jeho právní předchůdkyně si byla nutnosti včasného zahájení exekučního řízení vědoma, a proto požádala uvedený soud dne 18. 9. 2013, aby jí sdělil, zda výše zmíněný rozsudek nabyl právní moci, případně kdo se proti němu odvolal (viz č. 1. 414 soudního spisu městského soudu). V dalším dopise doručeném dne 22. 10. 2013 zmínila telefonickou informaci o tom, kdo z účastníků odvolání podal; z ní mělo vyplynout, že odvolání podal i právní předchůdce povinné (viz č. 1. 422 téhož soudního spisu); v tomto dopise požádala o vyznačení doložky právní moci a vykonatelnosti ve vztahu k těm, kdo odvolání nepodal. Z toho plyne, že stěžovatel, resp. jeho právní předchůdkyně nebyla nečinná, ale naopak

vyvinula iniciativu za účelem zjištění právní moci a vykonatelnosti exekučního titulu a požádala soud o vyznačení příslušné doložky. Přitom není podle Ústavního soudu podstatné, že tak žádala ve vztahu k jiným účastníkům řízení, neboť vycházela z telefonické informace soudu, že tito odvolání nepodali.

32. Vzhledem k tomu, že povinnosti účastníka řízení ohledně posuzování právní moci rozhodnutí a jeho postup při vyznačování doložky právní moci a doložky vykonatelnosti nejsou stanoveny právním předpisem (§ 23 odst. 1 a § 24 odst. 1 a 2 vyhlášky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ve znění pozdějších předpisů, pouze stanoví soudci povinnost zaznamenat na vyhotoveném rozhodnutí založeném ve spise právní moc, „jakmile to zjistí“, a na žádost toho, komu bylo doručeno, vyznačit na stejnopisu rozhodnutí doložku právní moci a doložku vykonatelnosti), lze po něm požadovat, aby činil jen to, co zřetelně plyne z povahy věci, což zde znamená řádně zjišťovat, zda se exekuční titul stal pravomocným a vykonatelným, a v kladném případě pak neprodleně požádat soud o vyznačení příslušné doložky tak, aby mohl včas zahájit exekuční řízení; naopak mu nelze vytýkat, jedná-li v důvěře v akty státu a postup soudu v daném ohledu „nekontroluje“.

33. Podle názoru Ústavního soudu stěžovateli nelze klást k tíži, že jeho právní předchůdkyně sama neposuzovala právní moc (vykonatelnost) exekučního titulu a případně nepodala exekuční návrh s upozorněním, že nalézací soud s ohledem na probíhající odvolací řízení odmítá doložku vykonatelnosti vyznačit. Jako náležitost exekučního návrhu zákonná úprava totiž výslovně stanovuje předložení kopie exekučního titulu s vyznačenou doložkou vykonatelnosti (§ 38 odst. 2 exekučního řádu) a z čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 36 odst. 4 Listiny nelze žádným způsobem dovodit povinnost účastníka řízení posuzovat, zda bylo odvolání podáno včas (nebo je přípustné), neboť tuto otázku je nejen oprávněn, nýbrž i povinen řešit příslušný soud (sc. je to jeho kompetencí). Jak k tomu v souvislosti s tímto problémem spojenou novelizací exekučního řádu zákonem č. 286/2021 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, uvádí odborná literatura (viz blíže Jícha, L. in: Svoboda, K., Jícha, L., Krejsta, J. a kol. Exekuční řád. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 246), je-li exekučním titulem rozhodnutí vydané v občanském soudním řízení (jak je tomu v nynější věci), má exekuční soud vycházet především z připojeného stejnopisu rozhodnutí opatřeného potvrzením o jeho vykonatelnosti, případně z potvrzení vykonatelnosti vyznačeného přímo na návrhu na nařízení exekuce. Rovněž v této souvislosti se poukazuje na povinnost soudu zjišťovat v pochybnostech, zda se exekuční titul stal vykonatelným (viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 10. 2011 sp. zn. 20 Cdo 4978/2010).

34. Stejně tak obecný soud musí jako orgán veřejné moci autoritativně posoudit, zda a případně kdy exekuční titul nabyl právní moci a vykonatelnosti, a to tím spíše, je-li toto oprávnění svěřeno samotnému soudci, kdežto vyššímu soudnímu úředníkovi, justičnímu čekateli, asistentu soudce a soudnímu tajemníkovi jen v případech, kdy sám rozhodnutí vydal nebo kdy k tomu byl soudcem pověřen (viz § 23 vyhlášky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ve znění pozdějších předpisů). Současně se však v této souvislosti Ústavní soud nemohl ztotožnit s námitkou stěžovatele (viz sub 7), podle které není důvodu omezovat zákonnou dikci na datum právní moci a vykonatelnosti, které je vyznačováno zpětně (zde více než rok), neboť tento údaj se vždy může vyznačovat pouze zpětně, protože osvědčuje minulou skutečnost.

35. Ústavnímu soudu přitom není známa soudní praxe, podle níž by soudce vyznačil takovou doložku dříve, než bude ukončeno řízení o podaném odvolání, ostatně v opačném případě by musel předjímat jeho výsledek, čímž by vystavoval stát riziku odpovědnosti za případnou škodu, kterou by chybným vyznačením právní moci a vykonatelnosti mohl způsobit.

36. V případě, že by k vyznačení doložky vykonatelnosti v průběhu odvolacího řízení nedošlo, soudy by oprávněného „nutily“ postupovat jinak, než zákon výslovně stanoví, to znamená, aby podával návrh bez potřebných náležitostí. To je však v rozporu s principem legality a důvěry občanů ve vyhlášený text právního předpisu. V posuzované věci je taková situace v rozporu s důvěrou v účinky ustanovení, které vyžaduje, resp. vyžadovalo, aby byl k exekučnímu návrhu připojen „originál nebo úředně ověřená kopie exekučního titulu opatřený potvrzením o jeho vykonatelnosti nebo stejnopis notářského zápisu se svolením k vykonatelnosti“, ledaže exekuční titul vydal exekuční soud (§ 38 odst. 2 exekučního řádu).

37. Ústavnímu soudu tak nezbyvá než konstatovat, že Nejvyšší soud a krajský soud v posuzované věci postupovaly „mechanicky“, když aplikovaly právní názor, který plyne z ustálené soudní judikatury (a je aplikovatelný na většinu případů), aniž by vzaly v úvahu její skutkovou odlišnost, přičemž pominuly další možnou interpretační variantu, podle níž tříměsíční doba podle § 408 odst. 2 obchodního zákoníku se počítá od okamžiku, kdy mohlo být exekuční řízení s ohledem na konkrétní okolnosti případu reálně zahájeno a řádně vedeno, což v posuzované věci znamená okamžikem, kdy bylo ukončeno odvolací řízení, a stěžovateli, resp. jeho právní předchůdkyni bylo doručeno a nabylo právní moci usnesení odvolacího soudu, kterým bylo potvrzeno usnesení soudu prvního stupně o odmítnutí odvolání pro opožděnost.

38. Z hlediska ústavnosti zde tzv. kvalifikovaná vada spočívá v tom, že při výkladu uvedeného ustanovení jakožto podústavního práva uvedené soudy náležitě nezohlednily stěžovatelovo právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 36 odst. 4 Listiny, kdy mu sice nebylo odepřeno domáhat se svého práva u soudu či jiného orgánu, bylo mu však fakticky znemožněno se ho domoci, neboť požadavky na něj kladené neměly oporu v zákoně ani nebyly přiměřené povaze věci a nereflekovaly soudní praxi (přičemž jimi navržený „správný“ postup ani neodpovídal příslušné právní úpravě).

39. Ústavní soud se dále ztotožňuje se stěžovatelovou námitkou rozpornosti argumentace Nejvyššího soudu, který jej odkázal na možné uplatnění nároku na náhradu škody vůči státu a současně shledal, že to byl stěžovatel, kdo v řízení nepostupoval řádně, a tedy si promlčení své pohledávky způsobil, a dodává, že takový odkaz by byl namíste, kdyby vedle zjevného pochybení státu nebylo možné výkon rozhodnutí provést z důvodu potřeby ochrany práv či oprávněných zájmů dlužníka, který by sám postupoval procesně korektním způsobem a s ohledem na jednoznačné znění aplikovaného ustanovení podústavního práva, ve srovnatelných případech ustáleně vykládaného příslušnými orgány, mohl „legitimně očekávat“, že jím uplatněná námitka promlčení bude mít odpovídající právní účinky. Z těchto důvodů lze danou argumentaci označit za rozpornou, spekulativní a alibistickou, jež koliduje s povinností soudu přesvědčivě zdůvodnit své rozhodnutí, což je opět v rozporu s požadavky na řádně vedené soudní řízení podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

40. Poukazují-li soudy na usnesení sp. zn. III. ÚS 1455/21, které bylo vydáno v prakticky totožné věci, IV. senát dospěl k odlišnému závěru, jde-li o ústavněprávní dimenzi věci, z důvodů podrobně vyložených výše, přičemž vzhledem k tomu, že nešlo o právní názor vyslovený v nálezu, nebyl dán důvod postupovat podle § 23 zákona o Ústavním soudu; s ohledem na výjimečné okolnosti posuzované věci neshledal ani důvod využít čl. 1 odst. 1 písm. i) rozhodnutí pléna Ústavního soudu ze dne 25. 3. 2014 č. Org. 24/14 o atrahování působnosti (sdělení Ústavního soudu č. 52/2014 Sb.).

41. Uplatňuje-li stěžovatel v ústavní stížnosti další námitky (viz výše sub II), jde o opakování toho, co sice již vznesl v dovolání, nepostupoval však přitom procesně korektním způsobem, a tudíž se jimi Nejvyšší soud nemohl (kvazi)meritorně zabývat. Z tohoto důvodu je Ústavní soud považuje za nepřipustné podle § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, aniž by se jimi vzhledem k tomu, že věc se vrací zpět k odvolacímu soudu, mohl blíže zabývat, protože by tím zasahoval předčasně do budoucího řízení v dané věci. Proto Ústavní soud posuzoval

pouze okolnosti ústavně konformního výkladu § 408 odst. 2 obchodního zákoníku a vzhledem k výjimečným okolnostem případu rozhodl tak, jak je ve výroku II uvedeno.

VI. Závěr

42. Ústavní soud tak konstatuje, že porušení práva na soudní ochranu spočívá i v tom, že účastníku řízení je fakticky znemožněno domoci se svého práva tím, že jsou na něj kladeny požadavky, které nemají oporu v zákoně a jsou výsledkem ústavně nekonformního výkladu podústavního práva. V posuzované věci bylo podání exekučního návrhu spojeno s požadavkem na předložení exekučního titulu s vyznačenou doložkou vykonatelnosti, avšak výklad ustanovení o době stanovené v § 408 odst. 2 obchodního zákoníku nezohlednil skutkové okolnosti, tedy skutečnost, kdy mohl věřitel fakticky tuto podmínku splnit a předložit kopii exekučního titulu s vyznačenou doložkou vykonatelnosti podle § 38 odst. 2 exekučního řádu.

43. S ohledem na již uvedené Ústavní soud uzavírá, že Nejvyšší soud a krajský soud v záhlaví označenými rozhodnutími porušily ústavně zaručené základní právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 36 odst. 4 Listiny. Z tohoto důvodu podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona tato rozhodnutí zrušil.

Č. 74

Povinnost soudu umožnit účastníkům řízení vyjádřit se ke zvažovanému použití moderačního oprávnění podle § 150 občanského soudního řádu (sp. zn. I. ÚS 72/22 ze dne 16. června 2022)

Z práva na spravedlivý proces vyplývá povinnost soudu vytvořit pro účastníky řízení procesní prostor k tomu, aby se vyjádřili i k eventuálnímu uplatnění moderačního práva podle § 150 o. s. ř., pokud obecný soud takový postup případně zvažuje, a vznášeli případná tvrzení či důkazní návrhy, které by mohly aplikaci tohoto ustanovení ovlivnit.

Postupem odvolacího soudu, který před svým rozhodnutím nedal najevo, že uvažuje o použití § 150 o. s. ř., a nevytvořil tak procesní prostor k tomu, aby se stěžovatelka mohla vyjádřit k eventuálnímu uplatnění moderačního práva, nezjišťoval majetkové a sociální poměry stěžovatelky a své rozhodnutí o aplikaci moderačního práva dostatečně neodůvodnil, došlo k porušení základního práva stěžovatelky na spravedlivý (řádný) proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jaromíra Jirsy a soudců Vladimíra Sládečka a Pavla Šámala (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatelky Vlasty Štamfestové, zastoupené Mgr. Františkem Mészárosem, advokátem, sídlem Pod Novým lesem 127/44, Praha 6 – Veleslavín, proti výroku II rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 24. listopadu 2021 č. j. 72 Co 321/2021-122, za účasti Městského soudu v Praze jako účastníka řízení a Ing. Václava Trnky, zastoupeného Mgr. Zuzanou Selementovou, LL.M., advokátkou, sídlem Rašínovo nábřeží 2000/78, Praha 2 – Nové Město, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Výrokem II rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 24. listopadu 2021 č. j. 72 Co 321/2021-122 bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu zakotvené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Výrok II rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 24. listopadu 2021 č. j. 72 Co 321/2021-122 se proto ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví uvedeného rozhodnutí v napadeném II. výroku, přičemž tvrdí, že jí byla porušena základní práva zakotvená v čl. 96 Ústavy, čl. 11 odst. 1, čl. 36 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Z ústavní stížnosti a z napadeného rozhodnutí se podává, že Obvodní soud pro Prahu 7 (dále jen „obvodní soud“) rozsudkem ze dne 27. 4. 2021 č. j. 7 C 64/2012-106 uložil stěžovatelce jako žalované povinnost zaplatit vedlejšímu účastníkovi jako žalobci částku 300 000 Kč (výrok I), zamítl žalobu co do zaplacení částky 100 000 Kč (výrok II) a uložil stěžovatelce povinnost zaplatit vedlejšímu účastníkovi náhradu nákladů řízení ve výši 25 300 Kč (výrok III). Obvodní soud takto rozhodl o žalobě, kterou se vedlejší účastník domáhal na stěžovatelce zaplacení částky 400 000 Kč z titulu nesplacených půjček, poskytnutých na základě smluv ze dne 6. 11. 2006 a ze dne 17. 1. 2008 s tím, že v případě půjčky podle smlouvy ze dne 6. 11. 2006 činí dluh stěžovatelky 310 000 Kč a v případě půjčky podle smlouvy ze dne 17. 11. 2006 činí dluh stěžovatelky 90 000 Kč. Na zjištěný skutkový stav aplikoval s poukazem na přechodné ustanovení § 3028 odst. 3 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, (dále jen „občanský zákoník 2012“) právní úpravu obsaženou v zákoně č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „občanský zákoník 1964“). Konstatoval, že mezi účastníky není sporu o tom, že vedlejší účastník poskytl stěžovatelce finanční prostředky v souladu se shora uvedenými smlouvami o půjčce. Vzal v úvahu, že splatnost poslední splátky půjčky ze dne 6. 11. 2006 nastala dne 31. 12. 2006 a splatnost poslední splátky půjčky ze dne 17. 1. 2008 nastala dne 31. 12. 2008, přičemž žaloba v této věci byla podána až po uplynutí tříleté promlčecí doby dne 12. 12. 2012. Vzhledem k tomu uzavřel, že nárok vedlejšího účastníka na zaplacení žalované částky je podle § 101 odst. 1 občanského zákoníku 1964 promlčený. Přes uvedené dospěl nicméně k závěru, že žalobě lze co do požadavku vedlejšího účastníka na zaplacení částky 300 000 Kč vyhovět, když stěžovatelka při jednání před insolvenčním soudem dne 13. 4. 2015 v tomto rozsahu svůj dluh ze smluv o půjčce uznala. Ačkoliv protokol není opatřen podpisem stěžovatelky, měl obvodní soud za splněnou písemnou formu uznání dluhu, neboť stěžovatelka byla jednání osobně přítomna, protokol byl sepsán bez námitek a jde o veřejnou listinu. Námítku stěžovatelky, že v insolvenčním řízení byla osvobozena od placení pohledávek včetně pohledávek vedlejšího účastníka, pak posoudil jako námítku uplatněnou v rozporu s dobrými mravy, neboť svým obsahem odporuje ujištění, která dala stěžovatelka vedlejšímu účastníkovi při jednání před insolvenčním soudem ze dne 13. 4. 2015. Z uvedených důvodů žalobě vyhověl co do uplatněného nároku na zaplacení částky 300 000 Kč, jinak ji ve zbytku co do požadavku na zaplacení částky 100 000 Kč zamítl. O nákladech řízení rozhodl obvodní soud podle § 142 odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „o. s. ř.“) a převážně úspěšnému vedlejšímu účastníkovi přiznal právo na náhradu jejich poměrné části (podle poměru úspěchu a neúspěchu účastníků ve věci přiznal vedlejšímu účastníkovi právo na náhradu 50 % vzniklých nákladů řízení).

3. Rozsudek obvodního soudu napadla stěžovatelka odvoláním. Městský soud v Praze (dále jen „městský soud“) napadeným rozsudkem rozsudek obvodního soudu změnil tak, že žalobu s požadavkem na zaplacení částky 300 000 Kč zamítl (výrok I). Napadeným výrokem II stěžovatelce nepřiznal právo na náhradu nákladů řízení před soudy obou stupňů. Na základě zjištěného skutkového stavu dospěl městský soud shodně s obvodním soudem k závěru, že mezi vedlejším účastníkem jako věřitelem a stěžovatelkou jako dlužníkem byly ve dnech 6. 11. 2006 a 17. 1. 2008 uzavřeny písemné smlouvy o půjčce podle § 657 a násl. občanského zákoníku 1964, podle kterých vedlejší účastník přenechal stěžovatelce peněžitou částku 370 000 Kč, respektive 120 000 Kč. Stěžovatelka se ve smlouvách zavázala poskytnuté peněžité prostředky vedlejšímu účastníkovi ve sjednané době vrátit, svůj smluvní závazek však splnila pouze částečně, když zaplatila vedlejšímu účastníkovi na splacení půjčky sjednané dne 6. 11. 2006 částku 60 000 Kč a na splacení půjčky sjednané dne 17. 1. 2008 částku 30 000 Kč. Městský soud nicméně nesdílel právní názory obvodního soudu, že žalobou uplatněnému nároku vedlejšího účastníka na zaplacení částky 400 000 Kč lze v řízení před

soudem v rozsahu částky 300 000 Kč vyhovět. Městský soud totiž nepovažoval za správný závěr obvodního soudu o tom, že stěžovatelka dluh vůči vedlejšímu účastníkovi z titulu shora uvedených nesplacených půjček co do částky 300 000 Kč písemně uznala, a tudíž se v projednávané věci uplatní desetiletá promlčecí doba podle § 110 odst. 1 občanského zákoníku 1964. Závěr o uznání dluhu stěžovatelkou nemá oporu v provedeném dokazování, přičemž ústní přednesy stěžovatelky při jednání před insolvenčním soudem dne 13. 4. 2015, zaznamenané v protokolu o jednání, zjevně zákonné náležitosti hmotněprávního úkonu v podobě písemného uznání dluhu nesplňují (§ 558 občanského zákoníku 1964 ve spojení s § 3028 odst. 3 občanského zákoníku 2012). Absentuje nejen zákonem vyžadovaná písemná forma uznání dluhu, ale také jeho obsahové náležitosti s přihlédnutím ke skutečnosti, že předmětem uznání měly být dluhy vyplývající ze dvou různých závazkových vztahů, tj. vyjádření konkrétního příslibu stěžovatelky zaplatit vedlejšímu účastníkovi ten který dluh a především jednoznačná identifikace důvodu a výše každého z uznávaných dluhů tak, aby bylo nepochybné, který dluh a do jaké výše je uznáván. Za této situace je podle městského soudu nutno uzavřít, že právo vedlejšího účastníka na uspokojení jeho pohledávek z nesplacených půjček ze dne 6. 11. 2006, respektive ze dne 17. 1. 2008, je podle § 100 a 101 občanského zákoníku 1964 promlčeno, neboť obecná tříletá promlčecí doba, běžící ode dne, kdy právo mohlo být s ohledem na sjednanou splatnost půjček vykonáno poprvé, marně uplynula ještě před podáním žaloby dne 12. 12. 2012. Vzhledem k tomu, že stěžovatelka se promlčení dovolala (§ 100 odst. 1 občanského zákoníku 1964), nelze již z tohoto důvodu vedlejšímu účastníkovi žalobou uplatněný nárok ani zčásti přiznat. Nadto v projednávané věci nelze žalobě vyhovět ani z toho důvodu, že stěžovatelka byla jako dlužník v insolvenčním řízení po splnění oddlužení rozhodnutím insolvenčního soudu podle § 414 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, osvobozena od placení pohledávek zahrnutých do oddlužení v rozsahu, v němž dosud nebyly uspokojeny, s tím, že osvobození se vztahuje také na věřitele, k jejichž pohledávkám se v insolvenčním řízení nepřihlíželo, na věřitele, kteří své pohledávky do insolvenčního řízení nepřihlásili, ačkoli tak učinit mohli, i na ručitele a jiné osoby, které měly vůči dlužníku pro tyto pohledávky právo postihu. Podle městského soudu je nepochybné, že účinky osvobození stěžovatelky od placení pohledávek v insolvenčním řízení se vztahují i na pohledávky vedlejšího účastníka za stěžovatelkou z titulu shora uvedených nesplacených půjček, neboť vedlejší účastník tyto své pohledávky do insolvenčního řízení stěžovatelky nepřihlásil. Znamená to tedy, že zmíněné pohledávky získaly povahu tzv. naturální obligace, tedy že nezankly, nadále existují, možnost jejich dobrovolného uhrazení stěžovatelkou zůstala zachována, nicméně vedlejší účastník nemůže jejich splnění úspěšně vymáhat a v soudním či jiném řízení mu již nelze tyto pohledávky přiznat. Uvedené účinky se přitom pojí s rozhodnutím insolvenčního soudu o osvobození dlužníka od placení pohledávek podle § 414 insolvenčního zákona, a to bez ohledu na to, zda se jich dlužník v nalézacím řízení dovolá. Je-li tedy pro meritorní rozhodnutí v projednávané věci nerozhodné, zda stěžovatelka v rámci své obrany osvobození od placení pohledávek v insolvenčním řízení namítla, je bezpředmětné řešit soulad takové případné námitky s dobrými mravy. Podstatné je, že v prováděném dokazování byla existence rozhodnutí insolvenčního soudu o osvobození stěžovatelky od placení pohledávek podle § 414 insolvenčního zákona zjištěna, a tudíž je třeba tuto okolnost, respektive její účinky na žalobou uplatněné pohledávky při právním zhodnocení rozhodných skutečností zohlednit.

4. Vzhledem k tomu, že městský soud změnil rozhodnutí obvodního soudu, rozhodoval podle § 224 odst. 2 o. s. ř. o nákladech odvolacího řízení i o nákladech řízení před obvodním soudem. Dospěl přitom k závěru, že byť má plně procesně úspěšná stěžovatelka vůči vedlejšímu účastníkovi nárok na náhradu nákladů řízení před soudy obou stupňů, jsou dány důvody zvláštního zřetele hodné podle § 150 o. s. ř., ve spojení s § 224 odst. 1 o. s. ř., pro

kteří je namísto výjimečně jí náhradu nákladů řízení nepřiznat. Důvody zvláštního zřetele hodné spatřoval městský soud v okolnostech daného případu a zejména pak v jednání stěžovatelky, která dluhy vůči vedlejšímu účastníkovi neuvedla v insolvenčním řízení v seznamu závazků přiloženém k návrhu na povolení oddlužení a svým souhlasným stanoviskem vyjadřujícím ochotu k pokračování v nalézacím řízení a k případné úhradě dluhů po skončení insolvenčního řízení přiměla vedlejšího účastníka k upuštění od návrhu na zrušení schválení jejího oddlužení. Takové jednání hodnotil městský soud jako rozporné s dobrými mravy a v jeho kontextu také odpovídá spravedlivému řešení, aby stěžovatelce bylo ve vztahu k vedlejšímu účastníkovi právo na náhradu nákladů tohoto řízení výjimečně odepřeno.

II. Argumentace stěžovatelky

5. V ústavní stížnosti stěžovatelka namítá porušení svých ústavně zaručených práv v důsledku excesivní aplikace § 150 o. s. ř., provedené městským soudem, při které byla obecná zásada úspěchu ve sporu nespravedlivě prolomena, a to pouze na základě okolností stojících na jedné straně sporu, založených výlučně na skutečnostech, které nastaly až po promlčení žalobou uplatněného nároku, jakožto meritorního důvodu pro zamítnutí žaloby. Přihlásil-li by se vedlejší účastník s žalobou uplatněnou pohledávkou do insolvenčního řízení stěžovatelky, byl by s uplatněným nárokem úspěšný. Výše uvedené konkrétní okolnosti věci však městský soud přehlédl a jako k jedinému, byť pro rozhodnutí o náhradě nákladů nerelevantnímu, důvodu přihlédl pouze k popsání jednání stěžovatelky, navíc nepřesně, neboť stěžovatelka se práva obrany proti nároku vedlejšího účastníka námitkou promlčení nikdy nevzdala a v pokračování řízení o podané žalobě po skončení insolvenčního řízení nebránila. Námitku promlčení žalobou uplatněného nároku přitom stěžovatelka vznesla v řízení ještě před prvním jednáním u obvodního soudu (ve vyjádření ze dne 31. 3. 2021), a bylo tak výlučně na rozhodnutí vedlejšího účastníka, že i s vědomím jejího uplatnění stěžovatelkou v řízení pokračoval. Pomine-li stěžovatelka skutečnost, že součástí jí výrokem II rozsudku městského soudu nepřiznaných nákladů je též jí uhrazený nemalý soudní poplatek za její důvodně podané odvolání proti věcně nesprávnému rozsudku obvodního soudu (nabízelo by se tedy přinejmenším nepřiznání pouze části nákladů), má stěžovatelka za to, že výše uvedené skutečnosti aplikaci § 150 o. s. ř. neodůvodňovaly.

6. Městský soud podle stěžovatelky při rozhodování o náhradě nákladů řízení porušil princip rovnosti stran, neboť na stěžovatelku nahlížel výlučně prizmatem skutečností nastalých v proběhlém insolvenčním řízení, aniž by však jakkoli zohlednil skutečnosti tomu předcházející (stojící na straně vedlejšího účastníka), včetně existence jeho zavinění co do vzniku podstatné části nákladů řízení. Ustanovení § 150 o. s. ř. aplikoval městský soud v situaci, kdy tomu neodpovídaly konkrétní skutkové okolnosti ani poměry a jednání účastníků.

III. Vyjádření účastníka řízení a vedlejšího účastníka řízení

7. Městský soud ve svém vyjádření k podané ústavní stížnosti uvedl, že práva stěžovatelky obsažená v čl. 36 odst. 1, případně v čl. 37 Listiny nebyla porušena, neboť stížností napadeným výrokem rozsudku městského soudu bylo rozhodnuto v souladu se zákonem a s judikaturou Nejvyššího soudu.

8. Vedlejší účastník ve svém vyjádření uvedl, že za důvody zvláštního zřetele hodné podle § 150 o. s. ř. považuje zejména chování stěžovatelky, kdy si stěžovatelka od vedlejšího účastníka opakovaně půjčila finanční prostředky, které se zavázala vrátit, což bylo ujednáno dvěma písemnými smlouvami o půjčkách, a tento svůj závazek porušila. Ani přes opakované výzvy vedlejšího účastníka nebyla ochotná o věci jednat a pokusit se svým závazkům dostat. Stěžovatelka se snažila obstruovat soudní řízení o vrácení finančních prostředků, když si

opakovaně nepřebírala soudní obsílky, přestože se na doručovací adrese zdržovala. Stěžovatelka se dopustila nepoctivého záměru v rámci insolvenčního řízení, když porušila svou zákonnou povinnost a vědomě neuvedla pohledávky vedlejšího účastníka v seznamu svých závazků v insolvenčním řízení. Její nepoctivý záměr byl konstatován insolvenčním soudem. Stěžovatelka se dohodla s vedlejším účastníkem, že jeho pohledávka nebude zahrnuta do insolvenčního řízení, a že tak přetrvá i po skončení insolvenčního řízení (jak bylo vedlejšímu účastníkovi doporučeno obvodním soudem). Proti rozhodnutí insolvenčního soudu, které tuto dohodu stvrzovalo, pak však podala odvolání (skutečnost, že rozhodnutí insolvenčního soudu v této věci nebylo správné, nepovažuje vedlejší účastník pro hodnocení záměru a jednání stěžovatelky za relevantní). Závěrem se stěžovatelka dopustila jednání v rozporu s dobrými mravy, když ujistila vedlejšího účastníka o ochotě uhradit své dluhy po skočení insolvenčního řízení, čímž ho přiměla k upuštění od návrhu na zrušení oddlužení stěžovatelky. Stěžovatelce tak bylo umožněno oddlužení, přestože jí byl prokázán nepoctivý záměr, který oddlužení vylučuje. Stěžovatelka se tak jen díky vstřícnosti vedlejšího účastníka ocitla ve výrazně výhodnější ekonomické situaci. I přesto však jakékoliv možné kroky k uhrazení svého dluhu odmítala. Z uvedených jednání je podle vedlejšího účastníka patrný nečestný přístup stěžovatelky k plnění jejích závazků a její neúcta k právnímu řádu. Uvedené jednání, kdy stěžovatelka opakovaně vedlejšího účastníka ujišťovala o své ochotě dluhy uhradit, aniž by tak skutečně učinila, a pouze ze svého jednání profitovala (bylo jí umožněno oddlužení a půjčené prostředky nikdy nevrátila), tak dosáhlo intenzity jednání v rozporu s dobrými mravy a vedlo městský soud k učinění výjimky ve věci náhrady nákladů řízení. Ohledně tvrzené výše nákladů, které byla stěžovatelka nucena vynaložit na odvolání, vedlejší účastník podotkl, že žádné náklady řízení nemusely vzniknout, kdyby stěžovatelka dodržela základní zásadu soukromého práva *pacta sunt servanda* a své závazky vůči vedlejšímu účastníkovi řádně a včas splnila. Podle vedlejšího účastníka městský soud svým rozhodnutím neporušil zásadu rovnosti stran a nebylo porušeno ani právo stěžovatelky na soudní ochranu. Z výše uvedených důvodů vedlejší účastník navrhl, aby Ústavní soud stížnost jako zjevně neopodstatněnou odmítl.

9. Zasláná vyjádření neobsahovala žádné nové, pro posouzení věci významné skutečnosti, a proto je Ústavní soud nezasílal ostatním účastníkům k vyjádření.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

10. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž bylo vydáno napadené rozhodnutí. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

11. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy). Vzhledem k tomu jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další, „superrevizní“ instanci v systému obecné justice, oprávněnou vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování obecných soudů; jeho úkolem je „toliko“ přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Proto vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho aplikace na jednotlivý případ jsou v zásadě věcí obecných soudů a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze

uvažovat za situace, kdy je jejich rozhodování stíženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady); o jaké vady přitom jde, lze zjistit z judikatury Ústavního soudu.

12. Proces interpretace a aplikace podústavního práva pak bývá stížen takovouto kvalifikovanou vadou zpravidla tehdy, nezohlední-li obecné soudy správně (či vůbec) dopad některého ústavně zaručeného základního práva (svobody) na posuzovanou věc nebo se dopustí – z hlediska řádně vedeného soudního řízení – neakceptovatelné „libovůle“, spočívající buď v nerespektování jednoznačně znějící kogentní normy, nebo ve zjevném a neodůvodněném vybočení ze standardů výkladu, jenž je v soudní praxi respektován, resp. který odpovídá všeobecně akceptovanému (doktrinárnímu) chápání dotčených právních institutů [srov. náleze ze dne 25. 9. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471), všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz>].

A) Obecná východiska pro posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

13. V ústavní stížnosti stěžovatelka namítá, že v posuzované věci nebyly dány důvody zvláštního zřetele hodné pro aplikaci § 150 o. s. ř.

14. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně konstatoval, že rozhodování o nákladech řízení před obecnými soudy je zásadně doménou těchto soudů. Zobrazují se zde aspekty nezávislého soudního rozhodování. Ústavní soud není tudíž oprávněn v detailech přezkoumávat jednotlivá rozhodnutí těchto soudů o nákladech řízení (srov. např. usnesení ze dne 24. 11. 2005 sp. zn. I. ÚS 457/05). Otázka náhrady nákladů řízení by mohla nabýt ústavněprávní dimenzi toliko v případě extrémního vykročení z pravidel upravujících toto řízení, což by mohlo nastat v důsledku interpretace a aplikace příslušných ustanovení zákona, v nichž by byl obsažen např. prvek svévole. Případy, kdy Ústavní soud ústavní stížnost proti pravomocným rozhodnutím obecných soudů o nákladech řízení připustil k věcnému posouzení, jsou jen výjimečné [např. nálezy Ústavního soudu ze dne 8. 7. 1999 sp. zn. III. ÚS 224/98 (N 98/15 SbNU 17), ze dne 4. 7. 2001 sp. zn. II. ÚS 598/2000 (N 100/23 SbNU 23), ze dne 17. 5. 2001 sp. zn. III. ÚS 727/2000 (N 75/22 SbNU 145), ze dne 24. 5. 2001 sp. zn. III. ÚS 619/2000 (N 79/22 SbNU 165); srov. i usnesení ze dne 10. 1. 2006 sp. zn. I. ÚS 633/05 a další].

15. Výše uvedené závěry Ústavního soudu o omezeném přezkumu problematiky nákladů řízení platí o to více pro rozhodování podle § 150 o. s. ř. Podle tohoto ustanovení soud může výjimečně, jsou-li pro to důvody hodné zvláštního zřetele, náhradu nákladů zcela nebo zčásti nepřiznat. Ustanovení § 150 o. s. ř. obsahuje zvláštní zmírňovací oprávnění soudů, jímž je umožněno rozhodnout o náhradě nákladů řízení jinak, než by odpovídalo výsledku sporu [srov. např. usnesení ze dne 31. 1. 2002 sp. zn. IV. ÚS 37/02 (U 4/25 SbNU 357)].

16. K tomu je třeba uvést, že nejen z textu právní úpravy, ale rovněž i ze zavedené soudní praxe vyplývá obecný požadavek, že úvaha soudu, zda jde o výjimečný případ a zda tu jsou důvody hodné zvláštního zřetele, musí vycházet z posouzení všech okolností konkrétní věci. Typicky jde o majetkové a sociální poměry účastníků řízení [k tomu srov. např. náleze ze dne 13. 9. 2006 sp. zn. I. ÚS 191/06 (N 162/42 SbNU 339)]. Součástí tohoto pravidla je mimo jiné posouzení, jaký je možný dopad přiznání či naopak nepřiznání náhrady nákladů řízení u toho kterého účastníka, tj. nejen na straně žalované, ale i na straně žalující.

17. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně zdůrazňuje, že posouzení podmínek použití § 150 o. s. ř. v konkrétní věci je výlučnou záležitostí obecného soudu. Ústavnímu soudu proto zásadně nepřisluší hodnotit, zda jsou dány důvody zvláštního zřetele hodné pro použití daného ustanovení (srov. usnesení ze dne 19. 1. 2006 sp. zn. I. ÚS 389/05). Jde o nezávislé diskreční oprávnění obecných soudů. Na obecném soudu je, aby uvážil, které z ustanovení občanského soudního řádu upravujících přiznání nákladů řízení je nejvhodnější a v souladu se zákonem v konkrétním případě použitelným. Ústavní soud však opakovaně

uvádí, že úvaha (závěr) soudu o tom, zda jde o výjimečný případ a zda tu jsou důvody hodné zvláštního zřetele, musí vycházet z posouzení všech okolností konkrétní věci; nejde přitom o libovůli soudu, ale o pečlivé posouzení všech rozhodných hledisek [srov. náleze ze dne 13. 9. 2006 sp. zn. I. ÚS 191/06 (N 162/42 SbNU 339)].

18. Ústavní soud současně dodává, že úvaha obecného soudu, zda v té které věci jde o tak výjimečný případ, že jsou důvody pro aplikaci uvedeného zákonného ustanovení naplněny, musí být v soudním rozhodnutí řádně a přesvědčivě odůvodněna. V postupu, který by nebyl odpovídajícím způsobem vysvětlen, lze spatřovat prvky libovůle a nahodilosti [srov. např. náleze ze dne 17. 5. 2001 sp. zn. III. ÚS 727/2000 (N 75/22 SbNU 145), náleze ze dne 11. 7. 2006 sp. zn. IV. ÚS 323/05 (N 131/42 SbNU 45) nebo usnesení ze dne 18. 7. 2005 sp. zn. IV. ÚS 397/05]. O takovou libovůli by šlo především tehdy, postupovaly-li by soudy tak, že by své závěry nezdůvodnily vůbec (pouhý formální odkaz na dané ustanovení bez objasnění závěru o jeho použití) či by je zdůvodnily nedostatečně. Pouhý formální odkaz na příslušné ustanovení zákona bez objasnění závěru, ke kterému soud dospěl, by nebyl podle § 157 odst. 2 o. s. ř. (a tedy i ve smyslu práva na soudní ochranu) dostačující.

19. Ústavní soud se ve své judikatuře opakovaně zabýval také otázkou náhrady nákladů řízení a její reflexí z hlediska zachování práva na spravedlivý proces. I když uvedl, že problematika nákladů řízení zpravidla nebude předmětem ústavní ochrany, neboť samotný spor o náhradu nákladů řízení, i když se může citelně dotknout některého z účastníků řízení, nedosahuje intenzity zakládající porušení základních práv a svobod, vyslovil současně názor, že rozhodování o nákladech soudního řízení je integrální součástí soudního řízení jako celku [srov. např. náleze ze dne 12. 5. 2004 sp. zn. I. ÚS 653/03 (N 69/33 SbNU 189)], a proto i na tuto část řízení dopadají postuláty spravedlivého procesu, jejichž součástí je princip rovnosti účastníků řízení. Princip rovnosti stran či princip rovnosti zbraní podle čl. 37 odst. 3 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) je konkretizován v § 18 o. s. ř. a v podmínkách tohoto zákona se promítá do řady jeho ustanovení. Pro obecné soudy z něj vyplývá mimo jiné povinnost vytvořit pro účastníky řízení procesní prostor k tomu, aby se vyjádřili k tvrzením protistrany, přičemž soud je při rozhodování povinen vypořádat se se všemi tvrzeními účastníků i provedenými důkazy [srov. náleze ze dne 30. 8. 2016 sp. zn. IV. ÚS 3664/15 (N 159/82 SbNU 505)].

20. V náleze ze dne 6. 2. 2007 sp. zn. II. ÚS 828/06 (N 26/44 SbNU 309) Ústavní soud dále precizoval svůj náhled na procesní podmínky aplikace § 150 o. s. ř. Podle tohoto nálezu je součástí práva na spravedlivý (řádný) proces vytvoření prostoru pro to, aby účastník řízení mohl účinně uplatňovat námitky a argumenty, které jsou způsobilé ovlivnit rozhodování soudu a s nimiž se soud musí v rozhodnutí náležitě vypořádat. Tento požadavek (vyplývající v obecné rovině z práva na fair proces) je třeba uplatnit též při rozhodování soudu o náhradě nákladů řízení, které je integrální součástí soudního řízení jako celku. Jinak řečeno, z práva na spravedlivý proces plyne povinnost soudu vytvořit pro účastníky řízení procesní prostor k tomu, aby se vyjádřili i k eventuálnímu uplatnění moderačního práva podle § 150 o. s. ř., pokud obecný soud takový postup případně zvažuje, a vznášeli případná tvrzení či důkazní návrhy, které by mohly aplikaci tohoto ustanovení ovlivnit. Tato povinnost je naléhavější v odvolacím řízení, kdy po přijetí rozhodnutí již účastník řízení nemá procesní nástroj, jak své námitky uplatnit, na rozdíl od rozhodnutí nalézacího soudu, kdy lze námitky vznést alespoň *ex post* v odvolání. Takový postup odvolacího soudu vede k situaci, kdy je účastník řízení nucen vznášet takové námitky poprvé až v řízení před Ústavním soudem, které je však ze své povahy zaměřeno na posuzování jiných skutečností, než jsou okolnosti umožňující aplikaci § 150 o. s. ř., a z jiných hledisek, než jsou hlediska podústavního práva [srov. též náleze ze dne 25. 8. 2015 sp. zn. II. ÚS 3550/13 (N 154/78 SbNU 335), náleze ze dne 25. 8. 2015 sp. zn. I. ÚS 1593/15 (N 156/78 SbNU 353), náleze ze dne 2. 4. 2015 sp. zn. II. ÚS 2994/14 (N 70/77 SbNU 73) a další].

21. V nálezu ze dne 11. 3. 2014 sp. zn. Pl. ÚS 46/13 (N 29/72 SbNU 337) Ústavní soud uvedl, že právo vyjádřit se k průběhu řízení a právo na předvídatelné rozhodnutí náleží k základním atributům práva na spravedlivý proces (§ 1, 5, 6, § 18 odst. 1, § 123 o. s. ř.), zejména jde-li o kontradiktorní řízení. Uvedené se týká i rozhodování o nákladech řízení, zejména má-li být použit výjimečný § 150 o. s. ř., podle něhož, jsou-li tu důvody hodné zvláštního zřetele, nemusí soud výjimečně náhradu nákladů řízení zcela nebo zčásti přiznat. Pro naplnění práva na spravedlivý proces je nezbytné, aby odvolací soud poučil účastníky o možném použití moderačního práva podle § 150 o. s. ř., a v souladu s judikaturou Ústavního soudu tak poskytl žalovanému prostor, aby se k eventualitě aplikace uvedeného ustanovení vyjádřil.

22. V nálezu ze dne 6. 2. 2018 sp. zn. I. ÚS 3237/17 (N 21/88 SbNU 285) Ústavní soud konstatoval, že zamýšlí-li obecný soud použití moderačního práva podle § 150 o. s. ř., musí vytvořit účastníkům řízení procesní prostor k tomu, aby mohli účinně uplatňovat námitky a argumenty, které jsou způsobilé ovlivnit rozhodování soudu a s nimiž se soud musí v rozhodnutí náležitě vypořádat. Přitom požadavek na řádné poučení se projevuje naléhavěji právě v průběhu odvolacího řízení, neboť po přijetí rozhodnutí odvolacího soudu již účastník řízení zpravidla nemá žádnou procesní cestu k uplatnění svých námitek [srov. též nálezy ze dne 23. 3. 2021 sp. zn. IV. ÚS 998/20 (N 57/105 SbNU 148), nálezy ze dne 6. 3. 2020 sp. zn. II. ÚS 3539/19 (N 44/99 SbNU 69), nálezy ze dne 5. 11. 2019 sp. zn. I. ÚS 1317/19 (N 185/97 SbNU 26), nálezy ze dne 2. 7. 2018 sp. zn. I. ÚS 277/18 (N 119/90 SbNU 25), nálezy ze dne 31. 5. 2016 sp. zn. II. ÚS 1605/15 (N 95/81 SbNU 555), nálezy ze dne 25. 8. 2015 sp. zn. I. ÚS 1593/15 (N 156/78 SbNU 353), nálezy ze dne 28. 5. 2013 sp. zn. II. ÚS 2570/10 (N 95/69 SbNU 457), nálezy ze dne 5. 8. 2009 sp. zn. I. ÚS 988/08 (N 177/54 SbNU 225), nálezy ze dne 6. 2. 2007 sp. zn. II. ÚS 828/06 (N 26/44 SbNU 309) nebo nálezy ze dne 3. 3. 2009 sp. zn. IV. ÚS 215/09 (N 44/52 SbNU 443)].

23. V nálezu ze dne 5. 11. 2019 sp. zn. I. ÚS 1317/19 Ústavní soud dovedl, že postupem odvolacího soudu, který před svým rozhodnutím nedal nijak najevo, že uvažuje o použití § 150 o. s. ř., a nevytvořil tak procesní prostor k tomu, aby se stěžovatel mohl vyjádřit k eventuálnímu uplatnění moderačního práva, nezjišťoval majetkové a sociální poměry stěžovatele, ačkoliv k zamítnutí žaloby došlo z důvodu jeho oddlužení, a své rozhodnutí o aplikaci moderačního práva dostatečně neodůvodnil, došlo k porušení základního práva stěžovatele na spravedlivý (řádný) proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny [srov. též nálezy ze dne 21. 4. 2009 sp. zn. II. ÚS 3161/08 (N 95/53 SbNU 219)].

B) Aplikace obecných východisek na posuzovaný případ

24. Není sporu o tom, že městský soud měl v případě zjištění důvodů hodných zvláštního zřetele pravomoc použít moderační ustanovení § 150 o. s. ř., ovšem pouze za předpokladu, že by byla respektována práva daná kontradiktorním charakterem řízení, a účastníci by tak byli výslovně informováni, že soud má v úmyslu § 150 o. s. ř. použít.

25. Požadavkům, které vyplývají z výše naznačené a již poměrně rozsáhlé judikatury Ústavního soudu, však městský soud v nyní posuzované věci nevyhověl, když podmínkám pro moderační postup podle § 150 o. s. ř. nedostál, přestože obecné soudy jsou judikaturou Ústavního soudu vázány. Z odůvodnění rozsudku městského soudu ani z obsahu spisu vedeného u obvodního soudu sp. zn. 7 C 64/2012 neplyne, že by městský soud dal účastníkům řízení najevo, že uvažuje o aplikaci § 150 o. s. ř., a dal jim prostor k tomu, aby se k jím zamýšlené aplikaci § 150 o. s. ř. mohli vyjádřit. Neučinil vůči nim v této souvislosti žádnou výzvu k vyjádření, a to ani v písemné formě, ani při jednání konaném dne 24. 11. 2021, jemuž byli přítomni právní zástupce stěžovatelky a dále vedlejší účastník a jeho právní zástupkyně. Částka představující náklady řízení stěžovatelky, již s ohledem na stěžovatelkou zaplacený soudní poplatek z odvolání a délku trvání soudního řízení, přitom není

zanedbatelná. Povinnost soudu vytvořit stěžovatelce procesní prostor pro uplatnění jejích argumentů pro rozhodnutí o náhradě nákladů řízení byla v předmětném případě o to naléhavější, když bylo rozhodováno v odvolacím řízení. Proti výroku o nákladech řízení přitom nebylo přípustné dovolání [§ 238 odst. 1 písm. h) o. s. ř.].

26. Ústavní soud proto dospěl k závěru, že městský soud nerozhodl o použití § 150 o. s. ř. v souladu s požadavky řádného (spravedlivého) procesu. Postupem městského soudu, který před svým rozhodnutím nedal najevo, že uvažuje o použití § 150 o. s. ř., a nevytvořil tak procesní prostor k tomu, aby se stěžovatelka mohla vyjádřit k eventuálnímu uplatnění moderačního práva, nezjišťoval majetkové a sociální poměry stěžovatelky a své rozhodnutí o aplikaci moderačního práva dostatečně neodůvodnil, došlo k porušení základního práva stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a také práva na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

27. Ústavní soud pro úplnost konstatuje, že tímto rozhodnutím nepředjímá rozhodnutí o nákladech řízení, neboť sám neposuzuje okolnosti umožňující aplikaci § 150 o. s. ř. Vzhledem k zrušujícímu nálezu bude ve věci nákladů řízení před soudy obou stupňů opětovně rozhodovat městský soud, který v případě, že i nadále bude zamýšlet postupovat podle § 150 o. s. ř., vytvoří procesní prostor k vyjádření se k jeho eventuální aplikaci. Teprve následně zváží, zda § 150 o. s. ř. v posuzované věci bude aplikovat či ne.

28. Další námítky, jež se vztahovaly k samotnému posouzení existence důvodů hodných zvláštního zřetele při aplikaci § 150 o. s. ř. či dalších okolností případu, Ústavní soud nezkoumal. Vyhověním ústavní stížnosti se stěžovatelce otevírá procesní prostor, ve kterém jí městský soud umožní, aby se před přijetím nového rozhodnutí o náhradě nákladů řízení vyjádřila k uvažované aplikaci § 150 o. s. ř. a uplatnila v tomto směru svoje návrhy a tvrzení, se kterými se městský soud v odůvodnění svého rozhodnutí vypořádá.

VI. Závěr

29. S ohledem na výše uvedené Ústavní uzavřel, že napadeným výrokem II rozsudku městského soudu bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, jakož i právo na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy, a proto ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl a napadený výrok rozsudku městského soudu podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil.

30. Ústavní soud o ústavní stížnosti rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť dospěl k závěru, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 75

Použití § 142 odst. 3 občanského soudního řádu při rozhodování o nákladech řízení ve sporu o konkrétní výši zadostiučinění za újmu způsobenou při výkonu veřejné moci (sp. zn. I. ÚS 453/22 ze dne 16. června 2022)

Ve sporech o přiměřené zadostiučinění podle § 31a zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, je třeba rozlišovat mezi posuzováním samotné existence nemajetkové újmy způsobené při výkonu veřejné moci a rozhodováním o výši přiměřeného zadostiučinění. Rozhodování o ní, na rozdíl od posuzování existence újmy, obecně splňuje podmínky aplikace ustanovení § 136 o. s. ř., a tedy představuje úvahu soudu ve smyslu tohoto ustanovení. Neexistuje totiž žádná exaktní metoda, jak stanovit přiměřenost zadostiučinění, respektive jeho výši. Proto přizná-li soud žalobci nižší přiměřené zadostiučinění, než jakého se domáhal, uplatní se při rozhodování o náhradě nákladů řízení § 142 odst. 3 o. s. ř. Použitím ustanovení § 142 odst. 2 o. s. ř. namísto § 142 odst. 3 o. s. ř. došlo k porušení práva stěžovatele na spravedlivý (řádný) proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu JUDr. Jaromíra Jirsy a soudců JUDr. Vladimíra Sládečka (soudce zpravodaj) a JUDr. Pavla Šámala o ústavní stížnosti Z. R., zastoupeného JUDr. Jiřím Trnkou, Ph.D., advokátem, se sídlem V. Talicha 1807/14, České Budějovice, proti výrokům II a III rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 14. 12. 2021 č. j. 22 Co 211/2021-215, za účasti Krajského soudu v Praze jako účastníka řízení a České republiky – Ministerstva spravedlnosti jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Výroky II a III rozsudku Krajského soudu v Praze č. j. 22 Co 211/2021-215 ze dne 14. 12. 2021 bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý (řádný) proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Výroky II a III rozsudku Krajského soudu v Praze č. j. 22 Co 211/2021-215 ze dne 14. 12. 2021 se ruší.

Odůvodnění

I.

1. Včasnou podanou ústavní stížností se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedeného soudního rozhodnutí ve výrocích II a III o nákladech nalézacího a odvolacího řízení, a to pro porušení čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále též „Listina“).

2. Z napadeného rozhodnutí, jakož i vyžádaného soudního spisu vedeného u Okresního soudu v Berouně (dále též jen „okresní soud“) pod sp. zn. 6 C 19/2020 Ústavní soud zjistil, že stěžovatel se žalobou domáhal proti České republice – Ministerstvu spravedlnosti (dále jen „vedlejší účastník“) zaplacení částky 45 394 Kč s příslušenstvím z titulu náhrady škody způsobené mu při výkonu veřejné moci a dále zaplacení částky ve výši 120 000 Kč s příslušenstvím jakožto přiměřeného zadostiučinění za vzniklou nemajetkovou újmu. Žalobu odůvodnil tak, že usnesením Krajského ředitelství Policie České republiky, Územního odboru Beroun, Oddělení služby kriminální policie a vyšetřování, ze dne 14. 2. 2017 č. j. KRPS-96070-63/TČ-2016-010271 bylo vůči němu zahájeno trestní stíhání pro trestný čin zanedbání povinné výživy podle ustanovení § 196 odst. 1 trestního zákoníku, které skončilo až pravomocným zprošťujícím rozsudkem Okresního soudu v Berouně ze dne 1. 4. 2019 č. j. 1 T 77/2017-415.

3. O žalobě rozhodl okresní soud rozsudkem ze dne 24. 6. 2021 č. j. 6 C 19/2020-192 tak, že vedlejšímu účastníkovi uložil povinnost zaplatit stěžovateli na náhradě nákladů obhajoby částku 43 215,34 Kč spolu s úrokem z prodlení ve výši 10 % ročně z částky 43 215,34 Kč ode dne 2. 1. 2020 do zaplacení, a to do tří dnů od právní moci rozsudku (výrok I). Výrokem II uložil vedlejšímu účastníkovi povinnost zaplatit stěžovateli přiměřené zadostiučinění za vzniklou nemajetkovou újmu ve výši 108 000 Kč spolu s úrokem z prodlení ve výši 10 % ročně z částky 120 000 Kč ode dne 2. 1. 2020 do 2. 6. 2020 a z částky 108 000 Kč ode dne 3. 6. 2020 do zaplacení, to vše do tří dnů od právní moci rozsudku. Výrokem III zamítl žalobu v části, již se stěžovatel proti vedlejšímu účastníkovi domáhal na náhradě nákladů obhajoby zaplacení částky 2 178,66 Kč spolu s úrokem z prodlení ve výši 10 % ročně z částky 2 178,66 Kč ode dne 2. 1. 2020 do zaplacení. Výrokem IV uložil vedlejšímu účastníkovi povinnost nahradit stěžovateli náklady řízení v částce 62 035,01 Kč.

4. Proti rozsudku okresního soudu podal vedlejší účastník odvolání do výroků II a IV s odůvodněním, že stěžovatel újmu vzniklou v souvislosti s nezákonným trestním stíháním dostatečně neprokázal. Krajský soud v Praze (dále jen „krajský soud“) v záhlaví citovaným rozsudkem změnil rozsudek okresního soudu ve výroku II tak, že pro částku 80 000 Kč spolu s úrokem z prodlení ve výši 10 % ročně z částky 80 000 Kč od 2. 1. 2020 do zaplacení se žaloba zamítá a v dalším se v tomto výroku potvrzuje (výrok I). Krajský soud dále rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení před soudem prvního stupně (výrok II) a žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů odvolacího řízení (výrok III).

II.

5. Stěžovatel v ústavní stížnosti namítl, že výše přiznaného zadostiučinění spočívá zcela na úvaze soudu. V takovém případě při posuzování otázky náhrady nákladů řízení podle jeho názoru nepřichází v úvahu aplikace ustanovení § 142 odst. 2 o. s. ř., nýbrž ustanovení § 142 odst. 3 o. s. ř. Pakliže tak krajský soud neučinil, pominul aplikovat kogentní ustanovení, a tím vybočil i z ustálené judikatury, což s sebou nese důsledky, jež nabývají ústavněprávního rozměru. Tuto svoji argumentaci stěžovatel v ústavní stížnosti přiblížil a odkázal též na nálezy sp. zn. I. ÚS 42/16 (N 53/80 SbNU 643) a sp. zn. I. ÚS 799/20 (N 162/101 SbNU 129).

6. Stěžovatel dále uvedl, že pro něho není daná věc bagatelní, když mu odvolací soud zcela upřel náhradu nákladů nalézacího řízení vůči žalovanému (vedlejšímu účastníkovi), neboť ta byla vyčíslena okresním soudem ve výši 62 000 Kč a vinou protiústavního rozhodnutí odvolacího soudu došlo k zásahu do jeho majetkové sféry. Stěžovatel byl povinen uhradit tyto prostředky svému právnímu zástupci, neboť nedošlo k jejich refundování (formou přiznání náhrady nákladů řízení) vedleším účastníkem. Podle stěžovatele prohrál vedlejší účastník spor, přesto podle odvolacího soudu není stěžovateli povinen hradit náklady řízení, které si stěžovatel musí nést sám. Závěrem uvádí, že v konečném důsledku se tyto náklady řízení rovnají částce, kterou má být jeho nezákonné trestní stíhání „odčiněno“.

III.

7. Krajský soud ve svém vyjádření odkázal na obsah napadeného rozsudku. Za situace, kdy předmětem řízení u soudu byla náhrada majetkové újmy ve výši 43 394 Kč a peněžitá náhrada nemajetkové újmy ve výši 120 000 Kč a stěžovateli byla přiznána pouze náhrada majetkové újmy ve výši 43 215,34 Kč a peněžitá náhrada nemajetkové újmy ve výši 28 000 Kč, lze podle krajského soudu dospět k závěru, že stěžovatel na náhradě za vzniklou nemajetkovou újmu uplatňoval částku zjevně nepřiměřenou. Proto bylo podle jeho názoru nutno namísto § 142 odst. 3 o. s. ř. aplikovat § 142 odst. 2 o. s. ř. Nadto za situace, kdy vedlejší účastník ve stanovisku ze dne 29. 5. 2020 konstatoval, že v trestním řízení proti stěžovateli byla vydána nezákonná rozhodnutí, poskytl stěžovateli omluvu a přiznal mu zadostiučinění ve výši 12 000 Kč, soud nemohl podle svého vyjádření konstatovat porušení práva, neboť tak již učinil správní orgán.

8. Za vedlejšího účastníka se k ústavní stížnosti vyjádřil Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových, který uvedl, že napadeným rozhodnutím nebylo zasaženo do tvrzených ústavně zaručených práv, když o nákladech řízení bylo rozhodnuto zcela v souladu s úspěchem a neúspěchem účastníků řízení ve věci. Navrhl, aby byla ústavní stížnost odmítnuta podle § 43 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“).

9. Ústavní soud nepovažoval za nutné zasílat vyjádření účastníka řízení a vedlejšího účastníka stěžovateli k replice, neboť neobsahovala žádné nové relevantní skutečnosti. Nadto nelze přehlédnout, jak bylo o návrhu rozhodnuto.

IV.

10. Ústavní soud v souladu s ustanovením § 44 zákona o Ústavním soudu uvážil, že ve věci není třeba konat ústní jednání, neboť by nijak nepřispělo k dalšímu, resp. hlubšímu objasnění věci, než jak se s ní seznámil ze spisového materiálu, z písemných úkonů stěžovatele, účastníků řízení a vedlejšího účastníka. Nenařízení ústního jednání odůvodňuje i skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval ani za potřebné provádět dokazování.

V.

11. Ústavní soud zvážil argumentaci stěžovatele, obsah napadeného soudního rozhodnutí i příslušný spisový materiál a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

12. Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 42/16 zaujal právní názor, že ve sporech o přiměřené zadostiučinění podle § 31a zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, je třeba rozlišovat mezi posuzováním samotné existence nemajetkové újmy způsobené při výkonu veřejné moci, tedy základu nároku, a rozhodováním o konkrétní výši přiměřeného zadostiučinění. Rozhodování o ní, na rozdíl od posuzování existence újmy, obecně splňuje podmínky aplikace ustanovení § 136 o. s. ř., a tedy představuje úvahu soudu ve smyslu tohoto ustanovení. Neexistuje totiž žádná exaktní metoda, jak stanovit přiměřenost zadostiučinění, respektive jeho výši. Proto přizná-li soud žalobci nižší přiměřené zadostiučinění, než jakého se domáhal, uplatní se při rozhodování o náhradě nákladů řízení § 142 odst. 3 o. s. ř. V takovém případě, tedy závisí-li rozhodnutí o výši plnění na úvaze soudu, umožňuje i částečně úspěšnému žalobci přiznat náhradu nákladů řízení v plném rozsahu. Žalobce nemůže být v rámci náhrady nákladů řízení sankcionován za ne zcela přiléhavý odhad výše budoucího přiznaného nároku (viz zejména bod 11 citovaného nálezu). Na tomto právním názoru je založena i následující judikatura Ústavního soudu [srov. např. nálezy sp. zn. I. ÚS 799/20 nebo III. ÚS 2389/20 (N 209/109 SbNU 259)].

13. Právě uvedený právní názor krajský soud při rozhodování o náhradě nákladů před soudy obou stupňů nerespektoval. Sama existence nemajetkové újmy způsobené stěžovateli nebyla vůbec sporná, naopak byla uznána i vedlejším účastníkem; základ stěžovatelova nároku tedy byl prokázán. Krajský soud toliko na rozdíl od stěžovatele dospěl k odlišnému závěru co do konkrétní výše přiměřeného zadostiučinění za způsobenou nemajetkovou újmu. Její určení, jak je zřejmé z odůvodnění napadeného rozsudku, záviselo zcela na úvaze odvolacího soudu, což platí i přesto, že krajský soud odvolání vedlejšího účastníka částečně vyhověl a oproti nalézacímu soudu stěžovateli přiznal nižší částku jako přiměřené zadostiučinění za nemajetkovou újmu. Proto při rozhodování o náhradě nákladů řízení bylo namíste uzavřít, že stěžovatel byl plně úspěšný při prokázání základu nároku a zčásti úspěšný při určení jeho výše, které ovšem záviselo na úvaze soudu, a za této situace tedy měl odvolací soud postupovat podle § 142 odst. 3 o. s. ř. Odchylný postup by bylo možno zvolit jen tehdy, pokud by pro něj existovaly vážné důvody. Ty však krajský soud neshledal a jejich zřejmost se z obsahu spisu nepodává. Nelze za ně považovat ani ničím nepodložené tvrzení krajského soudu obsažené ve vyjádření k ústavní stížnosti, že stěžovatel uplatňoval částku zjevně nepřiměřenou. Lze tedy uzavřít, že použitím ustanovení § 142 odst. 2 namísto § 142 odst. 3 o. s. ř. došlo k porušení práva stěžovatele na spravedlivý (řádný) proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

14. Na základě výše uvedeného Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a) a § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu rozhodl, jak je ve výroku nálezu uvedeno.

Č. 76**Porušení práva na přístup k soudu zastavením dovolacího řízení v důsledku
administrativní chyby
(sp. zn. I. ÚS 743/22 ze dne 16. června 2022)**

Zastavil-li Nejvyšší soud dovolací řízení pro nezaplacení soudního poplatku, ačkoli stěžovatel řádně a včas po výzvě soudu soudní poplatek zaplatil, zabránil stěžovateli v tom, aby se mohl stanoveným postupem domáhat svého práva u nezávislého a nestranného soudu, a znemožnil mu tak realizaci práva na řádný soudní proces zaručený čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jaromíra Jirsy a soudců Vladimíra Sládečka a Pavla Šámala (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatele Libora Vaňka, zastoupeného JUDr. Miroslavem Koreckým, advokátem, sídlem Puškinovo náměstí 681/3, Praha 6 – Bubeneč, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. prosince 2021 č. j. 30 Cdo 2764/2021-720, za účasti Nejvyššího soudu jako účastníka řízení a České republiky – Ministerstva spravedlnosti, sídlem Vyšehradská 424/16, Praha 2 – Nové Město, jednajícím Úřadem pro zastupování státu ve věcech majetkových, sídlem Rašínovo nábřeží 390/42, Praha 2 – Nové Město, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 15. prosince 2021 č. j. 30 Cdo 2764/2021-720 bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu zakotvené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. prosince 2021 č. j. 30 Cdo 2764/2021-720 se proto ruší.

Odůvodnění**I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí**

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedeného rozhodnutí, přičemž tvrdí, že jím bylo porušeno základní právo zakotvené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a v čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

2. Stěžovatel dále v ústavní stížnosti navrhl, aby mu Ústavní soud podle § 62 odst. 4 a 5 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) přiznal náhradu nákladů řízení.

3. Z ústavní stížnosti, z napadeného rozhodnutí a z vyžádaného spisu Obvodního soudu pro Prahu 2 (dále jen „obvodní soud“) se podává, že obvodní soud usnesením ze dne 29. 9. 2020 č. j. 26 C 84/2018-542 zastavil dovolací řízení (výrok I) a rozhodl o náhradě nákladů řízení (výrok II).

4. Proti usnesení obvodního soudu podal stěžovatel odvolání. Městský soud v Praze (dále jen „městský soud“) usnesením ze dne 20. 11. 2020 č. j. 23 Co 376/2020-555 usnesení obvodního soudu potvrdil (výrok I) a rozhodl o náhradě nákladů odvolacího řízení (výrok II).

5. Proti usnesení městského soudu podal stěžovatel dovolání. Napadeným usnesením Nejvyššího soudu bylo řízení o dovolání stěžovatele proti výše uvedenému usnesení městského soudu zastaveno (výrok I) a dále bylo rozhodnuto, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů dovolacího řízení (výrok II). Nejvyšší soud v odůvodnění svého rozhodnutí uvedl, že podáním dovolání vznikla stěžovateli povinnost zaplatit soudní poplatek za dovolání [srov. § 4 odst. 1 písm. c) zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „zákon o soudních poplatcích“], který činí podle položky 23 bodu 2 Sazebníku poplatků 4 000 Kč. Protože stěžovatel nezaplatil soudní poplatek za dovolání ani poté, co k tomu byl vyzván usnesením obvodního soudu ze dne 5. 5. 2021 č. j. 26 C 84/2018-693, Nejvyšší soud řízení o dovolání stěžovatele podle § 9 odst. 2 zákona o soudních poplatcích zastavil. Nejvyšší soud uvedl, že nepřihlédl k žádosti stěžovatele o odložení povinnosti zaplatit soudní poplatek ze dne 17. 5. 2021, neboť podle jejího obsahu šlo zejména o opětovnou žádost o osvobození od soudního poplatku za dovolání s vylíčením důvodů nemajetnosti žadatele. Nejvyšší soud poukázal na to, že o stěžovatelově obdobné žádosti o osvobození od soudních poplatků za dovolání již bylo v řízení zamítavě rozhodnuto, jak patrné z pravomocného usnesení městského soudu ze dne 9. 4. 2021 č. j. 23 Co 122/2021-690, a stěžovatel žádné nové skutečnosti neuvedl. Nejvyšší soud konstatoval, že smyslem ustanovení § 9 odst. 4 písm. c) zákona o soudních poplatcích (na které stěžovatel poukázal) je zohlednit situaci, ve které je poplatník ochoten a schopen soudní poplatek uhradit, ale zabránila mu v tom jiná událost, nikoliv situaci, v níž poplatník tvrdí, že není schopen soudní poplatek uhradit z důvodu svých nepříznivých majetkových poměrů, a o jeho žádosti o osvobození od soudního poplatku již bylo pravomocně rozhodnuto podle § 138 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „o. s. ř.“) tak, že se mu osvobození nepřiznává [srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 6. 2017 sp. zn. 25 Cdo 2185/2017, ústavní stížnost v dané věci byla odmítnuta usnesením Ústavního soudu ze dne 27. 2. 2018 sp. zn. III. ÚS 2795/17 (všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz>)].

II. Argumentace stěžovatele

6. V ústavní stížnosti stěžovatel uvádí, že Nejvyšší soud dovolací řízení pro nezaplacení soudního poplatku zastavil, přehlédl však, že stěžovatel řádně a včas svou poplatkovou povinnost splnil. Řádné a včasné zaplacení poplatku ve výši 4 000 Kč stěžovatel osvědčil dokladem ze svého elektronického bankovníctví, a to potvrzením o platbě uskutečněné dne 2. 6. 2021 ve výši 4 000 Kč ve prospěch účtu čísla 3703-623021/0710, uvedeného v usnesení obvodního soudu, a včasnost této platby stěžovatel osvědčil doručenkou výzvy soudu k zaplacení poplatku ze dne 1. 6. 2021. V důsledku uvedených skutečností není podle stěžovatele odůvodnění napadeného usnesení věcně správné a příléhavé, neboť stěžovatel o odložení povinnosti zaplatit soudní poplatek ve vztahu k výzvě obvodního soudu usnesením ze dne 5. 5. 2021 č. j. 26 C 84/2018-693 nežádal a tento poplatek zaplatil řádně a včas v plné výši. Stěžovatel dodal, že vady spočívající v nezaplacení poplatku by ostatně odstraňoval již obvodní soud při předkládání dovolání ve své předkládací zprávě.

7. Stěžovatel poukazuje na to, že obdobná situace byla řešena v nálezu Ústavního soudu ze dne 28. 1. 2020 sp. zn. III. ÚS 3213/19 (N 17/98 SbNU 125), ve kterém Ústavní soud konstatoval, že rozhodne-li soud o zastavení řízení pro nezaplacení soudního poplatku, ačkoli tento poplatek zaplacen byl, je třeba v takovém postupu spatřovat porušení práva účastníka řízení na soudní ochranu. Stěžovatel rovněž odkazuje na nálezu Ústavního soudu ze dne 24. 9. 2020 sp. zn. II. ÚS 1722/20 (N 189/102 SbNU 166), bod 14, podle kterého je tomu

tak také v případě zřetelných mechanických či administrativních pochybení soudu, jimiž je například založení rozhodné listiny do jiného spisu či její nezažurnalizování do příslušného spisu, omyl při datování jejího příchodu, přehlédnutí zaplacení soudního poplatku či přehlédnutí jiné (procesně) relevantní listiny apod. Stěžovatel dále poukazuje na náleze ze dne 17. 1. 2017 sp. zn. IV. ÚS 204/16 (N 10/84 SbNU 139), ve kterém Ústavní soud konstatoval, že nedostatky v organizaci a činnosti soudní moci nemohou jít k tíži těch, kteří se na soud obracejí jako na ochránce svých základních práv a svobod.

8. Stěžovatel dále poukazuje na to, že podle ustálené judikatury Ústavního soudu usnesení, kterým se zastavuje řízení z důvodu nezaplacení soudního poplatku, může být způsobilé bezprostředně zapříčinit zásah do základních práv a svobod účastníka řízení [k tomu srov. stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 23. 4. 2013 sp. zn. Pl. ÚS-st. 35/13 (ST 35/69 SbNU 859; 124/2013 Sb.)].

9. Stěžovatel je přesvědčen, že podmínky pro vydání napadeného usnesení nebyly dány, neboť soudní poplatek k výzvě soudu řádně a včas zaplatil v soudem stanovené lhůtě a výši, a přesto mu bylo právo využít tohoto mimořádného opravného prostředku odepřeno, čímž došlo k porušení jeho práva na soudní ochranu zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

10. Stěžovatel uvádí, že ještě před podáním ústavní stížnosti se marně pokusil dosáhnout nápravy u Nejvyššího soudu svým návrhem na autoremeduru *per analogiam* podle § 210a o. s. ř. Argumentoval hospodárností a procesní ekonomií a rovněž snahou zabránit, aby nebyla přenášena odpovědnost za nápravu na Ústavní soud, který je jinak funkčně příslušný, a navrhoval, aby Nejvyšší soud sám napadené usnesení zrušil a pokračoval v dovolacím řízení. Nejvyšší soud tento návrh odmítl, aniž by jej formálně a věcně řešil.

III. Vyjádření účastníků řízení a vedlejší účastnice řízení

11. Soudce zpravodaj zaslal podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu ústavní stížnost k vyjádření Nejvyššímu soudu a vedlejší účastnici řízení.

12. Nejvyšší soud ve svém vyjádření odkázal na odůvodnění napadeného rozhodnutí, které vycházelo z informací, jež mu byly sděleny obvodním soudem v předkládací zprávě. Z předkládací zprávy nevyplývá, že by stěžovatel ve stanovené lhůtě soudní poplatek za dovolání řádně a včas zaplatil. Nejvyšší soud uvedl, že nad rámec skutečností uvedených v odůvodnění svého rozhodnutí se nemůže vyjádřit k tomu, jaké skutečnosti případně vyplývaly z obsahu procesního spisu, neboť jej již nemá k dispozici. Je tak na obvodním soudu, aby se vyjádřil, zda stěžovatel skutečně ve stanovené lhůtě, na stanovený účet obvodního soudu a pod správnou identifikací podle výzvy soudu soudní poplatek za dovolání proti usnesení městského soudu ze dne 20. 11. 2020 č. j. 23 Co 376/2020-555 zaplatil.

13. Nejvyšší soud pro úplnost dodal, že důvodem, proč sám přistoupil k zastavení dovolacího řízení pro nezaplacení soudního poplatku, byla skutečnost, že dovolání již směřovalo proti usnesení odvolacího soudu, kterým bylo potvrzeno usnesení obvodního soudu o zastavení dovolacího řízení pro nezaplacení soudního poplatku, a současně stěžovatel podával opakovaně žádosti o osvobození od soudních poplatků, o nichž už bylo dříve rozhodnuto, tedy vše nasvědčovalo tomu, že v daném případě hrozí řetězení dovolání proti zastavení dovolacích řízení pro nezaplacení soudního poplatku, rozhodoval-li by o zastavení dovolacího řízení z uvedeného důvodu stále obvodní soud. Uvedený procesní postup s sebou ovšem nese riziko, že případné pochybení již nebude možno standardními prostředky občanského soudního řízení napravit, přičemž návrh stěžovatele ze dne 2. 2. 2022 na autoremeduru Nejvyšší soud za přípustný procesní postup nepovažuje.

14. K žádosti stěžovatele na přiznání náhrady nákladů řízení Nejvyšší soud uvedl, že tuto nepovažuje za důvodnou za situace, kdy se řeší, zda stěžovatel zaplatil řádně a včas soudní poplatek za dovolání, splatný s podáním dovolání, na základě dodatečné výzvy soudu,

a to v řízení o dovolání proti zastavení dovolacího řízení pro nezaplacení soudního poplatku, takže i v případě důvodnosti ústavní stížnosti lze dospět k závěru, že stěžovatel k nastalé procesní situaci nemalou měrou sám přispěl. Nejvyšší soud doplnil, že nebude-li Ústavnímu soudu doloženo tvrzení stěžovatele o řádné a včasné úhradě soudního poplatku (jejím připsání na účet soudu), je podaná ústavní stížnost nepřípustná, eventuálně zjevně neopodstatněná. Nejvyšší soud proto navrhl, aby Ústavní soud ústavní stížnost odmítl.

15. Vedlejší účastnice ve svém vyjádření uvedla, že jako žalovaná v předmětném náhradovém řízení nemá aktuálně možnost ověřit postup soudů v poplatkové agendě ani pravdivost stěžovatelem namítaných skutečností, neboť příslušný soudní spis již byl odeslán Ústavnímu soudu. Vedlejší účastnice uvedla, že nemá důvod jakkoliv zpochybňovat správnost údajů uvedených v napadeném usnesení Nejvyššího soudu. Ponechává proto na Ústavním soudu, aby ze spisového materiálu ověřil pravdivost tvrzení stěžovatele a posoudil, zda skutečně došlo v řízení před soudy (obvodního soudu v rámci jemu náležejících úkonů v dovolacím řízení a Nejvyššího soudu) k namítaným pochybením.

16. Jde-li o návrh stěžovatele, aby mu Ústavní soud přiznal právo na náhradu nákladů řízení o ústavní stížnosti, vedlejší účastnice jej považuje za nedůvodný. Vedlejší účastnice uvádí, že nezavinila, že dovolací řízení bylo zastaveno, když neměla žádný vliv na poplatkovou agendu ani neměla v tomto směru žádná práva či povinnosti. Zdůraznila, že je především odpovědností stěžovatele, že soudy všech stupňů se vůbec musejí procesní otázkou splnění poplatkové povinnosti zabývat. Tomuto vývoji totiž předcházelo meritorní rozhodnutí, a sice rozsudek městského soudu ze dne 13. 5. 2020 č. j. 23 Co 67/2020-453, jehož výrok I byl napaden dovoláním stěžovatele, stěžovatel však nezaplatil soudní poplatek ani spolu s úkonem, ani na základě pozdější výzvy soudu, a proto bylo dovolací řízení usnesením obvodního soudu ze dne 29. 9. 2020 č. j. 26 C 84/2018-542 zastaveno.

17. Zasláná vyjádření neobsahovala žádné nové, pro posouzení věci významné skutečnosti, a proto je Ústavní soud nezasílal ostatním účastníkům k vyjádření.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

18. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, jenž byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno napadené rozhodnutí. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

19. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy). Vzhledem k tomu jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další, „superrevizní“ instanci v systému obecné justice, oprávněnou vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování obecných soudů; jeho úkolem je „toliko“ přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Proto vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho aplikace na jednotlivý případ jsou v zásadě věcí obecných soudů a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat za situace, kdy je jejich rozhodování stíženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady); o jaké vady přitom jde, lze zjistit z judikatury Ústavního soudu.

20. Proces interpretace a aplikace podústavního práva pak bývá stížen takovouto kvalifikovanou vadou zpravidla tehdy, nezohlední-li obecné soudy správně (či vůbec) dopad

některého ústavně zaručeného základního práva (svobody) na posuzovanou věc nebo se dopustí – z hlediska řádně vedeného soudního řízení – neakceptovatelné „libovůle“ spočívající buď v nerespektování jednoznačně znějící kogentní normy, nebo ve zjevném a neodůvodněném vybočení ze standardů výkladu, jenž je v soudní praxi respektován, resp. který odpovídá všeobecně akceptovanému (doktrinárnímu) chápání dotčených právních institutů [srov. náleze ze dne 25. 9. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471)].

A) Obecná východiska pro posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

21. Ustanovení čl. 36 odst. 1 Listiny zaručuje každému možnost domáhat se svého práva u nezávislého a nestranného soudu (případně u jiného orgánu), podmínkou ovšem je, že se tak musí stát „stanoveným postupem“. Co se rozumí tímto postupem, se odvíjí od příslušné zákonné procesní úpravy, která musí realizaci práva na soudní ochranu a spravedlivý proces reálně umožňovat [srov. náleze ze dne 6. 1. 2016 sp. zn. II. ÚS 2682/15 (N 1/80 SbNU 25)].

22. Ústavní soud ve své rozhodovací praxi opakovaně konstatoval, že o neústavnost jde i tehdy, vybočuje-li procesní postup soudu ze zákonných pravidel, která řízení před ním upravují, a toto vybočení je způsobilé se pro stěžovatele negativně promítnout do jeho výsledku.

23. Ústavní soud ve své judikatuře již dříve také zdůraznil, že je věcí státu, aby organizoval své soudnictví tak, aby principy soudnictví zakotvené v Listině byly respektovány. Případné nedostatky v organizaci a činnosti soudní moci, ke kterým při množství projednávaných věcí občas logicky dochází, nemohou jít k tíži těch, kteří se na soud obracejí jako na ochránce svých základních práv a svobod a od soudu právem očekávají ochranu svých práv [srov. např. náleze ze dne 17. 1. 2017 sp. zn. IV. ÚS 204/16 (N 10/84 SbNU 139), bod 25; náleze ze dne 20. 1. 2015 sp. zn. II. ÚS 3157/14 (N 8/76 SbNU 123); náleze ze dne 17. 5. 2016 sp. zn. IV. ÚS 3173/15 (N 88/81 SbNU 465); náleze ze dne 14. 6. 2012 sp. zn. III. ÚS 953/12 (N 122/65 SbNU 591); náleze ze dne 10. 6. 2010 sp. zn. III. ÚS 459/09 (N 123/57 SbNU 543); náleze ze dne 23. 9. 2004 sp. zn. II. ÚS 335/04 (N 137/34 SbNU 385); náleze ze dne 2. 12. 2004 sp. zn. II. ÚS 252/04 (N 181/35 SbNU 415); náleze ze dne 14. 4. 2005 sp. zn. III. ÚS 674/04 (N 85/37 SbNU 173); náleze ze dne 23. 11. 2000 sp. zn. III. ÚS 329/2000 (N 176/20 SbNU 245); náleze ze dne 13. 10. 1999 sp. zn. I. ÚS 167/98 (N 139/16 SbNU 45); či náleze ze dne 10. 11. 1998 sp. zn. IV. ÚS 358/98 (N 140/12 SbNU 303)]. Tak je tomu rovněž v případech zřetelných mechanických či administrativních pochybení soudu, jimiž je například nedostatečné seznámení se s obsahem spisu, založení rozhodné listiny do jiného spisu či její neuvedení v rejstříku příslušného spisu, omyl při datování jejího příchodu, přehlédnutí zaplacení soudního poplatku či přehlédnutí jiné (procesně) relevantní listiny apod., a to zvláště za situace, kdy proti rozhodnutí soudu již není přípustný žádný řádný ani mimořádný opravný prostředek.

24. Výše uvedené platí i v souvislosti s pohybem písemností uvnitř soudu, který musí být organizován tak, aby nedošlo k újmě účastníků při uplatnění jejich práv [srov. náleze ze dne 23. 11. 2010 sp. zn. IV. ÚS 518/10 (N 233/59 SbNU 375); náleze ze dne 12. 12. 2012 sp. zn. IV. ÚS 2040/12 (N 203/67 SbNU 599), bod 13; náleze ze dne 15. 5. 2013 sp. zn. I. ÚS 634/13 (N 85/69 SbNU 369); náleze ze dne 5. 12. 2013 sp. zn. III. ÚS 281/12 (N 210/71 SbNU 477), bod 8; náleze ze dne 12. 5. 2014 sp. zn. I. ÚS 1008/13 (N 87/73 SbNU 473), bod 10; náleze ze dne 8. 12. 2015 sp. zn. II. ÚS 1603/15 (N 207/79 SbNU 365), bod 17; náleze sp. zn. IV. ÚS 204/16, bod 24].

25. Z pohledu práva na spravedlivý (řádný) proces Ústavní soud ve své rozhodovací praxi opakovaně konstatoval, že pohyb písemností uvnitř soudu musí být organizován tak, aby nedošlo k odepření práva na přístup k soudu zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny (srov. nálezy sp. zn. IV. ÚS 518/10, sp. zn. IV. ÚS 2040/12, sp. zn. I. ÚS 634/13, sp. zn. II. ÚS 1603/15). Není totiž přijatelné, aby nesprávně vyhodnocená skutečnost, vzešlá z organizace

pohybu písemností uvnitř soudu, byla vykládána v neprospěch stěžovatele (srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 1603/15, bod 17; nález sp. zn. IV. ÚS 204/16, bod 24; nález ze dne 27. 3. 2018 sp. zn. I. ÚS 355/18 (N 61/88 SbNU 853), bod 7; nález ze dne 28. 1. 2020 sp. zn. III. ÚS 3213/19 (N 17/98 SbNU 125), bod 9; nález ze dne 28. 4. 2020 sp. zn. III. ÚS 831/20 (N 81/99 SbNU 472), bod 11]. Konečné rozhodnutí soudu a jeho odůvodnění musí být ve shodě s obsahem soudního spisu a nesmí být v rozporu s předchozím průběhem řízení. Výrok založený na věcně nesprávných argumentech a zjištěních nemůže dostát požadavkům spravedlivého procesu [nález ze dne 28. 6. 2007 sp. zn. III. ÚS 290/06 (N 108/45 SbNU 459); obdobně i nález sp. zn. I. ÚS 355/18, bod 7; nález sp. zn. III. ÚS 3213/19, bod 9; a nález sp. zn. III. ÚS 831/20, bod 11].

26. Závěry, jichž se ve výše uvedených rozhodnutích Ústavní soud dobral, spočívají především v nutnosti vycházet v obdobných případech z presumpce, že podání bylo učiněno řádně a včas a že soudní poplatek byl řádně zaplacen, nevyplývá-li z obsahu spisu opak. Je potom věcí soudu, aby zajistil řádné projednání takového podání [srov. nález ze dne 17. 5. 2016 sp. zn. IV. ÚS 3173/15 (N 88/81 SbNU 465)].

27. V nálezu ze dne 3. 3. 2020 sp. zn. IV. ÚS 2352/19 (N 40/99 SbNU 33) Ústavní soud rovněž vyslovil, že rozhodování o mimořádném opravném prostředku se nemůže ocitnout mimo ústavní rámec ochrany základních práv jednotlivce [čl. 4 Ústavy; srov. nález ze dne 23. 3. 2004 sp. zn. I. ÚS 4/04 (N 42/32 SbNU 405)]; tzn. především práva na soudní ochranu [viz např. nález ze dne 29. 11. 2016 sp. zn. II. ÚS 1113/16 (N 228/83 SbNU 559); nález ze dne 1. 10. 2014 sp. zn. I. ÚS 2723/13 (N 185/75 SbNU 59)].

B) Aplikace obecných východisek na posuzovaný případ

28. Po seznámení se s ústavní stížností, s vyjádřeními účastníků řízení a po prostudování vyžádaného spisu obvodního soudu dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná, neboť k takovému administrativnímu pochybení soudu, které se ve výsledku negativně projevilo ve sféře stěžovatele, došlo i v nyní posuzovaném případě.

29. Z vyžádaného spisu obvodního soudu vedeného pod sp. zn. 26 C 84/2018 Ústavní soud zjistil, že stěžovatel podal proti usnesení městského soudu ze dne 20. 11. 2020 č. j. 23 Co 376/2020-555 dovolání. Podáním dovolání vznikla stěžovateli povinnost zaplatit soudní poplatek za dovolání [srov. § 4 odst. 1 písm. c) zákona o soudních poplatcích], který činí podle položky 23 bodu 2 Sazebníku poplatků 4 000 Kč. Protože stěžovatel současně s dovoláním soudní poplatek neuhradil, vyzval obvodní soud stěžovatele usnesením ze dne 5. 5. 2021 č. j. 26 C 84/2018-693 (též č. l. 698), aby do 15 dnů od doručení tohoto usnesení zaplatil soudní poplatek za dovolání, který činí podle položky č. 23 bodu 1 písm. d) Sazebníku poplatků 4 000 Kč, a to na v usnesení (výzvě) soudu specifikovaný bankovní účet. Stěžovatel byl rovněž poučen o důsledcích včasného nezaplacení soudního poplatku. Výzva k zaplacení soudního poplatku byla právní zástupkyní stěžovatele Mgr. Markétě Chadžijské doručena dne 1. 6. 2021. Podáním datovaným dnem 17. 5. 2021 adresovaným obvodnímu soudu stěžovatel požádal o odložení povinnosti zaplatit soudní poplatek k výzvě soudu ze dne 5. 5. 2021 (č. l. 694). Uvedená žádost byla obvodnímu soudu doručena dne 18. 5. 2021. V předkládací zprávě k rozhodnutí o dovolání Nejvyššímu soudu (č. l. 709) je uvedeno, že soudní poplatek za dovolání nebyl zaplacen, dále je poukázáno na to, že na č. l. 641 a č. l. 690 byla zamítnuta žádost stěžovatele o osvobození od soudních poplatků a o ustanovení zástupce, že dne 1. 6. 2021 byla stěžovateli doručena výzva k zaplacení soudního poplatku za dovolání, že stěžovatel na tuto reagoval podáním, které je podle obsahu novou žádostí o osvobození od soudních poplatků. Na č. l. 725 se nachází návrh právního zástupce stěžovatele JUDr. Miroslava Koreckého ze dne 2. 2. 2022 na autoremeduru podle § 210a o. s. ř., adresovaný Nejvyššímu soudu, jehož přílohou je doklad o zaplacení soudního poplatku ve výši 4 000 Kč, na č. l. 729 se nachází potvrzení, že stěžovatel dne 2. 6. 2021 uhradil částku

4 000 Kč na číslo účtu a variabilní symbol, které jsou uvedeny ve výzvě soudu ze dne 5. 5. 2021 k zaplacení soudního poplatku, na č. 1. 732 se nachází přípis Nejvyššího soudu adresovaný právnímu zástupci stěžovatele, datovaný dnem 16. 2. 2022, obsahující sdělení, že k návrhu stěžovatele na autoremeduru, který není přípustný, nebude přihlížet a nebude o něm ani rozhodovat. Na základě žádosti Ústavního soudu ze dne 12. 5. 2022 obvodní soud doplnil spis sp. zn. 26 C 84/2018 o záznam o složení soudního poplatku ve výši 4 000 Kč stěžovatelem, který si vyžádal od České národní banky (viz č. 1. 741).

30. Z uvedeného vyplývá, že stěžovatel poté, co byl obvodním soudem vyzván k zaplacení soudního poplatku za dovolání usnesením ze dne 5. 5. 2021, které bylo doručeno jeho právní zástupkyni dne 1. 6. 2021, soudní poplatek dne 2. 6. 2021, tedy v soudem stanovené lhůtě i stanovené výši uhradil. Administrativní chybou soudu však došlo k zastavení dovolacího řízení, přestože byl soudní poplatek řádně uhrazen (včas a v plné výši).

31. Zastavil-li Nejvyšší soud dovolací řízení pro nezaplacení soudního poplatku, ačkoli stěžovatel řádně a včas po výzvě soudu soudní poplatek zaplatil, zabránil stěžovateli v tom, aby se mohl stanoveným postupem domáhat svého práva u nezávislého a nestranného soudu, a znemožnil mu tak realizaci práva na řádný soudní proces zaručený čl. 36 odst. 1 Listiny.

32. V předmětné věci navíc o zastavení dovolacího řízení rozhodl přímo Nejvyšší soud, aniž věc vrátil obvodnímu soudu k dalšímu řízení, v důsledku čehož stěžovatel neměl ani možnost podat proti rozhodnutí o zastavení dovolacího řízení opravný prostředek.

VI. Závěr

33. Ústavní soud proto shodně jako ve své předchozí judikatuře v nyní posuzované věci uzavírá, že nedostatky v organizaci a činnosti soudní moci nemohou jít k tíži těch, kteří se na soud obracejí jako na ochránce svých základních práv a svobod.

34. S ohledem na výše uvedené Ústavní soud dospěl k závěru, že napadeným usnesením Nejvyššího soudu, kterým bylo zastaveno dovolací řízení pro nezaplacení soudního poplatku, bylo porušeno právo stěžovatele na přístup k soudu a na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl a napadené usnesení Nejvyššího soudu podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil.

35. Návrhu stěžovatele, aby mu byla přiznána náhrada nákladů za právní zastoupení v řízení před Ústavním soudem, Ústavní soud nevyhověl. Podle § 62 odst. 3 zákona o Ústavním soudu platí, že vzniklé náklady si účastníci a vedlejší účastníci hradí sami. K postupu podle odst. 4 citovaného ustanovení, podle kterého Ústavní soud může v odůvodněných případech podle výsledků řízení uložit některému účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi, aby zcela nebo zčásti nahradil jinému účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi jeho náklady řízení, neshledal Ústavní soud v posuzovaném případě důvod, neboť k nastalé procesní situaci přispěl i sám stěžovatel, když nezaplatil soudní poplatek za dovolání, který byl splatný současně s podáním dovolání (srov. § 7 zákona o soudních poplatcích), řádně a včas a vyčkával na výzvu soudu. Ústavní soud v případě stěžovatele neshledal důvod ani pro postup podle § 83 zákona o Ústavním soudu.

36. Ústavní soud o ústavní stížnosti rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť dospěl k závěru, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 77**Lhůta k podání stížnosti proti usnesení o vykonání podmíněně uloženého trestu odnětí svobody dle § 83 odst. 1 trestního zákoníku (sp. zn. I. ÚS 985/22 ze dne 20. června 2022)**

Teprve z usnesení se účastník řízení dozví důvody, pro které obecný soud vydal pro něj nepříznivé rozhodnutí, a proto není možné očekávat, že předloží ve své stížnosti relevantní námitky, nemohl-li by se s odůvodněním napadeného usnesení seznámit.

Lhůta k podání stížnosti proto nemůže být odvozena od seznámení se s výrokem, ale od seznámení se s podrobným odůvodněním.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jaromíra Jirsy jako soudce zpravodaje a soudců Vladimíra Sládečka a Tomáše Lichovníka o ústavní stížnosti stěžovatelky K. L., nyní ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Drahonice, zastoupené Mgr. Ladislavem Bártou, advokátem, se sídlem v Ostravě, Purkyňova 787/6, proti usnesení Krajského soudu v Ostravě č.j. 4 To 320/2021-162 ze dne 3. prosince 2021, za účasti Krajského soudu v Ostravě jako účastníka řízení a Krajského státního zastupitelství v Ostravě jako vedlejšího účastníka, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Ostravě č.j. 4 To 320/2021-162 ze dne 3. prosince 2021 bylo porušeno právo stěžovatelky na přístup k soudu zakotvené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Uvedené usnesení se proto ruší.

Odůvodnění**I.**

1. Okresní soud v Ostravě (dále jen „soud prvního stupně“) rozhodl usnesením č. j. 11 T 60/2018-141 ze dne 14. října 2021, že stěžovatelka podle § 83 odst. 1 trestního zákoníku vykoná trest odnětí svobody uložený rozsudkem soudu prvního stupně sp. zn. 11 T 60/2018 ze dne 29. června 2018 v trvání dvanácti měsíců ve věznici s ostrahou. Stížnost stěžovatelky napadeným usnesením Krajský soud v Ostravě (dále též jen „stížnostní soud“) zamítl jako opožděnou.

2. Stížnostní soud vycházel z faktu, že vyhlášení usnesení byla dne 14. října 2021 přítomna stěžovatelka i její obhájce, a proto lhůta k podání stížnosti uplynula dne 18. října 2021. Odůvodněné písemné vyhotovení usnesení bylo doručeno až dne 29. října 2021 obhájci, který dne 31. října 2021 podal stížnost. Stížnostní soud podle stěžovatelky nerespektoval ustálenou judikaturu Ústavního soudu vztahující se k počátku lhůty k podání stížnosti podle § 143 odst. 1 trestního řádu, podle které je nutno oznámení odvozovat až od okamžiku doručení opisu usnesení osobám oprávněným podat stížnost bez ohledu na vyhlášení v jejich přítomnosti. Podle nálezu sp. zn. IV. ÚS 426/09 ze dne 9. června 2009 (N 134/53 SbNU 681)

je nezbytným předpokladem zachování práva na přístup k soudu „... reálná možnost seznámit se s rozhodovacími důvody obsaženými v rozhodnutí, jež je podrobena stížnostní kritice. Pouze za těchto podmínek se stěžovateli dostává i kvalifikovaně možnosti skutkově a právně argumentovat, a tedy v případě svého nesouhlasu zpochybňovat argumenty obsažené v odůvodnění, na nichž výrok jím napadeného rozhodnutí spočívá“; obdobně též nálezy sp. zn. IV. ÚS 3003/19 ze dne 10. prosince 2019 (N 210/97 SbNU 258) či sp. zn. III. ÚS 329/20 ze dne 3. března 2020 (N 41/99 SbNU 44; všechna rozhodnutí na <https://nalus.usoud.cz>). Nález sp. zn. III. ÚS 2511/19 ze dne 2. června 2020 (N 113/100 SbNU 288) výslovně uvádí, že: „[p]očátek běhu lhůty pro podání instanční stížnosti v trestních věcech při rozhodování o osobní svobodě (zejména o vazbě, podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, přeměně alternativních trestů v nepodmíněný trest odnětí svobody a rozhodnutí o výkonu původně podmíněně odloženého trestu odnětí svobody) ... je třeba odvíjet až od doručení písemného vyhotovení soudního rozhodnutí. Porušením práv ... je požadavek, aby instanční stížnost byla podána již v době, kdy stěžovateli nejsou známy důvody, pro něž byl v předchozím řízení neúspěšný a které zjistí teprve z písemného vyhotovení rozhodnutí.“

3. Podle stěžovatelky stížnostní soud porušil její práva zakotvená v čl. 36 odst. 1 a 4, v čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a v čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), a proto Ústavnímu soudu navrhuje napadené usnesení zrušit.

II.

4. Ústavní stížnost byla podána řádně zastoupenou stěžovatelkou včas a splňuje i další požadavky kladené na ni zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“).

5. Ústavní soud vyžádal vyjádření stížnostního soudu. Předseda senátu stručně odkázal na odůvodnění napadeného usnesení – s tím, že judikaturu Ústavního soudu nepovažuje za rozdílnou od stěžovatelky za ustálenou, zejména byl-li vyhlášen přítomen i její obhájce. S ohledem na stručnost vyjádření, které neobsahovalo žádná nová tvrzení ani skutečnosti, je Ústavní soud k případné replice stěžovatelce nezasílal.

6. Ústavní soud připojil rovněž spis soudu prvního stupně sp. zn. 11 T 60/2018, z něhož se podává, že stěžovatelka byla rozsudkem č. j. 11 T 60/2018-61 ze dne 29. června 2018 uznána vinnou a odsouzena k trestu odnětí svobody v trvání dvanácti měsíců podmíněně odloženému na zkušební dobu tří let; rozsudek nabyl právní moci dne 21. července 2018. Protože stěžovatelka nežila ve zkušební době řádným životem (dopustila se další trestné činnosti), byl shora uvedeným usnesením soudu prvního stupně nařízen výkon uloženého trestu odnětí svobody. Z protokolu o veřejném zasedání je patrné, že mu byla přítomna stěžovatelka i její obhájce a veřejné zasedání bylo zakončeno vyhlášením výroku a poučením o opravných prostředcích; není však patrné, zda byly při veřejném zasedání uvedeny důvody usnesení (viz č. l. 150). Obhájci stěžovatelky byl opis usnesení doručen do datové schránky dne 29. října 2021, stěžovatelce bylo písemné vyhotovení doručeno dne 4. listopadu 2021. Dne 31. října 2021 byla obhájcem stěžovatelky do datové schránky soudu prvního stupně doručena její stížnost (č. l. 154–157), která byla stížnostnímu soudu postoupena dne 2. prosince 2021 (č. l. 159). Na č. l. 160 je založen protokol o neveřejném zasedání stížnostního soudu, konaném dne 3. ledna 2022 od 8:00 hod., na č. l. 161 je založen protokol o hlasování ze dne 3. prosince 2021 a na č. l. 162 a násl. napadené usnesení stížnostního soudu.

III.

7. Ústní jednání Ústavní soud nekonal, neboť od něj nebylo možné očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu). Po posouzení argumentace stěžovatelky, stížnostního soudu a obsahu napadeného usnesení i spisu dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

8. Podle čl. 36 odst. 1 Listiny (obdobně i čl. 6 odst. 1 Úmluvy) se může každý domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu, podmínky a podrobnosti upravuje zákon (čl. 36 odst. 4 Listiny); obviněný má právo na čas a možnost k přípravě obhajoby (čl. 40 odst. 3 Listiny). Podle § 143 odst. 1 trestního řádu počíná běh třídní lhůty k podání stížnosti od oznámení usnesení, které podle § 137 trestního řádu nastane buď vyhlášením usnesení v přítomnosti toho, jemuž je třeba je oznámit, a to včetně odůvodnění zapsaného v protokolu z jednání (viz náleze sp. zn. IV. ÚS 426/09), anebo doručením opisu usnesení. Vyhlášení se týká především usnesení, která není nutno vyhotovit písemně (§ 136 odst. 1 a 2 trestního řádu); je-li však nutno usnesení písemně vyhotovit, mohou účinky oznámení nastat až s doručením opisu usnesení, které splňuje náležitosti podle § 134 trestního řádu, a to bez ohledu na předchozí vyhlášení téhož usnesení v přítomnosti uvedených osob.

9. Ústavní soud svůj závěr k problematice lhůty pro podání stížnosti vyjádřil opakovaně ve svých nálezech; mimo stěžovatelkou citovaných lze odkázat na náleze v obdobné věci sp. zn. I. ÚS 445/20 ze dne 12. května 2020 (N 97/100 SbNU 139), podle kterého: „[I]hůtu k podání stížnosti proti usnesení, jímž soud rozhodl dle § 83 odst. 1 trestního zákoníku o tom, že odsouzený vykoná trest odnětí svobody, jenž byl původně uložen jako podmíněný, je nutno zásadně odvíjet od doručení opisu tohoto usnesení odsouzenému nebo jeho obhájci. Případné dřívější vyhlášení takového usnesení v přítomnosti odsouzeného v tomto případě není skutečností, s níž lze spojit počátek běhu třídní lhůty k podání stížnosti podle § 143 trestního řádu. Obdobně to platí i pro další rozhodnutí soudu formou usnesení, která přímo omezují obviněného (v širším smyslu tohoto pojmu dle § 12 odst. 7 trestního řádu) v osobní svobodě.“

10. Stížnostní soud zamítl stížnost stěžovatelky jako opožděnou s argumentem, že ji mohla podat včas a uvést relevantní námítky proti dříve nespecifikovaným důvodům rozhodnutí soudu prvního stupně. Takový postup považuje Ústavní soud za nesprávný a v odmítnutí stížnosti reagující na konkrétní důvody napadeného usnesení spatřuje porušení práva stěžovatelky na přístup k soudu.

11. Ústavní soud nesdílí ani přesvědčení stížnostního soudu, že judikatura Ústavního soudu není ustálená; ojedinělé případy, kdy Ústavní soud nepřistoupil ke kasaci, jsou odůvodněné konkrétními okolnostmi případů, které však v nyní projednávané věci nenastaly; například – jak je výše uvedeno – z protokolu o jednání soudu prvního stupně není patrné, bylo-li rozhodnutí jakkoliv (vůbec) odůvodněno, natož, aby odůvodnění bylo v protokolu zaznamenáno.

IV.

12. Podle čl. 90 Ústavy České republiky jsou obecné soudy povolány k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem poskytovaly ochranu právům; tato pravomoc soudu je nezadatelná a nelze se jí zprostit, obrátil-li se na ně účastník řízení v souladu s čl. 36 odst. 1 Listiny a domáhal-li se svých práv stanoveným postupem. Postupuje-li přitom účastník v souladu s právní úpravou a relevantní judikaturou, nemůže obecný soud výklad jednotlivých pojmů zúžit v jeho neprospěch.

13. Uvedenou situaci není možné řešit jinak než zrušením napadeného usnesení stížnostního soudu, který nově rozhodne o stížnosti proti usnesení soudu prvního stupně. Z uvedeného důvodu Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl a podle ustanovení § 82 odst. 1

a 3 zákona o Ústavním soudu zrušil napadené usnesení odvolacího soudu, zkracující stěžovatelku v právu na přístup k soudu zakotveném v čl. 36 odst. 1 Listiny.

Č. 78**Povinnost soudu poskytnout účastníkům řádné poučení o opravném prostředku****(sp. zn. III. ÚS 1140/22 ze dne 21. června 2022)**

Povinnost poskytnout řádné poučení účastníkům řízení o procesních právech a povinnostech vyplývá jak z ustanovení § 5 občanského soudního řádu, tak z čl. 36 odst. 1 Listiny a je naplněním jednoho ze základních předpokladů práva na spravedlivý proces, totiž práva na přístup k soudu (k vyšší přezkumné instanci) podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Nesprávným poučením proto odvolací soud odňal stěžovatelce přístup k Nejvyššímu soudu, a porušil tak její právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a právo na spravedlivý proces zaručené čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

Nález

Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků v senátu složeném z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) a soudců Ludvíka Davida a Jiřího Zemánka ve věci ústavní stížnosti stěžovatelky SVATÝ KRÍŽ, s. r. o., se sídlem Koněvova 1730/13, Praha 3, zastoupené JUDr. Evou Benešovou, Ph.D., LL.M., advokátkou, se sídlem Dřevná 2, Praha 2, proti rozsudku Krajského soudu v Plzni ze dne 15. 3. 2022 č. j. 64 Co 439/2015-416, za účasti Krajského soudu v Plzni jako účastníka řízení, takto:

I. Rozsudkem Krajského soudu v Plzni ze dne 15. 3. 2022 č. j. 64 Co 439/2015-416 bylo porušeno právo stěžovatelky na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právo na spravedlivý proces zaručené čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Tento rozsudek se proto ruší.

Odůvodnění**I. Vymezení věci a průběh předchozího řízení**

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky a § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví označeného rozsudku Krajského soudu v Plzni, neboť má za to, že jím bylo porušeno její základní právo zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Jak vyplynulo z ústavní stížnosti a příložených listin, Okresní soud v Karlových Varech (dále jen „okresní soud“) rozsudkem ze dne 11. 5. 2015 č. j. 10 C 404/2013-98 zamítl žalobu, jíž se stěžovatelka z titulu náhrady ušlého zisku domáhala vůči A. Azirovičovi (dále jen „žalovaný“) zaplacení částky ve výši 3 800 000 Kč.

3. K odvolání stěžovatelky ve věci rozhodoval (již počtvrté) Krajský soud v Plzni (dále jen „krajský soud“), který ústavní stížností napadeným rozsudkem rozhodnutí okresního

soudu potvrdil (výrok I), přičemž účastníky řízení poučil, že proti tomuto rozsudku není dovolání přípustné.

4. Podrobnější věcná rekapitulace průběhu předchozího řízení není vzhledem ke stížnostní argumentaci nezbytná.

II. Argumentace stěžovatelky

5. Stěžovatelka totiž ve svém návrhu uplatňuje pouze námitku týkající se poučení krajského soudu o nepřipustnosti dovolání proti stěžovanému rozsudku, kteréžto poučení považuje za nesprávné. S obecným odkazem na ustálenou rozhodovací praxi zdejšího soudu zdůrazňuje, že nesprávné poučení o opravném prostředku nemůže být kladeno k tíži účastníkům řízení. Stěžovatelka má za to, že jelikož jí krajský soud nesprávným poučením znemožnil přístup k dovolacímu soudu, je namístě napadené rozhodnutí zrušit.

III. Vyjádření účastníka řízení a vedlejšího účastníka řízení

6. Ústavní soud vyžádal spis a vyjádření krajského soudu i žalovaného jako vedlejšího účastníka řízení.

7. Krajský soud předně uznal, že poučení o nepřipustnosti dovolání obsažené v písemném vyhotovení napadeného rozsudku je nesprávné. Současně však vyjádřil přesvědčení, že stěžovatelce dovolání neznemožnil. Poukázal přitom na historii nyní posuzovaného řízení, v jehož rámci byla stěžovatelkou podávána dovolání opakovaně, a dále též zmínil okolnost zastoupení advokátem. Krajský soud zpochybnil, že by nesprávné poučení o nepřipustnosti dovolání mělo být vždy následováno kasací napadeného rozhodnutí, a to s odůvodněním, že by tím bylo nahrazeno ustanovení § 240 odst. 3 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „o. s. ř.“). Dále uvedl, že zrušení rozhodnutí z důvodu nesprávného poučení je namístě pouze tehdy, pokud se účastníci tímto poučením řídili, „a právě proto se, v dobré víře, domáhali ochrany u Ústavního soudu, uplatňující námitky proti samotnému rozhodnutí či jemu předcházejícímu postupu, nikoliv proti poučení“.

8. Vedlejší účastník se k ústavní stížnosti nevyjádřil. Za této situace platí fikce, že se vedlejší účastník tohoto postavení v řízení před Ústavním soudem vzdal, o čemž byl předem náležitě poučen.

9. Vyjádření krajského soudu Ústavní soud nezasílal stěžovatelce k replice, neboť to s ohledem na jeho obsah nepovažoval za nezbytné.

IV. Splnění podmínek řízení

10. Ústavní soud posuzoval splnění procesních podmínek řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž bylo vydáno napadené rozhodnutí, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena advokátem podle § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

V. Vlastní posouzení věci Ústavním soudem

11. Po prostudování ústavní stížnosti, vyžádaného spisu a zaslání vyjádření dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

12. Ústavní soud stručně uvádí, že jedním ze základních pojmových znaků ústavní stížnosti jakožto prostředku ochrany ústavně zaručených základních práv je její subsidiarita. Ústavní stížnost lze zpravidla podat pouze tehdy, vyčerpal-li návrhovateli ještě před jejím podáním všechny prostředky, které mu zákon k ochraně práva poskytuje (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu). To se ovšem v posuzované věci striktně vzato nestalo. V souladu s ustanoveními § 237 a 238 o. s. ř. totiž platí, že není-li stanoveno jinak, je dovolání přípustné

proti každému rozhodnutí odvolacího soudu, kterým se odvolací řízení končí. V nyní posuzované věci, v níž stěžovatelka podala žalobu na náhradu ušlého zisku, vyjádřenou částkou ve výši 3 800 000 Kč, nebyla dána žádná z výjimek jinak obecně široce koncipované přípustnosti dovolání. Ostatně sám krajský soud ve svém vyjádření uznal, že poučení o mimořádném opravném prostředku bylo nesprávné, tj. uznal, že v nyní posuzované věci bylo *ex lege* přípustné dovolání, které však – jak již bylo řečeno – stěžovatelka nepodala.

13. Ústavní soud přitom nemůže přehlédnout, že stěžovatelka jednala zcela v souladu s poučením, které jí poskytl v závěru napadeného rozsudku krajský soud. Jak namítá krajský soud, stěžovatelka sice byla zastoupena advokátkou, která měla vědět, že v dané věci mohl být nedostatek poučení zhojen dovoláním podaným v prodloužené době tří měsíců (srov. ustanovení § 240 odst. 3 o. s. ř.), z pohledu ústavního přezkumu je však nutné akcentovat judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, podle níž nelze klást k tíži stěžovatele pochybení soudu při poučení o opravném prostředku, jestliže z něj stěžovatel vyšel (srov. např. rozsudek *Gajtani proti Švýcarsku* ze dne 9. 9. 2014 č. 43730/07, body 61–77, včetně konkurenčního stanoviska soudců Lemmense, Kurise a Spana; z literatury srov. Kmec, J., Kosař, D., Kratochvíl, J., Bobek, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 663–664). Odmítnutí stěžovatelčiny stížnosti pro nepřípustnost by tak znamenalo porušení jejího práva na přístup k soudu podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

14. Vzhledem k tomu, že se stěžovatelka řídila nesprávným poučením odvolacího soudu o nepřípustnosti dovolání, musí zde být nejprve zjednána náprava v podobě otevření možnosti dovolání k Nejvyššímu soudu [srov. nálezn sp. zn. I. ÚS 1820/18 ze dne 26. 9. 2018 ve znění opravného usnesení ze dne 23. 10. 2018 (N 161/90 SbNU 607) nebo nálezn sp. zn. II. ÚS 3976/17 ze dne 24. 4. 2018 (N 81/89 SbNU 231) a zde citovanou judikaturu v bodě 18; všechna rozhodnutí jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz>].

15. Ústavní soud připomíná, že povinnost poskytnout řádné poučení účastníkům řízení o procesních právech a povinnostech vyplývá jak z ustanovení § 5 o. s. ř., tak z čl. 36 odst. 1 Listiny a je naplněním jednoho ze základních předpokladů práva na spravedlivý proces, totiž práva na přístup k soudu (k vyšší přezkumné instanci) podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Nesprávným poučením odvolací soud odňal stěžovatelce přístup k Nejvyššímu soudu, a porušil tak její právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a právo na spravedlivý proces zaručené čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

16. Ústavní soud nepřisvědčuje ani výše rekapitulovaným argumentům, kterými krajský soud ve svém vyjádření zpochybnil ústavněprávní relevanci nesprávného poučení o opravném prostředku. Jak již bylo řečeno, pro zdejší soud je především podstatné, že nesprávné poučení nemůže být kladeno k tíži účastníkům řízení, a to ani v případě, kdy jsou zastoupeni advokátem. Řídil-li se tedy účastník řízení nesprávným poučením a vyšel z něj, což se projevuje jednoduše tím, že daný opravný prostředek nepodal, ač jej podat mohl, nemá Ústavní soud v takto nastalé procesní situaci jinou možnost než napadené rozhodnutí zrušit. Úvahy o předchozí procesní zkušenosti účastníka řízení, jakkoliv se mohou zdát pochopitelné, jsou totiž v takovém případě bezpředmětné. Překážku uplatnění kasační pravomoci nelze spatřovat ani v ustanovení § 240 odst. 3 o. s. ř., kteréžto pravidlo se uplatní pouze tehdy, je-li dovolání navzdory nesprávnému či chybějícímu poučení nakonec podáno. Uvedené ustanovení tudíž na nyní posuzovaný případ vůbec nedopadá.

17. Ústavní soud též připomíná, že v minulosti opakovaně přistoupil ke zrušení rozhodnutí odvolacího soudu dokonce i tehdy, nebyla-li nesprávnost poučení v rozsudku odvolacího soudu stěžovateli vůbec namítána, a to s odůvodněním, že při rozhodování o ústavní stížnosti není omezen pouze na posouzení v ní obsažené ústavněprávní argumentace a může jí vyhovět i z jiných důvodů [srov. např. nálezn sp. zn. III. ÚS 232/96 ze dne 19. 12. 1996 (N 142/6 SbNU 545)]. S využitím argumentu *a minori ad maius* lze konstatovat, že

uplatnění kasační pravomoci je proto tím spíše případné, dovolává-li se nyní stěžovatelka takové nesprávnosti v rámci své argumentace výslovně.

18. Ústavní soud pro úplnost dodává, že ze shora předestřených důvodů v dané věci (jakož i ve věcech obdobných) nepřichází v úvahu ani postup spočívající v neprodleném odmítnutí ústavní stížnosti pro nevyčerpání prostředků ochrany práva s odůvodněním či vysvětlením, že stěžovatelce je nadále zachována lhůta pro podání dovolání, která by navíc byla s ohledem na nesprávnost poučení o opravném prostředku prodloužena ve smyslu zmiňovaného ustanovení § 240 odst. 3 o. s. ř. Ústavní soud musí respektovat procesní postup zvolený stěžovatelkou, která se důvodně dovolává nápravy prostřednictvím ústavní stížnosti, přičemž ji sám nemůže „vracet zpět na kolej“ směřující k podání dovolání.

19. Kromě jiného, pokud by tak totiž zdejší soud učinil, byť by jednal s maximálním urychlením, zkrátil by zákonnou lhůtu pro podání dovolání, na jejímž dodržení je ovšem nutné bezvýjimečně trvat. Ústavní soud v tomto ohledu připomíná, že civilní právo procesní klade na dovolání poměrně přísné obsahové i formální požadavky, jejichž splnění je důsledně posuzováno a vyžadováno jak Nejvyšším soudem, tak i zdejším soudem (srov. např. usnesení sp. zn. III. ÚS 1806/21 ze dne 17. 8. 2021). Ústavní soud tak v minulosti při ústavněprávním přezkumu přípustnosti dovolání nesčetněkrát zdůraznil, že dovolání představuje mimořádný opravný prostředek, k jehož podání je povinné zastoupení advokátem; je tomu tak mj. proto, aby se příslušný advokát seznámil s ustálenou rozhodovací praxí Nejvyššího soudu a eventuálně též Ústavního soudu a zvažil, zda je v dané věci splněno alespoň jedno kritérium přípustnosti. Právě tyto vyšší požadavky kladené na dovolání ovšem odůvodňují závěr, že dovolateli (v tomto případě stěžovatelce) musí být k přípravě tohoto procesního úkonu poskytnuta lhůta v plném zákonném rozsahu.

VI. Závěr

20. Ústavní soud uzavírá, že krajský soud napadeným rozsudkem porušil základní ústavně zaručené právo stěžovatelky na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a právo na spravedlivý proces zaručené čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

21. Ústavní soud proto z výše uvedených důvodů ústavní stížnosti vyhověl podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu a podle § 82 odst. 3 písm. a) tohoto zákona rozsudek krajského soudu zrušil.

22. Úkolem krajského soudu bude rozhodnout ve věci znovu a řádně poučit stěžovatelku o možnosti podání dovolání.

Č. 79

Povinnost složit zálohu na náklady insolvenčního řízení (sp. zn. Pl. ÚS 104/20 ze dne 28. června 2022; 254/2022 Sb.)

Povinnost složit zálohu na náklady insolvenčního řízení podle § 108 odst. 1 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, je součástí „stanoveného postupu“ při uplatnění práva podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, jehož úprava náleží zákonodárci ve smyslu čl. 36 odst. 4 Listiny. Tento institut jak z pohledu práva na přístup k soudu, tak z pohledu práva na rovné zacházení (čl. 37 odst. 3 Listiny) vykazuje znaky, které jej v rovině ústavněprávní mohou za určitých okolností diskvalifikovat.

Výrazné posílení ochranných prvků zamezujících, resp. odrazujících od podávání tzv. šikanózních věřitelských insolvenčních návrhů, jejichž záměrem je zejména poškození jiné osoby (např. soutěžitele) na pověsti a důvěryhodnosti už samotnou informací o zahájení insolvenčního řízení, je legitimním cílem napadeného ustanovení.

Zavedení zálohy na náklady insolvenčního řízení, jako institutu sledujícího eventuálně i reparační funkci, je ústavněprávně ospravedlnitelné. Jiné možnosti nabízené proti podávání šikanózních věřitelských návrhů, jako např. přiznání zadostiučinění za nemajetkovou újmu způsobenou zásahem do dobré pověsti osoby, proti níž byl podán insolvenční návrh odmítnutý pak pro zjevnou bezdůvodnost vinou insolvenčního navrhovatele, či uložení sankce sledující stejný účel, jakož i fakultativní instituty závislé na úvaze soudu (stanovení zálohy podle § 108 odst. 2 insolvenčního zákona), zjevně nedokázaly zamezit negativním účinkům takového podání (diskreditaci údajného dlužníka).

I když má tato záloha jinou povahu než např. soudní poplatek nebo jistota na náklady předběžného opatření, není naprosto vyloučeno použití institutů zmírňujících dopady překážek, které brání věřiteli v přístupu k soudu, podle subsidiárně aplikovatelného občanského soudního řádu. Použití např. osvobození od placení soudního poplatku na bázi prosté analogie s § 138 o. s. ř. však není namístě, ledaže by pro to byly ve zcela výjimečném případě dány řádně doložené důvody. V opačném případě by mohlo docházet k rozporu se zásadami insolvenčního řízení, jak jsou vyjmenovány v § 5 insolvenčního zákona, pokud by některý z účastníků byl nespravedlivě znevýhodňován, a byla tak narušena rovnost mezi věřiteli. Dobrodiní osvobození od soudních poplatků ale není možno jakkoliv nárokovat.

Řádný průběh insolvenčního řízení je i v zájmu insolvenčního věřitele, který tím, že řízení vyvolal, může nést povinnost úhrady části dlužníkem případně nepokrytých nákladů. Riziko možného nevrácení zálohy lze při patřičné bdělosti insolvenčního věřitele omezit či eliminovat na akceptovatelnou úroveň.

Nález

Ústavní soud rozhodl pod sp. zn. Pl. ÚS 104/20 dne 28. června 2022 v plénu složeném z předsedy soudu Pavla Rychetského a soudců a soudkyně Ludvíka Davida, Jaroslava Fenyka, Josefa Fialy, Jana Filipa, Jaromíra Jirsy, Tomáše Lichovníka, Radovana Suchánka, Vojtěcha Šimíčka, Milady Tomkové, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka (soudce zpravodaj) o návrhu Nejvyššího soudu, za který jedná JUDr. Zdeněk Krčmář, předseda senátu, na zrušení § 108

odst. 1 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, za účasti Parlamentu jako účastníka řízení, jehož jménem jedná Poslanecká sněmovna a Senát, a vlády jako vedlejší účastnice řízení, takto:

Návrh se zamítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a rekapitulace průběhu dosavadního řízení

1. Návrhem ze dne 15. 10. 2020, doručeným Ústavnímu soudu téhož dne, se navrhovatel (Nejvyšší soud) domáhá podle čl. 95 odst. 2 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) ve spojení s § 64 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zrušení § 108 odst. 1 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „insolvenční zákon“).

2. Navrhovatel při podání návrhu vyšel z níže popsaného skutkového stavu. Obchodní společnost Orofa, s. r. o., sídlem v Košicích, Slovenská republika, (dále jen „insolvenční navrhovatelka“) se jako věřitelka insolvenčním návrhem ze dne 16. 3. 2020 domáhala u Městského soudu v Praze (dále jen „městský soud“) zjištění úpadku obchodní společnosti Centrum služeb Chrudim, s. r. o., (dále jen „dlužnice“).

3. Městský soud usnesením ze dne 17. 3. 2020 č. j. MSPH 95 INS 7031/2020-A-4 rozhodl, že podle § 100a odst. 1 insolvenčního zákona nebude v insolvenčním rejstříku zveřejněn insolvenční návrh ani jiné dokumenty. Následně, usnesením ze dne 23. 3. 2020 č. j. MSPH 95 INS 7031/2020-A-5, městský soud odmítl insolvenční návrh podle § 128a odst. 1 insolvenčního zákona pro zjevnou bezdůvodnost, neboť insolvenční navrhovatelka spolu s podaným insolvenčním návrhem nesložila podle § 108 odst. 1 insolvenčního zákona zálohu na náklady insolvenčního řízení ve výši 50 000 Kč.

4. K odvolání insolvenční navrhovatelky a dlužnice Vrchní soud v Praze (dále jen „vrchní soud“) usnesením ze dne 15. 4. 2020 č. j. MSPH 95 INS 7031/2020, 3 VSPH 408/2020-A-13 usnesení městského soudu potvrdil (výrok I), odvolání dlužnice odmítl (výrok II) a určil, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů odvolacího řízení. Vrchní soud přitakal městskému soudu v závěru, že insolvenční navrhovatelka povinnost složit zálohu podle § 108 odst. 1 insolvenčního zákona nesplnila.

5. Proti usnesení vrchního soudu podala insolvenční navrhovatelka včasné dovolání, jež obsahovalo predepsané náležitosti. V dovolání namítala, že postup podle § 108 odst. 1 insolvenčního zákona dodržela. Nejvyššímu soudu předložila dosud nezodpovězenou otázku, zda zálohu na náklady insolvenčního řízení složenou při podání jejího jiného insolvenčního návrhu, k němuž se nepřihlíželo, lze zohlednit (jako již uhrazenou) při podání nového insolvenčního návrhu. Věc napadla u Nejvyššího soudu 11. 6. 2020 a je u něj vedena pod sen. zn. 29 NSČR 53/2020.

II. Rekapitulace obsahu návrhu

6. Za výše uvedeného stavu podává navrhovatel návrh na zrušení § 108 odst. 1 insolvenčního zákona, neboť se domnívá, že je v rozporu s ústavním pořádkem České republiky, konkrétně s čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

7. Navrhovatel nejprve cituje ze své judikatury (srov. usnesení ze dne 28. 2. 2018 sen. zn. 29 NSČR 172/2017) o povaze zálohy na náklady insolvenčního řízení, která se však týkala § 108 odst. 1 insolvenčního zákona ve znění účinném do 30. 6. 2017. Jedním z nosných

důvodů uvedeného usnesení je, že záloha na náklady řízení svou povahou není ani soudním poplatkem, ani jistotou (kaucí), jež by měla sloužit k případnému uspokojení škody nebo jiné újmy způsobené insolvenčnímu dlužníkovi (případně dalším osobám) nedůvodně zahájeným insolvenčním řízením a opatřeními přijatými v jeho průběhu. Tato povaha institutu zálohy vylučuje, aby bylo – mimo zákonné výluky stanovené v § 108 odst. 1 insolvenčního zákona v rozhodném znění – rozhodnuto o přiznání osvobození od placení zálohy na náklady insolvenčního řízení s využitím přiměřené aplikace § 138 občanského soudního řádu (dále též jen „o. s. ř.“) o osvobození od soudních poplatků nebo upuštěno od jejího vymáhání prostřednictvím některého z ustanovení insolvenčního zákona nebo občanského soudního řádu upravujícího institut „jistoty“.

8. Navrhovatel dále uvádí, že § 108 odst. 1 insolvenčního zákona v platném znění byl do insolvenčního zákona vložen novelou provedenou zákonem č. 64/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, (dále jen „zákon č. 64/2017 Sb.“), z jehož důvodové zprávy vyzdvihuje pasáže vztahující se k institutu zálohy. Podle důvodové zprávy má záloha na náklady insolvenčního řízení sloužit jako prvek schopný (preventivně) zabránit zneužívání insolvenčního řízení jako nástroje pro konkurenční boj. Finanční náročnost zahájení insolvenčního řízení v kombinaci s perspektivou vyměření peněžité sankce za zjevně bezdůvodný insolvenční návrh (srov. § 128a odst. 3 insolvenčního zákona) má odrazovat věřitele, kteří insolvenčního řízení využívají jako formy nátlaku na dlužníka, případně jako nástroje konkurenčního boje. Prostřednictvím požadavku na složení zálohy, která je odstupňována v závislosti na povaze uplatňované pohledávky, má být testována vážnost úmyslu věřitele ve vztahu k insolvenčnímu řízení. Nezaplacení zálohy by mělo v insolvenčním soudu vzbudit pochybnost o důvodnosti insolvenčního návrhu.

9. Z důvodové zprávy, z níž navrhovatel podrobně cituje, se tedy podává, že úprava zavedená zákonem č. 64/2017 Sb. do § 108 odst. 1 insolvenčního zákona vybočuje z povahy institutu zálohy na náklady insolvenčního řízení, jak byla popsána ve výše citovaném usnesení sen. zn. 29 NSČR 172/2017. Podle zákonodárce nejde o to zajistit touto úpravou finanční prostředky pro další chod insolvenčního řízení, nýbrž odradit věřitele, kteří insolvenční řízení využívají jako formu nátlaku na dlužníka, a testovat vážnost úmyslu věřitele ve vztahu k insolvenčnímu řízení. S výjimkou těch věřitelů, kteří jsou z povinnosti platit zálohu vyloučení podle § 108 odst. 1 věty druhé, § 368 odst. 2 a § 380 odst. 2 insolvenčního zákona, je povinnost zaplatit tuto „kvazi zálohu“ bezvýjimečná, tedy bez zřetele k tomu, zda jde o zálohu potřebnou pro další chod insolvenčního řízení, bez zřetele ke kvalitě věřitelovy pohledávky, k tomu, jaké kroky věřitel bezvýsledně činil pro vymožení pohledávky v exekučním (vykonávacím) řízení, a bez zřetele k jeho majetkovým poměrům, jež mu mohou úhradu zálohy objektivně znemožňovat.

10. Pochybnost o důvodnosti věřitelského insolvenčního návrhu a z toho plynoucích důsledků [odmítnutí insolvenčního návrhu pro bezdůvodnost podle § 128a odst. 2 písm. b) nebo hrozba uložení pokuty až do výše 500 000 Kč podle § 128a odst. 3 insolvenčního zákona] zakládá neuhrazení „kvazi zálohy“ i tehdy, podá-li věřitel insolvenční návrh pro pohledávku pravomocně přiznanou soudním rozhodnutím, jejímuž úspěšnému vymožení při nedostatečnosti majetku dlužníka brání dříve zahájené exekuční (vykonávací) řízení. I tam, kde je dlužníkův úpadek detekován vyvratitelnou domněnkou úpadku podle § 3 odst. 2 písm. c) insolvenčního zákona, nemá podle právní úpravy právo na přístup k soudu věřitel, který pro své majetkové poměry není schopen uhradit zálohu na náklady insolvenčního řízení. Podle navrhovatele tak dochází k odepření práva na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Z pouhé nezpůsobilosti uhradit zálohu pak nelze dovozovat pokus o podání šikanózního návrhu.

11. Má-li již uvedená právní úprava chránit dlužníka proti šikanózním věřitelským návrhům, nepovažuje navrhovatel za ústavně ospravedlnitelné rozlišování dlužníků, a to na jedné straně na podnikatele – právnickou osobu, na druhé straně podnikatele – fyzickou osobu, popř. právnickou osobu, která není podnikatelem. Rozdělení na tyto dvě skupiny je určující pro stanovení výše zálohy (50 000 Kč a 10 000 Kč), avšak tvrzení z důvodové zprávy, že výše zálohy je „odstupňována v závislosti na povaze uplatňované pohledávky“, nemá oporu v textu insolvenčního zákona. Závislost výše zálohy na četnosti výskytu šikanózních věřitelských insolvenčních návrhů pak rovněž není v důvodové zprávě podrobněji doložena (např. konkrétními statistickými údaji). Nadto jde podle navrhovatele o kritérium sporné, když není zřejmé, proč by ochrana toho kterého dlužníka před šikanózním insolvenčním návrhem měla být menší jen proto, že patří do okruhu osob šikanovaných méně často. V tom, že kritérium pro určení výše zálohy je závislé na tom, zda dlužník podniká, a na tom, zda jde o právnickou osobu, shledává navrhovatel rozpor se zásadou rovnosti, jež se obecně podává z čl. 1 věty první Listiny a v rovině rovnosti účastníků řízení před soudem z čl. 37 odst. 3 Listiny. V rozlišování podnikatele na osobu právnickou nebo fyzickou pak spatřuje navrhovatel rozpor s čl. 26 odst. 1 Listiny, jelikož právo každého dlužníka podnikat má v obou případech jiný obsah podle toho, zda má být režimu insolvenčního zákona podroben dlužník, který podniká jako osoba právnická, nebo dlužník, který podniká jako osoba fyzická.

12. Podle navrhovatele je výjimka z povinnosti platit zálohu stanovená v § 108 odst. 1 insolvenčního zákona ve prospěch zaměstnanců (resp. bývalých zaměstnanců) dlužníka ospravedlněna i z pohledu Ústavního soudu [srov. náleze ze dne 25. 6. 2002 sp. zn. Pl. ÚS 36/01 (N 80/26 SbNU 317; 403/2002 Sb.); rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz>] zvýšenou ochranou jejich mzdových nároků. V případě insolvenčního navrhovatele, jímž je spotřebitel, jehož pohledávka spočívá v nároku vyplývajícím ze spotřebitelské smlouvy, však není souladná ani se záměrem zákonodárce odstranit věřitele, kteří insolvenčního řízení využívají jako formy nátlaku na dlužníka, případně jako nástroje konkurenčního boje, ani se záměrem testovat vážnost úmyslu věřitele ve vztahu k insolvenčnímu řízení.

III. Znění napadeného ustanovení

13. Ustanovení § 108 odst. 1 insolvenčního zákona zní: „Je-li podán insolvenční návrh věřitele proti právnické osobě, která je podnikatelem, je navrhovatel povinen složit zálohu na náklady insolvenčního řízení ve výši 50 000 Kč, a je-li podán insolvenční návrh věřitele proti právnické osobě, která není podnikatelem, nebo proti fyzické osobě, zálohu na náklady insolvenčního řízení ve výši 10 000 Kč; záloha je splatná spolu s podáním insolvenčního návrhu. To neplatí, je-li insolvenčním navrhovatelem zaměstnanec nebo bývalý zaměstnanec dlužníka, jehož pohledávka spočívá pouze v pracovněprávních nárocích, je-li insolvenčním navrhovatelem spotřebitel, jehož pohledávka spočívá v nároku vyplývajícím ze spotřebitelské smlouvy, a v případech podle § 107 odst. 1.“

IV. Rekapitulace vyjádření účastníka, vedlejší účastnice řízení a repliky navrhovatele

14. Podle § 42 odst. 4 a § 69 odst. 1 zákona o Ústavním soudu zaslal Ústavní soud návrh na zrušení napadeného ustanovení Poslanecké sněmovně a Senátu, jako komorám jednajícím jménem účastníka řízení, a vládě a Veřejnému ochránci práv, již jsou oprávněni vstoupit do řízení jako vedlejší účastníci řízení.

IV. a) Vyjádření účastníka řízení a vedlejší účastnice řízení

15. Poslanecká sněmovna se ve svém vyjádření ze dne 2. 12. 2020 omezila toliko na popis průběhu zákonodárského procesu, který vedl k přijetí zákona č. 64/2017 Sb., jehož

součástí je ustanovení, které je navrženo ke zrušení. K tomu uvádí, že uvedený zákon byl schválen potřebnou většinou poslanců Poslanecké sněmovny, byl podepsán příslušnými ústavními činiteli a byl řádně vyhlášen. Ponechává přitom na Ústavním soudu, aby posoudil jeho ústavnost a případně rozhodl o jeho zrušení.

16. Senát se ve svém vyjádření ze dne 24. 11. 2020 po stručné rekapitulaci obsahu návrhu rovněž věnuje pouze popisu průběhu zákonodárného procesu s tím, že návrh zákona č. 64/2017 Sb., jímž bylo do insolvenčního zákona zakotveno napadené ustanovení, byl přijat Senátem v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem. Posouzení ústavnosti napadeného ustanovení rovněž ponechává na Ústavním soudu.

17. Vláda se rozhodla vstoupit do řízení před Ústavním soudem, přičemž navrhuje zamítnutí návrhu. Nejprve se věnuje legislativní historii a důvodům pro zavedení napadené právní úpravy. Úvodem uvádí, že jedním z důvodů jejího zavedení byla nedostatečná ochrana dlužníků před „šikanózními insolvenčními návrhy“. Úprava § 108 odst. 1 insolvenčního zákona podle vlády sleduje tři hlavní cíle: 1. zajištění peněžních prostředků pro vedení insolvenčního řízení, a to zejména v případě, že na základě dosavadního šetření nejsou v majetkové podstatě žádné peněžní prostředky; 2. ochranu práv dlužníka před věřiteli snažícími se zneužít účelu insolvenčního řízení k vytvoření nátlaku na dlužníka nebo zásahu do jeho dobré pověsti; 3. otestování vážnosti úmyslu věřitele k vedení insolvenčního řízení.

18. Vláda se poté vyjadřuje ke konkrétním námitkám navrhovatele. Co se týče námítky, že institut zálohy podle § 108 odst. 1 insolvenčního zákona narušuje právo na přístup k soudu, vláda uvádí, že tímto prostředkem je sledován legitimní cíl, jímž je ochrana dlužníka, kterou lze zařadit pod veřejný zájem. Institut zálohy přitom není novým institutem, neboť existuje již od účinnosti zákona č. 94/1996 Sb., kterým se mění a doplňují zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a byl i posuzován v rámci soudního přezkumu (srov. stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 17. 6. 1998 sp. zn. Cpjn 19/98 nebo i navrhovatelem citovaný rozsudek sen. zn. 29 NSČR 172/2017). Důvodová zpráva k zákonu č. 64/2017 Sb. pak sleduje judikaturu a předchozí právní úpravu institutu zálohy, přičemž zdůrazňuje tři výše zmíněné cíle. Rovněž poukazuje na to, že zveřejnění údajů o tom, že se proti dlužníkovi vede insolvenční řízení, zasahuje do dobré pověsti dlužníka a může mu potenciálně způsobit újmu (ať již v důsledku snížení obratu, či ztráty konkurenceschopnosti). Záloha slouží i k zajištění chodu soudů, neboť umožňuje insolvenčnímu správci vykonávat svoji funkci od samého počátku a současně chrání justici před přetížením bezdůvodnými insolvenčními návrhy. Vláda nesouhlasí s námitkou navrhovatele, že záloha vybočuje z povahy zálohy na náklady insolvenčního řízení podle § 108 odst. 2 insolvenčního zákona, ve znění zákona č. 64/2017 Sb. Podle vlády obě zálohy (tzn. jak záloha podle § 108 odst. 1, tak záloha podle § 108 odst. 2 insolvenčního zákona) sledují stejné cíle, přičemž se liší pouze v provedení. K tomu lze dojít i systematickým výkladem (srov. zařazení do ustanovení s názvem „Záloha na náklady insolvenčního řízení“) nebo tím, že se užijí stejná pravidla o financování činnosti insolvenčního správce (srov. § 38 insolvenčního zákona) na rozhodování o vrácení zálohy (srov. § 146 odst. 3 insolvenčního zákona, ve znění zákona č. 334/2012 Sb.) nebo uplatnění náhrady za ni jako pohledávky za majetkovou podstatou (srov. § 108 odst. 5 insolvenčního zákona a § 168 odst. 3 insolvenčního zákona).

19. Vláda se dále věnuje otázce, zda existuje přiměřená rovnováha mezi institutem zálohy podle § 108 odst. 1 insolvenčního zákona a sledovanými cíli. S ohledem na sledované cíle, způsob jejich naplnění a zmírňující instituty insolvenčního zákona (např. výjimky z povinnosti složit zálohu pro určité skupiny osob; povinnost složit zálohu je uložena pouze jednomu z věřitelů, ostatní věřitelé jsou z této povinnosti osvobozeni; přednostní postavení

pohledávky na náhradu zálohy) považuje vláda institut zálohy za přiměřený. Právní úprava usiluje o nastolení spravedlivé rovnováhy mezi sledovanými cíli a zájmy věřitelů. Obdobnou konstrukci využívá i úprava jistoty v případě předběžných opatření, jejíž ústavní souladnost byla potvrzena i Ústavním soudem (srov. usnesení ze dne 16. 5. 2006 sp. zn. Pl. ÚS 46/05).

20. Vláda se rovněž zabývá otázkou, zda institut zálohy zasahuje do podstaty práva na přístup k soudu. Podle vlády institut zálohy nenarušuje podstatu práva na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Splňuje požadavek předvídatelnosti, neboť stanovuje konkrétní výši zálohy, vymezuje subjekty, které mají povinnost ji složit, a zákonná úprava zaručuje insolvenčnímu navrhovateli soudní ochranu v odpovídající míře s ohledem na postavení dlužníka a ochranu jeho práv. Insolvenční navrhovatel se na způsobu financování podílí až po dlužníkovi, přičemž i další ustanovení insolvenčního zákona zmírňují riziko, že se část zálohy navrhovateli nevrátí. Způsob financování činnosti insolvenčního správce prostřednictvím zálohy na náklady insolvenčního řízení byl vyhodnocen judikaturou jako ústavně souladný (srov. nálezy Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 36/01). Vláda doplňuje, že vyvolal-li insolvenční navrhovatel svým návrhem zahájení insolvenčního řízení, musí také nést riziko, že bude hradit část nově vzniklých nákladů insolvenčního správce, pokud je nepokryje majetková podstata dlužníka. Měl-li by však Ústavní soud názor, že za určitých okolností může § 108 odst. 1 insolvenčního zákona představovat nepřekročitelnou překážku v přístupu k soudu, bylo by třeba podle vlády zvážit ústavně konformní výklad, podle něhož by se s odkazem na § 7 insolvenčního zákona, ve znění zákona č. 294/2013 Sb., uplatnila přiměřeně úvaha soudu podle § 75b odst. 3 písm. d) o. s. ř., resp. podle § 138 o. s. ř., která umožňuje případnou tvrdost zákona v individuálních případech zmírnit. Vzhledem k tomu, že nová úprava nenechává rozhodnutí o uložení zálohy na soudu, nýbrž ukládá tuto povinnost přímo ze zákona, mohly by se analogicky uplatnit výše uvedené zmírňovací instituty osvobození od soudních poplatků.

21. Namítal-li navrhovatel protiústavnost odstupňování výše zálohy podle osoby dlužníka (podnikající versus nepodnikající subjekty) a její odpuštění pro určité skupiny věřitelů z hlediska obecné rovnosti a rovnosti před soudem, poukazuje vláda na to, že kritéria, která jsou k odlišení jednotlivých skupin použita, jsou v právním řádu obvyklá a zákonodárce disponuje při jejich uplatnění širokým prostorem pro uvážení. Stanovení zálohy v různé výši podle jednotlivých skupin osob je založeno na objektivních a racionálních kritériích [srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 7. 6. 1995 sp. zn. Pl. ÚS 4/95 (N 29/3 SbNU 209; 168/1995 Sb.), ze dne 21. 1. 2003 sp. zn. Pl. ÚS 15/02 (N 11/29 SbNU 79; 40/2003 Sb.) nebo ze dne 15. 3. 2016 sp. zn. Pl. ÚS 30/15 (N 42/80 SbNU 517; 239/2016 Sb.), bod 25], která vycházejí ze zkušeností s výskytem zneužívajících insolvenčních návrhů. Ze stejných důvodů nelze považovat za diskriminační ani vynětí určitých skupin osob z povinnosti hradit zálohu (srov. výše uvedený nálezy Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 36/01 či usnesení sp. zn. Pl. ÚS 46/05). Testem ústavnosti prošla i různě stanovená výše jistoty (srov. § 75b odst. 1 o. s. ř.) v případě návrhu na nařízení předběžného opatření (např. výše uvedené usnesení sp. zn. Pl. ÚS 46/05). Důvodem pro odlišnou výši zálohy pro podnikající právnické osoby byl předpoklad, že se zde sdružuje více osob za účelem podnikání, z čehož pramení často vyšší základní kapitál.

22. Vláda se konečně neztotožňuje ani s výtkou navrhovatele, že stanovení odlišné výše zálohy podle osoby dlužníka (podnikající fyzická osoba versus podnikající právnická osoba) odporuje právu podnikat. Odlišná výše zálohy je stanovena na podkladě rozumné úvahy podložené zejména samotnou podstatou rozdílů mezi podnikajícími fyzickými a právnickými osobami a zkušeností se zneužíváním insolvenčních návrhů. Vyšší záloha u právnických osob sleduje zajištění materiální rovnosti. Vláda podotýká, že insolvenční zákon obsahuje vedle zálohy podle § 108 odst. 1 insolvenčního zákona i řadu jiných nástrojů, které mají dlužníky před neoprávněnými insolvenčními návrhy chránit [např. nezveřejnění insolvenčního návrhu

v insolvenčním rejstříku z důvodu pochybností (viz § 100a insolvenčního zákona) nebo odmítnutí insolvenčního návrhu pro zjevnou bezdůvodnost (viz § 128a odst. 2 insolvenčního zákona) a s tím spojená možnost uložení pokuty].

23. Vláda uzavírá, že napadená právní úprava podle jejího názoru obstála jak s ohledem na legitimní cíl, tak i z pohledu přiměřené rovnováhy mezi právní úpravou a sledovanými cíli. Dva výše deklarované cíle (zajištění chodu insolvenční justice a ochrana dlužnických práv před šikanózními návrhy) jsou legitimní, což potvrzuje judikatura Ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva. Tento institut je třeba považovat i za přiměřený, neboť naplňuje sledované cíle efektivněji než jiné nástroje. Zásah do práv věřitele je pak zmírněn výkladem dovoditelnými výjimkami, jakož i dalšími zmírňovacími instituty.

24. Veřejná ochránkyně práv sdělila, že podle § 69 odst. 3 zákona o Ústavním soudu nevstupuje do řízení jako vedlejší účastník.

IV. b) Replika navrhovatele

25. Ústavní soud zaslal vyjádření účastníků a vedlejší účastnice řízení navrhovateli k replice. Navrhovatel svoji repliku omezil toliko na vyjádření vlády, neboť jak Poslanecká sněmovna, tak Senát se věnovaly pouze legislativnímu procesu, který však navrhovatel nezpochybňoval. Co se týče sledovaných cílů, navrhovatel nesouhlasí především s tvrzením vlády, že napadená úprava sleduje zajištění peněžních prostředků při nedostatečnosti majetkové podstaty. Tento cíl totiž bezezbytku naplňují § 108 odst. 2 a 3 insolvenčního zákona, ve znění zákona č. 64/2017 Sb., resp. dříve § 108 odst. 1 a 2 insolvenčního zákona ve znění účinném do 30. 6. 2017. Záloha na náklady insolvenčního řízení podle § 108 odst. 1 insolvenčního zákona nemůže sloužit ani ke krytí pohledávky z titulu pokuty uložené insolvenčnímu věřiteli podle § 128a odst. 3 insolvenčního zákona. Navrhovatel tak vyslovuje přesvědčení, že za skutečné legitimní cíle lze označit pouze ochranu práv dlužníka a test vážnosti úmyslu věřitele. Vláda přitom připouští, že povinnost zaplatit zálohu může pro některé věřitele znamenat nepřekonatelnou bariéru v přístupu k soudu, intenzitu tohoto zásahu však zmírňují některé instituty obsažené v insolvenčním zákoně (např. vymezení skupin osob, které zálohu skládat nemusí; povinnost je uložena toliko jednomu z věřitelů; princip, že to je dlužník, kdo má na sebe podat insolvenční návrh). Navrhovatel s těmito zmírňovacími instituty polemizuje, přičemž poukazuje na to, že se mýjí s účelem a smyslem zálohy.

26. K námitce navrhovatele o narušení práva na přístup k soudu vláda ve svém vyjádření kontrovala předvídatelností právní úpravy, což navrhovatel nezpochybňuje, a potřebou krytí nákladů insolvenčního správce, což je však podle navrhovatele dostatečně řešeno v § 108 odst. 2 a 3 insolvenčního zákona, ve znění zákona č. 64/2017 Sb. Poukazovala-li vláda na ústavně konformní výklad § 108 odst. 1 insolvenčního zákona v podobě přiměřené aplikace § 75b odst. 3 písm. d), popř. § 138 o. s. ř., navrhovatel takovou možnost řešení problémů vyplývajících z použití § 108 odst. 1 insolvenčního zákona nesdílí. Předně institut jistoty podle § 75b o. s. ř. slouží jiným účelům (krytí škody nebo jiné újmy vzniklé předběžným opatřením). Zamýšlel-li zákonodárce využít institutu jistoty v insolvenčních poměrech, učinil tak výslovně [srov. např. § 82 odst. 2 písm. c), odst. 4, § 182a a § 202 odst. 3 až 6 insolvenčního zákona]. Ustanovení § 182a insolvenčního zákona přitom pojednává i o jistotě na náklady insolvenčního řízení. Přiměřená aplikace § 138 o. s. ř. pak není vhodná proto, že soudní poplatek má povahu daně a úvaze o jeho přiměřeném použití by musel předcházet test poměření se zásadami, na kterých spočívá insolvenční řízení (§ 7 insolvenčního zákona, ve znění zákona č. 294/2013 Sb.). Navrhovatel konečně zdůrazňuje, že nestejná výše zálohy devaluje jeden z cílů úpravy (ochranu práv dlužníka před věřiteli snažícími se zneužít účel insolvenčního řízení) a nevyvrací výhradu nestejně ochrany dlužníků před možnou šikanou.

V. Upuštění od ústního jednání

27. Ústavní soud seznal, že ústní jednání by nemohlo přinést významný posun pro objasnění věci, než jaké plyne z písemných úkonů účastníků řízení. S ohledem na § 44 zákona o Ústavním soudu není třeba se dotazovat účastníků řízení na jejich postoj k této otázce, proto bylo možno ve věci rozhodnout bez konání ústního jednání.

VI. Posouzení aktivní legitimace k podání návrhu

28. Podle čl. 95 odst. 2 Ústavy, dojde-li soud k závěru, že zákon, jehož má být při řešení věci použito, je v rozporu s ústavním pořádkem, předloží věc Ústavnímu soudu. Toto oprávnění je dále konkretizováno v § 64 odst. 3 zákona o Ústavním soudu, podle něhož může soud u Ústavního soudu podat návrh na zrušení zákona nebo jeho jednotlivých ustanovení. Podmínkou meritorního posouzení takového návrhu je naplnění znění čl. 95 odst. 2 Ústavy v tom smyslu, že musí jít o zákon, jehož má být při řešení věci použito, tzn. zákon nebo jeho ustanovení, jež je navrhováno ke zrušení, mají být navrhovatelem přímo aplikovány při řešení konkrétního sporu.

29. Ústavní soud shledal tuto podmínku naplněnou, když problematikou, která je ve věci projednávána před obecnými soudy včetně Nejvyššího soudu řešena, je odmítnutí insolvenčního návrhu insolvenční navrhovatelky podle § 128a odst. 1 insolvenčního zákona pro zjevnou bezdůvodnost, a to z důvodu nesložení zálohy podle § 108 odst. 1 téhož zákona na náklady insolvenčního řízení ve výši 50 000 Kč.

VII. Ústavní konformita zákonodárského procesu přijetí napadeného ustanovení

30. Ústavní soud je v souladu s § 68 odst. 2 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., v řízení o kontrole norem povinen posoudit, zda napadený zákon (jeho jednotlivé ustanovení) byl přijat a vydán v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem.

31. Vzhledem k tomu, že navrhovatel nenamítal ani vadu legislativního procesu, ani překročení Ústavou stanovené kompetence zákonodárce, není s ohledem na principy procesní ekonomie nutné tuto otázku blíže zkoumat a postačí, vedle přihlédnutí k vyjádřením předloženým Poslaneckou sněmovnou a Senátem, ověření si průběhu legislativního procesu z veřejně dostupného informačního zdroje na <http://www.psp.cz>, resp. na <http://www.senat.cz>.

32. Návrh zákona č. 64/2017 Sb. byl schválen ve třetím čtení dne 9. 12. 2016 na 53. schůzi Poslanecké sněmovny většinou 118 hlasů (hlasování č. 375, usnesení č. 1482). Poslanecká sněmovna postoupila dne 20. 12. 2016 návrh zákona Senátu jako tisk 30. V Senátu byl návrh projednán dne 19. 1. 2017 na 4. schůzi a Senát návrh ve znění postoupeném Poslaneckou sněmovnou schválil (usnesení č. 87). Zákon byl doručen prezidentu republiky k podepsání dne 31. 1. 2017 a ten jej podepsal. Zákon byl vyhlášen dne 3. 3. 2017 ve Sbírce zákonů v částce 21 pod číslem 64/2017 Sb.

VIII. Vlastní posouzení návrhu

VIII. a) Obecná východiska posouzení návrhu

33. Navrhovatel se domáhá zrušení § 108 odst. 1 insolvenčního zákona, přičemž jeho stěžejní námitkou je, že napadené ustanovení brání v přístupu k soudu (čl. 36 odst. 1 Listiny) a porušuje princip rovnosti účastníků řízení (čl. 37 odst. 3 Listiny). Konečně je namítán i rozpor s čl. 26 odst. 1 Listiny, který zakotvuje mj. i právo podnikat.

34. Ústavní soud předesílá, že podstatnou součástí práva jednotlivce na soudní ochranu je právo na přístup k soudu, zaručené jak v čl. 36 odst. 1 Listiny, tak i v čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). Právo na přístup k soudu ovšem není absolutní a podléhá některým omezením, jež jsou vtělena do procesních předpisů v zájmu efektivitativy řízení; žádné z těchto (legitimních) omezení však nesmí být nepřiměřené

a nesmí narušovat podstatu chráněného základního práva [viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 23. 6. 2016 ve věci *Baka proti Maďarsku* (č. stížnosti 20261/12, § 120); rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva jsou dostupná na <https://hudoc.echr.coe.int>]. Z hlediska ochrany základních práv a svobod je tedy nezbytné, aby jednotlivé podmínky, za nichž se lze soudní ochrany domáhat, sledovaly legitimní cíl a byly vůči tomuto cíli přiměřené [srov. bod 27 stanoviska pléna ze dne 28. 11. 2017 sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16 (ST 45/87 SbNU 905; 460/2017 Sb.)].

35. Právo na přístup k soudu (soudní ochranu) podle čl. 36 odst. 1 Listiny zaručuje každému, že se může domáhat u soudu svého práva „stanoveným postupem“, přičemž „podmínky a podrobnosti upravuje zákon“ (viz čl. 36 odst. 4 Listiny). Zákonodárce je ve své kompetenci omezen mj. v tom ohledu, že jím přijatou „prováděcí“ úpravou nesmí být popřena sama podstata a smysl daného základního práva (čl. 4 odst. 4 Listiny). To znamená, že soudní či jiná právní ochrana musí být reálně „dosažitelná“ a co do svého výsledku dostatečně efektivní, což v konečném důsledku znamená i to, že by i míra takové ochrany měla být adekvátní ve vztahu k postavení, které dotčená osoba v příslušném právním vztahu má [bod 49 nálezu ze dne 2. 7. 2019 sp. zn. Pl. ÚS 2/19 (N 125/95 SbNU 27; 223/2019 Sb.)]. Procesní předpisy provádějící předmětná ustanovení Listiny pak musí obecné soudy a Ústavní soud interpretovat a aplikovat tak, aby na účastníky řízení nebyly kladeny nepřiměřené, tj. nad rámec smyslu a účelu právní úpravy jdoucí, požadavky, a nebylo tím fakticky bráněno výkonu práva na soudní ochranu [bod 27 nálezu ze dne 16. 6. 2020 sp. zn. IV. ÚS 410/20 (N 129/100 SbNU 410)].

36. Článek 37 odst. 3 Listiny zní: „Všichni účastníci jsou si v řízení rovni.“ Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně konstatoval, že zásada rovnosti účastníků řízení je součástí práva na spravedlivý proces v širším slova smyslu. Zásadou rovnosti účastníků přitom Ústavní soud rozumí „rovnost zbraní, resp. rovnost příležitostí“ [srov. náleze ze dne 31. 10. 2001 sp. zn. Pl. ÚS 15/01 (N 164/24 SbNU 201; 424/2001 Sb.)]. To znamená, že každé procesní straně by měla být dána přiměřená možnost přednést svou záležitost za podmínek, jež ji nestaví do podstatně nevýhodnější situace, než ve které je její protistrana [náleze ze dne 13. 11. 2003 sp. zn. III. ÚS 202/03 (N 134/31 SbNU 193)]. Článek 6 odst. 1 Úmluvy, který se zabývá obdobnou problematikou práva na spravedlivý proces, sice výslovně rovnost účastníků řízení nezmiňuje, nicméně Evropský soud pro lidská práva ve své judikatuře konstatoval, že princip rovnosti „zbraní“ je součástí práva na spravedlivé projednání věci (srov. Kmec, J., Kosar, D., Kratochvíl, J., Bobek, M. Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 737–740; a Molek, P. Právo na spravedlivý proces. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 236–253).

37. Zásada rovnosti účastníků ale ani podle Ústavního soudu není absolutní. Procesní rovnost nelze vykládat tak, že by zákonodárce nemohl stanovit rozdílný rozsah procesních práv a povinností u různých druhů řízení. Musí však respektovat stejný rozsah procesních práv a povinností v řízeních se shodným předmětem řízení [srov. nálezy ze dne 13. 11. 2003 sp. zn. III. ÚS 202/03 (N 134/31 SbNU 193), ze dne 21. 8. 2008 sp. zn. II. ÚS 657/05 (N 146/50 SbNU 291) či ze dne 19. 1. 2010 sp. zn. Pl. ÚS 16/09 (N 8/56 SbNU 69; 48/2010 Sb.)]. Ústavní soud si je taktéž vědom, že absolutní rovnosti účastníků řízení v širším slova smyslu ani nelze dosáhnout. Tak některé úkony, kterými disponuje žalobce s předmětem řízení v civilním sporném procesu, jako je například zpětvzetí žaloby, žalovaný z povahy věci činit nemůže. Naopak soudní poplatek je povinen zásadně zaplatit toliko žalobce, a nikoliv žalovaný (na obecnosti tohoto pravidla nic nemění ani výjimky uvedené v § 2 odst. 3 zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, které jsou formulovány velmi úzce).

38. Ústavní soud v nálezu ze dne 28. 1. 2014 sp. zn. Pl. ÚS 49/10 [(N 10/72 SbNU 111; 44/2014 Sb.), bod 35] formuloval, obdobně jako u práva na přístup k soudu, test tzv. rovného

zacházení, který se skládá z následujících kroků, posuzujících tyto čtyři otázky: 1. jde o srovnatelného jednotlivce nebo skupiny (tj. jde o účastníky řízení)?; 2. je s nimi zacházeno odlišně?; 3. je odlišné zacházení dotčené straně sporu k tíži (uložením břemene nebo odepřením dobra)?; 4. je toto odlišné zacházení ospravedlnitelné, tj. (a) sleduje legitimní zájem a (b) je přiměřené?

39. Lze shrnout, že Ústavní soud ani Evropský soud pro lidská práva nevyžadují absolutní rovnost mezi účastníky řízení. Toto právo je tedy právem omezitelným, neboť odlišné zacházení s účastníky řízení je za určitých okolností ústavně konformní, respektive souladné s Úmluvou.

40. Navrhovatel dále namítal rozpor napadeného § 108 odst. 1 insolvenčního zákona s čl. 26 odst. 1 Listiny, zaručujícím kromě svobodné volby povolání i právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost, k čemuž především směřují výtky navrhovatele. Článek 26 odst. 2 Listiny výslovně připouští možnost stanovení podmínek a omezení pro výkon určitých povolání nebo činností zákonem, aniž výslovně omezuje důvody, pro které se tak smí stát. Meze respektu vůči demokratické vůli zákonodárce však stanovuje čl. 4 odst. 4 Listiny, podle kterého při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Právo podnikat a provozovat hospodářskou činnost je zakotveno jako samostatné základní právo. Ústavně je tedy chráněno právo provozovat samostatnou výdělečnou činnost, přičemž toto právo je možné omezit jedině zákonem a takové omezení musí být přiměřené a šetřit podstatu a smysl tohoto základního práva. Článek 26 Listiny pak vedle konkrétních veřejných subjektivních práv vůči státu zakotvuje i objektivní ústavní princip požadující ochranu svobodného podnikání.

41. Prostor pro zákonné omezení demokratickým politickým rozhodnutím zákonodárce vyplývající z čl. 26 odst. 2 Listiny je však poměrně široký. Ústavní soud explicitně uznává široké uvážení zákonodárce u mezí práva podnikat [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 39/01 ze dne 30. 10. 2002 (N 135/28 SbNU 153; 499/2002 Sb.)]. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 83/06 ze dne 12. 3. 2008 [(N 55/48 SbNU 629; 116/2008 Sb.), k zákoníku práce] tuto argumentaci rozvedl tím, že se „zabývá pouze ústavněprávními aspekty napadených ustanovení, a nevyjadřuje se k jejich vhodnosti a účelnosti, např. z hlediska existence svobodného trhu a podobně; není povolán k posuzování ekonomických aspektů nutnosti a nezbytnosti např. různých úprav týkajících se podnikání vzhledem k potřebě zajištění jednotlivých, často vedle sebe nebo dokonce i proti sobě stojících (údajných) veřejných zájmů. Výběr omezujících kontrolních nástrojů a míra jejich uplatnění je primárně úkolem zákonodárce. Jedině Parlament jako zastupitelský orgán může v našem ústavním systému takové kroky učinit. Jeho odpovědnost za rozpoznání problémů, jež si žádají regulaci, volbu nástrojů a jejich účinky, které mohou být někdy i záporné, je v první řadě politická; Ústavní soud může v tomto případě do jeho zákonodárné činnosti zasáhnout jen tehdy, jestliže v ní shledá protiústavnost ... Při hodnocení právní úpravy postačí tzv. *rational basis test*, tedy zběžné ověření, zda zavedená opatření mohou vést ke sledovanému cíli“.

VIII. b) Vztažení obecných východisek na nyní posuzovanou věc

42. Ústavní soud výše uvedená východiska uplatnil na nyní posuzovanou věc a dospěl k závěru, že návrh na zrušení § 108 odst. 1 insolvenčního zákona, stanovujícího povinnost věřitele při podání insolvenčního návrhu uhradit zálohu na náklady insolvenčního řízení, není důvodný. Ústavní soud provedl výše zmiňované testování napadeného ustanovení, v jehož rámci se zaměřil především na proporcionalitu, legitimitu a racionalitu uvedeného ustanovení.

VIII. ba) Posouzení § 108 odst. 1 insolvenčního zákona z pohledu práva na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a rovnosti účastníků řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny

43. Povinnost zaplatit zálohu na náklady insolvenčního řízení lze zařadit mezi součásti „stanoveného postupu“, jak má na mysli čl. 36 odst. 1 Listiny, jehož úprava náleží ve smyslu čl. 36 odst. 4 Listiny zákonodárci. Je nicméně zjevné, že jak z pohledu práva na přístup k soudu, tak z pohledu práva na rovné zacházení vykazuje § 108 odst. 1 insolvenčního zákona znaky, které jej v rovině ústavněprávní v prováděném testování mohou za určitých okolností diskvalifikovat. Povinnost platit zálohu na náklady insolvenčního řízení totiž nepochybně omezuje přístup k soudu (čl. 36 odst. 1 Listiny), vedle toho zakládá i nerovnost v rámci jedné skupiny osob – insolvenčních navrhovatelů z řad věřitelů (čl. 37 odst. 3 Listiny), s nimiž je nakládáno odlišně (různá výše stanovené zálohy, přičemž určité skupiny osob jsou z jejího hrazení osvobozeny), a jde jim k tíži [nesplnění povinnosti uhradit zálohu ihned při podání insolvenčního návrhu vede k jeho odmítnutí pro zjevnou bezdůvodnost podle § 128a odst. 2 písm. d) insolvenčního zákona]. Proto zbývá posoudit, zda je uvedená právní úprava ospravedlnitelná, tedy zda sleduje legitimní cíl (účel, zájem) a je vůči tomuto cíli (účelu, zájmu) přiměřená.

44. Ústavní soud se tedy v prvé řadě zabýval otázkou, zda povinnost zaplatit zálohu na náklady insolvenčního řízení plní legitimní cíl. Je zjevné, že snahou zákonodárce, na což navrhovatel poukazuje a co se ostatně podává i z důvodové zprávy k návrhu zákona č. 64/2017 Sb., bylo výrazné posílení ochranných prvků zamezujících podávání tzv. šikanózních věřitelských insolvenčních návrhů, jejichž záměrem je zejména poškodit jiného soutěžitele na pověsti, na důvěryhodnosti, na možnosti ucházet se o veřejné zakázky nebo získat úvěr apod., což může naopak vést ke konkurenční výhodě na straně insolvenčního navrhovatele. Motivací insolvenčního navrhovatele k podání insolvenčního návrhu, za nímž je skryt možný šikanózní záměr, totiž může být i vytváření nátlaku na dlužníka k úhradě sporné pohledávky, snaha obejít sporné nalézací řízení (nižší náklady insolvenčního řízení) či zmařit transakci vyjednávanou dlužníkem [srov. § 109 odst. 1 písm. b) insolvenčního zákona]. Nelze ani přehlédnout, že samotným zahájením insolvenčního řízení dochází k omezení dispozičního práva dlužníka s jeho majetkem (srov. § 111 insolvenčního zákona, ve znění zákona č. 294/2013 Sb.). Pouhá informace o zahájení insolvenčního řízení je pak obchodními partnery, bankami či dalšími zainteresovanými subjekty vnímána velmi negativně.

45. Podání šikanózního insolvenčního návrhu tedy může způsobit a obvykle také způsobí dlužníku – zejména podnikateli – závažné problémy, neboť insolvenční návrh i informace o zahájení insolvenčního řízení jsou ihned dostupné široké veřejnosti prostřednictvím insolvenčního rejstříku jako informačního systému veřejné správy, kam jsou údaje o insolvenčním řízení zapisovány. Zatímco tzv. aktuální výpis z veřejného rejstříku zachycuje pouze údaje tam zapsané k datu, kdy je pořizován výpis, tzv. úplný výpis zachycuje nejen aktuální údaje o zapisovaném subjektu, ale i všechny údaje, které kdy byly do rejstříku zapsány a následně vymazány. Právnícká osoba tedy nemá možnost dosáhnout výmazu údajů o insolvenčním řízení, a to i když je zahájeno šikanózním insolvenčním návrhem, z historie zápisů z rejstříku (k tomu např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 1. 2008 sp. zn. 29 Odo 625/2006).

46. Z analytických výpočtů Ministerstva spravedlnosti vyplynulo, že počet zjevně bezdůvodných návrhů na zahájení insolvenčního řízení se v roce 2010 pohyboval kolem 120. Po přijetí tzv. antišikanózní novely provedené zákonem č. 334/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, bylo v rámci analýzy vyhotovené pracovní skupinou při Ministerstvu spravedlnosti zjištěno, že během kalendářního roku bylo podáno mezi 12 až 15 šikanózními návrhy (k tomu Mgr. Stanislav, A., Ph.D. Problematika šikanózních insolvenčních návrhů. In: Soukromé

právo, Wolters Kluwer, č. 7/2018, str. 4, popř. zmiňovaná analýza, jejíž závěry byly publikovány in: Smrčka, L., Špička, J. *Insolvence 2015: Šedé zóny a selhání v insolvenční praxi*. Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica, 2015). Uvedený počet se i při vědomí toho, že ne každý věřitelský návrh, který byl odmítnut pro zjevnou bezdůvodnost podle § 128a insolvenčního zákona např. kvůli nezpůsobilosti uhradit zálohu, musí být nutně šikanózní, sice nezdá být vysoký, ale má i přesto potenciál zasáhnout do hospodářské soutěže, obzvláště, týká-li se velkých korporací. K tomu lze jen pro ilustraci uvést případ, kdy byla v insolvenčním rejstříku zveřejněna informace o zahájení insolvenčního řízení na jednu z největších komerčních pojišťoven, která se posléze musela potýkat se značným reputačním dopadem, přičemž insolvenčním navrhovatelem byl nespokojený příjemce renty v řádu několik tisíc korun měsíčně.

47. I když má osoba, které zahájením insolvenčního řízení a opatřeními přijatými v jeho průběhu vznikla škoda nebo jiná újma a jíž se týkal insolvenční návrh odmítnutý vinou insolvenčního navrhovatele, právo na její náhradu [např. přiměřené zadostiučinění za nemajetkovou újmu způsobenou zásahem do její dobré pověsti, které může být poskytnuto i v penězích (srov. § 147 odst. 1 insolvenčního zákona, ve znění zákona č. 334/2012 Sb.)], nejví se tato možnost z pohledu Ústavního soudu jako dostatečná. Zadostiučinění má být přiměřené rozsahu způsobené nemajetkové újmy a je třeba přihlížet ke všem okolnostem posuzované věci, protože je obtížné vymezit pevná kritéria pro stanovení výše přiměřeného zadostiučinění. Mezi okolnosti, které je třeba zohlednit při určení výše zadostiučinění, je možné zařadit zejména postavení daného subjektu na trhu (jeho význam, počet zaměstnanců), medializaci insolvenčního řízení, chování insolvenčního navrhovatele v insolvenčním řízení (podávání opravných prostředků). Zejména v případě „nastrčených“ nemajetných insolvenčních navrhovatelů pak bude vymáhání náhrady škody značně problematické.

48. Stejně tak možnost uložení pokuty insolvenčnímu navrhovateli v případě odmítnutí insolvenčního návrhu pro zjevnou bezdůvodnost až do výše 500 000 Kč (oproti doposud přípustným 50 000 Kč) se v situaci, kdy dojde k nezvratnému poškození dobrého jména a narušení obchodních vztahů, nejví zejména v případě velkých korporací jako zcela adekvátní. Ani právo na přiměřené zadostiučinění, ani možnost uložení pokuty totiž nemají preventivní účinek, který by byl schopen odrazovat věřitele od podávání šikanózních návrhů. Ústavní soud si je vědom, že ani záloha na náklady insolvenčního řízení stanovená zákonodárcem ve výši 10 000 Kč, resp. 50 000 Kč, nebude často schopna nahradit vzniklou újmu, nicméně z pohledu preventivního působení má svůj nezpochybnitelný význam.

49. Právní úprava obsažená v insolvenčním zákoně poskytovala ochranu před šikanózními insolvenčními návrhy již před novelizací provedenou zákonem č. 64/2017 Sb. Do insolvenčního zákona byly tyto prvky zakotveny zákonem č. 334/2012 Sb. Byla jím zavedena zejména možnost odmítnout návrh pro zjevnou bezdůvodnost (§ 128a insolvenčního zákona), stanovení sankce za podání zjevně bezdůvodného návrhu (§ 128a odst. 3 insolvenčního zákona), možnost stanovit povinnost složit jistotu k zajištění náhrady škody nebo jiné újmy, která by vznikla nedůvodným zahájením insolvenčního řízení [§ 82 odst. 2 písm. c) insolvenčního zákona], anebo možnost předběžným opatřením eliminovat některý z účinků spojených se zahájením insolvenčního řízení uvedených v § 109 odst. 1 písm. b) a c) insolvenčního zákona, neodporuje-li to společnému zájmu věřitelů [§ 82 odst. 2 písm. b) insolvenčního zákona].

50. Jakkoliv byly tyto nástroje přínosné, nedokázaly zjevně zamezit těm negativním účinkům, které nastaly po zahájení insolvenčního řízení, resp. po zveřejnění vyhlášky v insolvenčním rejstříku. Podle důvodové zprávy praxe ukázala, že i když je do deseti dnů insolvenční návrh zamítnut nebo odmítnut, stačí to (v důsledku diskreditace osoby údajného dlužníka v očích obchodních či smluvních partnerů) k tomu, aby se řádně fungující společnost dostala skutečně do úpadku.

51. Co se týče zálohy na náklady insolvenčního řízení, znal insolvenční zákon tento institut i před jeho novelizací provedenou zákonem č. 64/2017 Sb. Šlo nicméně o institut fakultativní a uložení zálohy záviselo na úvaze soudu. Tato možnost byla insolvenčními soudy nicméně paušálně využívána, a to často až do výše 50 000 Kč. Nevýhodou však bylo, že insolvenční návrhovač mohl dosáhnout svého šikanózního záměru i tím, že insolvenční návrh podal a případnou povinnost složení zálohy nesplnil. I když tedy insolvenční soud řízení zastavil, mohl insolvenční věřitel dlužníkovi situaci zkomplikovat. Záloha na náklady insolvenčního řízení je tak dalším ochranným prvkem, který má bránit insolvenčním návrhům, které nemusejí mít zjevné opodstatnění.

52. Vláda ve svém vyjádření připodobňovala institut zálohy soudním poplatkům. V tom se liší od návrhovačem prosazovaných závěrů vyslovených v usnesení sen. zn. 29 NSČR 172/2017, podle něhož záloha není svou povahou ani soudním poplatkem, ani jistotou, která by měla sloužit k případné náhradě škody nebo jiné újmy. Zákonodárci lze možná vytknout neobratnost označení v podobě „zálohy“, když se nabízelo označení jiné (např. právě jistota), nicméně z pouhé nevhodnosti označení nelze ještě dovozovat protiústavnost. Jakkoliv nelze zálohu na náklady insolvenčního řízení zcela ztotožňovat se soudním poplatkem (k rozdílu viz výše), nelze přehlédnout, že návrh na zahájení insolvenčního řízení není s placením soudních poplatků spojen. Na zálohu lze tedy v určitém smyslu nahlížet i jako na jakousi „skrytou“ formu soudního poplatku (byť s uvedenou výhradou jeho možného vrácení). I když má tedy záloha na náklady insolvenčního řízení jinou povahu než např. soudní poplatek nebo jistota na náklady předběžného opatření, Ústavní soud se (na rozdíl od názoru Nejvyššího soudu vysloveného v usnesení sen. zn. 29 NSČR 172/2017) nedomnívá, že by bylo naprosto vyloučeno použít instituty zmírňující dopady překážek, které brání v přístupu k soudu (např. v podobě osvobození od povinnosti platit soudní poplatek nebo složit jistotu), jež jsou obsaženy v občanském soudním řádu. K uvedenému závěru vede Ústavní soud jednak subsidiární použití občanského soudního řádu zakotvené v § 7 insolvenčního zákona, ve znění zákona č. 294/2013 Sb., jednak i zavedení fakultativní možnosti uložení zálohy i v jiných případech, stanovené v § 108 odst. 2 insolvenčního zákona, ve znění zákona č. 64/2017 Sb. Podle § 7 insolvenčního zákona, ve znění zákona č. 294/2013 Sb., platí, nestanoví-li tento zákon jinak nebo není-li takový postup v rozporu se zásadami, na kterých spočívá insolvenční řízení, použijí se pro insolvenční řízení a pro incidenční spory přiměřeně ustanovení občanského soudního řádu týkající se sporného řízení. Osvobození od placení zálohy by bezpochyby představovalo benefit pro účastníka řízení (insolvenčního návrhovače), který z pohledu ústavněprávního ob stojí. Ústavní soud se však nedomnívá, že použití tohoto institutu na bázi prosté analogie s § 138 o. s. ř. by bylo namístě, ledaže by pro takové zmírnění dopadů povinnosti složit zálohu na náklady insolvenčního řízení byly ve zcela výjimečném případě dány řádně doložené důvody. V opačném případě by mohlo docházet k rozporu se zásadami insolvenčního řízení, jak jsou vyjmenovány v § 5 insolvenčního zákona, tedy že by byl některý z účastníků nespravedlivě a nedovoleně znevýhodňován či byla narušena rovnost věřitelů. Na druhé straně je však třeba upozornit, že není možno si toto dobrodiní jakkoliv nárokovat.

53. K tomu je možno dále podotknout, že záloha se od soudních poplatků liší mj. tím, že nenastanou-li podmínky pro použití této zálohy (např. k náhradě způsobené škody nebo nedojde-li k odmítnutí návrhu pro bezdůvodnost), pak bude záloha vrácena tomu, kdo ji složil. Zátěž spojená s touto povinností tak spočívá především v tom, že účastník řízení, který zálohu zaplatil, touto částkou přinejmenším po určitou dobu nebude moci disponovat. V této souvislosti nelze přehlédnout, že insolvenční řízení je vedeno především v zájmu věřitelů, kteří se snaží docílit navrácení svého majetku. V jejich zájmu by pak mělo být, aby insolvenční řízení řádně proběhlo. Riziko možného nevrácení zálohy je rizikem, které lze při patřičné bdělosti eliminovat na přijatelnou úroveň. I když byl institut zálohy na náklady

insolvenčního řízení prezentován zákonodárcem primárně jako institut odrazující od podávání šikanózních návrhů, nelze přehlédnout ani jeho eventuální funkci reparační. Dojde-li ke vzniku újmy subjektu, vůči němuž byl insolvenční návrh směřován, bude možno z této zálohy hradit i tuto újmu. Složená záloha bude nicméně primárně použita na odměnu a hotové výdaje insolvenčního správce, proto je třeba ze strany insolvenčních navrhovatelů přistupovat k podávání insolvenčních návrhů více než zodpovědně.

54. Ve světle legitimních cílů a deklarovaného účelu právní úpravy (zajištění peněžních prostředků pro vedení insolvenčního řízení i v případě, že na základě dosavadního šetření nejsou v majetkové podstatě žádné peněžní prostředky; ochrana práv dlužníka před šikanózními věřitelskými insolvenčními návrhy; otestování vážnosti úmyslu věřitele k vedení insolvenčního řízení) představuje institut zálohy na náklady insolvenčního řízení podle § 108 odst. 1 insolvenčního zákona, a to i vzhledem k zákonodárcem stanovené výši (10 000 Kč a 50 000 Kč), z pohledu Ústavního soudu přijatelné omezení práva na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

VIII. bb) Posouzení stanovení zálohy podle § 108 odst. 1 insolvenčního zákona z pohledu rozlišování mezi podnikateli a nepodnikateli a z pohledu práva podnikat podle čl. 26 odst. 1 Listiny

55. V další části se Ústavní soud zabýval stanovením zálohy na náklady insolvenčního řízení v závislosti na tom, zda je dlužníkem osoba právnická podnikající, nebo osoba právnická či fyzická nepodnikající. Zákonodárce v § 108 odst. 1 insolvenčního zákona stanovil výši zálohy na částku 10 000 Kč v případě, že insolvenční návrh věřitele byl podán proti právnické osobě, která není podnikatelem, nebo proti fyzické osobě, a na částku 50 000 Kč, je-li podán proti právnické osobě, která je podnikatelem.

56. Navrhovatel spatřuje rozpor s čl. 26 odst. 1 Listiny v rozlišování podnikatele na osobu právnickou nebo fyzickou, neboť právo každého dlužníka podnikat má podle názoru navrhovatele v obou případech jiný obsah podle toho, zda má být režim insolvenčního zákona podroben dlužník, který podniká jako osoba právnická, nebo dlužník, který podniká jako osoba fyzická. Z tohoto pohledu není Ústavnímu soudu zcela jasné, v čem přesně navrhovatel porušení čl. 26 odst. 1 Listiny v daném případě shledává, neboť věřitel, jakožto insolvenční navrhovatel, není na svém právu podnikat nikterak dotčen. Navrhovatel měl tedy zřejmě na mysli především to, že dlužníci (právnické osoby podnikatelé) budou oproti jiným dlužníkům (právnickým osobám nepodnikatelům a nepodnikajícím fyzickým osobám) zvýhodněni tím, že budou vystaveni menšímu riziku podání insolvenčního návrhu, neboť insolvenční navrhovatel musí složit vyšší zálohu na náklady insolvenčního řízení (50 000 Kč v případě právnických osob podnikatelů oproti 10 000 Kč v případě nepodnikatelů). Jakkoliv lze připustit rozdílné zacházení mezi jednotlivými subjekty, z hlediska rozumného obecného výkladu přípustnosti zákonného omezení práv podle čl. 26 odst. 1 Listiny vychází Ústavní soud i zde z obdobného schématu, které používá u sociálních práv.

57. Ústavní soud východiska k posuzování dané problematiky shrnul v nálezu ze dne 12. 5. 2015 sp. zn. Pl. ÚS 55/13 (N 93/77 SbNU 339; 170/2015 Sb.) tak, že „s ohledem na znění čl. 41 odst. 1 Listiny je pro přezkum ústavnosti zákonů obsahujících úpravu sociálních práv dán užší prostor, než je tomu u práv první generace [a také práv obsažených v hlavách III a V Listiny – srov. nálezy sp. zn. Pl. ÚS 8/07 ze dne 23. 3. 2010 (N 61/56 SbNU 653; 135/2010 Sb.)], a zakotvení jejich existence v Listině znamená (a to s ohledem na čl. 4 odst. 4 Listiny), že při zákonné úpravě musí být zachován jistý minimální standard (tj. existuje určitá spodní mez omezení, esenciální obsah) sociálních práv“.

58. Jinak konkrétní vyvážení liberálního a sociálního hlediska zásadně stanoví parlamentní většina [Ústavní soud proto v bodě 45 nálezu ze dne 24. 4. 2012 sp. zn. Pl. ÚS 54/10 (N 84/65 SbNU 121; 186/2012 Sb.) uvedl, že „ustanovení čl. 41 odst. 1 Listiny ...

vyjadřuje přesvědčení ústavodárce, že úprava sociálních práv je legitimním předmětem politického zápolení (tj. je primárně v rukou zákonodárce) a pouze sekundárně a v omezené míře lze ústavní garance sociálních práv považovat za otázku judičiální⁴⁴]. Rozhodování o rozsahu sociálních práv patří mezi významné politické otázky, které jsou v první řadě předmětem politické soutěže, a nakonec o nich proto rozhodují volení reprezentanti v zákonodárném sboru. Sociální práva lze totiž řadit mezi tzv. bytostně sporné či diskutabilní pojmy (*essentially contested concepts*), o jejichž nejhlubším významu se vede napříč společnostmi bouřlivá veřejná debata a politická diskuse. Při jejich přezkumu je Ústavní soud vázán východiskem čl. 41 odst. 1 Listiny, a proto je rovněž zdrženlivější vůči demokratické většině zákonodárce, která by měla reflektovat momentální vůli společnosti.

59. Ústavní soud tak na zákonné omezení základního práva podnikat, uvedeného ve výčtu čl. 41 odst. 1 Listiny, aplikuje přísný test proporcionality. Za zásah do minimálního standardu (esenciálního obsahu) základního práva podnikat považoval např. faktické odnětí práva podnikat při odsouzení za úmyslný trestný čin nesouvisející s předmětem podnikání, pročež zde prováděl test proporcionality takového zásahu, protože závažnější zásah do práva podnikat než jeho faktické odnětí si lze těžko představit. V nyní posuzované věci však k žádnému takto zásadnímu omezení či dokonce odnětí práva podnikat nedochází. Je třeba trvat na tom, že zákonodárce má poměrně širokou pravomoc takové podmínky a omezení stanovit (srov. již citovaný nálezn sp. zn. Pl. ÚS 39/01). Tyto podmínky a omezení však nesmí být diskriminační (srov. čl. 1 a čl. 3 odst. 1 Listiny). Ve světle návrhu by se mohlo na první pohled jevit, že rozlišování mezi podnikajícími a nepodnikajícími a právníckými a fyzickými osobami při stanovení výše zálohy na náklady řízení představuje diskriminační zacházení. Tento názor však Ústavní soud nesdílí. Stanovení zálohy v různé výši podle jednotlivých skupin osob je založeno na objektivních a racionálních kritériích [srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 7. 6. 1995 sp. zn. Pl. ÚS 4/95 (N 29/3 SbNU 209; 168/1995 Sb.), ze dne 21. 1. 2003 sp. zn. Pl. ÚS 15/02 (N 11/29 SbNU 79; 40/2003 Sb.) nebo ze dne 15. 3. 2016 sp. zn. Pl. ÚS 30/15 (N 42/80 SbNU 517; 239/2016 Sb.), bod 25], která vycházejí ze zkušeností s výskytem zneužívajících insolvenčních návrhů. Je zjevné, jak již bylo zmiňováno výše, že dopad zahájeného insolvenčního řízení, pomine-li se zásah do dobrého jména a pověsti, který může pociťovat každý subjektivně zcela rozdílně, bude jiný u podnikatele a jiný u nepodnikatele.

VIII. bc) Nahlížení na § 108 odst. 1 insolvenčního zákona z pohledu osvobození určitých subjektů od placení zálohy

60. Navrhovatel konečně poukazuje na to, že z placení zálohy na náklady insolvenčního řízení jsou vyloučeny určité skupiny věřitelů (zaměstnanci a spotřebitelé). Co se týče zaměstnanců, Ústavní soud nemá důvod odchylovat se od závěru vysloveného ve výše citovaném nálezu sp. zn. Pl. ÚS 36/01, podle něhož osvobození od zaplacení zálohy na náklady konkursu, vyplývá-li pohledávka navrhovatele ze mzdových nároků (s výjimkou vedoucích zaměstnanců dlužníka a osob jim blízkých), sleduje účel, jenž byl tímto opatřením zákonodárcem sledován (jde o ochranu slabší strany) a není v rozporu s ústavním pořádkem (zejména s čl. 26 odst. 1 a čl. 28 Listiny).

61. V případě spotřebitelů vychází Ústavní soud z obdobné premisy jako u zaměstnanců, že jde o slabší stranu, která si zasluhuje zvýšenou ochranu. Pakliže ochrana spotřebitele náleží mezi hlavní cíle českého zákonodárství (vycházejícího z předpisů Evropské unie), nemá Ústavní soud proti promítnutí této ochrany do osvobození od placení zálohy na náklady insolvenčního řízení z ústavněprávního hlediska taktéž žádné výhrady. Možné zneužití osvobození od placení zálohy u spotřebitelů, kteří shodou okolností vystupují jako podnikatelé, není samozřejmě vyloučeno, jak naznačuje navrhovatel, ale pohybuje se spíše v rovině spekulativní. Ostatně každá výjimka je svým způsobem zneužitelná. Vzhledem

ke znění § 108 odst. 1 insolvenčního zákona, podle něhož se osvobození týká jen toho spotřebitele, jehož pohledávka spočívá v nároku vyplývajícím ze spotřebitelské smlouvy, nelze očekávat, že by mělo docházet např. k postupování pohledávek vzniklých ze spotřebitelských smluv na další osoby za účelem podávání šikanózních insolvenčních návrhů.

62. Na základě výše uvedených důvodů dospěl Ústavní soud k závěru, že nejsou dány důvody ke zrušení napadeného ustanovení insolvenčního zákona, a proto návrh podle § 70 odst. 2 zákona o Ústavním soudu zamítl.

Č. 80**Povinnost soudu zvážit obrácení důkazního břemene v případě medicínskoprávního sporu
(sp. zn. I. ÚS 1785/21 ze dne 28. června 2022)**

I. Vychází-li soudní znalec z podkladů, které nejsou pro zjištění sporné otázky relevantní (a úkolem soudu je vést dokazování efektivně a hospodárně, tedy se zadání zbytečného znaleckého zkoumání v první řadě vyvarovat), je třeba posudek v tomto duchu jako důkaz zhodnotit a z učiněného hodnocení vyvodit adekvátní skutkové závěry (např. i to, že z něj není možné potřebný skutkový závěr učinit). Pak – nejde-li současně o případ, kdy by tvrzení účastníka při absenci zásadního důkazu byla vyvrácena jinými důkazními prostředky (např. usnesení sp. zn. II. ÚS 4013/17 ze dne 9. 10. 2018, sp. zn. IV. ÚS 2350/18 ze dne 16. 4. 2019 či sp. zn. III. ÚS 1341/19 ze dne 30. 7. 2019) – je třeba soustředit pozornost k jiným provedeným důkazům [viz nálezy sp. zn. I. ÚS 3270/12 ze dne 4. 6. 2013 (N 99/69 SbNU 661)] či dosud neprovedeným důkazním návrhům účastníků, popř. je v tomto směru náležitě poučit. V opačném případě obecné soudy nedodrží principy spravedlivého vedení soudního řízení plynoucí z čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Neobsahuje-li zdravotnická dokumentace zákonem stanovené náležitosti, v důsledku čehož žalobci hrozí neúspěch pro neunesení důkazního břemene k tvrzení vzniku újmy na zdraví, je obecný soud – v souladu se zachováním principu rovnosti účastníků podle čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod – povinen sáhnout k ultima ratio prostředku a rozhodnout o obrácení důkazního břemene. Následkem rozhodnutí soudu o obrácení důkazního břemene je pak presumpce postupu non lege artis, neprokáže-li žalovaný poskytovatel zdravotní péče opak.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jaromíra Jirsy jako soudce zpravodaje a soudců Tomáše Lichovníka a Davida Uhlíře o ústavní stížnosti J. K., zastoupeného Mgr. Petrem Čížkem, advokátem, se sídlem v Liberci, Pražská 132/4, proti usnesení Nejvyššího soudu č. j. 25 Cdo 3523/2020-163 ze dne 15. 4. 2021 a rozsudkům Krajského soudu v Praze č. j. 25 Co 91/2020-136 ze dne 30. 6. 2020 a Okresního soudu v Nymburce č. j. 12 C 179/2018-95 ze dne 17. 1. 2020, za účasti Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Praze a Okresního soudu v Nymburce jako účastníků řízení a dále a) P. K. a b) společnosti UNIQA pojišťovna, a. s., se sídlem v Praze 6, Evropská 136/810, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu č. j. 25 Cdo 3523/2020-163 ze dne 15. 4. 2021 a rozsudky Krajského soudu v Praze č. j. 25 Co 91/2020-136 ze dne 30. 6. 2020 a Okresního soudu v Nymburce č. j. 12 C 179/2018-95 ze dne 17. 1. 2020 bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu podle článku 36 odst. 1 ve spojení s článkem 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu č. j. 25 Cdo 3523/2020-163 ze dne 15. 4. 2021 a rozsudky Krajského soudu v Praze č. j. 25 Co 91/2020-136 ze dne 30. 6. 2020 a Okresního soudu v Nymburce č. j. 12 C 179/2018-95 ze dne 17. 1. 2020 se ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Předmětem přezkumu Ústavního soudu jsou rozhodnutí obecných soudů vydaná v medicínskoprávním sporu k žalobě stěžovatele proti vedlejšímu účastníkovi (za účasti vedlejší účastnice) o zaplacení 563 105,32 Kč s příslušenstvím jako náhrady nemajetkové újmy na zdraví, které nebylo vyhověno. Namítáno je porušení čl. 36 odst. 1, čl. 7 odst. 1 ve spojení s čl. 31 větou první a čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“).

II. Řízení před obecnými soudy

2. Stěžovatel navštívil v srpnu 2016 kožního lékaře (vedlejšího účastníka) s podezřelým kožním útvarem na čele a byl mu diagnostikován nezhoubný keratom. Jak se později ukázalo, šlo ve skutečnosti o nádorové onemocnění maligním melanomem, které si vyžádalo léčbu o to rozsáhlejší a invazivnější, oč nebylo diagnostikováno dříve. Podstatným žalobním bodem stěžovatele proto byla absence histopatologického vyšetření původně odstraněného útvaru, které mohlo vést k časnějšímu odhalení nemoci s následnou méně invazivní a pravděpodobně úspěšnější léčbou.

3. Okresní soud v Nymburce (dále jen „nalézací soud“) napadeným rozsudkem žalobu stěžovatele o odčinění újmy na zdraví, jež mu měla vzniknout v důsledku nesprávného lékařského postupu, zamítl. Po provedeném dokazování dospěl nalézací soud podle bodu 27 *in fine* odůvodnění rozsudku k následujícímu závěru: „Jelikož neexistuje jakýkoliv záznam, popis či jiné zachycení předmětného útvaru žalobce v rozhodné době, tedy v době zákroku žalovaného, z obsahu jeho výpovědi také popis nenapovídá jinému závěru, nelze závěr znalkyně konfrontovat s tímto stavem, ani objektivně podrobit dalšímu přezkumu a toliko odkázat na její jednoznačný závěr opřený i o její dlouholetou profesionální zkušenost ... I když zdravotní dokumentace vedená žalovaným je strohá a prakticky neobsahuje žádné údaje o provedeném klinickém vyšetření, popis problému ani jiné zjištění o pacientovi, jeho osobní anamnéze, atd., nejedná se o pochybení způsobilé založit předmětný nárok.“ Na základě uvedených zjištění soud uzavřel, že stěžovatel jako žalobce neunesl důkazní břemeno k tvrzení, že lékař postupoval *non lege artis*, tj. neposkytl stěžovateli zdravotní péči na náležité odborné úrovni (podle pravidel vědy a uznávaných medicínských postupů, při respektování individuality pacienta, s ohledem na konkrétní podmínky a objektivní možnosti) ve smyslu § 4 odst. 5 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o zdravotních službách“).

4. Důvod zamítnutí žaloby nalézací soud nicméně promítl v rozhodování o náhradě nákladů řízení a aplikoval § 150 občanského soudního řádu (dále jen „o. s. ř.“) s následujícím odůvodněním (bod 29 rozsudku): „Právní hodnocení sporu výše bylo založeno soudem na neunesení břemene důkazního žalobcem pro objektivní neexistenci důkazu, který by popisoval předmětný útvar v době ošetření žalovaným. Tato situace nemusela nastat, pokud by žalovaný řádně kožní útvar žalobce popsal, tak jak bylo později učiněno dalšími zařízeními a lépe vedl zdravotnickou dokumentaci pacienta.“

5. Krajský soud v Praze (dále jen „odvolací soud“), ke kterému stěžovatel následně podal odvolání odůvodněné zejména pochybením nalézacího soudu při formulaci otázek

soudní znalkyni, doplnil dokazování jejím opětovným výsledkem, a poté rozsudek nalézacího soudu potvrdil. Nalézací soud podle něj nepochybil při zadání otázek soudní znalkyni, která se správně vyjadřovala pouze k odborným otázkám skutkovým, nikoli právním. Podobně jako soud nalézací rovněž odvolací soud v bodě 19 doplnil: „Je evidentní, že byt' byl po provedení dokazování shledán postup žalovaného ‚lege artis‘ a žaloba nedůvodnou, stalo se tak pro neunesení důkazního břemene žalobcem. Mj. absentoval záznam, který by popisoval, resp. zachycoval zkoumaný útvar žalobce v době jeho ošetření žalovaným, tj. v srpnu 2016. Jak správně uvádí soud prvního stupně, tento stav mohl ovlivnit žalovaný řádným vedením zdravotnické dokumentace. Odvolací soud v tomto směru odkazuje na Přílohu č. I bod 3 vyhlášky č. 98/2012 Sb., o zdravotnické dokumentaci, v platném znění, vydané k provedení ust. § 69 písm. a) až d) zákona o zdravotních službách, jakož i na ust. § 53 zákona o zdravotních službách.“

6. Dovolání stěžovatele odmítl Nejvyšší soud pro nepřipustnost, jelikož námitky stěžovatele nesměřovaly proti právnímu posouzení věci, ale jen proti skutkovým závěrům. Zpochybnění samotného hodnocení důkazů soudem není způsobilý dovolací důvod ve smyslu § 241a odst. 1 o. s. ř.

III. Argumentace stěžovatele

7. Stěžovatel spatřuje porušení svých základních práv především v pochybení obecných soudů při zjišťování otázky, zda vedlejší účastník poskytl stěžovateli zdravotní služby na náležité odborné úrovni, tj. zda byl jeho postup při vyšetření stěžovatele *lege artis* či *non lege artis*. V této souvislosti obecným soudům (s odkazem např. na rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 878/2014 ze dne 25. 2. 2016) vytýká již obsah zadání znaleckého posudku, přenášející na znalkyni MUDr. Janu Hercogovou podle něj nepřipustně otázky právního posouzení, nesprávně vedený výslech soudní znalkyně, jakož i následné hodnocení znaleckého posudku, jehož závěry měly obecné soudy jen nekriticky (mechanicky) přijmout.

8. Poukazem na odbornou literaturu (publikovanou mimo jiné i soudní znalkyní MUDr. Hercogovou) stěžovatel rozporuje znalecký posudek také po obsahové stránce. Nedílnou součástí každého klinického vyšetření je ověření anamnestických údajů, pečlivá a komplexní prohlídka svlečeného pacienta, užití dermatoskopu při vyšetřování dermatóz, histologické vyšetření či pořízení fotodokumentace. Vzhledem k tomu, že stěžovatel tímto způsobem vyšetřen nebyl, považuje obsah znaleckého posudku, který shledává postup vedlejšího účastníka jako *lege artis*, za rozporný s obsahem uvedeného. Stanovisko zaujaté znalkyní je podle stěžovatele za situace nedostatku relevantních informací o stavu pacienta a průběhu ošetření v rozhodné době ovlivněno její profesní kolegiálníitou.

9. Proto stěžovatel odmítá právní závěr obecných soudů, že neunesl důkazní břemeno k tvrzení o postupu lékaře *non lege artis*; důkaz popisující kožní útvar na jeho čele v době ošetření vedlejším účastníkem objektivně neexistoval, z důvodu, který objektivně nemohl ovlivnit. Důkazní břemeno tedy nemůže ležet na jeho straně za situace, kdy vedlejší účastník zanedbal svoji povinnost vést řádně lékařské záznamy. Ačkoli obecné soudy strohost zdravotnické dokumentace samy konstatovaly, nevyvodily z této skutečnosti relevantní závěry a jejich rozhodnutí jsou nepřezkoumatelná.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem a vyjádření účastníků

10. Ústavní stížnost byla podána včas, osobou oprávněnou a řádně zastoupenou advokátem v souladu s § 30 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) a je přípustná podle § 75 odst. 1 téhož zákona.

11. V souladu s § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu vyzval soudce zpravodaj účastníky řízení a vedlejší účastníky, aby se k ústavní stížnosti vyjádřili, a připojil spis nalézacího soudu.

12. Vedlejší účastník Ústavnímu soudu sdělil, že nebude v řízení svá práva uplatňovat (§ 32 zákona o Ústavním soudu), vedlejší účastnice se k výzvě Ústavního soudu nevyjádřila. Nalézací soud plně odkazuje na své rozhodnutí, stejně jako soud odvolací, jenž poukazuje zejména na opětovný výslech soudní znalkyně v odvolacím řízení, která s přihlédnutím k okolnostem dostatečně obhájila závěry svého posudku. Také Nejvyšší soud podle svého vyjádření vysvětlil dostatečně srozumitelně důvody nepřipustnosti dovolání v napadeném usnesení.

13. Vzhledem k tomu, že účastníci řízení nedoplňují svá vyjádření žádnými novými připomínkami, Ústavní soud je nezaslal stěžovateli k replice.

V. Upuštění od ústního jednání

14. Ústní jednání Ústavní soud nekonal, neboť od něj nebylo možné očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu) – skutková zjištění i právní argumentace potřebné pro posouzení Ústavního soudu jsou zřejmé z písemných podání účastníků a připojeného spisu nalézacího soudu zn. 12 C 179/2018.

VI. Vlastní hodnocení Ústavního soudu

15. Po seznámení s podáními účastníků a obsahem spisu dospěl Ústavní soud k závěru, že je ústavní stížnost důvodná.

VI. a) Obecná východiska ústavněprávního přezkumu

16. Ústavní soud jako orgán ochrany ústavnosti v souladu s čl. 83 Ústavy není součástí systému obecné justice (srov. čl. 90 a čl. 91 odst. 1 Ústavy); nepřísluší mu právo dozoru nad rozhodovací činností obecných soudů ani právo znovu hodnotit jejich skutková zjištění a právní závěry [viz již nálezný sp. zn. II. ÚS 341/96 ze dne 25. 6. 1997 (N 84/8 SbNU 281)]. Jeho posláním je především ochrana lidských práv a svobod; k dozoru či kontrole je Ústavní soud oprávněn pouze v situaci, kdy obecné soudy svými rozhodnutími nelegitimním způsobem zasáhnou do ústavně zaručených základních práv a svobod jednotlivce, vybočí z ústavních limitů jejich činnosti a nerespektují hodnotový základ právního řádu daný ústavním pořádkem. Ústavní soud může zasáhnout také v případě, kdy jsou právní závěry obecného soudu v extrémním nesouladu s vykonanými skutkovými zjištěními [viz např. nálezný sp. zn. III. ÚS 84/94 ze dne 20. 6. 1995 (N 34/3 SbNU 257)].

17. Ve světle souzené medicínskoprávní věci je žádoucí zastavit se u několika dílčích ústavních aspektů spravedlivého procesu (zejména procesu dokazování) plynoucích z čl. 36 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny.

VI. a) A. Důkaz znaleckým posudkem a jeho hodnocení

18. Znalecký posudek je zvláštním typem důkazního prostředku a v rámci dokazování mu přísluší významné místo. Z hlediska ústavně relevantních vad procesu dokazování se v rozhodovací činnosti Ústavního soudu opakovaně objevuje otázka jeho provádění a hodnocení.

19. V první řadě soud nesmí přenášet na znalce svou odpovědnost, může od něj žádat jen objasnění odborných skutkových zjištění, nikoli právní závěry. Citovat k tomu lze například z usnesení Nejvyššího soudu č. j. 8 Tdo 190/2017-53 ze dne 20. 9. 2017: „Znalci z oboru zdravotnictví, odvětví stanovení nemateriální újmy na zdraví, nepřísluší, aby na základě Metodiky Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 o. z.) sám stanovil a určil částku náhrady za ztížení

společenského uplatnění, neboť je to soud, kdo stanoví její výši podle předem daných kritérií. Účelem znaleckého posudku je vytvořit pro soud dostatečně podrobný, strukturovaný a pochopitelný skutkový podklad, obsahující odborný lékařský závěr o míře vyřazení poškozeného ze životních činností definovaných v Metodice tak, aby soud mohl učinit právní závěr o výši náhrady za nemajetkovou újmu.“ Předestřený úkol musí být ze strany soudu bez výjimky splněn [srov. nález sp. zn. I. ÚS 143/11 ze dne 1. 9. 2014 (N 161/74 SbNU 383), nález sp. zn. II. ÚS 2172/14 ze dne 10. 3. 2015 (N 54/76 SbNU 747) či usnesení sp. zn. IV. ÚS 3470/15 ze dne 19. 7. 2016 (U 11/82 SbNU 799)].

20. Je-li znalecký posudek řádně zadán, vypracován a proveden k důkazu, přichází na řadu jeho zhodnocení rozhodujícím soudem; ze stěžejních zásad dokazování (§ 132 o. s. ř.) totiž vyplývá požadavek kritického hodnocení všech důkazů, včetně znaleckého posudku. V nálezu sp. zn. III. ÚS 299/06 ze dne 30. 4. 2007 (N 73/45 SbNU 149) i dalších navazujících se podává: „Znalecký posudek je nutno hodnotit stejně pečlivě jako každý jiný důkaz; ani on *a priori* nepožívá větší důkazní síly, a musí být podrobován všestranné prověrce nejen právní korektnosti, ale i věcné správnosti. Hodnotit je třeba celý proces utváření znaleckého důkazu, včetně přípravy znaleckého zkoumání, opatřování podkladů pro znalce, průběhu znaleckého zkoumání, věrohodnosti teoretických východisek, jimiž znalec odůvodňuje své závěry, spolehlivosti metod použitých znalcem a způsobu vyvozování jeho závěrů.“ Ponechávat bez povšimnutí věcnou správnost znaleckého posudku, bez dalšího důvěřovat závěrům znalce by znamenalo ve svých důsledcích popřít zásadu volného hodnocení důkazů soudcem podle jeho vnitřního přesvědčení, privilegiovat znalecký důkaz a přenášet odpovědnost za skutkovou (popř. i právní) správnost soudního rozhodování na znalce; takový postup však nelze z ústavněprávních hledisek akceptovat [viz dále např. nález sp. zn. I. ÚS 4457/12 ze dne 24. 7. 2013 (N 132/70 SbNU 221), nález sp. zn. III. ÚS 2253/13 (N 3/72 SbNU 41) ze dne 9. 1. 2014 nebo i nález sp. zn. I. ÚS 3937/18 ze dne 28. 4. 2020 (N 77/99 SbNU 435); všechna rozhodnutí jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz>].

21. Jakkoli je v odůvodněných (typově pravidelných) případech znalecký posudek významným důkazním prostředkem, nesmí zůstat jediným a zejména nemůže nahrazovat nedostatek skutkových zjištění [nález sp. zn. II. ÚS 194/11 ze dne 22. 11. 2012 (N 193/67 SbNU 319)]. Je-li pro rozhodnutí nezbytný znalecký posudek, je třeba, aby znalci byly předloženy kompletní podklady, prezentující nejen písemnou dokumentaci, ale i další tvrzení, která soud shledal jako relevantní k rozhodnutí dané věci [podrobněji srov. body 61–63 nálezu sp. zn. I. ÚS 3253/13 ze dne 26. 8. 2015 (N 157/78 SbNU 359)]. Metodologie znaleckého dokazování vyžaduje, aby obecné soudy i znalec kriticky hodnotili úplnost a bezvadnost podkladových materiálů, které znalec svému zkoumání podrobuje (znovu nález sp. zn. I. ÚS 4457/12).

22. Vychází-li soudní znalec z podkladů, které nejsou pro zjištění sporné otázky relevantní (a úkolem soudu je vést dokazování efektivně a hospodárně, tedy se zadání zbytečného znaleckého zkoumání v první řadě vyvarovat), je třeba posudek v tomto duchu jako důkaz zhodnotit a z učiněného hodnocení vyvodit adekvátní skutkové závěry (např. i to, že z něj není možné potřebný skutkový závěr učinit). Pak – nejde-li současně o případ, kdy by tvrzení účastníka při absenci zásadního důkazu byla vyvrácena jinými důkazními prostředky (např. usnesení sp. zn. II. ÚS 4013/17 ze dne 9. 10. 2018, sp. zn. IV. ÚS 2350/18 ze dne 16. 4. 2019 či sp. zn. III. ÚS 1341/19 ze dne 30. 7. 2019) – je třeba soustředit pozornost k jiným provedeným důkazům [viz nález sp. zn. I. ÚS 3270/12 ze dne 4. 6. 2013 (N 99/69 SbNU 661)] či dosud neprovedeným důkazním návrhům účastníků, popř. je v tomto směru náležitě poučit. V opačném případě obecné soudy nedodržují principy spravedlivého vedení soudního řízení plynoucí z čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

23. Hodnocení důkazu znaleckým posudkem spočívá v posouzení, zda závěry posudku jsou náležitě odůvodněny, zda jsou podloženy obsahem znaleckého nálezu, zda bylo

přihlédnuto ke všem skutečnostem, s nimiž se bylo třeba vypořádat, zda závěry posudku nejsou v rozporu s výsledky ostatních důkazů a zda odůvodnění znaleckého posudku odpovídá pravidlům logického myšlení. Aby soud mohl znalecký posudek odpovědně hodnotit, nesmí se znalec omezit na podání odborného závěru, nýbrž z jeho posudku musí mít soud možnost seznat, z kterých zjištění v posudku znalec vychází, jakou cestou k těmto zjištěním dospěl a na základě jakých úvah došel ke svému závěru (srov. rozhodnutí č. 47 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, ročník 1955, citované v rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 1810/2009 ze dne 21. 10. 2009).

VI. a) B. Důkaz zdravotnickou dokumentací a jeho hodnocení

24. Podle § 53 zákona o zdravotních službách je lékař povinen vést zdravotnickou dokumentaci, což je vedle povinnosti postupovat s náležitou odbornou péčí (zvanou *lege artis*) a poskytovat zdravotní služby na základě informovaného souhlasu pacienta jednou ze tří základních zákonných povinností poskytovatele zdravotních služeb (VALUŠ, A. Civilní spory mezi lékařem a pacientem při poskytování zdravotní péče. 1. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 34–50.). Podle druhého odstavce uvedeného ustanovení [písm. d) a e)] je jejím obsahem „podle účelu jejího zaměření“ mimo jiné „informace o zdravotním stavu pacienta, o průběhu a výsledku poskytovaných zdravotních služeb a o dalších významných okolnostech souvisejících se zdravotním stavem pacienta a s postupem při poskytování zdravotních služeb“, a dále také „údaje zjištěné z rodinné, osobní a pracovní anamnézy pacienta“.

25. Porušení povinnosti vést řádně zdravotní dokumentaci samo o sobě za postup *non lege artis* označit nelze, neboť nejde o poskytnutí zdravotní služby v pravém slova smyslu. Samotným pochybením ve vedení zdravotnické dokumentace újma pacienta na zdraví nevznikne; újma může například vzniknout vlivem nesprávnosti záznamu (viz již zmíněný nálezný sp. zn. III. ÚS 2253/13), nikoli však jím samotným. Jde tedy o povinnost doprovodnou, která však může mít podstatný vliv na důkazní situaci (obou) účastníků v následném soudním řízení. Podle odborné literatury má přímo klíčovou informační hodnotu, neboť „nedbalé vedení zdravotnické dokumentace může i při sebepečlivěji a správně poskytnuté zdravotní péči vést k nemožnosti tuto skutečnost prokázat ... Samotné nedbalé vedení zdravotnické dokumentace, tj. neúplné, nepravdivé nebo nečitelné záznamy o dosud poskytnuté péči, může být v některých případech v konečném důsledku rizikovější než její faktická absolutní absence“ [viz MACH, Jan, BURIÁNEK, Aleš, ZÁLESKÁ, Dagmar, MÁCA, Miloš a STEINLAUF, Barbora. Zákon o zdravotních službách: Praktický komentář. § 53 (Systém ASPI). Wolters Kluwer (citováno 2022-5-27). ASPI_ID KO372_2011CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.]. Bez povšimnutí proto nemůže zůstat ani v soudním řízení (viz dále).

26. V dosud ojedinělém (podrobněji neodůvodněném) usnesení vyšel Nejvyšší soud z předpokladu, že závěr o úplnosti a správnosti zdravotní dokumentace je závěrem skutkovým, k němuž je zapotřebí odborných znalostí; soud podle něj není schopen posoudit, zda zdravotní dokumentace v každém případě obsahuje všechny údaje, které podle zákona obsahovat má, a zda byla vedena řádně (usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 117/2021 ze dne 28. 4. 2021). To je předpoklad správný potud, že soudní znalec jako odborník může (je-li toho podle uvážení soudu třeba) obsah zkoumané zdravotnické dokumentace zasadit do kontextu obvyklé praxe a zhodnotit, zda a jak se jí zkoumaná dokumentace vymyká, zda by sám v předestřené situaci (za konkrétně daných skutkových okolností) postupoval stejně či jinak (a jak) atp. Tím ovšem jeho úloha končí a je dále na soudu, jak s uvedenými odbornými zjištěními naloží po právní stránce. S odkazem na výše zmíněnou problematiku zadávání znaleckého posudku k otázkám skutkovým, nikoli právním (bod 19), podle Ústavního soudu nelze po znalci požadovat odpověď na otázku, zda obsah zdravotnické dokumentace splňuje zákonem předepsané náležitosti. Úvaha, zda lze zjištěnou skutečnost subsumovat obsahu

právní normy, je otázkou právní, kterou náleží zodpovědět soudu, neboť jedině ten je k tomu nadán potřebnou pravomocí i odpovědností.

VI. a) C. Důkazní břemeno účastníků medicínských sporů

27. Z hlediska rozložení důkazního břemene mezi účastníky civilního řízení sporného platí obecné pravidlo, podle kterého „[r]ozsah důkazního břemene, tedy okruh skutečností, které konkrétně musí ten který účastník prokázat, zásadně určuje hmotněprávní norma, to znamená právní předpis, který je na sporný vztah aplikován“ (srov. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 23 Cdo 1722/2012 ze dne 28. 8. 2013). Tradiční pravidlo zní, že ten, kdo tvrdí, také prokazuje. Existují ovšem okolnosti, které mohou výjimečně odůvodnit modifikaci tohoto obecného pravidla.

28. V některých typech sporů se důkazní břemeno účastníka (zpravidla žalobce) z povahy věci může stát neúnosným bez jeho viny. Typicky jde například o určení výše náhrady škody, jejíž základ byl prokázán [srov. nálezy sp. zn. II. ÚS 1430/13 ze dne 24. 7. 2014 (N 143/74 SbNU 215) či nálezy sp. zn. II. ÚS 321/98 ze dne 5. 5. 1999 (N 67/14 SbNU 83)], anebo právě o medicínskoprávní spory, které jsou specifické a z hlediska zásady rovnosti účastníků (čl. 37 odst. 3 Listiny) často od počátku nevyvážené. Tím nemá být řečeno, že jsou typy řízení, v nichž se důkazní břemeno takzvaně obrací automaticky. Nejde o jev pravidelný, do důkazně svízelného postavení se v nich ovšem žalobce dostává častěji a obecné soudy si i s takovými situacemi musejí umět poradit s citem pro věc – například zvážit ad hoc, zda jimi souzený případ nevyžaduje zvláštní procesní přístup (JIRSA, J., HAVLÍČEK, K. Dokazování – úvahy o teorii a praxi. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, s. 221–223). Je totiž porušením principu rovnosti zbraní, je-li účastníku řízení uloženo nesplnitelné důkazní břemeno [viz nálezy sp. zn. Pl. ÚS 37/04 ze dne 26. 4. 2006 (N 92/41 SbNU 173; 419/2006 Sb.), sp. zn. I. ÚS 173/13 ze dne 20. 8. 2014 (N 156/74 SbNU 333)].

29. Z procesního hlediska se výjimečná nerovnováha účastníků medicínskoprávních sporů projevuje právě ve významu řádného vedení zdravotnické dokumentace jako potenciálního důkazu klíčové povahy, jehož podoba a existence jsou v rukou pouze jedné z budoucích procesních stran. Nesplnění této povinnosti se proto může podle konkrétních okolností věci projevit v úvaze soudu o přenesení důkazního břemene na toho, kdo zdravotní dokumentaci nevedl řádně, neboť vlivem neúplné zdravotnické dokumentace se důkazní břemeno může stát pro žalobce (pacienta) neúnosným [viz k tomu dále nebo i příklady z německé soudní praxe v odborné literatuře – není-li určitý lékařský zákrok řádně dokumentován, má se za to, že nebyl proveden (HOLČAPEK, T. Dokazování v medicínskoprávních sporech. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 104–106, 157, 195)].

30. Proto Ústavní soud v bodě 61 nálezu sp. zn. IV. ÚS 14/17 ze dne 9. 5. 2018 (N 84/89 SbNU 269) judikoval, že stojí-li v medicínském sporu na jedné straně pacient tvrdící, že mu protiprávním jednáním poskytovatele zdravotních služeb vznikla újma, a na straně druhé poskytovatel zdravotních služeb, který porušil svou povinnost vést řádně zdravotnickou dokumentaci pacienta, jsou důkazní možnosti procesních stran reálně nerovnovážné. V takovém případě je soud povinen zvážit obrácení důkazního břemene ohledně prokazování (ne)splnění některého z předpokladů odpovědnosti za újmu (nejčastěji existence protiprávního jednání – postupu *non lege artis*).

31. V citovaném nálezu Ústavní soud současně dodal, že obrácení důkazního břemene představuje prostředek *ultima ratio* a je namístě jen tehdy, nelze-li tvrzení pacienta prokázat ani uložením vysvětlovací povinnosti protistraně podle § 129 odst. 2 o. s. ř. [v podrobnostech srov. usnesení sp. zn. I. ÚS 1919/08 ze dne 12. 8. 2008 (U 10/50 SbNU 451), body 37–40 nálezu sp. zn. IV. ÚS 14/17 a v nich citované usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 1144/2014 ze dne 28. 6. 2016, na něž navazuje usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS

3312/16 ze dne 8. 11. 2016]. V podobném duchu se nese i judikatura Nejvyššího soudu, který k vysvětlovací povinnosti v rozsudku sp. zn. 22 Cdo 883/2010 ze dne 16. 12. 2011 uvádí, že přednese-li strana zatížená důkazním břemenem alespoň „opěrné body“ skutkového stavu, a zvýší tak pravděpodobnost svých skutkových tvrzení (vyvolá pochybnost o správnosti postupu), nastupuje vysvětlovací povinnost protistrany, jejíž nesplnění má mít za následek hodnocení důkazu v neprospěch strany, která vysvětlovací povinnost nesplnila. Dále lze ještě doplnit závěr nálezu sp. zn. I. ÚS 3937/18, podle kterého zdravotnické zařízení nemůže procesně těžit z nedostatků ve vedení zdravotnické dokumentace.

32. Z dosud uvedeného tedy plyne, že neobsahuje-li zdravotnická dokumentace zákonem stanovené náležitosti (příčemž jde o otázku právní – viz bod 26), v důsledku čehož žalobci hrozí neúspěch pro neunesení důkazního břemene k tvrzení vzniku újmy na zdraví, je důvodné, aby soud sáhl k *ultima ratio* prostředku a takzvaně obrátil důkazní břemeno (přenesl je bez formálního rozhodnutí na účastníka, na němž by za běžných okolností neleželo). Spravedlivým výsledkem řízení nemůže být zamítnutí žaloby za situace, kdy se žalobce v důkazní nouzi ocitl v důsledku porušení (byť sekundární) povinnosti poskytovatelem zdravotní péče, který ze svého pochybení nesmí fakticky těžit. Následkem obrácení (přenesení) důkazního břemene na poskytovatele zdravotní péče je presumpce protiprávního jednání jako jednoho z předpokladů vzniku újmy na zdraví (postupu *non lege artis*), neprokáže-li žalovaný zdravotnický subjekt opak. Jakkoli se uvedený závěr může zdát nepřiměřeně znevýhodňující poskytovatele zdravotní péče, je jen logickým vyústěním skutečnosti, že je to poskytovatel zdravotní péče (a nikdo jiný), kdo má existenci takového důkazu (který může podle okolností svědčit i v jeho prospěch) pro případ soudního sporu v rukou.

VI. b) Aplikace obecných východisek na projednávaný případ

33. Na základě výše formulovaných obecných zásad Ústavní soud napadená rozhodnutí přezkoumal a shledal, že obecné soudy jimi porušily práva stěžovatele plynoucí z čl. 36 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny. Jak bude rozvedeno dále, Ústavní soud spatřuje ve věci vady v procesu dokazování a extrémní nesoulad mezi skutkovými zjištěními a právními závěry nalézacího a odvolacího soudu, které navzdory jejich ústavněprávní závažnosti nenapravit ani Nejvyšší soud.

34. Obecné soudy dospěly po provedeném dokazování k závěru, že stěžovatelem tvrzený postup vedlejšího účastníka *non lege artis* s ohledem na strohost lékařské zprávy nebude možné objasnit, a současně, že soudní znalkyně MUDr. Jana Hercogová v postupu vedlejšího účastníka (z podkladů, které měla k dispozici) nedostatky neshledala, následkem čehož byla žaloba stěžovatele zamítnuta pro neunesení důkazního břemene. To je podle Ústavního soudu právní závěr předčasný; povinností obecných soudů bylo s ohledem na výše uváděnou judikaturu zvážit pro zachování principu rovnosti účastníků možnost obrácení důkazního břemene. Jak přitom plyne z výše uvedených citací (body 3–5), byly si obecné soudy samy nezaviněné důkazní nouze stěžovatele vědomy a měly potřebu ji zohlednit. Namísto promítnutí nastalé procesní situace v meritu věci ji však zohlednily při rozhodování o náhradě nákladů řízení („odpuštěním“ povinnosti nahradit náklady řízení vedlejšímu účastníkovi prostřednictvím nákladové moderace podle § 150 o. s. ř.).

35. Úvodem je třeba zdůraznit, že vedlejšímu účastníkovi – v souladu s ustálenou rozhodovací praxí – není z právního hlediska vytýkána samotná chyba v diagnóze. I podle stěžovatelem odkazovaného trestního usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 7 Tdo 219/2005 ze dne 22. 3. 2005 není pro právní hodnocení postupu jako (*non*) *lege artis* chyba v diagnóze podstatná sama o sobě; podstatné je, spočívá-li v závažném porušení lékařských postupů při jejím určování (např. nevyužitím dostupných diagnostických metod). Obecné soudy proto dospěly k odůvodněnému závěru, že vedlejšímu účastníkovi nelze jako protiprávní jednání

vytýkat chybné stanovení diagnózy jako takové. Ze závěrů znalkyně (č. 1. 54–57 spisu nalézacího soudu) sice plyne, že s ohledem na další vývoj zdraví stěžovatele (opětovný výskyt útvaru na téže místě) se již v době jeho vyšetření vedlejším účastníkem musel vyskytovat v těle maligní melanom (který mu byl později diagnostikován), tato skutečnost však sama o sobě neznamená, že je nárok stěžovatele opodstatněný.

36. Pozornost byla proto správně upřena k průběhu a okolnostem vyšetření a ošetření stěžovatele vedlejším účastníkem pro zodpovězení otázky, zda při stanovování diagnózy lékař nepostupoval nedbale či z pohledu poznatků lékařské vědy jinak nestandardně a zda chyba v diagnóze není důsledkem tohoto vadného postupu. Předmětem dokazování bylo především objasnění otázky, zda vedlejší účastník postupoval *non lege artis*, neodeslal-li vzorek ošetřeného kožního útvaru z čela stěžovatele k histopatologickému vyšetření, které by patrně vedlo k dřívějšímu odhalení výskytu zhoubného nádoru (viz shora bod 2). Obecné soudy na jeho základě dospěly k závěru, že ze zjištěných skutečností nelze takové pochybení prokázat; nezabývaly se však dostatečně otázkou, proč tomu tak je a co z toho má plynout.

VI. b) A. Podklady pro vypracování znaleckého posudku a jeho hodnocení soudem

37. Již před zadáním znaleckého posudku si musí soud položit otázku, existuje-li vůbec dostatek podkladů pro znalecké zkoumání a pro to, aby jeho výsledek mohl mít pro objasnění skutkového stavu přínos. V projednávané věci s ohledem na dostupné (či spíše nedostupné) podklady nemohlo být překvapivé, že většina odpovědí soudní znalkyně bude založena na domněnkách. Například na otázku, zda se může zaměřit na samotné vyšetření a zodpovědět, na co se lékař stěžovatele ptal a jak jej prohlédl, znalkyně odpověděla, že to nebylo zaznamenáno v dokumentaci. Na otázku týkající se popisu kožního útvaru při předmětném vyšetření znalkyně také nedokázala odpovědět a zmínila, že popis nebyl v dokumentaci přesněji uveden. Přínos takto provedeného znaleckého zkoumání pro výsledek daného řízení Ústavní soud vnímá jako přinejmenším diskutabilní. Svou výhradu přitom nesměruje vůči soudní znalkyni jako renomované odbornici v oboru, která se pouze snažila dostat své povinnosti a splnit soudem učiněné zadání, nýbrž vůči obecným soudům, které po inventuře skutkových tvrzení a důkazních návrhů nezacílily znalecké zkoumání (vyhodnotily-li je vzhledem k nedostatku podkladů vůbec jako potřebné) odpovídajícím směrem (viz dále body 42 a následující).

38. Nicméně i z takto zadaného a k důkazu provedeného znaleckého posudku bylo možné nějaká skutková zjištění učinit a promítnout je v právních závěrech. Z dále předestřených úvah však podle Ústavního soudu vyplývá, že mezi odbornými závěry znalkyně a právními závěry obecných soudů vznikl rozpor, který je třeba odstranit.

39. Před nalézacím soudem znalkyně vypověděla, že samotné klinické vyšetření (bez následného histopatologického) stačí „v typických případech a u jinak nerizikových pacientů“ (bod 11 rozsudku nalézacího soudu *in fine*). Současně uvedla, že do nejrizikovější skupiny pro výskyt melanomu patří muži nad 55 let (bod 12 téhož rozsudku).

40. Z nesporných skutkových zjištění přitom plyne, že stěžovatel (jak sám tvrdí a lékař podle obsahu spisu nerozporuje) referoval vytvoření útvaru na čele za dobu cca 2 měsíců a je to muž spadající svým věkem do rizikové skupiny (podle obecnými soudy dosud opomenutého vyjádření soudní znalkyně). Přesto k němu vedlejší účastník nepřistupoval se zvláštní obezřetností a soudní znalkyně jeho postup přes zmíněné vyjádření o rizikové skupině pacientů za chybný neoznačila. Postup vedlejšího účastníka nezpochybnila, učinila tak ovšem s dovětkem, že vzhledem k neexistenci popisu či fotografického zachycení předmětného útvaru nemůže s jistotou určit, zda útvar nevykazoval faktory vedoucí k nutnosti histologického vyšetření.

41. Z dosud provedeného dokazování tak podle Ústavního soudu není zřejmé, proč neměl být stěžovatel (na základě výše uvedených nesporných zjištění) z odborného hlediska

považován za rizikového pacienta, a neměl tak být podroben důkladnějšímu vyšetření (které by zřejmě správnou diagnózu odhalilo).

VI. b) B. Důkazní nouze stěžovatele jako žalobce (pacienta)

42. Bez ohledu na posledně uvedené je v projednávané věci nejpodstatnější, že dosavadní neúspěch stěžovatele v řízení je zapříčiněn důkazní nouzí způsobenou tím, že předmětná lékařská zpráva (založená na č. 1. 69 spisu nalézacího soudu) neobsahuje téměř žádné informace, ačkoli mezi zákonem stanovené povinnosti lékaře při poskytování zdravotní péče patří i řádné vedení zdravotnické dokumentace (viz výše body 24–26). Obecné soudy žalobu stěžovatele zamítly na základě zjištění, že ustanovená znalkyně nedospěla k jednoznačnému závěru o postupu *non lege artis* ze strany vedlejšího účastníka. Z jejího odůvodnění nicméně vyplývá pouze to, že postup vedlejšího účastníka shledává *lege artis* v důsledku nedostatku informací, z nichž by mohla učinit závěr jiný.

43. Je zřejmé, že v souzené věci se nepodařilo a zřejmě již nepodaří objasnit/prokázat zásadní skutečnost – velikost a vzhled původního kožního útvaru (žádným z účastníků řízení před obecnými soudy nebyl zachycen fotograficky ani písemným slovním popisem). Stěžovatel tvrdí a nemá jak prokázat, že vedlejší účastník postupoval nedbale, vedlejší účastník tvrdí (a dosud nemusel prokazovat) opak. Lékařská zpráva vlivem své strohosti neprokazuje ani jednu z předestřených verzí, přínosný z hlediska objasnění skutkového stavu není vlivem nedostatku relevantních podkladů ani znalecký posudek (viz bod 37 výše).

44. Přichází proto na řadu otázka, zda vedlejší účastník neporušil zákonnou povinnost řádného vedení zdravotnické dokumentace. V případě zjištěného pochybení by totiž – jak plyne z judikatury Ústavního soudu, podpořené i doktrínou (viz výše shrnutá obecná východiska) – musela následovat úvaha soudu, kterého z účastníků má břemeno (ne)prokázání skutkových tvrzení tížit; který z nich má být poučen o nutnosti doplnit důkazní návrhy pod „sankcí“ neúspěchu ve sporu.

45. V důsledku obrácení důkazního břemene se presumuje postup lékaře *non lege artis*, ledaže by podal důkaz opaku; jinými slovy, jde důkazní nouze (důkazní břemeno) k tíži toho, kdo ji způsobil. V neúnosné důkazní situaci se nevyhnutelně může ocitnout i lékař (jemuž je rozhodnutím soudu o obrácení důkazního břemene nově uložena povinnost prokázat, že ve skutečnosti postupoval *lege artis*); v jeho případě jde ovšem o následek vlastního protiprávního jednání (porušení jiné povinnosti související s poskytováním zdravotní péče). Případné obrácení důkazního břemene tak ve skutečnosti nevyvážené postavení procesních stran narovnává. V konkrétních podmínkách souzené věci by to znamenalo, že případný neúspěch by vedlejšího účastníka stíhal nikoli proto, že by byl v řízení prokázán jeho postup *non lege artis*, nýbrž že se jemu nepodaří prokázat, že *lege artis*, tedy v souladu s § 4 odst. 5 zákona o zdravotních službách, postupoval.

46. V projednávané věci jde tedy o úvahu, nakolik by se důkazní a procesní situace účastníků změnila v případě, kdyby lékařská zpráva obsahovala více informací (kdyby například vedlejší účastník uvedl v lékařské zprávě o několik slov více a alespoň popsal ošetřovaný útvar). Jinými slovy, je nutno posoudit, jaké informace lékařská zpráva mohla a měla podle zákona obsahovat, zda je obsahovala, a pokud ne, jaké důvody vedlejšího účastníka k jejich neuvedení v lékařské zprávě vedly a zda jsou relevantní pro úvahu soudu o (ne)obrácení důkazního břemene. Ústavní soud tedy i s ohledem na svoji dřívější judikaturu dospívá k závěru, že neobsahuje-li zdravotnická dokumentace zákonem stanovené náležitosti, v důsledku čehož žalobci hrozí neúspěch pro neunesení důkazního břemene k tvrzení vzniku újmy na zdraví, je obecný soud – v souladu se zachováním principu rovnosti účastníků podle čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod – povinen sáhnout k *ultima ratio* prostředku a rozhodnout o obrácení důkazního břemene. Následkem rozhodnutí soudu o obrácení

důkazního břemene je pak presumpce postupu *non lege artis*, neprokáže-li žalovaný poskytovatel zdravotní péče opak.

47. Obecné soudy se v souvislosti s posouzením obsahu lékařské zprávy obrátily na soudní znalkyni, která její stručnost přičítala zavedené praxi a personálnímu vytížení kožních lékařů. Z protokolu o jednání odvolacího soudu (č. l. 126 spisu nalézacího soudu) plyne, že k dotazu, zda je běžné, že se do zprávy o zdravotním úkonu (lékařské zprávy) zapisuje také tvar zkoumaného útvaru, jeho velikost, zabarvení apod., znalkyně uvedla: „Zdravotnická dokumentace je jednou věcí a klinická praxe věcí druhou. Správně by zde měl být popis tohoto útvaru a doba, po kterou se na tom místě vyskytuje, realita je však taková, že nejzásadnější je stanovení diagnózy, neboť z toho se odvíjí další kroky. Vím to z vlastní zkušenosti, kdy k nám od dermatologů na kliniku chodí pacienti, jak takové zdravotní dokumentace vypadají“ (podobně znalkyně bagatelizuje i svou publikační činnost jako pouhé „teoretické závěry“ – viz bod 17 rozsudku odvolacího soudu).

48. V uvedené citaci se zřetelně ukazuje rozdíl mezi úlohou znalce a soudu. Je logické, že soudní znalkyně projeví pochopení pro obecně neutěšenou personální situaci dermatologů v regionu a strohost lékařské zprávy v jejím důsledku označí za běžnou a omluvitelnou. Z právního hlediska jde však o faktor irelevantní, nepřístupný-li k němu konkrétní zvláštní události, jako například bezprostřední krizová situace, naléhavé poskytnutí péče jinému pacientovi, omezená přístrojová kapacita apod. (srov. k tomu poslední větu bodu 25 nálezu sp. zn. I. ÚS 3937/18: „Rovněž je notoricky známo, že je-li pacient hospitalizován v pátek, až na výjimky je operován nejdříve v pondělí. Postup *lege artis* však musí být nepochybně stejný v pracovních dnech i ve dnech pracovního klidu.“). Uvedená úvaha již náleží soudu, nikoli znalci – jeho úkolem není znát do detailu právní souvislosti souzené věci. Ústavní soud navíc neshledává nic odborného na posouzení, kolik informací o zdravotním stavu pacienta (či zda vůbec nějaké) zkoumaná lékařská zpráva obsahuje; i laikovi je zřejmé, že není-li v lékařské zprávě uvedeno nic, nedozví se z ní nic ani soud (tím méně může čekat, že chybějící zjištění nahradí soudní znalec).

49. Obecné soudy sice uvedené vyjádření znalkyně nevzaly nekriticky za své a v lékařské zprávě nedostatky shledaly (viz body 4 a 5 výše), svá zjištění však uspokojivě nepromítly do právních úvah, jestliže je zohlednily v rozporu s judikaturou Ústavního soudu (znovu nálezu sp. zn. IV. ÚS 14/17) pouze v rozhodnutí o nákladech řízení, nikoli o merituu věci. Jejich úkolem v dalším řízení tedy bude především posoudit, zda vedlejší účastník porušil zákonnou povinnost řádného vedení zdravotnické dokumentace. V řízení dosud nebylo přesvědčivě vyloučeno, že stěžovatel neunáší důkazní břemeno v důsledku porušení povinnosti vedlejšího účastníka, což by soud nutně muselo vést k (odůvodněné) úvaze o tom, je-li či není-li namíste obrátit důkazní břemeno účastníků.

50. Závěrem Ústavní soud poukazuje i na rázný (přesto blíže neodůvodněný) závěr nalézacího soudu, podle kterého je odpovědností pacienta (stěžovatele) aktivně obeznamit ošetřujícího lékaře se svou osobní a rodinnou anamnézou (bod 28 rozsudku). Jde sice o výklad podústavního práva [§ 4 odst. 5 vs. § 41 odst. 1 písm. d) zákona o zdravotních službách (podobně jako i obecnější § 2643 odst. 1 vs. 2 občanského zákoníku)], který mu nepřísluší, přísluší mu však trvat na tom, aby šlo o výklad odůvodněný, zohledňující výchozí slabší postavení pacienta jako laika ve stresové životní situaci a vypořádávající konkurenční výkladové přístupy. Například komentářová literatura totiž podle dále uvedené citace ve vztahu § 2643 občanského zákoníku tenduje spíše k opačnému přístupu: „Co má být v konkrétním případě potřebným údajem, je mnohdy ze strany ošetřovaného velmi složitě určitelné. I přes formulaci komentovaného ustanovení je zde namíste klást zásadní roli poskytovateli jako odborníkovi v oboru, který by se na takové údaje měl vyptat.“ [HOLČAPEK, T., ŠUSTEK, P. Komentář k § 2643. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník: Komentář. Svazek VI, (§ 2521–3081). (Systém

ASPI), Wolters Kluwer (citováno 2022-4-6). ASPI_ID KO89_f2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.]. Kromě uvedeného je namístě zohlednit také další právní úpravu, podle které je rodinná anamnéza údajem určeným k zaznamenání ve zdravotnické dokumentaci [viz § 53 odst. 2 písm. e) zákona o zdravotních službách i § 1 odst. 1 písm. g) prováděcí vyhlášky č. 98/2012 Sb., o zdravotnické dokumentaci, ve znění pozdějších předpisů], nebo vyjádření soudní znalkyně, která vedle věku jmenovala mezi rizikovými faktory právě rodinnou anamnézu. To vše jsou okolnosti podstatné pro úvahu soudu, zda je povinností lékaře zjistit pacientovu anamnézu, nebo je odpovědností pacienta aktivně ji lékaři přednést; z odůvodnění nalézacího soudu ovšem není patrné, jak se v jeho úvaze promítly.

VII. Závěr

51. Ústavní soud na základě výše uvedených důvodů po projednání věci mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí zrušil podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

52. Na obecných soudech nyní bude, aby doplnily dokazování ve smyslu odstranění výše zmíněného rozporu, zvážily takzvané obrácení důkazního břemene a případně poskytly účastníkům potřebná procesní poučení. V řízení podle Ústavního soudu zůstaly nezodpovězeny otázky, jak by v předestřeném případě postupovala sama znalkyně, zda by stěžovatele za jím popsanych okolností vnímala jako rizikového pacienta či nikoli, zda a oč by případně průběh vyšetření stěžovatele a k němu zhotovovanou lékařskou zprávou doplnila. A aby podle výsledků doplněného dokazování následně – zůstane-li skutkový stav i nadále blíže neobjasněn – uvážily, komu má jít jeho nedostatečné zjištění k tíži, a toho účastníka vyzvaly k doplnění případných dalších důkazních návrhů; v případě neunesení důkazního břemene pak bude účastník, jehož bude podle úvahy soudu tížit, odsouzen k neúspěchu v řízení.

Č. 81**Povinnost soudu nařídit provedení znaleckého posudku v řízení o úpravě styku rodiče s nezletilým
(sp. zn. IV. ÚS 699/22 ze dne 28. června 2022)**

K porušení základního práva na soudní ochranu zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod nedojde postupem obecného soudu, který po provedeném dokazování, včetně pohovoru s nezletilou, zaměřeném na zjištění jejího tzv. nejlepšího zájmu, nenařídí provedení znaleckého posudku ke zjištění údajné míry manipulace s nezletilou s odůvodněním na základě závěru, že by další, časově náročné, psychologické zkoumání nezletilou nepřiměřeně zatěžovalo.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Josefa Fialy (soudce zpravodaj) a soudců Jana Filipa a Radovana Suchánka o ústavní stížnosti stěžovatele P. N., zastoupeného Mgr. Ing. Antonínem Továrkem, advokátem, sídlem třída Kpt. Jaroše 1844/28, Brno, proti I. výroku rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 15. prosince 2021 č. j. 16 Co 238/2021-3704 v části, kterou byl potvrzen rozsudek Městského soudu v Brně ze dne 14. června 2021 č. j. 23 Nc 119/2013-3324 v I., III., VI. a VIII. výroku, a II., III. a V. výroku, za účasti Krajského soudu v Brně jako účastníka řízení a nezletilé A. N., zastoupené Magistrátem města Brna, sídlem Dominikánské náměstí 196/1, Brno, J. D., zastoupené JUDr. Bc. Stanislavem Brunckem, Ph.D., advokátem, sídlem Vídeňská 849/15, Brno, a Krajského státního zastupitelství v Brně jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Ústavní stížnost se zamítá.

II. Vedlejší účastníci se náhrada nákladů řízení před Ústavním soudem nepřiznává.

Odůvodnění**I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí**

1. Stěžovatel (dále též „otec“) se ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) domáhá zrušení shora uvedených výroků napadeného rozsudku s tvrzením, že jimi byla porušena jeho základní práva zaručená v čl. 10 odst. 2, čl. 32 odst. 4 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Z ústavní stížnosti a vyžádaného spisu Městského soudu v Brně (dále jen „městský soud“) sp. zn. 23 Nc 119/2013 se podává, že městský soud rozsudkem ze dne 14. 6. 2021 č. j. 23 Nc 119/2013-3324 zamítl návrh otce na změnu péče o nezletilou vedlejší účastnici (dále též „nezletilá“), na stanovení výživného druhé vedlejší účastnici (dále též „matka“) a na úpravu styku nezletilé s matkou (I. výrok), změnil rozsudek městského soudu ze dne 9. 10.

2014 č. j. 23 Nc 119/2013-199, ve spojení s rozsudkem Krajského soudu v Brně (dále jen „krajský soud“) ze dne 14. 4. 2015 č. j. 15 Co 29/2015-282, úpravou běžného styku a neběžného styku včetně podmínek jeho výkonu a uložil oběma rodičům zdržet se všeho, co narušuje vztah nezletilé k oběma rodičům, a všeho, co ztěžuje její výchovu (II. výrok), a úpravou výživného, včetně povinnosti doplatit dlužné výživné (III. výrok). Dále zamítl návrh otce na omezení rodičovské odpovědnosti matky k nezletilé (IV. výrok), návrh matky na omezení rodičovské odpovědnosti otce k nezletilé (V. výrok), stanovil nad nezletilou dohled (VI. výrok), udělil matce napomenutí za neprovedení řádného pravidelného očkování nezletilé a za vyloučení otce z možnosti podílet se na rozhodování ve věci výkonu rodičovské odpovědnosti k nezletilé (VII. výrok), oběma rodičům udělil napomenutí za nedostatek snahy po souladném naplňování jejich práv a povinností plynoucích z rodičovské odpovědnosti k nezletilé (VIII. výrok), nahradil souhlas otce se zápisem nezletilé do Základní školy X (IX. výrok), zamítl návrhy matky na nahrazení souhlasu otce s ukončením očkování nezletilé proti specifikovaným nemocem a na stanovení povinnosti otci zdržet se dalšího očkování nezletilé bez souhlasu matky nebo soudu (X. výrok), udělil otci za matku souhlas s dokončením pravidelného očkování nezletilé proti spalničkám, zarděnkám a příušnicím (XI. výrok), matce uložil povinnost podávat otci písemně informace o zdravotním stavu, prospěchu a zájmové činnosti nezletilé (XII. výrok), otci uložil povinnost podávat matce písemně informace o plánovaném postupu a úkonech směřujících k dokončení pravidelného očkování nezletilé proti spalničkám, zarděnkám a příušnicím (XIII. výrok), udělil za matku souhlas ke zvolení a provedení registrace nezletilé u praktické lékařky pro děti a dorost J. R. (XIV. výrok), zastavil řízení o nahrazení souhlasu matky se změnou mateřské školy nezletilé (XV. výrok), zrušil specifikované výroky v konkrétních předchozích rozhodnutích a konkretizovaná rozhodnutí (XVI. až XVIII. výrok). Výrokům II, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII a XIV vyslovil předběžnou vykonatelnost (XIX. výrok). Poté rozhodl o náhradě nákladů řízení (XX. a XXI. výrok), řízení o návrhu otce na nařízení výkonu rozhodnutí částečně zastavil a částečně zamítl (XXII. výrok), návrh matky na nařízení výkonu rozhodnutí zamítl (XXIII. výrok) a rozhodl, že v řízení o výkon rozhodnutí nemá žádný z účastníků právo na náhradu nákladů řízení (XXIV. výrok). Městský soud dospěl k závěru, že nezletilá v péči matky prospívá, je u ní spokojená a stálost výchovného prostředí považuje za souladnou s jejím zájmem. Při animozitě rodičů by střídavá péče byla pro nezletilou velmi zatěžující, neboť rodiče spolu naprosto nijak nekomunikují, jejich vzájemné chování je plné opovržení a hostility, nefunguje mezi nimi osobní přímá komunikace.

3. Proti rozsudku městského soudu podali odvolání matka i otec. Na jejich základě krajský soud napadeným rozsudkem (ve znění opravného usnesení) potvrdil rozsudek městského soudu ve výrocích I, III, IV, V, VI, VII, VIII, X a XII (I. výrok), změnil ho ve výroku II bodu A) o běžném styku tak, že otec je oprávněn stýkat se s nezletilou v každém sudém kalendářním týdnu v roce od pátku po skončení školního vyučování do následujícího pondělí v lichém kalendářním týdnu v roce do 7.30 hodin; jinak ho potvrdil (II. výrok), potvrdil ho ve výroku II bodu B) o neběžném styku s tím, že povinnost otce umožnit nezletilé telefonní kontakt s matkou vždy ve středu a v sobotu v rozmezí od 18.00 hodin do 18.30 hodin a povinnost obou rodičů zdržet se všeho, co narušuje vztah nezletilé k nim, a všeho, co ztěžuje výchovu nezletilé, se zrušuje (III. výrok), dále ho zrušil ve výrocích XI a XIV a v tomto rozsahu řízení zastavil (IV. výrok), zrušil ho ve výroku XIX (V. výrok) a ve výrocích XX, XXI, XXII, XXIII a XXIV ho zrušil a v tomto rozsahu věc vrátil městskému soudu k dalšímu řízení (VI. výrok). Krajský soud zejména shledal, že nezletilá při pohovoru před ním bezprostředně uvedla, že by chtěla mít domov u matky a s otcem se vídat. U otce by chtěla bývat, ale ne tak dlouho, a když bude u otce, chtěla by s matkou telefonovat, když bude chtít. Rovněž popsala nedůstojný a agresivní způsob svého předávání mezi rodiči a uvedla své představy o běžném a neběžném styku s otcem. Krajský soud zdůraznil, že skutečnosti, které

mu nezletilá sdělila, odpovídají obsahu pohovorů kolizního opatrovníka s ní ve dnech 10. 6. 2021, 10. 8. 2021 a 23. 9. 2021 a navazují na obsah pohovorů uskutečněných v řízení před městským soudem. Nepochybně problematiku svých běžných a neběžných styků s otcem řešila s matkou, ale krajskému soudu rozumně vysvětlila svůj názor a přání ve věci a krajský soud neshledal důvod pro to, aby ji dále nepřiměřeně zatěžoval případným dalším, a časově náročným, psychologickým zkoumáním. Krajský soud nezjistil žádné relevantní důvody pro změnu péče, nezletilá v péči matky prospívá, její péči preferuje, nadále si přeje být v péči matky a s otcem se stýkat, ale v kratších časových intervalech, než tomu bylo po předběžně vykonatelném rozhodnutí městského soudu. Nově stanovený rozsah styku krajský soud odůvodnil tím, že takový rozsah styku nerezidentního rodiče (otce) s nezletilou považuje za vyhovující představám nezletilé, která cítí domov u matky, a jejím přáním je zůstat žít primárně s matkou a s otcem se i nadále stýkat, ale ne v rozsahu zvoleném městským soudem, který spíše připomínal model střídavé péče. Dále rozhodl o tom, že neshledal důvody pro změnu péče o nezletilou, která bude i nadále v péči matky, rozhodl o stanoveném výživném a posoudil další odvolací námitky.

II. Argumentace stěžovatele

4. Stěžovatel tvrdí, že napadený rozsudek trpí celou řadou nedostatků, které jsou v rozporu s judikaturou Ústavního soudu, když jde zejména o rezignaci na povinnost obecných soudů odstínit manipulaci s dítětem, opomenutí jeho námitek a důkazních návrhů k nutnosti odstínit takovou manipulaci, opomenutí jeho námitek k dlouhodobému a opakovanému bránění matkou v jeho styku s nezletilou, rezignaci na posuzování příčin absentující komunikace, opomenutí jeho námitek k nutnosti zjišťovat příčiny absentující komunikace, rezignaci na výkon práva dítěte na péči obou rodičů i v běžných školních dnech, absenci přezkoumatelnosti odůvodnění a zákaz libovůle či rezignaci na zjišťování nejlepšího zájmu dítěte. Nejlepší zájem nezletilé krajský soud ztotožnil s jejím přáním (bez ohledu na její věk a manipulaci) a se stálostí výchovného prostředí, což je sice doposud běžná, avšak judikaturou Ústavního soudu již překonaná představa obecných soudů. Naprosto alarmující jsou pak věty krajského soudu v odůvodnění, že „zjištění míry manipulace s nezletilou A. by ve věci nepřineslo nic zásadního“ a že rozsah styku podle rozsudku městského soudu „připomínal model střídavé péče“, což bylo podle krajského soudu nesprávné, a styk radikálně zúžil.

5. V doplnění ústavní stížnosti stěžovatel uvedl, že styk se postupně z původních 34 hodin, z toho 1x přespání za období dvou týdnů (v období od roku 2014 do června 2020), navýšil od června 2021 na 128 hodin, z toho 6x přespání za období dvou týdnů. Následně byl napadeným rozsudkem vyškrtán na polovinu – 64 hodin 30 minut, z toho 3x přespání.

6. Stěžovatel dále upozornil, že v průběhu řízení se změnil senát, který rozhodoval věc v odvolacím řízení, když původně věc posuzoval po dobu více než 6 let 15. senát krajského soudu, avšak ve zcela finální fázi řízení, na necelé dva měsíce, připadlo odvolání 16. senátu krajského soudu, neboť zcela nepatrný rozsah výroků se týkal vyřízení návrhů na omezení rodičovské odpovědnosti, které připadají podle rozvrhu práce tomuto specializovanému senátu. Napadený rozsudek obsahuje argumentaci, která je zcela protichůdná k argumentaci městského soudu, nad rámec toho je však napadený rozsudek zcela protichůdný i vůči dříve vysloveným právním názorům krajského soudu z dob, kdy stejnou věc rozhodoval ještě 15. senát.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem a jeho průběh

7. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, ve kterém bylo vydáno napadené rozhodnutí. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný.

Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Jeho ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť vyčerpal všechny zákonné prostředky k ochraně svých práv.

8. Ústavní soud usnesením ze dne 22. 3. 2022 č. j. IV. ÚS 699/22-17 jmenoval opatrovníkem nezletilé pro řízení o ústavní stížnosti Magistrát města Brna (I. výrok) a odložil vykonatelnost II. výroku napadeného rozsudku krajského soudu (ve znění opravného usnesení) do pravomocného rozhodnutí o ústavní stížnosti (II. výrok)

9. Ústavní stížnost byla dle rozvrhu práce přidělena soudci Janu Filipovi jako soudci zpravodaji, jehož návrh senát při jeho projednání dne 24. 5. 2022 nepřijal. Proto byl předsedou senátu určen postupem podle § 55 zákona o Ústavním soudu Josef Fiala jako nový soudce zpravodaj k vypracování návrhu nálezu.

IV. Vyjádření účastníka řízení, vedlejších účastníků řízení a replika stěžovatele

10. Ústavní soud si podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu vyžádal vyjádření účastníka a vedlejších účastníků k ústavní stížnosti.

11. Krajský soud ve vyjádření zejména uvedl, že z pohovoru s nezletilou vyplynulo, že chce mít domov u matky a s otcem se vídat, vadí jí vzájemné nahrávání rodičů (tj. rodičů a nezletilé) při předávání a omezení telefonních kontaktů s matkou v době, kdy je realizován styk s otcem, a absolutní neschopnost komunikace rodičů a vzájemná neúcta. Krajský soud není zastáncem názoru, že zákonem zaručené právo jednoho či obou z rodičů musí být chráněno i za cenu psychického utrpení nezletilého dítěte. Úkolem soudů je najít takové řešení, které nezletilé dítě ochrání, a to i v situaci, kdy v dané věci nezletilá definitivně ztratila kvůli nepochopitelnému, neomluvitelnému a dysfunkčnímu přístupu svých rodičů možnost prožít šťastné a pohodové dětství. Ve zbytku odkázal na obsah soudního spisu a navrhl, aby ústavní stížnost byla jako zjevně neopodstatněná odmítnuta.

12. Kolizní opatrovník nezletilé ve vyjádření konstatoval, že nemá žádné návrhy, které by chtěl v její prospěch uplatnit.

13. Podle matky nebylo napadeným rozsudkem zasaženo do ústavně zaručených práv otce ani nezletilé. K namítané manipulaci s názorem nezletilé uvedla, že otcem tvrzené její jednání ze spisu nevyplývá a otec svou tvrzenou obavu spíše konstruuje, než opírá o skutečnosti, které by ze spisu vyplývaly. Ze soudního spisu současně plyne, že nezletilá byla otcem pravděpodobně několikrát instruována o tom, co je, či spíše má být, její „přání“ nebo „představy“ o kontaktu s ním. K tvrzenému bránění styku otce s dcerou uvádí, že styk otce s dcerou běžně probíhá, ojedinělé problémy, které však nejsou tak černobílé, jak je prezentuje otec, nastaly v období části roku 2016 a 2017, kdy šlo o začátek styku ve čtvrtky, a dále po dobu jednoho měsíce v době nouzového stavu. V roce 2016 nastoupila matka po rodičovské dovolené do zaměstnání a otec nebyl ochoten z důvodu pracovní doby matky nezletilou vyzvednout přímo v mateřské škole (namísto bydliště matky) nebo o 15 minut později v bydlišti matky (celý problém byl v tom, že matka nestíhala ze zaměstnání vyzvednout dceru v mateřské škole a dojet do svého bydliště, aby ji tam předala otci přesně v 16:00 hodin). Ohledně komunikace rodičů je pravda, že jejich vztahy jsou velmi špatné. I když matka při bezpočtu sezení nařízených kolizním opatrovníkem projevila snahu o vstřícnou komunikaci a zklidnění celé situace, a to zejména s ohledem na zájem nezletilé, otec nebyl schopen překonat své zažité vzorce a dál v některých situacích vystupuje velmi nesmířlivě a extrémně. Při osobním setkání s matkou s ní není schopen či ochoten často vůbec komunikovat. Dále při jednání s matkou, ale i dalšími třetími osobami, vystupuje otec velmi konfliktně, a poruší-li daná osoba podle otce nějaké pravidlo nebo se chová jinak, než otec chce, jsou na ni otcem podávány oficiální stížnosti, přičemž otec je v jejich podávání hrozivě důsledný. V samostatných partiích vyjádření se věnuje zjišťování názoru nezletilé a upozorňuje, že ve spise je zachyceno ovlivňování nezletilé otcem, popisuje vztahy rodičů a vliv otcova jednání,

vyjadřuje se k tvrzenému bránění styku a hodnotí soulad rozhodnutí krajského soudu s ústavními východiskem a zájmem nezletilé. V závěru navrhl odmítnutí ústavní stížnosti pro zjevnou neopodstatněnost a uložení povinnosti otci nahradit jí náklady řízení o ústavní stížnosti ve výši 3 146 Kč.

14. Krajské státní zastupitelství v Brně poznamenalo, že se účastnilo řízení o uložení zvláštního opatření při výchově dítěte a řízení o omezení rodičovské odpovědnosti, a z toho stěžovatel napadl pouze problematiku stanovení dohledu nad nezletilou a udělení napomenutí oběma rodičům. Dále sdělilo, že ve svém vyjádření uvedlo, že průběh řízení před obecnými soudy prokázal existenci závažného a dlouhodobého rodičovského konfliktu. Rodiče přes četné apely soudů, přes odbornou poradenskou pomoc zprostředkovanou orgánem sociálně-právní ochrany dětí nejsou schopni způsob komunikace ohledně nezletilé změnit. Nezletilá je vtahována do jejich rozepří a vzájemnou nenávist rodičů bude s přibývajícím věkem vnímat stále více. Z těchto důvodů bylo rodičům uděleno napomenutí a byl nad nezletilou stanoven dohled. Jde-li o uložení zvláštních opatření při výchově dítěte, odkázal na svoje ústní i písemná vyjádření v průběhu řízení, kdy i přes vyjádřenou pochybnost o efektivitě daných opatření z důvodu osobnostních vlastností obou rodičů má stále za to, že opatření byla užita důvodně a že výchovu a další vývoj nezletilé je třeba sledovat prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Krajské státní zastupitelství považuje ústavní stížnost v části směřující proti I. výroku rozsudku krajského soudu potvrzujícího VI. a VIII. výrok rozsudku městského soudu za neopodstatněnou a navrhl její odmítnutí, případně zamítnutí.

15. Ústavní soud zaslal vyjádření stěžovateli na vědomí a k případné replice. Stěžovatel svého práva využil a vyjádření replikoval, přičemž setrval na svém právním názoru, postupně se obsáhle vyjadřoval k jednotlivým podáním účastníka a vedlejších účastníků, polemizoval s nimi a uváděl další skutkovou a právní argumentaci na podporu svých tvrzení, přičemž setrval na svém návrhu.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

16. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy). Vzhledem k tomu jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další, „superrevizní“ instanci v systému obecné justice, oprávněnou vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování soudů; jeho úkolem je „toliko“ přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Proto vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho aplikace na jednotlivý případ jsou v zásadě věcí obecných soudů a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat za situace, kdy je jejich rozhodování stíženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady); o jaké vady přitom jde, lze zjistit z judikatury Ústavního soudu.

17. Proces interpretace a aplikace podústavního práva bývá stížen takovouto kvalifikovanou vadou zpravidla tehdy, nezohlední-li soudy správně (či vůbec) dopad některého ústavně zaručeného základního práva (svobody) na posuzovanou věc, nebo se dopustí – z hlediska řádně vedeného soudního řízení – neakceptovatelné „libovůle“, spočívající buď v nerespektování jednoznačně znějící kogentní normy, nebo ve zjevném a neodůvodněném vybočení ze standardů výkladu, jenž je v soudní praxi podáván, resp. který odpovídá všeobecně přijímanému (doktrinárnímu) chápání dotčených právních institutů [srov. např. náleze ze dne 25. 9. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471)].

18. Ústavní soud zastává zdrženlivý postoj k přezkumu rozhodování ve věcech péče o dítě. Posuzování těchto otázek je především v kognici obecných soudů, které v kontradiktorně vedeném řízení mají odpovídající podmínky pro dokazování a pro následné rozhodnutí věci. Do jejich rozhodování Ústavní soud zasahuje toliko v případech extrémního

vykročení z pravidel řádně vedeného soudního řízení; takové vady v posuzované věci neshledal.

19. V řízení o předchozí stěžovatelově ústavní stížnosti odmítnuté pro zjevnou neopodstatněnost [usnesení ze dne 25. 2. 2020 sp. zn. II. ÚS 2925/19 (rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz>)] Ústavní soud kromě jiného v uvedeném smyslu stěžovatele upozornil, že mu ani v řízení o ústavních stížnostech směřujících proti rozhodnutím obecných soudů o úpravě výchovných poměrů k nezletilým dětem v žádném případě nenáleží hodnotit důkazy provedené obecnými soudy v příslušných řízeních a na základě tohoto „vlastního“ hodnocení důkazů předjímat rozhodnutí o tom, komu má být dítě svěřeno do péče, jakým způsobem (co do rozsahu i konkrétního vymezení časového harmonogramu) má být rozhodnuto o styku rodičů k nezletilému dítěti atp. V této věci (pozn. šlo o ústavní stížnost stěžovatele proti usnesení krajského soudu, jímž mu byla kromě jiného uložena pokuta 1 000 Kč za porušení povinnosti vrátit nezletilou po skončení doby určeného styku; stejným rozhodnutím byla uložena pokuta 2 000 Kč matce) Ústavní soud konstatoval, že stěžovatel ho staví právě do pozice další instance v systému obecného soudnictví, neboť jeho námítka mají spíše povahu nesouhlasu s důvody, na nichž krajský soud založil své rozhodnutí, a že tak ústavní stížnost považuje za další procesní prostředek, jehož prostřednictvím se domáhá změny konkrétního rozhodnutí ve svůj prospěch.

20. Také v nyní posuzované věci Ústavní soud dospěl k závěru, že stěžovatel ho staví do role, která mu, s ohledem na vymezení jeho pravomoci, nepřísluší. Ze spisu městského soudu se podává, že po podání odvolání oběma účastníky proti rozsudku městského soudu ze dne 14. 6. 2021 č. j. 23 Nc 119/2013-3324 probíhalo zjišťování poměrů nezletilé orgánem péče o dítě a vzájemná komunikace rodičů mezi sebou a s orgánem péče o dítě. Kolizní opatrovník předložil soudu obsáhlou e-mailovou komunikaci a v podání ze dne 11. 10. 2021 (č. l. 3426) konstatoval, že vyhlášení rozsudku městského soudu nenapomohlo narovnání vztahů mezi rodiči ani alespoň částečnému zklidnění situace, zlepšení komunikace mezi rodiči. Informoval, že s nezletilou provedl pohovor ve škole, ze kterého vyplynulo její přání, které je odlišné od znění rozsudku (vyjádřil však pochybnost, zda její názor není ovlivněn). Kolizní opatrovník se domnívá, že je namíste provést výslech nezletilé přímo soudem, a dal ke zvážení i vypracování znaleckého posudku, který by se zaměřil pouze na vztah nezletilé k rodičům a na to, zda je některým z rodičů ovlivňována. V dalším podání (č. l. 3482) kolizní opatrovník informoval, kromě jiného, o průběhu zpracování individuálního plánu dítěte, k jehož podpisu nedošlo; rodiče rigidně setrvávají na svých stanoviscích a opatrovník z jejich chování vyvozuje, že jim nejde o zájem jejich dcery, neboť ani jeden z nich není v jednotlivostech ochoten a schopen jednat uvážlivě v nejlepším zájmu dítěte i za cenu potlačení svého ega a prosazení svých požadavků. Krajský soud provedl dne 8. 12. 2021 (č. l. 3681) pohovor s nezletilou, která v jeho průběhu uvedla, že nikdo s ní o tom, že půjde k soudu a co tady má říkat, nemluvil. Řekla: „Chtěla bych mít domov u mamky, s taťkou se vídat. U taťky bych chtěla bývat, ale ne tak dlouho, chtěla bych tam být od čtvrtka do neděle.“ V závěrečném návrhu (č. l. 3685) se kolizní opatrovník ztotožnil s odůvodněním městského soudu o zamítnutí návrhu stěžovatele na změnu péče, je však otázkou, jak je ovlivněn názor nezletilé v jejím vyjádření ke styku s otcem, když opakovaně uvedla, že chce s ním mít styk kratší. Po proběhnutých jednáních krajský soud rozhodl rozsudkem obsahujícím napadené výroky, v němž rekapituloval jím doplněné dokazování (body 29 až 39 odůvodnění) a uzavřel, že z provedeného dokazování bylo zjištěno, že rodiče se vzájemně nenávidí, nejsou schopni žádné rozumné formy přímé či nepřímé komunikace, naprosto nerespektují a dehonestují práci kolizního opatrovníka. Nezletilá se ocitla uprostřed absolutně vyhroceného a tvrdého konfliktu svých rodičů a další znalecký posudek z oboru psychologie k posouzení výchovné způsobilosti rodičů a zjištění míry manipulace s nezletilou by nepřinesl nic zásadního. Krajský soud zdůraznil (viz též výše sub 3), že skutečnosti, které mu nezletilá sdělila

v průběhu pohovoru, odpovídají obsahu pohovorů provedených kolizním opatrovníkem a navazují na obsah pohovorů v řízení před městským soudem. Nepochybně problematiku svých běžných i neběžných styků s otcem řešila s matkou, ale soudu rozumně vysvětlila svůj názor a přání ve věci a krajský soud neshledal důvod pro to, aby ji dále nepřiměřeně zatěžoval případným dalším, a časově náročným, psychologickým zkoumáním. Změnu běžného styku nerezidentního rodiče s nezletilou považuje za vyhovující představám nezletilé, která cítí domov u matky a jejím přáním je zůstat žít primárně s matkou a s otcem se i nadále stýkat, ale ne v rozsahu zvoleném městským soudem, který spíše připomínal model střídavé péče (bod 49 odůvodnění).

21. Po vyhlášení a doručení rozsudku krajského soudu podal otec návrhy na vydání předběžných opatření, o návrzích opakovaně rozhodovaly městský soud i krajský soud. Městský soud jmenoval opatrovníkem nezletilé statutární město Brno, krajský soud změnil jeho usnesení tak, že se opatrovníkem nezletilé statutární město Brno nejmenuje s odůvodněním, že u něj dochází ke kolizi zájmů, protože vykonává vůči nezletilé soudní dohled; poté bylo opatrovníkem nezletilé jmenováno město Šlapanice.

22. Ústavní soud nezjistil v postupu a v rozhodnutí krajského soudu žádné kvalifikované pochybení, jež by mohlo být z hledisek výše uvedených posuzováno jako porušení základních práv stěžovatele a jež by mělo vést ke zrušení napadeného rozhodnutí ve specifikovaných výrocích. Oba soudy ve věci provedly dostatečné dokazování, zabývaly se podstatnými kritérii pro rozhodnutí o stanovení režimu péče o nezletilou, zejména jejím svěřením do výchovy matce, úpravou styku [námitka stěžovatele o zkrácení styku krajským soudem na polovinu rozsahu proti rozsudku městského soudu není důvodná, neboť úprava styku provedená městským soudem nenabyla právní moci (byť byla předběžně vykonatelná)], stanovením výživného a dalších dílčích záležitostí. Krajský soud své rozhodnutí řádně a přehledně odůvodnil a na jeho závěrech (sub 3) neshledal Ústavní soud žádné extrémní vybočení z výkladových pravidel s ústavní relevancí. Závěry krajského soudu jsou jasné, rozumné a logické [srov. k tomuto požadavku nález ze dne 27. 3. 2012 sp. zn. IV. ÚS 3441/11 (N 61/64 SbNU 723)].

VI. Závěr

23. Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem Ústavní soud neshledal porušení základních práv stěžovatele, a proto jeho ústavní stížnost podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu zamítl (I. výrok). Takto rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

24. Vedlejší účastnice požadovala, aby stěžovateli byla uložena povinnost nahradit jí náklady řízení před Ústavním soudem ve výši 3 146 Kč, což odůvodnila tvrzením o zátěži, která jí vzniká v důsledku nutnosti vyjádřit se k nejrůznějším stěžovatelovým podáním. Rozhodování o nákladech řízení před Ústavním soudem upravuje zákon o Ústavním soudu. V § 62 odst. 3 zákon o Ústavním soudu zakotvuje zásadu, že náklady řízení před Ústavním soudem, které vzniknou účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi, hradí účastník nebo vedlejší účastník, pokud tento zákon nestanoví jinak. Podle § 64 odst. 4 téhož zákona může Ústavní soud v odůvodněných případech, podle výsledků řízení, usnesením uložit některému účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi, aby zcela nebo zčásti nahradil jinému účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi jeho náklady řízení. Ze znění tohoto ustanovení vyplývá, že přiznání náhrady nákladů řízení v řízení před Ústavním soudem je rozhodnutím spíše výjimečným, přicházejícím v úvahu pouze tehdy, odůvodňují-li to zejména okolnosti případu. Stěžovatelova ústavní stížnost byla sice zamítnuta jako nedůvodná, ovšem žádné jiné důvody ve věci ani v poměrech vedlejší účastnice, které by mohly odůvodňovat přiznání náhrady

nákladů řízení, z obsahu spisu nevyplývají. Ústavní soud proto důvody pro přiznání náhrady nákladů řízení vedlejší účastníci neshledal a jejímu návrhu nevyhověl (II. výrok).

Odlišná stanoviska

Odlišné stanovisko soudce Jana Filipa k výroku I a související části odůvodnění nálezu

Předmětem řízení v této věci bylo posouzení ústavnosti rozhodnutí výroku I v záhlaví uvedeného rozhodnutí Krajského soudu v Brně (dále jen „krajský soud“), kterým došlo ke změně pravidel „běžného“ styku obou rodičů s jejich nezletilou dcerou (viz blíže body 2 a 3 odůvodnění nálezu). Většina senátu dospěla k závěru, že řízení před krajským soudem nevykazuje z hlediska postupu a samotného rozhodnutí kvalifikované pochybení, jež by mohlo být posuzováno jako porušení základních práv stěžovatele a jež by mělo vést ke zrušení napadeného rozhodnutí ve specifikovaných výrocích. Podle jejího názoru oba soudy ve věci provedly dostatečné dokazování, zabývaly se podstatnými kritérii pro rozhodnutí o stanovení režimu péče o nezletilou, zejména jejím svěřením do výchovy matce, úpravou styku [námitka stěžovatele o zkrácení styku krajským soudem na polovinu rozsahu proti rozsudku Městského soudu v Brně (dále jen „městský soud“) není důvodná, neboť úprava styku provedená městským soudem nenabyla právní moci (byť byla předběžně vykonatelná)], stanovením výživného a dalších dílčích záležitostí. Krajský soud své rozhodnutí řádně a přehledně odůvodnil a na jeho závěrech (sub 3) neshledala většina senátu žádné extrémní vybočení z výkladových pravidel s ústavní relevancí a uzavřela, že závěry krajského soudu jsou jasné, rozumné a logické.

Jako původní soudce zpravodaj v této věci (a v obdobné věci sp. zn. III. ÚS 3965/13) s výrokem I nesouhlasím a podávám proti němu odlišné stanovisko podle § 22 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), stejně jako proti s ním související části odůvodnění nálezu.

Vedou mne k tomu tyto důvody:

1. Tato část výroku a odůvodnění je založena na usnesení Ústavního soudu [usnesení ze dne 25. 2. 2020 sp. zn. II. ÚS 2925/19 (rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz>)], kterým bylo rozhodnuto o pokutě uložené stěžovateli v jednom z řady soudních řízení, která se vedla, a zřejmě bohužel dále povedou, mezi rodiči nezletilé. Jakkoli se mohu s řadou závěrů odkazovaného usnesení sp. zn. II. ÚS 2925/19 ztotožnit, nemohu souhlasit s jejich mechanickým přenesením na nynější věc.

2. Je notorií, že v těchto řízeních se nerozhoduje jednou provždy, nýbrž že se vychází z dalšího možného vývoje vztahů mezi rodiči a z možné změny okolností, ve kterých jejich společné dítě vyrůstá. V nynější věci však nešlo o vlastní výsledek řízení (je předčasné), nýbrž o to, jakým způsobem k němu krajský soud dospěl. Právě to, a nikoli „hašení“ sporů rodičů, je úkolem Ústavního soudu.

3. Z tohoto hlediska považuji předně zamítnutí návrhu za nedostatečně zdůvodněné, protože v jiném řízení by závěr o akceptování náhlé změny názorů nezletilé musel být důkladně odůvodněn, jak to vyžaduje § 132 o. s. ř. Zde IV. senát nevyužil možnosti zaujmout stanovisko k jiným rozhodnutím, jejichž předmětem bylo právě hodnocení takové situace, tedy právních východisek pro hodnocení názoru dítěte slyšeného před soudem. Ustanovení čl. 12 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte zakotvuje právo dítěte na svobodné vyjádření svého názoru v soudním řízení, čímž se rozumí mimo jiné takové vyjádření, ke kterému není dítě zmanipulováno. Evropská úmluva o výkonu práv dětí (sdělení č. 54/2001 Sb. m. s.) v čl. 3 hovoří o zajištění možnosti dítěte vyjádřit svůj názor, tedy nezmanipulovaný názor. Povinnost soudu zjistit si názor nezletilých však neplatí absolutně. IV. senát Ústavního soudu (v jiném složení) sice vyjádřil názor, že „práva nezletilých dle čl. 12 Úmluvy platí v jakémkoliv právním řízení, které se jich týká (srov. k tomu rozsudky Evropského soudu pro lidská práva

ze dne 3. 9. 2015 ve věci *M. a M. proti Chorvatsku*, č. stížnosti 10161/13, § 181; ze dne 2. 2. 2016 ve věci *N. TS. proti Gruzii*, č. stížnosti 71776/12, § 72; ze dne 27. 7. 2010 ve věci *Gineitiene proti Litvě*, č. stížnosti 20739/05, § 47), čemuž ostatně plně odpovídá i formulace § 867 občanského zákoníku“. K tomu jen dodávám, že je-li však tento názor zjišťován, je třeba čl. 12 odst. 1 („svobodné“ vyjádření) Úmluvy o právech dítěte a čl. 3 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí („svůj“ názor) respektovat.

4. Problém vyžádání znaleckého posudku pro závěr o tom, zda dítě je či není jedním z rodičů manipulováno, je nejen součástí řádně vedeného soudního řízení podle čl. 36 odst. 1 Listiny, ale i předpokladem pro další pokojné uspořádání rodinných poměrů. Ústavní soud ještě za platnosti předchozí právní úpravy zdůraznil, že při soudním hodnocení vyjádření názoru nezletilého je třeba kromě jeho věku a vyspělosti přihlídnout i k tomu [viz náleze ze dne 26. 8. 2010 sp. zn. III. ÚS 3007/09 (N 172/58 SbNU 503)], že takový výslech dítěte může být objektivně relevantním zdrojem potřebných skutkových zjištění. Okolnosti, za kterých došlo k významné změně ve výpovědích nezletilých před obecnými soudy, měly vést i Ústavní soud ke zhodnocení skutečnosti, že nebyl vyžádán znalecký posudek, který by tuto změnu osvětlil. Význam znaleckého posudku v takové situaci (soudní omezení styku jednoho rodiče s dítětem) zdůraznil i Evropský soud pro lidská práva v rozsudku ze dne 13. 7. 2000 ve věci *Elsholz proti Německu* (stížnost č. 25735/94), kde (ovšem mimo jiné) i z tohoto důvodu shledal porušení čl. 6 odst. 1 a čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (blíže např. *Unterbliebene Anhörung und fehlendes Sachverständigengutachten – Umgangsrecht*. *Neue Juristische Wochenschrift*, roč. 2001, č. 32, s. 2315–2318; zdůraznění významu tohoto rozsudku pro dodržení férového procesu ve věcech rodinného práva viz *Leach, Ph. Taking a Case to the European Court of Human Rights*. 4. vyd. Oxford University Press. Oxford 2017, s. 424–425). Evropský soud pro lidská práva takový postup (vyžádání znaleckého posudku při podezření manipulace) považuje podle okolností za žádoucí (viz rozsudek ze dne 28. 4. 2016 ve věci *Buchlether proti Německu*. Shrnutí textu viz *Unbefristete Aussetzung des Umgangs zwischen Vater und Tochter*. *Neue Juristische Wochenschrift*, roč. 2017, č. 51, s. 3697–3699)

5. Podle mého názoru v nynější věci takové okolnosti existovaly a důvod změny názoru měl být zjištěn jako v jiných případech (viz rozhodnutí ze dne 16. 2. 2006 sp. zn. III. ÚS 707/04 pro případ ověření znaleckými posudky, zda bude úprava styku vůbec pro nezletilého prospěšná, nebo odmítavé usnesení téhož senátu ze dne 13. 2. 2014 sp. zn. III. ÚS 3965/13 – zjištění manipulace rodičem na základě znaleckého posudku. Jako soudce zpravodaj v tehdejší věci zastávám stejný názor i pro každý obdobný případ).

6. Pro lepší pochopení mého odlišného stanoviska uvádím, že z vyžádaného soudního spisu (č. 1. 3676) se podává, že nezletilá při pohovoru se sociální pracovnící orgánu sociálně-právní ochrany dětí dne 10. 8. 2021 mimo jiné uvedla, že „je spokojená, nic ji netrápí, jediné, co bych měla [pozn.: směřováno k sociální pracovníci] vyřídit na soudu, je to, že chce být s mámou na Vánoce na Štědrý den a s tátou potom další dny“. Sociální pracovnice poté v úředním záznamu výslovně uvedla: „Na konci rozhovoru jsem se A. zeptala, jestli bych ji mohla navštívit i u maminky, až tam bude. A. se zarazila, pokrčila rameny a sdělila, že neví. Bylo vidět, že je jí téma návštěvy v místě bydliště matky velmi nepříjemné.“ Dále se z něj podává (č. 1. 3677), že nezletilá při pohovoru se sociální pracovnící orgánu sociálně-právní ochrany dětí dne 23. 9. 2021 mimo jiné na přímý dotaz sociální pracovnice, zda rodiče s ní hovoří o tom, co má říkat, že „ano, že s ní hovoří maminka“. Dále je v úředním záznamu obsaženo sdělení sociální pracovnice, že poté nezletilá uvedla, „že je pravda, že za mnou [pozn.: směřováno k sociální pracovníci] chtěla přijít, chtěla mi říct, že u táty nechce být od čtvrtka do úterý (o tom také mluvily s maminkou), chce být u táty jenom od čtvrtka do neděle. Toto opakovala neustále, i na další dotazy, co mám panu soudci vyřídit, stále, že jenom to, že chce být u táty do neděle. Na můj dotaz, jestli jí u tatínka něco vadí, jestli je nějaký problém,

něco se jí nelíbí, uvedla, že jí nic nevadí, u tatínka je spokojená, nevadí jí od něho jezdit do školy, jen ten pobyt u něho je moc dlouhý [...].“ Sociální pracovnice dále v úředním záznamu uvedla, že: „Tentokrát byla A. zaražená, smutná, je znatelné, že neví, co může říci nebo nemůže, jediné, co neustále opakuje je to, že nechce být s tátou do úterý, ale pouze do neděle. Jinak neumí pojmenovat, zda ji něco trápí, uvádí, že oba rodiče se o ni starají pěkně [...].“ Na č. l. 3681 soudního spisu se podává, že nezletilá při pohovoru před krajským soudem dne 8. 12. 2021, co se týká styku s otcem, uvedla, že: „Nikdo se mnou o tom, že půjdu k soudu a co tady mám říkat, nemluvil. Chtěla bych mít domov u mamky, s taťkou se vídat. U taťky bych chtěla bývat, ale ne tak dlouho, chtěla bych tam být od čtvrtka do neděle [...] Chtěla bych být na Štědrý den vždycky s mamkou, 25. bych šla k taťkovi a 26. by mě vrátil. Na Silvestra bych chtěla být s mamkou. S mamkou jsem rozhodně nemluvila o tom, jak to chci mít o prázdninách, a to je pravda. O prázdninách bych to chtěla na střídačku jeden rok s mamkou a jeden s taťkou [...] O hlavních prázdninách v červenci chci být první týden s taťkou a další tři týdny s mamkou. A v srpnu to stejné.“

7. Na základě uvedeného je podle mého názoru zřejmé, že názor nezletilé se za dobu půl roku rapidně změnil ze stadia, že jí „vyhovuje, jak je s mámou a tátou nyní, nechce nic měnit“, přes „chce být u táty jenom od čtvrtka do neděle“, až po přesné vypočtení konkrétních dat, termínů a časových úseků, kdy chce být s jednotlivými rodiči, což u devítiletého dítěte může svědčit o manipulaci některým z rodičů (z hlediska kontextu sdělovaných informací v posuzované věci matkou).

8. Ze soudního spisu tak vůbec není patrné, že by bylo zkoumáno, z jakého důvodu chce být nezletilá u otce najednou kratší čas, není zjištěno, v čem nezletilá vnímá péči otcovu horší než péči matky, když naopak nezletilá opakovaně sděluje „že oba rodiče se o ni starají pěkně“, a uvedený rozpor není nijak vysvětlen. Uvedené pak vede až k protichůdným vyjádřením, jak je patrné z pohovoru s nezletilou před krajským soudem (sub 6), že na jednu stranu preferuje nezletilá o prázdninách „střídačku“, ale pak hovoří o přesných časových úsecích, kdy chce prázdniny strávit s otcem a kdy s matkou. Nadto nezletilá jasně sociální pracovnici uvedla (sub 6), že s matkou hovoří o tom, jaké by mělo být rozvržení běžného styku s otcem. Tvrzení nezletilé u krajského soudu, že „nikdo se mnou o tom, že půjdu k soudu a co tady mám říkat, nemluvil“, se mi jeví až jako absurdní, jelikož nějakým způsobem zjevně muselo být devítileté nezletilé vysvětleno, proč k soudu jde a co se po ní bude chtít. Taktéž její vyjádření, že „s mamkou jsem rozhodně nemluvila o tom, jak to chci mít o prázdninách, a to je pravda.“, svědčí spíše o tom, že s ní byl její pohovor u krajského soudu řešen.

9. V kontextu výše uvedeného pak vyplývá ze soudního spisu, že dosud nebylo odborně zjišťováno, zda byla či nebyla nezletilá zmanipulována některým z rodičů, ačkoli takový požadavek je Ústavním soudem i Evropským soudem pro lidská práva považován alespoň za žádoucí a v pochybnostech za potřebný. Nezletilá je nízkého věku – 9 let – není tedy jisté (a v kontextu posuzované věci by mělo být podle Ústavního soudu prokázáno), zda dokáže prezentovat nezávisle své názory nebo jen opakuje názory některého z rodičů.

10. Nešlo tedy o vlastní výsledek soudního rozhodnutí, jak zdůrazňuje většina. Problémem bylo zjištění, zda při rozhodování byly dodrženy kautely řádně vedeného soudního řízení plynoucí z čl. 36 odst. 1 Listiny ve spojení s čl. 32 odst. 1 a 4 Listiny.

11. Proto nesouhlasím se závěrem senátu, podle kterého stěžovatel staví Ústavní soud do role, která mu jako orgánu soudní ochrany ústavnosti nepřísluší. To, že se jedná o řízení „péčkové“, kde se mohou okolnosti časem měnit (i k lepšímu), nemůže být důvodem, aby byla taková okolnost nezohledněna. Úkolem Ústavního soudu nebylo (a není) hodnocení vzájemných vztahů rodičů (to je věcí obecných soudů), nýbrž dodržení pravidel řádně vedeného soudního řízení. Stejně tak (viz bod 22) nejde o nabytí či nenabytí právní moci

rozhodnutí městského soudu, protože jde o to, co bude následovat, resp. o to, co je již předběžně vykonatelné.

12. A konečně znovu připomínám závěr nálezu (bod 22 odůvodnění), vůči kterému se vymezuji – „Ústavní soud nezjistil v postupu a v rozhodnutí krajského soudu žádné kvalifikované pochybení, jež by mohlo být z hledisek výše uvedených posuzováno jako porušení základních práv stěžovatele a jež by mělo vést ke zrušení napadeného rozhodnutí ve specifikovaných výrocích“.

13. Pak mi ovšem není jasné, proč se v případě zjevné neopodstatněnosti rozhoduje v rozporu s § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu nálezem, a jaký právní názor nyní tedy Ústavní soud bude v případě potřeby či nepotřeby zjišťování manipulace s nezletilými zastávat a zda bude ještě nějak respektována předchozí judikatura Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva, kterou jsem výše zmínil. Zřejmě žádný, protože tento nálezn se od odmítacích usnesení nijak neodlišuje, naopak na ně odkazuje. Jinak by bylo třeba věc předložit plénu podle § 23 zákona o Ústavním soudu nebo důkladně vyložit, proč to nebylo třeba, ač se rozhoduje nálezem, který by měl závazný právní názor jako meritorní rozhodnutí ve věci obsahovat. Stejně tak jsme se tímto nálezem nijak neposunuli u výkladu čl. 3 Evropské úmluvy o provádění práv dítěte (viz závěr z Explanatory Report to the European Convention on the Exercise of Children's Rights. Strasbourg, 25. 1. 1996. Council of Europe. European Treaty Series – No. 160, s. 5–6, o potřebě každého státu si tuto věc posoudit).

14. Ale to je již jen důsledek způsobu, jakým mi byla nynější věc „odebrána“.

Č. 82

Právo na přístup k soudu v souvislosti s podáním datovou schránkou – nepřipustnost přehnaného formalismu (sp. zn. III. ÚS 2373/21 ze dne 30. června 2022)

Porušení ústavně zaručeného práva na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny nastane rovněž tehdy, jsou-li splněny podmínky pro projednání určitého návrhu a rozhodnutí o něm, avšak soud k projednání tohoto návrhu nepřistoupí. Účelem podmínek řízení je zajistit řádný chod spravedlnosti a respektování právní jistoty, nikoliv omezení přístupu jednotlivce k soudu způsobem, že by uvedené právo bylo zasaženo ve své podstatě. Obecné soudy se proto musí při aplikaci procesních pravidel vyhnout jak přehnanému formalismu, který by zasahoval do zásad spravedlivého procesu, tak přílišné „pružnosti“, která by naopak vedla k odstranění procesních podmínek stanovených zákonem.

Nález

Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků v senátu složeném z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) a soudců Radovana Suchánka a Jiřího Zemánka ve věci ústavní stížnosti stěžovatele Ing. Milana Vošického, zastoupeného Mgr. Ladislavem Drhou, advokátem, se sídlem Václavské náměstí 802/56, Praha 1, směřující proti jinému zásahu Nejvyššího soudu, za účasti Nejvyššího soudu jako účastníka řízení a JUDr. Evy Bogrenové, zastoupené JUDr. Tomášem Sokolem, advokátem, se sídlem Sokolská 60, Praha 2, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Vyrozměním ze dne 29. 6. 2021 č. j. 33 Cdo 1075/2020-45, jímž Nejvyšší soud odmítl jednat a rozhodnout o dovolání stěžovatele ze dne 14. 2. 2020 podaném proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 13. 11. 2019 č. j. 11 Co 152/2019-358, bylo porušeno ústavně zaručené základní právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Nejvyššímu soudu se zakazuje, aby pokračoval v tomto jiném zásahu, a přikazuje se mu, aby zástupce stěžovatele případně vyzval k odstranění vad dovolání stěžovatele ze dne 14. 2. 2020 a rozhodl o něm.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Ústavní stížností se stěžovatel domáhá ukončení zásahu Nejvyššího soudu, který se rozhodl nepřihlížet k stěžovatelovu dovolání z důvodu údajného pochybení při doručování podání obsahujícího dovolání stěžovatele. O tomto postupu Nejvyšší soud stěžovatele vyrozuměl přípisem ze dne 29. 6. 2021.

2. Z ústavní stížnosti a z vyžádaného spisu Obvodního soudu pro Prahu 4 sp. zn. 25 C 38/2016 a spisu Nejvyššího soudu sp. zn. 33 Cdo 1075/2020 zjistil Ústavní soud především následující skutečnosti.

3. Stěžovatel se žalobou podanou u Obvodního soudu pro Prahu 4 domáhal po žalované JUDr. Evě Bogrenové zaplacení částky 154 613 Kč s příslušenstvím. Šlo o prostředky, které měla vedlejší účastnice zaplatit za právní služby obecného zmocněnce. Ten pohledávku postoupil stěžovateli. V řízení dvakrát rozhodoval nalézací a odvolací soud, stěžovatel u nich nakonec se svým nárokem neuspěl.

4. Proti rozsudku odvolacího soudu podal stěžovatel dne 14. 2. 2020 prostřednictvím svého právního zástupce dovolání. Nejvyššímu soudu bylo doručeno v elektronické podobě prostřednictvím datové schránky právnické osoby (Ladislav Drha, advokátní kancelář, s. r. o.). Dne 15. 4. 2020 byl stěžovatel informován, že jeho věc byla v souladu s „Pravidly pro přidělování“ přidělena senátu č. 28, dne 12. 5. 2020 poté stěžovateli Nejvyšší soud sdělil, že po přezkoumání obsahu dovolání došlo ke změně zákonného soudce a věc bude řešit senát č. 33.

5. Dne 29. 6. 2021 zaslal Nejvyšší soud advokátovi stěžovatele vyrozumění, ve kterém mu sdělil již výše uvedenou skutečnost, totiž že dovolání bylo podáno z datové schránky právnické osoby, přičemž podání nebylo opatřeno elektronickým podpisem podatele a neuplatní se ani fikce podpisu, neboť nejde o podání učiněné držitelem datové schránky, z níž bylo odesláno. Uvedené proto brání tomu, aby o podaném dovolání mohl Nejvyšší soud jednat a rozhodnout. Jelikož podání nebylo do tří dnů doplněno předložením jeho originálu či písemným podáním, soud k němu nepřihlíží (Nejvyšší soud k tomu odkázal na stanovisko pléna ze dne 5. 1. 2017 sp. zn. Plsn 1/2015; veškerá judikatura tohoto soudu je dostupná na www.nsoud.cz). Protože v daném případě procesní úprava nepočítá s vydáním rozhodnutí, Nejvyšší soud pro svůj postup použil právě formu vyrozumění.

II. Argumentace stěžovatele

6. Stěžovatel tvrdí, že Nejvyšší soud svým postupem porušil jeho právo na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen jako „Listina“), neboť je mu odíráno právo na projednání jeho věci nezávislým a nestranným soudem.

7. Stěžovatel uvádí, že v roce 2017 převzal na základě plné moci jeho právní zastoupení v řízení Mgr. Ladislav Drha, jakožto advokát vykonávající advokacii samostatně. V roce 2019 Mgr. Drha změnil způsob výkonu advokacie a pokračoval v jejím výkonu jako jediný společník a jediný jednatel společnosti Pikes Legal, s. r. o. Stěžovatel Mgr. Drhovi v souvislosti s touto změnou udělil novou plnou moc, v níž bylo zdůrazněno, že Mgr. Drha bude od dané chvíle vykonávat advokacii jakožto společník obchodní společnosti a jejím prostřednictvím bude osobně činit všechny úkony. O změně byl vyrozuměn nalézací soud, příslušná plná moc byla rovněž založena do jeho spisu. Od okamžiku této změny byla veškerá podání stěžovatele v řízení před nalézacím i odvolacím soudem činěna výhradně prostřednictvím datové schránky advokátní kanceláře Ladislav Drha, advokátní kancelář, s. r. o. (nyní Pikes Legal, s. r. o.), a to bez elektronického podpisu advokáta. Citované soudy tato podání vždy akceptovaly jako bezvadná a učiněná oprávněnou osobou.

8. Není pochyb o tom, že advokát Mgr. Drha je jediným společníkem a jednatelem dané obchodní společnosti a že dané podání osobně učinil právě on, neboť nikdo jiný v advokátní kanceláři nepůsobí, a nikdo jiný proto nemohl disponovat unikátními přístupovými údaji do datové schránky společnosti. Patrné je to rovněž z dodejky datové zprávy, odkazující na Ladislava Drhu jako oprávněnou osobu odesílatele. Podle stěžovatele proto byly bezesbytku naplněny zákonné požadavky obsažené v § 24 odst. 1 a § 42 o. s. ř. a neexistuje jediný racionální důvod, proč by podání učiněné advokátem prostřednictvím datové schránky jeho advokátní kanceláře, v níž je (jediným) společníkem, mělo být

považováno za neplatné. Advokátní kancelář je v tomto případě pouhým „nástrojem“ advokáta a přístup Nejvyššího soudu lze označit za přepjatý formalismus. Ustanovení § 15 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, přitom dokonce předpokládá, že advokát vykonávající advokacii jako společník v obchodní společnosti tak činí primárně jménem společnosti a na její účet. Nejvyšší soud tak *de facto* nutí advokáta upozadit zvolený způsob výkonu advokacie a tu vykonávat prakticky stejně jako samostatný advokát, čímž jej ve výkonu advokacie omezuje. Navíc, pokud měl soud o podání pochyby, nic mu nebránilo stěžovatele informovat o potřebě odstranit vadu podání.

9. Postup Nejvyššího soudu údajně ohrožuje principy právního státu, neboť stěžovatel měl legitimní očekávání, že jeho dovolání bude dovolacím soudem projednáno obdobně jako všechna jeho stejně doručená podání před nalézacím a odvolacím soudem. Jelikož shodně používá datovou schránku své advokátní kanceláře standardně i řada jiných advokátů, aktuální postoj Nejvyššího soudu ohrožuje celý právní systém a předvídatelnost práva v České republice. Přijetí argumentace dovolacího soudu vyvolává například otázku, jak přistupovat k učiněným podáním stěžovatele v řízení, tj. zda vůbec existují a jaký mají dopad.

10. S ohledem na shora uvedené stěžovatel navrhuje, aby Ústavní soud zakázal Nejvyššímu soudu pokračovat v porušování stěžovatelova práva na soudní ochranu a aby mu přikázal o věci vedené pod sp. zn. 33 Cdo 1075/2020 neprodleně jednat a rozhodnout.

III. Vyjádření účastníka a vedlejší účastnice řízení

11. K výzvě Ústavního soudu se k ústavní stížnosti vyjádřil Nejvyšší soud, který uvádí, že se stěžovatel mylí, má-li za nepochybné, že dané podání učinil osobně právě advokát. Systém datových schránek totiž neumožňuje adresátu identifikovat, která osoba datovou zprávu vytvořila a úkon provedla, dozví se pouze držitele datové schránky. Účastník je v řízení zastoupen advokátem, nikoliv obchodní společností (advokátní kanceláří). Nemůže se prosadit právní názor, že platí fikce podpisu faktického tvůrce a odesílatele datové zprávy, a nikoliv držitele datové schránky. Advokát měl možnost podepsat přílohu datové zprávy (dovolání) svým zaručeným elektronickým podpisem, což ale neučinil.

12. Vedlejší účastnice JUDr. Eva Bogrenová k ústavní stížnosti pouze uvedla, že argumentaci stěžovatele považuje za účelovou a mající za cíl přehlédnutí zjevného pochybení odesílatele podání. Pochybení se proto dopustil stěžovatel, a nikoliv Nejvyšší soud, a ústavní stížnost by proto měla být zamítnuta jako nedůvodná.

13. Shora rekapitulovaná vyjádření Ústavní soud nezasílal stěžovateli k replice, neboť by to s ohledem na jejich obsah bylo nadbytečné.

IV. Splnění podmínek řízení

14. Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 *a contrario* zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „zákon o Ústavním soudu“), neboť dle ustálené judikatury Ústavního soudu v daném případě není nutné (respektive nelze) domáhat se právní ochrany prostřednictvím návrhu na určení lhůty k provedení procesního úkonu dle § 174a zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve zněních pozdějších předpisů, [nález ze dne 7. 3. 2016 sp. zn. II. ÚS 289/15 /N 38/80 SbNU 475), bod 7]. Ústavní stížnost také byla podána včas (§ 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu) a splňuje i ostatní náležitosti vyžadované zákonem [§ 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

15. Podle § 44 zákona o Ústavním soudu rozhodl Ústavní soud bez konání ústního jednání, protože od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci.

V. Vlastní hodnocení Ústavního soudu

16. Ústavní soud mnohokrát zdůraznil, že je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy), a vzhledem k tomu nelze řízení před ním považovat za další instanční přezkum v systému obecné justice. Jeho cílem v řízení o ústavní stížnosti je přezkoumat výhradně ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. O zásahu Ústavního soudu do rozhodovací činnosti obecných soudů lze pak uvažovat pouze za situace, je-li jejich rozhodování stíženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti. Materiálně lze vyjádřit pravomoc Ústavního soudu též tak, že je oprávněn napravovat toliko excesy obecných soudů [srov. např. náleze ze dne 30. 6. 2004 sp. zn. IV. ÚS 570/03 (N 91/33 SbNU 377)].

17. Ústavní soud po seznámení se s podstatou projednávané věci dospěl k závěru, že napadený postup Nejvyššího soudu překročil shora vymezený rámec a došlo k porušení základních práv stěžovatele. Ústavní stížnost je proto důvodná.

V. a) Obecná východiska přístupu Ústavního soudu k problematice postupu soudu v dovolacím řízení

18. Ústavně zaručené právo na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny zaručuje jednotlivci možnost domáhat se stanoveným postupem ochrany svých práv před nezávislým a nestranným soudem, případně před jiným orgánem. Postup k ochraně práv jednotlivce již není upraven na úrovni ústavního pořádku, nýbrž v procesních předpisech podústavního práva, které kogentně stanoví, jakými konkrétními způsoby a procesními instituty lze právo na soudní a jinou právní ochranu realizovat (čl. 36 odst. 4 Listiny). Ústavnímu soudu tedy náleží přezkum toho, zda soudy postupují v souladu s ústavními principy soudního řízení a zda jejich postup nevede k ústavně nepřipustnému odepření spravedlnosti – *denegatio iustitiae* [srov. včetně odkazů na dřívější judikaturu náleze ze dne 28. 6. 2021 sp. zn. II. ÚS 671/21 (N 123/106 SbNU 334), bod 14].

19. Konkrétně to znamená, že jsou-li v daném případě splněny podmínky pro projednání určitého návrhu a rozhodnutí o něm, je povinností soudu odpovídající uvedenému základnímu právu, aby k projednání tohoto návrhu přistoupil a ve věci rozhodl [srov. např. náleze ze dne 31. 3. 2020 sp. zn. III. ÚS 4012/19 (N 59/99 SbNU 181), bod 18]. Ústavní soud na základě toho mj. dovodil, že byl-li podaný opravný prostředek odmítnut, popřípadě bylo-li řízení o opravném prostředku zastaveno, aniž k tomu byly splněny zákonné podmínky, má takový postup za následek odepření přístupu k soudu, a tím i porušení práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny [za všechny viz např. náleze ze dne 24. 6. 2014 sp. zn. II. ÚS 475/13 (N 129/73 SbNU 941)]. Jsou-li totiž opravné prostředky právním řádem připuštěny, nemůže se rozhodování o nich ocitnout mimo ústavní rámec ochrany základních práv jednotlivce [srov. již náleze ze dne 11. 2. 2004 sp. zn. Pl. ÚS 1/03 (N 15/32 SbNU 131; 153/2004 Sb.)].

20. Ústavní soud dále zdůrazňuje [např. náleze ze dne 25. 8. 2005 sp. zn. IV. ÚS 281/04 (N 165/38 SbNU 319)], že účelem formalit a podmínek řízení, které musejí být dodrženy při podání návrhu k soudu, je zajistit řádný chod spravedlnosti a zejména respektování právní jistoty. Uplatněná omezení a jejich výklad však nesmějí omezit přístup jednotlivce k soudům takovým způsobem nebo v takové míře, že by uvedené právo bylo zasaženo v samé své podstatě. I když tedy právo podat návrh podléhá zákonným podmínkám, obecné soudy se musejí při aplikaci procesních pravidel vyhnout jak přehnanému formalismu, který by zasahoval do zásad spravedlivého procesu, tak přílišné „pružnosti“, která by naopak vedla k odstranění procesních podmínek stanovených zákonem.

21. Posuzují-li proto obecné soudy neurčité či jinak nejasné podání, které může být podáním zahajujícím řízení před soudem, jsou povinny volit postup vstřícnější k právu jednotlivce na soudní ochranu. Nepřistoupí-li k odstranění nejasností takového podání

zákonem předvídaným způsobem, pak je třeba, aby se při jeho posuzování přiklonily k výkladu jeho obsahu, který vyznívá ve prospěch práva dotčeného jednotlivce na přístup k soudu. Naopak restriktivní postoj při vyhodnocování nejasného podání vedoucí k odepření věcného přezkumu obecného soudu zakládá porušení základního práva dotčené osoby na přístup k soudu (soudní ochranu) dle čl. 36 odst. 1 Listiny, spočívající v odepření spravedlnosti [např. náleze ze dne 23. 10. 2014 sp. zn. I. ÚS 3106/13 (N 196/75 SbNU 211), bod 17].

22. Předestřená východiska přirozeně platí i pro řízení o dovolání před Nejvyšším soudem. To na jednu stranu představuje mimořádný opravný prostředek, jehož existence sama nepoživá ústavněprávní ochrany (tj. nemuselo by být zákonem vůbec připuštěno). Na stranu druhou, pokud se již zákonodárce rozhodl institut dovolání vytvořit, rozhodování o něm nelze vyjmout z rámce ústavněprávních principů a zaručených práv a svobod jednotlivce, opětovně samozřejmě zejména optikou práva na soudní ochranu. K porušení tohoto práva může v některých případech dojít dokonce i tehdy, postupuje-li Nejvyšší soud při odmítnutí dovolání formálně správně [souhrnně viz náleze dne 27. 11. 2018 sp. zn. II. ÚS 1967/18 (N 194/91 SbNU 403), body 14–18, z nedávné doby např. náleze z 16. 11. 2021 sp. zn. III. ÚS 1020/21 (N 198/109 SbNU 148)].

23. Ústavní soud mj. posuzoval v minulosti případ, ve kterém se Nejvyšší soud odmítl zabývat dovoláním z důvodu pochybností o původci podání. Konkrétně bylo nejasné, z e-mailové schránky kterého advokáta a se kterým elektronickým podpisem bylo dovolání podáno. Ústavní soud nerozporoval, že způsob podání byl zmatečný, dovodil však, že z ústavněprávního hlediska není podstatné, či elektronický podpis nebo e-mail byl použit, je-li zřejmé, že dovolatel využil svého práva zvolit si obhájce za účelem podání dovolání a počítal s tím, že advokát dovolání podal. Nejvyšší soud by v takové situaci při posuzování zákonných náležitostí dovolání měl postupovat v případě pochybností tak, aby dovolateli umožnil přístup k soudu. Jelikož tak neučinil a ani jednoho z advokátů nevyzval k odstranění vady podání, porušil tím právo dovolatele na přístup k soudu [srov. náleze ze dne 13. 2. 2018 sp. zn. I. ÚS 1981/17 (N 22/88 SbNU 293), body 19–21].

V. b) Aplikace obecných východisek na posuzovanou věc

24. Nejvyšší soud odmítl projednat dovolání stěžovatele s tím, že bylo podáno jeho advokátem z datové schránky právnické osoby (advokátní kanceláře) bez příslušného elektronického podpisu advokáta. Stěžovatel je přesvědčen, že postup Nejvyššího soudu byl v rozporu se zákonem, neboť příslušné podání naplnilo všechny požadavky ustanovení § 24 odst. 1 a § 42 o. s. ř. Jelikož stěžovatelův advokát byl v dané době jediným společníkem příslušné advokátní kanceláře, nemůže být pochyb o tom, že byl k odeslání datové zprávy oprávněn pouze on a že daný úkon jako fyzická osoba také skutečně učinil. Stěžovatel podporuje svůj názor rovněž výkladem ustanovení § 18 odst. 2 zákona č. 300/2008 Sb., o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů, ve znění pozdějších předpisů, a ustanovení § 11 odst. 1 a § 15 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů. Na základě jejich interpretace dovozuje, že umožňují-li dané zákony advokátovi využívat k výkonu advokacie právnickou osobu (obchodní společnost), pak rovněž podání učiněná prostřednictvím tohoto subjektu musí být přičitatelná danému advokátovi. Přístup Nejvyššího soudu je vysoce formalistický a *de facto* omezuje advokáta ve způsobu, jakým advokacii reálně vykonává.

25. K této argumentaci Ústavní soud uvádí, že se neztotožňuje s názorem ohledně povinnosti soudů přijímat podání advokátů bez příslušného elektronického podpisu z datových schránek „jejich“ advokátních kanceláří. Zákon o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů totiž jednoznačně rozlišuje mezi datovou schránkou fyzické osoby podnikatele (§ 4) a právnické osoby (§ 5). Právnická a fyzická osoba jsou

odlišné subjekty a nic na tom nemění ani to, je-li fyzická osoba jediným společníkem (a/nebo jednatelem) příslušné právnické osoby. Přestože advokacie může být vykonávána různými způsoby, všichni advokáti mají ze zákona povinně zřízenou datovou schránku podnikající fyzické osoby. Z toho plyne, že advokátu se doručuje pouze do této datové schránky, a nikoliv do datové schránky právnické osoby (advokátní kanceláře). Do ní je možno doručovat výhradně v případě, že adresátem bude samotná právnická osoba (např. v rámci daňového řízení), ne však vykonává-li advokát advokacii jako společník této společnosti nebo její zaměstnanec. To stejné samozřejmě platí v opačném směru, tj. při doručování písemností soudům advokáty.

26. Ústavní soud nepovažuje za nutné důvody pro tento stav podrobněji rozebírat, neboť se jedná o právní názor dlouhodobě ustálený a všeobecně přijímaný. Doložit to lze (a v podrobnostech odkázat) například stanoviskem Ministerstva vnitra (Datové schránky a činnost správních orgánů, 28. 6. 2010, dostupné na www.mvcr.cz/soubor/datove-schranky-a-cinnost-spravnich-organu-pdf-68503.aspx), stanoviskem legislativního odboru České advokátní komory (Nepřehlédněte: k problematice datových schránek advokátů, nedatováno, dostupné na <https://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=2887>), judikaturou Nejvyššího správního soudu (např. rozsudek ze dne 7. 5. 2015 č. j. 7 Afs 60/2015-32) a nakonec i v napadeném vyrozumění citovaným stanoviskem pléna Nejvyššího soudu sp. zn. PlsN 1/2015. Povinnost obecných soudů rozlišovat mezi subjekty datových schránek a v případě advokáta nutnost doručovat mu výhradně do datové schránky podnikající fyzické osoby uznává rovněž Ústavní soud [srov. nálezh ze dne 11. 5. 2021 sp. zn. III. ÚS 3541/20 (N 93/106 SbNU 42)].

27. Ve světle uvedeného byl ve vyrozumění stěžovateli obsažený závěr Nejvyššího soudu, že advokát měl podat dovolání stěžovatele prostřednictvím své datové schránky podnikající fyzické osoby, věcně správný. Ústavně konformní však již nebyl následující postup Nejvyššího soudu spočívající v odmítnutí projednání předmětného dovolání. Jak totiž plyne z obecného rámce podaného shora, obecné soudy jsou povinny volit postup vstřícnější k právu jednotlivce na přístup k soudu. V nyní posuzované věci přitom Nejvyšší soud nemohl mít pochybnosti o výkladu obsahu podání stěžovatele (dovolání), když jeho námitka směřovala „pouze“ ke způsobu doručení podání; konkrétně, zda bylo dovolání skutečně osobně posláno advokátem stěžovatele. Navíc, jak se podává i ze shora uvedeného, stěžovatel byl na základě podaného dovolání vyzván k zaplacení soudního poplatku (č. l. 386), který následně řádně uhradil (č. l. 388), obvodní soud vyzval k vyjádření žalovanou, která tak učinila (č. l. 393), a stěžovatel byl dne 15. 4. 2020 Nejvyšším soudem nejprve zpraven o tom, že v jeho věci bude rozhodovat senát č. 28 (č. l. 41 spisu Nejvyššího soudu), a následně dne 12. 5. 2020 o tom, že rozhodovat bude senát č. 33 (tamtéž, č. l. 43). Stěžovatel proto s ohledem na uvedené okolnosti oprávněně očekával, že jeho dovolání bylo podáno řádným způsobem a bude o něm rozhodováno. Postup Nejvyššího soudu, který po více než jednom roce stěžovateli sdělil, že se jeho dovoláním vůbec nebude zabývat s ohledem na způsob jeho doručení, proto nelze označit jinak nežli jako zcela nepředvídatelný.

28. Analogicky k výše diskutovanému případu sp. zn. I. ÚS 1981/17 se i zde Ústavní soud domnívá, že z ústavněprávního hlediska je i při podání dovolání klíčové zachovat pro dovolatele přístup k soudu, a tedy poskytnutí soudní ochrany. V daném případě nebylo sporu o tom, že stěžovatel hodlal využít svého práva podat dovolání, zvolil si k tomu zástupce a počítal s tím, že advokát dovolání řádně podá. Postup Nejvyššího soudu stěžovatele (dovolatele) z důvodu formálního pochybení jeho advokáta práva na podání dovolání zbavil, a tedy zabránil stěžovateli v přístupu k soudu. Lze uznat, že Nejvyšší soud nebyl oprávněn vadu (nejasnost) v podání odstranit sám; to by bylo v rozporu s tezí o nutnosti rozlišování mezi datovými schránkami subjektů (k tomu srov. výše). Jednoznačně ale podle názoru

Ústavního soudu mohl využít jiný příhodný nástroj, totiž informovat advokáta stěžovatele o vadě jeho podání a vyzvat jej k jejímu odstranění.

29. Přehlédnout nelze ani specifické okolnosti přezkoumávaného případu. Advokát stěžovatele o změně způsobu výkonu advokacie informoval nalézací soud a tuto změnu doložil i novou plnou mocí (č. 1. 274a spisu nalézacího soudu). Všechna další podání stěžovatele byla poté podávána advokátem prostřednictvím datové schránky advokátní kanceláře bez elektronického podpisu zástupce (za všechny srov. „Záznam o ověření elektronického podání“ k vyjádření žalobce k odvolání na č. 1. 313 spisu nalézacího soudu). Tato podání byla bez dalšího nalézacím i odvolacím soudem přijata a projednána. Přístup se nezměnil ani u Nejvyššího soudu. Ten s advokátem stěžovatele komunikoval minimálně dvakrát, dne 15. 4. 2020 jej informoval o přidělení věci senátu č. 28; dne 12. 5. 2020 pak o změně a přidělení věci senátu č. 33. V obou případech doručoval příписy (správně) do datové schránky advokáta jako podnikající právnické osoby (č. 1. 41 a 43 spisu dovolacího soudu).

30. Nicméně, ačkoliv v daný okamžik již Nejvyšší soud samozřejmě mohl (popř. měl) vědět, že dovolání bylo podáno z datové schránky advokátní kanceláře zástupce stěžovatele, nijak na to nereagoval. V předkládací zprávě je ostatně v kolonce „Podpis zástupce na dovolání“ ručně perem zapsáno slovo „datovka“, což je následně škrtnuto a jiným písmem dopsáno „datovka PO“. Teprve následně je k tomu tužkou zapsán otazník spolu s douškou „VIZ PLSN 1/2015“ (srov. č. 1. 44). V praktické rovině uvedené znamená, že Nejvyšší soud se proti způsobu doručení dovolání vymezil až po více než roce od jeho podání, přitom k tomu měl již předtím několikrát příležitost. Z předestřenému přístupu obecných soudů samozřejmě nelze vyvozovat legitimní očekávání daného advokáta, že se vůči němu rozlišování mezi datovými schránkami neuplatní. Na druhou stranu jde ale o skutečnost, která dále posiluje požadavek na vstřícnější postup ke stěžovateli ze strany Nejvyššího soudu, umožňující advokátu napravit vadu podání, a dovolateli tak zajistit přístup k soudu.

VI. Závěr

31. Lze tak uzavřít, že Nejvyšší soud zaujal při posuzování dovolání stěžovatele příliš restriktivní přístup, v jehož důsledku došlo k odepření soudní ochrany. Odmítl-li se totiž zabývat dovoláním kvůli tomu, že advokát obsahově jasné dovolání stěžovatele zaslal z datové schránky advokátní kanceláře (právnické osoby) bez elektronického podpisu, a nevyzval přitom advokáta k odstranění vad podání, přičemž v předchozím řízení byl tento postup soudu akceptován, odepřel stěžovateli právo na přístup k soudu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny.

32. Proto Ústavní soud vyhověl ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu a Nejvyššímu soudu zakázal pokračovat v tomto jiném zásahu [§ 82 odst. 3 písm. b) téhož zákona]. To konkrétně znamená, že Nejvyšší soud je povinen – pokud má i nadále za to, že dovolání nebylo podáno řádně – vyzvat zástupce stěžovatele k odstranění vad dovolání stěžovatele ze dne 14. 2. 2020 a poté o něm rozhodnout.

II. Usnesení

Usn. č. 6

Možnost odchýlení se od právního názoru vyjádřeného v nálezů Ústavního soudu při nestandardních okolnostech případu (sp. zn. IV. ÚS 278/22 ze dne 24. května 2022)

Předvídá-li právní názor Ústavního soudu vyjádřený v nálezů možnost jiného výsledku řízení v případě, že budou zjištěny nestandardní okolnosti případu, není usnesení, které tyto nestandardní okolnosti zohledňuje, odchýlením se, nýbrž naopak naplněním právního názoru vyjádřeného v nálezů.

Usnesení

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Josefa Fialy a soudců Jana Filipa (soudce zpravodaj) a Radovana Suchánka o ústavní stížnosti stěžovatele M. K., zastoupeného Mgr. Petrem Václavkem, advokátem, sídlem Opletalova 1417/25, Praha 1 – Nové Město, proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 10. listopadu 2021 č. j. 39 Co 252/2021-2568 a rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 17. května 2021 č. j. 14 Nc 1028/2016-2315, 22 P a Nc 67/2016, 22 P a Nc 188/2021, za účasti Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 4 jako účastníků řízení a 1. nezletilého T. K. a 2. nezletilé A. K., zastoupených Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí, sídlem Šilingrovo náměstí 3/4, Brno, a 3. J. J., zastoupené Mgr. Annou Jirotkovou, advokátkou, sídlem Moravská 924/6, Praha 2 – Vinohrady, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

Ústavní stížnost se odmítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Stěžovatel (dále též „otec“) se ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) domáhá zrušení shora uvedených soudních rozhodnutí s tvrzením, že jimi byla porušena jeho základní práva zaručená podle čl. 10 odst. 2, čl. 32 odst. 1 a 6, čl. 36 odst. 1 a čl. 41 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a podle čl. 6 a 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

2. Obvodní soud pro Prahu 4 (dále jen „obvodní soud“) napadeným rozsudkem 1. vedlejšího účastníka a 2. vedlejší účastníci (dále též „nezletilí“) počínaje dnem 1. 9. 2016 svěřil do péče matky (výrok I), uložil otcí povinnost přispívat na výživu nezletilého T. v období od 1. 9. 2016 do 31. 8. 2019 částkou 3 000 Kč měsíčně, počínaje dnem 1. 9. 2019 částkou 4 000 Kč měsíčně a na výživu nezletilé A. v období od 1. 9. 2016 do 31. 8. 2020 částkou 2 000 Kč měsíčně, počínaje dnem 1. 9. 2020 částkou 3 000 Kč měsíčně, splatnými vždy ke každému 15. dni v měsíci, za který je výživné hrazeno, k rukám 3. vedlejší účastnice (dále též „matka“), (výrok II), dlužné výživné za dobu od 1. 9. 2016 do 31. 5. 2021 ve výši 142 320 Kč pro nezletilého T. a ve výši 72 320 Kč pro nezletilou A. uložil otcí splácet spolu s běžným výživným počínaje měsícem následujícím po právní moci tohoto rozsudku po 2 000 Kč měsíčně pro každého z nezletilých do zaplacení pod ztrátou výhody splátek

(výrok III), rozhodl, že otec je oprávněn stýkat se s nezletilým T. v době letních prázdnin v každém kalendářním roce od 8. 7. od 7 hodin do 24. 7. do 20 hodin a od 8. 8. od 20 hodin do 23. 8. do 7 hodin, v době vánočních prázdnin v každém lichém kalendářním roce od 23. 12. od 7 hodin do 29. 12. do 20 hodin a v každém sudém kalendářním roce od 27. 12. od 20 hodin do 5. 1. následujícího roku do 7 hodin; v době velikonočních prázdnin v každém sudém kalendářním roce od čtvrtka od 7 hodin do úterý do 7 hodin, v době jarních prázdnin v každém lichém kalendářním roce od soboty předcházející prázdninám od 20 hodin do následující soboty 7 hodin (výrok IV). Dále rozhodl, že otec je oprávněn stýkat se s nezletilou A. v rámci běžného styku jednou měsíčně o víkendu následujícím po každém druhém pátku kalendářního měsíce, a to v době od pátku od 18 hodin do neděle do 16 hodin; v době letních prázdnin v každém kalendářním roce od 8. 7. od 7 hodin do 24. 7. do 20 hodin a od 8. 8. od 20 hodin do 23. 8. do 7 hodin, v době vánočních prázdnin v každém lichém kalendářním roce od 23. 12. od 7 hodin do 29. 12. do 20 hodin a v každém sudém kalendářním roce od 27. 12. od 20 hodin do 5. 1. následujícího roku do 7 hodin; v době velikonočních prázdnin v každém sudém kalendářním roce od čtvrtka od 7 hodin do úterý do 7 hodin, v době jarních prázdnin v každém lichém kalendářním roce od soboty předcházející prázdninám od 20 hodin do následující soboty 7 hodin (výrok V). Dále určil, že v době speciální úpravy o prázdninách a svátcích neplatí běžná úprava styku (výrok VI), stanovil, že nezletilé si budou rodiče v rámci běžného i speciálního styku předávat tak, že otec si bude nezletilé děti přebírat v bydlišti matky v K., matka si nezletilé děti převezme po skončení styku v bydlišti otce v P. (výrok VII), rozhodl, že tento rozsudek je předběžně vykonatelný (výrok VIII), a konečně rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení (výrok IX).

3. K odvolání obou rodičů Městský soud v Praze (dále jen „městský soud“) napadeným rozsudkem potvrdil rozsudek obvodního soudu ve výroku I o svěření nezletilých do péče matky pouze s tou změnou, že se vypouští slova „počínaje dnem 1. 9. 2016“ (výrok I), ve výroku II o výživném jej změnil tak, že otec je povinen přispívat na výživu nezletilého T. od 1. 9. 2016 do 31. 8. 2019 částkou 2 000 Kč měsíčně a od 1. 9. 2019 částkou 3 000 Kč měsíčně, na výživu nezletilé A. je povinen přispívat od 1. 9. 2016 do 31. 8. 2020 částkou 1 500 Kč měsíčně a od 1. 9. 2020 částkou 2 500 Kč měsíčně; výživné na obě děti je povinen zasílat k rukám matky vždy do každého 15. dne v měsíci předem (výrok II), ve výroku III o dlužném výživném se rozsudek obvodního soudu změnil tak, že dluh na výživném za dobu od 1. 9. 2016 do 31. 10. 2021 ve výši 90 169,50 Kč pro nezletilého T. a ve výši 47 169,50 Kč pro nezletilou A. je otec povinen splácet spolu s běžným výživným počínaje měsícem následujícím po doručení rozsudku do zaplacení v měsíčních splátkách po 2 500 Kč pro nezletilého T. a 1 300 Kč pro nezletilou A. pod ztrátou výhody splátek (výrok III), ve výrocích IV, V, VI a VII o úpravě styku změnil rozsudek obvodního soudu tak, že otec je oprávněn stýkat se s nezletilým T. jednou měsíčně o víkendu o každém druhém pátku kalendářního měsíce od 18 hodin do neděle 20 hodin, s nezletilou A. jednou měsíčně o víkendu od každého druhého pátku kalendářního měsíce od 18 hodin do neděle do 18 hodin, s nezletilými T. a A. každý sudý rok o podzimních prázdninách od 17.30 hodin dne prázdninám předcházejícího do 18 hodin posledního dne těchto prázdnin, o vánočních prázdninách v lichém kalendářním roce od 23. 12. od 7 hodin do 29. 12. do 19 hodin, o vánočních prázdninách v sudém kalendářním roce od 27. 12. od 17.30 hodin do 6. 1. do 19 hodin, každý lichý rok o jarních prázdninách od soboty od 17.30 hodin do neděle následující za týden do 7 hodin, každý sudý rok o velikonočních prázdninách od středy od 17.30 hodin do úterý do 7 hodin, o letních prázdninách od 8. 7. od 7 hodin do 24. 7. do 19 hodin, od 8. 8. od 17.30 hodin do 23. 8. do 7 hodin, přičemž v době svátků a prázdnin neplatí úprava styku v běžném roce. Místem předání a převzetí dětí při styku v běžném roce je místo bydliště matky. Při styku v době svátků a prázdnin otec děti převezme v místě bydliště

matky, po skončení styku matka děti převezme v místě bydliště otce (výrok IV). Konečně žádnému z účastníků řízení nepřiznal právo na náhradu nákladů řízení před soudy obou stupňů (výrok V).

4. Městský soud shledal, že v posuzovaném případě bylo prokázáno, že rodiče spolu minimálně od února 2016 nežijí, měli dluh na nájemném za byt, kde společně bydleli, v důsledku čehož matka dostala výpověď z nájmu bytu, a proto se s nezletilými odstěhovala na Slovensko ke svým rodičům. Sama přitom dluh uhradit nemohla, neboť byla na rodičovské dovolené s nezletilou A. Matka disponovala předběžným opatřením obvodního soudu ze dne 26. 1. 2016 č. j. 14 Nc 1028/2016-22, kterým soud vyslovil (za otce) souhlas s vycestováním dětí na Slovensko, ač je pravda, že následně stejný soud vydal předběžné opatření ze dne 29. 1. 2016 č. j. 14 Nc 1028/2016-36, že matka je oprávněna vycestovat s dětmi mimo území České republiky jen se souhlasem otce. Matka tedy disponovala rozhodnutím soudu, který ji k vycestování opravňoval, které následujícím rozhodnutím nebylo zrušeno ani změněno. Reálná situace je taková, že nezletilé děti žijí více jak pět let s matkou na Slovensku. Nezletilé děti začaly na Slovensku chodit do školy a školky, navázaly vztahy rodinné i přátelské se spolužáky, přizpůsobily se výuce ve slovenském jazyce, s aktuálním stavem jsou spokojené, žádné z nich nevyslovilo přání být nadále v péči otce v České republice, naopak nezletilý T. chce běžný styk s otcem omezit. Matka přitom osvědčila, že péči o děti zvládá, děti jsou v její péči spokojené, škola neměla k péči matky žádné výhrady, nezletilý T. byl přijat ke studiu na gymnáziu. Za této situace, ač bylo prokázáno, že také otec má bytové podmínky pro péči o děti a má k dětem kladný vztah, je třeba v zájmu dětí upřednostnit péči matky, která dětem poskytuje stabilní rodinné zázemí, jak také dovodil obvodní soud. Jde-li o úpravu styku v běžném školním roce, souhlasí městský soud s obvodním soudem, že přiměřenou úpravou je úprava styku jednou měsíčně, když ani nyní otec stanovený rozsah styku po čtrnácti dnech plně nevyužíval, naopak vysvětloval, že ho styk vzhledem k výši jeho příjmů nepřiměřeně zatěžuje částkou okolo 5 000 Kč za víkend. Majetkové poměry matky přitom nejsou takové, aby po ní bylo možné spravedlivě požadovat, aby veškeré náklady na výživu dětí nesla sama. Styk proto nelze upravit v takovém rozsahu, aby otcí na placení výživného pro děti nezbyla žádná částka, zajištění obživy dětí je prioritní. Jde-li o místo předání a převzetí dětí, vycházel městský soud z toho, že v běžném roce se styk otce s dětmi bude uskutečňovat v Košicích, z nichž otec s dětmi jezdí na výlety (do Maďarska, Rakouska, Tater apod.), tedy že se otec nebude vracet do Čech, proto místem předání a převzetí stanovil místo bydliště matky. V době svátků a prázdnin naopak městský soud vycházel z toho, že otec děti přiveze do svého bydliště. Protože oba rodiče by se měli podílet na zvýšených výdajích spojených se stykem otce s dětmi, městský soud rozhodl, že otec si děti vyzvedne v místě bydliště matky a matka po skončení styku děti převezme v místě bydliště otce. Ohledně výživného městský soud konstatoval, že zohlednil nutné výdaje otce (na bydlení, stravu, ošacení) a ve světle judikatury Ústavního soudu přihlédl i k výdajům, které měl otec na styk s dětmi, který se uskutečňoval v běžném roce. Přihlédnuto bylo i k příjmu matky, který je ale ještě nižší než příjem otce, a k potřebám obou dětí, dále k tomu, že otec dětem některé věci kupuje a stýká se s nimi. V této souvislosti uvedl, že ani otec nedoložil, že by se matka vzdala výhodnějšího zaměstnání. Na základě těchto skutečností rozhodl o stanoveném výživném.

5. Ústavní soud výrokem II usnesení ze dne 22. 3. 2022 č. j. IV. ÚS 278/22-116 zamítl návrh stěžovatele na odklad vykonatelnosti napadeného rozsudku městského soudu.

II. Argumentace stěžovatele

6. Stěžovatel v obsáhlé ústavní stížnosti zejména namítá, že došlo ke zhoršení jeho poměrů napadeným rozsudkem městského soudu, a to především při stanovení styku nezletilých dětí se stěžovatelem a při změně místa předávání nezletilých dětí v rámci běžného styku, kdy je styk stěžovatele s nezletilými dětmi spojen s nezbytnými dlouhými cestami

stěžovatele pouze na území Slovenské republiky a tato úprava styku – vzhledem k místu předávání – je pro stěžovatele i jeho nezletilé děti překážkou. Obecné soudy neposoudily ani další skutečnosti spojené s takto stanoveným běžným stykem. Stěžovatel musí na své náklady zajišťovat ubytování a stravu pro nezletilé děti v době styku s nimi, jelikož nemá na území Slovenské republiky žádné zázemí. S touto skutečností byly soudy obeznámeny, a i přesto rozhodly, že stěžovatel bude absolvovat běžný styk s nezletilými dětmi pouze na území Slovenské republiky, respektive stanovily stěžovateli povinnost nezletilé děti převzít a po ukončení běžného styku opět předat v bydlišti matky. Nelze za žádné okolnosti mluvit o rovnoměrném vyvážení zátěže mezi oběma rodiči a v takovém případě lze spravedlivě požadovat, aby byla zátěž přenesena úměrně i na rodiče, jemuž bylo dítě svěřeno do péče, tedy na matku. V tomto ohledu stěžovatel odkazuje na nálezovou judikaturu Ústavního soudu.

7. Městský soud dále při úpravě styku stěžovatele s nezletilými dětmi podle stěžovatele zcela ignoroval skutečnost, že stěžovatel se svěřením nezletilých dětí do péče matky nesouhlasil a navrhoval jejich svěřením do jeho péče, kdy tak v tomto směru městský soud potvrdil rozhodnutí obvodního soudu. Městský soud se nezabýval žádnými překážkami ani důvody existujícími u matky pro svěřením nezletilých dětí do její péče. Městský soud se nevypořádal se skutečnostmi spočívajícími v nevhodném jednání matky, která bránila ve styku stěžovatele s nezletilými dětmi, a stavěla tak stěžovateli značné překážky. Stěžovatel byl tak na svých právech dotčen především nezákonným postupem a vydáním nezákonných rozhodnutí.

8. Dále městský soud nikterak nezohlednil rozsáhlé důkazy předložené stěžovatelem prokazující jeho péči o nezletilé děti, a to včetně fotografické dokumentace připojené k odvolání, a tyto důkazy neprovedl, respektive je zcela opomenul.

9. Soudy rovněž nepřihlédly nikterak k zájmu stěžovatele jako otce podílet se na výchově nezletilých dětí a na péči o ně stejnou měrou jako jejich matka, čímž zasáhly svým nesprávným a nezákonným postupem rovněž do práva nezletilých dětí na oba rodiče, a nejednaly tak v nejlepším zájmu nezletilých dětí.

III. Vyjádření účastníků řízení, vedlejších účastníků řízení a replika stěžovatele

10. Soudce zpravodaj podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkům a vedlejším účastníkům řízení.

11. Městský soud ve svém vyjádření uvedl, že vzal v úvahu, že stěžovatel se svěřením dětí do péče matky nesouhlasil, důvody svého rozhodnutí v bodě 21 napadeného rozsudku vysvětlil. Vzal v úvahu i fotografickou dokumentaci (bod 14 napadeného rozsudku). Při úpravě výživného byly vzaty v úvahu poměry rodičů i dětí za zkoumané období (body 22 a 23 napadeného rozsudku). Ohledně úpravy rozsahu styku městský soud poukázal i na to, že bylo zapotřebí zohlednit nízké příjmy rodičů, které širší rozsah styku neumožňují, neboť by byla ohrožena výživa dětí. Jde-li o místo předání a převzetí dětí, vysvětlil městský soud důvody v bodě 25 napadeného rozsudku. Městský soud při svém rozhodování vycházel především ze zájmů obou nezletilých dětí na jejich zdárném budoucím vývoji, čemuž práva a povinnosti rodičů uzpůsobil. Městský soud je proto přesvědčen, že ústavní práva žádného z dotčených účastníků neporušil.

12. Obvodní soud odkázal na svůj rozsudek a uvedl, že má za to, že při rozhodnutí vzal v úvahu právo otce na péči a styk s nezletilými dětmi. Je třeba vzít v úvahu to, že žije-li jeden z rodičů na území cizího státu, ovlivní tato skutečnost rodinný život vždy. Skutkový základ změny bydliště matky a nezletilých tkví v soužití rodičů a v jejich vzájemných vztazích. Rozhodnutí soudu je pak výsledkem provedeného řízení, které podle názoru obvodního soudu žádnou vadou netrpí.

13. Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí jako kolizní opatrovník nezletilých uvedl, že informoval nezletilé o řízení před Ústavním soudem a zároveň zjišťoval jejich názor, když dospěl k závěru, že ten se od jeho posledního zjišťování v roce 2020 zásadně nezměnil. Režim péče a styku, jak byl nastaven rozhodnutím městského soudu, považují nezletilí za funkční a nechtěli by ho výrazně měnit. Závěr obecných soudů o tom, že je v nejlepším zájmu nezletilých, aby byli svěřeni do péče matky, je podle názoru opatrovníka ústavně souladný. Vzhledem ke vzdálenosti mezi bydlišti otce a matky, vyhocené situaci mezi rodiči a názoru nezletilých by podle názoru opatrovníka ani střídavá péče v souladu s nejlepším zájmem dětí nebyla. Opatrovník má dále za to, že městským soudem upravená frekvence a rozsah styku u nezletilého T. je v souladu s jeho nejlepším zájmem, který v tomto případě musí převážit i nad zájmy otce. Ohledně běžného styku stěžovatele s nezletilou A., přestože by byla myslitelná i jiná úprava styku, nevybočují napadená rozhodnutí podle názoru opatrovníka z mezí ústavnosti. Opatrovník za problematickou shledává především úpravu předávání nezletilé A. během běžného styku se stěžovatelem. Otec je tak nucen sám snášet časové i finanční nároky na realizaci běžného styku, přičemž své rozhodnutí v této otázce městský soud odůvodnil jen velmi stručně. Opatrovník považuje rovněž za poněkud nešťastný závěr městského soudu, když omezení styku nezletilých se stěžovatelem odůvodnil mimo jiné s odkazem na to, že styk nelze upravit v takovém rozsahu, aby otci na placení výživného pro děti nezbyla žádná částka, zajištění obživy dětí je prioritní. Plnění vyživovací povinnosti je bezesporu jednou ze základních povinností rodičů (kterou stěžovatel dlouhodobě řádně neplní), kontakt s oběma rodiči je pro dítě rovněž zásadní. Posouzení relevance těchto problematických míst z hlediska ochrany ústavnosti ponechává opatrovník na posouzení Ústavního soudu. Co se týče určené výše výživného, neshledává opatrovník v této věci důvod pro kasační zásah Ústavního soudu.

14. Matka se ve svém vyjádření vymezuje vůči ústavní stížnosti a uvádí svůj náhled na skutkové okolnosti posuzované věci, přičemž uvedla, že je přesvědčena, že obecné soudy dostaly požadavkům, které na jejich rozhodování a odůvodnění rozhodnutí klade judikatura Ústavního soudu. Oba soudy rozhodovaly na základě dostatečně zjištěného skutkového stavu, námitkami stěžovatele se řádně zabývaly a ve svých odůvodněních objasnily, na základě jakých důkazů a úvah dospěly k závěrům o svěřeni nezletilých dětí do výlučné péče matky a o úpravě styku nezletilých s otcem. Při rozhodování o péči, výživném a styku s otcem byl zájem nezletilých dětí prioritním hlediskem. Soudy svým postupem ani rozhodnutími neporušily žádné ústavně zaručené právo stěžovatele. Matka současně žádá, aby stěžovateli bylo uloženo nahradit jí v plné výši náklady řízení před Ústavním soudem.

15. Stěžovateli byla vyjádření zaslána na vědomí a k případné replice. Ten v ní setrval na svém právním názoru, postupně se obsáhle vyjadřoval k jednotlivým podáním účastníků a vedlejších účastníků, polemizoval s nimi a uváděl další skutkovou a právní argumentaci na podporu svých tvrzení, přičemž setrval na svém návrhu, když zejména uvedl, že je zásadní, že se opatrovník ztotožnil s jeho tvrzením o náročnosti spojené s předáváním a převzetím nezletilých dětí v místě bydliště matky. Stěžovatel se ztotožňuje s názorem opatrovníka v tom směru, že městský soud zcela zásadně upřednostnil vyživovací povinnost nad stykem nezletilých dětí s otcem, což není v zájmu nezletilých dětí.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

16. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení. Dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, ve kterých byla vydána napadená rozhodnutí. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudě. Jeho ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť vyčerpал všechny zákonné prostředky k ochraně svých práv.

V. Posouzení opodstatněnosti ústavní stížnosti

17. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy). Vzhledem k tomu jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další, „superrevizní“ instanci v systému obecné justice, oprávněnou vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování obecných soudů; jeho úkolem je „toliko“ přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Proto vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho aplikace na jednotlivý případ jsou v zásadě věcí obecných soudů a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat za situace, kdy je jejich rozhodování stíženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady); o jaké vady přitom jde, lze zjistit z judikatury Ústavního soudu.

18. Proces interpretace a aplikace podústavního práva pak bývá stížen takovouto kvalifikovanou vadou zpravidla tehdy, nezohlední-li obecné soudy správně (či vůbec) dopad některého ústavně zaručeného základního práva (svobody) na posuzovanou věc nebo se dopustí – z hlediska řádně vedeného soudního řízení – neakceptovatelné „libovůle“, spočívající buď v nerespektování jednoznačně znějící kogentní normy, nebo ve zjevném a neodůvodněném vybočení ze standardů výkladu, jenž je v soudní praxi podáván, resp. který odpovídá všeobecně uznávanému (doktrinárnímu) chápání dotčených právních institutů [viz k tomu např. náleze ze dne 25. 9. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471)]; tato i všechna dále uvedená rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz>].

19. Ústavní soud zastává zdrženlivý postoj k přezkumu rozhodování obecných soudů ve věcech péče o děti, stanovení styku s nimi a ve výši výživného. Posuzování těchto otázek je především v kognici soudů, které v kontradiktorně vedeném řízení mají odpovídající podmínky pro dokazování a pro následné rozhodnutí věci. Do jejich rozhodování Ústavní soud zasahuje toliko v případech extrémního vykročení z pravidel řádně vedeného soudního řízení. V posuzované věci neshledal Ústavní soud v postupu a v rozhodnutích soudů takové kvalifikované pochybení, jež by mohlo být z hledisek výše uvedených posuzováno jako porušení základních práv stěžovatele (nebo nezletilých) a jež by mělo vést ke zrušení napadených rozhodnutí. Oba soudy ve věci provedly dostatečné dokazování, zabývaly se podstatnými kritérii pro rozhodnutí o stanovení péče o nezletilé, styku nezletilých s otcem i o výši výživného. Městský soud své rozhodnutí řádně a přehledně odůvodnil a na jeho závěrech (sub 4) neshledal Ústavní soud extrémní vybočení z výkladových pravidel s ústavní relevancí. Závěry obecných soudů jsou jasné, rozumné a logické [srov. k tomuto požadavku náleze ze dne 27. 3. 2012 sp. zn. IV. ÚS 3441/11 (N 61/64 SbNU 723)].

20. Ústavní soud se však ztotožňuje s názorem stěžovatele a opatrovníka nezletilých, že v napadeném rozsudku městského soudu je problematickým aspektem místo předání a převzetí nezletilých v rámci běžného styku, které bylo stanoveno v bydlišti matky. Na tomto místě je nutno připomenout např. právní závěr (právní větu) nálezu Ústavního soudu ze dne 2. 9. 2020 sp. zn. IV. ÚS 4156/19 (N 177/102 SbNU 57), podle kterého: „Větší vzdálenost mezi bydlišti rodičů dítěte nemůže za standardních okolností jít k tíži pouze jednomu z nich a nesmí být důvodem porušení práva dítěte na styk s oběma rodiči zaručeného čl. 9 odst. 3 a čl. 18 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte a čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod a současně porušením práva jednoho z rodičů na styk s dítětem; v zájmu rovnoměrného vyvážení zátěže v takovém případě lze požadovat, aby tyto byly přeneseny proporcionálně a úměrně i na rodiče, jemuž bylo dítě svěřeno do péče.“

21. Ústavní soud s respektem k čl. 89 odst. 2 Ústavy, podle kterého jsou vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu závazná pro všechny orgány i osoby, přičemž Ústavní soud dává

konstantně najevo, že tento příkaz platí i pro něj [již nález ze dne 12. 6. 1997 sp. zn. IV. ÚS 197/96 (N 77/8 SbNU 243)], konstatuje, že v nyní posuzované věci nastávají právě ony nestandardní okolnosti, které zdůrazňoval Ústavní soud ve výše citovaném nálezu sp. zn. IV. ÚS 4156/19. Jinak řečeno, toto usnesení se od tohoto nálezu neodchyluje (viz § 23 zákona o Ústavním soudu), nýbrž jen naplňuje právní názor v něm vyjádřený o možnosti jiného výsledku v řízení v případě, že budou zjištěny nestandardní okolnosti řešené věci. To je právě posuzovaná věc, kde právní názor vyjádřený v nálezu zůstává, ale skutkové okolnosti jsou jiné.

22. V posuzované věci totiž nelze odhlédnout od nesporného faktu, že otec žije v Praze a matka s nezletilými v Košicích. Ústavní soud jako notorietu konstatuje, že cesta vlakem z Košic do Prahy trvá minimálně cca 9 hodin, cesta autobusem pak minimálně cca 10 a půl hodiny. Při zohlednění těchto skutečností v posuzované věci by to znamenalo, že aby předávání nezletilých (zejména A., narozené XX, druhý nezletilý je narozen XY) odpovídalo rovnoměrnému vyvážení zátěže na každého z rodičů, musel by s nezletilou A. jeden z rodičů odjet z K. v pátek ráno, kdy by přijeli do P. v pátek večer, nezletilá A. by pak strávila sobotu s otcem, a následně by pak druhý z rodičů s ní v neděli ráno opět odcestoval z P. a strávil celý den na cestě do K.

23. Pomine-li Ústavní soud, že tato zátěž je náročná i pro rodiče, musí zdůraznit zejména skutečnost, že pro nezletilou 8letou A. by takto nastavené místo předávání při běžném styku znamenalo ze 72 hodin strávit minimálně 18 hodin na cestě, a k tomu nutno ještě připočít fakt, že by pravidelně nebyla přítomna v pátky ve škole. Takováto úprava styku by podle názoru Ústavního soudu nebyla v souladu s nejlepším zájmem nezletilé, jak jej pojímá právní úprava i judikatura Ústavního soudu.

24. Byť Ústavní soud nerozporuje fakt, že úprava styku a zejména místo předávání, jak bylo nastaveno napadeným rozsudkem městského soudu, jsou velmi náročné zejména pro otce, nelze než konstatovat, že jsou v souladu s nejlepším zájmem nezletilých (zejména A.), který v tomto případě převažuje i nad zájmy otce. O svátcích a prázdninách tento problém nenastává, když městský soud správně rozhodl, že otec děti převezme v místě bydliště matky, po skončení styku matka děti převezme v místě bydliště otce, čímž je zajištěna rovnoměrná zátěž mezi oba rodiče. V posuzovaném případě tedy nastaly takové nestandardní okolnosti, které odůvodňují fakt, že při běžném styku jdou skutečnosti spojené s náročností velké vzdálenosti mezi bydlišti otce a matky (s nezletilými) toliko za otcem. Jak vyplývá z bodu 22 napadeného rozsudku městského soudu, tato skutečnost pak byla zohledněna i při stanovení výše výživného, které je otec povinen platit.

25. Vzhledem ke zjištěnému skutkovému stavu a s přihlédnutím k bezprostřední zkušenosti, vyplývající z přímého kontaktu s účastníky řízení a znalosti vývoje rodinné situace, je zejména na obecných soudech, aby rozhodly o úpravě či změně výkonu rodičovských práv a povinností, a to včetně stanovení styku a výživného. Ústavní soud nemůže hrát roli konečného univerzálního „rozhodce“, jeho úkol může spočívat pouze v posouzení vzniklého stavu z hlediska ochrany základních práv toho účastníka, jemuž byla soudem eventuálně upřena jejich ochrana [srov. např. usnesení ze dne 17. 3. 2015 sp. zn. IV. ÚS 106/15 (U 5/76 SbNU 957)].

26. Ústavní soud posoudil ústavní stížnost z hlediska kompetencí daných mu Ústavou, tj. z pozice soudního orgánu ochrany ústavnosti. Protože ze shora uvedených důvodů nezjistil namítané porušení základních práv stěžovatele (viz sub 1), dospěl k závěru, že jde o návrh zjevně neopodstatněný, a ústavní stížnost mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků odmítl podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

27. K návrhu 3. vedlejší účastnice, aby jí Ústavní soud přiznal náhradu nákladů tohoto řízení (viz též sub 12), se konstatuje, že náklady řízení před Ústavním soudem, které vzniknou účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi, hradí účastník nebo vedlejší účastník, nestanoví-li

zákon o Ústavním soudu jinak; v odůvodněných případech může Ústavní soud podle výsledku řízení usnesením uložit některému účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi, aby zcela nebo zčásti nahradil jinému účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi jeho náklady řízení (§ 62 odst. 3 a 4 zákona o Ústavním soudu). Přiznání náhrady nákladů řízení v řízení před Ústavním soudem je rozhodnutím výjimečným, například jako svého druhu sankce vůči tomu, kdo svým postupem zásah do ústavních práv vyvolal, a vzhledem k okolnostem by tedy měl tímto způsobem nést následky. Mimo jiné i vzhledem k výsledku tohoto řízení o ústavní stížnosti a i k faktu, že 3. vedlejší účastnice nikterak blíže neodůvodňuje, z jakých důvodů by jí měla být přiznána náhrada nákladů řízení za řízení před Ústavním soudem, neshledal Ústavní soud důvod pro přiznání této náhrady nákladů řízení.

Usn. č. 7**Paralelní pravomoc rozhodčích a obecných soudů k rozhodování
o předběžném opatření při existenci rozhodčí doložky
(sp. zn. II. ÚS 943/21 ze dne 28. června 2022, ve znění opravného usnesení
ze dne 6. září 2022)**

I. Rozhodčí doložka nebrání, aby se účastníci obraceli s návrhem na nařízení předběžného opatření k obecným soudům dle § 74 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, eventuálně § 102 o. s. ř. Přestože je ve věci samé dána výlučná pravomoc rozhodčího tribunálu, u předběžných opatření se uplatní souběžná pravomoc rozhodčích a obecných soudů, přičemž rozhodnutí obecného soudu o nařízení předběžného opatření nepředstavuje odnětí věci zákonnému soudci ve smyslu čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Paralelní pravomoc představuje výjimku z obecného pravidla exkluzivity rozhodčího řízení bez vměšování ze strany soudních orgánů, která je ospravedlněna specifickou povahou předběžného opatření, zejména bezodkladností jeho nařízení. Ani případ, kdy rozhodčí soud návrhu nevyhoví, a naopak obecný soud předběžné opatření nařídí, nepředstavuje porušení čl. 38 odst. 1 Listiny.

II. Výluka rozhodčího řízení zakotvená v čl. 1 odst. 2 písm. d) nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 1215/2012 ze dne 12. prosince 2012 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech se nevztahuje na řízení o předběžných a zajišťovacích opatřeních podle čl. 35 téhož nařízení, podle kterého předběžná nebo zajišťovací opatření, jež jsou upravena právem jednoho členského státu, je možné u soudů tohoto státu navrhnout i tehdy, kdy je pro rozhodnutí ve věci samé příslušný na základě tohoto nařízení soud jiného členského státu, případně i soud rozhodčí.

III. Při posouzení podmínek pro vydání předběžného opatření mohou obecné soudy zohlednit rovněž osobu dlužníka, představuje-li důvod k obavám o zmaření výkonu rozhodnutí. Zohlednění takové okolnosti soudem s náležitým odůvodněním není projevem svévole (čl. 1 Ústavy, čl. 2 odst. 2 a 3 Listiny) ani neústavním zásahem do práva vlastnit majetek (čl. 11 odst. 1 Listiny).

Usnesení

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu a soudce zpravodaje Davida Uhlíře a soudců Ludvíka Davida a Jaromíra Jirsy o ústavní stížnosti stěžovatele P. K., zastoupeného Mgr. et Mgr. Jiřím Čihákem, advokátem, se sídlem Lazarská 11/6, Praha 2, proti usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 26. ledna 2021 č. j. 14 Cmo 377/2020-134 a proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 20. listopadu 2020 č. j. 2 Nc 1307/2020-48, takto:

Ústavní stížnost se odmítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Ústavní stížností se stěžovatel domáhá zrušení usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 26. 1. 2021 č.j. 14 Cmo 377/2020-134 a usnesení Městského soudu v Praze ze dne 20. 11. 2020 č.j. 2 Nc 1307/2020-48 ve věci vydání předběžného opatření, jímž byla stěžovateli uložena povinnost nenakládat s nemovitostmi v jeho vlastnictví. Stěžovatel má za to, že napadenými rozhodnutími byly porušeny principy obsažené v článku 1 odst. 1 a článku 4 Ústavy, bylo porušeno základní právo stěžovatele na spravedlivý proces a zákonného soudce zaručené v článku 36 odst. 1 a článku 38 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. V projednávané věci se jedná o případ s bohatou procesní historií, přičemž nejprve bylo mezi účastníky rozhodnuto o vydání předběžného opatření nepřislušným (obvodním) soudem.

3. Navrhovatelka (vedlejší účastnice v řízení o ústavní stížnosti) se obrátila na Obvodní soud pro Prahu 6 s návrhem na vydání předběžného opatření, který zdůvodnila tím, že rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 4. 10. 2017 sp. zn. 43 T 7/2016, ve spojení s usnesením Vrchního soudu v Praze ze dne 27. 9. 2018 sp. zn. 4 To 9/2018, byl žalovaný (stěžovatel v řízení o ústavní stížnosti) spolu s K. K. odsouzen za spáchání podvodu, jehož se oba odsouzení dopustili právě na vedlejší účastnici. Oběma odsouzeným byla uložena povinnost uhradit vedlejší účastnici společně a nerozdílně náhradu škody ve výši 70 841 423 Kč a náklady řízení vynaložené na uplatnění nároku na náhradu škody v adhezním řízení. Se zbytkem nároku byla navrhovatelka odkázána na civilní řízení. [Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 24. 3. 2020 sp. zn. 8 Tdo 785/2019 bylo dovolání stěžovatele podle § 265b odst. 1 písm. e) tr. ř. odmítnuto jako zjevně neopodstatněné, proti jmenovaným rozhodnutím byla stěžovatelem podána ústavní stížnost, avšak řízení o ní bylo usnesením ze dne 7. 6. 2022 sp. zn. IV. ÚS 1785/20 (rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz>) zastaveno pro zpětvzetí.]

4. Trestná činnost odsouzených spočívala v tom, že dne 25. 7. 2003 uzavřeli s vedlejší účastnicí smlouvy o koupi akcií společnosti Unex, a. s., s tím, že jakožto noví vlastníci majoritního podílu a vrcholní manažeři společnosti Unex, a. s., vyvedou tuto společnost ze špatné hospodářské situace, společnost následně prodají a doplatí vedlejší účastnici kupní cenu podle jedné ze dvou předem sjednaných variant. Následně odsouzení prodali veškeré jimi vlastněné akcie společnosti Arcada Capital, a. s., za cenu 2 mil. USD, ačkoli oba věděli, že se jedná pouze o „nastrčený“ subjekt, který nedisponuje finančními prostředky na odkup obchodních podílů ve společnosti Unex, a. s., neboť finanční prostředky ve výši 1,95 mil. USD byly za účelem pokrytí sjednané kupní ceny převedeny samotnými odsouzenými z účtů společnosti Unex, a. s., na účet společnosti Arcada Capital, a. s. Tímto ve svém souhrnu porušili smlouvu o prodeji akcií, protože umožnili, aby se nastrčená společnost (jejíž vlastník byl rovněž odsouzen za trestný čin podvodu) zmocnila jejich obchodního podílu za minimální cenu, ačkoli si museli být vědomi skutečné hodnoty akcií, a tedy i záměrného podhodnocení. Celková výše škody činí nejméně 164 915 218 Kč s příslušenstvím. Odsouzeným rovněž v souladu se smlouvami o koupi akcií vznikla povinnost uhradit vedlejší účastnici smluvní pokutu každý ve výši 5 mil. USD s příslušenstvím. Usnesením ze dne 10. 8. 2020 sp. zn. 43 T 7/2016 rozhodl Městský soud v Praze také o náhradě nákladů potřebných k účelnému uplatnění nároku na náhradu škody ve výši 964 752 Kč a 24 000 eur.

5. Po právní moci trestního rozsudku podala vedlejší účastnice, v souladu se sjednanými rozhodčími doložkami, proti stěžovateli a druhému odsouzenému u Mezinárodní

obchodní komory v Paříži (dále jen „MOK“) žádost o zahájení rozhodčího řízení ohledně nároku na náhradu dosud neuhrazené škody.

6. Vedlejší účastnice ve svém návrhu blíže specifikovala důvody pro nařízení předběžného opatření obecnými soudy, resp. svou obavu o řádný výkon usnesení o náhradě nákladů řízení a o výkon budoucího rozhodčího nálezu, neboť zajištění nemovitých věcí stěžovatele, nacházejících se na LV č. X, Y a XY, k němuž došlo v rámci trestního řízení, bylo v tehdejší procesní fázi usnesením Městského soudu v Praze zrušeno, přičemž o stížnosti navrhovatelky v době probíhajícího řízení před soudem dosud nebylo rozhodnuto. Vedlejší účastníci však kromě předmětných nemovitostí není znám žádný majetek stěžovatele, který by bylo možné postihnout exekucí, přičemž hodnota nemovitostí ani nepostačuje k uspokojení celého nároku vedlejší účastnice. Obava vedlejší účastnice byla dále odůvodněna plánovaným a důkladně promyšleným způsobem páchaní trestné činnosti stěžovatele. Nekalé praktiky odsouzených, spočívající mj. ve využívání jiných obchodních společností k zakrývání původu finančních prostředků a schopnosti přesvědčit jiné osoby, aby se do jejich plánu zapojily, svědčí o vysoké nebezpečnosti těchto osob, a je zde proto dána důvodná obava, že se stěžovatel pokusí zmařit uspokojení navrhovatelky odstraněním nemovitých věcí z dosahu výkonu rozhodnutí. Na závěr upozornila na judikaturu Nejvyššího soudu, podle které nelze cizí rozhodčí nálezy, vykonatelné dle tzv. Newyorské úmluvy, vykonat prostřednictvím exekutora, nýbrž pouze pomocí soudu, přičemž vzhledem ke komplikovanosti soudního výkonu rozhodnutí lze očekávat, že stěžovatel v případě nevyhovění návrhu získá potřebný čas ke zcizení svého majetku.

7. Usnesením Obvodního soudu pro Prahu 6 ze dne 19. 8. 2020 č. j. 28 Nc 5002/2020-12 bylo nařízeno předběžné opatření podle § 74 a § 7 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, (dále též jen „o. s. ř.“). Obvodní soud konstatoval, že vedlejší účastníci předloženými důkazy bylo prokázáno, že hrozí nebezpečí, že odsouzení by mohli s nemovitými věcmi nakládat, přičemž existuje obava, že by výkon rozhodnutí byl ohrožen. Návrhu vedlejší účastnice tedy bylo v plném rozsahu vyhověno. Obvodní soud výrokem I uložil žalovanému stěžovateli, aby nenakládal s konkrétními nemovitostmi (bytem), tj. aby vlastnické právo k uvedeným nemovitostem nepřevodil na jiného, aby uvedené nemovitosti nezajistil k uspokojení pohledávky jiné osoby než vedlejší účastnice a aby k nemovitostem nezřídil žádné právo, které by vylučovalo nebo omezovalo výkon rozhodnutí prodejem těchto nemovitostí, a to do právní moci rozhodnutí Městského soudu v Praze sp. zn. 43 T 7/2016 o náhradě nákladů potřebných k účelnému uplatnění nároku na náhradu škody a do právní moci rozhodčího nálezu vydaného ve věci rozhodčího řízení mezi vedlejší účastnicí na jedné straně a stěžovatelem a druhým odsouzeným na straně druhé, vedeného u MOK pod sp. zn. 24487/MHM. Výrok o nákladech řízení odůvodnil ustanovením § 142 odst. 1 o. s. ř., kdy vedlejší účastnice byla ve věci plně úspěšná.

8. Stěžovatel proti rozhodnutí obvodního soudu brojil odvoláním, přičemž Městský soud v Praze rozhodl usnesením ze dne 12. 10. 2020 č. j. 25 Co 287/2020-40 tak, že se usnesení soudu prvního stupně zrušuje a věc se postupuje Městskému soudu v Praze. Když se totiž *ex officio* zabýval věcnou příslušností, shledal, že není dána příslušnost obvodního soudu. Do specializované agendy krajských soudů spadají spory vyplývající z účasti společníka v obchodní korporaci [§ 9 odst. 2 písm. e) o. s. ř.]. Ačkoli občanský soudní řád účinný od 1. 1. 2014 již mezi věci posuzované v prvním stupni krajskými soudy výslovně neřadí spory mezi společníky, jde-li o vztahy ze smluv o převodu podílu společníka, Nejvyšší soud dovodil, že k rozhodování těchto sporů jsou i nadále věcně příslušné krajské soudy (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 6. 2017 sp. zn. 29 Cdo 4825/2015).

II. Napadená rozhodnutí

9. Městský soud v Praze posléze v záhlaví specifikovaným rozhodnutím *de facto* převzal původní výrok obvodního soudu, neb vedlejší účastnice podle něj všechny zákonné podmínky pro vyhovění návrhu osvědčila. Uložil tedy stěžovateli, aby nenakládal s konkrétními nemovitostmi (bytem), a to do právní moci rozhodnutí Městského soudu v Praze sp. zn. 43 T 7/2016 o náhradě nákladů potřebných k účelnému uplatnění nároku na náhradu škody a taktéž do právní moci rozhodčího nálezu vydaného ve věci rozhodčího řízení mezi vedlejší účastnicí a stěžovatelem, vedeného u MOK pod sp. zn. 24487/MHM. Konstatoval, že pravomoc českých soudů je dána dle čl. 1 bodu 1 nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 1215/2012 ze dne 12. prosince 2012 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech, (dále jen „Nařízení Brusel I bis“), dle kterého se vztahuje na občanské a obchodní věci bez ohledu na druh soudu. Žalovaný stěžovatel má bydliště na území České republiky, byla by tedy dána mezinárodní příslušnost českých soudů. Současně lze vydat předběžné opatření civilními soudy i za situace, kdy věc sama bude projednávána soudy rozhodčími, neb návrh na nařízení předběžného opatření podléhá zvláštnímu režimu. Dle čl. 35 Nařízení Brusel I bis lze předběžná nebo zajišťovací opatření, která jsou upravena právem jednoho členského státu, navrhnout u soudů tohoto členského státu i tehdy, kdy je pro rozhodnutí ve věci samé příslušný soud jiného členského státu.

10. Vrchní soud v Praze však k odvolání stěžovatele nařízení předběžného opatření zčásti potvrdil, zčásti změnil (zamítl). Potvrdil opatření v rozsahu omezení nakládání s nemovitostmi do právní moci rozhodčího nálezu v řízení vedeném MOK pod sp. zn. 24487/MHM. Naopak zamítl návrh na omezení nakládání do právní moci rozhodnutí Městského soudu v Praze ve věci vedené pod sp. zn. 43 T 7/2016 o náhradě nákladů potřebných k účelnému uplatnění nároku na náhradu škody.

11. Podle vrchního soudu je dána mezinárodní příslušnost českých soudů. Výluka rozhodčího řízení zakotvená v čl. 1 odst. 2 písm. d) Nařízení Brusel I bis (k jehož časové působnosti viz článek 66 bod 1) se nevztahuje na řízení o předběžných a zajišťovacích opatřeních podle článku 35, podle něj předběžná nebo zajišťovací opatření, která jsou upravena právem jednoho členského státu, je možné u soudů tohoto státu navrhnout i tehdy, kdy je pro rozhodnutí ve věci samé příslušný na základě tohoto nařízení soud jiného členského státu (viz rozhodnutí ESD ve věci *Van Uden Maritime BV, podnikající jako Van Uden Africa Line proti Kommanditgesellschaft in Firma Deco-Line* a další, C-391/95).

12. Předpoklady pro nařízení předběžného opatření ve vztahu k navrhovatelkou tvrzenému usnesení o nákladech trestního řízení však již nebyly dle vrchního soudu naplněny. Je tomu tak proto, že v době rozhodování soudu prvního stupně (a shodně i v okamžiku rozhodování odvolacího soudu) byly předmětné nemovitosti blokovány dle § 79f odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), a to včetně nároků poškozené vedlejší účastnice na náhradu nákladů potřebných k účelnému uplatnění nároků v trestním řízení. Odlišná situace je však ve vztahu k řízení vedeném u MOK. Ve vztahu k němu měl vrchní soud za to, že podmínky pro nařízení předběžného opatření splněny byly, s posouzením soudu prvního stupně se ztotožnil a v tomto rozsahu výrok o nařízení předběžného opatření potvrdil.

III. Ústavní stížnost

13. Stěžovatel v ústavní stížnosti opakovaně namítá, že není dána mezinárodní příslušnost českých soudů. Alternativně rovněž tvrdí, že i kdyby dána byla, nebyly dány zákonné podmínky nutné pro nařízení opatření.

14. Stěžovatel upozorňuje, že vedlejší účastnice se paralelně domáhala nařízení předběžného opatření před tribunálem MOK, ten jí však nevyhověl. Dle názoru stěžovatele

tak nastala poněkud absurdní situace, kdy o téže věci rozhodoval mezinárodní rozhodčí tribunál, jenž má veškeré informace a dokumenty ohledně řízení, které sám vede, a návrh vedlejší účastnice zamítl, a rovněž o ní rozhodovaly obecné soudy v České republice bez těchto informací a bez kompletního spisového materiálu a návrhu vedlejší účastnice vyhověly. Podle stěžovatele především není dána pravomoc českých soudů k rozhodnutí ve věci předběžného opatření, a to s odkazem na čl. 1 odst. 2 písm. d) Nařízení Brusel I bis a znění čl. 35 téhož nařízení.

15. Ve své ústavní stížnosti stěžovatel rovněž namítá, že i kdyby byla v této věci dána mezinárodní příslušnost soudů České republiky, což není, nebyly vůbec splněny podmínky pro vydání předběžného opatření. Ustanovení § 74 spolu s § 76 občanského soudního řádu upravující nařízení předběžného opatření stanoví, že toto lze nařídit toliko, pokud je třeba, aby byly zatímně upraveny poměry účastníků, což odpovídá i ustálené judikatuře Ústavního soudu [např. rozhodnutí Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 473/05 ze dne 31. 1. 2008, sp. zn. III. ÚS 3037/11 ze dne 25. 1. 2012, sp. zn. IV. ÚS 189/01 ze dne 21. 11. 2001 (N 178/24 SbNU 327) či sp. zn. II. ÚS 1656/19 ze dne 4. 6. 2019]. Vedlejší účastnice, jako navrhovatelka, ovšem v nadepsaném řízení nedoložila ničeho, a svou tvrzenou obavu tak ničím nepodložila.

16. Ústavní soud si spolu se soudním spisem z procesní opatrnosti vyžádal rovněž vyjádření účastníků a vedlejší účastnice. Jak městský soud, tak soud vrchní nicméně bez dalšího odkázaly na odůvodnění napadených rozhodnutí. Vedlejší účastnice svého procesního práva na vyjádření rovněž nevyužila.

IV. Posouzení Ústavním soudem

17. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené v ústavní stížnosti, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný; stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, a ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

18. Ústavní soud není součástí soustavy soudů, nýbrž je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 a čl. 91 odst. 1 Ústavy). Není povolán k instančnímu přezkumu rozhodnutí obecných soudů. Jeho pravomoc podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy je založena výlučně k přezkumu toho, zda v řízení nebo rozhodnutím v něm vydaným nebyla dotčena ústavně chráněná práva nebo svobody stěžovatelů a zda řízení jako celek bylo spravedlivé. Ústavní stížností je napadeno rozhodnutí o návrhu na nařízení předběžného opatření. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně dovodil, že rozhodnutí o předběžných opatřeních jsou obecně způsobilá zasáhnout do základních práv a svobod jednotlivců, přesto taková rozhodnutí podrobuje jen tzv. omezenému testu ústavnosti, tj. z pohledu, zda takové rozhodnutí má zákonný podklad (čl. 2 odst. 2 Listiny), zda bylo vydáno příslušným orgánem (čl. 38 odst. 1 Listiny) a zda není projevem svévole (čl. 1 Ústavy, čl. 2 odst. 2 a 3 Listiny) [srov. např. nález ze dne 10. 11. 1999 sp. zn. II. ÚS 221/98 (N 158/16 SbNU 171) a nález ze dne 1. 9. 2016 sp. zn. II. ÚS 1847/16 (N 161/82 SbNU 527), bod 12 odůvodnění]. Důvod tohoto přístupu spočívá ve faktu, že rozhodnutím o předběžném opatření jsou práva a povinnosti upravena pouze dočasně a podstatná část záruk spravedlivého procesu se vztahuje na řízení ve svém celku. Regulace práv a povinností předběžným opatřením může být navíc v průběhu řízení před obecnými soudy k návrhu dotčených účastníků zrušena či upravena. Nadto zatímní povaha rozhodnutí o předběžných opatřeních nijak nevylučuje možnost, že v konečném meritorním rozhodnutí může dojít k významné změně dosavadní úpravy těchto práv a povinností.

19. V řízení před obecnými soudy navrhovala vedlejší účastnice nařízení předběžného opatření, mezi účastníky je však nesporné, že ve věci samé budou spory rozhodovány v rámci rozhodčího řízení s mezinárodním prvkem. Příslušné rozhodčí řízení se vede podle rakouského procesního práva ve Vídni podle pravidel MOK se sídlem v Paříži, přičemž vychází z hmotného práva České republiky. Stěžovatel a vedlejší účastnice spolu totiž dne 25. 7. 2003 uzavřeli smlouvu o prodeji akcií, přičemž smluvní strany si sjednaly v čl. 6.10 smlouvy rozhodčí doložku s tím, že veškerá práva a povinnosti stran smlouvy se řídí právním řádem České republiky. Všechny spory mezi smluvními stranami vzniklé v souvislosti se smlouvou, včetně jakýchkoli otázek týkajících se její existence, vzniku, platnosti a práv z ní vyplývajících, budou s konečnou platností rozhodnuty v rozhodčím řízení podle Rozhodčích pravidel MOK (dále jako „Pravidla ICC“) se sídlem v Paříži, s místem rozhodčího řízení ve Vídni. [Bez rozhodčí doložky by jinak (s ohledem na povahu věci) byly příslušné české soudy, a to dle čl. 1 bodu 1 Nařízení Brusel I bis.] K projednání věci samé tedy není dána pravomoc českých soudů, neboť věc samu je oprávněn posoudit výlučně účastníky zvolený rozhodčí soud.

20. V nyní projednávané věci ale není předmětem řízení věc sama, nýbrž návrh na vydání předběžného opatření. Přestože je ve věci samé dána výlučná pravomoc rozhodčího tribunálu, ve věci „předběžných opatření“ se v nyní projednávané věci uplatní pravomoc paralelní, tj. souběžná pravomoc rozhodčího tribunálu a národních soudů rozhodovat o vydání předběžných opatření. Zmíněná paralelní pravomoc představuje výjimku z obecného pravidla exkluzivity rozhodčího řízení bez vměšování ze strany soudních orgánů, přičemž tato výjimka je ospravedlněna specifickou povahou předběžného opatření, zejména bezodkladností jeho nařízení.

21. V obecné rovině mohou být předběžná opatření v mezinárodním rozhodčím řízení nařízena buď ze strany rozhodčího tribunálu, nebo ze strany soudu, přičemž může být dána výlučná pravomoc pouze jednoho z nich, či situace paralelní pravomoci obou (k projednávané věci viz čl. 28 odst. 2 a obdobně i čl. 29 odst. 7 pravidel ICC). Ústavní soud v této souvislosti připomíná, že paralelní pravomoc předpokládá právě čl. 28 odst. 2 Pravidel ICC, dle kterého „před předložením spisu rozhodčímu senátu a za určitých okolností i poté mohou strany požádat kterýkoliv soudní orgán nadaný příslušnou pravomocí o nařízení předběžného nebo ochranného opatření. Žádost strany o nařízení takového opatření, nebo o výkon jakýchkoliv takových opatření nařízených rozhodčím senátem, podaná u soudního orgánu nebude považována za porušení rozhodčí smlouvy ani za vzdání se práv z ní vyplývajících a nebude mít vliv na odpovídající pravomoc rozhodčího senátu“.

22. Jestliže v nyní projednávané věci nařídil předběžné opatření (český) soud, nejedná se o situaci, jež by nebyla předpokládána Pravidly ICC či byla vyloučena naším národním právním řádem, a to ani v situaci nyní projednávané věci, kdy rozhodčí tribunál důvodnost návrhu, byť i totožného znění, paralelně odepřel (zde srov. rozdílnou úpravu čl. 593 odst. 4 bodu 3 rakouského *Zivilprozessordnung* – dle této národní úpravy, požádá-li jednou strana sporu o opatření u soudu, rozhodčí tribunál nesmí vydat předběžné opatření v téže věci, a to bez ohledu na to, zda byla předchozí žádost úspěšná či nikoliv; avšak je přípustné nejdříve žádat o opatření u tribunálu a v případě zamítavého výsledku o totéž zažádat u soudu). [Pro úplnost Ústavní soud dodává, že v řízení o vydání předběžného opatření v rozhodčím řízení bez mezinárodního prvku jsou podle § 22 zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, (dále jen „zákon o rozhodčím řízení“) ze zákona příslušné obecné soudy postupem dle § 74 a násl. o. s. ř., eventuálně § 102 o. s. ř. (např. usnesení sp. zn. III. ÚS 3156/08 ze dne 22. 1. 2009). Nestanoví-li pravidla rozhodčího soudu výslovně možnost vydat předběžné opatření (srov. § 13 odst. 2 Řádu Rozhodčího soudu při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky), samotný zákon tuto pravomoc rozhodcům nesvěřuje.]

23. Zcela klíčovou námitkou stěžovatele je nesprávný výklad unijního práva obecnými soudy, neb Nařízení Brusel I bis dle něj vylučuje vydání opatření soudem členského státu za situace, kdy věc samou projednávají rozhodci. Stěžovatel v této souvislosti citoval jednak vyluku Nařízení Brusel I bis na rozhodčí řízení zakotvenou v čl. 1 odst. 2 písm. d) tohoto nařízení, v jejímž světle podle něj nelze dovodit mezinárodní příslušnost českých soudů k vydání opatření ani dle čl. 35 Nařízení Brusel I bis. Posledně citované ustanovení zní: „předběžná nebo zajišťovací opatření, která jsou upravena právem jednoho členského státu, je možné u soudů tohoto členského státu navrhnout i tehdy, kdy je pro rozhodnutí ve věci samé příslušný soud jiného členského státu.“ Stěžovatel při vlastní interpretaci tohoto ustanovení akcentuje, že ve skutečnosti není dána meritorní příslušnost žádného členského státu, protože se hypotéza čl. 35 (věty poslední) Nařízení Brusel I bis v jeho situaci logicky neuplatní.

24. Ústavní soud se proto zabýval výkladem nařízení v kontextu judikatury Soudního dvora Evropské unie (dále jen „Soudní dvůr“). Z porovnání znění současného čl. 35 Nařízení Brusel I bis s přechozími unijními předpisy tento soud zjistil, že jeho znění zcela koresponduje se zněním někdejšího čl. 31 Nařízení Brusel I a čl. 24 Bruselské úmluvy. Rovněž podle doktríny je tak judikatura Soudního dvora interpretující tato předcházející ustanovení (tj. čl. 31 Nařízení Brusel I a čl. 24 Bruselské úmluvy) v zásadě použitelná i pro současný čl. 35 Nařízení Brusel I bis [k tomu viz DRLÍČKOVÁ, K. Předběžná nebo zajišťovací opatření. In Valdhans, Jiří, Drličková, Klára a kol. Rozhodování Soudního dvora EU ve věcech uznání a výkonu cizího soudního rozhodnutí (Analýza rozhodnutí dle Nařízení Brusel I bis). Brno: Masarykova univerzita, 2015. s. 57–79. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, řada teoretická, Edice Scientia. ISBN 978-80-210-7784-3, s. 57].

25. Výkladem čl. 24 Bruselské úmluvy se v minulosti zabýval Soudní dvůr v rozsudku ze dne 17. 11. 1998 *Van Uden Maritime BV, trading as Van Uden Africa Line vs. Kommanditgesellschaft in Firma Deco-Line and Another*, věc C-391/95. V jeho právní větě je stanoveno, že „tam, kde se návrh na vydání předběžného opatření týká věci spadající do věcné působnosti Úmluvy z 27. září 1968, tato Úmluva se použije a její čl. 24 může založit příslušnost soudu, kde byl návrh podán, i když řízení ve věci samé již bylo nebo může být zahájeno, a to i před rozhodci“. Jedná se o obdobný případ nyní projednávané věci. Stěžejní argument stěžovatele, že jazykovým výkladem čl. 35 Nařízení Brusel I bis [ve spojení s čl. 1 odst. 2 písm. d) téhož nařízení] nemůže být nikdy dána pravomoc českého soudu nařídit předběžné opatření za situace, kdy je ve věci samé příslušný rozhodčí soud (a nikoliv soud „jiného státu“ ve smyslu čl. 35), tak judikatura Soudního dvora vyvrací. Ústavní soud v této souvislosti rovněž akcentuje postavení čl. 35 Nařízení Brusel I bis ve vztahu k ostatním pravidlům příslušnosti dle nařízení. Kromě pravidel o příslušnosti obsažených v čl. 4 až 26 totiž počítá Nařízení Brusel I bis s dalším pravidlem o příslušnosti pro předběžná a zajišťovací opatření dle čl. 35, které (rovnocenně) doplňuje pravidla obsažená v čl. 4 až 26 (viz PETREGAS SENDER, Marta. Article 31. In MAGNUS, Ulrich, MANKOWSKI, Peter. Brussels I Regulation. Second Edition. Munich: Sellier European Law Publishers, 2012, s. 611).

26. Ústavní soud závěrem podotýká následující. Jestliže stěžovatel v části stížnosti akcentoval absenci potřeby „zatímní“ úpravy ve smyslu dle § 74 odst. 1 o. s. ř., k tomu lze odkázat na ustanovení § 22 zákona o rozhodčím řízení, které je ve vztahu k citovanému ustanovení o. s. ř. *lex specialis*, jež zužuje obecnou úpravu v o. s. ř. pouze na případ, kdy by mohl být ohrožen výkon rozhodčího nálezu (srov. usnesení ze dne 28. 2. 2014 sp. zn. 4 Cmo 306/2013, usnesení sp. zn. III. ÚS 3156/08 ze dne 22. 1. 2009). Z dikce výše uvedeného ustanovení vyplývá, že předběžným opatřením nelze zatímně upravovat poměry účastníků a nařízení předběžného opatření lze vydat toliko, je-li ohrožen výkon rozhodčího nálezu.

27. K samotnému posouzení podmínek pro vydání předběžného opatření Ústavní soud dodává, že nevykazuje znaky libovůle ani přílišného formalismu a plně ob stojí optikou

ústavnosti náležitého odůvodnění [nález sp. zn. II. ÚS 221/98 ze dne 10. 11. 1999 (N 158/16 SbNU 171)]. I podle Ústavního soudu je okolností, která může vzbuzovat obavy ze zmaření výkonu rozhodnutí, rovněž osoba povinného, který byl pro jednání související s předmětem sporu pravomocně odsouzen pro úmyslný trestný čin.

28. S ohledem na výše uvedené Ústavní soud ústavní stížnost mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků odmítl podle ustanovení § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu jako návrh zjevně neopodstatněný.

III

III. Stanoviska

St. č. 56/22
Stanovisko pléna Ústavního soudu
(sp. zn. Pl. ÚS-st. 56/22 ze dne 10. května 2022; 141/2022 Sb.)

Plénium Ústavního soudu přijalo dne 10. května 2022 pod sp. zn. Pl. ÚS-st. 56/22 ve složení předseda soudu Pavel Rychetský, soudkyně Milada Tomková a soudci Ludvík David, Jaroslav Fenyk, Josef Fiala, Jan Filip (soudce zpravodaj), Jaromír Jirsa, Tomáš Lichovník, Vladimír Sládeček, Radovan Suchánek, Pavel Šámal, Vojtěch Šimíček a Jiří Zemánek na návrh IV. senátu Ústavního soudu podle § 23 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, k právnímu názoru vyslovenému v nálezech ze dne 10. 7. 2018 sp. zn. IV. ÚS 1272/18 (N 123/90 SbNU 83), ze dne 9. 10. 2018 sp. zn. IV. ÚS 597/18 (N 168/91 SbNU 117) a ze dne 16. 7. 2019 sp. zn. I. ÚS 448/19 (N 133/95 SbNU 116), toto

stanovisko:

Porušením čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 1 Listiny základních práv a svobod ve spojení s čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 1 odst. 1 a čl. 2 odst. 3 Ústavy České republiky není, obsahuje-li oddělitelná část napadeného rozhodnutí odvolacího soudu ve smyslu § 258 odst. 2 trestního řádu či dovolacího soudu ve smyslu § 265k odst. 2 trestního řádu pouze částečně vyhovující výrok (ve výroku o trestu nebo o ochranném opatření, o náhradě škody apod.) a neobsahuje-li zvláštní výrok zamítající nebo odmítající odvolání, popř. dovolání, ve zbývajících částech; podmínkou je, že se v odůvodnění vypořádá se všemi podstatnými námitkami.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále též jen „Ústava“), vedenou pod sp. zn. IV. ÚS 1448/21, se stěžovatel domáhá zrušení usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2021 č. j. 3 Tdo 840/2020-8413, rozsudku Vrchního soudu v Praze (dále jen „vrchní soud“) ze dne 25. 11. 2019 č. j. 6 To 16/2019-8098 a rozsudku Krajského soudu v Českých Budějovicích (dále jen „krajský soud“) ze dne 22. 11. 2018 č. j. 16 T 18/2015-7927 s tvrzením, že jimi došlo k porušení jeho ústavních práv zaručených v čl. 8, čl. 36 odst. 1 a čl. 40 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“). Spolu s tím stěžovatel brojí proti postupu krajského soudu, jímž mu byl nařízen výkon trestu odnětí svobody.

2. Z ústavní stížnosti a jejích příloh se podává, že napadeným rozsudkem krajského soudu byl stěžovatel uznán vinným ze spáchání zločinu podvodu podle § 209 odst. 1 a odst. 5 písm. a) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

3. K odvolání stěžovatele vrchní soud napadeným rozsudkem zrušil rozsudek krajského soudu v části týkající se náhrady škody jednomu z poškozených, kterému přiznal nižší částku (944 067 Kč) a ve zbývajících částech ho odkázal na občanskoprávní řízení. Tímto způsobem vrchní soud napravil písařskou chybu v písemném vyhotovení rozsudku krajského soudu, v němž soud stěžovateli omylem uložil jednomu z poškozených zaplatit dvě částky. Šlo tedy o zmatečný výrok, který budil nejistotu o stěžovatelových povinnostech.

4. Proti rozsudku vrchního soudu podal stěžovatel dovolání, které Nejvyšší soud odmítl napadeným usnesením podle § 265i odst. 1 písm. e) trestního řádu jako zjevně neopodstatněné. Pro nynější řízení ve věci návrhu IV. senátu je důležité, že v odůvodnění napadeného usnesení se Nejvyšší soud podrobněji zabýval námitkou (ne)existence chybějícího výroku rozhodnutí odvolacího soudu, tedy otázkou, kterou nyní IV. senát předkládá podle § 23 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, k zaujetí stanoviska. Vrchní soud v napadeném rozsudku částečně vyhověl podanému odvolání, aby napravil „písařskou chybu“, která vznikla v důsledku nesprávného přepisu vyhlášení rozsudku (rozsudek byl tedy vyhlášen věcně správně). Nejvyšší soud připustil, že takovou chybu bylo možné napravit opravným usnesením podle § 131 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zároveň však lze rozumět i postupu odvolacího soudu, který v zájmu zachování právní jistoty (o výši částky) přistoupil ke zrušení napadeného rozsudku. Z odůvodnění rozsudku vrchního soudu podle Nejvyššího soudu navíc jednoznačně vyplývá rozsah jeho odvolacího přezkumu a úplné vypořádání v odvolání uplatněných námitek. Podle něj tak nešlo o chybějící výrok, zrušil-li vrchní soud částečně rozsudek krajského soudu a dalším výrokem již nezamítl zbytek odvolání. Zamítavý výrok se totiž uplatní pouze při zamítnutí opravného prostředku jako celku. Tento postup podle Nejvyššího soudu v minulosti ustáleně akceptoval i Ústavní soud (sc. nikdy takovou vadu výslovně nekonstatoval), byť v některých nálezech z poslední doby (viz níže) zaujal zcela odlišný názor. Nejvyšší soud však setrval na závěrech svých dřívějších rozhodnutí, jež byla napadena ústavními stížnostmi, které byly odmítnuty pro zjevnou neopodstatněnost (viz usnesení ze dne 6. 10. 2020 sp. zn. II. ÚS 2195/20 a ze dne 3. 3. 2020 sp. zn. I. ÚS 364/20). Svůj postup Nejvyšší soud odůvodnil tím, že lpění na přepjatém právním formalismu, vyjádřeném v (rubrikovaných) nálezech ze dne 10. 7. 2018 sp. zn. IV. ÚS 1272/18 (N 123/90 SbNU 83), ze dne 9. 10. 2018 sp. zn. IV. ÚS 597/18 (N 168/91 SbNU 117) a ze dne 16. 7. 2019 sp. zn. I. ÚS 448/19 (N 133/95 SbNU 116), by ve svém důsledku mohlo vést k poškození práv obviněných osob, neboť by pouze z formalistických důvodů prodlužovalo trestní řízení a navyšovalo jeho náklady. Tím, že odvolací soud zrušil rozsudek soudu prvního stupně pouze v jeho části, podle Nejvyššího soudu implicitně potvrdil správnost zbývající části tohoto rozhodnutí.

5. Předkládající senát připomíná, že pro postup podle § 23 zákona o Ústavním soudu nebylo třeba uvádět další argumentaci k jiným částem napadených rozhodnutí obecných soudů vzhledem k tomu, co je předmětem nynějšího řízení.

II. Argumentace stěžovatele

6. Stěžovatel namítá, že vrchní soud řádně nerozhodl o celém petitu jím podaného odvolání. Z toho důvodu nebylo o stěžovatelově odvolání platně rozhodnuto a „rozsudek“ vrchního soudu nemohl nabýt právní moci. Dále stěžovatel vytýká Nejvyššímu soudu, že aproboval „opravu písařské chyby“ postupem podle § 258 odst. 1 trestního řádu, neboť ten dopadá na jiné situace (nesprávně stanovenou škodu). Nezruší-li odvolací soud žádnou část rozsudku soudu prvního stupně a ani odvolání nezamítne, nelze rozhodnutí považovat za řádné (sc. správné). Takovou vadu nelze napravit ani v odůvodnění rozhodnutí, které není vynutitelnou částí. Stěžovatel (s odkazem na nálezy uvedené v záhlaví) považuje praxi obecných soudů spočívající v nevypořádání celého petitu za neústavní a odporující judikatuře Ústavního soudu. Takovému postupu nebrání podle stěžovatele ani znění § 256 trestního řádu. Podle stěžovatele je žádoucí, aby stejně jako v civilním řízení byly i v trestním řízení vždy výslovně vypořádány všechny otázky. Nesplněním této povinnosti došlo podle stěžovatele k mimořádně vysokému narušení ústavně chráněných hodnot.

7. Dále stěžovatel namítá, že mezi provedenými důkazy a závěry obecných soudů existuje tzv. extrémní rozpor. Soudy rovněž bez náležitého odůvodnění neprovedly navržené

důkazy a hodnocení některých provedených důkazů je v rozporu s pravidlem *in dubio pro reo*. Zejména stěžovatel poukazuje na skutečnost, že v důsledku jeho dlouhodobého psychického onemocnění je vyloučena jeho trestní odpovědnost, jak konstatoval i první rozsudek krajského soudu. Následně rozhodl přesně opačně, aniž by svůj odlišný postup objasnil (srovnal hodnotu různých znaleckých posudků a zvažil „profesní rivalitu“ mezi osobami znalců). Vrchní soud následně tvrdě zkritizoval znalecký posudek dovozující stěžovatelovu příčetnost, vyšel však z nově předloženého posudku, aniž by znalce vyslechl, přičemž při hodnocení této otázky bagatelizoval (či přehlédl) celou řadu svědeckých výpovědí poukazujících na stěžovatelovo neobvyklé chování. O neschopnosti stěžovatele posoudit své jednání svědčí i zastavení trestního stíhání (z důvodu nepřičetnosti) pro opakované vyhrožování státní zástupkyni v této věci (jednání pak opakoval i vůči soudcům odvolacího soudu), dále jeho nesouhlas s provedením obhájcem navržených úkonů (zjevně sloužících v jeho prospěch) nebo vlastní předložení znaleckého posudku sloužícího v jeho neprospěch. Na návrh státního zastupitelství byl navíc stěžovatel v roce 2018 výrazně omezen ve svéprávnosti.

III. Důvod předložení otázky k posouzení plénu podle § 23 zákona o Ústavním soudu

8. Podle § 23 zákona o Ústavním soudu je v zájmu jednotnosti rozhodovací činnosti Ústavního soudu uloženo senátu, který v souvislosti se svou rozhodovací činností dospěje k právnímu názoru odchylnému od právního názoru Ústavního soudu vysloveného v nálezu, aby takovou věc předložil k posouzení plénu Ústavního soudu. Protože v řízení ve věci předmětné ústavní stížnosti IV. senát k takovému názoru dospěl, předkládá jej k posouzení a k zaujetí stanoviska k odkazovaným (viz sub 4) nálezům Ústavního soudu, tj. nálezům ze dne 10. 7. 2018 sp. zn. IV. ÚS 1272/18 (N 123/90 SbNU 83), ze dne 9. 10. 2018 sp. zn. IV. ÚS 597/18 (N 168/91 SbNU 117) a ze dne 16. 7. 2019 sp. zn. I. ÚS 448/19 (N 133/95 SbNU 116).

9. V nálezu sp. zn. IV. ÚS 1272/18 (všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz>) dospěl Ústavní soud k závěru, že „výrok o trestu je závislý na existenci výroku o vině a podle Ústavního soudu není možné, aby Nejvyšší soud zrušil samostatně jen výrok o trestu, aniž by se jakkoliv vypořádal s napadeným výrokem o vině – otázka viny zůstala po rozhodnutí dovolacího soudu otevřená a zakládá právní nejistotu. Chybí-li v napadeném usnesení jakékoliv rozhodnutí o vině stěžovatele (dovolatelů), není současně patrné ani to, zrušil-li Nejvyšší soud výrok o trestu jen k dovolání státního zástupce nebo jen dovolatelů, respektive jak se vypořádal s ostatními dovolacími námitkami dalších účastníků“.

10. V nálezu sp. zn. IV. ÚS 597/18 Ústavní soud konstatoval, že „o odvolání však Krajský soud v Brně nerozhodl způsobem předvídaným trestním řádem, podle kterého odvolací soud odvolání zamítne (§ 266, § 253 odst. 1 a 2), odmítne (§ 253 odst. 3 a 4) nebo napadené rozhodnutí zruší zcela nebo zčásti (§ 257, 258), ale rozhodl tak, že zrušil pouze výrok o náhradě škody. Podle Ústavního soudu není možné, aby odvolací soud zrušil samostatně právě jen výrok o náhradě škody, aniž by rozhodl o odvolání proti výrokům o vině a návazně i o trestu“.

11. V nálezu sp. zn. I. ÚS 448/19 dospěl Ústavní soud k závěru, že „Ústavní soud však jako opodstatněnou vyhodnotil námitku stěžovatelky, že Nejvyšší soud ve výroku napadeného usnesení pouze zrušil napadené rozsudky Okresního soudu v Lounech a Krajského soudu v Ústí nad Labem ve výroku o trestu ve vztahu ke stěžovatelce a pominul zbývající část jejího dovolání proti výroku o vině. Z odůvodnění napadeného usnesení Nejvyššího soudu lze sice dovozovat, že zaujal vůči námitkám stěžovatelky směřujícím proti výroku o vině negativní postoj, avšak nijak toto stanovisko nepromítl do výroku svého rozhodnutí, tzn. že nerozhodl o tom, že ve zbylé části se dovolání stěžovatelky odmítá či zamítá. Z vyžádaného trestního spisu, ale i z napadeného usnesení Nejvyššího soudu přitom vyplývá, že stěžovatelka ve svém

dovolání brojila nejen proti výroku o trestu rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem a rozsudku Okresního soudu v Lounech, ale proti celým rozsudkům nalézacího a odvolacího soudu. V nálezu sp. zn. IV. ÚS 1272/18, kterého se stěžovatelka dovolává, Ústavní soud konstatoval, že výrok o trestu je závislý na existenci výroku o vině, a není tedy možné, aby Nejvyšší soud zrušil samostatně jen výrok o trestu, aniž by se jakkoliv vypořádal s napadeným výrokem o vině. Otázka viny zůstává v takovém případě po rozhodnutí dovolacího soudu otevřená a zakládá právní nejistotu. Jelikož stejná situace nastala i v nyní projednávaném případě, není ji možné řešit jinak než zrušením napadeného usnesení Nejvyššího soudu, který nově rozhodne o vině i trestu“. Pro úplnost je třeba zdůraznit, že tento nálezy vytýká obecným soudům rovněž nezohlednění úpadku stěžovatelky jako okolnosti relevantní pro posouzení její trestní odpovědnosti.

12. K nosným závěrům těchto nálezů a k argumentaci stěžovatele Nejvyšší soud uvádí, že z rozhodnutí vrchního soudu (jako soudu odvolacího) zřetelně vyplývá rozsah jeho odvolacího přezkumu a z jeho odůvodnění je zřejmé, že odvolání v části směřující proti výroku o vině a trestu shledal nedůvodným, což podrobně rozvedl. K tomu Nejvyšší soud uvedl: „Výrok o zamítnutí odvolání podle § 256 trestního řádu přichází v úvahu jen v případech, kdy se jedná o úplné potvrzení zákonnosti a odůvodněnosti napadeného rozsudku, jakož i řízení, které mu předcházelo. Za situace, kdy odvolací soud například dospěl k závěru, že rozsudek soudu prvního stupně byl nezákonný pouze ve výroku o trestu (nebo ve výroku o náhradě škody), nemohl již rozhodnout o zbytku odvolání dalším výrokem tak, že ohledně této části se odvolání podle § 256 trestního řádu zamítá, neboť odvolání obviněného zásadně tvoří jediný celek. Navíc ze zásad uvedených v § 258 odst. 1 a 2 trestního řádu a § 256 trestního řádu, kterými se řídí rozhodování odvolacího soudu po přezkoumání rozsudku soudu prvního stupně (§ 254 trestního řádu), vyplývá, že pokud odvolací soud považuje za vadný jen výrok o trestu (nebo výrok o náhradě škody), rozhodne tak, že zruší jen tento výrok (společně s výroky na tento výrok obsahově navazujícími), aniž by jakýmkoli dalším svým výrokem zároveň rozhodoval o tom, že ostatní výroky v rozsudku soudu prvního stupně, tj. výrok o vině a výrok o náhradě škody či nemajetkové újmy, zůstávají nedotčeny a že se v tomto rozsahu odvolání zamítá.“

13. Nejvyšší soud rovněž připomenul, že Ústavní soud v minulosti tento postup akceptoval (např. v usneseních ze dne 20. 12. 2016 sp. zn. III. ÚS 3806/16, ze dne 16. 10. 2018 sp. zn. IV. ÚS 2135/18, ze dne 21. 5. 2019 sp. zn. IV. ÚS 4042/18, ze dne 3. 6. 2019 sp. zn. III. ÚS 1836/18, ze dne 30. 8. 2019 sp. zn. II. ÚS 2710/19, ze dne 30. 8. 2019 sp. zn. II. ÚS 2165/19 nebo ze dne 24. 9. 2019 sp. zn. IV. ÚS 2293/19), avšak v některých nálezech z poslední doby zaujal k řešené problematice odlišný názor. Ve shodě s dalšími usneseními Nejvyššího soudu se tento soud rozhodl setrvat na svých starších závěrech. Doslova uvedl, že podle těchto dalších usnesení by „případné lpění na přepjatém právním formalismu ve smyslu nálezu Ústavního soudu ze dne 10. 7. 2018 sp. zn. IV. ÚS 1272/18, nálezu ze dne 9. 10. 2018 sp. zn. IV. ÚS 597/18 nebo nálezu ze dne 16. 7. 2019 sp. zn. I. ÚS 448/19 ve svém důsledku dokonce mohlo vést k poškození obviněného v rámci uplatnění jeho ústavně zaručených práv na spravedlivý proces. Pokud by totiž Nejvyšší soud důsledně postupoval podle uvedených nálezů Ústavního soudu, musel by nejprve v neveřejném zasedání usnesením podle § 265l odst. 2 trestního řádu uložit odvolacímu soudu, aby v požadovaném směru své původní rozhodnutí doplnil. Odvolací soud by následně musel znovu nařídít ve věci veřejné zasedání a v něm o vině a trestu obviněného explicitně rozhodnout. Obviněnému (a jeho obhájci) by pak běžela nová dovolací lhůta, takže se lze právem domnívat, že věc by byla Nejvyššímu soudu znovu předložena s odstupem několika měsíců. To by nepochybně bylo v rozporu se zásadami rychlosti a hospodárnosti řízení, což by ve svém důsledku nemuselo být ve prospěch dovolatele (zvláště za situace, pokud by se nacházel ve výkonu trestu odnětí svobody). Nejvyšší soud zároveň v citovaných

rozhodnutích poukázal na to, že i když odvolací soud explicitně odvolání obviněného v části námitek, kterým nepřisvědčil, nezamítl, implicitně správnost všech dalších výroků odsuzujícího rozsudku potvrdil. Pokud se tedy oba soudy nižších instancí náležitě vypořádaly se všemi námitkami obviněného a poskytly mu dostatečnou ochranu všech jeho práv, nemohlo být jejich postupem porušeno žádné z jeho základních práv, především pak právo na spravedlivý proces. Závěrem Nejvyšší soud v uvedených rozhodnutích dodal, že lze rovněž důvodně předpokládat, že po doplnění výroku rozhodnutí soudu druhého stupně v požadovaném směru by se na jeho důvodech (již s ohledem na odůvodnění tohoto rozhodnutí) nic nezměnilo, takže Nejvyšší soud by byl – ovšem s odstupem několika měsíců – ve stejném postavení. Dovolací soud proto v těchto rozhodnutích uzavřel, že uvedený procesní postup soudů druhého stupně sice není v plném souladu s některými posledními nálezy Ústavního soudu, avšak na druhé straně není tak závažného charakteru, aby v řízení o dovolání bylo nezbytně nutné jej napravovat výše zmíněným způsobem.“

14. S těmito závěry se Nejvyšší soud ztotožnil i v dané věci s doplněním, že ústavní stížnosti směřující proti rozhodnutím Nejvyššího soudu, v nichž byly tyto závěry vysloveny (pod sp. zn. 3 Tdo 79/2020 a 8 Tdo 1059/2019), byly odmítnuty pro zjevnou neopodstatněnost (viz usnesení ze dne 6. 10. 2020 sp. zn. II. ÚS 2195/20 a ze dne 3. 3. 2020 sp. zn. I. ÚS 364/20).

15. Po zvážení všech uvedených skutečností dospěl čtvrtý senát Ústavního soudu, rozhodující v nynější věci, k právnímu názoru, který se odchyluje od citovaných právních názorů (sub 9 až 11) v nálezech sp. zn. IV. ÚS 1272/18, IV. ÚS 597/18 a I. ÚS 448/19. Proto podle § 23 zákona o Ústavním soudu předložil plénu Ústavního soudu tuto otázku, která zní:

„Vyhoví-li odvolací soud odvolání, popř. dovolací soud dovolání, které podal obviněný, toliko zčásti (např. ve výroku o trestu nebo náhradě škody), má tento soud podle čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 1 Listiny základních práv a svobod povinnost zamítnout nebo odmítnout zvláštním výrokem zbytek odvolání (popř. dovolání), anebo postačí, že se vypořádá se všemi podstatnými námitkami v odvolání (popř. dovolání) a že v důsledku toho nevzniknou pochybnosti o tom, že neshledal důvodnými případné námitky proti ostatním výrokům napadeného rozhodnutí (např. výroku o vině)?“

S touto otázkou současně čtvrtý senát překládá návrh na zaujetí stanoviska, které navrhuje vyjádřit tímto výrokem:

„Porušením čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 1 Listiny základních práv a svobod ve spojení s čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 1 odst. 1 a čl. 2 odst. 3 Ústavy České republiky není, obsahuje-li oddělitelná část napadeného rozhodnutí odvolacího soudu ve smyslu § 258 odst. 2 trestního řádu či dovolacího soudu ve smyslu § 265k odst. 2 trestního řádu pouze částečně vyhovující výrok (ve výroku o trestu nebo o ochranném opatření, o náhradě škody apod.) a neobsahuje-li zvláštní výrok zamítající nebo odmítající odvolání, popř. dovolání, ve zbývajících částech; podmínkou je, že se v odůvodnění vypořádá se všemi podstatnými námitkami.“

IV. Odůvodnění odchylného právního názoru předkládajícího senátu

16. Těžištěm předložené otázky je posouzení rozsahu povinností soudů rozhodujících v trestním řízení o opravných prostředcích (podaných obviněným) podle čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 1 Listiny. Všechny tři výše citované nálezy dospěly k popsáním závěrům v situaci, v níž obecné soudy vyhověly zčásti opravnému prostředku, který podal obviněný. Ve zbývajících částech shledaly ve svém odůvodnění opravný prostředek nedůvodným (resp. zjevně neopodstatněným), přičemž tento svůj závěr nevtělily do zvláštního zamítavého (resp. odmítavého) výroku. Podal-li tedy obviněný v daných věcech odvolání (resp. dovolání), obecný soud o něm rozhodl pouze jediným výrokem tak, že se tomuto opravnému prostředku zčásti vyhovuje.

17. Ve shora citovaných nálezech však Ústavní soud dospěl k závěru, že takový postup odporuje čl. 36 odst. 1 Listiny (právo domáhat se stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu) a čl. 40 odst. 1 Listiny (jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy). Tento právní názor podle čtvrtého senátu neobstojí u namítaného porušení čl. 40 odst. 1 Listiny, a to nejen z důvodů uvedených Nejvyšším soudem.

18. Vzhledem k tomu, že pozdější dva nálezy výslovně odkazují na nálezy nejstarší, je nutné nahlížet na jejich argumentaci souhrnně. Závěr o porušení práv obviněných opřel v těchto nálezech Ústavní soud o dva argumenty:

a) obecné soudy postupovaly v rozporu s trestním řádem [nálezy sp. zn. IV. ÚS 597/18 uvádí: „O odvolání však Krajský soud v Brně nerozhodl způsobem předvídaným trestním řádem, podle kterého odvolací soud odvolání zamítne (§ 266, § 253 odst. 1 a 2), odmítne (§ 253 odst. 3 a 4) nebo napadené rozhodnutí zruší zcela nebo zčásti (§ 257, 258), ale rozhodl tak, že zrušil pouze výrok o náhradě škody.“], a

b) dále tím porušily princip ochrany právní jistoty účastníků řízení (obviněného).

19. Jde-li o první z argumentů (porušení trestního řádu), nálezy se omezují na shrnutí textu rozhodnutí a nepředkládají žádný další výklad v nich uvedených zákonných ustanovení, resp. neobsahují dostatečnou oporu pro setrvání na uvedeném právním názoru v jeho konfrontaci s argumentací Nejvyššího soudu založenou na provedení jazykového, systematického a teleologického výkladu relevantních ustanovení trestního řádu, zejména pak jeho § 256 a § 258 odst. 2. Stejně tak je však třeba mít na zřeteli formulace i v dalších ustanoveních trestního řádu (viz zejména § 254 a § 265i odst. 3 a 4), ze kterých plyne souvislost a provázanost postupu v řízení a při rozhodování podle všech tam stanovených pravidel. Proto je třeba klást důraz na vzájemnou provázanost těchto ustanovení plynoucí ze systematického výkladu celkové úpravy odvolacího (popř. dovolacího) řízení a jeho účelu, a to včetně pravidel pro postup nalézacího či odvolacího soudu, je-li mu věc vrácena k novému rozhodnutí.

20. Ustanovení § 256 trestního řádu stanoví: „Odvolací soud odvolání zamítne, shledá-li, že není důvodné.“ Z ostatních ustanovení plyne, že se odvolání zamítne jako nedůvodné (jako celek), jinak se pak postupuje podle dispozic dalších ustanovení o odvolacím řízení (§ 254, 257, § 258 odst. 1, § 259 a dále § 265i až 265m trestního řádu pro rozhodnutí o dovolání).

21. Ustanovení § 257 odst. 1 trestního řádu v návěti stanoví: „Odvolací soud napadený rozsudek nebo jeho část zruší a v rozsahu zrušení ...“

22. Návaznost je vyjádřena obratem „také“ i v návěti § 258 odst. 1 trestního řádu: „Odvolací soud zruší napadený rozsudek také ...“.

23. Ustanovení § 258 odst. 2 trestního řádu stanoví: „Jestliže je vadná jen část napadeného rozsudku a lze ji oddělit od ostatních, zruší odvolací soud rozsudek jen v této části; zruší-li však, byť i jen zčásti, výrok o vině, zruší vždy zároveň celý výrok o trestu, jakož i další výroky, které mají ve výroku o vině svůj podklad.“

24. Na to pak navazuje § 259 trestního řádu slovy: „Je-li po zrušení napadeného rozsudku nebo některé jeho části nutno učinit ve věci rozhodnutí nové, může odvolací soud věc vrátit soudu prvního stupně, jen jestliže nelze ...“.

25. Z právní úpravy dovolacího řízení je třeba uvést § 265i odst. 3 a 4 trestního řádu. Zdůraznit je třeba formulaci § 265k odst. 2 trestního řádu, který stanoví: „Jestliže je vadná jen část napadeného rozhodnutí a lze ji oddělit od ostatních, zruší Nejvyšší soud rozhodnutí jen v této části; zruší-li však, byť i jen zčásti výrok o vině, zruší vždy zároveň celý výrok o trestu, jakož i další výroky, které mají ve výroku o vině svůj podklad. Současně zruší také další rozhodnutí na zrušené rozhodnutí nebo jeho zrušenou část obsahově navazující, pokud vzhledem ke změně, k níž došlo zrušením, pozbyla podkladu. Ustanovení § 261 se užije

přiměřeně.“ I zde existuje obdobná provázanost jednotlivých ustanovení § 265i až 265m trestního řádu.

26. Ani výklad prosazovaný Nejvyšším soudem v usnesení č. j. 3 Tdo 840/2020-8413 podle názoru čtvrtého senátu není nesporný, a to již pro upozadění systematické provázanosti právní úpravy odvolacího (či dovolacího) řízení, kdy nelze jednotlivá ustanovení stavět „vedle sebe“, jak to činí rovněž citované nálezy. Nicméně argumenty ve prospěch ústavnosti do nedávné doby zachovávaného výkladu uvedených ustanovení (nejen v judikatuře, nýbrž i v odborné literatuře) převažují.

27. Klíčovým je v tomto směru zejména § 256 trestního řádu a jeho výklad v kontextu všech dalších relevantních ustanovení pod nadpisem „Rozhodnutí odvolacího soudu“, zejména § 257 až 259 trestního řádu (viz již sub 20 až 24). Je-li z něj Nejvyšším soudem činěn závěr, že odvolání je nutné posuzovat zásadně jako celek a že toto ustanovení se aplikuje pouze při zamítnutí odvolání jako celku, jde o závěr dovozený gramatickým a systematickým výkladem textu trestního řádu, který ale nepředstavuje jediný možný ústavně konformní výklad daného ustanovení spojený s ústavními „benefity“ uvedenými sub 12 a 13. Proto nově uplatněný alternativní výklad v odkazovaných nálezech spojený s důrazem na princip právní jistoty (jehož *sedes materiae* je ovšem v čl. 1 odst. 1 Ústavy), jímž by Ústavní soud prostřednictvím použití čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 1 Listiny dovedl povinnost soudů zamítnout zvláštním výrokem i pouhou část odvolání, nelze označit za výklad, kterému bylo třeba (a možno) obětovat systematicky provázanou a na sebe postupně navazující úpravu řízení a rozhodnutí o odvolání, popř. dovolání v trestním řízení. Aby mohl Ústavní soud dospět k závěru, že má převážít výklad (srov. čl. 83 Ústavy a čl. 2 odst. 2 Listiny a čl. 2 odst. 3 Ústavy ve spojení s čl. 1 odst. 1 Ústavy *in fine*), který vychází z jiného přístupu (ustanovení trestního řádu stavěná „vedle sebe“, nikoli ve vzájemné návaznosti a propojení v důsledku celistvě chápaného trestního řízení v konkrétní věci), musel by prokázat, že postup soudů přinejmenším snižuje úroveň ochrany buď základních práv a svobod obviněných, anebo jiného Ústavou chráněného principu. Tak tomu však v dané věci podle Ústavního soudu není a dostatečný důvod pro zásah do ustálené judikатурní praxe (tedy rovněž hledisko právní jistoty) zde není dán.

28. Princip právní jistoty, který citované nálezy zmiňují a který je měřen požadavkem chování veřejné moci respektujícím (majícím v úctě) práva člověka a občana, nepochybně patří mezi principy chráněné ústavním pořádkem a právním řádem jako celkem. Nicméně jeho ochrana, zvláště je-li dovozena způsobem, který pomíjí provázanost a specifickou právní úpravu řízení ve věcech odvolání, popř. dovolání v trestních věcech, musí reflektovat zejména materiální rozměr základních práv a svobod. Právní jistotou pak lze obtížně z hlediska obecného argumentovat tam, kde existují ustálená judikatura a výklad, které respektují zvláštnosti trestního řízení. Proto je namístě závěr, který je v souladu s požadavkem, aby bylo trestní soudnictví vykonáváno podle obecného požadavku čl. 2 odst. 2 Listiny a čl. 2 odst. 3 Ústavy v případech, mezích a způsobem, který trestní řád stanoví. Již s ohledem na problém incidentní retrospektivity judikaturního odklonu je třeba zásahy do výkladu práva (zejména pak v trestním řízení) vážit, nestojí-li vůči nim závažné argumenty. Takovým může jistě být porušování základních práv a svobod stran trestního řízení, a to nejen obviněných, nýbrž i poškozených. Jinak řečeno, lze obtížně akceptovat narušení stability práva a jeho výkladu (právní jistoty) pouze na základě argumentu potřeby stability práva a jeho výkladu, tedy opět argumentu právní jistoty.

29. K argumentaci právní jistotou je třeba pouze poznamenat, že vzhledem k mnoha různým koncepcím právní jistoty – chápané např. jako bezpečnost osob skrze právo (zvažována po 2. světové válce při přípravě nové ústavy), jako stabilita, jako jistota v právu ve smyslu vertikálním a horizontálním – lze právní jistotu jinak chápat ve vztazích veřejného práva (chování veřejné moci) a jinak ve vztazích soukromého práva. Stejně tak Ústavní soud

nehodlá vstupovat na pole poznatelnosti právní jistoty z hlediska objektivního (zda existuje nezávisle na přesvědčení subjektu) nebo jen ve smyslu subjektivním (respektování přesvědčení jedince, že právě tak bude právo vyloženo a použito). Navíc i v právním státě může být pojetí právní jistoty odlišné v závislosti na tom, stojíme-li na koncepci právního státu ve formálním smyslu (např. *lex dura sed lex*), nebo i na jeho hodnotovém základu, bez kterého ona *lex* nemůže být *dura*, nebo nemůže být za *lex* ani uznána (právní jistota ve formálním a materiálním smyslu).

30. Z hlediska úlohy Ústavního soudu jako soudního orgánu ochrany ústavnosti má ústavněprávní ochrana principu právní jistoty své nezastupitelné místo tam, kde se fakticky projeví v právním postavení dotčené osoby. Nelze však odhlížet od skutečnosti, že argumentace právní jistotou má různý dopad v různých oblastech regulovaných právem. Zvláštní podobu a význam má v trestním právu (pravidla dokazování, zásada presumpce nevinny a pravidlo *in dubio pro reo*, zákaz retroaktivity, transparentnost a předvídatelnost aplikace práva, přístup k právu, zásada *rei iudicatae*, zásada *ne bis in idem*). Pro subjekty trestního práva je z hlediska právní jistoty klíčová možnost rozpoznat, zda určité jednání je dovolené, možné, zakázané či příkázané, chráněné. V posuzované věci pak jde o to, jaké následky právního podání (odvolání, dovolání) může zejména obviněný očekávat a co je třeba v něm uvést, aby byla dána požadovaná odpověď (reakce veřejné moci).

31. Ústavní soud při ochraně tohoto principu tedy sleduje, zda se v dané konkrétní věci projeví ve zlepšení právního postavení stěžovatele, resp. zda neposkytnutím takové ochrany dochází k reálnému zhoršení jeho postavení, tedy k tzv. zásahu do základních práv a svobod v materiálním smyslu [srov. např. usnesení Ústavního soudu ze dne 26. 3. 2009 sp. zn. I. ÚS 3108/08 (U 9/52 SbNU 821); obdobně např. stanovisko pléna ze dne 3. 12. 1996 sp. zn. Pl. ÚS-st. 3/96 (ST 3/7 SbNU 40)]. Formalizováním ochrany tohoto principu nejen k žádnému posílení ochrany základních práv a svobod nedojde, nýbrž naopak může mít takový postup negativní následky na úroveň ochrany jiných základních práv a svobod.

32. Podle Ústavního soudu nelze přisvědčit názoru, že by stanovením povinnosti (po vzoru civilního procesu, jak se toho domáhá stěžovatel argumentující přitom potřebou, aby hlavní procesní instituty v českém soudnictví byly vykládány jednotně) vypořádat se zvláštním výrokem soudu (rozhodujícím o opravném prostředku) s každým výrokem napadeným opravným prostředkem došlo k reálnému posílení ochrany práv obviněných. Splní-li trestní soud svou povinnost vypořádat se zevrubně a srozumitelně s argumentací obviněného v odůvodnění svého rozhodnutí, je požadavek promítnutí těchto úvah do zvláštního výroku pouze formalistickým posílením ochrany práv obviněného. Jinak řečeno, právní postavení obviněného není prosazováním takové povinnosti nikterak reálně posíleno.

33. Obviněný v takové situaci není podle Ústavního soudu v nejistotě o závaznosti a vykonatelnosti soudních rozhodnutí v jeho věci, neboť rozhodnutí odvolacího (příp. i dovolacího) soudu tvoří z hlediska vykonatelnosti s rozhodnutím soudu prvního stupně jeden celek (viz i častou formulaci „rozsudek okresního soudu ... ve znění rozsudku krajského soudu ...“). To platí zvláště, když odvolací či dovolací soud rozhodl napadeným rozsudkem o trestu nebo o náhradě škody, když tyto výroky jsou bezprostředně závislé na tom, že byl shledán jako správný výrok o vině (srov. i § 258 odst. 2 a § 265k odst. 2 trestního řádu). Jinak řečeno, bez něj nemohou existovat, takže nelze např. uložit trest, neshledal-li by odvolací soud či dovolací soud nedůvodnými námitky proti výroku o vině a v důsledku toho správným výrokem o vině.

34. V dovolacím řízení navíc trestní řád vyžaduje povinné zastoupení obhájcem, napomáhajícím obviněnému splnit všechny požadavky pro uplatnění tohoto mimořádného opravného prostředku. Existuje-li ve výjimečných případech pochybnost o schopnosti obviněného náležitě se hájit (čehož je jistě prvkem schopnost pochopit, o čem a jak soudy rozhodují), musí takový obviněný mít obhájce i ve zbytku trestního řízení

(§ 36 odst. 2 trestního řádu). Právní úprava trestního řízení tedy obsahuje mechanismy kompenzující mimořádné individuální problémy s ochranou principu právní jistoty o obsahu soudy vydaných rozhodnutí.

35. Nelze však přehlédnout, že oproti tomu zachování právního názoru v citovaných nálezech přináší několik důsledků oslabujících ochranu základních práv a svobod anebo ústavněprávních principů. Jak argumentuje Nejvyšší soud, přísné prosazování této praxe povede k prodlužování řízení v rozporu s čl. 38 odst. 2 Listiny (a s ním spojenou zásadou hospodárnosti řízení). Jak vyplývá z výše citovaného (viz sub 13) usnesení Nejvyššího soudu, dochází k omezení tohoto práva bez dostatečného legitimního materiálního důvodu.

36. Totéž se týká i ochrany principu právní jistoty v procesním smyslu (předvídatelnost postupu rozhodování) i v materiálním smyslu (předvídatelnost výsledku). V případě některých rozhodnutí (rozhodnutí odvolacího soudu nebo např. výrok dovolacího soudu týkající se náhrady škody), která by byla pro rozpor s překonávanou praxí zrušena a vrácena, dochází rovněž k „prolamování“ jejich právní moci a vykonatelnosti, čímž je (z čistě formálních důvodů) znejistěno právní postavení účastníků řízení včetně dopadu na třetí osoby. Nelze nevidět, že právní moc a vykonatelnost rozhodnutí se netýká pouze obviněného (a státního zástupce), nýbrž i dalších osob, zejména poškozených (v některých případech zvláště zranitelných obětí), ač ochrana jejich právního postavení a subjektivních práv je tímto způsobem „odložena“, ve výjimečných případech (např. smrti obviněného) dokonce zpochybněna. Jde tedy o hrozbu reálného dopadu na právní postavení účastníků trestního řízení, kterému by se vždy nedalo při následování právního názoru v citovaných nálezech vyhnout, popř. jej předvídat. Naopak možnost domoci se procesních práv v trestním řízení využíváním opravných prostředků není z hlediska podstaty a smyslu práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny přímo a nevyhnutelně dotčena.

37. Jde-li o případné porušení práv vyplývajících z čl. 40 odst. 1 Listiny, není rozsah těchto práv (jeho extenze) změnou překonávané praxe nikterak dotčen. Každý odsouzený má právo na jednoznačný, přezkoumatelný výrok o své vině a na zevrubné vypořádání svých námitek k (ne)správnosti a (ne)zákonnosti tohoto výroku v odůvodnění rozhodnutí soudu. Ani z tohoto ustanovení Listiny nelze dovodit, že by odvolací (popř. dovolací) soud měl povinnost zvláštním výrokem zamítnout podané opravné prostředky v otázce viny, o níž již bylo podle jeho názoru správně rozhodnuto soudem nižšího stupně, což by navíc podle okolností případu zpochybňovalo výsledek řízení v jeho základě před nalézacím, popř. odvolacím soudem.

V. Závěr

38. Ze shora uvedených důvodů dospěl Ústavní soud k závěru, že porušením ústavních práv obviněného, popř. jiných osob s oprávněním podat opravný prostředek není, je-li na jeho nedůvodné odvolací (resp. dovolací) námitky reagováno toliko v odůvodnění soudního rozhodnutí. Úroveň ochrany jejich ústavních práv takový postup nesnižuje. Ústavní soud tak konstatuje, že porušením čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 1 Listiny ve spojení s čl. 2 odst. 2 Listiny a čl. 1 odst. 1 a čl. 2 odst. 3 Ústavy není, obsahuje-li oddělitelná část napadeného rozhodnutí odvolacího soudu ve smyslu § 258 odst. 2 trestního řádu či dovolacího soudu ve smyslu § 265k odst. 2 trestního řádu pouze částečně vyhovující výrok (ve výroku o trestu nebo o ochranném opatření, o náhradě škody apod.) a neobsahuje-li zvláštní výrok zamítající nebo odmítající odvolání, popř. dovolání, ve zbývajících částech; podmínkou je, že se v odůvodnění vypořádá se všemi podstatnými námitkami.

39. S ohledem na shora uvedené důvody se toto stanovisko vztahuje i na ústavní stížnosti Ústavnímu soudu již podané, o nichž nebylo dosud rozhodnuto.